TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

Doktora Tezi

CUMHURİYET DÖNEMİ MUTASAVVIFLARINDAN DOKTOR MÜNİR DERMAN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFî GÖRÜŞLERİ

Esragül BAYRAKTAR

Ankara–2017

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

Doktora Tezi

CUMHURİYET DÖNEMİ MUTASAVVIFLARINDAN DOKTOR MÜNİR DERMAN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Esragül BAYRAKTAR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU

Ankara–2017

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

CUMHURİYET DÖNEMİ MUTASAVVIFLARINDAN DOKTOR MÜNİR DERMAN HAYATI, ESERLERİ VE TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

(Doktora Tezi)

Esragül BAYRAKTAR

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU	.....
Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ	.....
Prof. Dr. Vahit GÖKTAŞ	.....
Doç. Dr. Halim GÜL	.....
Doç. Dr. Adem ÇATAK	.....

Tez Sınavı Tarihi 12/12/2017

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(….12…./…..12…../..2017..)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Esragül BAYRAKTAR

İmzası

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ **2**

KISALTMALAR ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

GİRİŞ **6**

1. MÜNİR DERMAN'IN YAŞADIĞI DÖNEME GENEL BİR BAKIŞ **6**

1.1. 20. Yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti'nde Siyasî, Sosyal ve Dinî Hayat **6**

1.2. Cumhuriyet Dönemi **10**

1.3. Cumhuriyet Dönemi'nin Tasavvuf ve Tarikatlara Etkisi **17**

BİRİNCİ BÖLÜM **38**

CUMHURİYET DÖNEMİ MUTASAVVIFLARINDAN **38**

DOKTOR MÜNİR DERMAN'IN HAYATI VE ESERLERİ **38**

1909-1989 **38**

2. MÜNİR DERMAN'IN HAYATI **38**

2.1. Soyu ve Ailesi **38**

2.2. Çocukluğu **41**

2.3. Tasavvufa İntisabı **48**

2.4. Eğitimi **56**
2.4.1. Fransa Öncesi Eğitim Hayatı 56
2.4.2. Fransa'daki Eğitim Hayatı 58
2.4.3. Fransa Dönüşü Eğitim Hayatı 66

2.5. Askerliği **73**

2.6. Evliliği ve Çocukları **75**

2.7. İş Hayatı ve Bulunduğu Görevler **77**

2.7.1 Arabistan'da 77
2.7.2. Eleşkirt'te 78
2.7.3. Bozüyük'te 80
2.7.4. Eskişehir'de 84
2.7.5. Kore'de 85

2.8. Doktorluktaki Başarıları 87

2.9. İlaç Mucidi 93

2.10. Emekliliği 94

2.11. Almanya'da Kaldığı Dönem 95

2.12. Almanya Sonrası Hayatı 99

2.13. Hastalığı ve Son Demleri 99

2.14. Vefatı 100

2.15. Hayat Kronolojisi 106

3. MANEVÎ ŞAHSİYETİ 109

3.1. Ömer İnan Efendi 134

3.2. Eleşkirtli Ömer Efendi 137

3.3. Haçkalı Hoca (ks) (Mustafa Tarhan) 140

3.4. Akrabalık Bağı Olan İki Mutasavvıf 142
3.4.1. Ahmed Ziyaüddin-i Gümüşhanevî Hazretleri (ks) (ö.1893) 143
3.4.2. Şeyh Şâmil (ö.1871) 145

3.5. Talebeleri 146
3.5.1. Mansur Işıdan 146

4. ESERLERİ 151

4.1. Basılmış Eserleri 151
4.1.1. Allah Dostu Der ki… Su Cilt 1 151
4.1.2. Allah Dostu Der ki… Su Cilt 2 153
4.1.3. Allah Dostu Der Ki… Su Cilt 3 156
4.1.4. Allah Dostu Der Ki… 157
4.1.5. Allah Dostu Der Ki… Yazılmamış Sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu 159
4.1.6. Allah Dostu Der Ki… Yazılmamış Sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu 2 160
4.1.7. Allah Dostu Der Ki… Yazılmamış Sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu 3 162

4.1.8. Allah Dostu Der Ki… Yazılmamış Sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu 4 163
4.1.9. Allah Dostu Der Ki… Yazılmamış Sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu 5 164
4.1.10. Allah Dostu Der Ki…Kenzü'l-Hakîka 166
4.1.11. Allah Dostu Der Ki… İslâmiyette Kaza ve Kader İnanması 167

4.2. Tıbbî Makaleleri 167

4.3. Dergilerde Yazdığı Makaleleri 169
4.3.1. Yücel Dergisi 170
4.3.2. Toprak Dergisi 170
4.3.3. İslam Dergisi 171

4.4. Gazetelerde Yazdığı Makaleler 172

4.5. Tercüme Eserleri 172
4.5.1. Muhiddin-i Arabi Hazretlerinin Müslümanlara Nasihatları 172

4.6. Basılmamış Eserleri 172

İKİNCİ BÖLÜM 176

MÜNİR DERMAN'IN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ 176

MÜNİR DERMAN'IN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİNİN TEMELİNİ OLUŞTURAN TASAVVUF KAVRAMLARI ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

1.TEMEL TASAVVUFÎ KAVRAMLAR 176

1.1. Tasavvuf 176

1.2. Velî-Mürşid-Şeyh-Ârif 182
1.2.1. Velî/Velâyet 183
1.2.2. Mürşid-Şeyh 201
1.2.3. Ârif 206
1.2.4. Mutasavvıf 209

1.3. Allah ve Marifetullah 214
1.3.1. Allah cc-Esma Bağlantısı 232
1.3.2. Allah'ın Rab Sıfatı 232

1.4. İnsan 235

1.5. Âdem 245

1.6. Havva ve Kadın 251

1.6.1. Tesettür 259

1.7. İbâdet 261
1.7.1. Abdest-Gusül 270
1.7.2. Namaz 280
1.7.2.1. Namaz Mîraçtır 286
1.7.2.2. Namaz ve Tayy-i Mekân 288
1.7.2.3. Namazlar ve Rek'ât Sayılarındaki Hikmet 290
1.7.2.4. Haram Lokmanın Namazlara Olumsuz Etkisi 291
1.7.2.5. Gafletle Kılınan Namazlar 292
1.7.2.6. Namaz Kılmayan Müslümanların Durumu 293
1.7.2.7. Tadil-i Erkan 293
1.7.2.8. Namazda Otururken Ayakların Durumu 297
1.7.2.9. Namazda Selam Vermenin Hikmeti 298
1.7.2.10. Vakit 298
1.7.2.11. Sabah Namazı 304
1.7.2.12. Teheccüd Namazı 305
1.7.2.13. Teravih Namazı 307
1.7.2.14. Cenaze Namazı 307

1.7.3. Ramazan ve Oruç 309
1.7.3.1. Oruç'un Hikmeti 313
1.7.3.2. Orucun Fizyolojik Faydaları 320

1.7.4. Hac 322
1.7.4.1. Kâbe 327
1.7.4.2. Hacerü'l-Esved 336
1.7.4.3. İhram 339

1.7.5. Zekât 341
1.7.5.1. Sadaka 345

1.7.6. Zikir 354

1.7.7. Tevhid 361
1.7.7.1. Kelime-i Tevhid Zikri 372

1.7.8. Dua 374

1.7.9. Salavat 383
1.7.9.1. Nur-ı Muhammedî 391

SONUÇ 395

BİBLİYOGRAFYA 402

EKLER 450

ÖZET **548**

SUMMARY **550**

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser.
Bkz.	: Bakınız.
c.	: Cilt.
çev.	: Çeviren.
der.	: Derleyen
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
edit	: Editör
haz.	: Hazırlayan.
h.	: Hicri.
Hz.	: Hazreti.
k.s.	: Kudduse Sırruhu
m.	: Milâdî.
ö.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa.
s.a.v.	: Sallallâhu Alyhi Vesellem.
sy.	: Sayı.
ss.	: Sayfalar arası.
ter.	: Tercüme eden.
thk:	: Tahkik eden.
Yay.	: Yayınlar

ÖNSÖZ

Tasavvuf, insanın dünyaya geliş amacını anlayıp, bu amaç doğrultusunda hayatına yön verip, dünya hayatındayken tekâmülünü tamamlayarak Allahu Teâla'nın huzuruna ideal kul yani insan-ı kâmil olarak varabilmek, Allah'la yakın olabilmek, Allah'ı içselleştirebilmek sanatıdır diyebiliriz. İnsan olma sanatını uygulamak, fikrî planda kolay gibi görünmekle birlikte, günlük hayatta tatbik edilmesi oldukça zordur çünkü hayat tekdüze değildir. İnsan her an farklı bir imtihanla karşı karşıyadır. Bu süreçte karşısına çıkan her insan, yaşadığı her olay, hayat hikâyesini oluştururken önemli rol oynayacaktır. Sadece karşısına çıkan insanlar ve yaşadığı olaylar değil, bireyin bu olaylarda takındığı tavır, bakış açısı, nefsiyle mücadelesi de hayat yolculuğunda gideceği menzili etkilemektedir. Hayat yolculuğunda, duygular da yaşanılan olaylara göre değişim göstermekte, gülmek-ağlamak, sağlık-hastalık, savaş-barış gibi birbirinin zıddı duygular ve olaylarla bazen kolay bazen zor olarak hayat yolculuğu son nefese kadar devam etmektedir. Tasavvuf, bu yolculukta insanın menzile sağ salim ulaşabilmesi için yol gösteren, bu zorlu süreci huzurla, selâmetle aşabilmeyi sağlayan ve bu yolculukta başarılı olabilmenin yöntemlerini öğreten bir yoldur. Bu yolu doğru okuyup, doğru uygulamayı başarabilenler hikâyenin sonunda Allah'ın huzuruna O'nun hoşnutluğunu kazanabilmiş olarak varacaklardır.

Geçmişe dönüp baktığımızda, hayat imtihanını başarıyla tamamlamanın yol ve yöntemlerini öğreten, tarihin tozlu rafları arasına sıkışıp kalmış, keşfedilmeyi bekleyen pek çok önemli ve değerli şahsiyeti bulmak mümkündür. Kimileri bu tozlu raflardan günyüzüne çıkarılmış, toplumun tanıması için imkân sunulmuş, kimileri ise hâlâ keşfedilmeyi beklemektedir.

Tezimizin konusu olan Münir Derman da yakın tarihin bilinmesi gereken nâdide şahsiyetlerinden biri olarak keşfedilmeyi beklemektedir. Biz bu tezimizle kendisini bir nebze de olsa tanımaya ve tanıtmaya çalıştık. Ancak, henüz kendisine ait pek çok eser kayıp olduğu için daha detaylı araştırma ve incelemelerle ileride çok daha verimli çalışmalar yapılacağına inanıyoruz. Bizim çabamız bu deryâya bir damla katkı şeklinde görülebilir.

Bu çalışmamamızın iki amacı vardır: Birincisi dönemin mevcut siyasî, sosyolojik, fikrî ve ilmî yönünü değerlendirerek yakın tarihimize ışık tutmak, hem de dönemin seçkin şahsiyetlerinden biri olan Münir Derman'ı günümüz insanının tanımasını sağlamak. Biz de bu düşünceden hareketle, böyle bir çalışmanın yararlı olacağını düşündük.

Münir Derman, 20. yüzyılda yaşamış çok yönlü büyük bir mutasavvıf, mütefekkir ve tıp doktorudur. Cumhuriyet döneminde Fransa'da Lyon Üniversitesi'nde Psikoloji, Felsefe okumuş, Mısır El-Ezher Üniversitesi'nde İlahiyat tahsilini tamamlamış, İstanbul Tıp Fakültesi'nde de tıp tahsilini tamamlayarak doktor olmuş ve hayatını insanlara adamış, insanların bedenî hastalıklarını bir doktor olarak, ruhî hastalıklarını ise bir mutasavvıf olarak tedavi etmeye çalışmıştır.

Bu çalışmamız, bir Giriş, iki Bölüm ve bir Sonuç'tan oluşmaktadır. Giriş kısmında; Münir Derman'ın yaşadığı dönemin sosyo-kültürel yapısını, dinî, siyasî ve ilmî durumunu incelemeye çalıştık.

Çalışmamızın birinci bölümünde; Münir Derman'ın hayatı, şahsiyeti, hocaları ve eserleri ele alınmıştır. Münir Derman'ın hayatını soyu, ailesi, doğum tarihi, tasavvufa intisabı, irşadı, hocaları, vefatı ve kabri başlıkları altında inceledik.

Bu arada kendisine ait elimizde olan bütün eserleri araştırdık, yıllarca farklı şehirlerde ve Almanya'da yaptığı sohbet kayıtlarının dökümlerini bulduk ve inceledik. Aynı zamanda farklı talebelerinden bulduğumuz kendisine ait olan ses kayıtlarının tamamını da dinleyerek yeri geldiğinde tezimizde kullandık.

Tezimizin ikinci bölümünde ise; Münir Derman'ın tasavvufî görüşlerini ele aldık, O'nun tasavvuf anlayışı üzerinde durarak gerekli değerlendirmeler yaptık.

Araştırmamızın sonuç kısmında ise; Münir Derman'ın hayatı, kişiliği, eserleri ve tasavvuf felsefesi hakkında genel bir değerlendirme yaptık.

Tezimizin her aşamasında, maddî ve manevî yardımlarını her dâim hissettiğim, yakın ilgisinden ve isabetli yol göstericiliğinden her zaman faydalandığım hocam Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu'na teşekkür ediyorum. Ayrıca Yrd. Doç. Dr. Öncel Dermirtaş, Dr. Mehmet Yıldız ve Ar.Gör.Harun Alkan'a tezim süresince verdikleri destekten dolayı teşekkür ediyorum.

Kaynak konusunda yardımını esirgemeyen ve Dr. Münir Derman'ın tüm ses kasetlerinin yazılı dökümünü vererek tezimizin zenginleşmesine ve daha kapsamlı olmasına vesile olan, beni Münir Derman'ın pekçok yakınıyla tanıştıran ve görüştüren talebelerinden merhum Hüseyin Ayırgan'a bu vesileyle Allah'tan rahmet diliyorum.

Tezimizle ilgili belge ve bilgi konusunda yardımlarını esirgemeyen Dr. Münir Derman'ın kızı Ayşin Derman, torunu Esra Balcıoğlu hanımefendiler başta olmak üzere, talebelerinden Hüseyin Kanyılmaz, Atilla Murathan, Erol Elmas ve ismini zikredemediğim tüm değerli şahsiyetlere ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Onların yardımları olmasa tezimiz hiç şüphesiz bu kadar kapsamlı olamazdı.

Münir Derman'ın eserleriyle henüz 18 yaşındayken tanışmama vesile olan babam Şener Battal'a, annem Nedret Battal'a, Münir Derman'ın çok nâdir talebelerinde bulunan kasetlerinin günümüz teknolojisine uygun hale getirilmesine yardımcı olan ağabeyim Tezer Battal'a, tez süresince bana her mânâda destek olan kızlarım Merve Ridâ, Berra Minâ ve Ayşe Evrâ'ya ve eşim Özgür Bayraktar'a gösterdikleri sevgi, sabır ve anlayış için teşekkür ediyorum.

Esragül Bayraktar

Aralık 2017

İstanbul

GİRİŞ

Burada Münir Derman Efendi'nin yaşadığı döneme önce kısa bir genel bakış yapacağız. Bu şekilde onun yetiştiği dinî, sosyo-kültürel ve sosyo-politik vasatın büyük resmini ortaya koymak istiyoruz.

1. MÜNİR DERMAN'IN YAŞADIĞI DÖNEME GENEL BİR BAKIŞ

1.1.20. Yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti'nde Siyasî, Sosyal ve Dinî Hayat

Münir Derman, Türkiye'de Cumhuriyet sonrası dönemde tasavvufu yaşamış ve insanlara aktarmaya çalışmış bir mutasavvıftır. Ancak onun yaşadığı dönem tam Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş aşamasının olduğu yıllardı. Tekkeler 1925 Kasım'ında kapatıldığı için bu süreçte insanlar günlük hayatlarında dini ve tasavvufu açıkça yaşayamıyor ve âlimler, mutasavvıflar tarafından da anlatılamıyordu. Yeni siyasî konjonktür, insanların dinî inançlarının gereklerini gizli olarak yerine getirmelerine ve toplumsal hayattan soyutlanarak, içlerine kapanmalarına sebep olmuştu. Toplumda korku ve baskı hâkimdi. Yani çok sıkıntılı bir dönemden geçiliyordu.

Tasavvuf, tüm İslam coğrafyasını etkisi altına almış bir manevî öğreti olarak Türk kültüründe de çok önemli bir yere sahiptir. Yine tasavvuf hayatın mânâsını arayan ve sorgulayan, Allah'la yakınlık kurmak isteyen insanların ruhî yapılanmasına felsefî bir yaklaşım getiren, ahlak anlayışlarını sistematize eden bir öğreti olarak binlerce yıldır insanları etkilemektedir. Özellikle modern çağımızın

insanı öteleyen kapitalist sistemi karşısında ezilmiş, kapana kısılmış, hayatın anlamını yitirmiş kitlelerin, tasavvuf ve benzerî çeşitli manevî öğretilere yönelmesi de bunun bir göstergesidir.

İnsanların bulundukları her toplumda iç huzur arayışları vazgeçilmez bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Bu iç huzuru bulabilmek için çeşitli manevî teoriler geliştirilmiştir. Tasavvuf da, yüzlerce yıldır Müslümanları Allah'la (cc) yakın ilişki kurmaya teşvik eden ve varlığın ve varoluşun anlaşılabilmesini, dünya hayatının anlamlandırılmasını sağlayan önemli bir manevî öğreti olarak devam edegelmiştir.

Tüm İslam toplumlarını etkilemiş ancak kimi zamanlarda yöneticiler tarafından dışlanmış ve bulunduğu toplumlarda sistemin dışına sürüklenmiş olan mutasavvıflar takip ettikleri bu yoldan vazgeçmemiş, sürekli yeni açılımlar, yöntemler geliştirerek manevî yaşantılarını devam ettirebilmiş ve geniş halk kitlelerini yönlendirebilmiştir. Bu açıdan bakıldığında, Allah (cc) aşkını kalbinde hissedebilmek ve yaratıcıyla özel bir bağ kurabilmek şeklinde de tarif edebileceğimiz bu manevî ihtiyaç, her zaman farklı yol ve yöntemlerle insanların hayatlarını etkilemeye ve onları dönüştürmeye devam etmiştir.

Münir Derman'ın yaşadığı, hayatına ve tasavvufi anlayışına yön veren, Cumhuriyet dönemi Türkiye'si ile ilgili bilgi vermeye başlamadan önce, İslam medeniyetinin ilk dönemlerinden 20. Yüzyıla kadar geçen süreye kısaca göz atalım. Bu vesileyle müellifin yaşadığı dönemin yerinin büyük haritada daha iyi teşhis edilebileceği kanaatindeyiz.

İslam dini ve buna bağlı olarak İslam medeniyeti, Mekke'de doğmuş, Hz. Muhammed (sav)'in vefatından sonra da Hicaz bölgesinden Orta Doğu'ya doğru

ilerlemiş ve zaman içinde dünyanın farklı coğrafyalarına yayılmıştır.[1] Asya kıtasının içleri, Kuzey Afrika, Endülüs, Anadolu ve Balkanlara kadar ilerleyerek İslam dinini temele alan medeniyetler kurmuş ve bu bölgelerde uzun yıllar hüküm sürerek çeşitli devletler kurulmasına vesile olmuştur.[2] Ancak, Müslümanlar, kurdukları devletleri idare ederken düşmanları tarafından çıkarılan fitnelerle yıpratılmıştır. Bu zorlu süreçlerde dinî değerlerine daha sıkı bağlanarak tehditler karşısında ayakta kalabilmişlerdir.[3]

Müslümanlar çok büyük başarılar göstermiş olmasına rağmen 17. yüzyıl itibariyle Hıristiyanların karşısında eski güçlerini koruyamamışlardır. Ancak bu duruma sebep olan birkaç mesele vardı. Öncelikle, Hıristiyanlar coğrafî keşiflerle dünyanın çeşitli yerlerinde toprak ele geçirmiş ve bu topraklarda, o bölge insanlarını sömürerek zenginleşmişlerdi. Zenginlik parayı, para ise güç ve iktidarı beraberinde getirmişti. Aynı zamanda bu batılı toplumlarda Rönesans[4] ve Reform hareketleri[5] ile ilim, sanat, kültür gelişmiş,[6] sanayi devrimiyle de güçlerini artırmışlardı.[7] Batı toplumlarını etkisi altına alan tüm bu hareketler "*Aydınlanma Çağı*" olarak nitelendirilmişti. 18. yüzyıl, insan aklının ve bilimin önem kazandığı, yüceltildiği, her türlü otoritenin sorgulandığı, din ve tanrı anlayışının önemini kaybettiği bir

[1] Yılmaz Can, Metin Yılmaz, "Müslümanların Fethedilen Topraklarda Mevcut Gayri İslam Mabetlere Yaklaşımı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. 8.3, 2008, sy: 2, s.28.
[2] Ayrıntılı bilgi için bkz. Philip K. Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, çev. Salih Tuğ, Marmara Üniversitesi Vakfı İlahiyat Yay., İstanbul, 2011.
[3] Bayram Ali Çetinkaya, "Medine, Medeniyet ve İslâm Medeniyeti, Medine'den Medeniyete", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2010, s.22, ss.5-50.
[4] Ayrıntılı bilgi için bkz. Peter Burke, *Rönesans*, çev. Özkan Akpınar, Babil Yay., İstanbul, 2000.
[5] Norman Davies, *Avrupa Tarihi*, çev. ed. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, ss.509-622.
[6] Arnold David, *Coğrafî Keşifler Tarihi*, çev. Osman Bahadır, Alan Yay., İstanbul, 1995, ss.8-14.
[7] Joseph Schapiro, *Çağdaş Düşüncede Toplumsal Tepki*, çev. Mehmedcan Köksal-Mehmet Harmancı, Köprü Yay., İstanbul, 1966, ss.12-16; Marshall G. S Hodgson., *Dünya Tarihini Yeniden Düşünmek*, haz. Yücel Bulut, Yöneliş Yay., İstanbul, 2001, s.91.

dönemdi.[8] Önemli olan inanmak değil bilmekti.[9] Yani kalb değil akıldı. Tüm bu toplumsal olaylar Fransız İhtilali'ni[10] tetiklemiş, Avrupa'nın büyük şehirlerinde ortaya çıkan memnuniyetsizlik toplumsal bir krize yol açmıştı. Böylece kurulu devlet düzeni yıkılarak yerine demokratik cumhuriyet sistemi gelmişti. Bu devrim kısa zamanda her yeri etkileyerek dünya devrimine dönüşmüştü.[11] Özgürlük, adalet ve eşitlik, toplum hayatının vazgeçilmez unsurları olarak kabul edilmeye başlamıştı. Bu oluşan serbestlik ortamı sosyalizm, liberalizm, muhafazakârlık gibi ideolojilerin doğuşuna sebep olmuştu.[12] Toplumsal eşitlik ilkesi işçi sınıfını motive etmiş, maddî refaha ulaşabilmek için daha çok çalışıp kazanmalarını sağlamıştı. Artık insan, kendisini tabiatın gerçek sahibi olarak görüyordu.

Sonuç olarak tüm bu gelişmeler Batı dünyasında köklü bir değişime sebep olmuştu.[13] Doğu toplumlarında ise medeniyet, batıya ait bir kavram olarak ulaşılması gereken bir hedef olarak kabul edilmiş, "*aydınlanma, sanayileşme, çağdaşlaşma*" kavramları "*Batılılaşma*" ile eşdeğer olarak görülmeye başlamıştı.[14] Bunun sonucu, 1400 yılda üretilen kadîm bir medeniyetin topluma hayat veren damarları kesilmiş oldu.

Tüm bu toplumsal hareketler Hıristiyan dünyasının gelişmesine sebep olmuş, İslam âlemi ise bu sosyal ve kültürel gelişmeleri doğru okuyamadığı için

---

[8] Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789*, çev. Ertürk Demirel, Dost Kitabevi, Ankara, 2002, ss.253-268.
[9] Sevim Tekeli, Esin Kâhya, *Bilim Tarihine Giriş*, Nobel Yay., Ankara, 1999, s. 302.
[10] Bkz. Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980*, çev.,Savaş Aktur, Dost Kitabevi, Ankara, 2004, ss.11-28. Ayrıca bkz. Eric J. Hobsbawm, *Fransız Devrimi'ne Bakış*, çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009.
[11] Schapiro, *Çağdaş Düşüncede Toplumsal Tepki*, s.16.
[12] Gökçen Alpkaya, Faruk Alpkaya, *20. Yüzyıl Dünya ve Türkiye Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2004, ss. 25-26.
[13] Schapiro, *Çağdaş Düşüncede Toplumsal Tepki*, ss.14-15.
[14] Serhat Küçük, "Batı'nın Batılılaşması: Zihinsel Dönüşümün Eylemsel Kökeni", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.11, sy.2, Ağustos 2013, s. 439.

geri kalmıştı. Osmanlı'da 18. yüzyılda bazı tedbirler alınmış, ancak tüm toplumu kucaklayan uzun vadeli tedbirler alınamadığı için çöküş engellenememişti.[15]

19. yüzyılda, İslam âlimleri Batı'da etkili olan ideolojilere karşı çeşitli önlemler düşünmüş, bu vesileyle "*dinî uyanış hareketleri*" ortaya çıkmıştır.[16]

İslam ülkeleri arasında konum olarak Batı'ya en yakın olan Osmanlı Devleti'ydi.[17] Aynı zamanda, "*Anadolu, Balkanlar, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'yu*" kapsayan geniş bir coğrafyada, çok çeşitli din, dil ve ırka mensup insanları yönetmesi,[18] yeni ortaya çıkan ideolojik hareketliliklerden çok etkilenmesine ve idarî anlamda sıkıntı yaşamasına sebep olmuştur.[19] O dönemde taklitçi ve özenti bir zihniyet toplumu etkisi altına almıştı. Batı medeniyetinin görselliği ön plana alan zâhirî yönü taklit edilmiş, ilmî ve zihnî açıdan bir atılım yapılamamıştı. Sonunda Osmanlı Devleti yıkılmış, Anadolu'da yeni bir Türk devleti kurulmuştur.[20]

1.2.Cumhuriyet Dönemi

Yeni kurulan bu ulusal devletin idare şekli, Cumhuriyet rejimi olarak belirlendi ve adına "*Türkiye Cumhuriyeti*" denildi.[21] Kuruluş amacı eski sistemden tamamen ayrı, "*modern ulus-devlet*"[22] olmaktı. Yeni devlet, o dönemde yani 20.

---

[15] Saffet M. Sarıkaya, "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Dini Tarikat ve Cemaatlerin Toplumdaki Yeri", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1998, sy. 3, s.93.
[16] Bkz, İsmail Kara, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, İstanbul, 1986, s.XXXII-XL.
[17] Mümtazer Türköne, *İslamcılığın Doğuşu*, İstanbul, 1992, ss.37-38.
[18] Fatma Acun, "Osmanlı'nın Torunları Cumhuriyet'in Çocukları: Osmanlıdan Cumhuriyet'e Değişme ve Süreklilik", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2007, sy.15, s.42.
[19] Selçuk Akşin Somel, "Osmanlı Reform Çağında Osmanlıcılık Düşüncesi (1839-1913)", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, c.1, İstanbul, 2006, s. 92.
[20] François Georgeon, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930 Seçilmiş Makaleler*, çev. Ali Berktay, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2006, s.1.
[21] Kaan Belek, *Modernleşme Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, ss.84-89.
[22] Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, İletişim Yay., İstanbul, 2009, c.3, s. 22.

yüzyılın başlarından itibaren tüm dünyada etkili olan milliyetçilik ideolojisini[23] esas alarak "*Türkçülük*" fikri üzerine bina edilmişti. Bu süreçte "*Türkçülük*" ve "*Batıcılık*" fikirleri, resmî ideoloji ve toplum önderleri tarafından da destekleniyordu. Toplumda muhafazakâr ve dindar kesimlerin dillendirdiği "*İslamcılık*" ise tepkiyle karşılanmış,[24] tehdit olarak görülmüş sosyal, hukukî, idarî ve eğitim alanlarında yapılan çeşitli düzenlemelerle baskı altına alınmıştı.[25]

Tüm bu yaşanılan köklü değişimler sonucu 20. yüzyıl din, toplumdaki dindar kesim, tasavvuf ve tarikatlar açısından sıkıntılı ve zor geçmiştir. Osmanlı toplumunun son dönemlerinde her alanda yaşanılan yozlaşma, sosyal ve siyasî farklı ideolojilerin ortaya çıkışı, I. Dünya Savaşı ve düşman ülkelerin Osmanlı Devleti'ni yıkma çabalarıyla devlet derinden sarsılmıştır. I. Dünya Savaşı sonrası dünyadaki siyasî yapı, tamamen değişmişti. 1917'de Rusya Çarlığı, Bolşevik İhtilali ile yıkılmıştı. Avusturya-Macaristan ve Alman İmparatorlukları da savaştan olumsuz etkilenerek tarihe karışmışlar ve topraklarında küçük devletler ortaya çıkmıştı. Osmanlı İmparatorluğu da bu süreçte yıkılmıştı.[26] Geriye kalan Osmanlı topraklarında, Türk milliyetçiliğini esas alan "*Türkiye Cumhuriyeti*" kuruldu.[27]

Osmanlı Devleti çok geniş bir coğrafyaya hâkim olduğu için topraklarında farklı dinler, milletler ve dillerin birarada bulunduğu bir yapıya sahipti. Ancak, 29 Ekim 1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti, o dönem dünyayı etkisi altna alan

[23] Murat Kılıç, "Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Aralık 2007, sy.16, ss.113-140.
[24] Taha Parla, *Türkiye'nin Siyasal Rejimi,* İletişim Yay.,İstanbul, 1993, s. 201.
[25] Ahmet Yıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene; Türk Ulusal Kimliğinin EtnoSeküler Sınırları: 1919-1938*, İletişim Yay., İstanbul, 2007, s.139.
[26] Harun Semercioğlu, "Atatürk Döneminde İzlenen Bölgesel Güvenlik Politikası", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* c.16, sy. 2, 2015, s.49.
[27] Haldun Eroğlu, "Mustafa Kemal Atatürk'ün Tarih Anlayışı İle İlgili Bazı Görüşler", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 29-30, Mayıs-Kasım 2002, ss.75-85.

milliyetçilik ideolojisi doğrultusunda kurulmuştu.[28] Bu sebeple "*Türklük*" esası üzerinden "*tek uluslu, tek dilli ve tek dinli*" bir devlet kurmak hedeflenmişti.[29] Ancak Türk milliyetçiliği temel alınarak kurulan bu yeni devlet toplumun kozmopolit yapısıyla çelişiyordu, dolayısıyla bu hedef gerçekçi değildi ve bu sebeple yapısal açıdan çok sorunlu bir devlet ortaya çıktı.[30] "*Kendisini Türk sayan herkes Türk"tür*[31], "*Din laik bir toplumda asla belirleyici olamaz"*[32] gibi önyargılı ve aşırı baskıcı fikirler nedeniyle yeni kurulan devlet halk tarafından onaylanmadı, benimsenmedi ve tepkiyle karşılandı. Devlet de katı politikalarını değiştirerek daha kapsayıcı bir yönetim yapısı kurmak yerine daha katı, baskıcı ve zorlayıcı bir tavır takındı. Bu sert tutum insanların tepkisini çekti, insanlar yeni kurulan devleti benimseyemedi, sorunlar günden güne arttı, toplumun farklı kesimleri arasında kutuplaşma oluştu ve fitne ateşi sönmek yerine, "*medenîleşme*" adı altında ortaya konulan otoriter ugulamalarla daha da arttı.[33]

Yeni bir düzen kurmak amacıyla eski kültürel miras reddedildi.[34] İslam dini medenîleşme, Batılılaşma, modernleşme hedeflerini gerçekleştirmek isteyen yöneticiler açısından önemli bir engeldi. Bu sebeple, dinî olan herşey reddedilmiş,

---

[28] Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, İmaj Yay., Ankara, 1996, ss. 99-163.
[29] Eroğlu, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Tarih Anlayışı İle İlgili Bazı Görüşler*, ss. 84-85.
[30] Kemal M. Sevgisunar, "Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye'de Siyasal, Sosyal ve Kültürel Hayatta Yaşanan Değişim ve Dönüşümler-1", *Eğitim Bilim Toplum Dergisi, c.* 7, sy.25, Kış: 2008-2009, ss.143-144.
[31] Atatürk'e ait olan bu sözle ilgili detaylı bilgi için bkz. E. Semih Yalçın, *Atatürk İlkeleri ve Atatürkçü Çağdaş Düşünce Yapısı*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı adına 19.03.1998 tarihinde Kurtalan'da verilen konferanstan.
[32] Alain Bockel, *Avrupa Deneyiminde Türk Anayasa Hukuku İslamcı Refah Partisinin Kapatılmasına İlişkin Anayasa Mahkemesinin bir Kararına İlişkin Düşünceler*, çev. Serap Amasya. *Revue française de Droit constitutionnel*, Revue française de Droit constitutionnel, 40, 1999, ss: 911-927.
(Makalenin orijinal ismi: *Le droit constitutionnel turc à l'épreuve européenne Réflexions à partir d'une décision de la Cour constitutionnelle turque portant dissolution du Parti islamique REFAH*),
[33] Ergün Gülcan, *İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, s. 53.
[34] Acun, *Osmanlı'nın Torunları Cumhuriyet'in Çocukları*, ss. 39-64.

onun yerine Türk milliyetçiliği pompalanmıştı.[35] Bu tavır halkın tepkisine sebep olmuş, özellikle etnik ve dinî kimliklere yönelik otoriter tavır toplumda gerilime sebep olmuştu.[36] Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişmesi açısından bilim, teknoloji, sanayi gibi alanlar önem arz ediyordu ancak bu alanlara yönelik atılımlar yapmak yerine ortaya konulan baskıcı tutum ülkenin ilerlemesi önünde büyük bir engel olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında ortaya çıkan tüm bu problemler günümüzde bile "*din, laiklik, şeriat, batılılaşma, modernizm*" gibi başlıklar altında tartışılmaya devam etmektedir.[37]

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren pek çok değişiklik yapılmıştır. Yönetimin özellikle "Zâhirî" değişikliklere gereğinden fazla önem verdiği göze çarpmaktadır. Bunlara bakacak olursak; "*1928 yılında Harf İnkılabı'nı gerçekleştirmiş*"[38] ve Latin harflerinden oluşturulan "*Yeni Türk Alfabesi*" denilen Türk olmayan Latin Alfabesi yürürlüğe girmiş[39] ancak Arap harflerinin atılması kolay olmamıştır.[40] 9 Ağustos 1928'de Mustafa Kemal; "*Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran Arap harflerinden kurtulmak zorunludur*" diyerek yaklaşık bin yıldır kullanılan Arap harflerinin yürürlükten

[35] Gülcan, *İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği*, s. 55.
[36] Dilek Yalçın, *Etnik/Teritoryal Ulusçuluk Bağlamında Türk Ulusal Kimliğinin İnşa Süreci*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2007, s. 4.
[37] Oben Öncel, *Türkiye'de Ulus Kimliğin İnşa sürecinde Milliyetçilik Söyleminin Yansımaları*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstütüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2011, s. 80.
[38] Arap harfleri Türkçe'nin dil yapısına uygun olmadığı için kaldırılmış ve Latin harflerinden oluşturulan Yeni Türk Harfleri kabul edilmiştir. 3 Kasım 1928'de "*Türk Harfleri Hakkındaki Kanun"* yürürlüğe girmiş, Aralık ayından itibaren de, resmî ve özel tüm Türkçe dergi ve gazeteler yeni Türk harfleriyle yayınlanmaya başlamıştır. 1 Ocak 1929'dan itibaren de resmî yazışmalar yeni harflerle yapılmaya başlamıştır. Bkz. Gizem Engin-Selçuk Uygun, "Osmanlı'dan Günümüze Okuma Yazma Öğretimi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 2011, c.21, sy: 1, s. 208.
[39] Yasemin Doğaner, "Elifba'dan Alfabeye: Yeni Türk Harfleri", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, c.2, sy. 4 (Aralık 2005), Mak no: 51, s. 34.
[40] Neriman Tongul, "Türk Harf İnkılâbı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sy.33-34, Mayıs-Kasını 2004, s.116.

kaldırılacağını imâ etmiştir.[41] Harf İnkılabı, eğitim alanında ilk aşamada başarılı gibi görünse de dinî/siyasal çevrelerin tepkisine ve toplumsal kutuplaşmaya sebep olmuştur.[42]

Kâzım Karabekir, Türk olmayan Latin harfleri kabul edilmeden önce, bunun mahzurlarını anlatan bir konuşma yapmış ve şöyle demiştir:

> "Bugün bir kuvvet vardır ki o kuvvet bütün cihana karşı bu propagandayı yapıyor: "Türk yazısı güçtür, okunmaz". Bendeniz bu mesele ile bizzat uğraştım ve Arnavutluk ihtilali içinde bulundum. Acaba bu Latince kabul edilebilir mi? Bu kabul edildiği gün memleket herc ü merce girer. Her şeyden sarf-ı nazar bizim kütüphanelerimizi dolduran mukaddes kitaplarımız, tarihlerimiz ve binlerce cild âsârımız bu lisanla yazılmış iken büsbütün başka bir şekilde olan bu hilâfını kabul ettiğimiz gün en büyük bir felakette derhal bütün Avrupa'nın eline güzel bir silah verilmiş olacak, bunlar âlem-i İslâm'a karşı diyeceklerdir ki Türkler ecnebi yazısını kabul etmişler ve Hristiyan olmuşlardır. İşte düşmanlarımızın çalıştığı şeytankârâne fikir budur."[43]

Kâzım Karabekir'e göre, alfabe değişikliği sonucu Türkiye'nin İslâm dünyası ile bağları kopartılacak, onun yerine Hıristiyan Batı dünyasıyla ilişkisi ve iletişimi güçlenecekti.[44]

Harf İnkılabı ile, Osmanlı Devleti'nde yüzlerce yıl bilimsel, dinî, edebî, felsefî pek çok alanda yazılan eserler mânâsız kağıt yığınlarına dönüşmüş, aydınlar ve âlimler bir günde "cahil" olmuş, tarihî ve kültürel hafıza sıfırlanarak gelecek nesillere ilmin aktarılması neredeyse imkansız hale gelmiştir.

Bu dönemde ilmî açıdan da çok ciddî sıkıntılar ortaya çıkmıştı. Aydın kesim okuma yazmayı yeniden öğrenmeye başladıkları için yazılarında hata yapıyorlardı. Cahil durumuna düşmek de psikolojik olarak kendilerini sarsıyordu. Tüm bu olup

---

[41] Ayşe Hür, "Türk Harf İnkılâbı Kesmeye Yaradı", *Derin Tarih*, sy. 8, Kasım 2012, s. 66.
[42] Sıla H. Okur*, Doğum Günü 26 Eylül Ulus İnşası Sürecinde Bir Kutuplaşma Ekseni Olarak Türk Dil Devrimi,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel İncelemeler Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 62.
[43] Kâzım Karabekir, *Hâkimiyet-i Milliye*, 5 Mart 1923.
[44] Geoffrey Lewis, *Trajik Başarı Türk Dil Reformu*, Paradigma Yay., İstanbul, 2007, s.35.

bitenler sebebiyle ilim ve fikir hayatı geriledi.[45] Cemil Meriç, "*Alfabe değişikliği basını ve yazarları susturmanın bir yolu olarak kullanılmıştır*" diyerek o döneme dâir çarpıcı bir iddiada bulunmuştur. Gerçekten de "*tüm gazeteler, yayın evleri, matbaalar, tashihçiler, mürettipler, yazar ve sanatçılar gibi yazıyla para kazanan insanlar yeni harflere geçilmesiyle iflas etmiştir.''*[46] Osmanlı ve Cumhuriyet devri arasında ilim, sanat ve düşünce alanlarında kopukluk olmuş bu da kültür boşluğu meydana getirmiştir. [47]

İnkılaplar İslam dinine ait değerlerle uyuşamadığı için halk tarafından tepkiyle karşılanmış ve tam olarak benimsenememiştir.[48] Mustafa Kemal; bu uyuşmazlığı şöyle açıklamıştır: *"Türk toplumunun üzerindeki dinî baskının olumsuz etkilerini kaldırmak suretiyle, Türkiye'de radikal bir batılılaşma ve modernleşme sağlanabilir*."[49] Yönetim kadroları, geçmişle ilgili herşeyi halka, "*Arap, İslamî ve geri*" olarak tanıttı. İslamî düşünceden etkilenenler ise yönetimle zıtlaşarak '*Osmanlıya ait kültürel mirasın tamamı bize ait değerlerdir'* düşüncesini benimsedi. Yönetime karşı kendini soyutladı. Bunun temelinde ise yönetimin zorlayıcılığının ve baskıcılığının önemli ölçüde etkisi vardı. [50]

---

[45] Yasin Beyaz, "Rifat Osman'ın Süheyl Ünver'e Yazdığı Mektuplar: Bir Osmanlı Aydınının Harf İnkılabı ile İmtihanı"*, Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, c. 20, sy. 38, 2015/1, ss.89-109.
[46] Mustafa Armağan, "Harf İnkılabını İsrail de Yaptı Ama…", *Derin Tarih*, sy.8, Kasım 2012, s.75.
[47] Esma Öztürk, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçişte Tasavvuftaki İrfâni Gelenek: Ahmed Avni Konuk Örneği,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara 2015, s.54.
[48] Okur, *Doğum Günü 26 Eylül Ulus İnşası Sürecinde Bir kutuplaşma Ekseni Olarak Türk Dil Devrimi*, s. 66.
[49] Nermin Erdentuğ, "Atatürk'te Kültür Dinamizmi Görüşü", *Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Anma Kitabı.* Ankara, 1974, s.73.
[50] Sevgisunar, *Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye'de Siyasal Sosyal ve Kültürel Hayatta Yaşanan Değişim ve Dönüşümler-1*, s.145.

Bu süreçte, geçmişle bağlar kopmuş, kültürel sistem dışlanmış, Batı kültür ve değerleri ideal kabul edilmişti.[51] Özellikle Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin kullanımını eleştiren bazı aydın, yazar/şair ve ilim adamlarının Fransızca kökenli sözcükleri ağırlıklı olarak kullanması çelişkili bir durum ortaya koymuştur. [52]

Devletin hafızası bir anda sıfırlanmıştı. Bu sebeple geçmişte üretilen bilgiler, gelecek nesillere aktarılamadı çünkü yeni nesil için eski Türkçe ile yazılmış eserleri okumak neredeyse imkânsız bir hâl almıştı. Bilgi üretmek zorlaştı. Harf meselesi tabu haline dönüştüğü için tartışılması mümkün olmadı çünkü konuyu gündeme getirenlere "*vatan haini*" muamelesi yapıldı, kimileri hapse atıldı, kimileri sürgüne gönderildi, kimileri de işsiz kaldı.[53]

"*Dilde sadeleştirme*" adı altında çeşitli çalışmalar yapılmaya başlamış, bunlar da "*Osmanlıcacılık, tasfiyecilik, uydurmacılık, dilde faşizm*" gibi kavramlarla ilgili tartışmalara sebep olmuştu. İnsanlar kullandıkları kelimelere göre sınıflandırılmış, dil ideolojik kutuplaşma aracı haline gelmişti.[54] Bu konuda Nihad Sâmi Banarlı şöyle demiştir: "*Öz Türkçe deyimi, memleketimizde büyük esefle açıklayalım ki, millî ruhla dolu Türk çocuklarının bu asil heyecanlarını istismar maksadıyla bayraklaştırılmış; göz kamaştırıcı bir ışık gibi ve yalnız göz kamaştırmak için kullanılan, aldatıcı bir ifâde hâline getirilmiştir."*[55]

---

[51] Orhan Türkdoğan, "Türk Toplumunda Aydın Özdeşleşmesi ve Ulusal Değerlerin Dışlanması", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sy. 202, Şubat 2013, s. 30.
[52] Mesut Bulut, "Atatürk'ün Türkçeye Yönelik Özleştirme/Sadeleştirme Çalışmaları Ve Bu Bağlamda Yaşanan Dil Tartışmaları Üzerine Bir Değerlendirme", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, c. 9/11, 2014, Ankara, s.134.
[53] Sevgisunar, *Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye'de Siyasal, Sosyal ve Kültürel Hayatta Yaşanan Değişim ve Dönüşümler-1*, s.146.
[54] Bulut, *Atatürk'ün Türkçeye Yönelik Özleştirme/Sadeleştirme Çalışmaları Ve Bu Bağlamda Yaşanan Dil Tartışmaları Üzerine Bir Değerlendirme*, s.144.
[55] Nihad Sâmi Banarlı, *Türkçenin Sırları*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2013, s.283.

Türkiye'de şiddetle tartışılan harf inkılabı, batılı ülkelerde de ilgiyle takip edilmiş, çoğunluk desteklese de, bir kısmı Türk dilinin on yıl içinde yok olacağını[56], bir kısmı da kelimelerin mânâlarında belirsizliğe sebep olduğunu[57] söyleyerek inkılabı eleştirmiştir.

Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında halkçılığı esas alan yönetim, ağır savaşlarla yıpranmış halkın hâmisi olmayı amaçlıyordu. Ancak Cumhuriyeti kurmaya çalışırken yürüttükleri katı tutum ve eski sisteme ait herşeyi reddetmeleri halktan kopmalarına sebep olmuştu. Milli Mücadele sırasında ülkenin düşmandan kurtuluşuna vesile olan askerler, bu konumlarını halkın teveccühünü hak ettikleri bir ayrıcalık olarak görmüştür. "*Elitist seçkinler*" haline dönüşen yönetim kadroları da yeni sistemin toplumda yerleşmesi için güçlerini kullanmaktan imtinâ etmemişlerdir.[58]

Askerle halk arasında ortaya çıkan bu kopukluk, uzun yıllar devam edecek ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ileride yaşayacağı pek çok olayda halkın aleyhine olarak kendisini gösterecektir.

Yukarıda anlatılan siyasî ve kültürel yapılanma, tezimizin ilgili alanını oluşturan dönemin tasavvuf kültürünü de çok yönlü olarak etkilemiştir.

1.3. Cumhuriyet Dönemi'nin Tasavvuf ve Tarikatlara Etkisi

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda Meşrutiyet'in ilânı, ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla yönetim kadroları tarafından ortaya konulan

[56] Sir Telford Waugh, *Turkey Yesterday, Today and Tomorrow*, London, 1930, s.275.
[57] Luke Harry, *The Old Turkey and The New From Byzantium to Ankara*, London, 1955, GeoffreyBles, s.193.
[58] Sevgisunar, *Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye'de Siyasal, Sosyal ve Kültürel Hayatta Yaşanan Değişim ve Dönüşümler-1*, s.146.

modernleşme, Batılılaşma, laiklik gibi fikirler, aynı zamanda geleneksel anlayışın terk edilerek, İslam dininin geri kalmışlığın sebebi olarak görülmesi gibi pek çok şey mutasavvıfları ve dervişleri derinden etkilemiştir.[59] Tasavvuf erbabı da bu zorlu dönemeçte farklı anlayışlar geliştirerek yaşam savaşı vermiş ve ellerinden geldiğince tasavvufu yaşamaya çalışmışlardır. Büyük bir medeniyetin eseri olan milletin kültür mirasının yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması için mücadele etmişlerdir. [60]

Yaşanılan değişim toplumun her alanında (askeriye, siyaset, kültür, ilim ve manevî hayat gibi) ortaya çıkmış ve bu coğrafyanın insan yapısını savurmuştur. Bu süreçte özellikle Batılı dış güçler savaşlarla elde edemedikleri bu toprakları, planladıkları fitnelerle yıkmaya çalışıyorlardı. Bunun en büyük örneği, 1925 Şeyh Sait ve 1930 Menemen olaylarıydı. Bu olaylar yönetim ile tarikatlar arasında ortaya çıkan gerilimi zirveye taşımıştı. 1946-1996 yılları ise daha sakin geçmiştir. Bu dönemlerde de, her ne kadar baskı devam etse de, eleştiri ve tehdit ortamı tasavvufî faaliyetlerin yavaşlamasına veya geçici süreyle de olsa durmasına yol açıyor olsa da, geriye dönüp bakıldığında tasavvufî faaliyetlerin hiçbir zaman tamamen ortadan kalkmadığı görülmektedir. Yüzlerce yıl halkı irşad etmiş tasavvuf büyüklerinin sevgi ve muhabbeti, gönüllerde yaşamaya devam etmiştir. Bu süreç yaşanırken ehl-i tasavvuf arasında da farklı görüşler ortaya çıkmıştı. Sistemi eleştirenler olduğu kadar Meşrutiyeti olumlu karşılayan, Cumhuriyet'i İslam'la özdeşleştirenler de vardı. Bu farklı bakış açılarının neden kaynaklandığı günümüzde bile tam olarak anlaşılamamaktadır. Bu konuda Kara şöyle söyler: "*Politikaya, şöhret, makam ve*

[59] Ahmet Yaşar Ocak, "Osmanlıyı Cumhuriyete Rapteden Maneviyat Dünyasından Kayan Bir Yıldız: Şeyhzâde Ahmet Beyefendi", *Yozgat Divanı,* Ankara 2002, sy. 4 (özel sayı), ss.20-21.
[60] Vahit Göktaş, *Muhammed Es'ad-I Erbilî Hayatı, Eserleri Ve Tasavvuf Felsefesi*, İlâhiyat Yay, Ankara 2013, ss.9-10.

paraya aldananlar olabileceği gibi, bir kısmı da toplumda ortaya çıkan değişimi kabullenmek zorunda kalmıştır. Aynı zamanda "lütfun da hoş kahrın da hoş"[61] *düsturu doğrultusunda Allah'ın cemâl ve celâl tecellîlerinin görüntüsü şeklinde yorumlayarak olaya pozitif açıdan bakmayı da tercih etmişlerdir.*"[62] İleride Cumhuriyet dönemi ile ilgili yapılacak kapsamlı araştırmalar, bu ve benzerî pek çok meselenin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Günümüzde bile toplumsal olarak o dönemde yaşanılan sıkıntıların derin analizi yapılarak çözülebileceğine inanıyor ve Cumhuriyet dönemi Türkiye'si ile ilgili objektif akademik çalışmaların artarak devam etmesini ümit ediyoruz.

Gazi Mustafa Kemal döneminde, Türkiye'de sosyal ve kültürel alanlarda yapılan değişimlerin hız kazandığı görülmektedir.[63] Osmanlı Devleti'nin çok kültürlü yapısının yerini üniter yapıya ait millî unsurlar almıştı. Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde yaşanılan olaylar tarihçiler, siyasetbilimciler, sosyologlar, ilahiyatçılar gibi farklı alanlardaki akademisyenlerce hâlâ inceleniyor olsa da, uzun yıllar tabu olarak görülüp konuşulması yasaklandığı için, Türk halkı üzerindeki etkileri gerektiği gibi tartışılamamıştır.[64] Türkiye'de demokratik anlayış geliştikçe, o dönemin daha objektif olarak tahlil edileceğine inanıyoruz. Aynı zamanda Osmanlı Türkçesi'ne olan ilgi arttıkça, o döneme ait bilgi ve belgeler okunabilecek, gerekli tahliller bu belgeler ışığında yapılacaktır.

---

[61] Şeyh İbrâhim Tennûrî'nin (ö.887/1482), "Lutfun da hoş, kahrın da hoş" ifadesi tasavvuf ehli tarafından sıklıkla kullanılmaktadır. Rifat Okudan, "Hacı Bayrâm Velî'nin Şiirinde Şehir Metaforu", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Yıl: 2012/2, Sayı:16, s.273.
[62] Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergâh Yay., İstanbul, 2014, ss.5-6.
[63] Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yay., İstanbul, 1993, c.12, ss.152-168.
[64] Yasemin Doğaner, "Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Sosyo-Kültürel Değişim", *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS 38)* 10-15 Eylül 2007, Ankara, 2012, s. 236.

Bu dönemdeki tasavvuf ve tarikatlarla ilgili bilgi vermeden önce, Cumhuriyet döneminde çıkarılan ve özellikle dinî hayatı ilgilendiren kanunlarla ilgili genel bir bilgi vermenin o dönemin sosyal, kültürel, siyasal ve dinî atmosferini anlayabilmek ve o dönemin toplumunu tanımak açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Cumhuriyet'in kurulmasındaki hedef, yeni bir toplum meydana getirmekti. Bu amaç doğrultusunda çeşitli inkılaplar gerçekleştirilmiş[65] ve laiklik en belirleyici unsur olmuştu.[66] Laikliğin belirleyici olduğu inkılâplar şu şekildedir:

> "3 Mart 1924'de halifelik kaldırılmış, Şeyhülislamlık ile Şer'iye ve Evkaf Vekâleti lağvedilmiş, bu kurumların görevlerini yapmak üzere Diyanet İşleri Başkanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Tevhid-i Tedrisat kanunu kabul edilmiş, eğitim sistemi laikleştirilmiş ve medreseler kapatılmıştır. Medreselerin yerine İmam-Hatip okulları ve İlahiyat Fakültesi açılmış ancak bu kurumlar devamlı olmamıştır. Din eğitimi, yasal dayanağı olmadığı halde eğitim sisteminin dışında bırakılmıştır."[67]

> "1924 yılı Nisan ayında şer'i mahkemeler kapatılmış, ilmiyye sınıfının görevine son verilmiş ve bu vesileyle laikliğin önü açılmıştır. Şeyh Said isyanı da bu süreci hızlandırmıştır. İsyandan sonra çıkartılan Takrir-i Sükûn (4 Mart 1925) Kanunu ile basına denetim getirilmiş, isyanla ilişkili olduğu düşünülen Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılmıştır. Böylece halkın inkılâp hareketleri ile ilgili oluşturduğu yapı siyasî baskı ile bitirilmiştir. Devletin yöneticileri, Şeyh Said isyanıyla İslam'ın halk üzerindeki büyük etkisini görmüş, 30 Kasım 1925'te tekke ve zaviyeleri kapatarak laikleşme önündeki önemli bir engeli de ortadan kaldırmaya çalışmıştır."[68]

Tüm bu düzenlemeler dinî değerlerine bağlı olan halkın tepkisine sebep olmuş, tekke ve zaviyelerin kapatılması, tasavvuf kültürünü toplumdan koparamamış, tasavvuf yaşanmaya ve yaşatılmaya devam etmiştir.

---

[65] Nilgün Toker ve Serdar Tekin, "Batıcı Siyasi Düşüncenin Karakteristikleri ve Evreleri: Kamusuz Cumhuriyet'ten Kamusuz Demokrasiye", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Modernleşme Batıcılık Cilt 3,* İstanbul, 2007, ss. 86-92.

[66] Bünyamin Kocaoğlu, "Atatürk Dönemi Laiklik Uygulamalarına Yönelik Bazı Toplumsal Tepkiler", *Turkish Studies,* Vol. 2/4, 2007, s.1298;Levent Köker, *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yay., İstanbul, 2005, s.1298.

[67] Eyüp Şimşek, "Çok Partili Dönemde Yeniden Din Eğitimi ve Öğretimine Dönüş Süreci (1946-1960)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.49, 2013, s.392.

[68] Feroz Ahmad, "Politics and Islam in Modern Turkey", *Middle Eastern Studies,* c.27, N.1, 1991, s.7.

Yukarıda bahsedilen düzenlemelerin yanı sıra 25 Kasım 1925'te şapka kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunla erkeklerin laik sisteme uygun giyinmeleri için dış görünüşleriyle ilgili düzenleme yapılarak şapka takmak mecburî olmuştur. Fes, sarık gibi kıyafetler yasaklanmış, bunları kullananlara tuhaf bir şekilde hapis ve idam gibi cezalar uygulanmıştır.[69]

10 Nisan 1928'de anayasadan *"Devletin dini İslamdır*" ifadesi kaldırılmış[70], cumhurbaşkanı ve milletvekillerinin yemin metnindeki dinî ifadeler çıkartılmıştır. 5 Şubat 1937'de anayasaya "*Türk devletinin laik olduğu*" ifadesi eklenmiştir.[71] Bu kanunlar yönetimin laiklik hususundaki kararlılığını açıkça ortaya koymuştur. Bu dönemde Gazi Mustafa Kemal'in teşvikiyle 1930'da Fethi Bey tarafından Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) kuruldu.[72] Parti laikliğe bağlı olduğunu vurgulasa da vicdan hürriyetine dâir söylemleri ile liberal bir anlayışa sahip olduğu için halk aşırı teveccüh göstermişti. Halkın SCF'na gösterdiği ilginin bir sebebi de laiklik karşısında oluşan toplumsal tepkiydi.[73] Halk, halifeliğin kaldırılması ve şapka kanunu gibi inkılâpları protesto etmiş,[74] bu tepkiler Takrir-i Sükûn Kanunu'na istinaden adaleti tartışmalı istiklâl mahkemeleri tarafından engellenmiştir.[75] Bu inkılaplar halk üzerinde baskı oluşturmuş,[76] değişiklikler halkın tamamına kabul

[69] Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu,* Ankara 1984, ss. 270-271, 278.
[70] Temuçin F. Ertan, "Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında Laiklik", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* sy.39, Mayıs 2007, s.411.
[71] Emin Özdemir, "Amerikan Belgelerine Göre Türkiye'de Demokrasili Yıllara Geçişte İnanç Hürriyetinde Yaşanan Gelişmeler (1946-1952)", *Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Yıl: 2013, sy. 10, s.67.
[72] Necdet Aysal, "Yönetsel Alanda Değişimler ve Devrim Hareketlerine Karşı Gerici Tepkiler "Serbest Cumhuriyet Fırkası –Menemen Olayı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* sy. 44, 2009, s.584.
[73] Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1965)*, Arba Yay., İstanbul, 1995, ss. 633-635.
[74] Kocaoğlu, *Atatürk Dönemi Laiklik Uygulamalarına Yönelik Bazı Toplumsal Tepkiler*, s.1300.
[75] Mete Tunçay, *T.C'de Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1930)*, İstanbul, 1989, s.169.
[76] Okur, *Doğum Günü 26 Eylül Ulus İnşası Sürecinde Bir kutuplaşma Ekseni Olarak Türk Dil Devrimi*, s.66.

ettirilememişti.[77] Bu dönemde toplumda uygulanmaya çalışılan katı Fransız laikliği, uzun yıllar tartışılmış, günümüzde de hâlâ tartışılmaya devam etmektedir.[78] Bu süreçte aynı zamanda, sosyal, kültürel, manevî ve eğitim alanında yürütülen sert politikalar ve ekonominin yavaş ilerlemesi inkılaplara karşı olumsuz tepkilere sebep oldu.[79]

Tezimizin konusu gereği, yukarıda bahsi geçen kanunî düzenlemelerden özellikle mutasavvıfları ve tarikatları doğrudan ilgilendiren maddeleri bir nebze de olsa incelemenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kaldırılması: İslam toplumlarında önemli işlevleri olan ve tasavvufî düşüncenin kurumsallaşmış hâli olan tarikatlar 12. ve 15. yüzyıllar arasında oluşumlarını tamamlamışlardı. Osmanlı Devleti'nde tarikatlar incelendiğinde, bu kurumların genelde yönetimle ve devletle barışık olduğu görülmektedir. Bazen kurdukları vakıflar aracılığıyla bazen de devlet desteğiyle maddî kaynak bularak ayakta kalmayı başarmışlardır. Osmanlı Devleti'nde de padişahlar hem manevî saygı gereği hem de halk nezdindeki önemlerinden dolayı tekkelere mümkün olduğunca sahip çıkmışlar, şeyhlerle iletişime önem vermişlerdir.[80] Devletin bekası ve merkezî gücünün artması için ekonomik, siyasî ve ilmî alanlarda tarikatlardan destek alınmış ve devletle tarikatlar arasında ilişki düzeyli olarak devam etmiş, iki taraf da bu durumdan kazançlı çıkmıştır.[81] 19.

[77] Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul, 2000, ss. 285-286.
[78] Özdemir, Atatürk'te Kültür Dinamizmi Görüşü *Türkiye'de Demokrasili Yıllara Geçişte İnanç Hürriyetinde Yaşanan Gelişmeler (1946-1952*), ss.65-67.
[79] Yaşar Suveren, "Cumhuriyetçi Radikal Modernizme Karşı Anti-Modernist Bir Entelektüel Olarak Nurettin Topçu", *Akademik İncelemeler Dergisi,* c.9, sy. 2, 2014, s.32.
[80] Bkz. İhsan Süreyya Sırma, "Ondokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Siyasetinde Büyük Rol Oynayan Tarikatlara Dair Vesika", *İÜEF Tarih Dergisi*, sy.31, İstanbul, 1977, ss.183-185.
[81] İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet Tekke Münasebetleri*, Seha Neşriyat, İstanbul, 1983, ss.14-39.

yüzyılda tasavvufa ilgi artmış[82] olsa da bu yüzyılda içyapılarında meydana gelen bir takım olumsuzlukların düzeltilmesi için çeşitli ıslahat hareketleri ortaya konmuştur.[83]

Mustafa Kemal, daha Cumhuriyet'i kurmadan çok önceleri, 1919'da millî mücadele için harekete geçtiğinde ilk yaptığı işlerden biri Anadolu'nun çeşitli şehirlerindeki şeyhlere mektup yazarak desteklerini istemek olmuştu. Çünkü Mustafa Kemal, toplumun manevî önderlerinin desteği ve onayı olmadan başarılı olamayacağını biliyordu.[84]

23 Nisan 1920'de açılan TBMM, Hacı Bayram Velî türbesini ziyaretle başlamıştı. Konya Mevlana dergâhı postnişini Abdülhalim Efendi ile Hacı Bektâş dergâhı şeyhi Cemaleddin Efendi Meclis başkan vekili seçilmişti.[85] Birinci meclisin milletvekilleri arasında pek çok tekke mensubu ve şeyh bulunuyordu.[86] Tekkeler kapatılana kadar da Mustafa Kemal şeyhlerle iletişimini koparmamış, onların toplumdaki nüfûzlarından yararlanmıştır.[87]

2 Eylül 1925'te çıkarılan kararname ile tarikatlar, tekke, zaviye ve türbeler kapatılmış, törenleri yasaklanmış ve eğitim kurumu olarak değerlendirilmek üzere Millî Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir.[88] Bu kanunun çıkmasında 1925 yılında

---

[82] Mustafa Kara, "Madalyonun Bir Yüzü; Tekkeler Kapandı İyi Oldu", *Dergâh Edebiyat Sanat Kültür Dergisi*, sayı 10, s.14.
[83] Göktaş, *Muhammed Esad Erbili Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, s.24.
[84] Mustafa Kara, *Buhara Bursa Bosna Şehirler/Sûfiler/Tekkeler*, Dergâh Yay., İstanbul, 2012, s.523.
[85] Aynı eser, s.523.
[86] Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi: Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-23*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, Ankara, 1994.
Açık Erişim Koleksiyonu
http://acikerisim.tbmm.gov.tr:8080/xmlui/handle/11543/1265
[87] M. Kemal Atatürk, *Nutuk*, Vesikalar, c. III, Vesika 48, s.939, Vesika 51, s. 941, Vesika 52, s. 942, İstanbul, 1982.
[88] Tekke Ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine Ve Türbedarlıklar İle Bir Takım Unvanların Men Ve İlgasına Dair Kanun, ss.289-290.

meydana gelen "*Şeyh Sait İsyanı*" etkili olmuş,[89] tekke ve zaviyelerin "*birer şer kaynağı ve fesat yuvası*" olduğu bildirilerek kapatılması talep edilmiştir. Mustafa Kemal de Kastamonu seyahatinde *"İyi biliniz ki Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler ülkesi olamaz. En doğru ve hakîkî tarikat tarikat-i medeniyyedir. Tarikat şeyhleri, dediğim bu hakikatı bütün açıklığı ile kavrayacaklar ve kendilerinden derhal tekkeleri kapatacaklar"*[90] demiş, Ankara'ya döner dönmez de toplum vicdanına danışmaya gerek duymadan tepeden inme olarak tarikatların kapatılmasına ilişkin kararname çıkarılmıştır. [91]

677 sayılı kanun Meclis'te görüşüldüğünde, Meclis-i Meşayıh reisliği yapmış Şeyh Safvet Efendi, Konya Mevlânâ Dergâhı Postnişinliği yapmış Veled Çelebi Efendi de vardı.[92] Ancak, Meclis kayıtlarında bu kanunun yürürlüğe girmemesi için mücadele eden ve tekkeleri savunan kimsenin bulunmadığı görülmektedir. O dönemi inceleyen akademisyenler bu pasifliği açıklarken, "*menfaat, makam sevgisi, korku, teslimiyet*" gibi sebepleri göstermişlerdir.[93] O zamanki ortam gözönüne alındığında, İstiklâl Mahkemeleri[94], Hıyanet-i Vataniyye

---

http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.677.pdf Erişim: 19.10.2016

[89] İbrahim Arslanoğlu, *Osmanlı Devletinde Din-Siyaset İlişkileri,* s.3.
http://w3.gazi.edu.tr/~iarslan/dinsiyaset.doc
Erişim: 12.09.2017

[90] Mehmet Serhat Yılmaz, "Atatürk'ün Kastamonu Gezisi Ve Şapka İnkılâbı", *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, Mart 2005,c.13 No:1, s.229.

[91] 677 sayılı kanun olarak kabul edilmiştir. 13.12.1925 tarihinde 243 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun mecliste görüşülmesiyle ilgili bilgi için bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, c.19, 2. Devre, Ankara 1925, ss.316-322.

[92] Milletvekilleri Albümü, Birinci Yasama Dönemi, Cilt 1, 1920-1923, s.43.
https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/index.html
Erişim: 19.10.2016

[93] Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, s.147.

[94] Seyfettin Aslan, Tahir Dündar, *Cumhuriyet Döneminde İstiklal Mahkemeleri, Mukaddime*, 2014, c.5, sy.1. s.29.

Kanunu[95] gibi yaptırımların hâkim olduğu baskıcı bir ortamda, bu tür kanun ve düzenlemelere karşı eleştirel yaklaşacak cesarette kimsenin olmayışı, tahmin edilebilir bir durumdur.

Bu kanunun çıkışı tasavvuf çevrelerinde şaşkınlıkla karşılanmıştı. Bazı tarikat şeyleri ise tasavvufun önemli bir düsturu olan teslimiyeti esas alarak soğukkanlı bir duruş sergilemeye çalışmışlardı. Bu durumun Allah'ın bir tecellîsi olduğunu düşünerek, teslimiyet gösterdiler ve içlerine yöneldiler. Bazıları, tarikatlardaki bozulmalar ve yozlaşma dolayısıyla "*kusur bizdendir*" diyerek özeleştiri yapmayı tercih etti. Bazı sûfîler "*Tüm kâinat dergâhtır"* anlayışıyla farklı bir yöntem geliştirdi. Bazı tarikatlar da gizli toplanarak varlıklarını devam ettirmeye çalışmışlardır.[96] Cumhuriyet kurulduktan sonra tekkelerin kapatılması, dinî alanda yapılacak köklü bir değişimin amaçlandığını açıkça gösteriyordu. Bu sebeple tekkelerin kapatılmasına olumsuz tepki gösterenler de olmuştur.[97]

Bu düzenlemelerden sonra tekke ve zaviyeler kapatılınca, bu kurumlarda çalışanlar işsiz kaldı. Bu durum, o kişilerin sosyal statülerini kaybetmelerine yol açtı.

---

[95] Detaylı bilgi için bkz. Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM II. Dönem, 1923-1927 II. Cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yay., No.2, ss.1-44; Ayrıca bkz. M. Kemal Atatürk, Nutuk, Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri kurulması. http://www.atam.gov.tr/nutuk/hiyanet-i-vataniye-kanunu-ve-istiklal-mahkemeleri-kurulmasi

[96] Kocaoğlu, *Atatürk Dönemi Laiklik Uygulamalarına Yönelik Bazı Toplumsal Tepkiler,* s.1306.

[97] Abdulhakim Arvasi, Abdülaziz Bekkine, Kenan Rıfai gibi pek çok mutasavvıf tekkelerin zaten bozulduğunu ve kapatılmayı hak ettiğini söylemiştir. Kanaatimizce dönemin şartları gereği bu yorumlarda bulunmuşlardır. Türbelerin kapatılması sırasında dönemin Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Tanrıöver de tepki göstermiştir. 1925 Bakanlar Kurulunda yaptığı konuşmada Mustafa Kemal'e, "*türbelerin kapatılmasının millet mefkûresinin ve tarihinin unutulmasına sebep olacağını*" söylemiştir. Bu itiraz karşısında devrimlerin dövrin şartları icâbı yapıldığını söylenmiş ve dile "*Bekle, on onbeş sene sonra bütün türbeleri sana vereceğiz*" denilmiştir. Mustafa Baydar, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*, Menteş Kitabevi, İstanbul, 1968, s.172.

Tekke, zaviye ve türbeler toplumda etkin bir role sahipti. Bu kurumların kapatılma sebepleri, kendi içlerindeki bozulma olarak gösteriliyordu ama amaç aslında eskiyi temsil eden kurumların bertaraf edilmesi ve toplumda modernizmin hâkim olmasıydı. Okul, eğitim merkezi, misafirhane, manevî şifahâne gibi görevlerle[98], toplumun hem maddî hem manevî ihtiyaçlarını karşılayan bu kurumlar yasaklanınca halkta manevî bir boşluk oluştu. Ehl-i tasavvuf farklı yollar ve yöntemler geliştirerek faaliyetlerini sürdürmeye çalışmış, bu kurumlar her ne kadar resmî olarak kaldırılsa da, tamamen kaldırılmaları ve sevenlerinin bertaraf edilmesi tam mânâsıyla mümkün olmamış, yapılan düzenlemeler kâğıt üzerinde kalmıştır.[99]

Tasavvuf ve tarikatlar açısından en zorlu yıllar 1925-1945 yılları arasıdır.[100]

Şapka Kanunu: 25 Kasım 1925'te 671 sayılı Şapka İktisası Hakkındaki Kanun kabul edilmiştir.[101] Böylece tüm erkek Türk vatandaşlarına şapka takmak zorunluluğu gelmiş ve şapka takmayanlara cezai yaptırım uygulanmıştır. Bu kanunun eleştirilmesine imkân verilmemiş, karşı çıkanlar hakkında yaptırımlar uygulanmıştır.[102]

Türkiye Cumhuriyeti'nde şapka kanunu ile ilgili konuşmak mümkün olmasa da Batılılar bu inkılabı çok ilginç bulmuş ve bu konuda çeşitli yazılar yazmıştır. Bu yorumlardan birkaçına tezimizde yer vererek Batılı bakış açısıyla inkılapların nasıl

---

[98] Mustafa Kara, "Osmanlılarda Tekke Siyaseti", *Hareket,* 9 (1974) Ocak-Şubat 1975, sy.109-110, s.36.
[99] Doğaner, "Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Sosyo-Kültürel Değişim", ss.247-248.
[100] Kara, *Buhara Bursa Bosna Şehirler/Sûfîler/Tekkeler*, s.526.
[101] "*Şapka İktisası Hakkında Kanun: Madde 1: TBMM azaları ile idarei umumiye ve hususiye ve mahalliye mensup memurin ve müstahdemin Türk milletinin iktisa etmiş olduğu şapkayı giymek mecburiyetindedir. Türkiye halkının da umumi serpuşu şapka olup buna münafi bir itiyadın devamını hükûmet men eder. Madde 2: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır. Madde 3: İşbu kanun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur." TBMM Zabıt Ceridesi*, 25 Kasım 1341 (1925), C. XIX, Devre II, s.231.
[102] Esra İlkay İşler, "Ulusal Bilincin İnşası Sürecinde Halkla İlişkiler", der. Nazife Güngör, *Cumhuriyet Döneminde İletişim*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2010, ss. 167-180.

değerlendirildiğini görme imkânı bulabiliriz. Örneğin, The Manchester Guardian gazetesinde, "*başlıkları değiştirmenin, kafaları değiştirmekten kolay olduğu*"[103] söylenmişti. Onlara göre bu tür zâhirî değişikliklerle eski Osmanlı kafasının değişmesi mümkün değildi ve yenilikçi olarak yansıtılan Cumhuriyetçilerin de onlardan farklı olmayacağını düşünüyorlardı.[104] The Illustrated London News[105] gazetesinde ise şapka kanunu eleştirilmiş ve Mustafa Kemal'in moda alanında da söz sahibi olduğuna dair tebessüme yolaçan kinâyeli yorumlar yapılmıştı. Türk imajıyla şapkayı bağdaştıramayan İngilizlere göre şapka giyme mecburiyeti görülmemiş tuhaf bir kanundu. Kılık kıyafete yönelik inkılâplar batı basınında batılılaşma ve modernleşmenin gereği olarak haberleştirilmiş ancak, bazı gazeteciler zorla yapılan bu kanunları eleştirmiştir. Avrupa kültüründen kopyalanarak zorla kabul ettirilen bu uygulamanın yanlışlığı vurgulanmış ve yerleşik geleneği kaldıramayacağı savunulmuştur. [106] Bu değişim kendiliğinden olmadığı için "*Zorla güzellik olmaz*" sözü gereği, Mustafa Kemal'in halk nezdindeki itibarını sarsabileceği yazılmıştır. Bu tür kanunlar hazırlanırken vatandaşların fikrinin de alınması, toplumun sindirmesine fırsat tanınması gerektiği vurgulanmış, kanunların zorla, baskıyla ve acımasızca uygulanması eleştirilmiştir.[107]

---

[103] *The Manchester Guardian Gazetesi*, 9 Haziran 1925. Yukarıda Türkçe tercümesini verdiğimiz cümle orjinalinde şu şekilde ifade edilmiştir: "It is easier to change hats than heads".
[104] Mustafa Yılmaz, *British Opinion and the Turkish Republic*, University of Manchester Department of Middle Eastern Studies Ph Thesis, 1993, s.105.
[105] *The Illustrated London News*, 25 Aralık 1925.
[106] Ayrıntılı bilgi için bkz: Yılmaz, a. g. e, ss.105-110.
[107] Mustafa Yılmaz, *1923-1938 İngiliz Basını'nın Genel Olarak Değerlendirilmesi Ve Basında Çıkan Türkiye Üzerine Yazılar İndeksi,* T.C. Başbakanlık, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-28/1923-1938-ingiliz-basininin-genel-olarak-degerlendirilmesi-ve-basinda-cikan-turkiye-uzerine-yazilar-indeksi (indirilme tarihi: 29.07.2016).

Türkiye'nin dış ülkelere karşı uyguladığı ılımlı politikanın tam tersi vatandaşlarına karşı sert duruşu Batılı yazarlar tarafından eleştiriliyordu. Kadınların yeni düzenlemelerle modern ve Batı tarzında giyinecekleri, çarşaftan kurtularak "*Batılı kız kardeşleri*" gibi olacakları yazılıyordu.[108] Türklerin taktıkları fes, sarık gibi başlıkların onları Hıristiyanlardan ayıran ve Müslüman olduklarını izhar eden önemli bir gösterge ve kültürel unsur olduğu vurgulanıyordu.[109] Batılıların laiklikle ilgili kanun ve düzenlemeler hakkındaki görüşleri o döneme dair ilginç anekdotlar ortaya koymaktadır.

Halide Edip Adıvar her ne kadar Atatürk'e yakınlığıyla bilinse de, bu kanunu şiddetli ifadelerle eleştirerek *"Şapka kanunu bu dönemde girişilen devrimlerin ilki ve en gözalıcısı olmakla beraber, aynı zamanda en beyhude, en anlamsız ve en sathisi (yüzeyseli) idi."*[110] demiştir. Ayrıca, "*Şapka kanunun Türkiye'de ilk önemli sonucu, zaten fakirleşmiş Türklerin aleyhine, Avrupalı şapka fabrikalarını zenginleştirmesidir*."[111] diyerek olayın ekonomik boyutuna da dikkat çekmiştir.[112] Adıvar, "*Şapka karşıtı tepkilerin şiddetle bastırılması üzerine, gerçekten pahalı olduğu halde, hiç kimsede şapka giymenin pahalı olabileceğini söyleyecek hal kalmamıştır. Çünkü görülmüştür ki, artık sorun "fes" ya da "şapka"yı değil, onlardan birinin giyileceği kafayı yerinde tutabilmektir!*"[113] diyerek insanların kefen yerine şapkayı mecburen tercih ettiğini ifade etmiştir.

[108] *The Illustrated London News*, 2 Ocak, 1926.
[109] Geoffrey Lewis, *Turkey*, Ernest Benn Ltd, London, 1959, s.89.
[110] Paul Gentizon, *M. Kemal ve Uyanan Doğu*, çev.Fethi Ülkü, Bilgi Yay., Ankara, 2001, ss.100-103.
[111] Fahri Sakal, "Şapka İnkılabının Sosyal ve Ekonomik Yönü: Destekler ve Köstekler", *The Turkish Studies*, c. II/4, Fall, 2007, ss.1308-1318.
[112] Kamuran Özdemir, *Cumhuriyet Döneminde Şapka Devrimi ve Tepkiler*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s.95.
[113] Halide Edib Adıvar, "Dictatorship and Reforms in Turkey", *Yale Rewiew*,1929, Güz Sayısı, s.30.

Adıvar'a göre, şapka kanununa, sokaktaki adamın karşı çıkması, kanunu yapanlardan çok daha batılıydı.[114]

Şapka kanunu sonrası fesçiler ve kalıpçılar işsiz kaldı.[115] Şapka satışlarının yoğunluğu dolayısıyla stoklar tükendi ve bu durum Batılı şapka üreticilerine yaradı. Ülkede şapka kalmadığı için yurtdışından şapka ithal edildi.[116] Ayrıca şapka pahalı olduğu için devlet memurlarına "*şapka kredisi*" imkânı sağlanarak borçları uygun vadelerle takside bağlanmıştır.[117]

Mustafa Kemal, şapkayı kabul ettirmek için totaliter bir üslupla "*gerekirse bazı kurbanlar verileceğini"*[118] söylemişti. Nitekim çeşitli tepkiler olmuş, bu tepkiler şiddetle sonlandırılmış, kanunu eleştiren ve karşı çıkanlar ağır cezalarla susturulmuştur. Şapka karşıtları genelde tarikat ehli ve hocalardan oluşuyordu. Bunlar o süreçte İstiklâl Mahkemelerinde yargılanarak, hapis, sürgün ve idam gibi farklı şekillerde cezalandırılmışlardır.[119] Verilen cezalar gülünç olacağı için şapka takmadıkları için değil "*toplumda huzursuzluğa sebep olarak gerici ayaklanmalar çıkarmak, dini siyasete alet ederek halkı provoke etmek ve vatana ihanet"* suçları gerekçe gösterilerek verilmiştir.[120] Bu dönemde köylerde "*Şapka müfettişi*" adıyla

[114] Adıvar, *Dictatorship and Reforms in Turkey*, s.30.
[115] Özdemir, *Cumhuriyet Döneminde Şapka Devrimi ve Tepkiler*, s.95.
[116] Özdemir, adı geçen eser, s.60.
[117] Ahmet Turan Alkan, *İstiklal Mahkemeleri ve Sivas'ta Şapka İnkılabı Duruşmaları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2013, s.115.
[118] *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, c.2, Türk Inkılap Tarihi Enstitüsü Yay., Ankara, 1997, ss.221-222. Ayrıca bkz. Özdemir, *Cumhuriyet Döneminde Şapka Devrimi ve Tepkiler*, s.49.
[119] Alkan, *İstiklal Mahkemeleri ve Sivas'ta Şapka İnkılabı Duruşmaları*, s.74.
[120] *Adı geçen eser*, s.71.

bazı kişiler ortaya çıkmış, kanuna uymayanlara para cezası vererek halkı sömürmüş ve kanunu istismar etmiştir.[121]

Daha sonra tarikatlar yasaklanıp tekkeler kapatılınca "*din elden gidiyor*" diyerek halk tepki göstermiştir.[122] Her ne kadar yönetim laik ve batılı bir düzen kurmak amacıyla bu düzenlemeleri yapsa da dinin insanların kalbinden sökülüp atılması mümkün olmamıştır. Şerif Mardin, Türkiye'de dinin sürekliliğini sağlayan üç unsurun "*Kültür muhafazakârlığı, tarikatlar ve dini modern toplumlarla bağdaştıracak, aynı zamanda onu yeniden canlandırmayı hedefleyen bir takım akımlar*"[123] olduğunu söyler. Nitekim yerleşik bir inancı toplumdan silip atmak mümkün değildir. Özellikle Türk halkı yüzyıllarca İslam dinini hayatlarının merkezine almış, tüm hayatlarını dinî değerler üzerine inşa etmiş, manevî hayatı dünya hayatının üstünde tutmuş bir toplum olduğu için her türlü kanuna, Cumhuriyet'in ilk dönemindeki onca zorlamaya ve cezai yaptırıma rağmen dininden asla vazgeçmemiştir.

1925'ten sonra tasavvuf hayatını etkileyen pek çok uygulama göze çarpacaktır. Bu süreçte, "*tekkeler kapatıldı, tarikatlar yasaklandı, derviş kıyafetleri engellendi, türbelerin kapısına kilit vuruldu."* Kara'ya göre bu düzenlemeler sonrası toplumda değişik mutasavvıf tipleri ortaya çıkmıştır. Bu mutasavvıflardan bir kısmının sessizliği tercih ederek, tasavvufî hayatı kendi içlerine yönelerek gizli yaşayanlar olduğunu söyler. Diğer bir kısmının yapılan müdahaleleri anlamsız

[121] İstiklal Mahkemesi'nde görülen davada kendilerini şapka müfettişi olarak tanıtan kimselerin "*bu giydiğin şapka kanunlara aykırıdır, hizası çok büyüktür*." diyerek on beş lira para cezası kestikleri, itiraz edenlerden bu paranın iki katını aldıkları ifade edilmiştir. *Hâkimiyeti Milliye,* 23 Eylül 1926.
[122] Selami Kılıç, "Şapka Meselesi ve Kılık Kıyafet İnkılabı*", Atatürk Yolu*, Yıl 8, Sayı: 16'dan ayrı basım, 1995, ss.529-547.
[123] Şerif Mardin, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, İstanbul, 1993, ss.30-31.

bularak tasavvufî geleneği açıkça sürdürdüklerini, bir kısmının ise müdahaleyi haklı bularak olaylara "*sırr-ı kader*" mantığıyla yaklaşanlar olduğunu belirtir.[124]

Yapılan tüm baskı ve yaptırımlara rağmen tarikatlar ortadan kaldırılamamış ancak gidişatları etkilenmiştir. Toplumda bir korku kültürü oluşmuş, insanların tasavvufî hayata yönelmeleri engellenmiş ve mahalle baskısı psikolojisinden dolayı halk tasavvuftan uzaklaşmak zorunda kalmıştır.

1925 öncesinde Türkiye'de "*Kadiriyye, Nakşibendiyye, Halvetiyye, Mevleviyye, Bektaşiyye, Bayramiyye, Celvetiyye, Sa'diyye, Rifaiyye*[125] vs. gibi tarikatlar vardı. Bu dönemde toplumda en çok bilinen ve kitleleri sürükleyen şu mutasavvıfları zikredebiliriz: "*Esad-ı Erbili (1931)*[126]*, Abdülhakim-i Arvasi (1943)*[127]*, Kenan-ı Rifai (1950)*[128]*, Süleyman Hilmi Tunahan (1959)*[129]*, Abdülhay Efendi (1961)*[130]*, Alvarlı Efe (1961)*[131]*, Mehmed Zahid Kotku (1980)*[132]*, Muzaffer Ozak (1985)*[133]*, Muhammed Raşit Erol (1993)*[134]*, Mustafa Asım Köksal (1998)*[135]*, Safer Dal (1999)*[136]*, Mahmud Esad Coşan (2001).''*[137]

---

[124] Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, s.17.
[125] Mustafa Kara, "Doğumunun 800. Yılında Mevlânâ ve Mevlevîlik", *T.C. Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,* c.15, sy.1, 2006, s.7; Ayrıca bkz, Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri,* s.144; İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslâm 1*, Dergâh Yay., İstanbul, 2016, s.250.
[126] Bkz: Vahit Göktaş, *Muhammed Es'ad-ı Erbilî: Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Felsefesi,* İlâhiyat Yay., Ankara, 2013.
[127] Bkz. *Esseyyid Abdülhakim Arvâsi-Hâl Tercümesi*, haz.Hikmet Üçışık, Büyük Doğu Yay., İstanbul, 2014.
[128] Bkz: Mustafa Tahralı,"Kenan Rifâî Maddesi*", İslam Ansiklopedisi*, 2002, c.25, ss. 254-255.
[129] Bkz: Ahmet Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Silistre'li Süleyman Hilmi Tunahan*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay. (OSAV), No: 18, İstanbul, 1997.
[130] Bkz: Mustafa Özdamar, *Abdülhay Efendi*, Kırk Kandil Yay., İstanbul, 1996.
[131] Bkz: *Uluslararası Hâce Muhammed Lutfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu* (25-26 Nisan 2013, Erzurum) Bildiriler, Atatürk Üniversitesi Yay., No: 1030, Erzurum, 2013.
[132] Bkz: Mustafa Özdamar, *Mehmed Zahid Kotku*, Kırkkandil Yay., İstanbul, 2008.
[133] Bkz: http://www.muzafferozak.com/kendindenhatiralar.html
[134] Bkz: *Seyyid Muhammed Raşid Erol (k.s.) Seyda Hazretleri'nin Hayatı*, Sey-Tac Yay. haz: Dr. Selahaddin Kınacı, İstanbul, 2006; Erol İntizar, *Seyda - Resimlerle Seyyid Muhammed Raşid Erol Hazretlerinin Hayatı,* Timaş Yay., İstanbul, 2002.
[135] Bkz: Cüneyd Köksal, *Mustafa Asım Köksal*, Kaynak Yay., İstanbul, 2007.
[136] Bkz: http://www.dergah.s5.com/photo3.html

1930 yılında meydana gelen Menemen Olayı'nda tarikatlar olumsuz olarak etkilendi ve toplumda tanınan, itibarı olan bazı mutasavvıflar tutuklandı veya idam edildi. 1930'da Menemen Belediye Meydanı'nda Derviş Mehmet ve beş arkadaşı, sabah namazı sonrası yeşil bayrak açmış, "*Şeriat isteriz*" diye bağırarak halkı galeyana getirip, ortalığı karıştırmaya çalışmıştı. Derviş Mehmet kendisinin Mehdi olduğunu iddia etmiş, kurduğu orduya katılmayanların katledileceklerini söylemiş ve halkı tehdit etmişti. Bu olayı bastırmak üzere yedek subay Kubilay görevlendirilmiş ancak olaylar sırasına başı kesilerek öldürülmüştü. Olay daha sonra bastırılmış, ardından 18 gün içinde yargı süreci tamamlanmış ve 28 kişi idam cezasına çarptırılmıştır. Bu olayın faturası ise o dönemin önemli mutasavvıflarından Muhammed Esat Erbili'ye kesilmiştir.[138]

Menemen olayından sonra pek çok gazete kapatılmış, bazı gazeteciler mahkemeye sevk edilmiş, çeşitli dernek ve cemiyetler kapatılmıştır. Bunlar arasında Türk Ocakları da bulunmaktadır.[139] Bu olaylar toplumda büyük bir korkuya sebep olmuş, tekke, tarikat kelimeleri bir tabu olarak kimsenin dillendirmediği kavramlar haline gelmiştir. Halk korku ile tasavvufa yönelmekten sakınmış, içine kapalı yaşamayı tercih etmiştir. 1924-1946 arasında meydana gelen olaylardan sonra insanlar dinî hayattan uzaklaşmıştır. Şeyh Sait ve Menemen olaylarında failler dervişler olarak lanse edilmişti. Bu durum dinî hayata yönelik olumsuz bakış açısının tarikat mensupları üzerinde odaklanmasına yol açmıştı. Bu olayların

---

[137] Bkz: http://www.iskenderpasa.com/D69CDFCD-64D4-4278-A8EC51B091A7FB03.aspx

[138] Eyüp Öz, "Yasak Bir Hafızayla Yüzleşmek: Menemen Olayı İrtica mı, Komplo mu", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi,* sy. 5, 2015 Bahar, s.420; Ethem Cebecioğlu, *Muhammed Es'ad-ı Erbilî, (Yirminci Yüzyıl Türkiye Evliya Menakıbı)* No:9, Kalem Yay., Ankara 2017, ss.37-87.

[139] Mustafa Arıkan, Ahmet Deniz, "Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlakının Tasfiyesi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy.15, s.401.

İngilizler tarafından desteklenmiş planlı bir provokasyon eylemi olduğu yıllarca tartışılmıştır.[140] Bu olayların ardından toplumda büyük bir korku kültürü hâkim olmuştu ve bu "*tasavvufa vurulmuş büyük bir darbe*" olarak kabul edilmiştir.

1946 seçimlerinden sonra biraz rahatlama olmuş ve önceden tabu olan konular yavaş yavaş konuşulmaya başlanmıştır. Özellikle kitap, dergi ve sohbetlerde din ile ilgili konularda sessizlik bir nebze olsun bırakılmıştır. Demokrat Parti ile birlikte dinî eserlerin yayını gündeme gelmiş ve çeşitli eserler basılmıştır. 1940'lı yıllarda tasavvuf klasikleri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tercüme ettirilerek basılmıştır.[141] 1922-1938 yılları arasında çeşitli illerde valilik yapan Cemal Bardakçı (ö.1981) "*Tasavvuf"* adı altında tasavvufun fikrî, felsefî ve edebî boyutuyla ilgili bir dergi çıkarmıştır.[142]

1950 seçimlerinde Demokrat Parti'nin iktidara gelişiyle dinî hayata yönelik bazı gelişmeler oldu. Özellikle ezanın tekrar Arapça okunması, o dönemin en önemli olaylarındandır.[143] Tasavvufî hayatla ilgili yasaklar resmen kaldırılmamıştı ancak rahatlama ortamı oluşmuştu.[144] Dönemin Başbakanı Adnan Menderes 1952 yılında şöyle demiştir: "*İnkılab kanunları halk tarfından benimsenmemişse*

[140] Mim Kemal Öke, *Belgelerle Türk-İngiliz İlişkilerinde Musul ve Kürdistan Sorunu 1918-1926*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1992, s.160.
[141] Emre Yıldırım, "Erken Cumhuriyet Yılları Milli Kimlik Tartışmaları: Hasan Ali Yücel Ve Türkiye'de Hümanizma Arayışları", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt 8/7, Yaz 2013, s.753.
[142] Ali Galip Baltaoğlu, "Atatürk'ün Seçkin Bir İdarecisi: Ali Cemal Bardakçı", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1, 1994, ss.267-282.
[143] Sabahattin Nal, "Demokrat Parti'nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 60.3: (2005), ss.148-153.
[144] Annemarie Schimmel, *Türkiye'de Tasavvuf ve Manevî Hayat*, çev. Gökbulut Süleyman, *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 23, İzmir, 2005, s.186.

jandarma zoruna dayanacaksa, millî vicdanın hilafına bu kanunları kaldırmak demokratik idarenin başta gelen vazifesi olmak icab eder."[145]

Muhammed İkbal'in 1930'ların sonunda, "*Türklerin İslam'ı reddettiği iddia ediliyor, bu kadar büyük bir yalan asla söylenmemiştir"* sözü, 1950'li yıllarda âdeta doğrulanmıştır. Türkler İslam'ı özümseyerek kalpten benimsemiş ve yüzyıllarca İslam'ın bayraktarlığını yapmıştır.[146] Muhammed İkbal, Türk milletinin dine karşı olan duyarlılığını asla kaybetmeyeceğini uzun yıllar önce ifade etmiş ve bunun haklılığı görülmüştür.

Dinî hayata dair yapılan düzenlemeler sonucunda tasavvuf alanında kaliteli ve yeterli eleman yetişemedi. Sahte şeyh ve mürşitler ortaya çıktı, bu kişiler "*şehvet, şöhret ve servet*" elde edebilmek için insanların samimi dinî duygularını sömürmüştür.[147] Bu durum tasavvuf açısından büyük bir tehlike oluşturmuştur. Halkın uzun yıllar dinden uzak kalması dinî altyapılarının oluşmasını engellemiş, hakîkî ile sahte mürşit arasında ayırım yapabilecek kapasitede insan olmaması da bu durumu körüklemiştir. Uzun yıllar dinî yaşantıdan uzak kalan insanların maneviyata duydukları açlık, ihtiyaç ve hasret de arayışlarını artırmış ancak kimi zaman yanlış yollara yönelmelerine sebep olmuştur. Bunun yanı sıra, tasavvufî hayatın bâtınî boyutundan çok, zâhirî boyutunun işlevsellik kazandığı, manevî hayatın içselleştirilmesi problemi açıkça hissedilmiştir.

1950'li yıllarda dinî hayattaki rahatlamayla, Mevlana'yı anmak üzere ölüm yıldönümü olan 17 Aralık'taki ilk tören 1954 yılında yapılmış ve yoğun ilgiyle

---

[145] Ahmet Yücekök, *100 Soruda Türkiye'de Din ve Siyaset*, Gerçek Yay., İstanbul, 1983, s.66.
[146] Schimmel, *Türkiye'de Tasavvuf ve Manevî Hayat*, s.187.
[147] Kara, *Buhara Bursa Bosna Şehirler/Sûfîler/Tekkeler*, ss. 527-532; Ayrıca bknz. Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, s.242.

karşılanmıştır. "*Ancak sahnede semâ yapan dervişlerin eskisi gibi yetiştirilmedikleri, Mevlana'nın şiirlerindeki mânâ katmanlarının farkında olmadan, yalnızca zâhirî bir bakışa sahip olduklarını*"[148] söylemek çok da yanlış olmayacaktır

Din ve vicdan hürriyetinin olduğu bir ülkede tarikat ayinlerinin yasaklanması tutarsız bir tavır olsa da o dönemde bu konuyu dillendirmek neredeyse imkânsızdı. Yöneticiler bu tür sorulara cevap verirken, "*Din başka tarikat başkadır. Bunları birbirine karıştırmamak gerekir. Tarikat hayatı din ve vicdan hürriyetine, insan haklarına aykırı olabilir, fakat Türkiye'nin özel durumu vardır. Bizim laikliğimiz, kendimize göredir. Tarikatlar inkılabımızı tehdit ettiği için kapalıdır ve kapalı olmalıdır."*[149] Şeklinde cevaplarla konuyu geçiştirmeye çalışmışlardır. Tarikatlar devlete yönelik tehdit olarak görüldüğü için, Türkiye'nin laiklik anlayışının kendine özgü olduğu savunulmuş ve yöneticiler bu kurumlara mesafeli bir duruş sergilemiştir.

Tasavvufî eğitim almış olmasına rağmen dönemin şartları dolayısıyla 1925'ten sonra dine farklı bir yorum getiren âlimlerden biri de Said-i Nursî'dir.(ö.1960)[150] Said-i Nursî bu dönemdeki İslam anlayışının şekillenmesinde önemli rol oynamış[151] ve 677 sayılı kanun[152] yürürlükte olduğu için "*Risale-i Nur*

[148]Schimmel, *Türkiye'de Tasavvuf ve Manevî Hayat*, s.194.
[149] Mustafa Kara, "Dergâhlar; Açılsın Mı Kapansın Mı?", *Bursa'da Zaman Dergisi*, 25.04.2014. http://bursadazamandergisi.com/makaleler/dergahlar-acilsin-mi-kapansin-mi-2-2561.html (Erişim:24.10.2016)
[150] Detaylı bilgi için bkz: Necmeddin Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*, Nesil Yay., İstanbul, 2016.
[151] Howard A. Reed, *The Religious Life of Modern Turkish Muslims, Islam and the West*, ed. Richard N. Frye, The Hague, Mouton & Co, 1956, s.138.
[152] Tekke Ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine Vetürbedarlıklar İle Bir Takım Unvanların Men Ve İlgasına Dair Kanun. http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.677.pdf Erişim: 07.09.2017

Külliyatı'nı" yazmıştır.[153] Her ne kadar, Nurculuk hareketinin temelinde Nakşibendiyye öğretisi olsa da, o dönemin şartları dolayısıyla tasavvufî çizgide ilerlememişti.[154] Said-i Nursî, eserlerinde konjonktür gereği sürekli "*tarikatçı*" olmadığını ispat etmeye çalışmış ve "*Devir tarikat devri değil, hakikat devridir*"[155] diyerek ayakta kalmaya çalışmıştır. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Diyanet İşleri Başkanlığı 1960'lı yıllarda Nurculuk aleyhine reddiyeler yazmıştır.[156]

Cumhuriyet döneminde "*Süleymancılık*" olarak bilinen İslamî hareket Süleyman Hilmi Tunahan (ö. 1959) önderliğinde ortaya çıkmış ve ağırlıklı olarak medrese eğitimi ve Kur'an kursu faaliyetlerine yönelmişti. Tarikat değildi ancak tarikat özellikleri taşıyordu. Bu cemaatin lideri olan Süleyman Hilmi Tunahan'ın bir Nakşî şeyhinden hilafet aldığı da bilinmektedir.[157]

1970'li yıllarda siyaset meydanında Ecevit'in tarikatlara karşı takındığı tutum önemlidir. Ecevit, din ve vicdan hürriyeti açısından tarikatların yasaklanmasını doğru bulmuyordu. Bu fikrini Genel Başkanı İnönü'ye söylediğinde, İnönü "*Biz tarikatları geçici olarak yasaklamıştık, bir gün gelir açılır diye düşünmüştük. Fakat sen yine de bu konuyu kurcalama"* demişti. Fakat Ecevit Genel Başkanı'nın bu tavsiyesine uymamış ve bu fikrini 80'li yıllarda açıklamıştı.[158] Ecevit bu açıklamalarıyla, DSP'ye samimi Müslümanları davet ediyordu. Ecevit'in bu şekilde düşünmesinin arka planında Uzakdoğu felsefesine

---

[153] http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.677.pdf
[154] Murat Bardakçı, *Nakşilerin 600 Yıl Sonra Gelen Zaferi*, Cumhuriyet Gazetesi, 31.08.2007.
[155] "*Hey efendiler, ben şeyh değilim. Ben hocayım. Buna delil: Dört senedir buradayım. Bir tek adama tarikat verseydim, şüpheye hakkınız olurdu. Belki yanıma gelen herkese demişim: "İman lâzım, İslâmiyet lâzım. Tarikat zamanı değil*." Bediüzzaman Said Nursî, *Mektubat*-16. Mektup, Risale-i Nur Külliyatı, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2008.
[156] Neda Armaner, *İslam Dininden Ayrılan Cereyanlar: Nurculuk*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara, 1964, s.38.
[157] Reşat Öngören, "Süleyman Hilmi Tunahan maddesi", *DİA*, c. 41, s.376.
[158] Orhan Koloğlu, *Kim Bu Ecevit*, Boyut Kitapları, İstanbul, 2001, s.665.

olan ilgisi, özellikle de Hintli meşhur şair Tagore'ye olan hayranlığının etkisi vardı.[159] Tarikatlarla ilgili gazetelerde şöyle açıklamalar yaptığı görülmektedir:

> "Kimsenin tarikatına karışmam."[160]

> "Tarikat yol anlamına gelir, yani tanrıya ulaşmanın, birliğe erişmenin yolu veya yolları. Özellikle Türk kökenli tarikatlardan birçoğu katılaşıp yozlaşma aşamasına gelinceye kadar dindeki aşırı kurumlaşmayı ve dogmatizmi yumuşatıcı bir rol oynamıştır."[161]

Bu söylemleri doğrultusunda, Ecevit tarikatları Allah'a ulaşmanın farklı yolları olarak görüyor ancak zaman içinde yozlaşarak gerçek mahiyetinden uzaklaştığını ifade ediyordu. Ona göre tarikatların dinin dogmatizmini yumuşatan bir rolü vardı.

1980'de 12 Eylül askerî darbesi yaşanmıştı.[162] 12 Eylül'de özellikle Adıyaman'da bulunan "*Menzil Tarikatı*" sıkıntı yaşamış, tarikatın başındaki Şeyh Mumammed Raşit Erol, 1983'te Çanakkale'nin Gökçeada ilçesine sürülmüştü.[163] Dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın çabalarıyla 1986'da Menzil'e geri dönen şeyh, 1993'te vefat etmiştir.[164] 1983 seçimlerinden sonra tasavvufî çevrelerce çeşitli dergi ve kitaplar çıkarılmaya başlandı. Tasavvuf aleyhindeki Müslüman yazarlar, tasavvufu safdışı bırakmak için uğraşmışlardır. Yurt dışından yönlendirildiği öne sürülen *İktibas dergisi* ve çevresi tasavvufî faaliyetler yaygınlaştıkça eleştirilerini artırmıştır.[165]

---

[159] Can Dündar, *Ecevit Hayallerinin Diyarında*, Sabah Gazetesi, 29.03.2000.
[160] *Tempo Dergisi*, sy.37.
[161] *Cumhuriyet Gazetesi*, 11.01.1987.
[162] Soner Dursun, "Türkiye'nin Güvenlik Algılamasındaki Değişim: 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Dönem", *DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C7/S16-17 (2008/Bahar-Güz), s.421.
[163] Hakan M. Yavuz, "Menzil Cemaati", *The Oxford Encyclopedia of the Islamic World*. Oxford Islamic Studies Online. Erişim tarihi: 18-10-2016. <http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t236/e1200>.
[164] Selahaddin Kınacı, *Şeyh Muhammed Raşid Erol'un Hayatı*, Menzil, 1996, s.15.
[165] Ercümend Özkan, *Tasavvuf; Bir Ayrı Din*, İktibas, Eylül, 1990, sy.141, ss.11-15.

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ MUTASAVVIFLARINDAN

DOKTOR MÜNİR DERMAN'IN HAYATI VE ESERLERİ

1909-1989

2. MÜNİR DERMAN'IN HAYATI

2.1.Soyu ve Ailesi

Operatör Dr. Münir Derman, 8 Temmuz 1909 (Hicri 1326) yılında Trabzon'da doğmuştur. Annesi Şehvâre Hatun, babası Ahmet Rasim Efendi'dir. Annesiyle babası arasında 16 yaş fark bulunmaktadır. Babası Trabzon'da 1866'da, annesi ise Gümüşhane'de 1882'de doğmuştur.[166]

Babası Ahmet Rasim Efendi'nin babası Buhara'dan Hacı Ali Efendi'dir. Annesi Kafkasya'dan Cevâhir Hatun'dur. Münir Derman'ın baba tarafından büyük dedesi Kafkasya'dan Şeyh Şâmil'dir. (ö.1871).[167]

Şehvâre Hatun'un annesi Pembe Hatun, babası Uzun Mehmet (Mehmet Nûri) Efendi'dir. Annesinin anne tarafından büyük annesi Gül Hatun'dur. Halk arasında "*Evliyâ Kadın*" diye bilinmektedir. Türbesi Gümüşhane'nin Hedre köyündedir. Ancak şu anda köyün adı değiştiği için hangi köyde olduğu tam olarak

[166] T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Hane Listesi, Trabzon Merkez, Gülbahar Hatun Mahallesi

[167] Ahmet Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman'ın Hayatı ve Mektupları*, Ankara 1993, s.19.

bilinememektedir. Münir Derman, kızı Ayşin Hanım'a ninesinin kabrinin Hedre köyünde dağın eteğinde olduğunu ifade etmiştir.[168]

Anne tarafından büyük dayısı Hâcegân silsilesine mensup Ahmet Ziyaüddin-i Gümüşhanevî'dir.(ö.1893)[169] Derman, Ahmet Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin annesinin de Gül Hatun olduğunu söylemiştir. Yani, Ahmet Ziyaüddin Gümüşhanevî, Münir Derman'ın anneannesi Pembe Hatun ile kardeştir.[170]

Atalarının Buhara'dan göç ederek 80 farklı yere dağıldığını sohbetlerinde zikretmiştir. Soyu ile alakalı Arapça yazılmış eski bir belge olduğu da bilinmektedir.[171]

Nazım ve Nuriye adında iki kardeşi küçük yaşta, Münir Derman doğmadan önce vefat etmiştir. Babası Ahmet Rasim Efendi, Emniyet Müdürü olarak görev yapmıştır.[172] 1925'te 54 yaşında, Münir Derman henüz 16 yaşındayken vefat etmişlerdir. Kendisinden 8 yaş büyük ağabeyi Hasan Kazım Gürdal 1901 yılında Trabzon'da doğmuş, 1950'de 49 yaşında, annesi de 1967'de 86 yaşında vefat etmiştir.[173] Şehvâre Hanım genç yaşta hem iki evlâdını yitirmiş hem de 38 yaşlarında eşinin vefatıyla dul kalmıştı. İki erkek evlâdı Hasan Kâzım ve Hüseyin Münir'i tek başına büyük zorluklarla büyütmüştür.

Münir Derman'ın, T.C İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Trabzon ili kayıtlarında soyadı Gürdal olarak yazılıdır. Ancak Bilecik'in Bozüyük ilçesine Hükümet Tabibi olarak tayini çıkınca nüfus kaydını buraya

[168] Özel Görüşme: Kızı Ayşin Derman, Kasım 2015.
[169] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman'ın Hayatı ve Mektupları*, s.19.
[170] Talebelerinden Hüseyin Ayırgan'ın yazdığı sohbet kayıtlarından alınmıştır. Kaset 7, s. 44.
[171] Özel Görüşme: Kızı Ayşin Derman, Kasım 2015.
[172] Özel Görüşme: Kızı Ayşin Derman, Aralık 2016.
[173] Münir Derman, *Allah Dostu Der Ki… Yazılmamış Sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu*, Ankara, 1987, ss. 5-6.

aldırmıştır. Bilecik-Bozüyük, Çarşı Mahallesi kayıtlarında soyadı Derman olarak görünmektedir. Ağabeyi Hasan Kazım Gürdal ile farklı soyadı kullanmaktadır. Nüfus kayıtlarında ağabeyi Hasan Kazım'ın 15.09.1943 gün 1943/1474-941 skr ile soyadını düzelttiği, kayıt düzeltme ile soyadının Gürdal olduğu yazmaktadır. Ağabeyinin Ahmet Tuncer adında bir oğlu olmuş ancak 41 yaşında iken vefat etmiştir. (D:1933-Ö:1976).[174]

Ahmet Tuncer'in de Aslı adında bir kızı olmuştur.[175] Derman'ın yeğenine büyük bir sevgisi vardır. Yeğenine duyduğu sevgiyle alakalı bir hatırası talebelerinden Sabri Tandoğan tarafından anlatılmıştır. Derman, bir Ramazan ayında vaaz vermek için Ankara'ya gelir. Otelde kalır ve rahmetli ağabeyinin oğlu ziyaretine gelir. Onu görünce kalkar, hasretle sarılır, uzun uzun öper, gözyaşlarına hâkim olamaz. Münir Derman'ın ağabeyinden yadigâr kalan yeğenini, âdeta onun aziz hatırasına hürmet olarak algılaması ve ağabeyinin kendisine bir emâneti olarak kabul ederek sevgi, şefkat hisleriyle bağrına basması içindeki merhamet duygusunun yeğenine karşı ne denli yüksek olduğunu gösterir.

"Şecerem" adıyla aşağıdaki şiiri yazarak, bu konuda sorulan soruya da cevap vermeyi ihmal etmemiştir. "Şecerem" başlığıyla burada yer verdiğimiz yazı Münir Derman'ın Ankara Memlik Köyü'nde bulunan kabrinin giriş kapısında bir tabelada yazılıdır ve kabrini ziyaret edenler tarafından okunabilmektedir.[176]

Şecerem

"Şecerem herkesin olduğu gibi bir anne, bir babadan.
Hak onlardan razı olsun, biz de insanlar arasına girdik.
Ben utanırım Hak'tan. …Şecere ile methedilmeyi veya zem edilmeyi.
Anamın adı Şehvâre Hatun, babamın ismi Ahmet Rasim Efendi.
Anamın anası Pembe Hatun, anamın babası Uzun Mehmet Efendi.

[174] T.C. İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Trabzon Merkez-Gülbaharhatun Mahallesi Hane Listesi. Tezimizin Ekler bölümünde yer almaktadır.
[175] Özel Görüşme: Kızı Ayşin Derman, Kasım 2015.
[176] Bu şecerenin fotoğrafı tezimizin Ekler bölümünde bulunmaktadır.

Babamın anası Cevâhir Hatun Kafkasya'dan.
Babamın babası Hacı Ali, Buhara'dan.
Anamın doğum yeri Gümüşhane, babamın doğum yeri Vakfıkebir.
Anamın ana tarafından büyük annesi Gül Hatun veya halk arasındaki ismi Evliyâ Kadın. Türbesi Gümüşhane'nin Hedre köyünde.
Netice: Rasim Efendi oğlu, Şehvâre Hatun'dan doğup süt emen Hüseyin Münir.
İşte şecerem bu.
Kuran öğreten, Hafız Nigâr Hatun.
Hocam: Ömer İnan Efendi Rahmetullahi aleyh.
Vaaz ve nasihatçim annem Şehvâre Hatun.
Hepsinden Hak razı olsun.
Nazım ve Nuriye isminde iki kardeşim küçükken, ben doğmadan ölmüşler.
Ağabeyim Hasan Kazım, O da kırkyedi yaşında Hakka kavuştu.
En küçük evlatları benim. Hepsinden çok dünyada kalan da benim.
Annem seksenaltı, babam ellidört yaşında Hakka vardılar.
Netice: Allah'ın kulu olmaya, Resul'ün görünmeyen gölgesini takip etmeye ve ümmeti olmaya çabalayan biriyim.
Eskiden Anadolu'da şehirlerden köylere kadar her yerde hatta mahallede küçük bir türbe vardı. Bu türbe kim olursa olsun. Herhalde bir insan yatıyor orada. …Mahallenin sakinleri onlar namına evlerinin önünü temiz tutarlardı. Komşularıyla iyi geçinir, fukaraya onlar namına yardım ederlerdi. Dertli zamanlarda onlardan tesellî alırlardı. Bunlara VELÎ derlerdi. Bunların birbirine benzeyen huyları vardı. Kimisi halim, kimisi celâl sahibi, kimisi yufka yürekli. Fakat müşterek vasıfları Hak Dostu idiler. Kerâmetlerinden, menkıbelerinden, efsanelerinden onları sıyırın çıkarın. Hepsi kendi nefisleri için yaşamamışlardır. Etrafındakilere yol göstermişlerdir. Bugün bunlardan eser kalmamıştır. Anadolu halkının sabrını onlar yoğurmuşlardır. Nur içinde yatsınlar hep. Resûl-i Ekrem'in Nuru'nun suyu hürmetine Hak rızası için.
Devamlı abdestli olunuz. Su kadar aziz olunuz. Münir Derman."[177]

2.2. Çocukluğu

Çocukluğuna dâir anılarından anlaşıldığı üzere bu dönemde başlayan Rus işgâli (1916-1918)[178] sebebiyle ailesi Trabzon'dan ayrılarak Gümüşhane'ye yerleşir. Daha sonra burası da Rus işgâline uğrayınca Hedre köyünden muhacir olarak çıkarlar. Bununla ilgili annesiyle yaptıkları bir sohbeti eserinde paylaşmıştır. Annesi şöyle anlatır:

[177] Derman, *Yazılmamış Sırlar,* ss.5-6.
[178] Hikmet Öksüz, Veysel Usta, "I. Dünya Savaşı sırasında Rus Donanmasının Trabzon ve Çevresini Bombalaması", *Türkiye Mecmuası*, c.24, Bahar, 2014, s.5.

> "Oğlum muhacir çıktık. Köyde kimse kalmadı. Hayvanlarımızı, tavuklarımızı bile yanımıza aldık. 15 kovan arımız vardı. O mübarek hayvanları kendi sahibine bıraktık. Fakat çok üzüldük. Hatırlar mısın bilmem senin bir kedi ile siyah bir horozun vardı. Onları da baban aldı. Kediyi boğazına kadar torbaya, horozu da kafese koydu. Sen ağlamıştın horozu da alalım diye. Hıçkırıyordun. Baban "horozun sırası mı şimdi" dedi. Sen de "sabahtan öter baba" demiştin. "Ana hatırlamıyorum", "Hatırlamadığın iyi oğlum. O dertlere tahammül edecek aza insan vücudunda yok. Bize bakma. Dertle birlikte merhamet devam ederse insan bunun altında ezilir."[179]

Küçük bir çocukken evinden, köyünden ayrılmak zorunda kalmak, tüm eşyalarını, sevdiklerini geride bırakmak, ruhunda derin izler bırakacak ve muhacir olarak yaşadıkları günleri zaman zaman sohbetlerinde anlatacaktır.

Birinci Dünya Savaşı'nın ilk aylarında Sarıkamış taarruzu (22 Aralık 1914 - 15 Ocak 1915) başarısızlıkla sonuçlanmış ve Rus ordusu Doğu Anadolu'yu işgale başlamıştı. 1916'nın başlarında denizden Trabzon, karadan da Erzurum'a karşı yapılan askerî harekât sonunda 18 Nisan 1916'da Trabzon, Ruslar tarafından işgal edilmiştir. Rus işgaline maruz kalmamak için, işgal edilmemiş batıdaki illere doğru Müslüman Türkler göç etmeye başlamış ancak bu göç sırasında açlık ve sefaletle karşı karşıya kalan insanlar çeşitli salgın hastalıklara maruz kalmış ve bu durum pek çok kişinin ölümüyle sonuçlanmıştı. Muhacirler yaklaşık iki yıllarını büyük sıkıntı ve zorluklarla yollarda geçirmiş, 18 Aralık 1917'de yapılan Erzincan Mütarekesi'nden sonra Rus ordusu çekilince evlerine dönmek üzere tekrar yollara düşmüşlerdi.

Büyük sıkıntılar çektikten sonra evlerine dönmeyi başarabilen Trabzon muhacirleri, memleketlerinden ayrılırken geride bıraktıkları hiçbir şeyi bulamamışlardı. Evler yakılmış, yıkık dökük bir haldeydi. Eşyaları yağmalanmıştı. Hayatta kalabilecek kadar yiyecek bulmak bile olanaksızdı. Bulaşıcı hastalıklar her

[179] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, s.222.

tarafa yayılmıştı. İşte bu şartlardaki memleketlerine geri dönmüşlerdi. Rus işgali bitince hayatlarını yeni baştan kurmak için epeyce uğraşmışlardır.[180] Bu dönemle ilgili Rus arşivlerinde çeşitli fotoğraflar ve videolar vardır ve o dönemi yansıttığı için önemlidir.[181] Ayrıca, bu döneme dair pek çok akademik çalışma yapılmıştır.[182]

Münir Derman ve ailesi de muhacir olarak Gümüşhane'nin Hedre köyünden çıkarlar, günlerce yollarda yürürler, kimi zaman hanlarda yatarlar. Sonra günlerce yürürler. Köylerde kalırlar, hanlarda yatarlar. Orta Anadolu'ya gelirler. Birçok köy ve kasabada bir süre kalırlar. Bir gün kendilerini Yörüklerin misafir ettiğini, on gün baktıklarını, sonra güler yüzle yolcu ettiklerini de vurgulamış, günümüzde bu Yörüklerin artık bulunmadığını da ifade etmiştir.[183] Birçok kasabalarda bir müddet kalırlar. Bu yorucu ve zorlu yolculuktan sonra Ankara'ya gelirler. Ankara'da Hacı Bayram Camii'nin altında ahşap bir ev kiralayıp bir yıl kadar bu evde yaşarlar.[184] Münir Derman bu olayı şöyle anlatmıştır.

> "Hedre'den muhacir çıktık… Kafile halinde yürüyerek… Nereden geçtik… Nerede konakladık… Hatırlamıyorum. Ankara'ya kadar geldik. Bentderesi denen semtte küçük bir evde oturduk. Pembe ninem Ankara'da Hakka göçtü".[185] Hacı Bayram'ı Velî türbesinin yanındaki mezarlığa defnedildi. Sonraları o mezarlık kaldırıldı.

---

[180] Veysel Usta, "Tanıkların Kaleminden Rus İşgalinden Sonra Trabzon'un Durumu", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Yıl 9, sayı 17, Güz 2014, s.135.

[181] 1916'da Rus birliklerinin Trabzon şehir merkezindeki işgal görüntüleri
https://www.youtube.com/watch?v=c4cp6_mqTqk
https://www.youtube.com/watch?v=Qm7Kch5NCdk
https://www.youtube.com/watch?v=s4ga1Sb-Wh4
https://www.youtube.com/watch?v=ZavGfP9C5og
https://www.youtube.com/watch?v=LcpSpBncH2w

[182] Rus işgali ile ilgili bkz: W.E.D. Allen-Paul Muratoff, *Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi*, Ankara 1966, s.348; Enis Şahin, "İngiliz The Times Gazetesi'ne Göre Trabzon'un Ruslar Tarafından İşgali", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 2009, S. 7, ss. 117-141; Kemal Arı, *Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi*, Ankara 1997, s. 76; Muzaffer Lermioğlu, *Akçaabat-Akçaabat Tarihi ve Birinci Genel Savaş-Hicret Hatıraları*, İstanbul 1949, s.196; Mediha Kayra, *Hoşça Kal Trabzon*, çev. Cahit Kayra, İstanbul 2005, ss.17-18; Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, *Trabzon'un Yakın Tarihi*, Trabzon 1986, s.4; M. Salih Gürses, *Rus Filosunun Trabzon'u İlk Bombardımanından Bir Hatıra*, Yeniyol Gazetesi, 2-3 Mart 1948; *Bir Ömür Bir Şehir, Trabzonlu Gazeteci Cevdet Alap'ın Anıları*, haz: Hikmet Aksoy, Trabzon 2008, ss.30-31.

[183] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, ss 229-231.

[184] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman*, s.36.

[185] Elvan Sesli, *Dr. Münir Derman'ın Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2013, s.5.

> Rahmetli dayım, annesi ninemin kabrini toprak ve kemikleriyle aldı. Hedre köyüne götürerek büyük ninesi Evliyâ Kadın'ın yanına defnettirmişti. Dayım o zaman Gümüşhane mebusu idi."[186]

Yaptığımız araştırmalar neticesinde dayısının, 1946 Genel Seçimlerinde CHP'den 8. Dönem Gümüşhane Milletvekili olan Hasan Tahsin Tüzün olduğu ortaya çıkmıştır.[187]

Münir Derman'da ninesi ile ilgili şöyle söyler:

> "Ninem vardı benim. Halı döşeli, sedirli, raflı duvarında yeşil kadife kılıfı içinde Kur'an asılı odasında seccadesinde dâima otururdu. Yeşil gözlü, beyaz pembe ciltli, başında kar gibi beyaz gül kokan yaşmağı vardı. Dâima güzel gözleri yaşlı dua ederdi. Dudakları ötelere bir şey fısıldardı. Ruhunun güzelliği yüzünde şekillenmişti. Temiz yüzünün altında hiçbir günah gizlenemezdi. Gözleri çevrili nur dolu kalbine, kalbi ise Hakka doğru çevrili. Kanaat, sabır, merhamet, hoş görme, güler yüz timsali Pembe ninem. Anasının ismi Gül Hatun veya Evliyâ Kadın derlerdi ona. Eski Gümüşhane'nin Hedre köyünde türbesi vardır. Hedre o zaman 40 haneli idi. Bir kış, o köyde kalmıştık. Sonradan oradan muhacir çıktık. Rus geliyordu. O günden bu güne uzun yıllar geçti. Köyü ceseden ziyaret mümkün ve nasip olmadı."[188]

Münir Derman'ın annesine olan bağlılığı pek çok konuşmasında göze çarpmaktadır. Özellikle çileli bir hayat yaşamış bir kadın olduğu için annesine ayrı bir sevgi ve saygı besleyen Münir Derman, annesiyle aynı şehirde yaşamış ve vefat edene kadar hizmetini yapmıştır.

Şehvâre Hanım tek başına yaşamak isteyen, yalnızlığı seven, neredeyse 7/24 ibâdet eden, az konuşan, sadece radyoda haberleri dinleyerek dünyadan haberdar olan, çok ciddî ve tam bir Osmanlı kadınıydı. Tek başına ayrı bir evde yaşar, Münir Derman ise annesini sürekli ziyaret eder ve ihtiyaçlarını karşılardı.[189] Annesiyle yaptıkları sohbetlerden kimi zaman eserlerinde ve konuşmalarında bahsetmiş, Şehvâre Hanım'ın çok güzel ve sezgili konuştuğunu söylemiş ve "*geçmiş şeyleri*

---

[186] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s.220.
[187] Hasan Tahsin Tüzün'le ilgili TBMM Arşivinden aldığımız belgeler Ekler'de yer almaktadır.
[188] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, s. 220.
[189] Özel Görüşme: Kızı Ayşin Derman, Kasım 2015.

anlatırken öyle basit cümleler söylerdi ki, sanki o anda geçmişi yaşıyor gibi olur insan" demiştir.

Annesi vefat edeli uzun yıllar geçtiği halde hâlâ kokusu ile yanında varlığını hissettiğini de ifade etmiştir. Annesi genç yaşta dul kalmış, ömrünü çocuklarına adamış ve 86 yaşında vefat etmiştir. Ağabeyi ise annesinden 10 sene önce vefat etmiş, annesi üç evladını da kendisinden önce dâr-ı bekâya uğurlamıştır. Annesinin bir akşam namazından sonra kendisiyle helalleşerek, "*Korkma, ağlama oğlum, Hak, sana ana hakkı sormasın"* diye dua ettiğini ve yatsı ezanı okunurken vefat ettiğini söylemiştir.[190] Mezara annesini bizzat kendisinin indirdiğini de vurgulamıştır.[191]

Annesinin vefatı ile ilgili anlattıklarından, Münir Derman'ın annesine ne kadar düşkün olduğu anlaşılmaktadır. Uzun yıllar annesine hizmet etmiş, duasını

[190] Derman*, Yazılmamış Sırlar,* s.224.

[191] Bir sohbetlerinde annesinin vefatını detaylı olarak şu şekilde anlatmıştır: "İçinizde benim anamı tanıyanlar var. 86 yaşındaydı, ölümünden yarım saat evvel "Oğlum, ben sana söz verdim, ama sözümü tutmayacağım!" "Ne sözü ana? Etme gitme bu günlerde ölme! Benim zâten sıkıntım var, senden başka kimsem yok!" dedim. "Yok oğlum ölmem!" dedi. İyi, geziyor, rahat. Hasta masta ömrü geçti! Akşam namazı oldu abdestini aldırdım. Yatağında kıldı namazını. "Bana su ver!" dedi, verdim suyu. "Oğlum!" dedi "Ne var?" dedim. "Kurban olayım sana" dedi. "Ben söz verdim sana ama sözümü tutmayacağım." "Ana etme gitme!" "Valla tutmayacağım." dedi. "Etme gitme ana!" Sarıldı bana kokluyor: "Etme oğlum, ellerini öpeyim!" "Ana nasıl elimi öpersin, ben senin ayaklarını öpeyim!" Biz bir boğuştuk anamla. "Yok gideceğim yok kalacağım!" "Oğlum, ben 50 senedir dul ananım. Allah sana ana Hakk'ı sormasın." Dedi. Zâten kırk senedir hizmetindeyim. Sabahları kalkar ayaklarını yıkarım. Başını tararım. Tırnaklarını keserim 15 günde bir. Hiç bir toz, ne o bana kondurdu ne ben ona. Öldü gitti. Müteessir değilim Allah'a gidecek. Bu işten emekliye ayrıldım, asıl hikâye o. Sabah namazına kalkıyorum. Su dökecek yer bulamıyorum. Ayağına dökeceğim, tırnağını keseceğim, saçını tarayacağım yemeğini yedireceğim. Yok, bu, işte dokunuyor insana. Neyse sarıldık: "Oğlum, benim bu kadar sene 11 tane 70.000 kelime-i tevhidim var. Bunun bir tanesini babana hediye ettim. Birini de ölen ağabeyine hediye ettim. Bir tanesini de kendime hediye ettim!" Geriye kaldı 8 tane, bunu da sana veriyorum" dedi. "Peki dedim ana!" "Şimdi 8, 7 de bende var, etti 16!" "Ana!" dedim "Bende sana 5 tane hediye ediyorum!" dedim. Bir alış veriş geçti, yine bana 11 tane kaldı. Bir de, yatsı okunuyordu, anam, "Oğlum!" dedi. "Anam!" dedim sarıldı bana, kokladı. Ben de onu kokladım. "Allahuekber!" dedi kaldı kucağımda. "Lâ havle velâ kuvvete." Yatırdım çenesini bağladım, bilmem ne ettim. Ama insana bir şeyler oluyor tâbi. Yaptık bitti falan, gittik mezarlığa gömdük. Orada dedim ki: "Yâ Rabbi anamdan gelme, benden kalma şu 11 taneyi var ya hepisini anama hediye ediyorum! Ben yine sağsam söylerim bunları!" dedim. Her gün sabah namazından sonra yağmurlu olmazsa gidiyorum mezara, okuyup hastahâneye yetişiyorum. Böyle gittik geldik, gittik geldik. Bir gece rüyamda gördüm anamı. Gece namazına kalkmıştım. "Oğlum, nedir vız vız vız yukarı gelip gidersin. Vız vız ordan kalk evden teee tepeye gel ondan sonra hastahâneye git, nedir bu? Tecessüs etme, gelme ben çok rahatım!" dedi. Yeşil bir şey giymiş ayaklarında terlikleri başında da yaşmağı ile." (Derman, *Almanya Sohbetleri Bant 11,* d. 90.)

almış, yaptığı tüm bu işleri kendisine bir şeref olarak gördüğünü ve annesinin vefatından sonra ona hizmet edememenin kendisine çok dokunduğunu özellikle vurgulamıştır. Annesini geceleri teheccüd namazına kaldırdığını, sobayı yaktığını, abdest suyunu hazırlayarak annesine abdest aldırdığını çeşitli sohbetlerinde anlatmıştır. "*Bir gece, gece namazına kalktım. Anamı kaldırdım, sobayı yaktım. Anam dedi: "Oğlum uyuyamıyorum, oku beni", Ben onu okudum, o beni okudu uyuduk. Sabah namazı, anamın abdest suyunu hazırladım, yıkadı, ben camiye gittim*."[192] diyerek, annesine sürekli hizmet ettiğini ifade etmiştir.

Kendisi çok yoğun çalışma hayatı esnasında bile, sabah namazlarında camiye devam etmiş, aksatmamaya gayret etmiştir. Aynı zamanda talebelerine ve kendisini dinleyenlere vaazlarında sürekli 70 bin kelime-i tevhidi çekmelerini ve biriktirmelerini, gerektiği takdirde ölen sevdikleri için bağışlayabileceklerini önemle tavsiye etmektedir. Anlaşıldığı üzere, kendisi bunu annesi gibi alışkanlık haline getirmiştir. Bu alışkanlığı annesinden daha çocuk yaşlarda görerek hayatına geçirmiş olması muhtemeldir. Annesinin ölümüyle ilgili anlattıklarından anlaşıldığı üzere, annesi öleceğini hissetmiş ve ölmeyi tercih etmiştir.

Kendisi sadece annesine değil, tüm ailesine de çok düşkündür. Zaman zaman sohbetlerinde ve eserlerinde geçmişe ne kadar özlem duyduğunu dile getirmiş, çocukluk hatıralarının gözünde canlandığını, aynı zamanda geçmişe dönük büyük bir özlem duyduğunu ifade ederek, ailesinin manevî asaletine atıfta bulunmuş ve kendisini ne kadar yalnız hissettiğini ortaya koymuştur. Her ne kadar zor bir çocukluk geçirse de yanında bulunduğu büyüklerinin manevî hallerinin güzelliği, kendisinde hep özlemle hatırlanacak anılar olarak yer etmiştir.

[192] Derman, *Almanya Sohbetleri Bant 11*, d. 90.

Kuran-ı Kerim ve hadis-i şerifleri hayatına düstur edinmiş olan Münir Derman, anne baba sevgisi, onların hakları ve onlara nasıl davranılması gerektiğiyle ilgili emirleri her zaman en mükemmel şekilde yerine getirmeye gayret etmiştir.

Şecerem adlı yazısında annesi ile ilgili "*vaaz ve nasihatçim annem Şehvâre Hatun"*[193] diyerek annesinin kendisine sürekli nasihat ettiğini anlatmış ve söylediği sözleri kimi zaman kitaplarında paylaşmıştır. Aşağıdaki cümleler de Şehvâre Hanım'ın oğluna tavsiyeleridir.

> "Aza kanaat et, sadelikten ayrılma. Aç da kalsan manevî gururunu kaybetme. Bu çok tehlikeli bir hâldir kul için. Başka kapı çalma. Hak kapısı dururken. Hakkın kapıları dâima ardına kadar açıktır. Bir yoksula imkân bulup da yardım edeceksen, o yoksulun gururunu okşa. Zedelemeyeceğini anladığın zaman yardım et. Başa kalkarsan ne verdiğin, ne de sana verene helâl olur. Bu sözlerim çok ince hikmet taşır. Hakkın Rezzak-ı âlem olduğunu bu hareketinle tespit etmiş olursun. Cömert ol, hasis olma, cömert olursan el-Ganî esması seni zırh gibi içine alır. Aç kal, haram katiyen yeme. Haramlar helâller bellidir. Fakat bunların arasında çok şüpheli şeyler vardır. Asıl bunlara çok dikkat et. Yakın haramlar bellidir, anlaşılır. Uzak haramlar anlaşılmaz. Abdestsiz konuşma, yeme, içme. Besmelesiz hiçbir iş yapma. Bunları da aşikâre sakın vurma. Yaptığını Hak bilsin o kadar."[194]

Annesinin yukarıdaki ifadelerinden çok olgun bir kadın olduğu, aynı zamanda Allah'a olan aşkının ne kadar kuvvetli olduğu, kullukta çok hassas davrandığı ve bunu çocuklarına da öğütlediği görülmektedir. Allah rızası için yapılan işlerde ve ibâdetlerde gösterişe kaçar, ihlas zedelenir diye hassas düşünerek, "*Aşikâre vurma, yaptığını Hak bilsin, o kadar"*[195] sözüyle ihlâsa atıf yaparak oğluna uyarıda bulunmuştur.

Sohbetlerinde, annesinin daha 14-15 yaşlarında oğlu Münir'i gece namazına kaldırdığını ve o yaştan itibaren, hayatı boyunca gece namazlarını kaçırmadığını ifade etmiştir. Çocuklarını İslâmî bir terbiye ile ve Allah rızası doğrultusunda yetiştirmiştir. Münir Derman'ın, manevî terbiyeyi annesinden daha bebekken aldığı

[193] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, s.5.
[194] Derman, *Allah Dostu 2*, s.225.
[195] *Aynı yer*, s.225.

da anlaşılmakta, abdestsiz hiçbir şey yapmama konusunda sohbetlerinde ve eserlerindeki nasihatlarının temelinin de annesinden kaynaklandığı görülmektedir.[196] Annesi için, "*Anam içindeki elmasları, altınları, incileri görünmeyen bir hazine idi. Onları harcamadı. Zekâtını vererek tekrar sahibine vermek için daldı gitti nur âlemine. Ninelerinin, dedelerinin, babamın, ağabeyimin yanına. Hak ondan razı olsun. Allah'ın rahmeti üzerine olsun. Hey gidi anam hey… Hatun anam…"*[197] demiştir.

Özet olarak söylemek gerekirse Şehvâre Hatun, dulluk zorluğu altında ikinci bir evlilik yapmadan iki yetim evlâdını, tam bir İslâm ahlâkı üzere yetiştirmeye muvaffak olmuş ihlaslı ve fedâkâr bir annedir.

2.3.Tasavvufa İntisabı

Münir Derman Hz.leri Trabzon'da 5 yaşından itibaren hocası Ömer İnan Efendi'den feyz alarak, O'nun manevî terbiyesinde yetişir. Kur'an eğitimini Hafız Nigar Hatun'dan alarak 7 yaşında hafız olur.[198] Bir sohbetlerinde bu konuda şöyle söyler;

"Basit bir köy çocuğu 6666 âyeti üç ayda ezberler. Harekesini kaybetmez. Ben de küçükken hafız oldum. Altmış sene geçti aradan unutmadım. İşte Allah kelâmı buna derler. Papa Hazretleri Ezkiya (Hezkiyal) kısmının 21. Babından dört

[196] Bir başka konuşmasında bu mübarek anne şunları söylemiştir: "Ben ne sana, ne rahmetli ağabeyin Kazım'a abdestsiz süt vermedim. Büyük ninemiz Evliyâ Hatun söylerdi. "Sütün abdestle süslenmesi lazımdır. Abdestsiz yemek pişirmedim." Annesinin bu sözünü duyan Münir Derman, kalkıp annesinin ellerine sarılmış, "Hak senden razı olsun ana" demiştir. Annesi de "Oğlum bu benim vazifemdi. Analık kolay değil. Nur oğlum, anladın mı? Sen söyledin (Hak, cenneti anaların ayağının altına sermiş). Analar bu Hakkın verdiği kıymeti nasıl ödeyebilirler. Sütün musluğu memedir. Amma oğlum o çok uzak pınarlardan gelen Allah'ın büyük lütfudur analara. Gül Hatun ninemin sözüdür bu. Hele bunu bir bilsen ana olmak isterdin. Amma ben de bilmiyorum işin dibini. Gül Hatun ninemizin sözü bu, o kadar." Derman, *Yazılmamış Sırlar*, s.227.

[197] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, s.227.

[198] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.288.

âyet okusun bakalım, okuyamaz. Çünkü akla girmez. Âyetlerin Allah kelâmı olduğu belli olur." diyerek, hem küçük yaşta hafız olduğunu belirtmekte hem de Kur'ân-ı Kerim'in ezberlenmesinin gerçek Allah kelâmı olduğundan dolayı mümkün olduğunu vurgulamaktadır. Küçük çocuklar tarafından bile çok kısa sürede ezberlenmesinin de sebebini buna bağlamaktadır.[199]

Aynı zamanda, çocukken İslam tarihiyle ilgili farklı bilgiler de ezberlediğini yine kendinden öğreniyoruz.

"*Resulullah Sallalahu aleyhi vesellem, 21 yaşlarında Ebu'l-Uzza da O'na yakın. Bir gün 90 yaşında, başında kırmızı bir takke, kırmızı bir devenin üzerinde, Ukaz meydanı vardır. Mekke'de, panayır meydanı. Devenin üzerinde Kuss ibn Saîde, 90 yaşındaki o zamanın müthiş bir adamı bir hutbe söylüyor. Hutbeyi şimdi aklımda kaldığı nispette size tercüme edeyim. Çocukken ezberlettirmişler bize*."[200] diyerek daha çok küçük yaşlarda İslâmî terminolojiye vakıf olabilmesi için derinlemesine bilgiler öğrendiği, İslâm tarihiyle ilgili çeşitli şiirler, hutbeler ve konuşmaları ezberlemesinin ailesi tarafından teşvik edildiği görülmektedir.

Münir Derman'ın şeyhi Ömer İnan Efendi Özbekistan Buhara'dan gelerek Trabzon'a yerleşmiştir. Trabzon'da Câmi-'i Kebir'de uzun yıllar imam olarak görev yapmıştır. Münir Derman'ın annesi ve babası Ömer İnan Efendi'ye intisap ettikleri için kendisinin de intisap etmesi kolay olmuştur.

Münir Derman, küçük yaşlarından itibaren Hocası Ömer İnan Efendi'nin kerâmetlerini bizzat tecrübe etmiş biri olarak, tam bir teslimiyetle O'na talebe olmuştur. Bu kadar küçük yaştan itibaren hocasının tasarrufuna girerek, 16-17 yaşlarında seyr-ü sülûkunu tamamlayabilmiştir. Bunda hocasına olan bağlılığının,

[199] Derman, *Almanya Sohbetleri*, Kaset 10, 12.dakika, s.81.
[200] Derman, *Almanya Sohbetleri*, Kaset 12, 30.dakika, s.101.

tam teslimiyetinin de çok büyük rolü bulunmaktadır. Daha çok küçük yaşta kâmil bir mürşidin huzurunda başlayan terbiyesi, bu velînin nezaret ve gözetiminde devam etmiştir. Bu tasavvufî atmosferde hocasının manevî murakabesini devamlı hissetmiş, çok küçük yaşlardan başlayarak yaşadığı manevî haller ve kerâmetler de bu temizliğinin ve saflığının bir sonucu olarak karşısına çıkmıştır denilebilir.

Hocası Ömer İnan Efendi ile ilgili çocukluk dönemine ait bir hatırası da Rus işgalinin olduğu döneme rastlar. Babası Ahmet Rasim Efendi'nin İstanbul Emniyet Amirliğine tayini çıkmıştır. Çocuklarını Trabzon'da bırakır. Çünkü İstanbul işgal altındadır. Münir Derman, işte o günlere dâir hocası Ömer İnan Efendi ile ilgili bir hatırasından bahseder:

Rus savaş gemileri Trabzon'u da top ateşine tutarlar. Ömer İnan Efendi, yanında talebeleri ile evinin balkonuna çıkar. Âyetel Kürsi'yi okuyup, Rus savaş gemilerine doğru üfler. Düşman gemilerinden atılan top mermileri biiznillah Trabzon'a zarar vermez. "*Korkmayın çocuklar mermileri biz başka taraflara yollarız."* der.[201] Ömer İnan Efendi, eliyle bazı hareketler yaparak mermileri patlamadan şehirden uzaklaştırmıştır. Münir Derman konuyla ilgili, "*Bunu, ancak tasarruf sahibi büyük velîler yapabilir."* demiştir.

Münir Derman, 17 yaşındayken, Ömer İnan Efendi ile ilgili hayatı boyunca unutamayacağı farklı bir manevî deneyim daha yaşar ve bu olayı sohbetlerinde sık sık anlatır. Lise'den mezun olduktan sonra girdiği bursluluk sınavlarında başarılı olduğu ve üniversite eğitimine Fransa'da devam edeceği açıklanınca, hem hocasını haberdar etmek hem de veda edip, duasnı almak için Hocası Ömer İnan Efendi'yi ziyaret eder. Yalnız tavanında penceresi olan, geniş ve yüksek tavanlı bir odada

[201] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman*, s.35.

oturan Ömer İnan Efendi'nin yaşadığı oda oldukça sadedir. İçeride sadece bir testi, bir leğen, yerde namazlarını edâ ettiği bir post ve bir de yatak bulunmaktadır. Münir Derman'ın ifadelerine göre odanın havasında çok güzel bir koku vardır. "*Gel bakalım*" der, talebesini yanına çağırır. Hocasının elini öpen Münir Derman, liseden mezun olduğunu ve üniversiteyi okumak için Fransa'ya gideceğini söyleyerek vedâ eder. Bu görüşmede hocası ona duâ eder. Nasihat şeklinde bazı emirler verir. Özellikle de ara sıra kendi kendine bir odada yalnız kalmasını söyler. O, hayatının sonraki dönemlerinde hocasının bu tür nasihatlarını uygulamış ve ara sıra kendi kendine bir odada kalmayı âdet haline getirmiştir.[202]

Üniversite eğitimi amacıyla 1927 yılında gittiği Fransa'da 7 yıl kalan Münir Derman, Fransa'ya gittiğinin altıncı ayında, dersi bittikten sonra kaldığı yurda gelir ve odasına girer. Her gün olduğu gibi kitaplarını odasına bıraktıktan sonra Japon Kulübü'ne judo dersine gidecektir. Odasına girer, kitaplarını koltuğa bırakır. O sırada odasında üç kişi görür, üçünün de başında siyah sarık sarılıdır. Bu durumdan tedirgin olan Münir Derman, hemen odasının kapısını kapatır. Bu gelen manevî kişiler Münir Derman'ın omuzunu öper, ardından içlerinden biri "*Bunu hocan gönderdi, bunu al oğlum, derslerine devam et."* diyerek bir kâğıt verir. Kâğıdı verdikten sonra da duvardan yürüyüp ortadan kaybolurlar. Münir Derman, bu olaydan çok etkilenmiş ve hayatının sonuna kadar o kâğıdı saklamış ve yaşadığı bu olayla ilgili hayretinin ölene kadar devam edeceğini söylemiştir.[203]

Bu olaydan bir sene sonra 1929 yılında Türkiye'ye tatile gelen Münir Derman iyice yaşlanmış olan hocasını ziyaret edip elini öper, hocasının halini hatırını sorar. Ömer İnan Efendi ağabeyi Hasan Kazım'ın da gelmesini ister. O da

[202] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5,* s.5.
[203] *Aynı eser,* s.5; Ayrıca 7 No'lu sohbet ses kasedi.

ağabeyinin o sıralarda Sivas'ta defterdar olduğunu, kendisine telgraf çektiğini, 1 hafta sonra geleceğini belirtir. Bir hafta sonra hastalanmış olan Ömer İnan Efendi, ikisine de nasihat ve duâ eder, başlarını okşar. Bu görüşme esnasında bir ara, "*O kâğıt sende mi?"* diye sorar, Münir Derman birden bire anlayamayıp biraz sonra hatırladığında, Ömer İnan Efendi, başparmağını ağzına uzatarak "*Sus, öyle yap!"* der. Daha sonra ağabeyi Hasan Kazım'a dönerek "*Kazım sen de biliyorsun ya*!" diyerek onları uyarır. Ertesi gün hocalarından ayrılırlar ve bu esnada çok ağlarlar. Münir Derman, daha sonraları ağabeyine o kâğıttan kendisinde de olup olmadığını sorar. Ancak ağabeyi, "S*us kardeşim!"*[204] şeklinde cevap verir. Yaşadığı bu olayla ilgili, "*Bunlar akıl laboratuarında eritilip tahlil edilecek şeyler değildir. Akla vurduğun zaman tımarhanelik olursun."*[205] diyerek, yaşanılan kerâmet ve manevî hallerin hiçbir zaman mantıkî olarak bir açıklamasının olamayacağını, bu tür olayların ancak manevî boyutta açıklanabileceğini, aksi takdirde insanı çıldırtacak kadar aklı zora sokacağını ifade etmiştir.

Daha sonra Ömer İnan Efendi ölümlerine yakın İstanbul'a oradan da Medine'ye gitmiş, orada namazda tahıyyatta otururken vefat etmiştir. Medine'de Cennetu'l-Bakî'a'da medfundur.[206] Hocalarının vefat ettikten sonra kendilerini bırakmadığını, bunaldıklarında imdatlarına yetiştiğini, ağabeyinin de 47 yaşında iken hocalarının yanına gittiğini yani vefat ettiğini anlatmıştır.

Fransa'da bu üç manevî kişinin odasına bıraktığı kâğıtta ne yazdığını ise ömrünün son zamanlarına doğru şu şekilde açıklamıştır:

> "Vesveseyi bırak… Ne kadar işin ve arzun, dileğin varsa, hepsini kazâ ve kadere teslim et… Kendi nasıl dilerse öyle iş gören Allah'a bırak… Ve bekle… Telaşı terket. Izdırabı, üzüntüyü kaldır. Murat yolu kendi kendine görünür, o yola

[204] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5,* s.6.
[205] Derman 7 No'lu sohbet ses kasedi, Dakika 43.
[206] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman*, s. 35.

> düşersin. Aç kal kimseye söyleme. Dertlerini yoksulluklarını, ıstıraplarını söz haline geçirme. Melekler bile duymasın… Derdin olursa Hak ile konuş, O her şeye yeter. Sefalete düşersen vakur ol. Sabret. Hakk'a bile ellerini istek için kaldırma. Yalnız hamd için kaldır. Allah seni senden iyi bilir… Hakk'da erimek dünyada budur…"[207]

Bu yazılanları talebelerine söylemiş ve böyle hareket etmelerini de tavsiye etmiştir.

Münir Derman daha 15-16 yaşlarında iken, Hocası Ömer İnan Efendi kendisini halvete sokar. Halvette kırk gün bir tas tuzsuz çorba ile erbain yapar. Hocası kırk gün sonra halvetten O'nu çıkararak, bahçesinde bulunan üzüm asmalarının altında kurduğu bir sofraya götürür. Birlikte yemek yemek için otururlar. Çorbalarını içtikten sonra Ömer İnan Efendi, sofrada duran mis gibi kızarmış tavuğu talebesinin önüne koyar ve '*Buyur ye'* diyerek ikramda bulunur. Münir Derman, hemen önüne konan tavuktan bir but koparacağı sırada hocası tavuğu önünden kapıp, köpeği Karabaş'ın önüne atar. Köpek tavuğu alıp uzaklaşır. Hocası Münir Derman'a '*Kalk halvete gir, daha nefsini terbiye edemedin'* diyerek onu halvete geri gönderir. Münir Derman, ağlayarak gider ve tekrar halvete girer. Kırk gün daha tuzsuz bir tas çorba ile halvette kaldıktan sonra sekseninci günde tekrar çileden (erbainden) çıkar.

Mevsim yazdır. Sabaha karşı, hocası Ömer İnan Efendi, talebesi Münir'i Trabzon'da Kale Boyu denilen yerden Kireçhane Köyü tarafına yollar. '*Korkma git*' der. Bir yaz gecesidir ve hava ılıktır. O gece seher vaktinde tek başına ormana gitmesini, orada dolaşmasını, Rahman suresini dilinden düşürmemesini ve korkmamasını söyler. Ormana giren Münir Derman, hem Rahman suresini okur hem de yürüyüşe devam eder. Bir subaşına gelince abdest alır, sabah namazını kılar, ardından dua eder. Yıldızlar pırıl pırıldır. Kutup Yıldızı'nı seyreder. O sırada suyun başında bulunan yabanî bir ot dikkatini çeker. Bu ot çiçek açmıştır. Çiçeklerin

[207] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.6.

üzerinde de şebnem vardır ve parlamaktadır. Münir Derman, şebnemi seyretmeye başlar. İşaret parmağıyla gözüne sürmek ister. O sırada, bir damla su balon gibi büyür ve kendisini içine alır. Sabun köpüğü gibi patladığında saçları ve elbisesi ıslanır. Oradan ayrılan Münir Derman az ileride, karşısına uzun boylu yüzü peçeli bir adamın geldiğini görür. O, kendisine '*Korkma oğlum, halvetin mübarek olsun, artık sen de bizden oldun. Zaman zaman ben sana geleceğim. Dediklerimi yaparsın'* diyerek ortadan kaybolur. Münir Derman korkudan titremeye başlar. Hemen ormandan dönüp Hocasının yanına gider, olanları hocasına anlatır. Hocası kendisini tebrik eder, ona duâ eder.

Buradan sonrasını şu şekilde tarif ederken:

> "Kendimdeyim amma, bir hâl geldi bana… Her taraf ışık… Cam bir dünya ortasındayım. Her tarafı görüyorum. Korkmadım amma irkildim. Birden balon patladı, sessiz olarak, başım elbisem her tarafım serpilmiş gibi ıslandı. Tan yeri ağarıyordu. Kalktım dönüyordum. Siyah sarıklı nur yüzlü, uzun boylu bir zat birdenbire belirdi. "Hak nasip ederse her şey olur oğlum" dedi. Söyleme kimseye o (OTU) hem de gördüğünü. Hatırlatmak için söylüyorum dedi. Hakkın selamı üzerine olsun dedi, birden kayboldu. Hocama geldim. "Gel çorba iç" dedi. Gülüyordu. Yağmur mu yağdı, üzerin ıslak dedi. Biliyorum biliyorum bir damla su seni gusletti. Abdest aldırdı. Bundan sonra abdestsiz katiyen bulunma. Ne kelâm, ne su, ne yemek yeme sakın." Dedi. Üstümü sıvazladı. Gözlerimden öptü. Şebnemden konuştuk da bu hadise aklıma geldi. Garip hayal bir hikâye olarak siz de dinlemiş olursunuz. Bu devirde hakikat hayal ile birbirine karışık bir şey oldu. Ne oldu biliyor musunuz? İnkâr…"[208]

diyerek daha 15-16 yaşlarında, ilk manevî tecrübesini yaşadığını anlatmış, çoğu insanın cesaret edemediği çileye daha gencecik yaşında girmiş ve tamamlamıştır.

Münir Derman, *Su* adlı eserinde yaşadığı bu tecrübeye binaen şebnemle ilgili şöyle bir açıklama yapar:

> "Bir damla Şebnemde ARŞ'ın göründüğü, kısaların kısası bir zaman içinde bir Mekân vaktidir. Mekândan Lâ Mekân'a göz bebeği kadar küçük su damlasında görünür, gözde bir et parçasında Hakk'ın hünerlerinin hüneri gözün içindeki bir iki damla billur gibi mekânı lâ mekânda olan ruh aynasına götüren gözün içindeki su gibidir: göz anatomisini büyük bir merakla öğreniniz çok şeyler öğrenmiş

[208] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, ss.163-164.

> olursunuz. "Bu damla Su hakkı için"…Allah, "Ben kulumla görürüm" buyuruyor bir hadîs-i kudside. Kulak da aynıdır iç kulakta korti cisminde berrak bir damla su vardır. O da ses ihtisaslarını götüren tesbih gibi zincirin yüzdüğü yerdir. "Bu su hakkı için ben kulumla işitirim" buyruluyor bir hadîs-i kudside. "Hadîs-i kudsiler sırların şifreleridir."[209]

Yaşadığı manevî halin mekân ile lâ mekân arasında tecrübe edilen farklı bir hâl olduğu anlaşılmaktadır. Bir şebnem damlasıyla gusl ettirilen Münir Derman, '*Bir damla Su hakkı için*' ifadesini özellikle vurgulamakta ve '*Ben kulumla görür, kulumla işitirim*'[210] sözüne atıfta bulunmakta ve insana şah damarından daha yakın olan Allah'la irtibatın güçlendirilmesi sonucu çok farklı açılımların olacağını belirtmektedir. Aynı zamanda, Hadis-i kutsilerin dikkatli bir şekilde tefekkür edilmesinin önemine işaret ederek, sırların şifreleri olduğunu vurgulamaktadır.

İbn Arabî de *el-Fütûhât* adlı eserinde II/425 benzer bir şekilde, büluğ çağı bocalamalarından sonra manevî bir işaretle inzivaya çekilip, kendi iç dünyasını dinlemeye karar verdiği zaman aynen Münir Derman gibi 16 yaşlarında olduğunu ifade etmiştir.[211] Münir Derman, sadece bir çile çıkarmamış, hocasının emriyle ikinci kere halvete girmiş ve toplamda 80 gün halvette kalarak çilesini tamamlayabilmiştir.

Münir Derman, bir sohbetlerinde rüyasında hiç ihtilam olmadığını da ifade etmiş ve şöyle bir açıklama yapmıştır: *"Küçükken öyle yetiştim ki ben, iftihar meselesi değil bu, artık bu anormalliktir. Ben ömrümde rüyada bir gece (bile) ihtilam olmamışımdır. Öyle terbiye aldım. 7 yaşında hafız oldum. Ondan sonra*

---

[209] Derman, *Su 3*, s.38.

[210] Taha, 20/46: Allah buyurdu ki: "*Korkmayın, zira ben sizinle beraberim, işitir ve görürüm*."
Ayrıca bu ifadeyle ilgili hadis-i şerif: Resûlullah (sav) buyurdular ki: "Allahu Teâla hazretleri şöyle ferman buyurdu: "Kim benim velî kuluma düşmanlık ederse ben de ona harp ilan ederim. Kulumu bana yaklaştıran şeyler arasında en çok hoşuma gideni, ona farz kıldığım şeyleri edâ etmesidir. Kulum bana nafile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder, sonunda sevgime erer. Onu bir sevdim mi artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı [aklettiği kalbi, konuştuğu dili) olurum. Benden birşey isteyince onu veririm, benden sığınma talep etti mi onu himayeme alır, korurum. Ben yapacağım bir şeyde, mü"min kulumun ruhunu kabzetmedeki tereddüdüm kadar hiç tereddüte düşmedim: O ölümü sevmez, ben de onun sevmediği şeyi sevmem." (Buhârî, Rikak 38).

[211] Mahmud Erol Kılıç, *İbn-i Arabî Düşüncesine Giriş Şeyh-i Ekber*, Sufi Kitap, 2011, s.28.

Ömer İnan Efendi Hazretlerinin yanına verdiler beni. 5 sene Amerikalıların içinde kaldım. 7 senedir de Almanya'dayım. Çocukluğumdan karımla evleninceye kadar hiçbir kadın yüzü görmedim bilmiyorum."[212]

Bu açıklamalarından da anlaşıldığı kadarıyla kendisi çok küçük yaşlarda ailesinden ciddî bir İslâmi terbiye almış, 7 yaşında hafız olmuş, ardından da mürşid-i kâmil'e teslim edilerek seyr ü sülukunu tamamlamıştır. Tüm bu anlattığı manevî durumlarda bu kadar küçük yaşlarda bu yola girmesinin, hocası Ömer İnan Efendi'nin manevî terbiyesiyle daha çok küçük yaşlarda tanışmasının ve annesinin kendisini her zaman abdestli emzirmesinin rolü olduğu kanaatindeyiz.

Ayrıca, kendisine ait tahta tabak, tahta kaşık ve maşrapası olduğunu, küçüklükten beri onunla su içtiğini, bunları hiç değiştirmediğini söylemiş ve çok eşya kullanıp değiştirince insanın karmakarışık olacağını ifade etmiştir.[213]

2.4. Eğitimi

2.4.1. Fransa Öncesi Eğitim Hayatı

Münir Derman, ilkokuldan lisenin sonuna kadar Trabzon'da okumuş ve Trabzon Erkek Lisesi'nden mezun olmuştur.[214] Aynı yıllarda Türk edebiyat ve resim sanatının önemli isimlerinden Sabahattin ve Bedri Rahmi Eyuboğlu kardeşler de Trabzon Lisesi'nde öğrenim görmekteydi. Münir Derman'ın onlarla da annesi tarafından akrabalıkları bulunmaktadır.[215] Trabzon o yıllarda sosyal açıdan hareketli ve gelişmiş bir şehirdi. Yabancılar da ticaret ve liman inşaatı gibi sebeplerle şehre

[212] Derman, *Sohbet Dökümleri*, Kaset 71, dakika 48-50, s.87.
[213] *Aynı sohbet dökümü*, s.88.
[214] Trabzon Erkek Lisesi İdman Yurdu Hüviyet Varakası.
[215] Özel görüşme: Ayşin Derman, 02.12.2016.

sık sık gelip gidiyordu. Sinema, tenis kortu ve diğer sporlarla ilgili tesisler vardı. Futbol maçları, tenis turnuvaları, bisiklet yarışları yapılıyordu.[216] Münir Derman da spora meraklı bir genç olarak bu dönemde hem okulun futbol takımında hem de boks kulübünde yer almıştır.[217] Liseyi birincilikle bitirmiş, ülke çapında yapılan sınavda başarılı olduğu için devlet bursuyla 1927 yılında Avrupa'ya eğitim için gönderilmiştir. Kendisi Cumhuriyetin kuruluş yıllarında yurtdışına gönderilen ilk öğrencilerdendir. Babası 16 yaşında vefat ettiği için, maddî sıkıntılarla gençlik dönemlerinde imtihan olmuş, okumak için geceleri sabaha kadar gazete kağıtlarından kese kağıdı yapıp satarak okul masraflarını karşılamaya çalışmıştır.[218]

Cumhuriyet'in ilanından sonra Batı bilim ve kültürünün benimsenmesi millî bir amaç olmuş ve bu hedefi gerçekleştirebilmek çeşitli projeler üretilmiş ve bu projeler uygulamaya geçirilmiştir. Bu nedenle Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında bilimsel çalışmaların, çağın ihtiyaçları doğrultusunda ilerlemesi için farklı seçenekler ortaya konmuştur.

1923 yılında yayınlanan hükümet programında başarılı ve yetenekli öğrencilerin bilim, sanat, siyaset ve teknik gibi alanlarda yetiştirilmek üzere, Avrupa'ya gönderilmesine karar verilir ve süreç başlatılır. Maarif Vekâleti öğrencileri seçmek için, *Avrupa Konkuru* adı altında imtihanlar düzenler ve başarılı olanlar Almanya, Belçika, Fransa, İngiltere ve İsviçre gibi çeşitli ülkelere gitmeye hak kazanır. 1925-1945 yılları arasında bu ülkelere yılda ortalama 120 talebe gönderilmiştir.[219]

---

[216] Mehmet H. Eyuboğlu, *Bedri Rahmi Eyuboğlu Sabahattin Eyuboğlu Kardeş Mektupları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2003, s.8.
[217] Trabzon Lisesi İdman Yurdu Azâsına Mahsus Hüviyet Varakası.
[218] Özel Görüşme: Kızı Ayşin Derman, Kasım 2015.
[219] Kansu Şarman, *Türk Promethe'ler: Cumhuriyetin Öğrencileri Avrupa'da (1925-1945)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2006, ss.1-4.

1927 Maarif vekili Necati Bey zamanında Avrupa'ya eğitim için öğrenci gönderilmesine karar verilince lise mezunları arasında sınav yapılır ve bu sınavlar sonucunda çoğunlukla Almanya ve Fransa olmak üzere pek çok Avrupa ülkesine öğrenci gönderilir.[220] Liseden mezun olduktan sonra katıldığı devlet bursluluk sınavlarında başarılı olan Münir Derman, Fransa'ya gönderilen öğenciler arasına girebilmiştir. Hatta bu sınavla ilgili önemli bir hatırasını anlatırken[221] o sınavda Fransa'ya gönderilmek üzere seçilen 8 öğrenciden birinin kendisi olduğunu söyler.[222]

2.4.2. Fransa'daki Eğitim Hayatı

17 yaşında Fransa'ya okumak için giden ve burada 7 yıl yaşayan Münir Derman, buradaki kültürü tanıma imkânı bulurken, aynı zamanda Türk toplumu ile Fransız toplumu arasında kıyaslama yaparak, olumlu ve olumsuz yönlerini görerek Türkiye için çözüm önerileri sunabilmiştir. Bu tecrübesi O'nun dünyaya daha geniş bir perspektiften bakmasına da imkân sağlamıştır.

Fransa'da okumak için devlet bursu almaya hak kazanan Türk öğrenciler ilk olarak Fransızca'yı öğrenmek amacıyla Dijon'da Lycee Carnot adında bir liseye kaydedilmişlerdir. Münir Derman, orada *Maison de le Patronage* isminde bir yurtta kalmış ve oradaki yaşantısıyla ilgili şu bilgileri vermiştir:

---

[220] Yusuf Akçuraoğlu, *Türk Yılı, 1928*, haz. Arslan Tekin ve Ahmet Zeki İzgöer, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2009, ss.115-119. Ayrıca metnin Osmanlıca orjinali için bkz, TBMM Açık Erişim Portalı
http://acikerisim.tbmm.gov.tr:8080/xmlui/handle/11543/508

[221] Ahuzer Deniz, *Münir Derman'ın Hayatı ve Kişiliği*, Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000, s.2. Ayrıca bkz. Esragül Bayraktar, "Farklı Bir Sûfî Tipolojisi: Operatör Dr. Münir Derman", *Akademiar Akademik İslam Araştırmaları Dergisi*, 2016, s.1, s.212.

[222] Özel Görüşme: Talebesi Hüseyin Kanyılmaz, Ekim 2014.

> "1927,5 senesinde Maison de le Patronage adlı yurdun yedinci katında bir odada kalıyordum. Karyolam var orada. Orayı yıkadım ellerimle, kapıda ayakkabılarımı çıkarırdım. Büyük bir muşamba sererdim, küçük tabure gibi birşeye ayakkabılarımı koyardım. Akşam dersten çıktıktan sonra, ders kitaplarımı bırakır Japon kulübüne judoya giderdim."[223]

Yukarıdaki ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, kendisi bulunduğu ortamın temizliğine çok önem vermekte ve imkânları ölçüsünde çeşitli tedbirler alarak temiz tutmak için âzamî çaba harcamaktadır. Kendisi farklı sohbetlerinde eve ayakkabı ile hiç girilmemesi gerektiğini de defaatle söylemiş, hem manen hem de maddî temizlik açısından önemini vurgulamış ve talebelerini kesin bir dille eve ayakkabıyla girmeme hususunda uyarmıştır.

Münir Derman, Fransa'daki hayatından bahsederken bir sohbetlerinde şair, yazar, psikolog, çevirmen, tarihçi gibi dönemin entelektüellerinden Sabri Esat Siyavuşgil[224], Sabahattin Eyüboğlu[225], Enver Ziya Karal[226] gibi önemli isimlerle aynı dönemlerde Fransa'da bulunduğunu ve Lycée de Carnot'a birlikte kaydedildiklerini söyler. Sabahattin Eyuboğlu, babasına yazdığı 16 Aralık 1928 tarihli mektupta da aldıkları lise eğitimini detaylı olarak anlatmıştır.[227] Ancak Münir Derman Trabzon Erkek Lisesi'nde iyi bir eğitim almıştır ve iyi derecede Fransızca bildiği için, orada bir ay kaldıktan sonra Lyon Üniversitesi'ne kayıt olmuştur. Yedi yıllık devlet bursu olan Münir Derman, öncelikle Psikoloji Bölümü'ne kayıt olmuş, üç senede Psikolojiyi bitirmiş, daha sonra da Felsefe Bölümü'nü tamamlamıştır.

---

[223] Münir Derman Sohbeti, Kayıt No.7.
[224] Bkz: N. Arkun, Sabri Esat Siyavuşgil (1907-1968), Umumi Psikoloji Kürsüsü, *İstanbul Üniversitesi Psikoloji Çalışmaları Dergisi,* c.7, 1968, ss.1-3.
[225] Bkz: http://eyubogluvakfi.org.tr/?p=651
[226] Bkz: Seçil Akgün Karal, *Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları Ve Yaşam Öyküsü*. http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1151/13530.pdf
[227] Eyuboğlu, *Bedri Rahmi Eyuboğlu-Sabahattin Eyuboğlu Kardeş Mektupları*, s.22.

Aldığı burs gereği 7 yıllık yurtdışı eğitimini tamamladıktan sonra girdikleri taahhütten dolayı 7 yıl zorunlu hizmet gereği bir memuriyete atanacaktır.[228]

Münir Derman, Hocası Ömer İnan Efendi'ye doktor olma isteğini daha tıp fakültesine kaydolmadan söylemiş, hocasından manen izin ve dua aldıktan sonra Fransa'da tıp fakültesine de kaydolmuş, 7 senesi dolduğunda da Türkiye'ye dönerek, tıp fakültesini İstanbul'da tamamlamıştır.

Annesi, oğlu Fransa'ya gideceği için tüm altınlarını satar. Münir Derman, 17 yaşında gittiği Fransa'da sıla hasreti sebebiyle bunalıma girer, ancak ağabeyi yurda dönmesine müsaade etmez. Psikolojik olarak ağır bir rahatsızlık geçirir, hastanede yatar. Orada tedavi olurken, odasında Meryem Ana heykelinden rahatsız olduğunu, bu sebeple hem heykeli hem de odadaki dolapları dışarı çıkarttırdığını, hatta doktorunun "*Tavanı da çıkarın demediğin için teşekkür ederim*." şeklinde bir espri yaptığını söyleyerek, doktorların ve hemşirelerin, bu dönemde kendisine çok anlayışlı ve kibar davrandıklarını anlatır.[229]

Memleketinden, ailesinden, hocası Ömer İnan Efendi'den ve kendi kültüründen ayrı kalmanın, yabancı bir kültürde, farklı bir din ve inanç sisteminin geçerli olduğu bir toplumda daha 17-18 yaşlarında yaşadığı bu bunalımın bir benzerini, İmam-ı Gazalî'nin (ö. 1111) de yaşadığını yazdığı eserlerinden öğreniyoruz. Bilindiği gibi, Gazalî sıradan nedenlerden dolayı değil, varoluşsal arayışlar sebebiyle ağır bir depresyon geçirmiştir. Hayatın mânâsını kaybettiği bu zorlu dönem, istikametini kalıcı olarak belirlemesine yardımcı olmuştur.[230] İmam-ı

[228] Eyuboğlu, *Bedri Rahmi Eyuboğlu-Sabahattin Eyuboğlu Kardeş Mektupları,* s.74.
[229] Talebelerinden Hüseyin Ayırgan tarafından şahsımıza verilen sohbet notlarından.
[230] Kemal Sayar, *Sufi Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul, 2014, ss.84-85.

Gazalî'nin yaşadığı manevî tecrübe[231] gibi Münir Derman'ın yaşadığı bu olay da kendisi için çok farklı bir uyanışa vesile olmuştur.[232] Özünden ayrı düşmesi, materyalist bir hayatın içinde tek başına kalmak, orada gördüğü zihniyet/ruh çarpıklığının kendi içinde oluşturduğu sıkıntı böyle bir hâl yaşamasına sebep olmuş ancak Allah inancı ile sıkıntılarından kurtulabilmiş ve âdeta yeni bir Münir Derman'ın doğumuna vesile olmuştur.

Kudsî hakikat arayışı, İslam literatüründe pek çok âlim ve mutasavvıfın yaşadığı bir hâl olmakla birlikte Batılı ilim adamları ve mütefekkirlerin de hayatın anlamını sorguladıkları ve Necip Fazıl'ın ifadesiyle *kriz entellektüel* olarak adlandırılabilir. İmam-ı Gazalî de benzer bir kriz yaşamış, Nizamiye medresesini terkederek Şam'da Ümeyye Camii'nin üçüncü katında iki sene inzivaya çekilmiş ve zâhirî ilimlerden kalben bulamadığı manevî tatmin duygusunu, burada hissedebilmiştir. Bu manevî arayış ve bunalım hâli özellikle entellektüel birikime sahip kişilerde zihinsel bir daralma sonrası ortaya çıkmaktadır. Çok okuyan ancak okuduğu kitaplardan hayata karşı doğru cevapları alamayan, içindeki manevî doyumsuzluk duygusunu, Allah boşluğunu gideremeyen şahıslar bu tür krizler yaşamışlardır.[233] Pek çok Batılı mütefekkir hakikat arayışını çok derin tecrübe etmiş, kendi dinlerinde veya inançlarında inandırıcı olmayan fikir sisteminden uzaklaşıp "*hakikat nedir?"* sorusuna cevap aramıştır. Hakikat arayışlarında, kafalarındaki sorunun cevabını bulamayanlar için hayat içinden çıkılmaz bir hal almış, kimi zaman intiharla hayatlarına son vererek bu anlamsızlıktan kurtulmaya çalışmışlardır. Necip Fazıl ve Münir Derman gibi İslam mütefekkirleri ise, intiharı

[231] Bkz. İmam Gazâlî, *El - Munkizu Mine'd Dalal ve Tercümesi,* çev. Salih Uçan, Kayıhan Yay., İstanbul, 1990.
[232] Ethem Cebecioğlu, "Hz. Mevlânâ Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi,* yıl: 8 [2007], sy. 20, Mevlânâ'ya Armağan Sayısı, ss.7-12.
[233] Ethem Cebecioğlu, *Gariplerin Kitabı Bölüm 1, 12-16. Dakikalar*, Erkam Radyo.

düşünmediyse de hakikate ulaşana kadar kendileriyle yüzleşip, sıkıntılarıyla boğuşarak ecel terleri dökmüşlerdir.[234]

Münir Derman bir sohbetlerinde, '*Hakikati herkes anlarsa dünyada kul kalmaz… Dünyada o kadar Velî'ye ihtiyaç yok… Sen yine bildiğine devam et… Bizim sözlerimiz başka mıntıkanın lakırdılarıdır*.' diyerek, manevî âlemden süzülen bilgileri paylaştığını üstü kapalı olarak ifade etmektedir.

Sûfîlerin yaşadıkları tecrübeleri kelimelerle ifade edemedikleri transpersonel psikoloji açısından da dile getirilmektedir. Bu konuda Grof, sözle anlatılamazlık prensiplerini teyit etmekte ve '*Mistik hallerde deneyimlenen mutlak gerçeklerle ilgili aydınlatıcı içgörüler, gündelik konuşma diliyle doğru şekilde anlatılamaz*.'[235] demektedir. Münir Derman, '*Cesedi ile bu mekânda gönlü ile sonsuzlukta olanların sözlerini dinlemek lazımdır*.'[236] diyerek Allah dostlarının dinlenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Münir Derman, '*Herkes körlere acır, fakat hakikati görenlere kimse acımaz… Her tohumun içinde büyük bir orman gizlidir. Tohumu tohum, ormanı orman bilir. O kadar… Bu sırrı bilemez'* [237] diyerek hakikati gören ve tecrübe eden, ancak açıklayamayan insanların, görmeyen halk içindeki hallerinin ne kadar zor olduğunu, ne büyük çile çektiklerini ve etraflarına da bunu anlatmakta ne kadar zorlandıklarını açıklamak istemektedir. Etrafında olup biten olaylar karşısında fikir çilesi çeken, dünyadaki çarpıklıklara karşı mücadele veren, insanların mutluluk ve huzuru için çalışan kişilerin büyük zorluklar yaşadıklarını, içlerinde büyük sıkıntılar

[234] Taner Tahir, "Tolstoy'dan Necip Fazıl'a Varlık Muamması", *Sızıntı Dergisi*, Kasım 1996, Yıl: 18 Sayı: 214.
[235] Ali Rıza Bayzan, *Sufî ile Terapist Psikoterapiler ve Tasavvuf Üzerine Bir Karşılaştırma Denemesi*, Etkileşim Yay., İstanbul, 2013, s.70.
[236] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, s.55.
[237] *Aynı eser*, s.123.

çektiklerini, hakikati görmenin ağırlığının çok büyük olduğunu bu sözüyle kısaca ifade etmiştir. Hakikati gören insanların hiçbir zaman toplum tarafından anlaşılamadığını ifade etmiştir. Kanaatimizce, "*tohumu tohum, ormanı orman bilir*" derken de, büyük insanları ancak büyük insanların anlayabileceğini söylemek istemektedir. Her insanda bir orman gizlidir, Allah tüm insanlara kendi ruhundan üflemiştir ve bu potansiyel olarak tüm insanlarda bulunmaktadır. Ancak kendini gerçekleştirebilen, içinde bulunan tohumu ormana çevirebilen insan çok azdır. Bu az bulunan insanlar, çoğunluk tarafından anlaşılamamakta, toplumda her zaman tek başlarına, çileleriyle başbaşa kalmakta ve halkı uyandırmaya çalışmaktadır. Bu insanların görevleri hem çok zor, hem de zaman alacak mahiyette, sabır gerektirmektedir. '*Her tohumun içinde büyük bir orman gizlidir. Orman kaybolur, tohumda gizlenir. Tohum gizlenir orman ortaya çıkar'* diyen Münir Derman, bu ifadenin biraz düşünülmesi gerektiğini, nasıl gizlenir, nasıl ortaya çıkar bunun anlatılamayacağını söylemiştir.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in bir hadisi şerifi de âdeta Münir Derman'ın yukarıdaki ifadesini açıklamaktadır denilebilir. "*Eğer siz, benim bildiklerimi bilseydiniz, mutlaka az güler, çok ağlardınız*."[238] Şeklindeki hadisi üzerine ashâbın, yüzlerini kapatıp hıçkıra hıçkıra ağladığını Enes İbni Malik (ra) rivâyet etmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere, hayatı doğru okuyan insanlar olaylara daha farklı bir bakış açısıyla bakmakta, hayatın gerçek mânâsını anlamaya çalışmakta ve bu doğrultuda fikir çilesi çekmektedir.

Münir Derman, erken yaşlarda Trabzon Erkek Lisesi'nde farklı spor dallarıyla yakından ilgilenmiş ve 14 Mart 1926 tarihinde okulun boks ve futbol

[238] İmam Nevevi, *Riyazus Salihin*, 78/158, 448.

kulüplerine girerek aktif olarak mezun olana kadar spor yapmıştır.[239] Üniversite öğrenimi için gittiği Fransa'da da sporla her dâim ilgilenmiş, özellikle Judo'ya duyduğu özel ilgi dolayısıyla Japonlar tarafından işletilen bir Judo kulübüne kaydolmuştur. 1927-1931 yılları arasında Paris'teki *Franko Japonais* isimli judo ve karate kulübünde eğitim görerek judo okulunu da üniversite ile birlikte bitirmiş ve siyah kuşak olarak diplomasını almıştır.[240] Münir Derman, Avrupa'da siyah kuşak alan ilk kişidir.[241] Judo kulübünü birincilikle tamamlamış ve Japonya'ya judo hocası olması için davet almıştır. Fakat bu teklifi kabul etmemiştir. Tokyo Kodokan Enstitüsü jüri heyeti, şeref ve liyakat vesilesi olarak, 1929'da enstitülerine üye olan Münir Derman'a 40. Yılını doldurması dolayısıyla 1969'da 7 Dan'lık payesi vermiştir.[242] Münir Derman bu spordan hiç vazgeçmemiş, en meşgul olduğu zamanlarda bile, Eskişehir'de gönüllü judo hocalığı yaparak, bu alanda gençleri yetiştirmiştir. Aynı zamanda Emniyet mensuplarına da judo öğretmiştir. 62 yaşında Eskişehir'de devam ettiği Judo Kulübü'nde, karşısına çıkan herkesi yenmiş, kulüpte 4. Kuşak Fransız eğitmeni 'Aikido' oyunu ile yere vururken, Haşmet İnönütepe tarafından fotoğraflanmış ve bu fotoğraf karesi *"62 yaşındaki, Eskişehirli Doktor judocu bütün rakiplerini yeniyor."* başlığı ile Günaydın Gazetesi'nde haber olarak çıkmıştır.[243]

Sporcuların antrenmanları ile sûfîlerin olgunlaşmak için uyguladıkları çile ve nefis terbiyesini karşılaştırmak mümkündür.[244] Sporcular antrenmanlarıyla

[239] Trabzon Erkek Lisesi İdman Yurdu Hüviyet Varakası.
[240] Club Judo-Karate Franco Japonais Diploması (Tezimizin Ekler bölümünde yer almaktadır).
[241] İş değişikliği amacıyla yazdığı özgeçmişten alınmıştır. Tezimizin Ekler bölümünde görülebilir.
[242] Tokyo Kodokan Enstitüsü Mektubu. Tezimizin Ekler bölümünde görülebilir.
[243] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman*, ss. 156-157.
[244] Bayzan, *Sûfî ile Terapist*, s.94.

bedensel güç ve yeteneklerinin zirvelerine ulaşmaya çalışırlar.[245] Sûfîler ise çile, murakabe, rabıta ve zikir gibi uygulamalarıyla ruhî potansiyellerinin zirvesine ulaşmayı amaçlamaktadır. Sıradan insanlar açısından bakıldığında, sporcuların antrenmanları da sûfîlerin çile uygulamaları da imkânsız gibi görünebilir. İnsan çok boyutlu bir varlık olduğu için fizyolojik açıdan sınırlıdır ancak manevî ve ruhî açıdan sınırsızlık sözkonusudur.[246] Çünkü ruh zamansızlık ve mekânsızlık âlemine aittir.

Bir sohbetlerinde, Fransa'da okuduğu yıllarla ilgili bir anısından bahseder: "*Fransa'da okurken, Felsefe Fakültesinde bir papaz vardı. Benim yaşımdaydı, arkadaş olduk. 7 sene kaldım orada. Üç, dört sene sonra İslam ettim. İslam oldu. Hâlâ İslamdır, hiç kimse de bilmez. Jül isminde biri. Benim yaşımda*."[247] diyerek, İslam'la bir papazın şereflenmesine sebep olduğunu açıklamaktadır. Bu papaz, Anglikan Kilisesinde görev yapmış, Müslüman olduğunu gizlemiştir. Almanya'da Veterinerlik Fakültesi'nde bulunan Prof. Horn'un da kendisiyle temasa geçtiğini, kendisinden bir mektup aldığını, bu mektupta pekçok sorular sorduğunu, bu sorulara uzun uzun cevaplarını yazdığını ve sonunda "*Ben İslâm olacağım*" diyerek Müslümanlığı seçtiğini de anlatmıştır.[248]

Fransa'da Psikoloji-Felsefe tahsilini tamamlamış, Tıp Fakültesi ile aynı zamanda okuduğu Mısır'daki Câmi'u'l-Ezher'den de mezun olmuştur. Böylece, Münir Derman, tıp eğitiminin yanı sıra Mısır'ın başkenti Kâhire'de bulunan Câmi'u'l-Ezher Üniversitesi İlahiyat Fakültesini de bitirmiştir. Kendisi hem Fransa'da Tıp hem de Kahire'de İlahiyat Fakültelerinde aynı anda nasıl okuduğunu

[245] Bilim ve Toplum Dergisi Araştırma ve Yazı Grubu, "İnsanın Sınırları", çev. Raşit Gürdilek, Tübitak *Bilim ve Teknik Dergisi*, Eylül 2004 Sayısının Eki.
[246] Bilim Toplum Dergisi Araştırma ve Yazı Grubu, "İnsanın Sınırları", s.2.
[247] Münir Derman, Almanya Va'azı, Bant 9, dakika 48-54, s.77.
[248] Aynı va'az bandı.

şöyle tarif etmiştir. "*Tıbbiyeye yazıldım, aynı zamanda da Mısır'a gittim, Mısır'da da ilahiyat fakültesini, altı ay orada, üç orada, dört ay orada, beş ay orada, tıbbiyenin dördüncü sınıfına geçtim Câmi'u'l-Ezher'den mezun oldum, geldim, İstanbul'a."*[249] diyerek okuma serüvenini anlatır ve eğitim hayatını kısaca şöyle anlatır:

> "1927'de liseden mezun olduktan sonra, devlet bizi Avrupa'ya gönderdi. Atatürk zamanında ilk Avrupa'ya giden talebeleriz biz. Enver Ziya[250], Sabahattin Rahmi[251], Sabri Esat[252], Bekir, ben, Bahti. Biz Lyon'a gittik. Lyon'da Lycée de Carnot'ta Fransızca öğrenecektik. Ben lisan biliyordum. Bir ay kaldım orada, Lyon'a gittik. Lyon'da fakülteye kaydedildim. Üç senede psikolojiyi bitirdim. Yedi sene kalacaktık orada. Ondan sonra felsefeyi bitirdim. Tıbbiyeye yazıldım orada. Aynı zamanda da gittim Mısır'da ilahiyata kaydedildim. Altı ay orada, üç ay orada, dört ay orada, beş ay orada. Tıbbiye dördüncü sınıfa geçtim. Câmi'u'l-Ezher'den mezun oldum. Geldim İstanbul'a. Üniversite inkılabı olmuş. O zaman Profesör Şekip Bey[253]'in yanına bizi muavin verdiler Sabri Esat'la. Tıbbiyenin son sınıfını da burada bitirdim. Aynı zamanda hem hocalık yaptım, Yüksek Muallim'de Üniversite'de lisan rektörlüğü yaptım, ondan sonra Ankara'ya naklettiler."[254]

Kendisi 4 fakülteyi, Fransa Lyon Üniversitesi Psikoloji ve Felsefe Bölümleri, İstanbul Tıp Fakültesi ve Câmi'u'l-Ezher Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni başarıyla bitirmiştir. Cebecioğlu'na göre, o dönemde Câmi'u'l-Ezher Üniversitesi'ne kabul alabilmek için hafız olmak gerekiyordu ve Münir Derman'da çok küçük yaşta hafız olması sebebiyle bu üniversiteye kabul almakta zorluk çekmemiş ve mezun olabilmiştir.

2.4.3. Fransa Dönüşü Eğitim Hayatı

[249] Münir Derman, Sohbet Kaydı.
[250] Bkz: Seçil Akgün Karal, "Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, sy.5, ss.535-555.
[251] Bkz: "S. Eyüboğlu 11 Telif, 59 Çeviri Eser, 11 Belgesel Film Bıraktı", *Milliyet Sanat Dergisi*, sy.17, (26.01.1973), s.4.
[252] Bkz: Nezahat Arkun, Sabri Esat Siyavuşgil (1907-1968), Umumi Psikoloji Kürsüsü, İstanbul *Üniversitesi Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, c.7, 1968, ss.1-3.
[253] Bkz: Fırat Mollaer, "Mustafa Şekip Tunç maddesi", *DİA*, c.41, ss. 382-383.
[254] Talebesi Hüseyin Ayırgan tarafından şahsımıza verilen sohbet kayıtlarının dökümlerinden.

Münir Derman, 1927'de gittiği Fransa'dan kendisine devlet tarafından verilmiş yedi yıllık devlet bursu dâhilindeki süresi dolunca, 1934'te Türkiye'ye dönmüş, İstanbul'a gelmiş ve Fransa'da başladığı tıbbiyenin son sınıfını da Haydarpaşa'da İstanbul'da bitirmiştir.

1933'te gerçekleştirilen Üniversite İnkılâbı[255] ile üniversitelerde bazı değişiklikler yapılmıştır. Bundan dolayı, tıp fakültesinin dördüncü sınıfından itibaren İstanbul Dâr'ul-Fünûn'a (İstanbul Tıp Fakültesi)[256] devam etmiş ve buranın şubesi olan İstanbul Haydarpaşa Tıbbiyesi'ne gitmiştir. Ancak Haydarpaşa Tıbbiyesi'nde 1934 yılında başlayan ve 16 ay süren inşaat işleri sebebiyle bazı bölümler Haseki Hastanesi'ne nakledimiş, öğrenciler de öğrenimine orada devam etmiştir. Münir Derman'ın eğitimi de tam o döneme rast gelmiş ve bunu zaman zaman yaptığı sohbetlerde hatıralarından bahsederken dile getirmiştir.

Yaptığımız araştırmalara göre, Münir Derman'ın o zamanın İstanbul Üniverstiesi Tıp şimdiki adıyla ise Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden mezun olduğunu söylemek mümkündür. Eğitim hayatının çok yoğun olması, hem Fransa, hem Mısır, hem de Türkiye'de üniversite eğitimlerini tamamlaması, Türkiye'de üniversite okurken aynı zamanda çalışma hayatına da devam etmesi hayatını araştırırken bizim açımızdan zorluk teşkil etmektedir. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin yıkılış Cumhuriyet'in kuruluş döneminde eğitim alanında değişimlerin yaşandığı,

[255] İsviçreli Profesör Albert Malche Atatürk'ün talimatıyla Türkiye'ye davet edilmiş ve yükseköğretim sistemi ile ilgili bir rapor hazırlamıştır. Bu rapor doğrultusunda 1933'te ilk üniversite reformu yapılmış ve 2252 sayılı kanun çıkarılmıştır. Bu kanunla İstanbul Üniversitesi ve ona bağlı Tıp, Hukuk, Edebiyat, Fen Fakülteleri kurulmuştur. Bu reform Alman Üniversite modeli baz alınarak yapılmıştır. Aynı zamanda, bu yıllarda, Almanya'da Hitler'in zulmünden kaçan pek çok bilim adamı, Türkiye'ye gelmiştir. Bu bilim adamlarının Türk üniversitelerinde çalışabilmeleri için de imkân hazırlanmıştır. Yücel Namal, Tunay Karakök, "Atatürk ve Üniversite Reformu (1933)", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2011, c.1, sy.1, ss. 027-035.

[256] Müfit Ekdal, Tıbhâne'den Nümûneye, http://haydarpasanumune.gov.tr/HastaneIcerik.aspx?p=6c798471-23e3-4574-afc5-cae8c3fe6635 İndirilme tarihi: 12 Ocak 2016.

üniversitelerin isminin değiştiği bir dönemde okumuş olması da araştırma sürecinde aksamalara yol açmıştır.

Münir Derman da Fransa Lyon Üniversitesi'nde hem Psikoloji hem de Felsefe alanında eğitimini tamamlayıp Türkiye'ye döndükten sonra Sabri Esat Siyavuşgil ile birlikte İstanbul Üniversitesi adını alan Dârü'l-Fünûn'da Edebiyat Fakültesi Rûhiyat (Psikoloji) ve Tarih-i Felsefe Müderrisliği görevini yapan Profesör Mustafa Şekip Tunç'un yanına muavin olarak atanmış, bu görevini devam ettirirken Tıp tahsiline de İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde devam etmiştir. Türk aydınlanmasının önemli isimlerinden ve Türkiye'de psikoloji ilminin kurulması ve bilinmesinde büyük bir rol üstlenmiş önemli bir düşünür olan M. Şekip Tunç'un yanında çalışmanın kendisine ilmî açıdan çok büyük katkıları olmuştur.[257] Kendisinin özellikle Anadolucu milliyetçi bir çizgiyi benimsemesinde M. Şekip Tunç'un etkisi de gözardı edilmemelidir.

Münir Derman, Tıptayken oradaki bazı Alman öğretim görevlilerinden, zaman zaman bahsettiğini görüyoruz. Eğitim hayatını anlatırken tıbbiyede okuduğu dönemde yaşadığı bir hatırasından bahseder.

> "Haseki'de son sınıftaydım, Kemal Bey'in yanında. Profesör Nissen[258] geldi oraya, bir de imtihan var. Profesör Zulman geldi, kulak burun mütehassısı. İmtihandan sonra Kazım İsmail Bey[259], onlar o zaman doçenttiler. Hakkı Şinasi Paşa[260]'nın

[257]Mollaer, "Mustafa Şekip Tunç maddesi", ss. 382-383. Ayrıca bkz: Betül Batır, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Mustafa Şekip Tunç'un Bilim Ve Aydın Tanımı", *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi,* Sayı 11 (2009-1), ss.63-79; Ümit Horozcu, *Darülfünun İlahiyat Fakültesindeki Psikoloji Çalışmaları: Mustafa Şekip Tunç Örnegi*, Dârülfünûn İlahiyat Sempozyumu Tebliğleri 18-19 Kasım 2009, İstanbul, 2010, ss. 399-403.

[258] Prof. Dr. Rudolph Nissen (1896-1981) ile ilgili bkz: Ertuğrul Göksoy, "Rudolf Nissen: Cerrahpaşa Cerrahi Kliniği'ndeki Çalışmaları ve Türk Cerrahisine Katkıları", *Ulusal Cerrahi Dergisi*, Ankara, Sayı. 2006, Cilt. 22, s.085-091. http://www.ulusalcerrahidergisi.org/ozet/72 Erişim: 17.12.2016
Ayrıca bkz: Fults, DW, Taussky, P., "The life of Rudolf Nissen: Advancing Surgery Through Science and Principle", *World Journal of Surgery*, 2011, 35(6):1402-8.

[259] Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan (1905-1972) ile ilgili bkz:
http://cerrahpasa.istanbul.edu.tr/anma-toplantisi-olumunun-40-yilinda-ord-prof-dr-kazim-ismail-gurkan-29-subat-2012/

[260] Dr. Hakkı Şinasi Paşa (İsmail Hakkı Erel), (1871-1941) ile ilgili bkz.
TBMM Albümü II. Yasama Dönemi 1923-1927, I. Cilt, ss.126-127.

> oğlu. Ondan sonra Ziya Konuralp[261]. Onların üçü sınıf arkadaşıdır. Tekkelerden Mekkelerden falan bahsederken, bu eski Rufai şişlerinden bahsettiler falan. Bunlarda nasıldı, masıldı falan dediler. Kemal Bey ve Kazım İsmail Bey de biliyorlardı, beni çağırdılar. Dedi "bu odada bir şey". Getirdiler büyük bir şiş. Bakıyorlar, buradan soktuk, buradan çıkardık onu. Herman şaşırdı. Röntgenle gittiler baktılar oraya. Ondan sonra çıkardık bir şey yok. Herman Almanca "kafam tutuldu" dedi. Şişi buradan sokuyor, buradan çıkarıyor. Hayatta. Röntgenle bakıyorlar. Hakikat. Nasıl olur? Dedi. Ben de bilmiyorum dedim. Mesela biz gelirken aynı mevzuyu konuşuyorduk. Hint fakirleri de mesela. –Onlar başka iş, bu başka iş. Onlara yooo. Hint fakirleri yooo. Onunla alakası yok evladım. Mevzu açılmışken. İslam birbirine merbuttur. O başka iş, bu başka iş. Onu anlayacağı yoktur."[262]

Bu hatırasından anlaşıldığı üzere Münir Derman, Rifai Tarikatıyla da bağlantılıdır ve kendisinde Rifai burhanı icâzeti bulunmaktadır. Arapça, kesin delil anlamına gelen *burhan* kelimesi, Rifaiyye ıstılahlarındandır. Rifailer, şiş vurmak, kılınçla karnı kesmek, ateş yalamak, taş yutup çıkarmak gibi uygulamalara burhan adını vermişlerdir. Rifailer burhanlarla, mânânın maddeye olan üstünlüğünü ispatlamak istemektedir. Kur'an-ı Kerim'de de, Hz. Peygamber (sav) ile tartışan inançsızların, O'ndan iddiasını ispat etmesi için, şüphelerini giderecek açıklıkta ve itirazlara mahal vermeyecek kesinlikte bürhan (delil) istediklerinden bahsetmektedir.[263]

Sûfîlerin kendilerine mahsus murâkabe, rabıta, semâ, zikir gibi uygulamalarıyla çeşitli vecd ve istiğrak halleri tecrübe ederler. Bu hâller diğer mistik deneyimlerden olan trans ve hipnotik haller ile mukayese edildiği takdirde aralarında bazı benzerlikler görülebilir.[264] Örneğin, Rifailer'in toplu zikirleri esnasında Allah aşkıyla yaşadıkları vecd hallerinde şeyh şiş sokma tekniği

[261] Halit Ziya Konuralp:1904-2005. Bkz: Sabri Acartürk, "Halit Ziya Konuralp, M.D. 1904-2005", *Plastic & Reconstructive Surgery*: October 2005 - Volume 116 - Issue 5 - pp 1584-1585
[262] Hüseyin Ayırgan tarafından verilen sohbet dökümlerinden. Münir Derman, Sohbeti, dakika 9, s.17.
[263] Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Yay., İstanbul, 2004, s.112.
[264] *Diversity, Culture and Counselling: A Canadian Perspective*, Editör: M. Honore France, Maria Del Carmen Rodriguez, Geoffrey G. Hett, Ava Bahrami, M. Honore France, "Sufism and Healing An Islamic Multicultural Approach", ss.361-372.

uygulayabilir ve böylesi durumlarda, kişilerin acı hissetmediği ve vücutlarında kalıcı bir yara oluşmadığı bilinmektedir.[265] Cumhuriyetin ilk yıllarında İstanbul'da tasavvuf öğretisini ve tarikatleri araştıran parapsikolog Carl Vett, Beyoğlu'nda, bir Rifai zikrinde yaşanılanları şöyle anlatmaktadır: "*Rifai dervişlerinin ayinleri genellikle şeyhin maddeye karşı mânânın üstünlüğünü göstermesiyle sona erer. Zikre katılanlar, kendilerinin tığ gibi kesici aletlerle kesilmelerine izin verirler. Hatta bu durumda, vücutlarının iç organları görünecek derecede açılmasına rağmen kan çıkmadığı görülür. Şeyh, bu yaraları sadece tükürüğü ile ıslatarak tedavi eder. Daha sonra yaranın kenarlarını bastırır, yaraya üfler ve şeyhin içindeki ruh yaraları iyileştirir. Yara izi çok zor belli olur*."[266]

Bu açıklama, yukarıda Münir Derman'ın üniversitede Alman hocalarının önünde yaptığı ve hocalarını âdeta şoka sokan şiş ritüelini detaylı bir şekilde açıklamaktadır. Orada da şiş sokulup çıkarılan yerlere, doktor olan hocalarının röntgenle baktıkları halde hiçbir ize rastlamamış olmaları da bunun bir göstergesidir. Ancak Münir Derman, bu yönünü hep gizlemiş, ifşâ etmemiştir. Ancak çok nâdiren, birkaç konuşmasında yeri geldiği için anlatmıştır. Münir Derman'ın Rifai burhanı ile ilgili olarak talebeleri Eskişehir'de İstikbal fırınına iki kez ekmek pişecek kadar bir süreyle girdiğini ve yanmadığını anlatmışlardır.[267]

Münir Derman'ın Tıp eğitimi incelendiğinde, yaşadığı zamanın hem Türkiye hem de dünya çapında alanında en iyi akademisyenlerinden çok iyi ve üst seviye bir eğitim aldığı görülmektedir. Konuşmalarında bahsettiği hocalarını incelediğimizde çok dikkate değer bilgiler elde ediyoruz. 1 Ağustos 1933'te

[265] Bayzan, *Sûfî ile Terapist*, s.32.
[266] Carl Vett, *Kelâmî Dergâhından Hatıralar*, çev: Ethem Cebecioğlu, Kaknüs Yay., İstanbul, 2004, s.37.
[267] Ethem Cebecioğlu, Doktora Dersi, Ekim 2014 ve Hikmet Yaman, Doktora Dersi, Kasım 2012. Ayrıca Mehmet Emin Acar özel görüşme. Eylül, 2014.

"*Üniversite Reformu*" yapılarak Tıp Fakültesi I. Cerrahi Kliniği'ne yönetici olarak yukarıda da bahsi geçen uluslararası tıp camiasında da bilinen Alman cerrahı Ord. Prof. Dr. Rudolf Nissen tayin edilmiştir. Bu dönemde Ord. Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan, Prof. Dr. Şinasi Hakkı Erel ve Dr. Fahri Arel, Münir Derman'ın okuduğu dönemde doçent olarak görev yapmaktaydılar.[268]

Prof. Dr. Derviş Manizade, o dönemi anlatırken şöyle söyler:

> "Ben bugün o günkü Cerrahi kliniğinde, yer, alet, imkân ve personel yetersizliklerine rağmen, yapılanları ve başarılanları düşündükçe, o günün hoca ve asistanlarının manevî gücünü hayranlıkla hatırlıyor ve saygı duyuyorum. Bina, eski ve uygunsuz, malzeme ve personel eksik, arşiv yetersizdi. Fakat buna rağmen itiraf etmeliyim ki, 1937'de Cerrahpaşa'ya geldiğim zaman, burada mükemmel uygulanan bir cerrahi ekolü bulmuştum. Bu ekolün oluşumu merhum Burhanettin Toker ile başlamış, Nissen ile doruğuna erişmişti. Cerrahpaşa Cerrahi Servisi kısa zamanda ün salmaya başlamıştı. Burhaneddin Toker yolu ile getirilen Alman ekolüne, Prof. Nissen tarafında getrilen Berlin ekolü ve o sırada Haseki'den gelen Fahri Arel ile de İsviçre cerrahi ekolü eklendi."[269]

Münir Derman, İstanbul Tıp Fakültesi'nde hocalarından cerrahi alanında devrinin en önemli tıp ekollerinden Alman, Berlin ve İsviçre ekollerini öğrenme fırsatı bulmuştur. Bunun yanı sıra tıp öğrenimine Fransa'da başladığı için Fransız ekolü hususunda da bilgi sahibi olmuş ve meslek hayatında bu farklı ekolleri sentezleyerek başarıyla uygulamıştır. Nitekim tezimizin ilerleyen bölümlerinde yaptığı iki önemli ameliyattan bahsederek başarısında aldığı kaliteli eğitimin rolünü teşhis etme imkânı bulacağız.

Fransa dönüşü, İstanbul Tıp'ta öğrenciyken, aynı zamanda Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde, Fransızca ve Psikoloji dersleri vermiş, hem çalışmış hem de okumuştur.

---

[268] Ertuğrul Göksoy, "A. Burhaneddin Toker: Türk Cerrahisine Katkıları", *Ulusal Cerrahi Dergisi,* Yıl 2005, c.21, sy.2, s.105.
[269] Aynı makale, s.103.

İstanbul'da okuduğu dönemle ilgili anlattığı hatıralarında, Türkiye'de ilk modern ruh sağlığı hastanesini kuran Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman[270]'ın da hocası olduğunu söylemiştir. Mazhar Osman'ın 1935-1940 yılları arasında hem Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Merkezi'nde Baştabip olarak hem de İstanbul Üniversitesi Psikiyatri Kliniğinde görev yaptığını ve bu yıllarda kendisinin hocası olduğunu anlatmıştır. Hocasını insan olarak çok sevdiğini söyleyerek sitayişle bahsetmiş, dürüstlüğü ve yardımseverliği ile ilgili bazı hatıralarını da anlatarak örnekler vermiştir.[271]

Bir sohbetlerinde, bazı hastalıklardan konu açıldığında şöyle bir açıklama yaparak hocası Mazhar Osman'a da atıfta bulunmuş ve şöyle demiştir: "*Doktorlar beyin sıvıları yükseldi, beyin sıvıları alçaldı der. Neden alçalıp neden yükseldiğini söyleyemezler. Örneğin epilepsi o varlıkların işidir. Beyine isabet ettiği zaman, beyin sıvılarını etkiler. Daha birçok ruhî ve bedenî hastalığa sebep olurlar. Mazhar Osman Hoca bilirdi bu meseleyi. Fizyolojik sebeplerden kaynaklanan hastalıkları kendisi tedavi eder, cinlerin sebep olduğu hastalar için Arap Hoca[272] vardı, onu çağırır, okuturdu."*[273]

Münir Derman, 1938 tarihinde 159/5059 sayılı diploma ile İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olmuştur.[274]

Cumhuriyet'in ilk yıllarında dönemin ilmî mânâda en kaliteli şahsiyetleriyle birlikte eğitim almış, bunları da iş hayatında, üniversitede akademisyen olarak, tıp

[270] Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman: (1884-1951) bkz: Sait Naderi, *Mazhar Osman ve Türkiye'de Nöroşirürjinin Doğuşu,* Dokuz Eylül Yay., İzmir, 2004.
[271] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman*, ss.44-45.
[272] İstanbul'un Kasımpaşa semtinde bulunan Aynî Ali Baba dergâhında irşad görevini yerine getiren Rifaî ve Kadirî tarikatı şeyhi Muhammed el Ensârî (ö.1939), İstanbul'da Arap Şeyh nâmıyla bilinmektedir. (Bkz. İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Altuntas, *Seyyid Abdullah El Haşimî El Mekkî Er Rifâî Kaddese'llâhü Sırrahu'l Azîz-Arap Şeyh*, İstanbul, 2010, s.23.)
[273] Özel Görüşme: Talebesi Hüseyin Kanyılmaz, Ekim 2014.
[274] Münir Derman'a ait "Tabiplere mahsus ihtisas vesikası" No: 4017/3889. Ekler'de yer almaktadır.

doktoru olarak ve bir ilahiyatçı olarak verdiği sohbet ve vaazlarla insanlarla paylaşmış ve uygulama imkânı bulmuştur.

2.5.Askerliği

Münir Derman, yedek subaylığını asteğmen olarak Edirne'de yapmıştır. (1938-1939) Kendisi askerlik görevini, askeri birliğin doktoru olarak yerine getirmiştir. Bu döneme dair bir hatırasından da sohbetlerinde talebelerine bahsetmiştir. Askerlik yaptığı yıl, Edirne'de yağmur yağmadığı için ekili tarlalar kurumaya yüz tutar. Edirneliler de büyük bir yağmur duasına hazırlanırlar, ancak ümitleri azdır. Bir ağzı dualı çıkar ve dua ederse belki yağar diye kendi aralarında konuşurlar. O dönemde Edirne'nin bir meczubu vardır. Münir Derman çarşıdan geçerken o meczup kendisini görür. O sırada Edirne müftüsü de çarşıda esnafı dolaşırken, meczûb, müftüye "Şu *giden Zabit (subay) dua ederse, yağmur yağar."* der. Müftü Efendi, meczup böyle söylüyorsa bunda bir hikmet vardır diye düşünerek, Münir Derman'ın yanına gider. "*Zabit Efendi, ben Edirne Müftüsüyüm, üç gün sonra yağmur duasına çıkacağız, siz gelir de bir dua buyurur musunuz?"* diye sorar. Bunun üzerine kendisi, "*Ben askerim. Bizim tabur kumandanından, sizler izin alırsanız gelirim*." diye cevap verir. Ayrıca yağmur yağarsa, kesecekleri kurbanlardan 5-10 tanesini askerlere göndermelerini ister. Tabur kumandanından izin alırlar ve duaya çıkarlar. Kalabalık toplanır, şehrin dışına çıkarlar. Münir Derman halkın geniş bir daire şeklinde çevrilmelerini ister. Ortaya da bir masa koymalarını söyler. Masanın başına gelir, şapkasını çıkarır masaya ters olarak koyar. Tabancasını da şapkanın yanına koyar. Ve halka şöyle söyler: "*Ey cemaat. Allah'ın rahmet ve yağmur vermesi için buraya dua etmeye geldik. Ben dua edeceğim, sizler de âmin diyeceksiniz. Allah yağmur verirse, kimse ıslandım diye*

kaçmayacak, kaçan olursa şu tabanca ile vururum. Sırılsıklam olacağız, benim şapkam doluncaya kadar bekleyeceğiz." der. Halk söz verir. Duaya başlanır ve bardaktan boşanırcasına yağmur yağar. Masanın üzerindeki şapka suyla dolar, taşmaya başlayınca "*Serbestsiniz, herkes evlerine gidebilir*." der. Ertesi gün askeri birliğe 10 adet koyun gelir ve askerlere güzel bir ziyafet verilir. Tabur komutanı, "*Münir, demek ki sizde daha ne hünerler varmış."* der.[275]

Kendisi bir sohbetlerinde, İslam âlemini kurtarmanın gâyet kolay olduğunu söylemiş ve yapılması gereken şeyi şu şekilde tarif etmiştir: "*Gayretullahı kaşımak lazım. Ankara radyosunda 1 ay evvelden başlasın. Falan günü falan Cuma namazından sonra tüm Türkiye'deki İslamlar abdest alacaklar, Cuma'dan sonra sokağa çıkacaklar. Belediye hoparlörlerini koyacaklar. Bir tekbir alınacak herkes sokakta hayvan pisliği de olsa başını secdeye koyacak ve orada iki şey söyleyecek. Buna mubahele duası derler, doğrudan doğruya merkeze bağlanırsın."*[276] diyerek, bu şekilde yapılan küllî (toplu) duaların reddedilmeyeceğini ifade etmiştir. Aynı zamanda, samimi Müslümanların âdeta sigorta konumunda olduğunu sık sık ifade etmiştir. "*Dil ile ikrar kalp ile tasdik. Bu vaziyette olan ümmetten biri, gece bir damla gözyaşıyla ümmete dua etti mi Bulgar hududuna kadar duası kabul olur. Bir avuç Müslüman var ya, şehrin sigortasıdır oğlum."*[277] demiştir.

Başka bir sohbetlerinde de "*Rahman esmasıyla tecellî etsen n'olur. Gece kalkıp da teheccüd namazını kılar da bir dua ettin mi 10 bin kişi kurtulur. Sigortasın kıymetini bil. İslamlar, bu devirde insanları kurtarmak içindir. Her mahalleye gidebilmesi için belediyeler hoparlör koymuştur. Milletler azıttı mı, bir*

[275] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Dermaı,* ss.57-58.
[276] Münir Derman sohbet kaydı no:7.
[277] Münir Derman, sohbet kaydı no: 25.

Müslüman bir mahalleyi kurtarır.[278] diyerek bir Müslümanın sadece yaptığı ibadetlerle kendisini kurtarmadığını, aynı zamanda tüm insanlar için faydalı olduğunu, âdeta toplumların sigortası konumunda, üzerlerine gelecek kazayı belâyı defetmeye vesile olduğunu belirtmiş ve Müslümanları bu konuda dikkatli olmaya, özellikle gece teheccüd vakitlerinde bir damla gözyaşı dökerek tüm insanlık için hayır dua etmeye davet etmiştir.[279]

2.6. Evliliği ve Çocukları

Tayini çıkınca, annesi Şehvâre Hanım'la Bozüyük'e yerleşir. Annesi, İstanbul'da müfettiş olarak görev yapan dayısı Raşit Feridun'un kızı Cahide ile evlendirmek ister ve sonuçta dayısının kızı ile evlenir. 1916'da Kelkit'te doğan Cahide Tüzün'ün babasının adı Raşit Feridun, annesinin adı Zekiye'dir. Cahide Hanım'ın annesi hâfızdır. Münir Derman ile aralarında 7 yaş fark vardır.

Cahide Hanım, böylece Bozüyük'e gelin gider. Bozüyük'te Cahide Hanım'ı görenler, "*Doktor Bey, gökten bir melek indirdi*." demişlerdir. Bozüyük'te 1942 yılında bir kızları dünyaya gelir, adını Ayşin koyarlar. Ayşin Hanım İstanbul'da Özel Notre Damme de Sion lisesinde yatılı olarak eğitim görmüştür. Ayşin Hanım'ın üç kızı vardır. İsimleri: Gülbanu, Feryal ve İsra'dır. Torunlarının isimlerini Münir Derman bizzat kendisi seçer. Torunlarının yetişmelerinde anneanneleri olan Cahide Hanım'ın büyük rolleri olur. Torunlarından Gül Hanım da

[278] Münir Derman sohbet kaydı no: 26.
[279] Enfal, 8/33: "Ve mâ kânallâhu li yuazzibehum ve ente fîhim, ve mâ kânallâhu muazzibehum ve hum yestagfirûn" "Ve sen onların arasında iken; Allah, onları azaplandıracak değildir. Ve onlar mağfiret diledikçe (de) Allah, onları azaplandıracak da değildir."

dedesinin kendisine, "*Benim soyumdan geleceklere rahat hayat yoktur, çile vardır*."[280] dediğini anlatır.

Münir Derman, eşi Cahide hanım'la alakalı olarak talebelerinden Yaşar Koçhisarlı'ya yazdığı 06.02.1974 tarihli bir mektubunda eşi ile ilgili şöyle söylemiştir:

> "Yengen çok zayıf. Zavallı mübarek kadına çok üzülüyorum. Allah şifa ihsan etsin. Senelerce benim dertlerimle, çilelerimle, yoksulluklarımla arkadaş oldu. Bir (of) dememiştir. Çileli insanların manevî yönleri kuvvetli olur. Yengenizde çok çileli birisidir. Onun için o evliyâ bir kadındır. Yengenize hürmet edin, onun duasını alın. Hak ondan razı olsun. Tam mânâsıyla bir hatun'dur. Allah'ım eksik etmesin."[281]

Münir Derman, eşi geldiğinde ayağa kalkardı, eşine hep hürmet ederdi ve toz kondurmazdı.[282] Münir Derman'ın kızı Ayşin Derman, babası ile annesinin birbirlerine çok güçlü bir bağ ile bağlı olduklarını, sevgilerinin sadece dünyevî sevgi değil, aynı zamanda manevî bir sevgi olduğunu, birbirlerinde Allah aşkını bulduklarını ifade etmiştir. Aralarında Allah sevgisinden kaynaklanan ilahî bir aşktan kaynaklanan bağ olduğunu ve birbirlerinden bu manevî tadı aldıkları için Cahide Hanım'ın da eşinden iki sene sonra vefat ettiğini, yokluğuna dayanamadığını belirtmiştir. Cahide Hanım vefatından onbeş gün önce bir dostunun evine ziyarete gitmiş, orada "*Bu sizi son görüşüm*" diye ölümüyle ilgili önsezisini haber vermiştir. Ölmeden bir saat önce de "*Bugün Münir'ime kavuşacağım*" demiş ve sonrasında vefat etmiştir. Görenler tarafından öldüğünde yüzünün gülümser durumda olduğu ifade edilmiştir.[283]

Münir Derman'ın kızı Ayşin Derman, babasının annesini hiç ihmal etmediğini, eşine sık sık iltifat ederek gönlünü aldığını, sohbet ettiğini, güzel

[280] Özel Görüşme: Torunu Gül Hanım, Kasım 2016.
[281] 06.02.1974 tarihli mektubu.
[282] Özel görüşme. Gülnur Şahin. Eylül 2013.
[283] Özel görüşme: Raziye Akdeniz, Mayıs 2017.

sözlerle eşinin ruhunu okşadığını, zaman zaman eşinin saçlarını tarayarak ördüğünü de anlatmıştır. Cahide Hanım; "*Bak Münir iyice yaşlandım artık*" dediğinde, "*Olur mu öyle şey, iyice nurlandın"* diyerek eşine moral vermiş ve buna benzer iltifatlarla eşinin gönlünü hep hoş etmiştir. Cahide Hanım da eşine karşı son derece büyük bir aşk ve muhabbetle bağlıdır. Eşinin hastanede nöbetçi olduğu geceler, kızı Ayşin'i de alarak hastanede eşinin odasında kalırlar ve onu yalnız bırakmazlar.[284] Cahide Hanım'ın beş vakit namazlarını kılanbir kadın olduğunu, sürekli zikir çektiğini, kimi zaman eşinin bu kadar zikir çekmemesi için kendisini uyardığını da belirtmiştir. Münir Derman; "*Kadın Allah katında kendi kıymetini bilse başını secdeden kaldırmaz*." diyerek, onların Allah katındaki önemini sürekli hatırlatmış, kadınların Allah'ın Hayy esmasının yeryüzündeki en büyük temsilcileri olduğunu ve onlara Hayy tezgâhı olma görevi verildiğini de ifade etmiştir. Tezimizin ilerleyen bölümlerinde, kendisinin tasavvufî görüşlerinden bahsederken kadınlarla ilgili görüşleri de daha detaylı olarak açıklanacaktır.

2.7. İş Hayatı ve Bulunduğu Görevler

Kendisi İstanbul Tıp Fakültesi'nde eğitimine devam ederken aynı zamanda İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji (Ruhiyat) ve Terbiye bölümünde Prof. Mustafa Şefik Tunç'un yanında muavin olarak görev yapar. Aynı zamanda Yüksek Üniversite'de yabancı dil derslerine girer, sonra Ankara'ya naklolur.

2.7.1 Arabistan'da

Daha sonra tıp fakültesinden tanıştığı arkadaşı Talal vesilesiyle Suudi Arabistan'a giderek, (1938-1939) Suudi Kralı'nın saray doktorlarından biri olarak

[284] Özel görüşme: Kızı Ayşin Derman, Aralık 2016.

kısa bir süre orada çalışır.[285] Burada çalışırken bir teneke altın biriktirmiştir. Türkiye'ye dönmeden önce rüyasında Peygamber (sav) "*Yükün çok ağır*" dediği için, Kâbe'ye veda ziyareti yaptığında burada biriktirdiği bütün altınları dağıtır ve hiç parasız olarak Türkiye'ye döner. İstanbul'da havaalanından talebesi Mansur Işıdan'ı arayıp "Mansur, gel beni havaalanından al." der ve talebesi gidip hocasını alır.[286]

Bu dönemle ilgili hatıralarından bahsederken, Hücre-i Saadete sadece bir kere çok ısrar edildiği için girdiğini, diğerlerinde edebinden dolayı içeri giremediğini söylemiştir. Kendisi Resulullah'ı (sav) Ravza-i Mutahhara'da ziyaret edecek olanlara da aynı tavsiyede bulunur ve "*Oraya gittiğinizde fazla yanaşmayın, geride durun, huzura çağrılmayı bekleyin*." der. Bir sohbetlerinde de rüyasında Veysel Karanî'yi gördüğünü, "*Duamı oku, tasınla hastalarına, sevdiklerine içir, bu dua da sana hediyemdir.*" dediğini anlatmış ve Suudi Arabistan'da bulunduğu sırada kralın kendisine hediye ettiği bu tası çok sevdiğini, bir gün Ravza-i Mutahhara'ya ziyarete gittiklerinde utancından giremediğini, tası da orada bıraktığını, ancak ertesi gün tası kendisine verdiklerini söylemiştir.[287]

2.7.2. Eleşkirt'te

Suudi Arabistan'dan Türkiye'ye döndükten sonra Ağrı'nın Eleşkirt ilçesinde doktor olarak resmî görevine başlar. Eleşkirt'te bulunduğu döneme ilişkin birkaç hatırasını da sohbetlerinde anlatmıştır. Hükümet Tabibi olarak göreve başladığı ilk günlerde Eleşkirt'i tanımak için çarşı pazarı dolaşır, kahvehaneye oturur. O arada

[285] Sesli, *Dr. Münir Derman'ın Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri*.
[286] Özel görüşme: İlhan Gülgeç (Mansur Işıdan'ın yeğeni), 11.12.2017.
[287] Münir Derman sohbet kasedi no: 0002.

çay söyler, içerken karşı masada uzun boylu saçı sakalı birbirine karışmış, fakir kıyafetli birinin oturduğunu görür ve ona da çay ısmarlar. Çaycı, "*Aman doktor bey, o adamla pek samimi olma. O deli, vurdu mu adamı yıkar!*" der. Aradan bir süre geçtikten sonra Münir Derman mesaiden çıkmış yolda yürürken, bakar deli diye bahsedilen o adam da kendisine doğru yürümektedir. Adamla burun buruna gelirler. Etraftakiler aralarında kavga çıkacak diye korkar. Münir Derman adama; "*Sen deli değilsin*." der. Adam da, "*Nereden bildin?"* diye sorar. Münir Derman, "*Ben doktorum deliyi gözlerinden bilirim, sende deli gözü yok*." diye cevap verir. Adam, "*O zaman getir kulağını*." der ve Münir Hoca'nın kulağına; "*Yer ehline göre deliyim, Gök ehline göre velîyim*." der. Birbirleriyle kucaklaşırlar. Bu konu ile ilgili talebelerine; "*Tasavvufta bir kaide var, deli olmadan velî olunmaz derler. Ve çok doğrudur*." demiştir. Kendisine de Eskişehir'de "*Deli Doktor"*[288] diye lakap takılmıştır.

Eleşkirt'te bulunduğu dönemde bir köpek alır. Adını Tigran (Tigran kaplan demektir) koyar ve terbiye eder. Hastalarını muayene için evlere giderken, o köpek de kendisine eşlik eder. Aradan bir sene geçer, Tigran bambaşka bir köpek haline gelir. Kıbleye karşı tuvaletini yapmaz, döne döne kıbleyi bulur, sırtını kıbleye çevirip yatmaz. Münir Derman, o köpeğin gözlerinin insan gözüne benzediğini ve ermiş bir köpek olduğunu söylemiştir. Münir Derman, tayini çıkmasına kısa bir zaman kala, o köpeğin öldüğünü, kabristana götürüp gül suyu ile yıkayarak gömdüklerini, kendisinin gömerken ağladığını anlatmıştır. Ağladığı sırada yanında bulunanların; "*Köpeğin ölümüne ağlanır mı doktor bey?"* dediklerini, ancak orada

[288] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Dermaı*, ss.60-61.

bulunan ve Eleşkirt'te kendisinden manen feyz aldığı Ömer Efendi Hazretleri'nin; "*Ağla doktor ağla, bu köpeğe ağlanır."*[289] dediğini de söylemiştir.

2.7.3. Bozüyük'te

İki yıl olan şark hizmetini Eleşkirt'te tamamlar, ardından Bilecik'in Bozüyük ilçesine tayin edilir.[290] Osmanlı'nın kurulduğu, Yesevî durağının Anadolu'daki merkezi olan Bozüyük'te 1938-1945 yılları arasında yedi yıl Hükümet Tabipliği yapmıştır. Bozüyük Gazetesi'nin ilk sayısında '*Başlarken*' diye bir yazı kaleme almış ve burada Bozüyük'le ilgili şöyle yazmıştır: '*Boz höyük BOZÜYÜK oldu. İlk kurulan bu Türk akın karakolu, asırlardan beri Türk diyarına coğrafî mevkii bakımından daima bir yurt karakolu halinde kalacak ve ebediyete doğru Ata'larından bu yadigârı, daima muhafaza edilecektir.*'[291]

Hükümet Tabibi olarak ilk işi, Bozüyük'te her evin bahçesinde bulunan hayvan gübrelerini tarlalara taşıtmak olmuş, bu sayede pis koku ve mikroptan ilçeyi temizlemiştir. İkinci hizmeti ise, evlerin bahçe duvarlarının çitlerle çevrilmesidir. Kimi evlerde bahçeler birbirine karışıyordu, bu durumu gören Münir Derman, tellal bağırtarak bahçe duvarlarının yapılmasını ister. Zengin olanlar taştan, olmayanlar kerpiçten duvarları yaparlar. Bundan sonra, ilçeye büyük bir temizlik ve güzellik hâkim olur. Bu uygulama, önce halkın zoruna gitmiş, ancak sonradan kendisini takdir etmiş ve çok sevmişlerdir. Aynı zamanda pazar yerini hiç beğenmediğini, yeniden bir pazar yeri yapmak istediğini halka ilan etmişti. Bunun sonucu, temiz, sağlıklı yiyecekleri ilçe halkının temin etmesi için pazar yerinin tanzimini

[289] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Dermaı*, ss.65-66
[290] Ali Turaç, *Son Devrin Mutasavvıflarından Münir Derman, Hayatı, Hatıraları ve Mektupları*, Basılmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2000, ss.6-7.
[291] Münir Derman, Başlarken, *Bozüyük Haftalık Siyasi Halk Gazetesi*, Sayı:1, Yıl:1, 1947.

yapmıştır. Önce geniş bir temizlik yaptırmış, sebzecileri bir tarafa, süt, yoğurt, peynir gibi ürünleri satanları bir tarafa, manifatura ve ayakkabıcıları başka tarafa gibi çok güzel ve tertipli bir pazar yeri meydana getirmiştir. Süt, yoğurt, bal gibi yiyeceklerin toz ve mikroptan muhafazası için ıslak tülbentle örtülmesini sağlamış, tülbentleri kendi parasıyla alıp satıcılara dağıttırmıştır. Buna uymayanları ise cezalandırmıştır. Ayaklarında lastik çizmelerle gezerek tülbent örtmeyen satıcıların ürünlerini imha ettirmiş ve bu şekilde sağlıksız ürün satmalarına engel olmuştur. Bu konuda canı yanan bazı satıcılar onun adını *Deli doktor'a* çıkarmışlardır.[292]

O dönemde köstebekler tarlalarda bitkilere zarar vermektedir. Kaymakamlığın emriyle ziraat odası tellal bağırtır ve köstebekleri canlı olarak yakalayıp getirenlere iki buçuk lira verileceğini söylerler. Köylüler köstebekleri getirir, ziraat odası da gelen canlı köstebekleri öldürür. Bunu duyan Münir Derman, hemen müdahale eder. Her mahlûkun rızkını yediğini, geriye kalanın da kullara yeteceğini söyler ancak ikna edemez. Bunu üzerine kendisi de tellal bağırtarak; "*Canlı getirilen her köstebek için hükümet tabibi beş lira ödeyerek satın alacaktır."* dedirtir. Münir Derman'a getirilen köstebekleri ertesi gün götürüp canlı canlı tarlalara bırakır. Kaymakamlıkla aralarındaki bu rekâbet uzun sürmez ve Ziraat Odası köstebek avlamaktan vazgeçer.[293]

Bozüyük'te hayvanlara yönelik bir diğer hatırası da hayvanlara yüklenen yüklerle ilgili olmuştur. Köylülerin kağnıya ve arabalara öküzlerin çekeceğinden fazla yük yüklemelerine karşı çıkar, fazla yük yükleyeni görürse, hele öküzlerin, bu yükleri çekmekte zorlandıklarını fark ederse, derhal o arabacıya müdahale eder ve iki seferde götürmelerini temin ederdi. İlçe halkı böylece hayvan haklarına hürmet

[292] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman,* ss.77-78.
322 *Aynı eser,* s.69.

etmeyi de öğrenmişlerdi.[294] Sokakta kalan aç ve sefil kedileri toplar, evine getirir, evinin bir odasında onlara bakardı. Çoğu zaman otuz kırk kadar kediye baktığı olurdu. Kasaptan aldığı et parçaları ve ciğerlerle onları beslerdi. Yaralı olanların da yaralarını tedavi ederdi.[295]

Bozüyük'te yaptığı önemli işlerden bir tanesi de evlenecek olan gençlerle ilgilidir. Evlenecek olan gençlerin, hükümet tabipliğinden evlenmelerinde bir sakınca yoktur raporu almaları gerekmektedir. Muayene için gelen gençleri muayene eden Münir Derman, sağlık durumları iyi ise, gençlere raporu vermeden önce gusül abdestinin nasıl alındığını sorar, doğru tarif ederse, 32 farzı da sorar, bu sorulara cevap verdikleri takdirde raporlarını verir, cevap alamazsa "*Git öğren gel, ondan sonra raporunu al."*[296] derdi. Bu vesileyle gençlerin bilinçlenmesine destek olur, yuvaların hayırlı temeller üzerine kurulması için elinden geldiğince çaba harcardı. Kurulacak olan yuvaların da İslamî prensiplere uyumlu olmasını sağlayacak şekilde gençleri bilinçlendirmek için uğraşır, gelecek nesillerin sağlam İslamî esaslar doğrultusunda yetişmesine katkıda bulunurdu.

Bozüyük'te kendisini manen çok etkileyen bir olaydan da sohbetlerinde sık sık bahsetmektedir. Kendisi Bozüyük'te çalışmaya başlayalı 6 ay olmuştur. Bir gün ilçe müftüsü kendisine gelir ve ilçelerinde seksen yaşında Hüsnü Dede ve elli beş yaşında onun dul kızı olan fakir bir aileden bahseder. Kızılay'dan bu aile için yardım alınıp alınamayacağını sorar. Ancak orada Kızılay yoktur. Bunun üzerine Münir Derman, "*Ben bir fırın göstereyim her gün iki ekmek alsınlar, bir de haftada beş lira vereyim."* der. Kendisine minnet duymamaları için de yardım ettiğinin bilinmesini istemez, Kızılay veriyor şeklinde bilsinler diye de müftüyü uyarır. Bu

[294] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman,* s.78.
[295] *Aynı eser,* s.80.
[296] *Age,* ss.79-80.

yardım dört sene devam eder. Hüsnü Dede hastalanmış, yatağa bağımlı hale gelmiştir. Bu sırada Münir Derman bir rüya görür. Rüyasında Hüsnü Dede, Münir Derman'dan üzüm ister. Ertesi sabah çarşıya çıkan Münir Derman iki küfe üzüm geldiğini görür. Üzümün son turfandasıdır çünkü kar yağmaktadır. Pahalı da olsa iki kilo üzüm alır, Müftü ile birlikte Hüsnü Dede'ye ziyarete giderler. "*Hüsnü Dede, üzüm getirdim, yer misin*?" diye sorar. O da, "*Doktor bey, bu gece seni rüyamda üzüm bağında görmüştüm, senden üzüm istemiştim. Sen nereden bildin de bana üzüm getirdin*?" diye cevap verir. Üzümden birkaç tane yiyen Hüsnü Dede'yi muayene eden Münir Derman, pekiyi durumda olmadığını, vefat etmek üzere olduğunu anlar. Ertesi gün tekrar ziyaretine giderler. O sırada, "*Doktor bey, beni gaslhanenin üstündeki mezarlığa gömdür. Unutma. Ben artık yolcuyum. Bana şimdi Kur'an oku*." der. Beş altı âyet okuduktan sonra ağlamaya başlar, "*Beni kaldırın!"* der. Koltuklarına girip ayağa kaldırırlar. Birdenbire "*La ilahe illallah Muhammeden Resulullah"* der, gözlerini pencereye diker ve yüksek sesle "*Niçin zahmet buyurdun Ya Resulallah*!" diyerek ruhunu teslim eder. O sırada bir anda bütün odayı çok güzel bir koku kaplamıştır, Müftü yüksek sesle tekbir getirmeye başlamıştır. Vasiyeti üzerine Hüsnü Dede'yi istediği yere defnederler. Bu olay Münir Derman'ı derinden etkilemiş ve sohbetlerinde talebelerine sık sık anlatmıştır.[297] İhlas sahibi basit bir Müslümanın ruhunu teslim edeceği zaman Resulullah'ın teşrif etmesini de Mü'min olmanın Allah katında ne kadar büyük bir şeref olduğunun bir işareti olarak yorumlar. Aynı zamanda bunu Allah'ın, Müslüman kullarına ne kadar değer verdiğinin bir kanıtı olarak gösterir.

[297] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Dermaı,* ss.69-70.

2.7.4. Eskişehir'de

Daha sonra Münir Hoca, 1945'te Eskişehir Hükümet Tabipliğine tayin edilir. Ardından, Eskişehir Devlet Hastanesi'nde, Genel Cerrahî ihtisasına başlayarak Operatör Doktor olur. 10 Ağustos 1953 tarihinde de Genel Şirurji İhtisası'nı alarak mütehassıs olmuştur.[298]

Münir Derman, Eskişehir İktisadî ve İdarî Bilimler Akademisi'nin kurucuları arasında yer alır. Burada bir süre Fransızca derslerine girmiştir. Kendisi para almadan fahrî olarak çok iş yapmıştır. Eskişehir'de okullarda Fransızca öğretmenliği, judo öğretmenliği ve camilerde vaizlik gibi çeşitli gönüllü işleri büyük bir şevkle yerine getirmiştir.[299]

Eskişehir'de doktorluk yaptığı dönemde (1950-1970) bir süre Atatürk Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği yapmıştır. Ankara'da Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde, Eskişehir İktisadî İdarî Bilimler Yüksekokulu'nda dil öğretmenliği yapmıştır. Bir sohbetlerinde "*Fransa'nın Montpellier Üniversitesi'nde maliye Profesörü olan Profesör Runye, Eskişehir Ticarî İlimler Akademisi'ne gelmişti. Akademide ben aynı zamanda hocayım. Malî prensipler hakkında bir konferans verecekti. Akademi reisi benden rica etti bu Fransızı tercüme için. Gittik adamın tercümesini yaptık.*"[300] demiş ve orada tercümanlık yapmak durumunda kaldığını belirtince kendisinin o üniversitede hoca olduğuna dair bilgi vermiştir.

Bir keresinde o Eskişehir'de doktor olarak görev yaparken genç bir Amerikalı'nın kafatası parçalanmış ve Münir hoca bu adamı tedavi etmişti. Bunun üzerine Eskişehir'deki Amerikalılar yetkili makamlara resmi yazı yazarak, Münir

[298] Münir Derman'a ait "Tabiplere mahsus ihtisas vesikası", No: 4017/3889 10 Ağustos 1953.
[299] Özel Görüşme: Kızı Ayşin Derman, Kasım 2015.
[300] Münir Derman, *Ankara Vaazları Bant 3*, Dakika 13-19.

Derman'ın kendi kurumlarında doktorları olmasını talep etmişlerdir. Kendisi para almadan Amerikalıların fahrî doktorluğunu yapmıştır. Kendisine karşı büyük bir güven duydukları için, bir Amerikalı yurtdışından hasta olan karısını getirtmiş ve bu kadını iyileştirmiştir.[301] Amerikalılarla bu şekilde yakınlık içinde bulunmuş, daha sonra kendisi de onlarla birlikte çalışmak üzere özel mektup yazmış, yetkili makamlara talepte bulunmuştur.[302]

Eskişehir'de operatör doktorken, kimi zaman çeşitli sebeplerle farklı ülkelere gittiği, yaptığı sohbetlerden anlaşılmaktadır. Ancak bu seyahatlerin ne sebeple olduğu bilinmemektedir. Kendisinin bu seyahat notlarından bulabildiğimiz bir kısmı haftalık "*Bozüyük Gazetesi*"nde (6.12.1947 ile 24.2.1948) tarihleri arasında 10 Bölüm olarak yayınlanmıştır.[303] Örneğin, 1947 yılında Lübnan'ın Beyrut şehrine bir ziyaret gerçekleştirdiğini söylemiş ve Beyrut şehrinde sahilden 10 km içerde bir dağda Ulya dedikleri yerde eski bir manastıra gittiğini ve burada bir Papaz'la sohbet ettiklerini anlatmıştır.[304]

2.7.5. Kore'de

Eskişehir Devlet Hastanesi'nde çalışırken 1950 yılında Kore Savaşı başlar. İkinci Dünya Savaşı sonrası, 1946 yılında Rusya'nın müdahalesiyle Kuzey Kore'de komünizm ilan edilince, Güney Kore'yi ABD, Kuzey Kore'yi de Çin desteklemeye başlayınca savaş çıkmıştır. Kuzey Kore, Kızıl Çin ve Sovyet Rusya'nın desteğiyle 25 Haziran 1950'de sınırı aşarak Güney'e geçince, başta ABD olmak üzere, yirmi

[301] Özel Görüşme: Kızı Ayşin Derman, Kasım 2015.
[302] Kendi yazmış olduğu mektup Ekler bölümünde bulunmaktadır.
[303] http://www.onaltiyildiz.com/haber.php?haber_id=4583
Erişim: 27.09.2017
[304] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3,* ss.66-68.

devlet Güney Kore'ye asker gönderir. Türkiye de, Birleşmiş Milletlerle beraber savaşa katılmaya karar verir. Kore'de hizmet etmek üzere 4500 kişilik bir Türk birliği Güney Kore'ye gönderilir. Kuzey Kore püskürtülünce, Çin çok büyük kuvvetlerle müttefiklere karşı taarruza geçer. Türk Tugayı'na kritik bir savunma görevi verilmiştir. Büyük kayıplar vermek pahasına da olsa tugay burada savunma görevini başarıyla yerine getirmiştir. [305]

Tugay doktoru olarak binbaşı rütbesi ile Münir Derman da Kore'ye gider. Bu döneme ilişkin bir hatırasını sohbetlerinde zaman zaman anlatmıştır. Kore Savaşı devam etmektedir. Derken Ramazan Bayramı gelir ve asker bayram namazı kılmak ister. Bayram namazının topluca kılınması gerekir. Ancak bu tehlikelidir. Önce ayrı ayrı birlikler olarak kılınması düşünülürse de sonunda beş bin kişi, yeşillik açık havada toplanıp kılmaya karar verilir. Hava çok açıktır. Herkes toplanıp namaza başladığı anda, bir sis ortalığı kapatır. Göz gözü görmez olur. Namaz biter, dualar edilir, herkes birbiriyle bayramlaşır, tam dağılıp birliklerine giderlerken, bütün sis bir anda kalkar. Tugay Komutanı Tahsin Yazıcı "*Münir bu sis nereden geldi? Sanki bir perde çekmiş gibi, bizleri düşman gözünden korudu."* diye sorar. Münir Derman da "*Allah kendisine yanaşanları korur. Bizler Hak rızası için namaz kıldık, o da sis göndererek, bizleri düşmana karşı kamufle etti*." diye cevap verir. Bu namaz olayı yaşayan askerler tarafından da unutulmaz bir anı olur. TRT'nin hazırladığı *Mümtaz Birlik* adlı Kore Savaşı'nı anlatan belgeselde gazilerimiz bu olaydan bahsetmişlerdir.[306]

---

[305] Bülent Akkaya, "Türkiye'nin Nato Üyeliği ve Kore Savaşı", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 28 Ocak– Şubat 2012, ss.1-20.

[306] TRT'nin yapımı *Mümtaz Birlik Belgeseli*. Bu hatıra "*Allah'ın Kore'deki Mucizesini Gazilerimizden Dinleyin"* başlıklı videoda bulunmaktadır.
http://www.youtube.com/watch?v=Jf7fOiAU_PI

1950'de Demokrat Parti 420 milletvekili ile iktidara gelir ve Aydın milletvekili Adnan Menderes Başbakan olur. Hükümetin ilk icraatı Türkçe ezanın Arapça olarak okunması olur. Bu dönemde Adnan Menderes, Münir Derman'ı Ankara'ya Başbakanlığa davet etmiş, kendisine Diyanet İşleri Başkanlığı'nı teklif etmiştir. Münir Derman bu teklif karşısında "*Türkiye Vakıflarının bütün gelirlerini, Diyanet Bütçesine verirseniz kabul ederim*." demiştir. Ancak Adnan Menderes bunu kabul etmez. Bunun üzerine Münir Derman da "*o olmazsa, olmaz*!" diyerek ayrılır. Bununla ilgili, "*Diyanetteki görevliler, o zaman için çok az para alıyorlardı. Bu maaşla onlar âdeta açtılar. Bu aç insanlara ben, nasıl görev yaptırabilirdim, vicdanım elvermez."*[307] demiştir.

2.8. Doktorluktaki Başarıları

1938 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olduktan sonra, devlet hizmetinde muhtelif şehirlerde hükümet doktorluğu yapan Münir Derman, 1949 yılında cerrahi ihtisasını verir ve genel cerrah olur. Eskişehir Devlet Hastanesi'nde 22 yıl operatör doktor ve klinik şefi olarak çalışır. Genel cerrahî, batın cerrahisi ve kemik üzerine 22 yıl çalışarak bu alanlarda uzmanlaşmıştır. 6 binin üzerinde ameliyat yapmıştır, bu ameliyatlar içinde çok ağır vakalar olduğu için 119 hastası vefat etmiştir. Kendi muayenehanesini açmamış, devamlı devlet hizmetinde görev yapmıştır. 1962'de dünyada ilk olarak tamamen kopmuş olan bir bacağı ameliyatla tutturmuş[308] ve yaptığı bu ameliyat uluslararası tıp camiasında dikkat çekmiştir. Kendisi Eskişehir Devlet Hastanesi'nde uzun yıllar tek genel

[307] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Dermaı,* ss.179-180.
[308] Kendisinin yazdığı mektup. Mektubun kopyası, Ekler bölümünde bulunmaktadır.

cerrah olarak çok yoğun bir tempoda çalışmıştır. Hastaneye yürüme mesafesinde bir ev kiralayarak hem ailesiyle hem işleriyle ilgilenebilmiştir.[309]

Eskişehir Çifteler yolu üzerinde, Şoför Hakkı Polat idaresindeki kamyonun muavini İsmail Pala, kamyon durduğu sırada soför mahallinde uyumaya başlamış ve ayağını pencereden dışarı uzatmıştır. Bu sırada karşıdan gelen başka bir kamyon ayak bileğini kesip götürmüştür. Olaydan 3 saat sonra Eskişehir Devlet Hastanesi'ne götürülen İsmail Pala'nın kesik bir çorap içindeki ayağı da babası tarafından hastaneye getirilmiş ve doktora teslim edilmiştir. Münir Derman, ayağı muayene etmiş, kangren olmaması için çareler düşünmeye başlamış, ancak o sırada İsmail'in annesi doktora yaklaşarak çorap içindeki kesik ayağı uzatmış ve "*Doktor, ne olur biricik oğlum ayaksız kalmasın. Peygamber (sav) aşkına dikin. Ekleyin.*" demiştir. Münir Derman bundan sonrasını şöyle anlatır: "*Ümitsizdim. Eldeki imkânlarla bir mucize olacağını sanmıyordum. Üstelik kesik ayak toprak içindeydi. Elimizden geldiğince temizledik. İki boruyu birbirine geçirir gibi ayağı ekledik. Binlerce damar vardı. Ameliyat altı buçuk saat sürdü"*[310] diye olaydan bahsetmiştir. Münir Derman *"Peygamber (sav) aşkına*!" sözü üzerine çok etkilenir ve çocuğu ameliyat eder. Ameliyat umduğundan başarılı geçtiği için ameliyattan çıktıktan sonra şükür secdesi yapar. Asistanlarına, bir gelişme olursa haberdar etmelerini söyler. Ameliyattan sonrasıyla ilgili ise şunları söylemiştir: "*Bu bizim başarımız sayılmasa gerek. Büyük bir mucize oldu. Dokuz saat sonra asistan doktorlar yanıma geldi. Ayağın ısındığını söylediler. Hakikaten damarlara kan inmişti. Onbeş gün sonra da ayak eski halini aldı. İsmail hiçbir şey olmamış gibi yürüyerek hastaneden çıktı. Bu bize cesaret verdi. Şimdi kendi imkânlarımızla bazı tecrübeler yapacağız.*

[309] Özel görüşme: Kızı Ayşin Derman, Aralık 2016.
[310] Yeni Sabah Gazetesi, 12.09.1962, İsmail Sadık Haberi. *Bir doktor kopan ayağı yerine taktı.*

İnşallah tıp âlemi için bazı başarılar elde ederiz."[311] Bir konuşmasında bu olayı anlatan Derman, delikanlının annesinin "*Muhammed (sav) aşkına doktor bey çocuğumu kurtar!"* diye içten yardım talebi üzerine Resulullah (sav)'den himmet isteyerek, Resulullah'a (sav) olan aşkı için, dualar ederek bu operasyonu yaptığını ifade etmiştir. Eskişehir Devlet Hastanesi Başhekimi Dr. Halil Yüzat da gazeteye yaptığı açıklamada bu ameliyatın bir mucize kabul edilebileceğini çünkü ayak bileğinin tamamen kopmuş olduğunu ifade etmiştir.[312]

Talebelerinden Sabri Tandoğan Bey'in ifade ettiği kadarıyla dünyada böyle bir ameliyatı yapan ilk doktordur. Ancak bu pek duyulmaz ve bilinmez. Türkiye'de gazeteler yazar. 1962 yılındaki bu başarılı ameliyatı dünya gazete ve radyolarında duyurulmuş,[313] bu haber üzerine Sovyetler Birliği, Amerika Sağlık Bakanlığı ve Almanya Sağlık Bakanlığı gibi çeşitli ülkelerden takdir mektupları ve davet telgrafları almıştır.[314] John F. Kennedy takdirnamenin yanısıra madalya da göndermiştir.[315] Tüm bu başarılarına rağmen Türkiye'deki yetkili mercîlerden bir takdirname gelmemesine ise içten içe üzülmüş ve içerlemiştir.

---

[311] Yeni Sabah Gazetesi, 12.09.1962, İsmail Sadık Haberi. *Bir doktor kopan ayağı yerine taktı.*

[312] Aynı haber.

[313] Akın Bağımsız Günlük Sabah Gazetesi, Çarşamba, 20 Şubat 1963, *Bir Türk Doktorun Büyük Başarısı*. Bu gazete küpürü Ekler'de yer almaktadır.
Gazetedeki haber şu şekildedir:
Ankara 19 (Basın Yayın): Türkiye radyoları Eskişehir muhabrinin bildirdiğine göre, tıp tarihinde ender görülen ameliyatlardan birisi dün akşamm Eskişehir Devlet Hastanesi'nde operatör Doktor Münir Derman tarafından yapılmış ve kopuk bir uzuv, dört saat vücuttan ayrı ve cansız olarak kaldıktan sonra tekrar vücuda eklenmiştir. Emirdağ'da dün vuku blan bir trafik kazasında sekiz yaşındaki bir çocuğun sağ ayağı tamamen kopmuştur. Derhal, Eskişehir Devlet Hastanesi'ne kaldırılan küçük yavruya Dr. Münir Derman tarafından üç buçuk saat süren bir ameliyat yapılmıştır. Dr. Derman, üç buçuk saat içinde kopan ayağın kemiklerini birbirine perçinledikten sonra en küçük damarlara varıncaya kadar dikmiştir. Ameliyattan altı saat sonra yerine giren bacakta kan dolaşmaya başlamıştır. Bundna üç ay önce, böyle bir trafik kazası sonucunda kopan bir ayağı vücuda ekleyen ve bu başarısı bütün dünya gazete ve radyolarında dünyaya duyurulan operatör Dr. Derman, küçük yavrunun bacağı kangren olmadığı takdirde iki ay sonra rahatça yürüyüp koşabileceğini söylemiştir. Dr. Derman'ın bundan önceki ameliyatında da vücuda eklenen parça kangren olmamış ve hasta tamamen iyileşmiştir.

[314] Deniz, *Münir Derman'ın Hayatı ve Kişiliği,* ss.5-6.

[315] Özel Görüşme: Kızı Ayşin Derman, Kasım 2015. Bu takdir belgesi ve madalyanın kabrindeki depoda bulunduğu yaptığımız görüşme esnasında kızı tarafından dile getirilmiştir.

Gerçekleştirdiği bu ameliyatta muvaffak olması onu cesaretlendirmiş ve buna benzer vak'alarla karşılaşmış, dört kişide benzer bir şekilde kopmuş olan bacakları tutturmuş, ayrıca çok tehlikeli bir göğüs ameliyatında da müdahale ederek başarılı olmuş ve yaptığı bu ameliyatları o dönemde çıkan çeşitli dergi ve gazetelerde haber haline getirilmiştir.[316]

Dr. Münir Derman, tıp tarihinde ender görülen bir uru alarak küçük bir çocuğun da hayatını kurtarmıştır. Ahmet Yavuz adında iki buçuk yaşındaki bir çocuk, sol böğründe büyük bir urla doğmuştur. Zamanla büyüyen ur, çocuğu rahatsız edecek dereceye varınca Ankara ve İstanbul'daki hastanelere götürülmüş, yapılan tüm tıbbî müdahaleler sonuçsuz kalmıştır. Nihâyet, Dr. Derman, çocuğu ameliyat etmeyi göze almıştır. Başarılı bir ameliyatla küçük Ahmet'in dört kilo büyüklüğündeki urunu keserek almıştır. Ahmet bir hafta sonra hastaneden taburcu edilmiş, iyileştikten sonra çocuğun devamlı olarak sol kolunu oynattığı görülmüştür.[317]

Münir Hoca, 1964'te de kopan bir bacağı ameliyatla yerine dikmiş ve bu 24 Temmuz 1964 tarihli Akşam gazetesinde İsmail Sadık tarafından hazırlanan haberle yayınlanmıştır.[318]

---

[316] İş değişikliği sebebiyle yazdığı kısa özgeçmişi. Ekler bölümünde görülebilir.

[317] Yeni Sabah Gazetesi, 12.09.1962, İsmail Sadık Haberi. *Bir doktor kopan ayağı yerine taktı*. Ameliyat edilen çocuğun önceki ve sonraki halleriyle ilgili resim Ekler'deki gazete haberinde bulunmaktadır.

[318] Akşam Gazetesi, 24 Temmuz 1964, Haber: İsmail Sadık. Fotoğraf: Eray Ünler. "*Eskişehir'de Kopuk Bir Ayak Eklendi"*
Gazetede haber şu şekildedir:
"Tıp ilminin yurdumuzda eriştiği ileri seviye, geçtiğimiz ay içinde Eskişehir Devlet Hastanesi'nde yapılan bir ameliyatla tekrar bütün insanlığa ispat edildi. Türk doktorluğunun büyük temsilcilerinden Operatör Doktor Münir Derman, yine tamamen kopuk bir ayağı yerine başarıyla ekledi. Evet, yine diyoruz, çünkü Doktor Derman geçen yıl da bu şekilde kopuk bir ayağı başarıyla eklemiş ve genç bir köylü çocuğunu sakat kalmaktan kurtarmıştı. Türk doktorluğunun bu büyük başarısı maalesef Devlet Hastanesi'nin demir kapılarından sızdırılmamış ve Basın da olayı gereğiyle duyuramamıştı. Bu son başarı da basit bir ameliyatmış gibi geçiştirilmek istendi nedense. İhsan Erşen o gün sevdiği kulübün maçını seyretmiş, Şeker Stadından çıkıyordu. Şehir otobüsünün geldiğini görünce, ona binip biran önce eve gitmek istedi. Fakat arkasındaki kalabalık, kendisini tekerleklerin arasına atıverdi. Gözlerini

Gazete haberinde de bu başarılı ameliyatın önemsiz bir ameliyat gibi gösterilmeye çalışıldığını, hastane yetkililerinin olayı özellikle kapatmak için çaba harcadıkları gibi bir anlam çıkmaktadır. Acaba niye? İşte bunu bilemiyoruz. Ameliyatla alâkalı röportaj yapılarak fikri sorulduğunda, "*Başarı Türk doktorluğuna aittir*"[319] diyerek bu başarısını Türk tıbbına ithaf etmiştir.

Başka bir ameliyatı da gazetelere manşet olan Münir Derman, 19 Şubat 1963 günü, tıp tarihinde ender görülen ameliyatlardan birisini daha gerçekleştirmiştir. Emirdağ'da vukubulan bir trafik kazasında sekiz yaşındaki bir çocuğun sağ ayağı tamamen kopmuş, Eskişehir Devlet Hastanesi'ne kaldırılan çocuğa Dr. Münir Derman tarafından üç buçuk saat süren bir ameliyat yapılmıştır. Üç buçuk saat içinde kopan ayağın kemiklerini birbirine perçinledikten sonra en küçük damarlara varıncaya kadar dikmiştir. Ameliyattan altı saat sonra yerine takılan bacakta kan dolaşımı olmuştur.[320]

---

açtığı zaman İhsan hastanedeydi ve ayağı tamamen kopmuştu. Diz kapağına kadar da çürüyen ayağı kangren olmaktan ancak kesmekle kurtulurdu. Tam hazırlığı yapılırken, Münir Derman gelir. Burayı İhsan'ın annesini Şükriye Hanım şöyle anlatmaktadır: "Allah, nice nice doktordan razı olsun. Yoksa biz ayağı kestirecektik. Baktılar ki ayak gitmiş, tutulur tarafı yok, O sırada birden Münir Bey çıkıp gelmesin mi? Nöbetçi de değilmiş. Geçerken kaza olduğunu duyunca içeri uğrayıvereyim demiş. "Sen hiç üzülme hanım. Çocuğunu iki ayağıyla yürürken göreceksin." Ben inanmadım doğrusu. Kemikleri paramparça olmuş ve tersine dönmüş, ancak derisiyle duran bir ayağın eklenmesi görülmemiş bir şeydi. Fakat denemeden ne kaybedecektik. Bunun sonunda oğlumuzun tekrar ayağına kavuşması vardı ortada. 3 saat sonra doktor bey içeriden ter içinde dışarı çıkınca "tamam hanım" deyince dünya bizim olmuştu. Deliklitaş Gülnihal sokak 28 no'lu evde ziyaret ettiğimiz 17 yaşındaki İhsan Erşen'i pencerenin önünde ders çalışırken görüştük. Özel Kolejdeydi. Güz sınavlarına girip, kaza sonucunda kaldığı sınıfını mutlaka atlamak istiyordu. "Şans" dedi. Bu yıl 1. Olmak için çalışıyordum, kaza olunca tabi okul da yattı. Ama ben burada yatsam da derslerimi yatırmıyorum, çalışıp yine sınıfımı geçeceğim. "Ben de inanamıyorum nasıl ayağım eklendi? Bir ay sonra hastaneden taburcu ettiler. 15. Günün sonunda da basmaya başladım. Şimdi görüyorsunuz yürüyorum. Tabi sopalarla. Ayağımdaki şişkinlik kaybolursa ki başladı sopasız da yürüyebileceğimi doktor söylüyor.". "Bu başarılı ameliyatın doktorunu da İstiklal mahallesindeki evinde ziyaret ediyoruz. "Söyleyecek hiçbir şeyim yok. Bir ameliyat yaptık, bütün başarısı Türk doktorluğuna ait" demekle yetiniyor. "Ameliyat güç olmadı. Yalnız cihaz ve takım eksikliği beni terletti" diyen Derman için gazetede şöyle bahsedilir: "55 yaşlarındaki Doktor Derman, aynı zamanda bir din otoritesidir. 4 yabancı dil bilir. Akademide ve kolejlerde yabancı dil dersleri verdikten sonra hastanede görevli, değilse camilere gider bu sefer de din konuşmaları yapar."

[319] Akşam Gazetesi, 24 Temmuz 1964, Haber: İsmail Sadık. Fotoğraf: Eray Ünler.

[320] Akın Bağımsız Günlük Sabah Gazetesi, 20 Şubat 1963, *Bir Türk Doktorun Büyük Başarısı. Dr. Münir Derman, bir çocuğun kopan ayağını tekrar yerine taktı.*

Yakın talebelerinden Danıştay yüksek hâkimi Yurdanur Şendir, Dr. Münir Derman'ın Eskişehir Devlet Hastanesi'nde yaptığı ameliyatları, doğuştan âmâ (kör) bir gencin gözlerini kerâmeten nasıl açtığını, bacağını hızara kaptıran bir işçinin kopan bacağını nasıl yerine taktığını, yine bir lise öğrencisinin otobüsün altında parçalanan bacağını nasıl yerine diktiğini, bulunduğu ortamlarda detaylı olarak anlatmış ve tıbben imkânsız görünen bu ameliyatları kendisinin kerâmeten gerçekleştirdiğini ifade etmiştir.[321] Özellikle bulunduğu dönemin şartları da gözönünde bulundurulduğunda kendisi imkânsız gibi görünen durumlarda Allah'ın izniyle başarılı olabilmiştir, bu da Allah'ın kendisine bir lütfudur ve 'Derman' soyadında kendisine manen verilmiş bu yetenek gizlenmiştir de diyebiliriz. Kendisinde Allah (cc)'ın Şâfî isminin tecellî ettiğini de söyleyebiliriz.

Bu ve benzerî örneklerden de görüleceği üzere, kendisi hocası Ömer İnan Efendi'nin daha 16-17 yaşlarındayken "*Sen görünmez olacaksın*!" ifadesini teyit edercesine, hem iş hayatında gösterdiği başarılar konusunda hem de insanların manevî gelişimleri ile ilgili çabalarında âdeta görünmez (ricâl) olmuş ve bu şekilde ebediyete gitmiştir.

Yine bir defasında Almanya'da iken bir gencin omuzundan kolu ters dönmüş, ameliyathaneye götürdükleri sırada olaya müdahale etmiş, genci bekletmiş, kaldırmış ve kolu yerine oturtmuş[322] ve "*Tamam halloldu*" demiştir.[323]

Kendisi çok ağır ameliyatlara girdiği için kimi zaman bu ameliyatlar saatler sürmekte ve namaz saatleri sıkıntıya girmektedir. Kendisi bu konuda, "*Acil ameliyat geldi, girdim ameliyata, ikindi vakti girdi. Ben hem ameliyat yapar hem namaz*

[321] Hüseyin Kanyılmaz*, Dr. Münir Derman'dan Anılar, Kerâmetler*, Ankara, 2014, s.7.
[322] Münir Derman çıkıkların yerleştirme tekniği konusunda da uzmandır. Bununla ilgili belge Ekler bölümünde "*Çıkıkların Yerleştirilme Tekniği Hakkında*" başlığıyla yer almaktadır.
[323] Özel Görüşme: Gülnur Şahin, Eylül 2013.

kılarım. 'Niyet eyledim ikindi namazının dört rekât sünnetini kılmaya, döndüm kabeye', makası ver oradan ameliyat. Hem kılarım, hem ameliyat yaparım. Alıştım artık ona. Hani annen hem kumaş dokur hem de anlatır. 'Bugün çarşıya gittik, şöyle oldu da böyle oldu', 'Hah işte onun gibi, çalıştıracaksın kendini'[324] diyerek, kuvvetli bir rabıtayla namazlarını ameliyat sırasında bile kılabildiğini ifade etmektedir.

Doktorluk yaptığı dönemde aynı zamanda fahrî olarak camilerde vaazlar veren Münir Derman, bir sohbetlerinde, vaazı tamamlamadan önce "*Biraz da dua edelim. Çünkü bugün ben 4 ameliyat yaptım. Üç kişinin midesi patladı, bir kişinin de bağırsağı dolandı. Şimdi bir bağırsağı dolanan daha var, gidip onu ameliyat edeceğim. Onun için çok yorgunum.*"[325] demiş ve çok kritik ve riskli ameliyatlar yapsa da tüm yorgunluğuna karşın insanları irşad etmek için âzamî çaba göstermiştir.

Hem zaman hem enerji gerektiren tüm bu işlerde kendisini görmek mümkündür. Kızı Ayşin Derman babasını anlatırken hiçbir zaman boş durmadığını, evde olduğu zamanlarda da sürekli yazdığını, beş dakika bile boşa vakit harcamadığını belirtmektedir. Neredeyse hiç uyumadığını, yerdeki sehpada sürekli yazılar yazdığını belirtmiştir.[326]

2.9. İlaç Mucidi

Talebelerinden Gülnur Şahin'in anlattığı kadarıyla kendisi ilaçların içeriklerini gâyet iyi bilir, kimi zaman ilacın tarifini verirmiş. Tıp kitaplarını âdeta ezbere bilen Münir Derman, kimi zaman "*şu kitabın, şu sayfasında bu konuda bilgi*

[324] Münir Derman, Almanya vaaz notları, s.34, dakika 53.
[325] Derman, Eskişehir Sohbet kasedi.
[326] Özel Görüşme: Kızı Ayşin Derman, Kasım 2015.

vardır" gibi yorumlar yapmıştır. Fakir hastalara bizzat yardımcı olmuştur. Hiçbir zaman muayenehane açmamıştır. Tıpla ilgili eserleri de vardır. Gülhane Hastanesinin kütüphanesinde, Fransızca olarak romatizma ve Türkçe kan grupları ile ilgili olarak makaleleri mevcuttur.[327] Aynı zamanda çeşitli vesilelerle yazmış olduğu Fransızca ve Almanca makaleler de bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmına ulaşmakla birlikte hepsini bulabilmemiz maalesef şu aşamada mümkün olmamıştır. Umarız ileride hakkında yapılacak diğer araştırmalarla kendisine ait kaybolmuş tüm eserler gün yüzüne çıkarılabilir.

Münir Hoca, Almanya'da çocuklar için etkili bir öksürük şurubu icat eder, patentini alır ve ilaçla ilgili övgü dolu sözler yazılır. *Binotal Saft*[328] isimli bu şurubun patent haklarını istememiş, Alman devletine hediye ettiğini söyleyerek hak talep etmemiş, kanunî hakkından feragat etmiştir. Bayer firması çocuklar için hazırlanan bu ilacın icât edilme serüveninini anlatan ve Münir Derman'ın da çizgi roman karakteri olarak resmedildiği bir broşür hazırlamıştır. Tezimizin sonunda bulunan ekler bölümünde, bu belgeye yer verilmektedir. Bu öksürük şurubu tesirinden dolayı, hâlâ üretilmekte ve dünyanın pek çok ülkesinde satılmaktadır.[329]

2.10. Emekliliği

Eskişehir'de bulunduğu son yıllarda bir gözüne katarakt gelmiş, gözünü Eskişehir Devlet Hastanesi'nde ameliyat ettirmiş ancak ameliyatı başarılı olamadığı için bir gözünün görme yetisini kaybetmiştir. Aradan 3 yıl geçtikten sonra öbür gözü de katarakt olmuş, sonraları hiç göremez olmuştur. Gideceği yerlere çoğu zaman talebeleri koluna girip götürmüşlerdir. Almanya'da ameliyat olmak istemiş

[327] Deniz, *Münir Derman'ın Hayatı ve Kişiliği*, s.7.
[328] Binotal Saft adlı ilaçla ilgili bilgiler tezimizin Ekler bölümünde yer almaktadır.
[329] Özel Görüşme: Kızı Ayşin Derman, Kasım 2015.

ancak çok yüksek bir ücret istedikleri için orada ameliyat olamamış, sonrasında Türkiye'de ameliyat olmuş ve bir gözü açılmıştır. Tek gözüyle vefatına kadar idare etmiştir. Hiçbir zaman şikâyet etmemiş, talebelerine de "*Bir şeye sıkılırsanız benim hayatımı gözünüzün önüne getirin, beni düşünün sıkıntınız kalmaz."*[330] demiştir. "*Gözlerim Resul'e (Hz. Peygamber'e-sav-) ağlamaktan kapandı*"[331] diyerek, bulunduğu asırda yaşanan manevî buhranları, fitneleri gördükçe Resulullahın (sav) rûhâniyeti üzüntü duymasın diye uğraşmış ve bu uğurda gözyaşı dökmüştür.

8 Temmuz 1970'de Eskişehir Devlet Hastanesi Hariciye Poliklinik operatörü olarak yürüttüğü işinden ayrılır. Eskişehir Sağlık Okulu'nda meslek dersi öğretmeni olarak çalışır ve 6 Ekim 1971'de emekli olur.[332]

2.11. Almanya'da Kaldığı Dönem

1971 yılında emekli olduktan sonra, 62 yaşında Almanya'ya gider, on yıl kadar orada doktor olarak çalışır. Almanya'da yaşadığı yıllarda doktorluktan arta kalan boş zamanlarında Almanya'da yaşayan Türklere camilerde vaazlar verir, onların dertleriyle ilgilenir ve manevî yaşantılarını düzene koymalarına yardımcı olur ve Türkler tarafından dertlerine derman olduğu için çok sevilir.[333]

Münir Derman, Almanya'ya manevî bir görev gereği gönderilmiş ve hayatının son demlerinde memleketinden ve sevdiklerinden ayrı bir hayat

[330] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman*, ss.121-123.
[331] Özel Görüşme. Gülnur Şahin. Eylül 2013.
[332] Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Genel Müdürlük Sayı: 20-2-09-791-002.
[333] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman*, ss.129-130.

sürmesinin son çilesi olduğunu ifade etmiştir. Bir mektubunda Almanya'daki sıkıntılı hayatı ile ilgili şöyle yazmıştır:

> "Cesedim sizlerden uzak ama ben dâima yanınızdayım. İçiniz dolu kolay kolay boşalmaz. Dâima dua ediyorum. Mihneti dünyada kendime arkadaş yaptım ve dertlerimi severim. Kader bizi buralara attı ne yapalım. Maddî ayrılık beni etkilemez, gönülden ayrılmalar zordur. İleride ne olacak bilmiyorum, bilemiyorum. Gelişimle iyi mi ettim, fena mı ettim onu da kestiremiyorum. Fakat buna mecburum, sağ kalırsam muvaffak olacağım. Sizleri unutmayacağım. Siz de beni. Zaman çabuk geçer. Bir gün bakarsınız, karşınızda işte ben geldim diyeceğim. Dertlerimi acılarımı kimseye açmam. Bunları kimse bilmez. Bilen tek bir kişidir. Dert paylaşmasını bilen tek bir kişi. Belki çok azını, ancak dışarı sızmasına imkân olmayanlardan sezenleri de olabilir. Bahtsızlığı senelerdir arkadaş edindim. Vatanımdan ayrıyım artık yaşlanıyorum. Genç yaşın idrak edemeyeceği derdime doyum olmaz bir yalnızlık içindeyim. Kendimi bileliden beri, sükûn ve rahatlık bulmak nasip ve kaderini Allah bize vermedi. Maddî imkânsızlıklardan, imkân cefası içindeyim. Birçok dertler, bu durumlar, beni yoksulluğum içinden yalnızlığın verdiği ıstıraptan zevk alma gayretine götürüyor. Dertleri anlatmak zor. Her halimde bunları görmek mümkün. Vazifelerinize devam edin, ben yanınızda imiş gibi. Burada içecek su yok, derdim bu."[334]

Münir Derman, Almanya'da kaset doldurarak Türkiye'ye talebelerine dinlemeleri için göndermiş ve talebelerini onlardan uzakta bile olsa takip ve irşad etmiştir. Talebelerinden Sabri Bey'e yazdığı bir mektupta onları uzaktan görüp duyduğuna dair şöyle söyler:

> "Gel de gör Kavmi Lût ne haldedir. Lût kavmi utanır bunların yanında yerlere girer. Afet beklemezler kendi kendilerini boğarlar. Utanmalarından hatırınıza gelir. Hoca burada ne için duruyor, niçin gitti? Bu benim son çilem olsa gerek. Herşey söylenemez ki. Gözden uzak olanın sözünü tutmak biraz güç değil çok güçtür. Ama hocanın gözleri zayıfladı, gözlükle bile iyi göremiyor. Fakat benim gözlerim ve kulaklarımın uzunluğu vardır. Görür işitirim. Kulağı uzun olan cinstenim de ondan. Ben buradan yazdığım mektupları iş olsun diye veya ben şuyum ben buyum, ben âlimim diye bir kanaat husule getirmek için değildir. Şüphede, tereddütte olanlarla işim yoktur. Birden bire susarım, ağzımı açacak makine ve alet bulunmaz. Zaten çok uzaklarda gurbetteyim. Gurbet kelimesini deşersen içinden dertler, ıstıraplar, çileler, tahammül edilemeyecek yoksulluklar gizlidir. Yıllardır ihtiyaçlar içinde bulunanın artık hiçbir şeye ihtiyacı yoktur."[335]

[334] 12.10.1972 tarihinde Almanya'dan talebesi Ahmet Kılıçaslan'a yazdığı mektup.
[335] 14.02.1974. Almanya'dan talebesi Sabri bey'e yazdığı mektuptan alınmıştır.

Almanya'da yaşadığı yıllarda eşi Cahide Hanım'la birlikte senede iki kere Türkiye'ye ziyarete gelirler. Ancak vatana gelişlerine dair yazdığı mektuplarda talebelerine şu şekilde serzenişte bulunmaktadır:

> "Gurbetten geldik gördük sizleri meğer ben gurbette değilmişim. Gurbet bende imiş. Gurbetten gönderdiğim nasihat ve tavsiyelerimiz kulaklarda duyulmuş o kadar. Değişen bir şey görmedim. Üzüldüm. Yıllarca yuvasından ayrılmış bir insan evine döndüğü zaman nasıl eşyaların üzerine toz birikir, öyle olmuşsunuz. Bereket versin ki örümcek ağları henüz olmamış… Sözlerimde başka bir şey gizlidir. Gönül bandına alınabilecek bir hususiyet taşır. Maalesef gönül bantlarınızı bomboş buldum. Rahmetullahi aleyh hocam "*Sen görünmezsin*" derdi. "*Görünmek istiyorum*" der gibi mübarek gözlerine baktım. "*Zamanı gelince görün*" dedi. Göründüm fakat göremediler. O zaman görünmez oldum. Kader böyle. Her şey ufukta kaybolduktan sonra anlaşılır. Fakat iş işten geçmiştir… Düzelirseniz kokunuzu alırım. Düzelmezseniz haberim bile olmaz. Vatana biraz olsun rahat edeyim, biraz dinleneyim diye geldim. Nasip olmadı aksi oldu. Daha yorgun ve huzursuz dönüyorum. Hak nasip ettiyse tekrar buluşuruz. İnşallahu'r-Rahman… Fikirlerim karmakarışık onları henüz toplayamıyorum. Meçhullere gider gibi ayrılıp gidiyorum. Bazı şeyler daha söylemek çok isterdim ama… Söylemeyeceğim. Çünkü fazla üzülürsünüz. Bende acı çekerim ondan söylemeyeceğim."

Yukarıdaki ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, sürekli gurbetten yazdığı mektuplarla talebelerini yetiştirmek için uğraşan Münir Derman, Türkiye'ye tatile geldiğinde talebelerinde beklediği manevî gelişimi bulamayınca onlara serzenişte bulunmuş, aynı zamanda da manen hallerinden haberdar olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda kendisinin manevî açıdan tam olarak talebeleri tarafından bilinememesi de kendisini üzmektedir. Uzun yıllar birlikte olduğu talebelerinin kendisini tam anlayamamış olmaları kendisini manen yıpratmış ve üstü kapalı da olsa serzenişte bulunmuştur. Münir Derman, "*Yıllar geçti, dünya değişti. Hocam göç etti. Ne var ne yok ufukta kayboldu, perdelendi. Ben öğüt tutarım Hocamı kırmak da aklımdan geçmez, onun için senelerdir karalamalar yaptım (yazılar yazdım), istiyenler okusun diye"*[336] şeklinde bir yorum yaparak görünmezliğine dair bir açıklama yapmıştır. '*Görünmek istedik, amma bizi yine de göremediler'* diyerek

[336] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s. 93. Ayrıca bkz. Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.121.

manevî tarafının gizli kaldığını, üstü kapalı olarak ifade etmiştir. ve eserler yazmasına rağmen görünememekten ve bilinmemekten yana şikâyetçi olmuştur.[337]

Talebelerine söylemek istediği daha çok sözler olduğu muhakkaktır ancak kendisi onları üzmemek için susmayı tercih etmektedir. Kendisi de hassas bir yapıda olduğu için talebelerine uyarıda bulunduğunda onlara ağır geleceğini ve çok üzüleceklerini bildiği için, sükûneti tercih etmektedir.

Almanya'dan talebesi Yaşar Bey'e hitaben yazdığı mektubunda şöyle söylemiştir:

> "Ben aşağı yukarı 40 senedir meyve yemem. Vaktiyle bir halet geçirdim ondan sonra yiyemedim. En çok haram meyvelere karışır." Senin yemende mahzur yoktur. Kendini zora sokma. Hurma, kavun yerdi Resul-i Ekrem (sav). Bilirsin Hazreti Havva, elma ve şeytan hikâyesi vardır. Elma, meyveleri temsil eder bir mânâda. Başka asıl derin mânâları vardır, amma bundan dolayı meyvelere haram karışması değildir. Başka sebepleri vardır. Meyvelerden sebzelerden haram olan yoktur. Fakat bazılarını Resulü Ekrem yememiştir. Yemeyin diye de buyurmamışlardır. Soğan, sarımsak gibi. Ama bizim acı biber başka. Ondan çok ye, sebebini de biliyorsun, bilmiyorsan da sorma."[338]

Ömer İnan Efendi'nin kendisine meyve yemeyi yasakladığını, meyveye neden haram bulaştığını hocasına sorduğunda, duyduğu açıklama karşısında günlerce kustuğunu, hiçbir şey yiyemediğini, tiksindiğini ve günlerce ağladığını anlatmıştır. Talebelerinden Gülnur Şahin bana da söyleyin dediğinde, kaldıramazsın demiştir. Nazım Hikmet'in şiirlerinde bir kayısı ağacının geçtiğini, onun bilmeden bu sırrı açıkladığını söylemiş ve '*Ben o meyveyi alır, temizler yediririm*.' demiştir. Talebelerinden Gülnur Şahin, Münir Derman'ın İzmir kuru üzümü yediğini ve '*Meyve bana hasret, ben meyveye hasret*.'[339] dediğini ifade etmiştir.

[337] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2,* ss.5-6. Ayrıca bkz. Kılıçaslan, s.259.
[338] Derman, Almanya sohbeti, kaset 71, dakika 3-6.
[339] Özel Görüşme: Talebesi Gülnur Şahin, 21.08.2012.

Almanya'da uzun yıllar yaşadıktan sonra, yurda döner. Hem kendisinin hem de talebelerinin o döneme ilişkin mektupları incelendiğinde Türkiye'ye dönüş tarihlerinin 1983 yılı olduğu ortaya çıkmaktadır.[340]

2.12. Almanya Sonrası Hayatı

Almanya'dan döndükten sonra, kızının ve torunlarının da orada bulunması dolayısıyla Ankara'da yaşamaya başlamıştır. Ankara'da bulunduğu yıllarda her hafta Kocatepe'de hırdavatçı Muharrem Zaloğlu'nun dükkânında iki üç saat oturur çay içer, ziyarete gelenlerle sohbet eder, müşküllerini hallederdi. Muharrem Zaloğlu'nun dükkânına emekli bakanlar, milletvekilleri, paşalar, genel müdürler, işçiler, şoförler, esnaf gibi her kesimden insanlar gelir, elini öper, sorularının cevabını alırlardı. Mamak'ta Remzi Kasımcan'ın Arçelik bayiinde, Ulucanlar'da Kadir İlhanlar'ın mağazasında, Sakarya caddesinde Rasim Bey'in Bizim Büro adlı matbaasında da sohbet ederdi. Danıştay'a da arada sırada uğrardı. Burada da talebelerinden Yüksek Hâkim Sabri Tandoğan ve Yüksek Hâkim Yurdanur Hanım vardı.[341] Tıpkı Eskişehir, Denizli ve Almanya'da olduğu gibi Ankara'da da çeşitli camilerde vaazlar vermiş ve halkı irşad etmek için uğraşmıştır. Ankara'da kaldığı son yıllarında, Samanpazarı semtinde Selçukluların son döneminden kalma tarihî Ahi Şerafettin Camii veya diğer ismiyle Arslanhane Camii'nde vaazlar vererek halkı irşad etmeye çalışmıştır.

2.13. Hastalığı ve Son Demleri

Ankara'da yıllarca Samanpazarı'nda bulunan Hanecioğlu Oteli'nde yaşamış, ancak akciğer kanseri olduğunu öğrenince Keçiören'de bulunan Sanatoryum

[340] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman*, s.29.
[341] Aynı eser, s.140.

Hastanesi'ne kaldırılmıştır. Doktoru Oya Örüç, onun daha iyi hastanelere layık olduğunu söylediğinde, kendisine cevaben, '*Beni yoksul ve düşkün insanların yanında barındırın'* diyerek lüks hastanelere gitmeyi kabul etmemiştir.[342] Son yıllarında sürekli oruç tutmuştur. Kimsenin, kendisine neden oruç tuttuğunu sormadığını söylemiş, yanında bulunan talebesi Gülnur Şahin sorduğunda itikâf orucu tuttuğunu, maneviyat âlemi için ve üzerimize kazalar belâlar musallat olmaması için, her zamanda birinin böyle sürekli oruç tutması gerektiğini ifade etmiştir. Sanatoryum Hastanesinde yattığı sırada bu sebeple sürekli oruç tutmuştur. Manen yükünün çok ağır olduğunu söyleyerek, üzerindeki manevî yüklerden bir avuç bir gökdelenin tepesine konulsa gökdelenin yıkılacağını belirtmiştir. Öldükten, dünya bağlarından kurtulduktan sonra tasarrufunun daha çok olacağını da ayrıca ifade etmiştir.[343]

2.14. Vefatı

Yazdığı vasiyetinde "*Dünyaya garip geldim, garip gitmem lazım. Garibin yeri tenhadadır"* yazarak sakin ve sükûnetli bir yere defnedilme isteğini paylaşmıştır. 2 Aralık 1989 Cumartesi günü, saat 15.00'te iki yıl kaldığı ve tedavi gördüğü Sanatoryum Hastanesi'nde vefat etmiştir. Talebelerinden Hüseyin Ayırgan, cenazesinin gül koktuğunu ifade etmiştir. Kendisi talebelerinden dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın da koruması olan Hüseyin Ayırgan'ın, Turgut Özal ile hacca gittiğinde kullandığı, Kâbe'nin içine de girdiği ihramı ile kefenlenmiştir.

Vasiyet olarak Hocası Ömer İnan Efendi'den kalan ve kendisi için özel bir şey olan bir avuç içi büyüklüğünde olan ceylan derisinin kefeninin içine çıplak

[342] Deniz, *Münir Derman (K.S) hayatı ve Kişiliği*, s.36.
[343] Özel Görüşme: Talebesi Gülnur Şahin, 21.08.2012.

göğsünün ortasına (iman tahtasına) konmasını ve sonra kefenlenmesini istemiştir. Aynen istediği gibi yapılmıştır.[344]

Bu ceylan derisi kendisi için çok özeldi. '*Bunda sırlar var'* der ve ara sıra büyüteçle ona bakardı.[345] Kendisi, vefatından önce, yıkandığını, abdestini aldığını, bu sebeple yıkamamalarını istemiştir. Vasiyetnamesinde de bu isteği yer almaktadır. Vefatına yakın, kendisiyle yakından ilgilenen Dr. Ali Çağdaş rüyasında, Münir Derman'ın kendi cenazesinin başucunda, cenazesini yıkadığını, abdest aldırdığını ve namaz kıldığını görmüş ve vasiyetinden de haberi yokmuş.[346] Bu isteğinin neden kaynaklandığını bilmemekle birlikte, talebelerinin yorumu Allah'ın sırlarına şahit olduğu için Hak katında şehit muamelesine tabi tutulmuş olabileceği şeklindedir. Son sözü ve son nasihati olmamıştır.[347] 3 Aralık 1989 Pazar günü Ankara'nın kuzeybatısına 15 kilometre uzaklıktaki Memlik Köyü'ne sevenleri tarafından sevdiği soğuk bir havada ve kar yağarken defnedilmiştir.[348] Defnedildiğinde ayakucunda Mamaklı talebesi Yaşar Çetinkaya'nın annesinin kabri bulunmaktaydı. Aynı kabristanda eşi Cahide Hanım ve diğer bazı sevenlerinin ve talebelerinin de kabirleri mevcut olup sevenleri tarafından ziyaret edilmektedir. Etrafı taş duvarlarla çevrili, içi bakımlı mezarlar, yeni dikilmiş ağaçların bulunduğu, ibadet edilecek, ihtiyaç giderilecek Osmanlı mimarisini andıran zaviyesiyle kabrini ziyarete gelenleri karşılamaktadır. Açık bir kabir şeklinde olan türbesi, klasik anlayışın dışında farklı bir yapı formundadır. Gelenek, medfun olan zatın üstünde türbesinin

[344] Deniz, *Münir Derman (K.S) Hayatı ve Kişiliği*, s.28.
[345] Özel görüşme: Gülnur Şahin, Eylül 2013.
[346] Deniz, *Münir Derman (K.S) Hayatı ve Kişiliği*, s.28.
[347] Özel Görüşme: Kızı Ayşin Derman, Kasım 2015.
[348] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5,* s.292.

yükselmesiyken, Münir Derman'ın kabri diğer kabirler gibi onların arasında, üstü açık ve sadedir.[349]

Defnedilmek istediği Memlik Köyü'nü neden tercih ettiği bilinmemektedir. Köyde Hacı Bayram-ı Velî'nin (ks) çağdaşı "Abalı Dede Türbesi" de bulunmakta ve her türlü hastalıklarına şifâ arayanların uğrak yeri olarak sürekli ziyaretçi akınına maruz kalmaktadır. Bu köyü, doktorluk yönü kuvvetli olan Abalı Dede'nin manevî atmosferi dolayısıyla mı tercih ettiği ise kimse tarafından bilinememektedir. Hacı Bayram Velî ve Abalı Dede'nin Memlik köyünde biraraya geldikleri de söylenmektedir.

Münir Derman, bir mektubunda talebelerine ölümünden sonra birisinin çıkıp, kendisinin kim olduğunu anlatacağını belirtmiştir. '*Ben öldükten sonra biri gelecek. O benim kim olduğumu anlatacak'* şeklindeki ifadesiyle bunu açıklamıştır.[350] Kendisini hep saklamış ve '*Göçtükten sonra bile bir velînin sırrını gizlemesi şart'* demiştir.[351] Kendisi vasiyet olarak yakınlarına "*Zaman gelecek benim çöpümü dahi arayacaklar, sakın bana ait hiçbir şeyi atmayın"*[352] demiştir.

"*Vasiyetnam*e" adı altında, vefatından iki sene önce 28 Şubat 1987 Cumartesi günü vasiyetini kaleme almıştır.

> **Vasiyetname**
> "Beni seven yoktur.
> Vasiyetim de yoktur.
> Beni sevenler vardır. Onlara söylemem lazım.
> Kitaplarım, yazılarım, sözlerim onlara vasiyettir. Beni onlar arasında bulup görür ve konuşabilirler.
> Ölüm Allah'ın emri değildir.

[349] Sıddık Demir, *Ankara'nın Gönül Erler*i, Kuğu Kitap, Ankara, 2014.
[350] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman,* s.280.
[351] Özel görüşme: Gülnur Şahin, Eylül 2013.
[352] Özel görüşme: Raziye Akdeniz, Mayıs 2017.

Halkettiği kâinattaki koyduğu fânîlik kanununun icabıdır.
İnsanî olarak vasiyet ricam şudur:
Öldüğümde bir gün bekleyin.
Mevlüt yok.
Kur'an evet.
Devir yok.
Çiçek yok.
Definden sonra mümkünse bir kişi Kur'an okusun
Muhtelif kişilere okutmayınız.
Mezarda nutuk yok. Yasaktır.
Fatiha fazla bile…
Ağlama dövünme yok.
Gizli hafif gözyaşı kâfidir.
Matem, Hakk'ın koyduğu kanuna karşı gelmektir.
Bunlarda öleni unutmak gizlidir.
Ben dâima sizinle değil miyimki.
Mevlit yok.
Ellinci gün yok. Kemiklerinden et ayrıldı, burnu düştü gibi dualar yapmayın.
Kur'an kâfi. Benim ne burnum düşer, ne etim kemikten ayrılır. Öyle toprakta dururum.
Yahut tamamıyla kaybolurum. Toprak işini bilir.
Siz bana 40 gün devamla bir Fatiha okudunuz mu bana toprak, haşarat bir şey yapmaz.
Zirâ ömrümde, pireden tutun da diğer hayvanlardan ne öldürdüm ne eziyet ettim.
İstersen mezarı aç bak.
Mümkünse 70.000 La ilahe illallah bana hediye edin. Hak razı olsun.
Umumî mezarlığa gömmeyin.
Bir köyde tenha bir yerde gömün.
Garibin yeri tenhadadır.
Dünyaya garip geldim garip yaşadım. Garip gitmem lazım…
Ben öldükten bir müddet sonra garip bir zât gelecek birinize.
Dediklerini yap. Az konuşur. Kendisine sual sorma. Sorarsa cevap ver, o kadar.
Hak yolunda olduğunu unutma.
Daima dışınla görün, iç tarafını kendine bile gösterme. Sıkıldığın zaman beni hatırla yeter. Fatihanı eksik etme. Benim için dua et.
Ayıptır söylemesi ama tekrar söyleyeceğim. Gece gündüz abdestli bulun.
Namazı terketme.
Hırsa kapılma.
Sabah akşam vakitlerini kaçırma.
Her türlü nimetin hakîkî sahibi Allah'tır.
Gafiller içinde bulunursan gizlice Allah'ı zikret. Bu halinle Allah'la halvet olmuş olursun.
Şakadan bile olsa yalan söylemekten tamamıyla uzak ol.
Yola getireceğim diye kimseyle uğraşma. O devir çoktan geçmiştir.
Dost olanların benden sonra ne olacaklarını göreceksin.
Ölümümü kimseye yaymayın.
Gazeteye ilan yok.
Ölümümü: Y. H. G. S[353] bilsin.

[353] Bu kişiler Yaşar Çetinkaya, Hüseyin Ayırgan, Gülnur Şahin ve Sabri Türker.

Kat'iyyen kimse bilmeyecek.
Cenaze yıkamaya lüzum yok. Ben yıkandım abdestimi aldım. Bir köyde gömün. Başkalarına da kat'iyyen bildirmeyin. Peşimden ağlamayın.
Siz bir kişiye ağlayacaksınız, ben hangi birinize ağlayayım. Allah sizi muhafaza buyursun.
Mezar yaptırmayın.
Bir taşa yazın: Dr. Münir Derman Efendi. Şu tarihte dünyadan göçtü. Melek Hoca."[354]

Tezimizde Münir Derman (K.S)'ın hayatına dair bölümü kabrinde yazılı olan *'Kabir Taşım'* şiiri ile bitirerek, kendisi hakkında daha fazla araştırma yapılmasının, basılmamış eserlerinin de gün yüzüne çıkarılmasının günümüz insanının manevî hayatına çok büyük katkıları olacağı gibi Tasavvuf alanında da önemli açılımlar sağlayacağına inanıyoruz.

Kabir Taşım

"Bir gövde borcum vardı toprağa verdim borcumu
Artık toprak düşünsün Rabbi'ne kendi borcunu
Ruhumun toprağa borcu yoktur benim.
Arama toprakta beni ben başka yerdeyim.
Toprağım temiz idi temiz teslim ettim borcumu
Bu kabir, ruhumla gövdemin ayrılış yeri
Burada arama burada değilim
Azapta değil, narda değilim
Sıkıntım kalmadı artık aç ve yoksul değilim
Dünyada haksızlık sefalet açlık
Şikâyet etmedim Rabbimden bu nedir diye.
Kırklar, yediler, dörtler, üçlerle arkadaş idim
Hızır'la buluştum, konuştum, dertleştim dünya yüzünde
Şikâyet etmedim kendi halimden
Nefsinle uğraşma bu savaş değildir.
Kabirde azabının esası budur.
Bırak nefsi kendi haline
Uğraşma onunla yakışmaz sana.
Gövde, nefis, ruh başka başkadır.
Yekdiğerine karıştırıp çengelleme onları
Nefis dünyada kalır, gövde toprakta
Ruh gider aslı olan Rabbine
Burada arama burada değilim, azapta değil narda değilim,
Sıkıntım kalmadı aç ve yoksul değilim
Gövdemi verdim toprağa, borçlu değilim.
Nefsimin derdi dünyada kaldı,

[354] Vasiyetnamesi kızı Ayşin Derman'dan temin edilmiştir. (Kasım 2015) Ekler'de görülebilir.

Üzme kendini bende senin gibiyim.
Rabbimin yanında uçar gibiyim.”[355]

[355] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman*, s.188.

2.15. Hayat Kronolojisi

1909: Doğum: 25.06.1325 hicrî - mîlâdî 08.07.1909

1914: Ömer İnan Efendi ile ilk manevî tecrübesi: 5 yaşında minareden atılması[356]

1925: Halvete girişi ve kalp gözünün açılması. 16 yaş[357]

1925: Babası Ahmet Rasim Efendi'nin vefatı (09.05.1925)

1926: Liseyi birinci olarak bitirmesi: 17 yaş[358]

1927-1934: Paris'te kaldığı dönem: 1927-1934 (18-25 yaş)

1927-1931: Paris'te "Franco Japonais" judo ve karate eğitimi[359]

1932: Eşi Cahide Tüzün ile evlenmesi. 03.03.1932[360]

1934-1938 Tıp Fakültesinde eğitim (25-29 Yaş)[361]

1936-1937: Gaziosmanpaşa Ortaokulu Biyoloji Yardımcı Öğretmen[362]

(21.01.1936- 01.01.1937)

1937-1938: Eyüp Lisesi tabiye yardımcı öğretmeni (09.11.1937-28.05.1938)[363]

1938: Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde Psikoloji ve Fransızca Öğretim Görevlisi olarak çalışması[364] (29 yaş)

1938-1939: Yedek subay okuluna giriş (01.11.1938-30.04.1939)

---

[356] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman*, s.34.
[357] *Adı geçen eser*, s.41.
[358] *Age*, s.37.
[359] *Age*, s.156.
[360] Nüfus Kayıt Örneği
[361] Kılıçaslan, age, s.43.
[362] Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Zatişleri ve Muamelat Genel Müdürlüğü Sicil Şubesi Müdürlüğü Sicil Karnesi
[363] Aynı Sicil Karnesi (Buradaki tüm tarihsel veriler Sicil Karnesinden alınmıştır)
[364] Kılıçaslan, age, s. 40.

1939: Yedek tabip asteğmen (30.04.1939-31.10.1939)

1939: Yedek tabip teğmen (31.10.1939-30.12.1939)

1940-1948: Kığı Hükümet Tabibi (29.11.1940-28.02.1948)

1942: Kızı Ayşin Derman'ın doğumu. (03.09.1942)

1948-1949: Bozüyük Hükümet Tabibi (11.03.1948-17.11.1949)

1949-1952: Eskişehir Doğumevi Asistanı (21.11.1949-02.11.1952)

1950: Ağabeyi Hasan Kazım Gürdal'ın vefatı (03.04.1950)

1950-1951: Kore savaşına Tugay Doktoru olarak binbaşı rütbesiyle gidiş. (41 yaş)[365]

1952-1953: Şişli Çocuk Hastanesi Genel Şirürji Asistanı (03.11.1952-01.01.1953)

1953-1957: Eskişehir Nafia Müdürlüğü İşyeri Doktoru (02.11.1953-01.01.1957)

1956-1965: Eskişehir Devlet Hastanesi Hariciye Poliklinik Şefi (01.12.195613.09.1965)

Eylül 1962: Dünyada ilk defa tamamen kopan bir bacağı tutturması.[366]

1964: Kopan ayağı dikmesi[367]

1965-1970: Eskişehir Devlet Hastanesi Hariciye Poliklinik Operatörü (13.09.1965-08.07.1970)

[365] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman, s.*87.
[366] TBMM milletvekillerinden gelen tebrik mektupları ve kendi yazdığı özgeçmiş. Tezimizin "Ekler" bölümünde yer almaktadır.
[367] *Akşam Gazetesi*, 24.08.1964.

1965-1971: Eskişehir Ticari ve İktisadi İlimler Akademisi Öğretim görevlisi[368] (56-62 yaş)

1967: Annesi Şehvâre Hanım'ın vefatı (14.03.1967)

1970-1971: Eskişehir Sağlık Okulu Meslek Dersi Öğretmeni (08.07.1970-06.10.1971)

1971: Eskişehir Sağlık Okulu Meslek Dersi Öğretmenliğinden Emeklilik

1972-1983: Almanya'da kaldığı süre (63-74 yaş)[369]

1974: Kızı Ayşin Hanım'ın ikinci evliliği (02.05.1974)

1976: Yeğeni Ahmet Tuncer'in vefatı (23.09.1976)

1983- 1989: Ankara'da yaşadığı süre (74-80 yaş)

1987-1989: Ankara Sanatoryum Hastanesi'nde Kalış (78-80)[370]

1989: Vefatı. 2 Aralık 1989 (80 yaşında)[371]

[368] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman*, s.106.
[369] *Adı geçen eser*, s.134.
[370] Age, s.182.
[371] *Age*, s.181.

3. MANEVÎ ŞAHSİYETİ

Münir Derman, çilelerle dolu bir hayat geçirmiş, ağır riyazetler yapmış, manevî yönünü hep gizlemiş, sade bir kul gibi yaşamış ve bilinemeden vefat etmiştir. Kendisi Ahmed Ziyaüddin-i Gümüşhanevî (ö.1893) ve Şeyh Şâmil (ö.1871) gibi Nakşibendi silsilesine mensup önemli mutasavvıfların soyundan geliyordu ve Ömer İnan Efendi gibi bir zât tarafından yetiştirilmişti. Ancak hayatında hangi tarikata mensup olduğunu hiçbir zaman zikretmemiş ve tasavvufu belli bir tarikatın devamı olarak yaşamamıştır. Kurumlaşan yapıları dolayısıyla tarikatları eleştirmiş, dinî kisve ile sakal, cübbe gibi zâhirî şekillere bürünerek dış görüntüsüyle etrafına insan toplayan ve insanlara tasavvufu öğreteceğim diye onları kandıranları sürekli eleştirmiş, insanları bu tür suistimallere karşı uyarmış, "*Dışınızla değil içinizle görünün*"[372] diyerek etrafındakilere halleriyle görünmelerini tavsiyede bulunmuştur. Mürid olarak yakınına insanları toplamamış, camilerde vaazlar vererek veya kendisini tanıyan sevdiklerine sohbetler verip, eserler yazarak insanları irşad etmeye çalışmış, onu bulabilenler da ilminden, irfanından, himmetinden ve derin manevî yönünden yararlanmışlardır.

Farklı tarikatlara intisap ederek birbirine sevgi ve muhabbeti unutan, birlik ve beraberlik duygularını yitirmiş, sadece kendi tarikat veya cemaatini savunan, farklı siyasî görüşlerle, ideolojilerle birbirinden ayrılan, anarşiye kendini kaptırmış, özü sevgiden uzaklaşmış insanlara çok üzülürdü ve memleketin selameti için sürekli dua ederdi. Her duasında; '*Memleketimizi her türlü âfât-ı belâiyye, âfât-ı semâviyye ve âfât-ı araziyyeden muhafaza eyle, askerimizi, polisimizi gerektiğinde mansûr u muzaffer eyle, devlet büyüklerimize yardım et'* şeklinde dua etmiş ve insanları

[372] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman*, s.272.

birbirine karşı sevgi, saygı ve muhabbete, birlik ve beraberliğe davet etmiştir. Yurtdışında ve yurtiçinde yaşadığı şehirlerde camilerde vaazlar vererek ve doktor olarak kendisini tanıyanlara sohbetler yoluyla insanları irşat etmek için uğraşmış, kendisinden manen faydalanmak isteyenleri reddetmemiş, mümkün olduğunca yardımcı olmuştur.[373]

Talebeleri onu anlatırken, kendisinde Hakk'tan gelen bir mehâbet (heybet) olduğunu, insanı etkisi altına alan bir cezbeye sahip olduğunu ve her zaman bedeninin çok güzel koktuğunu ifade etmiştir.[374] Temizliğe çok önem verir, her gün muhakkak yıkanılması gerktiğini söylerdi. Sakin, temiz ve arınmış bir siması vardı. Sakal ve bıyık bırakmamıştı. Saçlarına özen gösterir ve Sünnet-i Peygamberî'ye uygun olarak ensesinde toplardı.[375] Gülhane Hastanesi'nde yatarken, bir doktorun kendisine saçlarının neden uzun olduğunu sorması üzerine, o da; "*Peki sizinki neden kısa*?" şeklinde soru yönelterek kinayeli bir cevap vermiştir.[376]

Giyimine, dış görünüşüne dikkat ederdi, sade, temiz ve zevkli giyinirdi ancak çok fazla kıyafeti yoktu, birkaç tane gömleği ve pantolonu vardı.[377] Kışın üşümezdi, onun için gömleğinin üzerine bir hırka giyer bazen de doktorlara ait siyah pelerinini sırtına alır ve -20 derecede böyle gezerdi. Üşüyebileceğini söyleyenlere ise '*Ben yanıyorum*'[378] derdi ve soğuk havalarda terlerdi. Bu hâlin kendisine halvetteyken verildiğini söylemiştir.[379]

---

[373] Derman, *Yazılmamış Sırlar Sonu 5*, s.290.
[374] *Aynı eser*, s.289.
[375] Münir Derman'ın Hocası Ömer İnan Efendi'nin de uzun saçları arslan yelesi gibi omuzlarına sarkmaktadır. Bu Peygamberimizin (sav) sünnetidir. Münir Derman da uzun saçlarını omuzlarından sarkık bırakması kanaatimizce hocasından aldığı bu nebevî terbiye icabıdır.
[376] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.290.
[377] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman*, s.121.
[378] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.290.
[379] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman*, s.139.

Resulullah (sav)'e ve onun Ehl-i beytine karşı çok büyük bir muhabbeti, sevgi ve saygısı vardı ve Resulullah'ın (sav) ahlakıyla ahlaklanmıştı. Zorlu bir hayatı olmasına rağmen hiç şikâyetçi olmaz, bıkmadan usanmadan insanların yardımına koşar, dertlilere devâ, hastalara şifâ olmaya çalışırdı.

Eserlerini yazarken kurşun kalemle yazar, kalemini açarken yongalarını, yazdığı o kalemden "*Hak Kelamı*" sâdır olacağı için çöpe atmaz, edeple biriktirir, sonra uygun bir yere atardı. Yaptığı tüm işlerde çok titiz davranır, sistematik ve dikkatli çalışır, üzerinde uğraştığı tüm işlerin mükemmel olmasını isterdi. Örneğin ameliyatlara girmeden önce anatomi atlasını açar, yüzlerce kere yaptığı bir ameliyat bile olsa, tekrar en ince ayrıntısına kadar o organı incelerdi.[380] Mükemmelliyetçi bir karakter yapısına sahipti ve bu hâli tüm hayatına yansıtıyordu.

Kendisine ziyarete gelen herkes huzur verir, yanına uğrayanlar latif bir huzur hâli hissederdi. Çocukluğunda kendilerinin birkaç kez huzurunda bulunmuş aile dostlarından bir seveni,[381] Münir Derman'ın yanındayken yaşadığı duyguları şu şekilde tarif etmektedir: *'Tam tarifi mümkün olmayan bir şey yaşadım. Patlamalı bir sevinç gibiydi, çok sevgili, harika bir dostuna birden kavuşmak gibi, Hakkın senin içinde olduğunu, "aslın" olduğunu, sana senden yakın olduğunu düşünerek değil ama yaşayarak büyük bir sevinçle hatırlayarak farketmek gibi anlatılamayacak bir mutluluktu. Başka hiçbir zaman da o hâli yaşamadım sanırım ama işte "enel hak" bilincini bir an için yaşadım galiba hocamın huzurunda*" diyerek bir insan-ı kâmilin yanında duyulan huzur halini sözcüklerin elverdiği kadarıyla tarif etmeye çalışmaktadır.

[380] Münir Derman, *Su 1*.
[381] Kendisi yaşadığı bu özel halden dolayı isminin zikredilmesini uygun bulmamıştır.

Görüştüğümüz talebeleri de ziyarete gittiklerinde sıkıntılı giderlerse tüy gibi hafiflemiş, tüm sıkıntılarından arınmış olarak huzurundan döndüklerini, mutluluk hali yaşadıklarını ve ferahladıklarını ifade etmişlerdir.[382]

Münir Derman bir sohbetlerinde, "*Benim yüküm çok ağırdır, bana gizlice dua edin. Sıkıntıda kaldığınız zaman, benim uzun senelerden beri çektiğim dert ve sıkıntıları binde bir sezmiş olacaksınız. Böyle düşününüz ve ferahlamaya çalışınız. Ne kadar yazık ki uğraşmama rağmen hâlâ gafletten kurtulamadılar. Yakın bir zamanda başlarını taşlara vuracaklardır. Yazık olur onlara. Benim bildiklerimi ve sezdiklerimi, gördüklerimi siz göremezsiniz. Sizden bu nasihatlerim ve sözlerim için bir ücret ve menfaat beklemiyorum. Hak rızası içindir. Dua ederim ve Hakk'a emanet olun''*[383] diyerek manen ne kadar ağır bir yükü olduğunu açıklamış ve etrafındaki talebeleriyle uğraşmasına rağmen istediği gelişimi göstermemeleri karşısında üzüntüsünü belirtmiştir.

Kendisine ziyarete gelenlerden hediye vermek isteyenler olurdu. Münir Derman'da getirilen çorap, mendil, bir kutu şeker, bir kilo tahin helvası gibi küçük hediyeleri kabul ederdi. Sade tahin helvasını çok severdi. '*Tahin helvasında çöven var, ülser bile olsan mideyi tedavi eder'* derdi. Acı biber yer, talebelerine de yemelerini tavsiye eder, '*Acıda kerâmet var*' derdi. '*Biber C vitaminidir. Biberi çok yiyin. Manevî faydasını da söylemem*' derdi. Tahin helvasının üzerine kırmızı acı biber döker yerdi. '*İşte dünya da böyledir, acısı tatlısı bir aradadır'* derdi.[384]

[382] Özel görüşme. Talebesi Hüseyin Kanyılmaz ve İnci Kanyılmaz.
[383] Talebelerine Almanya'dan yazdığı bir mektuptan alınmıştır.
[384] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman*, s.120.

Yaprak sarmasını çok severdi. Bazen talebeleri onu mutlu etmek için yapıp getirirlerdi.[385]

Tasavvufta önemli bir prensip olan "*Az yemek*", Derman hoca'nın hayatına ciddi olarak adapte ettiği bir şeydi. Çok az yemek yerdi. Günde birkaç lokma ve bir zeytinle yıllarca oruç tuttuğu bilinmektedir. Bunu kendisi de anlatmış, 14 yaşlarından itibaren günde 1 öğün yemek yediğini, abdestsiz gezmediğini, iki saat uyuduğunu, gece namazlarını kaçırmadan sürekli olarak kıldığını ifade etmiştir. Günlük hayatında çok az konuşan, kendisiyle ilgili pek bir şey anlatmayan, sırrını ifşâ etmeyen, manevî yönünü belli etmeyen, ev halkından dahi kendisini gizlemiş biriydi.[386]

Celâlli bir yapısı vardı. Bazen sert konuşur, dinleyenleri söylemleriyle sarsardı ama aynı zamanda gözlerinden yaşlar dökülürdü. Celâlli olmasını da manen kendisine verilmiş bir hal olarak açıklamış, etrafındaki insanlara, "*Celâl perdesinden biraz da hırpalayarak irşat etme görevi verildiğini, aynı zamanda Settâr ismi ile de gizlendiğini"*[387] belirtmektedir.

Celâlli üslubunun neden kaynaklandığını da şöyle açıklamıştır:

> "Cenâbı peygamberin bir hadisi var. Ben sizden peygamberlik için bir ücret istemiyorum. Bir hadiste de gönlünde sabrı olmayana Allah iman vermemiştir. Hepimize babadan miras geldi din. Bedava. Onun için başını şükür için secdeden kaldırmasan şükrünü edâ edemezsin. Biz dinimizi babadan bedava öğrendik. Onlar ne çileler çekmişler. Dışımızdaki elbiseler güzel, ama içimizi bi açarsak paramparça oluruz. **Bunları silkinip atmanız için söylüyorum**. Yok bişeyimiz be! Yalan mı söyledik, para mı çaldık, devlete mi isyan ettik, hepimiz orta halli insanlarız. Temiziz, siz bakmayın benim lakırdılarıma. **Sizi tam temizleyip parlatmak için söylüyorum**. Arkamızda Resulullah (sav) var. Allah (cc) bütün mücazatı gizledi gizledi ama avamdan gizledi. Kendine yakîn olanlarından hayır."[388]

[385] Özel Görüşme: İnci Kanyılmaz, Kasım, 2015.
[386] Özel görüşme: Kızı Ayşin Derman, Aralık 2016.
[387] Talebelerinden Hüseyin Ayırgan tarafından verilen vaaz notlarından alınmıştır.
[388] Talebelerinden Hüseyin Ayırgan tarafından verilen vaaz notlarından alınmıştır.

Yukarıdaki ifadelerinden de görüldüğü üzere, camilerde yaptığı sohbetlerde ağır üsluplu ifadelerle Müslümanları sarsmakta, bu vesileyle de kendi ifadesiyle karşısındakileri *temizleyip parlatmak için* bunları söylemektedir. Yani hedefi İslâmî bilinci keskin hale getirmektir. Ancak secde eden Müslümanların Resulullah'ın (sav) şefaatine nail olacağını, bu sebeple korkulmaması gerektiğini belirterek, dinleyenlerin içine bir nebze ferahlık vermiştir.

Celâlli bir kişi olduğu etrafında bulunanlar tarafından da ifade edilmiştir. Talebesi Hüseyin Kanyılmaz, bu üslubuyla ilgili şöyle bir açıklama yapmıştır: *'Celâllendiği zaman bağırmamak, sesini yükseltmemek için sesini fısıltıya çevirirdi. O fısıltı öyle keskin ve tonlaması celâliyet ifade eden bir fısıltı olurdu ki, işiten onu bağırmak gibi algılardı. Çünkü bağırmaktan çok daha etkili bir fısıltı türüydü. Onun için bazılarının anılarında bağırdı diye geçen sözler işte bu celâliyet halindeki fısıltının şiddetli etkisidir ve yanlış algılamadan kaynaklanmıştır*.'[389]

Bu celâlli ve sert yapısıyla kendisini insanlardan gizler, manevî yönünü göstermezdi ama insanlara olan muamelelerinden ne kadar şefkatli, merhametli ve sevgi dolu olduğu hissedilirdi. Talebelerinden Sabri Tandoğan yolda giderlerken hocasının üstü başı derbeder ve pis bir dilenciyi gördüğünde sevgi ve merhametle ona yaklaşıp, hâlini hatırını sorduğunu, onunla şakalaştığını, ellerinden tuttuğunu ve yardım ettiğini anlatmıştır.[390]

Çok titiz ve celâlli olduğu ve Allah (cc) adına hiçbir yanlışı affetmediği için kendisine halk tarafından "*Deli Doktor*" lakabı takılmıştır. Kendisi bir makalesinde, Ashab-ı Kehf'in köpeği olan Kıtmir'in kuzgunî siyah olduğunu ve o köpeği

[389] Kanyılmaz*, Dr. Münir Derman'dan Anılar, Kerâmetler*, s.35.
[390] Derman, *Su 1*, s.6.

gördüğünü söyler. Arkasından da şöyle yazar: "*O köpeği ben gördüm. Şimdi bana deli diyeceksin. Sen nereden göreceksin, ne zaman gördün gibi suallere gitme. Ben icap ederse bu söz için adamı tepelerim. Sen hakkımda istediğini düşün. Bana bir şey yapamazsın. Kendini hırpalamış olursun. Kendine yazık olur. Acayip de, geç. İstersen müsaade ediyorum bu adam delidir de. Ama bu işi bilen bulunur. Onun yanında söylersem. Falanca böyle diyor diye deli olduğunu ilan etmiş olursun.* ***Ben senin nazarında deliyim. Amma. Sen hakîkî delisin.*** *Güle güle yoluna devam et.*"[391]

Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere yaşadığı manevî hallere ve olaylara inanmayan, zâhir âlemine hapsolmuş insanları hem zâhir hem bâtın âlemini gören ve tecrübe eden bir kişi olarak uyarmaktadır.

Münir Derman, 1947 yılında yazdığı '*Manevî Âlemden Yağmur Damlaları*' başlıklı yazısında da hem kendi hayatıyla hem de yaşadığı farklı manevî hallerle ilgili şöyle söylemektedir:

> "Mütevazı küçük bir kasabada, gâyet temiz ve şirin bir evde otururdum. Gündüzleri hastalarla uğraşır, manevî ve ruhî tarafımı takviye için, insan olmak şükrünü, küçüklüğümden beri kıymetli annemin telkin ve öğretimi ile Allah emirlerini harfiyen yerine getirmek arzu ve hevesim, akademik bir ilim gözü ile taassup denecek derecede düzgün ve sarsılmaz bir halde idi. Ruhiyat tahsilim ve doktor olmam, bu düşünce ve inanma kabiliyetimi sarsmak değil, manevî tarafımı takviyeye hizmet etti. Her türlü hurafe ile karışık din bilgilerinin üstünde, bana bir inanma zevki ve kabiliyeti verdi. Bu lütuftan dolayı fevka'l-hadd (son derece) memnun ve bir huzur içindeyim. Hayatta çok maddî sıkıntılara, aylar ve yıllarca düçâr oldum. Fakat bunlar ruhiyatım üzerine tesir değil, küçük bir leke, bir toz bile konduramadılar. Bundan dolayı büyük ve tatlı bir şükür, tarif edilmez bir huzur, sarsılmaz bir inanış içinde dünyada iş ve gücümle meşgulüm. Bu hasletlerin muhassalası üzüntü vermeyen, bunaltı hissettirmeden bir sabır mecmuası haline getirdi beni. Bu basit gibi görünen hasletlere insanı kavuşturan yolların, tatlı çilelerin hikâyeleridir bunlar."[392]

[391] Talebelerinden Hüseyin Ayırgan tarafından verilen sohbet notlarından alınmıştır.
[392] Derman, *Manevî Âlemden Yağmur Damlaları*, 1947, ss.3-4.

diyerek hayatıyla ilgili ipucu vermiş, zor günler geçirdiğini ancak bunlar için hiçbir zaman şikâyet etmediğini, aksine her zaman Allah'a şükür halinde olduğunu ve zorlukların, sıkıntıların kendisini âdeta sabır timsali haline getirdiğini belirtmiştir. Allah'tan kendisiyle ilgili hiçbir şey istemediğini söylemiş, bu konuda Allah'tan hâyâ edeceğini ifade etmiştir. Görüldüğü gibi, kendisi çok belâlara maruz kalmış ancak hiç şikâyet etmemiş ve bu belâları hoşnutlukla karşılamaya çalışmıştır.[393] Aynı zamanda dinî konularda aşırı hassas oluşuyla ilgili de annesinden aldığı terbiyeye vurgu yapmış, aldığı psikoloji ve tıp tahsillerinin de manevî hayatına olumlu katkıları olduğunu ifade etmiştir.[394]

Münir Derman, klasik bir sûfî olmanın çok ötesinde, sıradışı şahsiyet ve yaşantısıyla göze çarpmaktadır. Tıp, ilahiyat, psikoloji, felsefe, psikoloji gibi fen ve sosyal bilimler alanlarında olduğu kadar, judo konusundaki uzmanlığıyla sporcu kimliği de öne çıkmakta, bildiği yabancı dillerle bu çok yönlü kişiliği açıkça görülmektedir. İlgilendiği her alanda uzmanlaşması da herşeyi ne kadar ciddiyetle, aynı zamanda aşk ve muhabbetle yaptığını gösterdiği kadar, potansiyelinin ve zekâsının boyutlarını da izah etmektedir.

"*Karakterim disiplini sever, amirlerime itaatten büyük zevk duyacak mahiyettedir*"[395] sözleriyle kendisinden bahsederek sadece disiplinli olmakla kalmayıp, disiplini sevdiğini, bunu hayatının her anında uyguladığını, amirlerine itaatten de büyük zevk aldığını vurgulamıştır. Zaten bir insanın bu kadar farklı alanda uzman derecesinde başarılı olması başka türlü mümkün görünmemektedir. Daha çok küçük yaşlarda tasavvuf terbiyesine girmesi, Hocası Ömer İnan

[393] Özel görüşme. Gülnur Şahin. Eylül 2013.
[394] Derman, *Manevî Âlemden Yağmur Damlaları*, ss.3-4.
[395] Kendisini tanıtan bir yazıdan alınmıştır. Bu yazı kızı tarafından şahsımıza verilmiştir.

Efendi'nin emirlerine tam mânâsıyla itâat etmesi, ileriki yaşlarında da eğitimine katkıda bulunan tüm hocalarına aynı itâati göstermesine vesile olmuştur diyebiliriz.

Münir Derman, küçük yaşlardan itibaren mürşidi Ömer İnan Efendi'nin tasavvufî terbiyesi ile seyr-ü sülukunu tamamlamıştır. Ancak, manevî gelişiminin ilmî açıdan eksik kalmaması için yüzlerce yıldır İslâm âleminin İslâmî ilimler alanında en önemli yükseköğretim kurumu ve dünyanın en eski üniversitelerinden olan Câmi'u'l-Ezher'de, kişilik oluşumunda önemli bir yere sahip olan İlahiyat tahsilini tamamlamıştır. Onun bu eğitimi, daha sonraki hayatına da yansımış, gerek eserlerinde gerek sohbetlerinde, İslâmî ilimlere her açıdan vakıf oluşu ve detaylı bilgi verişi dikkatlerden kaçmamıştır. Münir Derman, kendisini bu şekilde hem İslâmî ilimlerde, hem Felsefe, Psikoloji gibi sosyal bilimlerde, hem de Tıp alanında en üst seviyede yetiştirerek tüm hayatını insanlara adamayı şiâr edinmiştir. İnsanların bedensel hastalıklarından şifâ bulmaları için bir tıp doktoru olarak onları tedavi etmekle kalmamış, aynı zamanda manen de derman olabilmek için kendini insanlığa adamıştır. İnsanların dinî vecibelerini yerine getirerek, kulluk görevlerini yapabilmeleri için gönüllü irşad vazifesini üzerine vazife bilmiş ve yaptığı tüm işlerle bu deneyim ve birikimini çevresinde bulunanlara yansıtmıştır.

Kendisi bir sohbetlerinde, "*Bugün bunalan dünya hakîkî saâdeti, maneviyat mihrabında asılı olan anahtarla açabilir. Gerisi beyhudedir. Kafasında Hak bilgisi olmayan cahildir. Velev ki dehrî gibi bilgisi bulunsun.*"[396] diyerek önemli olanın maneviyat âlemine yönelmek olduğunu, Allah'ı bilmeyen bir insanın çok bilmesinin bir faydası olmadığını ifade etmekte aynı zamanda kendisinin okuduğu kitap sayısıyla da ilmî derinliğini gözler önüne sermektedir.

[396] Talebesi Hüseyin Ayırgan tarafından şahsımıza verilen sohbet notlarından alınmıştır.

Münir Derman, Türkçe'yi çok sever ve çok güzel, muhatabının anlayabileceği şekilde konuşur ve vurgulardı. Kelimelerdeki nüansı çok iyi bilir, çok iyi anlatırdı. Sosyolojik fotoğrafı çok net bir şekilde sunardı. Çok farklı kesimlere hitap etmesine rağmen, her topluluğun seviyesine göre konuşurdu. Akademik camiada akademik bir dil kullanırken, camilerde verdiği vaazlarda halkın seviyesine uygun konuşur ve herkes tarafından takdirle ve sevilerek takip edilirdi.[397]

Bir sohbetlerinde, "*Ben beş, altı lisan bilirim. Rusça da dâhil, Almanca, Fransızca. Bizim lisanımız gibi güzel bir lisan yoktur*."[398] demişti. Bildiği diller, Fransızca, Arapça, Almanca, Farsça, İngilizce ve Rusça'dır. Bu dillerin kültür ve edebiyatları hakkında derin bilgi sahibidir. Yabancı dillerin yanı sıra özellikle Fizik, Kimya, Matematik gibi fen bilimlerinde, astronomi alanında da son derecede bilgilidir. Bildiği dillerle ilgili talebelerinden Hüseyin Kanyılmaz, Ankara Hanecioğlu Oteli'nde çeşitli konuşmalarına şâhit olduğunu anlatmaktadır. Otel resepsiyonunda Fransız bir mühendisle konuşurken söylediği Fransızca bir deyimi Fransız mühendis anlayamadığında, ona deyimi açıklamıştır. Türkçeyi ve Fransızcayı, zengin nüanslariyle, titizlikle kullanırdı. Bu alanda, özellikle kişisel çabalarıyla oluşturduğu bilgisini kuvvetli hafızasının da yardımıyla her an canlı tutup, geliştirirdi. Bildiği dilleri konuşmaktan çekinmediği gibi, o dillerle çeşitli akademik ve tıbbi makaleler yazmış, çeviriler yapmıştır. Bunun yanı sıra lisan öğretmenliği de yaparak, insanlara faydalı olmuştur.

Kendisine talebeleri olarak kolay kolay soru soramadıklarını, istemediği soruları manevi otoritesi ile engellediğini, bir soru sormaya niyetlendiklerinde,

[397] Özel Görüşme: Talebesi Ertürk Küçükaslan. Aralık, 2014.
[398] Talebesi Hüseyin Ayırgan tarafından şahsımıza verilen sohbet notlarından alınmıştır.

karşılarına çıkınca unuttuklarını ifade etmiştir. Kendisi istemediği soruyu sordurmazdı, dinleyenleri kendisine bağlardı. Bununla ilgili olarak, '*Onun karşısındakiler onu göremeyenlerdir, onu görenler karşısına çıkamaz'* denilmiştir.

Bir sohbetlerinde, Türkiye'de bir memur olarak dinini yaşamanın zor olduğu dönemlerle ilgili şöyle bir açıklama yapar: '*Bundan 28-29 sene evvel Anadolu'nun küçük bir kasabasında hükümet tabibiydim. Namaz mamaz o şeyler hep yasak. Ama bana bakma, ben camiye, mamiye kaç defa tenbih aldım, 'Niye namaz kılıyorum?' Neler oldu, başımızdan neler geçti? Yahu herif kiliseye gidiyor, hahambaşına bir şey söyledikleri yok, ben camiye gidiyorum bana söylüyor. Yazılar mazılar.*' diyerek, ibâdetlerini yaptığı için her ne kadar hakkında soruşturma açılsa da, zorluk çıkarılsa da, kendisi dini yaşantısından taviz vermemiş ve bu zorlukları göğüslemiştir.[399] O zamanlar anlaşılıyor ki Türkiye'de din ve vicdan özgürlüğü yoktu. Ve ne yakki resmi tarih kitaplarında o dönem hâlâ övülerek anlatılıyor.

Ondaki seyr ü süluk halleri sayılamayacak kadar çoktur. Mesela O, manevî hâli ile ilgili açıklamalarda bulunurken, "*gayb ricâlini gördüğünü ve kendisine selam ettiklerini, edeb içinde divan durduklarını, kulağına Fethiye Salatı'nı*[400] *okuduklarını sonra da kırkların kendisine birşeyler söylediklerini*" anlatmıştır. Ancak ne söylediklerini açıklamamıştır. *Maneviyat erlerinden üçler, yediler ve dörtlerin buz gibi su ikram ettiklerini, çok su içmenin de kendisine üçler, yediler,*

[399] Derman, Almanya sohbetleri, Bant 11, 9. Dakika, s.90.

[400] **Salat-ı Fethiye:** Salat-ı Münciye ve Tefriciyye gibi büyük salavatlardandır. Bu salavat-ı şerifenin 1000 defa okunmak suretiyle hatmi de yapılabilir.
Okunuşu: "Allâhümme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedini'l-fâtihı limâ uğlika ve'l-hâtimi limâ sebeka nâsırı'l-hakkı bi'l-hakkı vel hâdi ilâ sırâtike'l-müstakıym ve alâ âlihi hakka kadrihi ve mikdârihi'l azıym."
Mânâsı: "Allâh'ım salât ve selâm eyle ve mübarek kıl; kilitlenmişlerin açıcısı, öncekilerin sonuncusu, Hakka hak ile yardımcı, doğru yoluna hidâyet eden Efendimiz Muhammed'e ve onun ehl-i beytine onun kadrince ve azîm mikdarınca." (Eyyüp Fatih Nurullah Efendi'nin Hediyesidir yazılı basılı bir metinden alınmıştır)

dörtler ve kırkların yadigârı olduğunu ifade etmiştir. "*Su içmekle kanım içre hücrem zikrini guslederim, Tevhid'e girdim bu gusül farz oldu bana*" şeklinde bir açıklama yaparak çok su içmesinin hikmetini ifade etmiştir.[401] Her gün yıkanmanın da kendisine emrolunduğunu çoğu zaman sohbetlerinde ifade etmiş *"Suyu, kâsesi bin altına olsa her gün yıkanınız*!" diyerek her gün yıkanmayı talebelerine de sıklıkla tavsiye etmiştir.[402]

Kanaatkâr bir yapısı vardı ve ehl-i kanaat olduğu için de *evinde bereket hâli zuhur ettiğini, sofrasında bir lokma yiyenlerin doyduğunu* belirterek, bu durumun kendisine de garip geldiğini ifade etmiştir.[403]

Kendisinin *rıza rüzgârının bir yaprağı gibi* olduğunu, bu sebeple de Allah'a şükrettiğini söylemiş, *Yed-i Kudret'in kendisine sürüldüğünü ve bin bir sırrın kendisine ayân olduğunu, bir tek gözünün, gönlünün nurla dolduğunu, Cemâlullah'ın kendisine zâhir olduğunu* söylemiş ve '*Cemâl Celâl, Celâl Cemâl karışarak tevhid oldu'* şeklinde bir açıklama yapmıştır. Yaşadığı halle ilgili olarak da '*Deryâ içre düşüverdim, damla idim Umman oldum. Dertli idim derdim gidip DERMAN oldum*'[404] diye bir benzetme yapmıştır. Burada Niyazi Mısrî'nin *'Derman arardım derdime, derdim bana derman imiş/Bürhan arardım aslıma, aslım bana bürhan imiş*'[405] dizeleri insan-ı kâmil olmanın altyapısı ile ilgili fikir vermekte ve Münir Derman'ın yukarıdaki ifadelerini hatırlatmaktadır.

---

[401] Derman, *Yazılmamış Sırlar5*, ss.8-9.
[402] Derman, *Su 1*, s.31.
[403] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.8.
[404] *Aynı eser*, s.8.
[405] Niyâzî Divanı, Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1963, s.169.
"*Dermân arardım derdime*
Derdim bana dermân imiş
Bürhân arardım aslıma
Aslım bana bürhân imiş
Her mürşîde dil verme kim
Yolun sarpa uğradır

İslam Mecmuası'nı okuyan bir kişiden mektup alan Münir Derman, mektupta kendisine '*Siz nasıl bir insansınız ki yazılarınızı okudukça içimde bir başkalık duyuyor, bilmediklerimi sizden öğrenmek istiyorum*' diye yazar ve nezaketin, İslam çerçevesinde tarifini ister. Münir Derman '*Vazifem icabı işlerim çok, ayrı ayrı cevap yazmak zor. Ecri de tepmek istemem. Genç arkadaş, ben âlim değilim. Herkes gibi bir Türk ve İslam çocuğuyum. Künyem işte bu kadar. Sırrımın açıklanmamasını, bana bağışlanmasını dilerim.*'[406] demiştir.

Kendisini tanıyanlar tarafından ifade edildiği kadarıyla, çok genç yaşlarda (16) kalp gözü açılmış nadir insanlardandır. Kâmil bir insan olarak kerâmetleri ve tasarrufları bulunmaktadır. Ancak kendisi manevi yönünü her zaman gizlemeyi tercih etmiş, '*Bunu nereden biliyorsun*' diye soranlara '*Ben doktorum, bilirim'* şeklinde cevap vermiştir. Celâlli olduğu için herkes kendisine yaklaşamamıştır.

Eskişehir'de çalıştığı dönemde zamanının çoğunu hastanede geçirir, mesai saatleri dışında da, hiçbir ücret talep etmeden ve karşılık beklemeden sadece Allah rızası için hastaların ve ihtiyaç sahiplerinin yardımına koşardı.[407] Meslekî açıdan çok başarılı bir doktor olduğu halde, özel muayenehane açmamış, parayla hasta muayene etmemiş, yoksul hastaların ilaç paralarını kendi cebinden ödemiştir. Gerçekleştirdiği ameliyatlardan ve uyguladığı tedavilerden para almamıştır. Paraya önem vermediğini '*Aldığım maaş bana yeter*.'[408] diyerek sık sık vurgulamıştır.

Mürşîdi kâmil olanın
Gâyet yolu âsân imiş"
Bestekâr Dede Ali Şirügani, Mâhur Durak 327, Nişâbur İlâhi 328.

[406] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, s.168.
[407] Derman, *Su 1*, ss.5-6.
[408] Kanyılmaz, *Dr. Münir Derman'dan Anılar, Kerâmetler*, s.8.

Talebelerinden Sabri Tandoğan Bey'in ifadelerine göre, büyük bir mesuliyet duygusuyla hastalarıyla yakından ilgilenirdi. Yaptığı zorlu ameliyatlardan sonra hastalarını kontrol etmek için gece yarıları hastaneye giderdi. Hasta bakıcıları kontrol eder, hastaları ihmâl etmemeleri için uğaşırdı. Hemşire ve hastabakıcıların ihmalkârlıklarını hisseder, adetâ hastaların yardım istediklerini manen duyar ve hastaneye gidip, hastalarına Hızır gibi yetişir, onlarla alakadar olurdu. Maalesef bu ilgisi hastanede çalışan diğer doktorları rahatsız etmiş, kendisi Sağlık Bakanlığı'na şikâyet edilmiş ve ödüllendirilmesi gerekirken ceza verilmiştir. Bu yaşadıkları O'nu çok üzmüş ve emekliliğini isteyerek uzun yıllar emek verdiği hastaneden kalbi kırık bir şekilde ayrılmıştır. Almanya'ya gitmiş ve memleketinden 11 sene ayrı kaldığı gurbet hayatı, bu şekilde başlamıştır.[409]

Hastaların yardım çağrılarını manen duyup hastaneye giderek hastalarıyla ilgilendiğine dair en güzel örnek, 1964 yılında gerçekleştirdiği ameliyatla ilgilidir. O gün kendisi nöbetçi olmadığı halde, çocuğun bacağı kesilmek üzere tam ameliyata alınacakken, bir anda hastaneye gelir.

> "Diz kapağına kadar da çürüyen ayağı, kangren olmaktan ancak kesmekle kurtulurdu. Tam hazırlığı yapılırken, Münir Derman gelir. Burayı İhsan'ın annesini Şükriye Hanım şöyle anlatmaktadır: "Allah, nice nice doktordan razı olsun. Yoksa biz ayağı kestirecektik. Baktılar ki ayak gitmiş, tutulur tarafı yok, O sırada birden Münir Bey çıkıp gelmesin mi? Nöbetçi de değilmiş. Geçerken kaza olduğunu duyunca içeri uğrayıvereyim, demiş. "Sen hiç üzülme hanım. Çocuğunu iki ayağıyla yürürken göreceksin."[410]

Yukarıda anlatılan hadisede, Münir Derman'ın aniden hastaneye çıkıp gelmesinin bir tevafuk olduğu ve buna benzer olayların kendisinden sık sık zuhur ettiği talebeleri tarafından anlatılmaktadır. Ancak bu durumun bir gazete haberine

[409] Özel Görüşme: Talebesi Sabri Tandoğan, 20.08.2012.
[410] *Akşam Gazetesi*, 24 Temmuz 1964, Haber: İsmail Sadık. Fotoğraf: Eray Ünler.

bile yansımış olması ve bizzat bacağı kopan çocuğun annesi tarafından anlatılmış olması bizce önemlidir.

Kendisinin, Hz. İsa (as) gibi başını sokacak bir evi yoktu, hep kira evlerde, otel odalarında yaşamış, hatta hayatının son iki yılında Keçiören'deki Sanatoryum Hastanesi'nde kalmış, orada fakir ve garib bir kul olarak vefat etmiştir. Çevresindekilere, bu dünya hayatında fakirliğin tercih edilmesini nasihat etmiş, mal mülk edinmemiş, para biriktirmemiş, maddî bir servete sahip olmamış ve hayat boyu bu düstur çerçevesinde yaşamıştır. Çok çileli bir hayat sürmüş, maddî manevî büyük sıkıntılara göğüs germiş, dertlerle boğuşmuş, Allah'a hakikî mânâda bir kul olabilmek için ağır riyazetler yapmış, az yemiş, az uyumuş, çok çalışmış ve gösterişsiz, yalın bir kul olarak yaşamış ve o şekilde vefat etmiştir. Bunca sıkıntı çekmesine rağmen hiç şikâyetçi olmamış, teslimiyet ve sükûnetle yaşamıştır.[411]

Günlük hayatında her işini kendisi yapar, kimseyi kendisine hizmet ettirmezdi. Dertlilerle sürekli ilgilenmiş, bir doktor olarak hastalarla tıbben ilgilenmenin yanı sıra, mânen himmetiyle de şifaya vesile olduğu ifade edilmiştir. Hastalarının ve talebelerinin bizzat şâhit olduğu, kendisinin şifaya vesile olan yönü ile ilgili anlattığı pek çok hatırası bulunmaktadır. Bunların bir kısmına tezimizin ilerleyen bölümlerinde yer verilecektir.

Münir Hoca himmetini her zaman gizlerdi. Tedavi olamadıkları çaresiz hastalıklarına dua almak için O'na gelenler olurdu. O, '*Ben hekimim, reçete*

[411] 16.05.1973 tarihinde Almanya'dan yazdığı bir mektupta kendisiyle ilgili şöyle yazmıştır:
"Çilemden, yoksulluğumdan, derdimden ve acılarımdan acı duymuyorum. Alıştım onlara. Başkalarına çile çektirdiğimden çok zebun hale geliyorum. Karım, kızım, Gül'üm. Öldüğümde bu çileden kurtulurum ama onları tekrar çile ve üzüntüye garkedeceğimden, bu üzüntüm ötede de devam edecek. Çileden çile çıkıyor, dertten dert doğuyor. Bunlara itiraz şeklinde Allah beni imtihan etmedi ki bileyim bunları. Bunları size bahsetmem de bir çile, dert veriyor bana. Siz dua edin bana. Nereden girmişim bu yola çocukluğumda bilemiyorum. Ben de diğer insanlar gibi olsaydım keşke. Ne rahatım var ne zevkim. Yemek bile yemiyorum günlerce. Sevdiğim suyu bile bulamıyorum. Son kebap yemiştim, Yaşar'la Ahmet'le, 9 aydır et görmedim. Senelerce aç kaldım, açlıkla alıştım, bulduğum zaman da artık yemek istemedim. Yemek ve yememek bir oldu gitti."

yazarım' der, reçetesine bir aspirin yazar, gönderirdi. Hasta iyileşir ama Münir Hoca'nın himmetinden haberi olmaz, aspirinden iyileştiğini sanırdı. Buna benzer pekçok olayda şifaya vesile olmuş, tıbbi müdahale gerektiren konularla tıbbi olarak, manevî müdahale gerektirenlerde ise manevî olarak tedavi etmiş ve pekçok insanı kurtarmıştır.

Münir Hoca, manevî hayatını da çok yoğun olarak yaşamış, kimi zaman yaşadığı bu halleri anlatmıştır. Onun seyr ü sülûkunda yaşadığı hallerden biri de yaş meyve yiyememesidir: 10.03.1954 yılında gece saat 03.10'da teheccüd namazından sonra su içerken nur yüzlü bir şahıs tarafından; '*Çilem*' başlığı ile kendisine bir yazı yazdırıldığını belirtmiş ve bu yazıda, kendisinin manevî durumuna ilişkin bilgiler vermiştir. *'Çilem'* başlığıyla yazdığı yazıda bir hadise yaşadığını ve sonrasında yaş hiçbir meyveyi yiyemediğini, yemeye çalıştığında ise boğazında kaldığını ve yuttuğu takdirde çıkardığını, 18 yıldır meyve sularında da aynı hali yaşadığını anlatmış, '*Ben meyveye hasret, meyve bana hasret*' diyerek veciz bir şekilde ifade etmiştir. Bu durumun aşağı yukarı 27 yaşlarında ortaya çıktığını söylemiş, yaşadığı hadisede maneviyat âleminde kendisine birtakım meyveler ikram edildiğini, onları yedikten sonra, bu hâlin tecellî ettiğini ifade etmiştir. Her gün yıkanmasının, az yemesinin, az uyumasının ve çok su içmesinin de bu olayla kendisine emrolunduğunu ifade etmiş ancak bu emirleri yerine getirirken hiç zorluk çekmediğini, kendiliğinden, zorlanmadan uygulayabildiğinden de bahsetmiştir. [412]

Bir sohbetlerinde, *"İstersem 35 gün yemek yemem. Allah doyurur. Midesine düşkün bir adam değilim"*[413] diyerek kendisiyle ilgili bir bilgi vermiştir. İnce bir dilim ekmeğin üzerine acı hardal sürüp yer, sonra da suyunu içip oruca niyetlenirdi.

[412] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, ss.8-9.
[413] Derman, *Eskişehir Vaaz notları*, s.122, 9. Dakika.

Bazen de yine ince bir dilim ekmeğin üzerine ince doğranmış acı biber turşusu koyar, orucunu açar, tekrar niyetlenirdi. Maydanozu çok severdi. Bazen talebeleri bir bağ maydanoz götürür, kendisi de onu çiçek gibi bir bardak suya koyup buzdolabına kaldırırdı. '*Bu bana en az bir hafta yeter*.' derdi. '*Vücudun günlük ihtiyacı olan mineraller miligram cinsindendir. Vücut onları iki tel maydanozdan alır, fazlası atılır. Tuvalet doldurmaya yarar. Bütün yiyecekler böyledir. Vücut ihtiyacı kadarını alır, fazlası atılır.*' derdi. Asma yaprağından yapılan yaprak sarmayı severdi. Günde bir tane dolma yer, bir tencere dolma için '*Bu bana, bir dağın başında olsam bir ay yeter'* derdi.

Meyve yemezdi. Ona uzun yıllar hizmet eden polis Hüseyin Ayırgan (merhum) sorduğunda: '*Oğlum! Tam olgunlaşmadan koparıyorlar, zikrini tamamlamadan…*' demiştir. Limonu severdi. '*Limon asittir fakat bünyeye girdiği zaman alkalen (baz) özelliği gösterir. Kanın asitliğini dengeler*' diyerek bir açıklama yapmıştır. Suyu çok soğuk içerdi. Buzluktan yarı donmuş olanı daha çok severdi. *'Rahmet soğuktadır*'[414] derdi.

Meyve yiyememesinin sebeplerinden birinin de meyvelerin zikirlerini tamamlamadan toplanması olduğunu söylemiştir. Meyvelerin zikrini tamamlamaması ile ilgili daha fazla yorumda bulunmamıştır. Böyle durumlarda kendisi fazla yorum yapmaz, karşısındaki insanı zor durumda bırakmak istemezdi. İnsanların kaldıramayacağını bildiği için susmayı tercih ederdi. Bu konuda yaptığı başka bir sohbetlerinde, bu devirde mideye helâl lokma sokmanın neredeyse imkânsız olduğunu, Müslüman bir kul, her ne kadar rızkına haram karıştırmamak için hassas davransa da çevredeki insanların tavır ve davranışlarının dahi midesine

[414] Kanyılmaz, *Dr. Münir Derman'dan Anılar Kerâmetler*, ss.46-47.

haram lokma girmesine sebep olacağını ifade etmekte ve bunu bir örnekle açıklamaktadır. Ekmek yapan fırıncının gusülsüz olması, kesilen etlerin besmelesiz kesilmesi, meyve yetiştirilirken çiftçinin tohum çalmasının bile, biz onlardan mal almaya devam ettiğimiz sürece, bizi etkileyeceğini söylemiştir. Bu devirde artan hastalıkların sebebinin de bundan kaynaklandığını, vücutların haram lokma ile manen zehirlendiğini ifade etmiştir. Bunun çözümünü bilse sayfalar dolusu kitap yazacağını söylemiş, herkesin çözümü kendi aklıyla bulması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak yine de birkaç ipucu vermiş ve '*Riyayı, yalanı kaldır. Mümkün olduğunca temiz olmaya çalış. Allah yardım ederse helâl gıda almaya başlarsın. Haram midene girecekse hiç olmazsa güzel sözlerle kendini besle, insanlara yardım et. Evine haram lokma sokma. Haram lokma sokacağına aç dur. Gözyaşıyla kendini temizle'* diyerek tavsiyelerde bulunmuş ve edepli olmanın önemine vurgu yapmıştır.[415]

Kendisi sürekli abdestli olurdu. Resul-i Ekrem'e (sav) daima abdestli bulunmanın farz olduğunu belirterek, '*Sana niçin olmasın? Abdestsiz yeme, içme, konuşma. O zaman Resulü ekrem'e yanaşmak imkânına patika yol açmış olursun*.' demiş ve bu konuda münakaşa edilmemesi gerektiğini söyleyerek; '*Dediğimi yapabilirsen yap. Abdestsiz kimse nastır. Yani lâ ale't-ta'yin (avam) bir insandır. Yani imanını izhar için, kendi kendinde gizli insan demektir. Abdestli insan "mümin"dir. Yani âdemiyetini izhar ve kendi kendine tasdik için inanan demektir. Secde hikâyesi insana değil, insanda gizli âdemiyet hamulesinedir. Bu âlemde âdemiyet hamulesi ile görünebilmek hünerdir. Hem de çok büyük hünerdir. Bu gibi insanların ayağının altını, avucunun içini öperim*'[416] diyerek abdestsiz bulunan bir

[415] Derman, Sohbet ses kaydı no:34.
[416] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.92.

insanın sıradan bir insan olduğunu ve abdestli insanın mümin kategorisinde olacağını vurgulamıştır.

Kendisi ile ilgili şüphe duyanların, bu şüpheleri kafalarından silebilirlerse fayda göreceklerini, bu kişilerin de şükrün tadını bileceklerini söylemektedir. *Halvet suyu ile gideceği yerin yolunu yıkayan insanın, elinden tuttuklarını* söylemekte, nasıl ki vücudun ve ruhun guslü varsa, sâlikin de temiz caddede yürümesi için gideceği manevî yolu da menzile kadar guslettirmek gerektiğini, kendilerinin de o yolun trafik memurları olduklarını ifade etmektedir. Kendi kendine güvenerek şüphelerini silen kişinin bahane aramaya başlayacağını, bahanenin habersiz yakalandığını, saklanarak günü geldiğinde o bahane ile sâlikin elinden tutulacağını söylemiştir.[417]

Münir Derman, bir sohbetlerinde kendisi ile ilgili şöyle bir bilgi verir:

> "Bakın ben 62-63'ü aştım. 50 senedir güneş üzerime doğmadı. 50 senedir abdestsiz gezmem. 50 senedir iki saat uyurum. Günde bir defa yemek yerim. Öyle alıştım. Hiç dua etmiş değilim, bir defa ettim. Ama o da sıkıldım, hem de nerede biliyor musun helâda. Şimdi sıkıntı gelir bana yapamam bu işi. "Elhamdulillahi Rabbi'l-âlemîn". Başkalarına dua ederim. Kendime hiç, şunu ver, bunu şöyle et, böyle et, bilmem ne. E, o beni bilmiyor mu yahu, ne olduğumu? Ona mı hatırlatayım. Ama diyeceksiniz ki, "Dua edin vereyim.[418] Dua et vereyim diyor. Cenâbı Allah bir şey dua edersin vermez. Kulunun bir daha sesini işiteyim diye vermez onu. Yalvarışı çok hoşuna gider Cenâb-ı Allah'ın. "Aman ya Rabbi."[419].

Bir sohbetinde kendisi ile ilgili şöyle bir açıklama yapar:

> "Bak ben ilm-i cifir bilirim. İlm-i remil bilirim. İlm-i kırtasiye bilirim. İlm-i kimya bilirim. Hem bunları adamakıllı bilirim. Ama vakti geldiği zaman yaparım size. Ben şimdi elime şu kadarcık bir kâğıt alırım. Bunu şöyle, onu veririm avucun içine kapatırım elini. Ne istiyorsun? İngiliz altını mı olur, Napolyon mu, beşibirlik mi ne? Şöyle bir tutarım açarsın beşibirlik. Ben tutarım onu sana gösteririm böyle önüne korum. Kimse dokunamaz. Kapatırsın elini gene kaybolur. Buna ilm-i kırtasiye derler. Fakat bunlar yapılmaz. Ne yapacaksın yapacaksın da."[420]

---

[417] Derman, *Yazılmamış Sırlar5*, s.9.

[418] Mü'min, 40/60: "Bana dua edin ki duanıza icabet edeyim. Bana kulluk etmeyi büyüklüklerine yediremeyenler alçalmış olarak cehenneme gireceklerdir."

[419] Münir Derman, Sohbeti, dakika 53**.**

[420] Münir Derman, Almanya sohbeti, bant 71, dakika 3-6.

diyerek pek çok manevî havas ilmine mazhar olduğunu açıklamış ancak bu ilimler bilinse bile yapılmayacağını da ifade etmiştir. İlm-i cifir ile ilgili de şöyle bir bilgi vermiştir: "*Cifr, koyun derisi demektir. Bu ilmi bilebilmek için bir koyun alacaksın. Onu bıçaktan kurtarıp besleyeceksin. Kendi kendine ölecek. Onun yününden bir hırka yapacaksın kendine. Ondan sonra bu ilmi tahsil edeceksin*."[421]

Ağrı'nın Eleşkirt ilçesinde Hükümet tabipliği yaptığı dönemde (1940), soğuk bir kış günü trenle Eleşkirt'e giderken Erzurum yakınlarında, yolcular arasında, ateş, bazı tarikat sahiplerini yakmazmış diye bir konu ortaya atılmış. Bir kısmı yakar, bir kısmı yakmaz derken, Münir Derman, "*Bak ben doktorum, mesela ateş beni yakmaz."* demiş, vagonda yanan sobayı elleriyle tutup kaldırmış, yan tarafa çekmiş ve görenler şaşırmışlardır. Burada bizim açımızdan önemli olan Münir Derman'ın aldığı tasavvuf terbiyesi dolayısıyla, olağanüstü bilinç halleri tecrübe edebildiği ve kendine verdiği telkinleri içselleştirerek, onlarla bütünleşerek bu tür haller yaşayabildiğidir.

Ankara'da Hacı Bayram Camii yakınlarında dergâhı bulunan eski milletvekillerinden Nakşibendi/Halvetî şeyhi merhum Emin Acar Efendi, Münir Derman için '*O ruhanî ve yanan fırına giren bir adamdı'* demiş ve Münir Derman'ın Nakşibendî, Rufaî ve Kadirî tarikatından icazeti olduğunu ifade etmiştir.[422] Kendisi ile ilgili olarak, beş postun sahibi de denilmektedir. Ancak elimizde kendisine ait böyle bir resmi vesika veya müşahhas delil şu an için bulunmamaktadır.

[421] Talebesi Hüseyin Ayırgan tarafından şahsımıza verilen sohbet dökümlerinden. S. 35, Dakika: 17.
[422] Özel Görüşme: Dr. Emin Acar, Ekim 2014.

Eskişehir'de "*Ateş nasıl yakmaz hocam*?" diye soran birisine. "*Gel, çok basit*" diyerek yanan bir fırına girmiş, eline de bir gazete almış, çıktığında gazetenin de kendisinin de yanmadığı görülmüştür. '*Ateş insanda yanacak yer bulursa öyle yakar, yoksa yakmaz*"[423] demiştir. Şems-i Tebrizî de "*Önce sana yuvarlak bir tandır ocağında oturmayı öğreteyim. İlk gün biraz geride otururbut, sonra yavaş yavaş tandırın kenarına gelirsin*"[424] diyerek fırında oturmayı öğretebileceğini söylemiştir. Biz de bu ifadelerle, bu hâlin mümkün olduğunu anlıyoruz. Derman da, "*Ateşin yakmadığı eşref saatin sırrını öğretecek bir usta ara."*[425] diyerek hakîkî bir mürşid-i kâmil bularak ateşin yakmayacağı iman ehli bir insan-ı kâmil olabilmekten bahsetmektedir. Kuran-ı Kerim'de geçen '*Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!*'[426] âyeti kerimesi de bize Münir Derman'ın yukarıdaki ifadesini doğrulamakta, Allah takdir ederse ateşin kullar için serin olabileceğini ve yakmayacağını açıkça belirtmektedir.

Münir Derman, ateşin yakmamasıyla ilgili olarak şöyle demektedir:

> "Hz. Fahr-i kâinatın eteğine yapışanı ateş yakmaz. Etek her tarafta görünmez yakala. Çok yemek, çok uyumak, çok zır zır etmek insanın gönlünü öldürür. Dertlerde belâlardaki hikmetlerin sırrına ererek sefaya vararak gülmekte hüner vardır. Hayvan gibi durmak da uygun değil, gözünden yaş gelecek. Yaş, Cenâbı Hakk'a yanaşmanın şiddetinden gelir. O halde ateşten korkuyorsan Cenâb-ı sav'in kabrini gören, Kâbe'yi ziyaret edenlerin elini öp. Öyle hacılar vardır ki kendi cehenneme gider, ama sen onun elini öpüp cehennemden kurtulursun. Bir el Resulullah (sav)'in elini değdiği peşkiri yaktırmazsa, ya nura doğan bir ruh ne yapmaz nura. Kâbe'nin taşını kerpicini öptü Resulullah Efendimiz, puthane Kâbe oldu. Puthanedeki Haceru'l-Esvedi öptü mübarek dudakları, puthane Kâbe oldu. Sonra kıble oldu. Sende çalış bu gibi kimselere, toprak ol, onlar da seni putlardan temizlesin."[427]

[423] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.13.
[424] Şems, Tebrîzî, *Makâlât*, çev. Mehmed Nuri Gençosman, Ataç Yay., İstanbul, 2011, s.237.
[425] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.47.
[426] Enbiya, 21/69.
[427] Münir Derman Ses Kaydı. No: 16 ve 9 Nisan 1967 Pazar.

Kendisi bir sohbetlerinde, '*Ateşe tapanlar bile ateşe girse yakar. Ateşin tabiatı değişmez. O Allah'ın kılıcıdır. İzinle keser izinle yakar. Sen Allah'a kulluk edersen ateş nasıl yakar seni. Kelimeleri kafanıza kaydedin. Ateş İbrahim'e diş geçiremedi'*[428]demiş *ve "Ey ateş! İbrahim için serin ve selâmetli ol, dedik"*[429] *âyetini de referans göstererek,* cehennem ateşini söndüren nurun ancak bu dünyada kazanılabileceğini, o nurun da iman nuru olduğunu söylemiştir.[430]

'Gayba inananlar, ruhlarının derinliğinde yanan kudsi ateşi yakabilirse velîlerin gösterdiği kerâmetin altında bir sebepler zinciri olduğunu hatırlar. Bir kıvılcım yakımı orayı allak bullak eder. Hikâye bildiğiniz gibi değildir. Hz. Fahr-i kâinata yapışanı ateş yakmaz'[431]diyerek Resulullah (sav)'e tabi olanları ateşin yakmayacağını ifade etmiştir. Şems-i Tebrizî, "*Evliyâ zümresinden bazı kimseler vardır ki yanan ateşe atılırlar ama asla yanmazlar"*[432]diyerek Derman'la benzer bir görüş ortaya koymuştur.

Mevlanâ'da Mesnevi'de "*Cehennem mümine der ki, 'Çabuk geç, yoksa nurun ateşimi söndürecek!' Cehennemlik de nurdan böyle ürküp kaçar, çünkü onda Cehennem mizacı gizlidir*"[433] diyerek müminde nasıl nur mizacı gizliyse, cehennemde de ateş mizacının gizli olduğunu, ikisi farklı cins ve birbirlerinin zıddı olduğu için cehennem müminin nuruyla ateşini söndürmesinden korkmaktadır. Mesnevi'de Peygamber (sav)'in hadisinden bu konuyla ilgili bir alıntı yapmıştır. Şöyle ki, Cenâb-ı Peygamber (sav) buyurmuştur, *"Müminler dua ederken, Hak'tan*

[428] Münir Derman Ses Kaydı. 3 Nisan 1967, Tekke Camii, Bant No.43.
[429] Enbiyâ, 21/69.
[430] Münir Derman Ses Kaydı, Bant No.31.
[431] Münir Derman Ses Kaydı, Bant No.16.
[432] Tebrizî, *Makâlât,* s.269.
[433] Mevlana Celaleddin Rumî, Mesnevî-i Şerif Tam Metin, çev. Süleyman Nahîfî, sadeleştiren: Âmil Çelebioğlu, Timaş ve Alperen Yay., İstanbul, 2007, s.490.

cehennemden aman dilerler, Cehennem de müminden aman dileyip 'Ya Rabbi, Sen falan kişiden beni uzak tut' der."[434] Görüldüğü üzere, Mevlana'nın bu konudaki söyledikleriyle Münir Derman'ın söyledikleri, birbiriyle örtüşmekte ve Peygamber (sav)'in hadisini açıklamaktadır.

'Besmeleyle İsa ölüleri diriltti. İbrahim ateşe atıldığında gül bahçesi oldu. Musa taşa besmeleyle vurdu. Bunlar palavra değil. Masal diyenler vardır, onların kafaları masaldır. Daima Allah de, onun namıyla al ver, Allah'sız bir saniyen olmasın. Firavun, ebediyete gitti sesi gelmiyor. Musa'nın, İsa'nın sesi hâlâ geliyor. Resulün (sav) ruhaniyeti hâlâ devam ediyor. Her tarafımızı kaplamıştır. O halde Allah (cc) de'[435]diyerek bu gibi mucizelerin hikâye olmadığını, gönül gözüyle bakılabilirse bunların hakikatinin görülebileceğini, bizlerin de kullar olarak üzerimize düşen görevin, aşkla Allah demek ve içimizdeki nur-ı Resulullah'ı canlandırmak olduğunu kısaca anlatmaktadır.

Münir Derman, eserlerinde ve sohbetlerinde kimi zaman "*söyleyemem, söylenemez*" gibi ifadeler kullanır. Bununla ilgili olarak da "*Benim iznim yoktur o kadar. Beni bağışlayın, yalnız size bulutlu, gölgeli, gece yıldızlara bakıp da birşeyler sezerek akla dökülemeyecek bazı anahtarlar verebilirim.*" diyerek manevî meselelerle ilgili açıklama yapmanın her zaman mümkün olmadığını belirtmiştir. Kimi sırların söylenmesinde manevî büyük bir vebal olduğunu, böyle durumlarda soru sorana da söyleyene de büyük bir pay olduğunu ifade etmektedir. '*Söyleyemem*' ifadesinde ise vebalin söyleyene yüklendiği gibi, soru soranı Hakka isyana sevkedeceğini belirterek, bu durumdan "*Hakk'a sığınırım*" demiştir. Bu gibi sorulara cevap vermeye kalkmaktan daha hayırlı ve doğrusunun '*ben cahilim*'

[434] Rûmî, *Mesnevi*, s.491.
[435] Derman Ses Kaydı No.14.

demek olduğunu belirtmiştir. Ancak cahilim demenin de doğru bir söz olmadığını, insanın kendine hakaret etmiş olacağını söylemiştir. Bu gibi durumlarda söylenenlerden şüphe edildiği takdirde söylenen şeye töhmet etmiş olunacağını, bunun Hak'ka karşı saygısızlık ve inanılmayan bir hakikate yalan isnat edilmiş olacağını özellikle vurgulamıştır. '*Öyle meseleler vardır ki inanılmadığı takdirde insan kâfir olur. Bu kâfirlik, insanın âdemiyet tarafına ait değildir. Kur'ân'ın bildirdiklerine inanmayan kâfirdir. Bir kısmına inanıp bir kısmına aklî itiraz bile yapsa insan kâfir olur. Bir emri yapmamak başkadır. Böyle şey olmaz demek başkadır*'[436] diyerek anlattığı bazı manevî olaylar ve sırlarda açıklama yaptığı takdirde bu açıklamaya inanmayan müminlerin çok büyük günaha girebileceklerini, kimi zaman imanlarını kaybetme noktasıyla karşı karşıya kalacaklarını özellikle vurgulamış ve bu yolun aslında kıldan ince kılıçtan keskin olduğunu göstermiştir. Bir sohbetlerinde, '*İman dediğin abdest gibidir. Anında kaçabilir onun için son nefes çok önemlidir*'[437] diyerek, imanı muhafaza etmenin ne kadar hassas bir mesele olduğunu ifade etmiştir.

Tasavvuf manevî ve bâtınî bir tecrübeye dayandığı için sözlerle anlatılması çok zordur ve ifade edildiği takdirde tam anlaşılamayabilir ve eksik kalır. Tasavvuf alanında önemli akademisyenlerden olan Annemarie Schimmel (ö.2003), bu tür anlaşılmaz, esrarengiz, akıl kapasitesini zora sokan ifadelerle ilgili şöyle bir açıklama yapmıştır:

> "Klasik metinlerde karşılaştığımız kimi tanımlar, sûfi üstadlarca söylenmiş bir tür koan'dır; işiteni şaşırtmayı, mantık melekelerini karıştırmayı ve böylece ilgili sözcüğün ya da sözkonusu tasavvufî "hâl" veya "makam"ın gerçek anlamının mantıksal olmayan kavranışını açığa çıkarmayı amaçlayan bir paradokstur. Bu gibi sözlerde karşılaşılan görünürdeki çelişki, aydınlanma/işrak ile ortadan

[436] Derman, *Su 3*, s. 82.
[437] Kanyılmaz, *Dr. Münir Derman'dan Anılar, Kerâmetler,* s.51.

kalkmaktadır. Bu, hiç değilse, üstadların aynı soruya farklı yanıtlar vermeleri olgusunun olası bir açıklamasıdır."[438]

"Koan" diye ifade edilen bu tür ifadeler duyulduğunda, anlaşılabilmesi için insanın zihnî olarak yoğunlaşması gerekmektedir. Bu zorlayıcı yöntem akıl ve mantıkla anlaşılamayan konularda odaklanmayı sağlayarak meditasyon nesnesine dönüşmektedir. Dikkatlerini tamamen '*koan*' üzerine odaklayan muhataplar, akılcılıktan sıyrılarak sezgisel bilinçlerinin harekete geçmesini sağlar. Böylece, akıl ötesine geçerek metafizik olayların kalbî tefekkürle anlaşılma imkânı ortaya çıkar. Tasavvufta yapılan rabıta, murakabe, tefekkür gibi uygulamalar, sufilerin akıl ötesine geçerek, aklı aşmalarını, düşünmemeyi düşünme hâlini yaşayarak ruhu dünyanın zamanlılık ve mekânlılığından kurtarıp zamansızlık-mekânsızlık âlemine gitmesini ve cevapların oradan kalbe ilham olarak gelmesini sağlar. Yani tasavvufi '*koan*' türü ifadeler kullanılmasındaki amaç, akılcı düşünmeye alışmış insanların sezgisel bilinçlerini harekete geçirmektir. Çünkü sûfîlere göre, hakikat ancak sezgisel olarak anlaşılabilir ve içselleştirilebilir. Bu tür ifadelerle ilgili klasik dönem sûfîlerinden Ebû Bekir Zekkâk şöyle bir değerlendirme yapmıştır: "*Tasavvuf konusunda Cüneyd'den işittiğim bir kelime kırk yıl kafamı karıştırdı".*[439] Bu açıklama bizim açımızdan Münir Derman'la ilgili de çok rahatlıkla söylenebilir. Eserleri ve sohbetleri incelendiğinde okuyucu ve dinleyicilerin kafasının çoğunlukla karıştığı gözlemlenmekte, bu da derin tefekküre zemin hazırlamaktadır. Münir Derman'ın '*koan*' tarzı ifadeleri bu kadar sıklıkla kullanmasında, sadece aldığı tasavvufi terbiye değil, aynı zamanda Fransa'da almış olduğu Pskoloji ve Felsefe eğitiminin de rolü olduğu muhakkaktır.

[438] Annemarie Schimmel, *İslam'ın Mistik Boyutları/Mystical Dimensions of Islam*, çev. E. Gürol, Kabalcı Yay., İstanbul 1999, s.29.
[439] Bayzan, *Sûfî ile Terapist*, ss.58-59.

Münir Derman bir sohbetlerinde; "*Çocukluğumdan itibaren, Hakkın nasîbetü'l-feyzlerinden istifade ettiğim, ellerini öptüğüm büyüklerinden bir nebze söyleyeceğim"* diyerek hocalarından bazılarının isimlerini saymıştır. Bu kişiler: "Trabzon'da Ömer İnan Efendi, Eleşkirt'te Ömer Efendi, İstanbul'da Zihni Efendi, Trabzon'da Haçkalı Hoca, Riyad'da Mennan Hz'leri, Cezayir'de Ebu Dehir Hz'leri, Cizre'de Ebu Ferda Hz'leridir."[440]

İsmini zikrettiği hocaları ile ilgili maalesef kaynak ve bilgi bulunamamaktadır. Ömer İnan Efendi ile ilgili elimizde sadece bir tane resim, bir de Münir Derman'ın kendi sohbetlerinde bahsettiği çeşitli hatıralar bulunmaktadır. Onlardan bir kısmı yukarıda kendi hayatından ve manevî gelişiminden bahsederken anlatılmıştır.

Şimdi bu muhterem zevatın bir kısmını görelim.

3.1. Ömer İnan Efendi

Ömer İnan Efendi, Münir Derman'ın hayatında çocukluğundan beri çok derin izler bırakmış ve talebesini yetiştirme hususunda büyük bir hassasiyetle hareket etmiştir.

Ömer İnan Efendi, her velînin kelâmının başka olduğunu, her birinin kendi makamına göre konuştuğunu, her velînin yeni bir anlayış getirdiğini ve kendinden önce gelene nasip olmayan bir mânâ ve irfan yolu açtığını vurgulamıştır.[441] Yani Allah'ın sonsuz ilminden bir damla alan velîler birbirlerini tekrar etmeden, o geniş ilim deryâsından farklı kesitler sunarak Allah'ın yüceliğini ortaya koymaktadır.

[440] Hüseyin Kanyılmaz'dan alınan ses kasetlerinden yazılmıştır. Kasette "Sanatoryum Sohbeti" yazıyor ancak Almanya'da yaptığı bir sohbet.
[441] Talebelerinden Hüseyin Ayırgan tarafından temin edilen özel notlarından alınmıştır.

Ömer İnan Efendi'nin yaşadığı özel bir manevî hâle şahit olan talebesine, "*Dağa yalnız Musa çıkar. Ötekiler dağın eteğinde dururlar*" diyerek âdeta bir hedef vermiş, ardından da "*İnsan, Allah'ı bulamayacağını hissettiği, acz içinde kaldığı dakikada Allah'ını bulmuştur*"[442] diyerek, Allah'ın yüceliği karşısında insanın acz içinde olmasının önemini vurgulamıştır.

Münir Derman, yola giren bir dervişin, mürşidini nasıl takip etmesi gerektiği ile ilgili Hocası Ömer İnan Efendi'nin sözlerini nakletmiş ve şöyle demiştir:

> "İnsan cesedi ile Ruhu arasındaki kanunlar da böyledir. Onları bulup ortaya çıkarmak gerekir. RUH, CESET, CAN, NEFİS: Bu kelimeler tariftir. Bunlar arasındaki kanunları bulmak, onları kullanmak hünerine varmak, kelimelere bağlanmak lâzımdır... Bu iş lâf ile tarif edilemez, adamını bulursan o seni hazırlar, yavaş yavaş yetiştirir. Sabır içinde birşey beklemeden teslim olacaksın. Sendeki kabiliyetler haberin olmadan ortaya çıkar. Bunu yapabilecek kim ise, senin samimi olup olmadığını, sabrını ölçer, tartar kendi terazisi ile... Kibrini yok eder. Seni haberin olmadan tetkik eder, imtihan eder. Hareketlerindeki konuşmandaki doğruluğu ölçer, bazı devam edilecek âyetler esmalar tavsiye eder. Bunlar sihir değildir. Ruhun cesede hâkim olması içindir. Zamanını o bilir. Küçük riyazet tavsiye eder. Seni samimi bulursa, mihnete, acıya, yoksulluğa, çileye alıştırır, sabra ulaştırır. Belki az bir zamanda, belki seneler ister, senin kabiliyet ve samimiyetin buna en büyük âmildir. Seni cemiyet içinde farkına varmadığın bir çileye sokar, haberin olmadan da erbaîne sokar. Dış halvete alır, sonra hakîkî halvete alır. Ruhla ceset arasına giren nefsini (himmet-i sagir) ile yok eder. Ve birgün bakarsın seni hakîkî halvete alır... Seni bazı herkesin bilmediği kimselerle tanıştırır, ondan sonra seni salıverir, gidersin. Artık, bildiğin gibi yürü der. Fakat senden artık uzaklaşır, uzaktan seni tasarruf ve velâyet gözü ile takip eder, korur, ama yanına yanaştırmaz. Bazen ikaz için değişik şekilde rüyana girer. Dediklerinden, tavsiyelerinden, yap dediği şeyleri aksatma, ihmâl etme, bu öyle bir şeydir ki bir anda yuvarlanırsın... Bu yuvarlanmada bir günah yoktur, tamiri mümkün olmayan bir iflâs vardır."[443]

Yukarıdaki sözleri Münir Derman'ın hocası Ömer İnan Efendi söylemiştir. Bunları anlattıktan sonra da talebesine "*Seni artık ancak ben görebilirim, başkası göremez*" demiş, "Neden?" der gibi gözlerine bakan talebesine gülümseyerek "*Sen görünmezsin de ondan*" demiştir. Münir Derman ise bunun üzerine "*Hocam*

[442] Derman Denizli Vaaz Bantı: 67, Dakika 58.
[443] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, ss.128-129.

"Görünmek istiyorum", demiş, Hocası da *"Sırası gelince görün*" diye yorumda bulunmuştur.

Hocası ile ilgili bir hatırası da şu şekildedir: "*Rahmetullahi aleyh, hocam söylemişti. Ben küçüktüm. Ramazandı. Uzun bir yaz günü. Çok susamıştım. Amma kimseye susadığımı söylemedim. Hocam buraya gel dedi…"Dudakların kurudu amma, elem çekmediğini bilirim oğlum… Susuzluğa da sabret. Ecrini sonra görürsün… Bir gün gelecek ki bu dereler, pınarlar, ırmaklar çorak olacak. Çorak yerler de çöle dönecek… Bu âhir zamanın alametlerinden biridir unutma…"*[444] buyurmuştu. Hocasının bu ifadeleri âhir zamanla ilgili ürkütücü gerçekleri ortaya koymaktadır. Gerçekten bugünkü iklim değişikliği dünyayı çölleştirmeye götürmektedir.

Münir Hoca, hatıralarında hocasının güzel koktuğunu anlatırdı. *"Rahmetullahi aleyh hocamda devamlı bir koku vardı, mübarek terleri tarif edilmez bir koku çıkarırdı, sorduğumuzda; siz söylüyorsunuz ben anlamıyorum derlerdi ve mübarek yüzünde tebessüm belirirdi*" diyerek hocasını tarif etmiş ve Ruhaniyet-i Resul'ün teşrif ettiği yerde de tarifi mümkün olmayan mutahhar bir koku duyulur diye bir açıklama yapmıştır. "*Hüsnü Dede'nin*[445] *ölümünde bu kokuyu almıştık*"[446] diyerek yaşadığı ve hiç unutamadığı manevî bir hatırasını da dile getirmiştir. Kendisi ile ilgili de talebeleri çok güzel koktuğunu sürekli dile getirmişlerdir.

Resûl-i Ekrem (sav)'in sahabelerine: "*Ben sizin görmediğinizi görür, işitmediğinizi işitirim. Nitekim sema uğuldadı, uğuldamak da ona hak oldu. Semada*

[444] Derman, *Su 1*, s.30.
[445] *Adı geçen eser*, s.32.
[446] *Aynı yer*.

dört parmak sığacak kadar boş bir yer yoktur, her tarafta Allah'a secde için alnını koymuş bir melek vardır. Allah'a yemin olsun, benim bildiğimi siz bilse idiniz az güler, çok ağlardınız, yataklarda kadınlarla telezzüz etmezdiniz, yollara, çöllere dökülür, (belanızı defetmesi için) Allah'a yalvar yakar olurdunuz."[447] dediğini hatırlatan, Münir Derman, Hocası Ömer İnan Efendi'nin de bir gün kendisine insanlara söylenmesinde mahzur olmayan, yemek, içmek, uyumak, yürümek ve bütün günlük işlerdeki bir takım sırlardan bahsettiğini ve kendisinin bir hafta mecnun gibi dağlarda dolaştığını, hiçbir şey yiyip içemediğini, bunun üzerine anne ve babasının nazar aldı diye hocasından gizli okuttuklarını, doktora götürdüklerini, günler sonra kendisine geldiğini anlatmış, bu sırlar aklına geldiğinde hâlâ titrediğini belirtmiş ve "*Bazen bir iki dakika sapıtırım. Hak muhafaza buyursun... Yarın Cenâbı Hak bizi cehennem azabından korusun... Ne yapacağız, ne edeceğiz bilmiyorum... Bazen ümidim kırılır derin derin ye'se düşerim. Bu da doğru değildir. Korkarım, tövbe eder kendime gelmeye çalışırım...*"[448] diyerek sırlar öğrenildiği takdirde insanı manen ciddi olarak sarsabileceğini yaşadığı tecrübeleri anlatarak teyit etmektedir.

Ömer İnan Efendi, 1930'da Medine'de vefat etmiş ve Cennet-ul Bâki'ye defnedilmiştir.

3.2. Eleşkirtli Ömer Efendi

Eleşkirt'li Ömer Efendi ile ilgili de sohbetlerinde hocasının ismini zikrederek birkaç anekdot anlatmıştır. Bunları da yeri gelmişken tezimizde zikretmekte fayda olacağı kanaatindeyiz.

[447] Tirmizî, Zühd 9, (2313); İbn Mâce, Zühd 19, (4190).
[448] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, ss.60-61.

Münir Derman, Hükümet Tabibi olarak Ağrı'nın Eleşkirt ilçesinde görev yaptığı dönemde Ömer Efendi Hz'lerini tanıma fırsatı bulmuştur. Münir Derman, hasta muayenelerini bitirdikten sonra mesai bitiminde akşama doğru ilçede eşraftan ve velîyullahtan olan manifaturacı Ömer Efendi Hz'lerinin dükkânına gider, Ömer Efendi Hz'leri çayı önceden demler, Münir Derman da gittiğinde birlikte akşam çayı içer ve sohbet ederler.

Hocası Ömer Efendi Hz'leri ile ilgili bir olayı şu şekilde anlatmıştır. Eleşkirt'e bir maliye müfettişi gelir. İlçede mübarek zâtlar olup olmadığını araştırdığında iki kişiden bahsederler. Biri Kasap Hasan Efendi diğeri de manifaturacı Ömer Efendi'dir. Müfettiş bunları sınamaya karar verir. Önce Kasap Hasan'a gider. Parça et ister, hazırlatır, tarttırır, paket yapılır, "*O kalsın, yanlış oldu*" diyerek, bir kilo kıyma ister. Kasap Hasan istediği siparişi hazırlar. Müfettiş, "*O da kalsın, bana bir kilo pirzola yap*" der. Onu da hazırlattırır, ama "*Almayacağım vazgeçtim"* der. Kasap Hasan, sabırlı ve munis bir insandır. "*Efendi bey, bugün size et verip memnun edemedim, yarın buyurun taze etlerimiz gelecek, inşallah bizden memnun olursunuz"* der. Müfettiş oradan çıkar, çarşının öteki tarafındaki Manifaturacı Ömer Efendi'nin mağazasına gider. Ömer Efendi o sırada Münir Derman ile sohbet etmekteymiş. Müfettiş mağazaya girer, selam verir ve on metre basma alacağını söyler. Basmaların cinslerini ve fiyatlarını öğrenmek ister. Ömer Efendi ayağa kalkar, boy boy olan basmaları raflarda gösterir. Fiyatlarını da söyler. *"Hangisini beğenirsen söyle keseyim*" der. Ancak Ömer Efendi, Kasap Hasan gibi munis bir zât değildir. "*Bundan kes, beğenmedim, şundan kes beğenmedim, ondan kes beğenmedim deme haa. Önce beğen, sonra keseyim. Bak ben Kasap Hasan değilim.*" der. Bunun üzerine müfettiş ellerine sarılır öper. Ömer

Efendi Hz'leri Münir Derman'a dönerek, "*İşte görüyorsun ya Doktor, bunlar bizleri böyle imtihana çekerler"* der. Müfettişi oturturlar, ona da çay ikram ederler. Münir Derman, Kasap Hasan ve Ömer Efendi ile ilgili "*Allahın ermiş kullarındandır*"[449] demişlerdir.

Ömer Efendi, Münir Derman'ın Eleşkirt'te yaşarken yanından ayırmadığı köpeği Tigran'ın ölümünde de, köpeği gömerken Münir Derman'a eşlik etmiş, üzüntüden ağladığını görenler, "*Hiç köpeğin ölümüne ağlanır mı*?" demiş, onlara cevaben "*Ağla doktor ağla, bu köpeğe ağlanır*" demiştir. Münir Derman'ın iki yıllık mecburi hizmeti bittiğinde tayini Eleşkirt'ten Bilecik'in Bozüyük ilçesine çıkar. Eleşkirt'ten ayrıldıktan sonra da zaman zaman Ömer Efendi ile mektuplaşmışlardır.[450]

Münir Derman'ın annesi Şehvâre Hanım, Eskişehir'de vefat ettiğinde, Ömer Efendi, büyük oğlundan kendisini Eskişehir'e götürmesini istemiş; "*Doktor Münir'in annesi vefat etti. Başsağlığı dileyelim"* diyerek, Eskişehir'e gelip taziyelerini bildirmiştir. Münir Derman, emekli olduktan sonra Almanya'ya gitmiş, orada doktorluk yaparken Ömer Efendi tayy-i mekânla orada öğrencisini ziyaret etmiş, "*Size Allahaısmarladık demek için geldim. Öteye yolculuk var. Hakkını helal et*" diyerek veda ziyaretinde bulunmuştur.[451]

Eleşkirtli Ömer Efendi, 1970'te doğduğu ve hayatını sürdürdüğü Eleşkirt'te vefat etmiştir.

[449] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman*, ss.62-63.
[450] *Aynı eser*, s. 63.
[451] *Age*, s. 64.

3.3. Haçkalı Hoca (ks) (Mustafa Tarhan)

Haçkalı Hoca, Ömer İnan Efendi'nin de talebesidir ve Ömer İnan Efendi'nin yanında ayakta eli bağlı bir şekilde hürmetle durmaktadır.[452]

Trabzon'da hakkında en çok bilgi ve menkıbe bulunan son devrin meşhur evliyâlarındandır. Asıl adı Mustafa Tarhan'dır. (1849-1949) '*Haçkalı Baba'* diye de anılmaktadır.[453]

Trabzon'da Of ilçesi Hanlut köyünde doğmuştur. Haçka'da kabrindeki kitabede, "*babasının Mollahasanoğulları'ndan İbrahim Efendi, dedesinin Hacı Durmuş, büyük dedesinin ise Buharalı Kutbu'z-zaman Molla Hasan Efendi*" olduğu yazılıdır. *"Büyük dedesi, Mekke'den Buhara'ya, Buhara'dan Erzurum'a oradan da Of'un Hanlut köyüne gelerek burada İslâm dinini tebliğ etmiştir. Seyyidler soyundan geldiği*"[454] ifade edilmektedir.

Münir Derman bir sohbetlerinde Haçkalı Hoca'dan şöyle bahsetmiştir: "*Bizim memlekette bir Haçkalı hoca vardır. Onun kerâmeti müptezel olmuştur. Biz mektebe giderdik. Kavakmeydan denirdi, orada okurduk. Çok uzaktı. Zağanos köprüsü vardı, oradan geçerdik, bakardık ki Haçkalı hoca. Biraz topaldı. Gelirken elini öperdik. 'Hadi uşaklar hadi uşaklar' derdi. Biraz gittikten sonra bakardık ki, Reşadiye cadddesi vardı, oradan tekrar çıkardı önümüze. Yine elini öperdik. Balık mevsiminde, Ağustos'ta kayıklar 4 km uzağa gider, Haçkalı hoca liman reisine 'Hurşit Efendi söyle uşaklara geri gelsin' der, bunun üzerine bir motor gider,*

[452] Özel görüşme. Talebesi Hüseyin Kanyılmaz. Mart 2014.
[453] Mustafa Yazıcı, *Trabzon Evliyâları*, Trabzon Belediyesi Kültür Yay., 17, Trabzon, 1995.
[454] Mustafa Özdamar, *Haçkalı Baba*, Kırk Kandil Yay., İstanbul, 2012, ss.26-27.

'Haçkalı hoca söyledi geri dönün' der onlar da dönerlerdi."[455] diyerek bu mübarek zâta halkın ne kadar hürmet ettiğini vurgulamıştır.

Haçkalı Hoca'yı, Münir Derman'ın ve eşi Cahide Hanım'ın tüm ailesi tanımaktadır. Haçkalı Hoca, Cahide Hanım'ın anneannesinin yemeğini yermiş ve onları okurmuş. Cahide hanım'ın annesiyle Haçkalı Hoca bir gün yolda karşılaşırlar. Annesinde siyah çarşaf bulunduğu halde Haçkalı Hoca kendisini tanır ve karnındaki bebeği kastederek "*Abdülkadir olacak*" der. Bebek doğar ancak eski zamanlarda aile büyüklerinin verdikleri isim çocuğa konduğu için, anne ses çıkaramaz ve çocuğa Muzaffer ismi konur. Çocuk daha 5-6 yaşlarındayken Haçkalı Hoca evlerine ziyarete geldiğinde çocuk sedirden atlıyormuş ve Haçkalı hoca, çocuğa bakarak "*Kazadan kazadan"* demiş. Çocuk 15 yaşlarındayken tabancayla oynarken, kurşun sıkışmış, aynaya gitmiş, oradan yansıyarak geri dönüp çocuğun alnından girmiş ve bu şekilde vefat etmiştir.[456]

Çevresindekilere maddî, manevî pek çok yardım yapmış, halkın sevgi ve saygısına mazhar olmuştur.[457] Kabri, türbesi, camisi Düzköy (Haçka) yaylasındadır. "*Gayb şahini*" diye de anılan Haçkalı Hoca'nın, ne zaman nerede olacağı hiç belli olmamaktadır. Aynı gün, aynı anda onu çok farklı yerlerde görenler, bu yönüyle ilgili çokça hatıra anlatmışlardır.[458]

Haçkalı Hoca 1949 yılı Ramazan ayında vefat etmiştir. Haçkalı Hoca'nın torunu Yılmaz Kazancı'nın anlattığına göre; Haçkalı Hoca vefat ederken, pencereden içeri küçük bir kuş girip göğsüne konmuş, 3 gün boyunca orada kalan

[455] Talebelerinden Hüseyin Ayırgan tarafından verilen sohbet notlarından alnmıştır.
[456] Özel Görüşme: Ayşin Derman, Kasım 2015.
[457] Haçkalı Hoca Baba Camii Yaptırma ve Yaşatma Derneği'nin bastırdığı kitapçıktan alınmıştır.
[458] Özdamar, *Haçkalı Baba*, s.29.

kuş kovulmaya çalışılsa da kaçmamış ve sadece cenaze yıkanırken göğsünden uçup gitmiş. Yıkama işleminden sonra yine gelip göğsünün üzerine konmuş. Kuş, cenaze toprağa verilirken de kaçmamış ve cenaze ile defnedilmiştir.

Döneminin önemli dini şahsiyetlerinden Said-i Nursi, Münir Derman'ı yetiştiren manevî hocalarından değildir ancak konumuzla ilgili elimizdeki kaynaklarda iki hatırası bulunmaktdır. Bu hatıralardan birine tezimiz açısından önemli olduğu düşüncesiyle bu bölümde yer veriyoruz.

1950'li yıllarda Afyon'un Emirdağ ilçesinde devlet gözetiminde bulunan Bediüzzaman Said-i Nursi Hz'lerine o zamanın Eskişehir müftüsü Abdullah Toprak Hoca ile birlikte ziyarete giderler. Münir Derman, Said-i Nursi'den, yazmış olduğu risaleleri Abdullah Toprak'la birlikte sadeleştirmek üzere izin ister. "*Risaleleri her okuyan anlasın, ayrıca tefsire hacet kalmasın"* der. Ancak Said-i Nursi, "*Böylece kalsın, anlayan anlar, anlamayan anlamaz"* der ve izin vermez. Münir Derman'a talebeleri kendisinin neden izin vermediğini sorduklarında, "*Zor anlaşılanın peşine düşen çok olur da, ondan izin vermedi*" diye cevap vermiştir.[459]

3.4. Akrabalık Bağı Olan İki Mutasavvıf

Münir Derman'ın şeceresiyle ilgili genel kanı, kendisinin baba tarafından Şeyh Şâmil (ö. 1871), anne tarafından ise Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî (ö.1893) (ks) ile akrabalık bağı olduğu yönündedir.[460] Kendisi kimi zaman sohbetlerinde bu zâtlarla ilgili de çeşitli anekdotlar anlatmış ve akrabalık bağı olduğunu ifade

[459] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman*, s. 84.
[460] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.288.

etmiştir.[461] Bu sebeple tezimizde bu iki İslam önderini ele almamızın Münir Derman'ı daha yakından tanıyabilmemiz açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz.

3.4.1. Ahmed Ziyaüddin-i Gümüşhanevî Hazretleri (ks) (ö.1893)

Ahmed Ziyaüddin-i Gümüşhanevî (K.S.), son dönem Osmanlı ulemasının 19. yüzyılda yaşamış olan önemli âlim ve mutasavvıflarındandır. Adı Ahmed b. Mustafa b. Abdurrahman el-Gümüşhanevî'dir.[462]H.1228/m.1813'te Gümüşhane'nin Emirler mahallesinde doğmuştur. İlim öğrenmeye Gümüşhane'de başlamış, 5 yaşında okumayı öğrenmiş, 8 yaşlarında Kur'an-ı Kerimi hatmetmiş ve Kuran-ı Kerim, Delâil-i Hayrat, Kaside-i bürde ve Hizbü'l-A'zam kıraeti için icazet almıştır. 10 yaşlarında ailesiyle birlikte Trabzon'a göç etmiş, burada babasına ticaretinde yardım etmiş aynı zamanda da oradaki âlimlerden âlet ve şeriat ilimlerini tahsil etmiştir.[463] Sarf ve nahiv ilimlerini de tamamlar. 1831'den sonra dükkânlarına mal almak için amcasıyla birlikte İstanbul'a giderler. Bu seyahatinde Trabzon'a gitmek istemediğini, İstanbul'da kalarak ilim öğrenmek istediğini söyler ve İstanbul'da kalır.[464]

İstanbul'da Bâyezid medresesinde başlayan ilim hayatı Süleymaniye medresesindeki derslerle devam eder. Hocaları, o zamanın hatırı sayılır ve bilinen âlimlerindendir. 1844'de üst icazet alarak Beyazıt dersiamlığına tayin olur. Şeriatın zâhir ilimlerinde tahsilini başarıyla tamamladıktan sonra tasavvuf alanında da

[461] Hüseyin Kanyılmaz, Münir Derman'ın bizzat Şeyh Şâmil ve Ahmet Ziyaüddin Gümüşhanevî Hz'leri ile akrabalık bağı olduğunu anlattığını ifade etmiştir. Kızı da bu bilgiyi teyit etmiştir.
[462] İrfan Gündüz, *Gümüşhanevî Ahmed Ziyaüddin (KS) Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı ve Halidiyye Tarikatı*, Seha Neşriyat, İstanbul, 1984, s.11.
[463] Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî, çev.Abdülkadir Kabakçı, Fuad Günel, *Ehl-i Sünnet İ'tikadı*, Bedir Yay., İstanbul, 1996, s.21.
[464] İrfan Gündüz, "Ahmed Ziyauddin Gümüşhanevî maddesi", *DİA*, 14, İstanbul, 1996, s.276.

olgunlaşmak ister ve Lübnan-Trablusşam Müftüsü Ahmed Bin Süleyman el-Ervadi'ye intisap ederek seyr-ü sulûkunu tamamlar. Beş farklı tarikattan icazet alır. Bunlar: "*Çiştî, Kadirî, Kübrevî, Nakşî, Sühreverdî,*" tarikatlarıdır. İcazetlerini aldıktan sonra İstanbul'un Cağaloğlu semtinde terkedilmiş ve kullanılmaz bir halde olan Fâtma Sultan Câmi-i Şerîfi'ni yenileyerek, tebliğ ve irşâd faaliyetlerini bu camiden yürütür. Burası sonraları "*Gümüşhanevî Dergâhı*" olarak anılacaktır.

"1876'da 63 yaşındayken Şeyhu'l-Harem Hacı Emin Paşa'nın kızı Havva Seher hanımla evlenir. Mısır'da üç yıl kalır ve bu dönemde kendi tasnif olan Râmuzü'l-Ehadis'i Nâsıriyye ve Câmiü'l-Ezher'de okutur ve yüzlerce Arap âlimine icazet verir. Daha sonra İstanbul'a döner,[465]tekkesine yerleşir, burada ilim ve irşad faaliyetlerini sürdürür. 1894 yılında geçirdiği kısa bir rahatsızlıktan sonra vefat eder ve Sultan II. Abdülhamid'in özel izniyle Süleymaniye Camii haziresinde Kanunî Sultan Süleyman'ın türbesinin yanına defnolunur.[466]

Ahmed Ziyaüddin-i Gümüşhanevî Hazretleri'nin Münir Derman'ın anne tarafından büyük dayısı olduğu ifade edilmektedir. Yani Annesi Şehvâre Hanım'ın annesi Pembe Hatun'un erkek kardeşi veya ağabeyidir. Ancak bunun nüfus kayıtlarından detaylı inceleme yapılarak belirlenmesi gerekmektedir. Ahmed Ziyaüddin-i Gümüşhanevî'nin 63 yaşlarında geç bir evlilik yaptığı bilinmekte, bunun yanı sıra çocukları olup olmadığına dair kaynaklarda hiçbir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak Münir Derman bir sohbetlerinde Ahmed Ziyaüddin

[465] Gümüşhanevî, *Ehl-i Sünnet İ'tikadı*, ss.22-23.
[466] Hüseyin Budak, "Ahmed Ziyaüddin Efendi'nin Şemâili, Ailesi, Doğduğu-Çocukluğunun Geçtiği Muhit, Vefat tarihi ve Kütüphaneleri", *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 3-5 Ekim 2013, Gümüşhane, ss.75-85.

Gümüşhanevî Hazretleri'nin bir kerâmetinden bahsederken Mehmet adında bir oğlu olduğunu da söylemiştir.[467]

3.4.2. Şeyh Şâmil (ö.1871)

Kafkas dünyasının efsanevî lideri olan Şeyh Şâmil (1797-1871), Rus işgaline karşı yürüttüğü direnişi ile Türk dünyasının önemli tarihi şahsiyetlerindendir. Siyasî ve askerî hamleleriyle etkili bir komutan ve mücahiddir.[468] Babası Avarlar'dan Muhammed, annesi Avar beylerinden Pîr Budak'ın kızı Bahu Mesedu'dur. Doğduğunda kendisine dedesi Ali'nin adı verilmişti. Ancak sürekli hastalandığı için isim değiştirmenin iyi geleceğine dâir geleneksel bir inanış dolayısıyla ailesi ismini Şâmil olarak değiştirdi.

Şeyh Şâmil, dinî ilimleri Harakinili Said ve ileride kayınpederi olacak olan Nakşibendî şeyhi Cemâleddin Gazi-Kumukī'den tahsil ederek yirmi yaşlarında ilmî olarak ileri bir seviyeye ulaştı. 19 Eylül 1934'te Şeyh Şâmil, Avar uleması ve ileri gelenleri tarafından imam seçildi.[469]

Şeyh Şâmil, komutanlığının yanı sıra bir Nakşibendî şeyhiydi. Güçlü bir hatipti. Askerî ve siyasî dehasıyla Dağıstan ve tüm Kafkasya'da kendisini göstermişti. Yani hem dinî hem idarî otorite olarak yazışmalarında imam ve emîrü'l-mü'minîn unvanlarını kullanmış, idaresindeki bölgelerde yönetim sistemini

[467] Talebelerinden Hüseyin Ayırgan tarafındna şahsımıza verilen transkribe edilmiş sohbet notlarındna alınmıştır. Bant 7, s.44.
[468] Alev Erkilet Başer, *Ele Geçirilemeyen Toprak Kuzey Kafkasya Şeyh Şâmil'den Şâmil Basayev'e Çeçenistan-Dağıstan Direniş Hareketleri*, Fecr Yay., Ankara, 2002, s.195.
[469] Mustafa Budak, "Şeyh Şâmil maddesi", *DİA*, 2010, c.39, ss.68-70.

yeniden düzenlemiştir. Kurduğu idarî ve askerî sistemle, Ruslar'a karşı Dağıstan ve Kafkasya'da yirmi beş yıl büyük direniş göstermiştir.[470]

Şeyh Şâmil, 1871'de haccını tamamladıktan sonra Medine'ye gitmiş, burada vefat etmiş ve Cennetü'l-bakî'de defnedilmiştir.[471]

Şeyh Şâmil, Münir Derman'ın baba tarafından büyük dedesidir. Şeyh Şâmil ile ilgili sohbetlerinde çeşitli olaylara yer vermiştir. Şeyh Şâmil, her mânâda kendisini etkilemiş ve örnek aldığı bir büyüğü olarak hayatında iz bırakmıştır.

3.5. Talebeleri

3.5.1. Mansur Işıdan

Münir Derman'ın kendisinden sonra irşad görevini devam ettirecek herhangi bir halife bıraktığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Kendisi çeşitli talebeler yetiştirmiştir, biz de tezimizin sıhhati açısından birçok talebesiyle görüşmemize rağmen maalesef bu konuda kapsamlı bir bilgiye ulaşamadık. Sadece Mansur Işıdan adlı bir talebesinin hakîkî mânâda kendisi tarafından manen yetiştirilmiş olduğu bilgisine ulaştık. 1915 yılında İstanbul'da doğan Abdurrahman Mansur Işıdan, II. Abdülhamid döneminde Fatih Camii Şerifi'nde Hicaz talebe-i ulûmundan Harputlu Hafız Abdullah Hilmi Efendi[472]'nin oğludur. Abdulah Hilmi Efendi aynı zamanda Rufâi tarikatından icazeti olan bir mutasavvıftır.[473] Abdurrahman Mansur Işıdan,

[470] Ergünöz Akçora, *Rusya'nın Kafkasya Siyaseti ve Geçmişten Günümüze Çeçenler*, Turan Yay., İstanbul, 1996, s.49-50.
[471] Budak, "Şeyh Şâmil maddesi", ss.68-70.
[472] Bu bilgi Mansur Işıdan'ın babsına ait Berat'tan öğrenilmiştir. Berat, Ekler'de yer almaktadır.
[473] Bu bilgi Cemil Işıdan'ın evindeki icazetnâme'de bulunmaktadır. Ekler'de yer almaktadır.

Gümrük Komisyoncusu olarak uzun yıllar görev yapmış ve 3 Ocak 1986'da vefat etmiştir. Kızı Semra İlkan, oğlu Cemil Işıdan'dır.[474]

Münir Derman, kendi yetiştirdiği hakîkî talebesinin bir tane olduğunu ve İstanbul'da bulunduğunu, onun da kendisinden önce vefat ettiğini söylemiştir.[475] Mansur Işıdan'la zâhiren nadiren görüştüklerini çünkü aynen Peygamber (sav) ile Veysel Karâni'de olduğu gibi, aralarındaki Allah aşkının çok büyük olması dolayısıyla biraraya geldiklerinde ateşle barutun biraraya gelmesi gibi bir infilâk olabileceğini, bu sebeple manen görüştüklerini söylemiştir.

Abdurrahman Mansur Işıdan, önceleri dünyevî bir hayat yaşarken, babası Abdullah Hilmi Efendi'yi vefatından sonra rüyasında görmüş, kendisinden manen uyarı almış ve bunun üzerine Allah'a yönelmiştir. Kendisine ve babasına ait olan iki adet icazet oğlu tarafından muhafaza edilmektedir.[476] Kendisine ait icazette "*Kâdirî ve Rufâi şeyhi*" olduğu yazılıdır. 9 Mart 1969 tarihinde icazeti yazan "*Aynî Ali Baba Tekkesi'nden es-seyyid eş-şeyh Muhyiddin el-Ensar Erzincânî*[477]'dir.[478]

Abdurrahman Mansur Efendi'nin oğlu Cemil Işıdan, Kadıköy'de bulunan evlerinin üçüncü katında babasının her Cuma gecesi dervişlerle toplu zikir yaptıklarını, burada Rufâi burhanına dâir çok olaylara şahit olduğunu anlatmıştır. Örneğin babasının bu zikirler esnasında dervişlerin yanağına şiş sokup çıkardığını, ardından elleriyle sıvazladığını ve ne kan, ne de herhangi bir iz kalmadığını, zikir

[474] Mansur Işıdan'ın gazetede yayınlanan vefat haberi. Tezimizin Ekler bölümünde yer almaktadır.
[475] Özel Görüşme: Kızı Ayşin Derman, Kasım 2015.
[476] Bu icazetler tezimizin Ekler bölümünde yer almaktadır.
[477]Muhyiddin el-Ensar Erzincânî: Osmanlı'nın son dönem âlim ve velîlerindendir. İstanbul Kasımpaşa'da bulunan Ayn-î Ali Baba dergâhında görevli olan Kâdîrî ve Rufâi şeyhidir. Babası Bağdat'lı es-Seyyid Muhammed-ül Ensârî Hz'lerinin oğludur. (Bkz. *Risale-i Rifaiyye,* s.49.)
[478] Bu icazet birkaç metre boyunda olduğu için fotoğrafını tam olarak çekmemiz mümkün olmamıştır. Ancak icazetin son kısmı okunaklı olarak tezimizin "Ekler" bölümünde yer almaktadır.

yaptıkları odada bulunan şöminede maşaları ısıtıp dervişlerin dillerine sürdüğünü ve dervişlerin yanmadığını bizzat gördüğünü de ifade etmiştir.[479]

Münir hoca'yı '*Manevî ilimlerde, velâyet ve tasarruf sahibi, 'ilm-i ledün sultanı', 'ârif-i billâh', 'zamanın son Velîsi, büyük sultan*' olarak tanıtmıştır.[480] Mansur Efendi, hocası ile ilgili '*Kıymetini bilin. Onu manen görenler karşısına çıkamaz. Onun gerçeğini gören ona yaklaşamaz. Onun etrafındaki kişiler onu göremeyenlerdir.'*'[481] diyerek hakîkî mânâda kendisinin manevî yönüne vâkıf olanların, yanına yaklaşamayacaklarını ifade etmiştir.

Şeyh Mansur'un 1982 yılında talebeleri tarafından yazılan bir mektupta; Münir Derman ile ilgili olarak '*Zamanın Ebu Hureyre'si, üç kalanların (yani üçlerin) bağlandığı baş. Ledün ilmini nereden öğrendiği bilinmeyen velâyet ve tasarruf sahibi Ârif-i billah*' şeklinde tarif etmişlerdir.

Münir Derman'ın on yıl ilmî ve manevî terbiyesinde yetişen Şeyh Mansur, hocası ile ilgili, '*Kendi kendisini diken ve çalılarla gözlerden gizleyen, gönüllere girmekten kaçan, zamanın nokta halinde görünen en büyük kutbu ve sultanıdır'* demiş, aynı zamanda '*Hocanın tevazuu karşısında tevazu erir, sabrı karşısında sabır erir yok olur. Kanaati karşısında kanaat utanır ağlar'*[482] diyerek Münir Derman'ın yaşayışı hakkında bilgi vermiştir.

Şeyh Mansur, hocası için, '*Hocam görünür görünmez. Görünmez görünür.*' diyerek kısaca kendisini gizlediğini ifade etmiştir. Münir Derman'ın, Ömer İnan Efendi'nin bulundukları asırdaki görünüşü olduğunu da eklemiştir. Kendisini görenlerin yanına sokulamadığını, ilminin nereden geldiğinin ise bilinmediğini,

[479] Mansur Işıdan'ın oğlu Cemil Işıdan'la yapılan özel görüşme. 29.10.2017.
[480] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.289.
[481] Özel görüşme. Talebesi Hüseyin Kanyılmaz. Mart, 2014.
[482] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman*, s.48.

bildiklerinin bir ömür boyu öğrenilemeyeceğini, vefat ettiği takdirde yerini tutacak kimsenin olmayacağını söylemiştir.[483] Münir Derman da eserlerinin başlığında *'Yazılmamış Sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu*' ifadesini kullanarak bu söylenilenlere âdeta ışık tutmaktadır. Kendisine kitaplarına neden bu ismi verdiği sorulduğunda, eserlerinde ledünni mânâlar olduğunu, bundan sonra bunları kimse yazamaz demek istediğini, bu adı taşıyan kitaplarının 7 cilt ve 15.000 sayfa olduğunu belirtmiştir.[484] Ancak bunu söylediği zaman, "*Daha birinci cilt çıktı*" diyerek bir açıklama yapmıştır. Bu ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla planladığı veya üzerinde çalıştığı ancak yazdıramadığı eserleri bulunmaktadır.

Mansur Işıdan, Münir Derman için, "*taşı elmas, odunu gül yapanlardandır*"[485] şeklinde bir benzetmede bulunur ve himmetiyle talebelerini ne derecelere getirdiğiyle ilgili ipucu verir. "*Her müşkülü halleden odur*" diyen Mansur Işıdan, neden Derman soyadını aldığını da anlamamıza fırsat vermektedir. "B*eyazda olduğunda siyahı unutmazmış ve siyahı unutmazmış ki, hiç aldanmazmış. Muhabbet şarabına hiç su katmazmış. Nice Lokmanmış, O Münir Derman'mış*"[486] diyerek kendisine duyduğu muhabbeti ifade etmektedir. Münir Derman'ın yetiştirdiği en özel talebelerinden olan Şeyh Mansur Işıdan, 1986 yılında, hocasından 3 sene önce vefat etmiştir.[487] Kabri İstanbul'da Karacahamet Mezarlığı'ndadır. Cenazesi defnedilirken kabrinin başında sesli zikir yapılmıştır.[488]

Münir Derman talebelerine Almanya'dan yazdığı bir mektupta, "*Ben gidersem himmet ve sırrım sizde zuhur edecektir. Sultan ölmeden kimse sultan*

[483] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman*, s.49.
[484] Talebesi Hüseyin Ayırgan tarafından verilen sohbet dökümlerinden alınmıştır. S.87, Dakika 45-48.
[485] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman*, s.49.
[486] *Aynı eser*, s.46.
[487] *Age*, s.47.
[488] Özel Görüşme. Oğlu Cemil Işıdan. 29.10.2017.

olamaz derler ya. Ama bizde sultanlık nerede… Sultanlık artık mülgâ oldu dünyada. Sessiz geldim. Nam, nişan bırakmadan… Sessiz giderim. Âlim değil, velî değilim. Herkes gibi Allah'ın kulu ve Resul'ü ekrem'in ümmetinden biriyim""[489] diyerek, vefatından sonra manevî hâlinin yakın talebelerinde zuhur edeceğini ifade etmiştir. Ayrıca *"Benden sonra yalnız kalmazsınız. Ben yine sizinle beraberim. Bu kubbenin altında binlerce gizli dostum ve refikim vardır. Onların himayesindesiniz. Katiyyen bu lafı unutmayın ve şüphe etmeyin."* demiş ve vefatından sonra kendisini sevenleri bırakmayacağını, gerek kendisi ruhaniyetiyle gerekse manevî âlemden gizli dostlarıyla her zaman himmet ve himaye edeceğini "*Katiyyen bu lafı unutmayın ve şüphe etmeyin*" diyerek kesinlik bildiren ifadelerle vurgulamıştır.

Mansur Işıtan tarafından yazılmış el yazma Osmanlıca olarak *"Evliyâlar (Beyazidi Bostani Ve Hallacı Mansur) Üzerine Çalışma"* şeklinde bir esere rastladık. İnternette ismine rastladığımız eserle ilgili yayınevi bilgisi kısmında *"eski dönem harita metod defteri üzerine yazılmış 20 *27 cm 116 yaprak", "Cilt: deftere yazılmış", "Basım Tarihi: Tarih Yok"* şeklinde bilgiler yer almaktadır.[490]

Mansur Işıdan'ın okumaya çok meraklı olduğu, özellikle son yıllarında tüm gününü odasında kitap okuyarak geçirdiği oğlu tarafından anlatılmıştır. Mansur Işıdan'ın çok büyük bir kütüphanesi vardır. Ancak 2015 yılında kendisine ait binlerce kitap sahaflara verilmiş, ancak birkaç tane el yazması hatıra olarak bırakılmıştır.[491]

---

[489] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman*, s.245.
[490] http://www.nadirkitap.com/mansur-isitan-tarafindan-el-yazma-evliyâlar-beyazidi-bostani-ve-hallaci-mansur-uzerine-calisma-mansur-isitan-kitap2686929.html
[491] Özel Görüşme. Oğlu Cemil Işıdan. 29.10.2017.

4. ESERLERİ

Şimdi Münir Derman Hoca'nın eserlerini görelim.

4.1. Basılmış Eserleri

Tezimizin bu bölümünde öncelikli olarak kendisine ait basılmış eserleri inceleyeceğiz.

4.1.1. Allah Dostu Der ki… Su Cilt 1

Allah Dostu Der ki… Su Cilt 1, 64 sayfadır. Bu kitapla ilgili Münir Derman şöyle bir açıklama yapar:

> "Bu kitabı hor görme… Su işte, biliyoruz deme… Hocanın yolu bir gün deniz kenarına düşmüş. İki avucunu doldurup ağzına götürmüş. Tuzlu, içilemez olduğunu görünce, oradan uzaklaşmış. Biraz ileride mütevazı bir çeşmeye rastlamış. Hemen çanağı doldurup kana kana içtikten sonra, denize dönerek: -Boşuna kabarma demiş. Su dediğin işte böyle olur… Bu "Su" da bir damla sudur amma… amması var. Hele sabret, dikkatle oku."[492]

Yukarıdaki ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla, Münir Derman, kitabın ince veya kalın olmasındna ziyade içeriğinin önemini vurgulamakta, okuyanların manevî susuzluklarını gidereceğini imâ etmektedir. Kanaatimizce, gösterişsiz, iddiasız ve mütevazı görünen bu eserin O'nun gönlünden yansıyan ledünnî hikmetlerle dolu olduğu için ruhlara ve kalplere şifâ olacağını söylemeye çalışmaktadır.

Bu kitaba '*Su*' adını verme sebebini de şu şekilde açıklamaktadır: '*Eline bir avuç toprak al da bak. Neler var içinde… Sen de içindesin… Topraktan bu hâle gelmen için su ile karışman lâzım, toprak cesedin, su ruhun.*'[493] Bu ifadeleriyle insanoğlunun yaratılışında suyun hikmetini ve önemini vurgulamıştır. Aynı

[492] Derman, *Su 1*, s.27.
[493] *Adı geçen eser*, s.33.

zamanda, '*Bu sözlerde suyun renksiz rengi, kokusuz kokusunu, tatsız tadını bulacaksınız*.' demiş, '*Biz her şeyi sudan halkettik'*[494] âyetinin bildirildiğini ve "*bu kitabın, bu gizlenmede suda ne gizlidir, onu söylemeye yeltendiğini"* söylemiş ve '*Asıl su da, işte budur*.'[495] demiştir.

Bu eserini, insanın kendi kendisiyle başbaşa kalacağı, sessiz sakin bir yerde okunmasını tavsiye etmiştir. Eseri okurken şüphe ve tereddütlerden sıyrılarak, bu ummana korkmadan girmeye davet etmiştir. Yani bu eseriyle, okuyucuları tasavvufa çağırmakta, bu yolun insanları Allah'a ulaştıran hakiki saadet pınarı olduğunu söyler.

Eserin sonunda ise okuyucuya "*Bir büyüğün emriyle çile süzgecinden geç, halvete gir. Himmetini almaya çalış. Fakat birçok cesed arzularından dünya hırslarından soyunmak gerek. Akıl ve mantık malzemenle bu sözlere hücuma kalkma… İyi olmaz. Kendine yazık etmiş olursun. Yavaş yavaş helâk olursun. Bu sözler başkalarının ağzına benzemiyor amma doğrudur. Dünyanız mamur, yolunuz bu denizde açık olsun. Su kadar aziz olun*"[496] diye tavsiyelerde bulunmakta, sözlerinin mantık süzgecinden geçirilmesinin doğru olmayacağını özellikle vurgulamaktadır. Aynı zamanda herkesi mürşidi kâmillerini bulmaya teşvik etmekte, doğru insan bulunarak belli çilelerden geçerek bu yolda nefsin terbiye edilmesi gerektiğini de anlatmaktadır.

Burada şimdi biraz da kitabın muhtevasına bakalım.

Derman, öncelikle insanın yaratılışından bahsetmiş ve insanın cesedine sudan geçen Hay ve ruh nefhedilince, bunun hürmetine ona Âdem isminin verildiğini, söylemiştir. İnsanın cesediyle değil ancak ruhu ile Allah'ı bileceğini,

[494] Enbiya, 21/30.
[495] Derman, *Su 1*, s.24.
[496] *Aynı eser*, s.57.

bunu anlayan, hisseden ve bilinemeyen gayba inananlara da mümin denildiğini ifade etmiştir. '*İnsan benim sırrımdır. Ben de onun sırrıyım'* ifadesini de bu açıklamalarında referans olarak kullanmıştır.[497]

Suyun yaratılışı ile ilgili yorumlar yapmış, okuyucuya *'Suyu niçin ve her şeyi neden sudan halketti?'* diye bir soru yöneltmiş ve cevaben şöyle demiştir:

> "Bunlar Esmâ-i ilâhiyenin hissedilme, mekânsızlıkta mekân ve zaman içinde görünme kalıplarıdır. Madde olarak ilk evvel yaratılan sudur. Herşeyin sudan halkedildiği bildirildiği halde, suyun neden halkedildiği bildirilmemiştir. Su durmadan buhar, hava, yağmur, kar, buz ve takrar derece derece buhar, hava haline inkılâb ediyor. Bunların açıklanması yasaktır. Edeb dışı bir iştir. Niçinleri bilenler vardır. Yasak olduğunu bilen niçinleri de bilir. **Görünen şeyler Allah'ın mertebe mertebe tenezzülüdür.** Görünüşler akla nazarandır. Her an değişmektedir. O, her an başka bir tecellîdedir."[498]

Su Cilt 1 isimli kitabı '*İnsanda zâhir olduğum gibi hiçbir şeyde zâhir olmadım'*[499] ifadesi ile son bulmaktadır. Derman'a göre, Allah insanı yaratarak onda görünür hale gelmiştir. O bu durumu, "*Allah insanı elbise yapıp üzerine giymiştir*" sözüyle açıklayarak insanın Allah'ın gölgesi olduğunu söylemiştir.[500]

4.1.2. Allah Dostu Der ki… Su Cilt 2

'Allah Dostu Der ki… Su Cilt 2' adlı eseri 75 sayfadır. Bu kitabına şu sözlerle başlar: '*Kitabın 1. Mukaddeme cildinde suyu dudaklarınıza değdirdiniz. Şimdi yudum yudum içmeye başlayın. Birdenbire içmeyin. Sindire sindire olsun… Niyazımız bu kadar…'*[501] Ardından tasavvuf ne demektir onu açıklar. Tasavvufun Allah'ın bir sırrı, perde arkası olduğunu, insanın iç âleminde yaşanan bir hâl, gizli bir sır deryâsı, ulaşılan manevî bir kemâl makamı olduğunu, tarif edilemeyeceğini ve sözlerle anlatılamayacağını söyler. Tasavvufî sözler için 'Ö*tenin lakırdılarıdır,*

---

[497] Derman, *Su 1*, s.42.
[498] *Aynı eser,* s.55.
[499] *Age*, s.63.
[500] Bu ifadesi talebelerine Almanya'dan yazdığı bir mektuptan alınmıştır. Bkz. Kılıçaslan, s.242.
[501] Derman, *Su 2*, s.3.

cesedi ile mekânda, gönlü ile sonsuzlukta olanların sözleridir. İnsanın sonsuzluğa bakan gönül penceresinden kâinatı seyretmek makamıdır'[502]der.

Kâinatta herşeyin Allah'a bakan ruhî elementi ile eşyaya bakan maddî elementi olduğunu söyler. Mekânda maddî element bittiğinde, öteye ait enerji elementinin hemen öteye bir anda döndüğünü ifade eder. 300.000+delta saniyedeki süratle, her an zamansız ve mekânsızlıktan, akıl hududu mekâna ve zamana geliş olduğunu ve yine her an zaman ve mekândan, zamansızlık ve mekânsızlığa, aklın ötesine akış olduğunu belirtir. Yokluk ve hiçlik diye bir şey olmadığını söyler ve '*Herşey vardır. Bu laflar insan aklının son tahammül hudududur. Bunu anlayanlar… Hakla birliktedirler. Secdededirler…*' der. Kâinatta herşeyin Allah'ı tesbih ettiğini, ancak bunu göremeyeceğimizi, anlayamayacağımızı söyleyerek, '*bu tesbih durduğu anda, kâinat yoktur'* diyerek tüm kâinatın, Hakkın güç ve kudretinin görünüşü olduğunu ifade eder. [503]

Eserinde daha sonra ölüm konusuna değinen Münir Derman, insanı asıl tedirgin edenin ölüm değil ölüm korkusu olduğunu söyler. Ölümü, '*İnsanın manevî benliğini halktan Allah'ın kendisine çekmesidir*'[504] diye tarif eder ve *'(O yol) göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın yoludur. Dikkat edin, bütün işler sonunda Allah'a döner.'*[505] Âyetini referans olarak gösterir.

Eserde bedenle ilgili de '*Beden ruhun gölgesinin gölgesinin gölgesidir'* diyerek aslında bedenin bir gölge, bir perde olduğunu, asıl ve bâki olanın ise ruh olduğunu, ölümle bunun ortaya çıkacağını ve nasıl ki rüyadan uyanmadıkça rüya

[502] Derman, *Su 2*, s.5.
[503] *Age*, ss.6-7.
[504] *Age*,, s.8.
[505] Şura, 42/57.

gördüğümüzü anlamıyorsak, ölümün de bir sır olduğunu ve ölmeden bunun tam olarak anlaşılamayacağını[506] belirtmektedir.

Daha sonra konuyu Allah'a (cc) getirir ve O'ndan bahisle Allah'tan bahseden Derman, herkesin içinde tanımadığı bir dost taşıdığını, Allah'ın insanın içinde âdemiyet hamulesine sarıldığını, insanın en mahrem yerinde Allah'ın gizli olduğunu söyler. Tıpkı bir tohumda bir ormanın gizlendiği gibi, insanın da hak gerçekleriyle gizlendiğini ifade etmekte, ancak bunun için gizleyen perdelerin kaldırılması gerektiğini belirtmektedir. '*Bu perdeleri kaldır, yırt, eğer çıldırmazsan gör Hakkı o zaman*'[507] diyerek de bunun hiç de kolay bir mesele olmadığını bize açıklar.

Kitapta ayrıca "*vakit, müddet, zaman, mekân, lâmekân*" gibi kavramları açıklar ve '*Aslında ne zaman, ne mekân ve müddet vardır. Yokluk bile yoktur. Yalnız Hak Teâlâ vardır. Bütün kuvvet ve kudretleriyle ortada görülmektedir*'[508] diyerek dünya hayatının bir andan ibaret olduğunu vurgular.

Kalp ile ilgili olarak da, kalbin iki kapısı olduğunu, bunlardan birincisinin Melekût âlemine ait kısım, diğerinin ise mülk âlemine ait kısım olduğunu belirtir. Melekût âlemi levh-i mahfuza bakan kısımken, mülk âlemine bakan kapının ise cesetteki ruhun tezahürlerini, duygularını gösteren[509] duyu organlarına bağlı olduğunu belirtmektedir. Burada '*Yere göğe sığman mümin kulumun gönlüne sığarım*'[510] şeklindeki hadis-i kudsinin de bunu anlattığını ifade eder.[511] İnsanın

[506] Derman, *Su 2*, s.8.
[507] Derman, *Su 2*, s.9.
[508] *Aynı eser*, ss.39-40.
[509] *Age*, s.61.
[510] Hadis âlimleri bunun sağlam bir kaynağının olmadığını söyler. (Aclunî, 2/195).
[511] Derman, *Su 2*, s.54.

Allah'ı nasıl bulacağı sorusunun cevabı olarak da '*Sende gizli olan, sana senden yakın olan Allah ile Allah'ı bulabilir, bilebilirsin*'[512] der.

Okuyuculara, '*Cesedinle dünyada, gönlün ile sonsuzlukta olmaya çalış.*' diye bir tavsiyede bulunur ancak bunu başarabilmenin çok zor olduğunu, buraya erişebilenlerin bu halleriyle dâimâ miraçta olacaklarını söyler.[513]

'*Allah Dostu Der Ki… Su Cilt 2'* başlıklı kitapta tamamen tasavvufî açıklamalar bulunmaktadır. Eser, bağımsız, kalbine doğan mânâların yazıldığı izlenimini veren, belirli bir sistem dâhilinde olmayan, konu başlıkları altında işlenmeyen, bir kitaptır. Kitabın geneli değerlendirildiğinde, Vahdet-i vücud'u kendi üslubuyla anlattığı görülmekte ancak bâtınî hakikatler söylediğinde, kimi zaman *'bunu söyleyemem, söylenmez, sırdır'* gibi açıklamalar yaparak fazla ileri de gitmemeye dikkat eder ve bu şekilde üstü kapalı olarak belli manevî hakikatleri anlatmaya çalışır.

4.1.3. Allah Dostu Der Ki… Su Cilt 3

Bu eser 93 sayfadır. Kitabın başında, eserine neden "*Allah Dostu Der Ki…*" başlığını seçtiğini özetler mahiyette bir açıklama yapar ve "*Buradaki dost, Allah'ın seçtiği dost değildir. Dost olarak yalnız Allah'ı seçmiş manâsına gelen "dost"tur. Bu dost, Allah'ın seçtiği "dost"un ayağının altını öper.*"[514] der. Allah dostu ifadesini kullanırken yanlış anlaşılmamak için de "*evliyâ veya ermiş değilim, basit bir Müslüman olarak yaşamaya çalışıyorum*" diyerek kendisini gizlemiştir.

[512] Derman, *Su 3*, s.5.
[513] Derman, *Su 2*, s.60.
[514] Derman, *Su 3*, s.2.

İnsanın kendisinde tanımadığı bir dost bulunduğunu, Allah'ın insanın içinde âdemiyet hamulesine sarılı olduğunu ancak bunu bilenin çok az olduğunu söyler. Okuyucularının bu dostu hissedebilmeleri için ipucu niteliğinde bilgiler verir.

Münir Derman, yazdığı kitapların didaktik öğretme kitabı olmadığını, görünmeyeni işaret etme anahtarlarını gösterdiğini, okuyucunun şifrelerini kendi içinde bulacağını söylemektedir. İnançla ilgili konuları akıl ve mantık ile çarpıştırmadan kabul etmenin gerekliliğine vurgu yapmaktadır.[515] Manevî meselelerde, akıl ve mantık kurallarının aranılamayacağını, farklı bir boyutta bunların açıklamalarının gizli olduğunu, bunu da erbabının bilebileceğini söylemiş ve böyle meselelerde kalbe yönelmek suretiyle cevabın bulunabileceğin ifade etmiştir.

Aynı zamanda, "*Bir aks'ı seda gibidir sözlerimiz. Bulamazsa dinleyecek kulaklar, döner elbette sesimiz yine geldiği menziline*"[516] diyerek, gönülden gelerek yazıya dökülen sözlerinin dinleyici bulamazsa bir yankı gibi geldiği yere geri döneceğini vurgulamıştır.

'*Allah Dostu Der Ki… Su Cilt 2*' eseriyle benzeşmekte sadece birtakım eklemeler yaptığı görülmektedir. Münir Derman'ı yakından tanıyanlarla yaptığımız görüşmeler neticesinde, '*Su Cilt 2'* adlı eserin basılışında kelimelerin yazımıyla ilgili baskı hataları olduğu için, müellif bu eseri yeniden düzenlemiş ve bazı eklemelerle '*Su Cilt 3*' adı altında bastırtmıştır.

4.1.4. Allah Dostu Der Ki…

[515] Derman, *Su 3*, s.35.
[516] *Aynı eser*, s.36.

171 sayfa olan bu eserle ilgili elimizdeki nüshada basım yeri, tarihi ve yayınevi ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. İlk kitaplarına göre daha kapsamlıdır ve kitabın sonunda '*İçindekiler*' bölümü bulunmaktadır. Bu kitabın başında *'Hazırlayanlar'* diye kitabı bastıranların bir notu bulunmakta, ancak kimlerin hazırladığı ile ilgili bir isim verilmemektedir. Burada hazırlayanların bir açıklaması bulunmaktadır. Çeşitli dergilerde yazmış olduğu makalelerini bulduklarını, kendisini ziyaret edip, bunları kitap olarak bastırma fikrini ilettiklerini, Münir Derman'ın da, onlara '*Siz bilirsiniz*' diyerek onay verdiğini ifade etmişlerdir.

Uzun yıllar yazdığı ancak maddî imkânsızlıklar sebebiyle bastıramadığı daha pekçok eseri olduğunu, '*Benim bastırma kudretim yok, buyurun sizin olsun'* diyerek, kendilerine emanet ettiğini de söylerler. Hazırlayanlar, bu eserlerin her birinin en az 250 sayfa kadar olduğunu belirtmiş ve içeriklerinin, insanı kendi içine dönmeye, hakîkî insanın kıymetini anlamaya vesile olduğunu ifade etmişlerdir. Kitabın sonunda hazırlamakta oldukları bu kitapların isimlerini verdiklerini de belirtmişlerdir.[517]

Bu eserin içindekiler bölümü incelendiğinde şu konu başlıklarının bulunduğunu görmekteyiz: 1- Her maddî olan cismin sonu gelecektir. 2- Merhaba. 3- Maneviyat Bahçesi. 4- Bir Allah Dostu rüyasında görmüş anlatıyordu. Ben de Ondan dinledim. Siz de benden dinleyin. 5- Maneviyat Bahçesinden. 6- Allah Dostları Diyorlar Ki. 7- Veysel Karânî. 8- Rûhaniyet-i Resulullah'ın Hakîkî Mümine İltifatı. 9- Kadir Gecesi. 10- Dua. 11- Peygamber'in (sav) Sağlığa Dair Düşünce ve Buyrukları. 12- Orucun Esrarı. 13- Kâ'be. 14- Tekrar Dirileceğiz 15- Hamd ve Şükür. 16- Kaza ve Kader. 17- Rıza ve Huzur. 18- Genç bir Fransız

[517] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.3.

Papazın İslâmiyet hakkındaki düşünceleri, buna itiraz eden Hıristiyan âlimine birlikte cevabımız. 19- Enver Çalış'a Mektup. 20- Bir Suale Cevap. 21- Allah Dostlarından Hâtıralar. 22- Kendini Örseleme Yazıktır. 23- Muhteremler. [518]

Eserin içeriğine bakıldığında, Münir Derman'ın *İslam Mecmuası*'nda 1956-1965 yılları arasında yayınlanmış makalelerinin derlenerek kitaplaştırıldığı görülmektedir. Fakat bu makaleler incelendiğinde, kitap haline getirilirken müellifin bazı eklemeler yaptığı anlaşılmaktadır.

Yani kitabın içeriği görüldüğü gibi ibâdet, itikad, tasavvuf ve insan konularını ele alan konulardan oluşmaktadır.

4.1.5. Allah Dostu Der Ki… Yazılmamış Sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu

Bu kitabın başında '*Mukaddime*' başlığıyla bir önceki kitapta olduğu gibi Hazırlayanlar'ın bir açıklaması bulunmaktadır. Burada, Münir Derman'ın uzun yıllar önce yazılmış ancak yayınlanmamış eserlerinden rica ederek küçük bir kısmını alarak neşretmek için izin istediklerini, *'Siz bilirsiniz'* cevabını aldıktan sonra da bastırdıklarını belirtmişlerdir. Burada çeşitli dergilerde yazdıkları değil basılmamış olan eserlerinden bir kısmını aldıkları ortaya çıkmaktadır.

Kitap 241 sayfa olup, elimizdeki nüshada basım yeri Ankara, basım tarihi 1987 olup, yayınevi ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Ele aldığı konular şu şekildedir: "1- Mukaddime. 2- Başlarken. 3- Yazılmamış sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu. 4- Besmele ve Abdest. 5- Kerâmet, İsm-i Âzam, himmet, Halvet, Mucize. 6- Yemin. 7- Lâ Mekân, Mekân, Zaman, Vakit, Müddet, Namazın Esrârı. 8- Nur, Baş Gözü, Kalb Gözü, Gönül Gözü. 9- Seher Vakti, Şebnem, Sabah Yıldızı, Sera. 10- İslâmda Nezaket: Gözyaşı. 11- Sadaka. 12- Ateş Böceği. 13- Tohumdan

[518] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.171.

Çınar Oldum. 14- Lü'lü ve Mercan (İnci ve Mercan). 15- Kıymetli Taşlar, Kokular, Renkler, Tesbih. 16- Kabristan. 17- Garipler Köyü. 18- Süleyman (A.S) ile Baykuş'un Konuşması. 19- Hırka-ı Saâdet, Preveze Deniz Savaşı. 20- Yedi Mehmetler. 21- Örümcek. 22- Gözüme. 23- Salih İnsan. 24- Çıkarılacak Eserler."[519]

Görüldüğü gibi kitabın konusu; felsefî ve hikemî boyutta insan, âlem, mahlûkat, ibâdet vs. gibi hususların açıklanmasından oluşmaktadır.

Bu eser de *Allah Dostu Der Ki… Yazılmamış Sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu* başlığıyla yazılmış 5 ciltlik serinin ilkidir.

4.1.6. Allah Dostu Der Ki… Yazılmamış Sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu 2

Bu eser 255 sayfadır. Elimizdeki nüshada basım yeri, tarihi ve basımevine dair bir bilgi bulunmamaktadır. En başında '*Efendime.. M.D."* şeklinde bir ibare vardır ve bu tüm eserlerinin en başında bulunmaktadır. Burada '*Efendime*' ifadesinden Peygamber Efendimizi mi yoksa Hocası Ömer İnan Efendi'yi mi kastettiği tam bilinmemektedir. Ama ifadeyi sırlamak istemesi, örtülü olarak esere, bir kat daha esrârengiz olduğu katkısını sağlamaktadır. Bu da, bizce, okuyucu zihnine dikkat katkısı sağlar.

Eserin başında, Bâyezîd-i Bistâmî'ye ait olan '*Kün bahren Mütegayyiren' 'Deniz gibi ol ki bulanmayasın'* sözünü yazmıştır. Ardından da şöyle yazmıştır:

> "Hep erenler Hû ile kaldırdılar Hû perdesin
> Gördüler Hû kaplamış onsekiz bin âlemi
> Zât-ı Hakk'ı buldular, buluştular bir Hû ile.
> HÛ: NEDİR?"

[519] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, İçindekiler Kısmı.

Önsöz kısmında ise, hazırlayanlar, Münir Derman'ın on sene ilim ve manevî terbiyesini almış, kendisi ile aynı yaşta olan ve İstanbul'da bulunan Mansur Işıdan'dan hocasını anlatmalarını istemişler, kendisi de bir mektup yazarak hocasının manevî konumuyla ilgili hislerini anlatan bir yazı kaleme almıştır. Bu yazı tezimizin '*Hayatı'* adlı bölümünde yazıldığı için burada tekrar yer vermiyoruz.

Bu kitapta ele alınan konular şunlardır: "1- Her asırda peyda olur velâyet makamını işgal eden. 2- Manevî âlemden yağmur damlaları. 3- Ledün. 4- Ledün ilmini öğrenmek için şunları bilmek gerek. 5- Hızır. 6- İlim. 7- Aleyhisselam-Hazret-İslâm. 8- Peygamber. 9- Nebi-Nebilik. 10- Renk-Ses-Koku. 11- Uçsuz bucaksız kâinatın maddî oluşu hakkında birçok ilmi nazariyeler vardır. 12- Vele zikrullahi ekber. 13- Semâ, Semâvât, Fezâ. 14- Arş. 15- el-Vâhid, Ahad. 16- Şeyh Necmeddin-i Kübrâ. 17- İhlâs. 18- Lâ ilâhe illâ ente subhaneke. 19- Vahiy. 20- Süleyman, Musa, İsâ peygamberler. 21- İslâmda hiçlik ve yokluk mevhumu diye bir şey yoktur, herşey vardır. 22- İsâ Peygamber. 23- Hz. İsâ, Hz. Meryem. 24- Lut Kavmi. 25- Halvet Penceresinden. 26- Âdet kâinatın, tekâmül hayatın, birlik Allah'ın kanunudur. 27- Allah. Rab. Hak. 28- Allah her yerde hâzır ve nâzırdır. 29- Secde. 30- Mihrap-Mimber-Kürsi. 31- Miraç nedir? Mucize, burhan, Isra nedir? 32- Soru. 33- Sizi süvariler kovalasa yine sabah namazının 2 rekât sünnetini kaçırmayın. 34- İnsan-Beşer-Âdem. 35- Namaz, Oruç, Sadaka-i fıtır gibi ibâdetler. 36- Zaman-Vakit. 37- Namazın esrarının esrârı. 38- Ezan. 39- Resul-i Ekrem'e Ulaşmak. 40- Misvak. 41- Aksırmak, esnemek. 42- Yalan üzerine. 43- Kadın. 44- Cennette olan kadınlar. 45- Fatıma. 46- Resulü Ekrem ve Ehlibeyt. 47- Lâ yükellifullahu ill'a nefsen vusaha. 48- Nefis. 49- Can-Ceset-Ruh. 50- Görünen-Görünmeyen İman. 51- Cin Hakkında Mercan Tepeleri. 52- Münkir-Nekir. 53-

Hurafe. 54- Bit-Pire vs. 55- Cehil-Echel. 56- Günah-Farz-Vâcip. 57- Nazar-Hased. 58- Mahremiyet ve Ümmü Hâlet (Sahabe Kadın). 59- Akıl nedir? 60- Güzel-Çirkin. 61- Göz-Kulak-El. 62- Oruç=Savm. 63- Kadir Gecesi. 64- Âyetler. 65- Hamd. 66- Şehit. 67- Hudâ. 68- Dimağ-Beyin İlâhi Bilgisayar. 69- Yaşanmış bir hikâye. 70- Cünup-Cünüplük. 71- Seyr ü Sülûk. 72- Şeyh-Mürşit-Mürşid-i Kâmil. 73- İstihare. 74- Alın Yazısı. 75- Tereket Selamı Andarir Hiyanetün. 76- Büyük insanların gözle görülmeyen portresi. 77- Yunus. 78- Cebre Deniz Zaferi. 79- Baş hünkâra eğilir, bel Allah'a eğilir. 80- Selimiye, Süleymaniye. 81- Fâş eyleme kendini insanda sırrullah var. 82- Ramazanda teypten aldığımız bir sohbet konuşması. 83- Mektup ve Cevaplar. 84- Oğlum. 85- Efendim. 86- Muhterem Efendim. 87- Muhterem Efendim. 88- Dünyaya havaya şeytana sövmeyiniz. 89- Muhterem Efendim. 90- Teşekkür. 91- Çıkmış eserler-Çıkacak Eserler. 92- İçindekiler."[520]

4.1.7. Allah Dostu Der Ki… Yazılmamış Sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu 3

Bu eser 312 sayfadır. Elimizdeki nüshada basım yeri Ankara, basım tarihi 1989 olarak görülmekte, yayınevine dair herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

'*Önsöz*' kısmında hazırlayanların kısa bir notu bulunmaktadır. Burada Münir Derman'ı anlatmanın çok zor olduğunu, âdetâ "*görünmeyeni göstermeye çalışmak gibi*" olduğunu belirtmişlerdir. Kendisinin, '*Yarın yokluğumda beni ancak eserlerimde, sözlerimde seyredeceksiniz'* dediğini de hatırlatırlar.[521]

Bu eser tasavvuf nedir, onu anlatarak başlar ve hayvanlarla konuştuklarını anlattığı yazısıyla son bulur. Kitabın sonunda yer alan '*İçindekiler'* bölümünde şu başlıklar yer almaktadır: "1- Tasavvuf. 2- Deniz. 3- Ennallahe Rabbi Rabbüküm. 4-

[520] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, ss.253-255.
[521] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3,* s.3.

Zikir ve Tesbih. 5- Tevhid. 6- Sabır. 7- Allah'ın Verdiği Dert Bedava Değildir. 8- Gaflet. 9- Korku. 10- Bilmeden. 11- Hacer-ül Esved. 12- Ateş=Nar. 13- Şeytan. 14- Ses-İhtizaz-Gürültü-Kuvvetli Ziyâ-Koku. 15- Utanmak Gerek. 16- Kâinatın Kusursuz Düzeninden Hareket Ederek. 17- Allah'a Ulaşmaya Çalış. 18- Namaz. 19- Allah Kelâmında (Ben), (Biz) Lâfızları. 20- Tavaf-Umre. 21- Tayy-i Mekân Nedir? 22- Secde Âyetleri. 23- Mutlak Hakikat. 24- Cemâl-i Mutlak. 25- Velâyet. 26- El=Yed. 27- El Velî. 28- Allah'ın Kudretinden Şüphe Etmek Küfürdür. 29- Yazının Kuvvetli ve Dökümanter Rivâyete Göre İcâdı. 30- Silsile-i Adediye. 31- Alimin Kanı. 32- Teşekkür. 33- Selâm. 34- Kadın. 35- Süt. 36- Ana-anne. 37- Veceâlnâ Minel Mai Külle Şey'in Hayy. 38- Yetim. 39- Ter. 40- Saç-Kıl-Tırnak. 41- Sakal. 42- Ben. 43- Emir Sultan. 44- Bir Damla Suyun Denize Bile Faydası Vardır. 45- Yunus'a Gönül Gözüyle Bakış. 46- Yunus-Halk-Köylü (Konuşma). 47- Yunus Emre. 48- Takdir. 49- Hallac-ı Mansur. 50- Haccac bin Yusuf. 51- Bazı Hastalıklar ve Manevî Sebepleri (AIDS). 52- Tavsiyeler. 53- Biber. 54- Buğday. 55- Hayvanlarla Konuştuklarım."[522]

Görüldüğü üzere bu eser, varlık, bilgi bağlamında çözümlemeleri hikmetle anlatmaktadır.

4.1.8. Allah Dostu Der Ki… Yazılmamış Sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu 4

Bu kitap 274 sayfadır. Elimizdeki nüshada basım yeri Ankara, basım tarihi 1990 olarak görünmekte ancak yayınevi görünmemektedir. Allah'ın Rahman ve Rahim isimlerini açıklayarak başlayan eser, '*İnsan Vücudunun Hakikat Sırrı'* konulu vaazının yazıya getirilmiş haliyle son bulur. '*İçindekiler*' bölümünde yer alan konu başlıkları şu şekildedir. "1- Rahman, Rahim. 2- Fatiha suresi. 3- Vahiy,

[522] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, ss.311-312.

İlham, İlgâ, Feyz. 4- Vicdan. 5- Kur'an. 6- Velî, Dost, Velâyet. 7- Gönül. 8- Türk Milleti Dünyanın En Cömert Milletidir. 9- er-Rahman. 10- Tahte's-serâ, Eyne's-Serâ, Toprak. 11- Secde-i tilâvet. 12- Ahmedi Yesevi. 13- Hacı Bektaş-ı Velî. 14- Derviş. 15- Zikir. 16- Namazın Aslı Nedir? 17- Namaz Uykudan Hayırlıdır. 18- Namazda Otururken Ayakların Durumu. 19- Sudaki Cömertlik Allah'a Ait Bir Cömertliktir. 20- Kadir Gecesi. 21- Mescid-i Aksa. 22- Kâbenin Örtüsü. 23- Ravza-i Mutahhara. 24- Herşey Fânidir. 25- Nasihat ve Söz. 26- Zekât. 27- Sadaka. 28- Modern İlim Farkında Değil, Neyin. 29- Ter. 30- Ruhi ve Bedeni Muhafazakârlık. 31- Çene, Tırnak. Parmak Uçları. 32- Kürtaj. 33- Tüp Bebek. 34- Dimağ-Beyin. 35- Darwin Nazariyesi. 36- Hayvanlar Hakkında Suallere Cevap. 37- Kedi. 38- Hakkını Helâl Et. 39- Beddua. 40- Huda Settardır. 41- Tefrika. 42- Allah'ın Kudretinden Şüphe Etmek Küfürdür. 43- Şimşek. 44- Dindeki Yasak olan Yani Haram Münakaşa Edilmez. 45- Bir Suale Cevap. 46- Yalan. 47- Zina. 48- Kadın. 49- Endam. 50- Kadın, Ev, Harem, Aile. 51- Allah Kelâmından Bazı Âyetler. 52- Kavm-i Bûra. 53- Nazar-Haset. 54- Hakikatleri Hatırlatmak Vaazdır. 55- Nasihat Vermek Bugün İmkân Dışında Kalmıştır. 56- Her Kime ki Hakikatin Sırrını Öğrettiler. 57- İslâm ve Edeb. 58- Osmanlı Türk Vakıfları. 59- Çeşmeler. 60- Hattatlık. 61- Dedelerimizde Peygamber Sevgisi. 62- Yavuz Sultan Selim. 63- Takvim. 64- İnsan Vücudunun Hakikat Sırrı."[523]

Görüldüğü gibi esere tamamen hikemiyyât hâkimdir.

4.1.9. Allah Dostu Der Ki… Yazılmamış Sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu 5

Bu kitap 296 sayfadır. Basım yeri Ankara ve tarihi 1990, yayınevi ise Şafak Matbaacılık olarak görülmektedir. '*Son Damla'* başlıklı yazı ile başlar ve '*Kabir*

[523] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, ss.273-274.

Taşım'[524] adlı şiirle biter. Bu eser, vefatından sonra sevenleri tarafından bastırılmıştır.

Eserin sonunda *'Son Söz'* diye Derman'ın sevenleri tarafından yazılmış bir bölüm bulunmaktadır. 6. ve 7. ciltlerin hastalığı dolayısıyla yazılamadığını, bundan dolayı esere 'Son Damla' şiiri ile başladığı ifade edilmiştir. Ayrıca, kısaca özgeçmişinden bahsedilmiştir.

Kitabın '*İçindekiler*' bölümünde şu konu başlıkları yer almaktadır. "1- Son Damla. 2- Kendimle Beraber. 3- Yediler Sofrasından. 4- Görünen, Görünmeyen, Görülemeyen. 5- Herşey sağdan sola döner. 6- Gürültü. 7- Eğer Dilenmenin Ne Olduğunu Bilseydiniz Kimseden Bir şey İstemezdiniz. 8- Maymun Teorisi. 9- Kur'an-ı Kerim'de. 10- Hırs. 11- Kibir. 12- Kâfir. 13- Yüzünüzü Güneşe Çevirirseniz Gölgeleri Göremezsiniz. 14- Abdest. 15- Salavat-ı Şerife Getirmek. 16- Mürşit. 17- Bu Yazıyı Dikkatle Oku. 18- Açlık Grevi. 19- Hayırseverlik. 20- Kapına Gelen Fakiri Boş Çevirme (Âyet). 21- Kâinatın Yaratışındaki Kanunlar. 22- Tesettür. 23- Kadın ve Endam. 24- Ma-i Billûri. 25- Kutup yıldızı. 26- Kandil. 27- Ne söylediğimizi bilmiyoruz. Düşünmeden konuşuyoruz. 28- Dinle. 29- Ölüm. 30- Mavi Renkli bir Kubbe. 31- İnsan Dimağı (Beyin). 32- Sayhaten Vahidetin. 33- Vahiy. 34- Rüzgâr. 35- Yokluk. 36- Allah ile İnsan Arasında sırlar. 37- Allah'dan Korkan İnsan. 38- Dinle. 39- Sabırda Bir şey Gizlidir. 40- Çöl. 41- Söğüt. 42- 99 Esmâ-ul Hüsna. 43- Nil-i Mübarek. 44- Yedullah. 45- Faiz. 46- Münevver-Aydın. 47- Gizlenmek-Gizletilmek. 48- Elektronik Çağ, Çağdaş Medeniyet, Çağdaş İnsan. 49- Ramazan. 50- Tevhid. 51- Yün. 52- Güneş elmaya ve bibere aynı şekilde vurur.

[524] Bu şiire, tezimizin ilk bölümünde yer alan vefatıyla ilgili kısımda yer verilmiştir.

53- Gül (Vered). 54- Gül. 55- Nemrut'un Ateşi. 56- Yemezdi, İstemezdi, Sevmezdi. 57- Ad Kavmini Yok Eden Ses. 58- Nasihat. 59- Tesdi. 60- Hâzıren Leyse Bigaybin. 61- Oluş, Ruh, Emir Âlemi. 62- İlâhi titreşimler. 63- Meleklere İman. 64- Ey Arz suları yut. 65- Vaaz notları. 66- İnsan Fıtratı.(Vaaz). 67- Vaaz Notları. 68- Kabir Taşım. 69- Son Söz."[525]

Bu kitap da görüldüğü gibi tamamen hikemiyyât üzere kaleme alınmıştır.

4.1.10. Allah Dostu Der Ki…Kenzü'l-Hakîka

Bu eserini de 47 sayfalık bir risale olarak kaleme almıştır. Eserde basım yeri, Ankara, basım tarihi 1999, yayına hazırlayan Mustafa Tatcı olarak görülmekte, yayınevine ait bir bilgi bulunmamaktadır. Ankara Milli Kütüphane'de bu eser mevcuttur.

Yayına hazırlayan Mustafa Tatcı, risalenin önsözünde eserle ilgili bilgi vermektedir. Münir Derman'ın 1945 tarihinde kaleme aldığı bu eserin Ahmed Ziyaüddin-i Gümüşhanevî (ks) tarafından kendisine mânâda yazdırıldığını talebeleriyle yaptığı bir sohbette söylediğini, bu eserin Münir Derman'ın gönlünden damlayan rahmet damlaları olduğunu belirtir.[526]

Eserine, '*Boşuna ağlama ey Âdemoğlu*' sözüyle başlayan müellif, öncelikle ölümü anlatır. Sonra, İbn-i Arabî tarafındna yazılmış olan *"Fütühâtü'l-Mekkiye fî-Esrari Mârifeti'l-Memâliketi vel'Mülkiyye."* isimli eserde 198. sayfada yer alan, 31. Bâb'dan alıntı yaparak dört bin velî olduğunu yazmıştır.[527]

Bu eser, velîleri anlatır. İlk olarak erenlerden bahseder. Daha sonra, 300 ahyar, 40 abdal, 7 ebrâr, 4 evtâd, 3 nakba (üçler), 1 kutup=Gavs'dan bahseder.

[525] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, ss.293-295.
[526] Derman, *Kenzü'l Hakikat Hakikatin Hazinesi*, haz. Mustafa Tatcı, Ankara, 1999, s.9.
[527] *Aynı eser*, s.1.

Velîlerin özelliklerinden, fenâ ve bekâ kavramlarından bahseder. Ruhaniyet âlemi ile ilgili bilgi verir.

Eserin devamında cennet ve cehennemden bahseder. Mürşid-i Kâmil'in bulunmasıyla ilgili bilgi verir. Vahdet-i vücud nazariyesi ile uyumlu ledünnî bilgiler vermiş, insanın Allah'la içiçe olduğunu, herkesin içindeki Allah'ı bulması gerektiğini söylemiş ve bunun usullerinden bahsetmiştir. Her ne kadar 47 sayfa kısa bir risale olsa da içerik bakımından çok kapsamlıdır. Ledünnî bilgiler verilmiştir.

4.1.11. Allah Dostu Der Ki… İslâmiyette Kaza ve Kader İnanması

Bu eseri de 13 sayfalık bir risale şeklindedir. Milli Kütüphane'de mevcuttur. Eser Bozüyük basımevi tarafından 1948'de yayınlanmıştır. Kitaba "*Ben insanın sırrıyım, insan benim sırrım. Allah."* diyerek başlamıştır. Müellifimiz, bu eserinde, kaza ve kader meselesini detaylı olarak yazmıştır.[528]

4.2. Tıbbî Makaleleri

Münir Derman tarafından yazılmış ve kütüphanelerde kayıtlı olan sadece üç tıbbî makaleyi bulabildik. Fakat gerek Türkçe, gerek Almanca ve Fransızca olarak çeşitli konularda yazdığı tıbbî makaleleri bulunduğu kendisini uzunca yıllar ziyaret edenler tarafından açıklanmıştır.

Mevcut makaleleri ise şunlardır: '*Kan guruplarının karakter ve bünyevî hastalıklara göre orijinal bir etüdü',* '*Rektum ve Sigmoidde Nadir Görülen İki Yabancı Cisim'* İstanbul Çocuk Hastanesi Tıp Bülteni, İstanbul, (1), 00.01.1968,

[528] Münir Derman, *İslamiyette Kaza ve Kader İnanması*, Bozüyük Basımevi, 1948. Milli Kütüphane 1948 AD 1477.

182-184. 610 610 Tıp Bilimleri Tıp, *Influence Meteorologique sur le fonctionnement de l'organisme (Meteorolojinin Vücut İşleyişine Etkileri).*

'Kan guruplarının karakter ve bünyevî hastalıklara göre orijinal bir etüdü' adlı makale 1947 yılında Bozüyük'te Bozüyük Basımevi'nde basılmıştır. Milli Kütüphane'de bu eserin bir kopyası bulunmaktadır.[529] Onbir sayfalık bu makalenin başında, '*Bu küçük broşür, hazırlanmakta olan büyük bir eserin evvelden tebliği mahiyetindedir.'* diyerek bu konuda kapsamlı bir çalışma yaptığını ifade etmektedir. Makalede öncelikle, dört farklı kan grubu ile ilgili bilgi verir. Ardından, iklim, jeoloji, cins ve ırk bakımından bu gruplarda fazlalık ve azlık gösteren çeşitli milletler olduğunu tıp literatürüne de dayandırarak ifade etmiştir.[530]

Kan gruplarının detaylı tetkik edilmesi ile çeşitli bünyevi hastalıklarda iklim ve jeolojiye bağlı yaşayış bakımından ortaya çıkan sebebi bilinen veya bilinemeyen hastalıkların muayyen kan gruplarında görüldüğünü belirtmektedir.[531]Ayrıca aile hayatı kuracakların da yuvalarındaki ahenk veya bocalamaların bünyevi ve kan uyuşmazlıklarından ileri geldiğini de söyler. Bu vakaları sekiz senelik titiz bir çalışma sonrası topladığını da ekler.

'Influence Meteorologique sur le fonctionnement de l'organisme' (Meteorolojinin Vücut İşleyişine Etkileri) adlı makalesi 1940 yılında İstanbul'da Fransızca olarak yazılmıştır. Ancak kitabın ilk sayfasında 1940 yılında Payot, Paris'te basılmış olduğu görülmektedir. 12 sayfadır.

---

[529] Münir Derman, *Kan guruplarının karakter ve bünyevî hastalıklara göre orijinal bir etüdü*, Milli Kütüphane, 1947, AD 280.
[530] Derman, *Kan guruplarının karakter ve bünyevî hastalıklara göre orijinal bir etüdü,* s.3.
[531] *Aynı makale*, s.4.

4.3. Dergilerde Yazdığı Makaleleri

Münir Derman, daha çok genç yaşlardan itibaren farklı dergilerde muhtelif konularda makaleler kaleme almıştır.

Kütüphane taramaları neticesinde bulabildiğimiz makaleleri şu şekilde sayabiliriz: "1- Derman, Münir. *Acının Psikolojisi,* Yücel Aylık Sanat ve Fikir Mecmuası, İstanbul, (60), 00.02.1940, 208-210. 150 100 150 Psikoloji 100 Felsefe Ve Psikoloji. 2- Derman, Münir. *Dünya Dönüyor*. Yücel Aylık Kültür Mecmuası, İstanbul, (61), 00.03.1940, 42-46. 300 300 Toplum Bilimleri 3- Derman, Münir. *Fransız Karakteri*. Yücel Aylık Kültür Mecmuası, İstanbul, (63), 00.05.1940, 133-134. 300 300 Toplum Bilimleri. 4- Derman, Münir. *İbni Sina Yahudi Değildir.* Yücel Aylık Sanat ve Fikir Mecmuası, İstanbul, (59), 00.01.1940, 162-165. 920 956,1 920 Biyografi, Şecere, Nişanlar (İnsignia) 956,1 Türkiye Tarihi. 5- Derman, Münir. *Modern Kültürün Mahzurları.* İşte Sanat Edebiyat, İstanbul, (3), 00.04.1944 - 00.05.1944, 5, 14. 300 300 Toplum Bilimleri. 6- Derman, Münir. *Ruhi ve Uzvi Muvazenede Bir Varlığıa İnanmanın Ehemmiyeti*, Hamle, Edebiyatta, Sanatta, Fikirde, İlimde, İstanbul, (4), 00.11.1940, 24-27. 100 100 Felsefe Ve Psikoloji. 7- Derman, Münir. *Orucun Esrarı*, İslam Âlemi, Ankara (2) , 00.09.1975, 12-14. *Işık* dergisinde de "*Yunus'a Gönül Gözüyle Bakış*" başlığıyla 19-26 Nisan 1971 tarihlerinde Yunus Emre Özel Sayısı'nda bir makale kaleme almıştır."

Yukarıdaki listeden görüldüğü kadarıyla kendisi, *Yücel Aylık Sanat ve Fikir Mecmuası, İşte Sanat Edebiyat, Hamle, Edebiyatta, Sanatta, Fikirde, İlimde, İslam Âlemi, Işık* dergilerinde makaleler kaleme almıştır. Bu dergiler dışında, *İslam Mecmuası'*nda ve *Toprak Dergisi*'nde yazılar yazdığı da bilinmektedir. İslam

Dergisi'nde yazmış olduğu makalelerin çoğu, '*Allah Dostu Der Ki…*' kitabında biraraya getirilmiştir.

Ayrıca, Fransa'da papaz bir arkadaşı tarafından üç ayda bir çıkan bir dergide de üç ayda bir makalelerinin yayınlandığını bir sohbetinde belirtmiştir. Derginin ismi sohbet kayıtlarında net olarak anlaşılmamakla birlikte "Bulletin de Dijon" veya "Bulletin de Rejyon" gibi bir isim zikretmektedir. Hatta bu dergide yazdığı bir makalenin İslam Mecmuası'nda tercüme edilerek yayınlandığından da bahsetmiştir.[532]

Yazdığı dergiler incelendiğinde, onların çok farklı ideolojilere sahip oldukları görülmektedir. Bu dergilerin bazılarıyla ilgili kısaca bilgi vermemizin kendisini daha yakından tanımamıza vesile olacağını düşünüyoruz.

4.3.1. Yücel Dergisi

Yücel Dergisi, Muhtar Fehmi Enata ve Kemalettin Birsen yönetiminde 1935-1956 yıllarında çıkarılmış aylık edebiyat dergisidir. Kemalist temele alan bu derginin ilk sayısında derginin "*bilgi ve kültür cönkü*" olduğu belirtilmiştir. Özellikle yükseköğretim çağındaki gençlere yol göstermek ve onları Kemalist düşünce doğrultusunda yönlendirmek amacıyla çıkarılmıştır.[533]

4.3.2. Toprak Dergisi

Aylık fikir-sanat-ülkü dergisi olarak 1954-1979 yılları arasında İlhan Egemen Darendelioğlu tarafından yayınlanmıştır. Millî ve manevî değerleri işleyen

[532] Derman, Almanya Sohbetleri, B/37, 30-35.dakikalar. Hüseyin Ayırgan tarafından verilmiştir.
[533] Emel Yiyen, *Yeditepe Dergisi Etrafında Gelişen Sanat Faaliyetleri (1970-1983*), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

bir ülkü dergisidir. Darendelioğlu bu dergiyi, suikast sonucu öldüğü 19 Kasım 1979 tarihine kadar İstanbul'da çıkarmaya devam etmiştir. [534]

4.3.3. İslam Dergisi

Cumhuriyet kurulduktan sonra çok partili hayata geçilince çeşitli İslâmî dergiler yayın hayatına atılmıştı. Bunlardan biri de 1957'de yayınlanmaya başlayan "İslâm"dır. "Bu dönemde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin çıkardığı dergi ile İstanbul Üniversitesi'nin *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi,* dinî ve tasavvufî konulara akademik bir bakış açısıyla anlatan bir yaklaşımı benimsemiştir. İslam dergisi, *Sebilürreşad* gibi halka yönelik (popüler) neşriyatı tercih ediyordu. Derginin ilk sayılarında sahibi ve yazıişleri müdürü olarak Salih Özcan ve İsmail Soyuk'un isimleri vardı. 13. Sayıdan itibaren Kemaleddin Şenocak bu görevi devralmıştır.[535]

Dergide hem dinî hem de aktüel konular gündeme taşınıyor, İslâm ülkelerinin sorunları üzerine inceleme ve araştırma yapılarak İslâm ülkelerindeki sorunlara çözüm önerileri sunuluyordu. Dergide yazan bazı isimler şu şekildedir: "Hüseyin Atay, Ali Fuat Başgil, Ali Himmet Berki, Müjgân Cunbur, Neşet Çağatay, Hasan Basri Çantay, İsmail Hami Danışmend, Lütfi Doğan, Hasan Hüsnü Erdem, Sadettin Evrin, Muhammed Hamidullah, Haluk Nurbaki, Ömer Kirazlı, Ali Ulvi Kurucu, Kemal Edip Kürkçüoğlu, Celalettin Ökten, Fuat Sezgin, Muhammed Tavit Tanci, Nurettin Topçu, Halide Nusret Zorlutuna." [536]

---

[534] http://tr.wikipedia.org/wiki/Toprak_(dergi)
Erişim: 12.11.2016
[535] Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri,* ss.253-254.
[536] *Aynı eser*, s. 254.

4.4. Gazetelerde Yazdığı Makaleler

Bildiğimiz kadarıyla haftalık olarak çıkan Bozüyük Gazetesi'ndeki farklı konularda makaleleri bulunmaktadır. Ancak elimizde sadece Prof. Dr. Atilla Murathan'dan aldığımız *'Başlarken'* adlı makale ve Orta Doğu'ya yapmış olduğu seyahat notları bulunmaktadır. Bu seyahat notları, Haftalık "*Bozüyük Gazetesi*"nde (6.12.1947 ila 24.2.1948) Tarihleri arası 10 Bölüm olarak yayınlanmıştır.[537]

4.5. Tercüme Eserleri

4.5.1. Muhiddin-i Arabi Hazretlerinin Müslümanlara Nasihatları

87 sayfa olan bu eser, Haziran 1978'de basılmıştır. Eskişehir Müftüsü Abdullah Toprak ve Münir Derman birlikte, eseri Arapça'dan Türkçe'ye tercüme etmiştir.[538] Münir Derman, Abdullah Toprak ile ilgili kitabın başında bilgi vermekte ve şöyle söylemektedir:

> "Seydişehir'li Nakşibendi ve Şabani tarikat Şeyhlerinden Abdullah Efendi Hazretlerinin Halifesi Şeyh Sadık Efendi Hazretlerinin oğlu Eskişehir Müftilerinden ve Vaizlerinden Hacı Hafız Abdullah Toprak Efendi ile birlikte tercüme ettiğimiz bu kitabı; Merhum bana tashih ve tebyiz için vermişlerdi. Kendileri Âlem-i Cemâl'e intikal ettikten sonra ancak bu gün tebyiz ve tashihi bitmiştir. Pak ve temiz ruhlarına, bu kitabtan istifade edeceklerden hâsıl olacak ecir ve sevabı hediye etmek kasdıyla neşrine mübâşeret ettik. Hakkın Rahmet ve Mağfireti temiz ruhuna olsun."[539]

4.6. Basılmamış Eserleri

Çıkmış eserleri dokuz kitaptan ibarettir. '*Allah Dostu Der Ki… Yazılmamış Sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu'* kitabının dördüncü cildinin arkasında 5-6-7

---

[537] Bu seyahat notları Prof. Dr. Atilla Murathan'dan temin edilerek http://www.onaltiyildiz.com/haber.php?haber_id=4569 internet sitesinde yayınlanmıştır.

[538] Yusuf Turan Günaydın, "İbn Arabî Mütercimleri Üzerine Biyo-Bibliyografik Bir Deneme (1928-2007)", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1*), yıl: 9 [2008], sayı: 21, s.486.

[539] Abdullah Toprak ve Münir Derman, *Muhiddin-i Arabi Hazretlerinin Müslümanlara Nasihatları*, Ankara, 1978, s.Giriş.

basılacak diyorsa da sadece 5. Cilt basılmıştır. Altıncı ve yedinci ciltler Derman hazretlerinin son zamanlarında geçirdiği rahatsızlıklar sebebiyle yazılmamıştır. Bundan dolayı, beşinci cilt olan bu esere önsözde "*Son Damla*" demişlerdir.[540]

Çıkacak en önemli eseri, 50 yıl üzerinde çalıştığı ve 11 cilt olan ledünnî tefsiridir. Derman bu eserin 15,000 sayfa olduğunu bir sohbetinde söylemiştir.[541] Bu durumda tefsirinin her cildi ortalama 1300 sayfa olmalıdır.

'*Kur'an-ı Kerim Meali, İcazi Tefsiri, Ledünni Tefsiri"*dir. Bu eseri uzun süre yaptığımız araştırmalara rağmen bulamadık. Yakın talebeleri ve kızıyla yaptığımız görüşmeler sonucunda da bu tefsirle ilgili bir bilgiye ulaşamadık. Bazı talebeleri bu tefsirin şu anda zamanı olmadığı için çıkmadığını, zamanı geldiğinde çıkacağını iddia etmekte, bazıları ise kaybolduğunu söylemektedir. İçinde farklı ledünni bilgiler mevcut olduğu için anlaşılması zor ve insanlara manen ağır gelebilecek bir içeriğe sahip olduğunu, toplumun bu eserin içindeki bilgileri kaldıramayacağını iddia eden talebeleri de bulunmaktadır.

Münir Derman'ın hayatıyla ilgili bir eser kaleme alan yakın talebesi Ahmet Kılıçaslan'ın kitabında da tefsirle ilgili şöyle bir bilgi yer almaktadır: '*Bu ledünni tefsirin basılması durmuştur. Çünkü çok para tutmaktadır. Sağlığında birkaç kere basılması için teşebbüs etmiş ama para bulup bastıramamıştır. Kendisi hem titiz hem de celâlli olduğu için kimse de bastırmaya cesaret edemedi.*'[542]

Derman Hoca, bir konuşması esnasında bu tefsirden bahsetmiş ve şöyle bir açıklama yapmıştır: "*Kitapta reklamını yaptım, ama nasıl bastıracağım? Öteki tefsirler bundan 300, 400, 500, 1000 seneye dayanıyor tarihi. Ben bugün aya gidiyorum. Benim bilgimle onlar anlayamazlar. Onlar bilmiyorlar, ben atomu adam*

[540] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.287.
[541] Derman, Almanya ses kasedi, s.87, dakika 45.
[542] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Dr. Münir Derman*, ss.158-159.

akıllı biliyorum, onlar seziyorlar. Ben kimya biliyorum, onlar bilmiyor."[543] Kitaplarında kullandığı *"Yazılmamış sırlar*" ifadesinin de ledünnî mânâları kastettiğini açıklamıştır.[544]

Her devrin insanının yaşam şartları birbirinden farklı olduğu için, önceki dönemlerdeki dil ve anlatım, fikirlere giydirilen anlamlar şimdiki zamana tam anlamıyla hitap etmemektedir. Muhatap kitleye anlatabilmek için yeni bir tarz belirlenmesi, o anlamların güncel bilimsel veriler de göz önünde bulundurularak yeni açılımlarının yapılması önem arz etmektedir. Kitaplarında kullandığı "*Yazılmamış sırlar*" ifadesinin de ledünnî mânâları kastettiğini açıklamıştır.

Bahsettiğimiz ledünnî tefsirin daha önce yazılmış tefsirlerden farklı olduğunu söyleyen Derman, yaşadığı devrin ilmî ve bilimsel verilerinden yola çıkarak ve o dönemin hakikatlerini temele alarak çeşitli âyetleri tefsir ettiğini ve çağın insanlarının ihtiyaçlarına hitab edecek mahiyette, kapsamlı ve tatminkâr bir eser yazdığını söylemiştir. Kur'an-ı Kerim'de ayetlerin birden çok anlam ifade eden bâtınî mânâları ile ilgili de şöyle bir açıklama yapmıştır: "*Kuran'ı Kerim'de her cümlenin bir icazı vardır. 7 türlü mânâsı vardır. Bir mânâlar vardır, doğrudan doğruya iskelet mânâsıdır. Diğer mânâları bâtınî, zevkî, sırrî mânâlarıdır. Sır, insanın tahammül hududuna inmemiş şeylerdir. Şeriat insanın tahammül hududundan hariç olan şeylere karışmaması için kurulmuş zincirdir. Karıştırmayacaksın onları*."[545]

Umarız en kısa zamanda 50 yıl emek harcadığı bu külliyatlı eser yayınlanır. Bizler de bu vesileyle hem Münir Derman'ı daha yakından tanıma fırsatı elde eder

[543] Derman sohbet kaydı.
[544] Derman, Almanya ses kasedi, s.87, dakika 45.
[545] Derman, Almanya ses kasedi, s.87, dakika 45.

hem de günümüz mutasavvıfının dilinden manevî bir tefsir okuma şansı elde edebiliriz.

'*Su Cilt 1'* adlı eserinin sonunda "*Yazarın Çıkacak Diğer Eserlerinden Bazıları*" adlı bir başlık bulunmakta ve şu eserler yer almaktadır: "*Ter, Toprak, Gözyaşı, İnsan, Sonsuzluktan Sesler, Kendini Örseleme, Ölüm, Kabristan, Eğrinin doğrusu, doğrunun Eğrisi Yine Eğridir, Namsız Nişansız Kimseler, Namaz, Merhamet ve Şefkat, Karıncadan Dostun Olsun.'*"[546] Ancak bunların müstakil birer eser olmaktan ziyade yazdığı birkaç sayfalık risaleler olduğu tahmin edilmektedir.

Ayrıca, '*Basıma Hazır olan Eserleri'* diye birkaç eser isim zikredilmiştir. Bunlar; '*Yazılmamış Sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu 6. 7. Ve. 8. Ciltler. Kuran-ı Kerim Meâli, İcazı ve Ledünni Tefsiri (11 cilt. 50 yıllık çalışma neticesi hazırlanmıştır)*[547]

Su'dan bahsettiği zaman, gözyaşına da temas eden Münir Derman sonrasında şöyle bir açıklama yapmıştır: "*Gözyaşı hakkında daha fazla mâlûmat vermeyeceğiz. Gözyaşı ismindeki kitabımızda bütün bilinen ve bilinmeyen taraflar ile izah edilmiştir. Oraya müracaat edilebilir*"[548] Böylesi bir açıklama olmasına rağmen O'nun"*Gözyaşı*" adlı eserine ulaşılamamıştır.

Yaptığımız araştırmalar neticesinde kendisine ait eserlerle ilgili yukarıda bahsettiğimiz bilgileri bulabildik. Umarız ileride daha detaylı bilgilere ulaşılabilir.

[546] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.173.
[547] *Aynı eser,* s.173.
[548] Derman, *Su 1*, s.47.

İKİNCİ BÖLÜM

MÜNİR DERMAN'IN TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Tezimizin bu bölümünde mutasavvıfımız Doktor Münir Derman'ın tasavvuf anlayışını, sohbetlerinden, eserlerinden, makalelerinden ve mektuplarından yola çıkarak değerlendirmeye çalışacağız. Onun tasavvufî düşünce sistemini bu temel kaynaklardan inceleyeceğiz. Bu vesileyle, İslâm dininin hakikat ve marifet boyutu olan tasavvuf ve tasavvufun da derûnî yönü olan insan psikolojisi üzerine yaptığı tahliller üzerinde duracağız.

Şimdi, 20. yüzyıl tasavvufî ve dinî düşüncesine katkısının olduğunu düşündüğümüz Münir Derman'ın eserlerinden ve yazılarından yola çıkarak bu keyfiyeti ele almak istiyoruz.

1.TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

1.1. Tasavvuf

Tasavvuf kelimesi, kökeni itibariyle sûfi kelimesinden türemiştir. Bu kelimenin kökeni konusunda farklı fikirler bulunmakla birlikte, genelde üzerinde mutabık olunan görüşe göre sûfi, "*Arapça sûf (yün)"* kelimesinden türemiştir.[549] Tasavvuf ise "*tasavvefe" (yün giydi*) fiilinden türemiştir. Lügat anlamı itibariyle, "*yünden elbise giymeyi âdet haline getirmek*", "*ıstılâh olarak ise, sûfilik yolu*", sûfiliği hayatına adapte ederek yaşamak veya sûfiliğin felsefî doktrini şeklinde

[549] Bkz. Hayrani Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi*, A.Ü.İ.F.Yay., Ankara,1986, s.5.

açıklanabilir.[550] Tasavvufun bir ilim olarak amacı ise, ihsanı elde edebilmek, yani Allah'ı görüyor gibi yaşamaktır.[551] İhsanı Cenâb-ı Peygamber (sav) şu şekilde tanımlamıştır: "*İhsan, Allah'ı görüyormuşçasına kulluk etmendir. Her ne kadar sen onu görmüyorsan da O seni görüyor.*"[552] İhsanı elde etmenin yol ve yöntemlerini gösteren tasavvuf ilmi, bâtınî fıkıh olarak da adlandırılmaktadır. Yüzyıllarca her bir sûfi yaşadığı hâl doğrultusunda tasavvufu farklı ifade etmiş, her ne kadar bu tanımlarda ortak bazı özellikler olsa da, herbirinin kişiye özgü olduğu rahatlıkla söylenebilir. Cebecioğlu'na göre; tasavvuf, Kur'ân-ı Kerîm'i Hz. Resûlullah (s.a.v) gibi yaşamaya çalışmaktır.[553]

İbn Haldûn'a göre, İslam tasavvufu, Peygamber (sav) ve ashâb devrinden itibaren başlamış takvaya dayalı bir hayat tarzıdır. Hicrî ikinci asırda Müslümanlar arasında dünya sevgisi arttığı için, bu süreçte, dünya meylinden uzaklaşarak ibâdete yönelip, zühd hayatı yaşayanlar "*Sûfiyye*" veya "*mutasavvıfa*" olarak adlandırılmışlardır.[554]

Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909), "*Tasavvuf, Hakk'ın seni, senden öldürmesi ve kendisiyle ihyasıdır"*[555] der. Ebû Muhammed Cerîrî (ö.321/933): "*Tasavvuf güzel ve ulvî olan her çeşit huyları kazanma girişiminde bulunmak ve çirkin her nevi huylardan da uzaklaşmaya çalışmaktır*."[556] diye farklı bir açıklama yapar. Kuşeyrî (ö. 464/1073): "*Tasavvuf mâsivallahtan müstağni olmak, bilinmemeyi ihtiyâr etmek ve hayırlı olmayan şeylerden sakınmaktır*" der.[557]

---

[550] Mehmet Bayraktar, *İslâm Düşünce Tarihi*, edit. Hayrani Altıntaş, Anadolu Üniversitesi Yayın No.1144, Eskişehir, 2005, ss.31-34
[551] Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, ss. 629-634.
[552] Buhârî, İman, 37; Müslim, İman, 5.
[553] Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, ss. 629-634.
[554] Hülya Küçük, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihine Giriş*, Ensar Yay., İstanbul, 2011, s.20.
[555] Abdül-Kerîm Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, ter. Süleyman Uludağ, İstanbul 1978, s.392.
[556] *Aynı eser,* s. 392.
[557] Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Mifav Yay., İstanbul 2011, s.39.

Bu genel açıklamalardan sonra Münir Derman'ın bu konudaki kanaatlerine temas edelim.

Münir Derman tasavvufun lügat mânâsı için, "*Resul-i ekrem'e bağlılıktan insanda zâhiren, bâtınen Kemâlî feyzi nebeviden husule gelen hâl*"[558]dir der. Yani O'na göre, insanda bulunan nur-ı Resulullah, Peygamber (sav)'e sevgi, muhabbet ve bağlılık arttıkça ortaya çıkar ve bu bağlılığın devam etmesiyle inkişaf eder. Bu durum ise insana nebevî feyzin akışına sebep olur ve hem zâhiren hem de bâtınen manevî bir hâl tecrübe etmesine yol açar. Buna Resulde (sav) yoğrulma, erime, O'na yaklaşmaktan meydana gelen bâtınî, feyzî ilâhi, zevk ve huzur hâli[559] de denilebilir. Münir Derman, yine tasavvufu açıklarken, onu; "*Tasavvuf yaşanan ve nübüvvetten çıkan manevî bir hâlin tümüdür*"[560] der ve hemen ardından bu hâlin tarif ve izah edilemeyeceğini ekler. Tasavvuf hakkında yazılmış yazıların resim üzerinde geniş bir orman seyretmek gibi olduğunu, bakan kişinin resmin içine giremeyeceğini, o resmin de orman olmadığını söyleyerek, "*Bâtınî zevk, hisler ve duyguların maddeleşemeyeceğini*"[561] vurgular. Buna ilaveten "*Tevfik-i Rabbani'ye mazhar olan geniş gönül sahibi Hak dostu olanların yaşadığı manevî âlemdir*" diyerek başka bir tarif verir ve *"İnsanın ademiyet mertebesinde bu âlemde iken aslı ile temas kurup yaşaması hüneridir."*[562] der. Bu dünya hayatında bedene hapsolmuş insanın, bedeninin dizginlerini ruhunun eline vererek, kendisine şah damarından yakın olan, insana kendi ruhundan üflemiş olan Allah'ı hissederek, onda yok olarak yaşayabilmesidir diyebiliriz.

---

[558] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s.5.
[559] *Aynı yer*.
[560] *Aynı yer*.
[561] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s.5
[562] *Aynı yer*.

Münir Derman, tasavvufun "*Allah'ın bir sırrı*" olduğunu ve "*insanın iç âleminde gizli bir sır deryâsı*" olduğunu söyler ve "*Öğretilmez, öğrenilmez ve tarif edilemez. Ulaşılır. Varılır belki…*"[563] diyerek, bir perde arkası olarak, tarif edilemeyen, söze ve kelimeye gelmeyen bir hal olduğunu belirtir.[564] Tasavvuf hakkında yazılmış binlerce kitap olduğunu, tasavvufî sözler, cümlelerle herkesin güzel şeyler yazdığını, çeşitli menkıbeler ve hikâyeler anlatıldığını söyler ve ardından; "*bunlar aslında yoktur*" der ve tasavvufun ulaşılan manevî bir kemâl, bir makam olduğunu ifade eder. Genel olarak O'nun bu ifadelerine bakarsak, tasavvufun bir perde arkası olarak, insanın iç âleminde varılan ve yaşanılan bir hâl olduğunu bu nedenle tarif edilemeyeceği kanaatini taşıdığını görürüz. Nasıl ki su, bardağa konan ile anlatılmış olmazsa, tasavvufî sözlerin de "*ötenin lakırdıları*" olduğunu, onu da herkesin kendi bilgisi kadarıyla bilebileceğini söyler.

Tasavvufi sözler için "*Cesedi ile bu mekânda, gönlü ile sonsuzlukta olanların sözleridir.*"[565] der ve "*Cesedinle dünyada, ruhun ile sana senden yakın olan Allah ile ol."* diyerek, insana şah damarından daha yakın olan Allah'ın kalben ve ruhen hissederek yaşanmasını tavsiye etmektedir. Bunun resulde yoğrulma meselesi olduğunu, bunun için de yoğuran ustayı bularak maddeyi ruhun emrine almak gerektiğini söyleyen Münir Derman, ruhu maddeye bağlayarak şekillendirmenin ise insanın ademiyetine hürmetsizlik olacağını ifade etmektedir.

Münir Derman, günümüz açısından değerlendirme yaparken tasavvuf ve tarikat diye bir şey kalmadığını söyler ve önemli olanın insan-ı kâmil hâline gelebilmek olduğunu belirtir. Bunun için insanın kendini dıştan ve içten disiplin

[563] Aynı eser, s.6.
[564] A*ynı yer.*
[565] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s.6.

altına alması gerektiğini, bu yola girişin de Resul (sav)'e hakîkî bağlanışla başladığını vurgular. Tasavvuf için "*şeriatların maneviyatıdır*" der ve insanın şeriata bağlandığı nispette nefsaniyetten uzaklaşacağını söyler. Tasavvuf dinin bâtını, özüdür, Bâtınî irfana tâlip olan kişinin şeriate sıkı sıkıya bağlanması gerektiğini, bu konunun da tartışılmaması gerektiğini, bunların akıl değil zevk işi olduğunu ifade eder.[566]

Tasavvuf literatüründe, "*şerîat-tarîkat-hakîkat-marifet*" insan-ı kâmil olma sürecinde birbirine bağlı dört kapı olarak görülmüştür. Bu kapılardan geçmeyi başaran bir kul manevî yolculuğunu tamamlayacak, gerçek mutluluk ve huzura kavuşacaktır. İslam dininin iman ve ibâdetle ilgili temellerini oluşturan şeriat, bu kapıların birincisidir. Nasıl ki bir binanın temeli olmadan binanın ayakta durması mümkün değilse, şeriat olmadan da bir müminin manen ilerlemesi mümkün olmaz ve bu kapı olmadan hiçbir kapı açılmaz.[567] Ancak, şeriat kapısında kalan bir kişi kendisini tam gerçekleştiremeyecek, üst katlara çıkamayacak ve hakikati göremeyecektir. Bunun için aşama aşama diğer kapılardan geçerek marifetullah bilincine erişmek gerekmektedir.[568] "*Şeriat farz, tarikat vacip, marifet sünnet, hakikat nafiledir. Şeriat baba, tarikat ana, marifet oğul, hakikat torundur*."[569] İfadesi bu kavramların mahiyetini özetlemektedir. İnsan da yaratılış sırrı gereği, kendini gerçekleştirebilmek için tüm bu kapılardan geçmelidir.

[566] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s. 32.
[567] Ferudun Hakan Özkan, "Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı'nda Dört Kapı Kırk Makam", *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi,* 2011 / 59, s.253.
[568] Selâmi Şimşek, *Edirneli Şeyh Kabûlî Mustafa er-Rifâî, Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Edirne Valiliği Kültür Yay., c.1, İstanbul, 2013, s.44.
[569] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul, 1991, s.144.

Münir hoca ayrıca, şeriat kaidelerinin, İlâhi sırların açıklanmaması için bulunduğunu söyler. "*Bu kaideler, sırları, insanın lisanıyla anlayabilmek kudretidir. İdrak edilse bile lâf ve kelimelerle anlatmak mümkün olmadığından kelimeye vurduğumuz zaman küfür şeklinde fehmedilir.*"[570] diyerek, şeriat kaidelerinin sırları insanın lisanıyla anlayabilmesi için Allah tarafından oluşturulmuş kurallar olduğunu, sırların kelimeye direk döküldüğünde ise küfür şeklinde anlaşılabileceği için dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Yani şeriat, dinin hakikatinin en genel, en alt seviyesidir. Bunun örneklerini pek çok mutasavvıfın şathiyelerinde görmekteyiz. Bâyezîd-i Bistâmî, Sehl et-Tüsterî (ö. H.283/M.896) ve Hallâc-ı Mansûr (ö. H.306/M.919) ilk dönem tasavvufunda şathiyeleriyle en çok tanınan sûfîlerdir. Bazı sûfiler, Hakk'ın yüceliği ve tecellîlerindeki cemâli karşısında kendinden geçmiş, hayrete dalmış, bu tür mânevî sarhoşluk (sekr) ve fenâ halleri esnasında, *"Ben Hakkım" (enelhak), "Cübbemin altındaki Allah'tan başkası değildir"; "Tenzih ederim kendimi, şanım ne yücedir"*gibi şathiyeler söylemişlerdir.[571] Hiç şüphesiz bu haller ve ifadeler, özel olup genel olmayan hakikatin en üst seviyesine işâret eder.

Tasavvufta yaşanan huzur hali ile ilgili de "*Bizim bu halde duyduğumuz zevki, huzuru sultanlar bilselerdi, elimizden almak için bizi kılıçtan geçirirlerdi"*[572] sözünü gündeme getirmiş ve dünya hayatında asıl huzur halinin, hayatın amacının madde bağlarından koparak cesedi ruhun emrine vermek olduğunu ifade etmiştir.

[570] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s. 6.
[571] Süleyman Uludağ, "Şathiye maddesi", *DİA*, c. 38, Ankara, 2010, ss. 370-371.
[572] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s.5.

Tasavvufun, düşünen, ilim ile uğraşan müstakim insanlara derûnî aydınlığa doğru bir pencere açacağını da vurgulamıştır.[573]

"*Bugünün ulema ve mürşitlerinin ağzında bir tasavvuf kelimesi gezer durur. Tasavvufun özü vardı fakat ağızda dolaşan ismi yoktu. Bugün ise sadece ismi var, özü kalmadı, hakikati de yok oldu*"[574]diyerek kendisinden önceki sûfiler gibi bazı eleştirilerde bulunur. Tirmizî de 883 yılında yazmış olduğu *Hatmu'l Evliyâ* isimli eserinde, Münir Derman'dan bin yıl önce benzer eleştirileri dile getirerek, yaşadığı dönemin tasavvuf anlayışından hoşnut olmadığını, özellikle tasavvufu belli çıkarları için istismar eden çok insan olduğunu, böyle bir hayatın içinde hiç mesafe katedemedikleri halde kendilerini ermiş zannettiklerini belirtmiştir.[575] Kelâbâzî *de et-Tarruf li-Mezhebi Ehli't-Tasavvuf* adlı eserinde, benzer bir şekilde yaşadığı dönemle ilgili eleştirilerde bulunmuş, tasavvufun hakikati ve özünün yitirildiğini, mânâsının yok olduğunu, sadece isminin kaldığını öne sürmüştür.[576] Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Münir Derman'ın yaşadığı 20. Yüzyıl ile kendisinden neredeyse bin yıl önce yaşamış ilk dönem mutasavvıflarının eleştirileri çok büyük benzerlikler göstermektedir. Kanaatimizce, bu bahsedilen sorunlar dünya varoldukça da devam edecektir.

1.2. Velî-Mürşid-Şeyh-Ârif

Münir Derman, gerek eserlerinde gerekse sohbetlerinde *"velî, mürşid, şeyh, ehlullah, velîyullah, ermiş, evliyâ, kibâr-ı evliyâ, kibâr-ı ehlullah, ârif, mutasavvıf*"

[573] Derman, *Kenzül Hakika,* s.5.
[574] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.70.
[575] Salih Çift, "Hatmu'l Evliyâ", Muhammed el Hakim et Tırmizi, *Tasavvuf Klasikleri* içinde, edit: Ethem Cebecioğlu, İstanbul 2010, s.44.
[576] Erhan Yetik, "Et-Taarruf Li-Mezhebi Ehli't-Tasavvuf, Ebu Bekir Muhammed El-Kelâbâzî", *Tasavvuf Klasikleri içinde,* edit: Ethem Cebecioğlu, İstanbul 2010, ss.91-94.

kavramlarına oldukça fazla yer vermekte ve ilk anda aynı mânâya gelseler bile aralarında büyük farklar olduğunu,[577] her birinin farklı anlamlar içerdiğini, inceliklerini bilmeden ulu orta kullanıldığı takdirde hata yapılıp, hürmetsizlik edilmiş olacağına dikkat çekmiştir.[578]

Çilelerle dolu bir hayat tecrübesiyle evliyâlık mertebesine çıkan mübarek insanların, gönül deryâsının sınırsız derinliklerine kendilerini atmış, büyük ve kutsi şahsiyetler olduklarını, bunların, Kur'an âyetlerinde bulunan ledünnî mânâ ve onun derin ve gizli mefhumlarına erme konusunda fikrî cehd (tefekkür) kahramanları olduklarını vurgulamıştır.[579]

1.2.1. Velî/Velâyet

"Velî ve velâyet kelimeleri "*Arapça "v.l.y" kökünden türemiştir*. Sözlükte, "*yakınlık, yardım, dost*"[580] gibi anlamları bulunmaktadır. Kuşeyrî, velîyi, "*İşlerini görmeyi Hakk Teâla'nın uhdesine aldığı kimse*" olarak tarif eder ve bununla ilgili "*Salih insanların işlerini o deruhte etmiştir."*[581] Ayetini referans olarak gösterir. Ayrıca "*Allah'a ibâdet ve taat işini uhdesine alan kişi*" diyerek velî olabilmek için belirtilen her iki vasfa da sahip olunması gerektiğini belirtir. Yani, velî olan bir kul, Allah'ın hukukuna mükemmel olarak riayet etmeli, Allah'ın da (cc) hem sıkıntı hem emniyet hallerinde bu kulunu koruması icab etmektedir.[582] Tasavvuf terminolojisinde "*sahibi*" anlamlarında kullanılır. Aynı zamanda Allah'ın güzel

[577] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.19.
[578] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, ss.156-157.
[579] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.30.
[580] Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrem b. Ali el-Ensârî, İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Dâru İhyâi't-Turâsil-Arabî, Beyrut, Lübnan,1999, c.15, s.404.
[581] A'raf, 7/196.
[582] Abdülkerîm Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risalesi*, haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul, 2016, s.348.

isimlerinden biri olan *el-Velî*[583], "*seven, yardım eden, gerçek ve yegâne dost, yardımcı, kâinatın ve bütün mahlûkatın işlerini yürüten ve idare eden"*[584] demektir. Kısaca Allah'la yakınlık sağlayan kişilere velî denilmektedir. Halk arasında evliyâ olarak bilinmekle birlikte, evliyâ kelimesi velî'nin çoğuludur.[585]

Tasavvuf tarihi açısından incelendiğinde, velî ve velâyet kavramlarının ilk olarak Hakîm Tirmizî'nin "*Hatmü'l-Evliyâ*" adlı eserinde detaylı bir şekilde ele alındığı ve sistemleştirildiği görülmektedir. Tirmizî'ye göre, velîlik Allah'ın bir ihsanıdır. Kulun çalışmasıyla elde edilmez. Velîler, Allah'ın rızası doğrultusunda hareket eder ve nefsine uymaz. Sır ilimlerine vakıf oldukları için gaybî birtakım bilgiler konusunda farkındalık kazanırlar.[586]

Tasavvuf tarihinde, velîlerin hiyerarşik olarak sınıflandırılmaya başlaması 11. Yüzyıldan itibaren ortaya çıkmıştır. Hucvirî, kimsenin bilmediği dört bin kişilik gizli bir velîler topluluğundan bahsetmiştir. Bu hiyerarşik yapı 13. Yüzyıldan itibaren tasavvuf çevreleri tarafından kabul edilmiştir. Tasavvufta velâyete dâir kuramı en üst seviyede açıklayan İbn-i Arabî velîleri altı tabakada sınıflandırmış ve bunları da "aktâb", "imâmân", "evtâd", "ebdâl", "nükebâ" ve "nücebâ" diye isimlendirmiştir. Serrâc da velâyet anlayışı istikametinde ricâlü'l-gayb'ı anlatmış ve bu düşünceyi benimsediği görülmüştür.[587] Münir Derman da benzer bir şekilde "*Kenzül-Hakika*" adlı eserinde velîleri sınıflandırmıştır. Dört bin velî olduğundan

---

[583] Bakara, 2/257

[584] M. Mustafa Çakmaklıoğlu, "İbnü'l-Arabî'nin Nübüvvet-Velâyet Hakkındaki Görüşleri ve İbn Teymiyye'nin Bu Hususteki Eleştirileri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1)*, yıl: 9 [2008], sayı: 21.

[585] Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s.697.

[586] Mehmet Necmettin Bardakçı, Mehmet Saffet Sarıkaya, Nejdet Gürkan, "XIV. Yüzyıl Rifâî Şeyhi İbnü's-Serrâc'ın Velâyet Ve Kerâmet Anlayışı", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:31, 2013/2, s.93.

[587] Bardakçı, Sarıkaya, Gürkan, "XIV. Yüzyıl Rifâî Şeyhi İbnü's-Serrâc'ın Velâyet ve Kerâmet Anlayışı", s.93.

bahseden Derman, Peygamberlerden sonra erenlerin iki tâife olduğunu söylemiş, birinci gruptakileri "Kemâl devresinde olanlar", ikinci gruptakileri ise, "Kemâl devrinde olup geri dönmeye mezun olmayan, kendi vecdlerinde dalgın ve hâllerinden habersiz" olanlar şeklinde sınıflandırmıştır. Derman ayrıca, 300 ahyâr, 40 abdal, 7 ibrâr, 4 evtâd, 3 nakba (üçler) ve 1 kutup: Gavs olduğunu söyleyerek bunların görevlerinden bahsetmiştir.[588]

Münir Derman, el-Velî isminin, Hak ile kulu arasında görünmez, anlaşılması zor, insanın ademiyet hamulesi ile alakalı, mübarek hususî bir lutf-i ilâhi bağının ismi olduğunu söyler ve Hak'kın güç ve kudretlerinin kâinatta ne varsa onlara karşı dostluk ve ahengini bildiren, mübarek bir isim olduğunu belirtir. Hakka yanaşmaya ve insanda gizli olan ulûhiyete kavuşmaya çalışanlara "*velî*" denildiğini vurgular.[589] Canlı cansız her şeyin edebini bilenlere; "*velîyullah*" denildiğini, bu edebe girmek için başka türlü edepler gerektiğini söyler.[590]

Bir hadis-i kutside velîlerle ilgili şöyle bir ifade bulunmaktadır: "*Allah Teâlâ şöyle buyurur. Benim velîme kim eziyet ederse ona harp açarım. Kulum farz kıldığım şeylerden daha üstün bir şeyle bana yaklaşamaz. Kulum, Ben kendisini sevinceye kadar nafilelerle bana yaklaşmaya devam eder. Ben onu sevdiğim zaman işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum*."[591] Münir Derman da bu hadis-i kudsiye atıfta bulunur ve Allahu Teâlâ'nın bir kulu severse onun vücut evini

[588] Derman, *Kenzül-Hakika,* ss.1-18
[589] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.13.
[590] Derman, Konuşması 33. kaset 24-30. Dakika
[591] Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. VI, s. 256; Buhârı, Sahih, İstanbul 1992, Rikâk, no.38, Tevazu Bâbı, Hadis No: 6502.

boşaltarak, bu evin efendisi olacağını ve o kişinin gözü, kulağı, eli, dili olacağını ifade etmiştir.[592]

Velînin dost demek olduğunu, ancak kendisi mi dost, yoksa dost mu seçilmiştir, bunu bilmenin çok zor olduğunu belirtir, ardından bu dostluğun Hak'dan gelen bir dostluk olduğunu ve Hak ile manevî kurbiyyet kuran[593] anlamına geldiğini söyler.

Velâyet makamına erişmek ve Velîyullah olmanın kolay olmadığını vurgulayan Münir Derman, el-Velî'nin, Ahad'ın (Bir'in) kesrete (çokluğa) karşı dostluğunu bildiren esma olduğunu, velîyullahın da kesretin Ahad'a dostluğunu gösteren makamların en sonu olduğunu belirtmiştir. Bu durumda O, el-Velî olan Allah ile Velîyullah olan kul arasındaki farka işaret etmiştir. Velînin bir görünür dışı, bir de kendisine yasak edilen bir iç görünüşü olduğunu ve hakîkî velîlik tarafının da bu olduğunu belirtmiştir.

Münir Derman, velî için şöyle bir açıklama yapar: *"Allah'da fâni olduktan sonra yine onunla bâkî olandır. Velî, kendi hâlinden fânî olup Allah'ı müşâhedede bâkî olan, nefsinin varlığından haberi olmayan ve Allah'tan başkasıyla karar etmeyendir. Allah'ı müşâhede ederek başkasına kendi hâlinden haber vermesi ve başkasıyla karar etmesi mümkün değildir. Hakta seyir, insanın bütün hissedilen şeylerden ve kendi kendisinden mutlak surette fânî oluşundan sonra gerçekleşir*."[594]

Hâlini gizleyen kişilerin velî olduğunu, irfan sahibinin makamı yükseldikçe, halkın gözünden düştüğünü söyler ve "*Yıldızlar da böyledir. Kabahat kimsede*

[592] Derman, Konuşması 33. Kaset. 24-30. Dakika.
[593] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s.156.
[594] Derman, *Kenzül-Hakika*, ss.1-2.

değil, yıldızlarda mı? Hayır. Ne onda ne bunda. Bütün ayıp ve kabahat tam göremeyen gözlerde." diyerek hakîkî velîlerin toplumda gizli olduklarını ve asıl sorunun onların gerçek makamını göremeyen insanlar olduğunu dile getirir.[595] Bu gibilerle konuşanların bazen onlara hürmet edip bazen de şüpheye düşerek bocaladıklarını ifade eden Münir Derman, velîlerin karşılarındakileri daima gaflet içine sokarak kendilerini sakladıklarını, bazılarının da onları hakikaten sezip, hürmet ettiklerini ve bu kişilerin zamanı geldi mi velîlerin feyz ve sevgilerine mazhar olduklarını belirtir. Bu sayede kimilerinin hoş bir koku duyduğunu, kimisi de velîlerin hallerinden bir hisse aldıklarını, kimilerinin de onların yanında bir ferahlık içine gömüldüklerini ifade etmiştir. Ancak çoğu kişinin haset ve kibirden kurtulamayıp büyük bir şüphe içinde yarı uydurma bir hürmet izhar ettiklerini de vurgular.[596]

Velîlerin yanındaki müritlerini, bu edebe sokmaya çalıştıklarını, bu edebe girdiler mi, onların paslı, rutubetli olan kalp pencerelerinin açılarak, müridlerin de kendilerinden olacağını yani insan-ı kâmil olacağını vurgular.[597]

Velî için ayrıca şöyle bir açıklama yapar. *'Nebîlik, Resulullahın dünya hayatındaki tavrı, ruh-ı mübarekleri cesedi muallâlarında bulunduğu zaman. Resulullah âlem-i mânâya teşrif ettikten (öldükten) sonra, Nebîlik velâyet makamına izin ile çevrilmiştir. İşte bu makamı işgal eden, velîdir.'*[598] Yani, Resulullah (sav) âhiret âlemine gittikten sonra, irşad makamının velîlerle devam etmesi için nebîlik makamının, Allah'ın izni ile velâyet makamına çevrildiğini söyler.

---

[595] Derman *Allah Dostu Der Ki,* ss:13-14.
[596] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Dr. Münir Derman*, s.226.
[597] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, ss.20-21.
[598] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, ss.102-103.

Peki, velîlik hiyerarşisinin başı/başkanı kimdir?

Münir Derman'a göre, tüm velîlerin başı Hz. Ali'dir ve Hz. Fatıma'nın vefatından sonra velâyet Hz. Ali'ye intikal etmiştir. Hz. Ali'nin "*Velîyullah*" olduğunu, Hz. Ali'den (ra) sonra velî olanların da "*Velîyullahlık*" makamına çıktıklarını ifade etmiştir. Münir hoca, bu konuda bir hadis-i şerifi ele alır: O, Resulullah (sav)'in "*Ben ilmin Medine'siyim. Kapısı da Ali'dir"*[599] sözünü velâyetin Hz. Ali'de (ra) tecellî edeceğine ve ona tabi olanların oradan Medine'ye (ilim şehrine) girebileceğine işaret olduğunu, burada bahsi geçen "*kapı*" ifadesinin de velâyet makamı olduğunu ifade etmiştir. Nübüvvetin insan tahammülüne girerek velâyet şeklinde devam edeceğini vurgulamıştır.[600]

Nebîliği ilâhi husûsî bir ampüle benzeten Münir Derman, gelen ilâhi emirlerin vahiy ile ampülü yakarak (ışıklandırarak) etrafı aydınlattığını, ampül miadını doldurduğunda artık yanmayacağını ama ampüle gelen cereyanın her zaman olduğunu, bu ışığın ampülün bitmesiyle yok olmayacağını, o ışığın velâyet akümülâtöründe tecellî ederek, ondan bir takım gönül lambalarını yakmaya devam ettiğini, hakîkî velînin de görünmeyen bu ziyâ ile dolu olduğunu ama bunu dışarı belli etmeyeceğini vurgular.[601]

Derman Hoca, Allah'ın hakîkî velî kulunu tanımanın kolay olmayacağını, onların kendilerini farklı şekillerle ve hallerle "*Settar*" ismine bürünerek gizleyeceğini söyler ve bu gizlenmenin onları muhafaza etmek için gerekli olduğunu söyler. Evliyânın kendi yaşadığı zamanda bilinemeyeceğini belirtir ve

[599] İsmail Yıldırım, "Ali Nihânî Yozgadî'nin Menâkıb-ı Murtazaviyye Adlı Eserinde, Hz. Ali Hakkında Rivâyet Edilen Bazı Hadisler ve Bu Hadislerin İşlenişi", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, 2013, s. 85.
[600] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, ss.156-158.
[601] *Aynı eser*, ss.156-159.

"*Zâhirî varlığı gizli değilse de hakîkî sırrı gizlidir*."[602] diyerek, Allah dostlarının çeşitli perdelerle toplumdan gizlendiklerini, bu gibi zâtların davranışlarında, mânâsız gibi görünen hallerinin altında onların hakîkî kimliklerinin bulunabileceğini ancak bunu herkesin farkedemeyeceğini söyler. Yani hakîkî Allah dostunu bilmek herkese nasip olmaz, Allah lütfederse bu sırrı karşı tarafa ifşâ edebilir. Genel halk kitlelerinin Allah dostlarını bilmesi, onların etrafında çok aşırı kalabalıklar oluşmasına ve bu durum da manevî görevlerini yapmalarına engel olabilir.

Bu konu ile alakalı Muhammed Zâfir el-Medenî ed-Darkavî eş-Şâzelî (ö. 1903), "*Allah'ın evliyâsını tanımak Allah'ı tanımaktan zordur*" demiştir. Benzer bir ifade Mesnevî şarihi İsmail Ankaravî (ö.1631) tarafından da şu şekilde ifade edilmiştir: "*Ehlullahı bilmek Allah'ı bilmekten daha güçtür. Zira Allah'ın kudretinin eserleri meydandadır, akıl ve iz'an sahipleri bu eserlerden hareketle Hakk'ı bulabilir. Evliyâyı bilmek, peygamberleri bilmekten güçtür, çünki peygamberlerin işi dâvettir, sırasında mucize göstermektir. Fakat evliyâ örtülü ve gizli olmak durumundadır. Bu sebeple halkın avâmı evliyâullahı idrakten âcizdir."*[603] Allah dostu olabilmek kemâlâtı gerektirmektedir. Kemâlatın sonu ise hiçlik sırrında gizlidir. Ölmeden önce ölerek "*Hiç"* olmayı başaran bir kul, avamın arasında rahatlıkla onlardan biri gibi görünecektir. Keza bir hadis-i kudside "*Evliyâi tahte'l-kubâbi*" yani "*Benim evliyâlarım, benim kubbelerim altında gizlidir*"[604] denilmektedir. Bu hadisi kudsinin mânâsını Mevlana şu şekilde açıklamıştır:

---

[602] Derman sohbet kayıt no: 2
[603] Prof. Dr. Mehmet Demirci ile özel röportaj. "*Velîlerim kubbelerimin altındadır*", Haber Kültür.Net, http://www.haberkultur.net/HD3770_velîlerim-kubbelerimin-altindadir.html
Erişim: 21.09.2017
[604] Süleyman Uludağ, "Velî maddesi", *DİA*, 2013, c.43, s.26.

> "Buradaki kubbelerden amaç onların kalıpları da olabilir. Fakat kubbelerden amaç onların huylarıdır. Çünkü bazı velîlerin görünüşte bazı şeylere karşı hırsları olur. Bazısı gezmekten hoşlanır. Bazısınında etrafı seyretmek hoşuna gider. Bazısı ticaretten zevk alırken bazısı ilim kazanmaya istek gösterir. Bazısı da mal toplamaya meyleder. Halkın hoşuna gitmesin diye onların peygamberin şeriatına aykırı hareketlerde bulunmaları mümkündür. Onlar bu kubbelerin altında gizli kalır, şöhret afetlerinden kaçar, şöhretsizliğin gereği olan huzur ve rahat içinde tiksinilen, hoşa gitmeyen şeyleri işlerler. Bu bakımdan aşağı, hatta yüksek tabakadan halk bile bu topluluğu tanımaz. Onların bu hallerine akıl erdiremezler. Peygamberimizin "Tanrının gizli velîsi vardır" sözü doğrudur."[605]

Kur'an-ı Kerim'de, *"Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de."*[606] Şeklinde geçen ayet de Allah'ın velî kullarını emniyet altına aldığını göstermektedir.

Münir Derman, velîlerin Allah'a doğru seyrettiklerini, nebîlerin ise Allah'tan kula doğru seyrettiklerini, Allah'a doğru seyirde bilgi gerektiğini, Allah'tan kula doğru seyirde ise bilgiye ihtiyaç olmadığını, bundan dolayı da nebîlerin ümmî olduklarını ifade eder.[607] Nebîlik, Allah tarafından özel bir kuluna bahşedilen bir makam iken, velîlikte kulun bu makamı elde etmek için çalışıp çabalaması önemlidir. Tasavvuf açısından bakıldığında, ümmî, tasavvufî ilme sahip olup kitabî eğitim almamış bilge kişi olarak bilinir.[608] Bu tür bilgilere okuyarak, zâhirî ilimleri tahsil ederek değil, kalben Allah'a yönelip, ihlas ve samimiyetle ibâdet ve taatte bulunarak ulaşılır.

Derman hoca, büyük velîlerde Resulllah (sav)'in ruhaniyetinin tecellî ederek göründüğünü, bu ruhanî görüntüden hissedar olabilen muhteram zevata "velî" isminin verildiğini ifade eder. Bu kişilerde velâyet makamı sızıntısı olan kerâmet görülebileceğini, bunun da derece derece olduğunu, en bâriz kerâmetin velâyet

---

[605] Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, Şark İslam Klasikleri 29, MEB Yay., 4. Bölüm, s.489.
[606] Yunus, 10/62.
[607] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.11.
[608] İsmail Yörük, İsmail Şık, "Kelam Açısından Hz. Peygamberin Ümmiliği", *Dini Araştırmalar,* 7.19 2004, s.176.

makamına sahip olanlarda görüldüğünü de vurgular. Velâyet ve nübüvvetin de aynı nurdan olduğunu söyler. Enbiyanın vücudunda bu nur tulû' ettiği zaman buna nübüvvet denildiğini, enbiyaya bunun izharının farz olduğunu, evliyânın vücudunda tulû' ettiği zaman ise velâyet olacağını ancak bunun gizli tutulmasının farz olduğunu, eğer durumları belli olur, dışarı biraz çıkarsa bulundukları memleketi terk etmenin icap edeceğini belirtmiştir.[609]

Hayattayken velâyet sahibi olanda tasarruf bulunduğunu, mekân âleminden çekildiği zaman tasarrufu ancak ona kalben rabıta kuranlara manen tasarruf edebildiklerini vurgular. Buradan anlaşıldığı kadarıyla vefat eden bir velînin tasarrufunun olmayacağı ancak kendisiyle kalben iletişim kuran kişilere yönelik tasarruflarının Allah'ın izniyle olabileceğini ifade etmektedir. Hayatta olanların velâyet ve tasarruflarını açığa çıkarmalarının men edildiğini, ancak kimi zaman küçük gibi görünen kerâmet şeklinde tecellî edebildiğini, kerâmetin ise Resul-i Ekrem'in ruhaniyetinin devam ettiğini ispat eden en büyük delil olduğunu belirtmiştir.[610]

O, velîlerin, velâyet makamına mazhar olduklarını ve bunlarda ruhanî ve maddî tasarruf bulunduğunu ifade eder. Resul'ün (sav) bâtınî tarafının (kendilerine verildiği kadar) aynası gibi oldukları için velîyi anlatmanın ve bilmenin çok zor olduğunu, velîlerin hayy oldukları için kendilerinden yardım istenince Allah rızası için yardım ettiklerini de vurgulamıştır. Resulullah (sav)'in bâtınî yönünün insanlar tarafından tam olarak anlaşılması, bilinmesi mümkün değildir diyen Münir Derman, velîlere de bulundukları makam, kendilerinde tecellî eden esmâ ve yaratılışları

[609] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, ss.140-147.
[610] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, ss.140-147.

gereği Resulullah (sav)'in bâtını tarafından kendilerine de bir miktar verilerek bu sayede Resulullah'ın bir aynası gibi olabildiklerini belirtir.[611]

Velîler zaman ve mekân sınırlarını aşabildikleri için (yani ölümü aştıkları için) hayy esması kendilerinde tecellî etmiştir ve bu sayede kendilerinden yardım talep edildiğinde bunu manen hissedebilir, yapılan rabıtanın veya duanın kuvveti doğrultusunda veya maneviyat âleminden gelen emir doğrultusunda yardım edebilmektedirler. Bunun en güzel örneklerini Hızır (as)'la ilgili kıssalardan görebiliriz. "*Duvar ise, şehirde iki öksüz çocuğundu, altında onlara ait bir define vardı; babaları salih biriydi. Rabbin diledi ki, onlar erginlik çağına erişsinler ve kendi definelerini çıkarsınlar; (bu,) Rabbinden bir rahmettir. Bunları ben, kendi işim (özel görüşüm) olarak yapmadım. İşte, senin sabır göstermeye güç yetiremediğin şeylerin yorumu."*[612] Bu âyeti kerimede Hızır (as) "*Bunları ben, kendi işim (özel görüşüm) olarak yapmadım."* derken, tüm bu manevî görevleri kendi kafasına göre yapmadığını, bir emr-i ilâhi gereği gerçekleştirdiğini vurgulamaktadır. Hz. Musa (as) gibi bir peygamber bile arka planını bilmediği bu işlere tahammül edemezken, sıradan insanların velîlerin hallerini ve işlerini tam mânâsıyla anlamaları kolay değildir.

Yukarıda ifade edilen ilim, ledün ilmidir ve bu ilmin akıl, mantık ve zâhirî bilgi ile anlaşılabilmesi mümkün değildir. Nitekim Gazâlî, gerçek bilgiye, Hakikat`in doğrudan tecrübe edilmesiyle ulaşılabileceğini söyler.[613] Kalp yoluyla gerçekleşen derûnî tecrübe, içinde bulunduğumuz âlemin zaman-mekân algısıyla, aynı zamanda aklî ve mantıkî delillerle açıklanamaz. Yukarıda Münir Derman'ın

[611] Derman, Konuşma No. 35.
[612] Kehf, 18/82.
[613] Cenan Kuvancı, "Gazzâlî'ye Göre, Mahrem Tecrübe: Huzûrî Bilgi", *Bilimname*, 30.1, 2016, s.92.

bahsettiği velîlerin yaptığı işlerin arka planının tam olarak anlaşılamaması da insanların bu tür olaylara rasyonel düşünme düzeyinden bakmalarından kaynaklanmaktadır. Oysa ki farklı bir bilinç düzeyine geçildiği takdirde yani basiret veya marifet gözü açıldığında bu tür ledünnî hadiseler anlaşılabilecektir.[614] Gazalî'ye göre, "*Hakikat zamansal olarak, beşerî durum ve tecrübe (hâl) içinde kendini metaforik anlama düzeyinde açar. Bu yüzden, Hakikat`in kesinliği mantıksal söylemlerin kesinliğinden ziyade, yakînî tecrübelerde açığa çıkar*."[615] Tasavvuf kâl ilmi değil hâl ilmi olduğu için, bu tür akıl planında açıklanamayan durumlar tasavvufa yabancı olanlar tarafından olumsuz bir şekilde algılanmaktadır. Bunun sebebi bu tür manevi hallerin ancak tecrübe edilerek anlaşılabilmesinden kaynaklanmaktadır.

Derman, her velînin kelâmının başka olduğunu, kendi makamına göre konuştuğunu, yeni bir anlayış getirerek kendinden önce gelene nasip olmayan bir mânâ ve irfan yolu açtığını, Hocası Ömer İnan Efendi'den nakleder. "*Halkı tufan, her velîyi Nuh ve gemisi bil.*"[616] diyen Münir Derman, velîlerin kâinat ahenginin bir parçası olarak Hak'ta erimiş ve âdeta değişmeyen kâinat ahenginin küçücük gözle görünmeyen bir atomu mesabesine geldiklerini belirtir.[617]

Münir Derman, "*Cesedini ruhunun emrine verebilenler, maddeden ayrılabildikleri için, mekânsız ve zamansız her şeyi görebilir*." demiş ve bununla ilgili şu menkıbeyi anlatmıştır: "*Müridin babası velî imiş. Mürid babasını bazen tek bazen de yüzlerce ve her yerde görürmüş. Bir gün babasına "Baba bu ne hâldir?"*

[614] *Aynı makale*, ss.75-95.
[615] Burhanettin Tatar, "Akıl Maddesi", *Felsefe Ansiklopedisi*, c.1, edit. Ahmet Cevizci, Etik Yay., İstanbul, 2003, s.195.
[616] Derman, *Su 3*, s.15.
[617] *Aynı eser*, s.14.

diye sormuş. Velî de, "Oğlum beni tek gördüğünde ben benimle olduğum zamanlardır. Her yerde çok gördüğünde Hak ile beraber olduğum zamandır. Allah her yerde hâzır ve nâzırdır."[618] demiştir. Bu menkıbeden anlaşıldığı kadarıyla velîler, nefsin hâkimiyetinden kurtulup, nefislerini ruhlarının hükmü altına aldıklarında, ruh da aslı olan Allah'la yakınlaşmakta, o ummanda bir damla olmakta ve böylece nurâni bir varlığa dönüşerek zaman ve mekân sınırlarını aşmakta, zamansızlık ve mekânsızlıkta yaşayabilmektedir. Yani kâinata mensup olmaktadır. Nefsini terbiye ederek insan-ı kâmil olan bir kul, nefsini ruhunun emrine alacak, "*ölmeden önce ölmek*" sırrına erecek ve gerektiğinde zaman-mekân ötesine sıçrayabilecektir.

Münir Derman, "*Yüzüne baktığınız zaman Allah'ı hatırlatan kimselerle sohbet edip arkadaş olun çünkü o kişiler velîdir*." Diyerek talebelerine tavsiyelerde bulunmuştur. Kerâmetin velîlerden sudur ettiğini ve velîyullahın her şeyi kader çizgisine sokabilen müstesna insanlar olduğunu ifade eder.[619] Kendinden manen yüklü ve temiz olan insanlara sığınılması gerektiğini, bunun için ateşin yakmadığı eşref saatinin sırrını öğrenmek için bir usta arayıp bulmak gerektiğini, bu adam bulunursa bir bakışta karşısındakini tertemiz edeceğini söyler.[620] Suda daima balık kalmanın yılanın değil balığın kârı olduğunu söyler ve "*Bu denizde öyle balıklar vardır ki, yılanı bile balık yaparlar. Onları ara buluver. Allah dostunun ihsanına uğramak büyük bir iştir. Cömertlik bile utanır yanında."*[621] diyerek, velîlerin kendilerine yaklaşanları himmetleriyle hidâyete erdireceklerini ifade etmektedir.

---

[618] *Aynı yer.*
[619] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s.82.
[620] Derman, Ankara vaazları sayfa 21. Bant 3.
[621] Derman, Ankara vaazları, Bant 6, dakika 50.

Yukarıda Derman'ın dile getirdiği yılan ve balık arkesi, Mevlana tarafından da insanın nefsanî ve ruhanî yönlerini açıklamak amacıyla kullanılmıştır. Mevlana'ya göre insan ruh ve nefisten oluşan, "*yarısı balık yarısı yılan*" bir varlıktır. Bu unsurlardan her biri insanı kendi tarafına çeker. Balık yönü onu suya yani ruhanî tarafa, maneviyata, yılan olan tarafı ise, onu toprağa yani nefsânî tarafa sürükler. Bu durumda ruh veya nefs, hangi taraf insanda galip gelirse insan o gruba dâhil olur.[622] İnsanda bu zıt güçler sürekli mücade halindedir. Münir Derman'ın "*Bu denizde öyle balıklar vardır ki, yılanı bile balık yaparlar."* ifadesi de, bu âlemde ruhânî tarafı kuvvetli Allah dostlarının, nefsânî tarafı kuvvetli olan kulları terbiye ederek, onları da kendileri gibi hikmet ve marifetullah ehli yapabileceklerini anlatmaya çalışmaktadır. Allah dostlarının terbiyesinden geçerek şehvetlerine hâkim olabilenler kâmil insan olma yolunda ilerleyecektir.[623]

Münir Derman, velînin insan-ı kâmil olduğunu, bu dünyada âdemiyet hamulesiyle görünmek becerisine sahip olan ve Allah'ı hatırlatan kişi olduğunu söyler ve böyle birisi bulunduğu takdirde şüphe etmeden kendisine yalaşılması, taklit edilmesi ve soru sorarak yıpratılmaması gerektiğini ifade etmektedir.[624] Kur'an-ı Kerim'de, "*Ey İnananlar! Size açıklanınca hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın. Kuran indirilirken onları sorarsanız size açıklanır (ama üzülürsünüz). Allah sorduğunuz şeyleri affetmiştir. Allah Bağışlayan'dır, Halim'dir*."[625] Ayeti de Derman'ın bu görüşüne referans teşkil etmektedir.

---

[622] Osman Nuri Küçük, "Mevlana'nın İnsana Bakışı", *Din ve Toplum*, Haziran 2007, sy.1, ss.42-43.
[623] Aliye Çınar, "Mevlana ve Tillich'de Varlık-Değer Birliği", *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Mevlana Özel Sayısı, 2007/3, ss.149-150.
[624] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s.187.
[625] Maide, 5/101.

Velîlerin topraktan hakir bedenleri, nurdan canları olduğunu, içlerinde Hızır (a.s)'la konuşanları bulunduğunu, kibirden temizlenmiş, namsız, nişansız, dert ve mihnet içinde yaşadıkları halde hep güler yüzlü olduklarını, yoksulluk, acı, sabır kelimelerinin ifade ettiği her durumla yarış halinde olduklarını söyler.

Türkiye'nin bu velîlerin hayır duaları hürmetine ayakta durduğunu söylemiş, manevî yönüyle Fatih'i olgunlaştıran Akşemsettin, Yavuz'u besleyen İbn Kemal, Molla Gürani, Anadolu'yu hazırlayan Yesevî Hazretlerinden beslenmiş Bektaş-ı Velî, Hacı Bayram-ı Velî, Hacı Şaban-ı Velî, Emir Sultan gibi velîlerin türbelerinin tavanlarından göklere doğru açılan uç görülebileceğini, velîlerde izah edilemez bir kuvvet olduğunu ve bunların baktığı her şeyin ötesindeki görünmeze bakan gözlere sahip olduklarını söyleyerek, bu topraklarda hürmet edilen ve aradan yüzyıllar geçmesine rağmen ziyaret edilen velîlerin ölmüş olsalar bile onların hürmetine pek çok kaza ve belânın def olduğunu, bu toprakların da bu tür Allah'ın sevdiği kullar hürmetine ayakta kaldığını ifade etmektedir.[626] Bu insanların ebedî olduğunu ve sonsuzluğa gittiklerini, adlarının dilden dile dolaşarak efsanelere konu olduğunu belirtmiştir. Yukarıdaki ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla, velîler Allah'ın sevgisine mazhar oldukları için, onların kabirlerinden gökkubbeye açılan manevî kapılar bulunmaktadır ve bu türbelerde yapılan dualaların, velî kulların hürmetine Allah katında makbul olacağına inanılmaktadır.

Münir Derman, velî kavramının günümüzde yozlaştırılmasını da eleştirir. Velîlerin iç âlemlerine girmenin çok zor olduğunu, onların yanına yanaşma cesaret ve kabiliyeti olmayan münevverlerin bu büyük zâtları bildiklerini zannedip onları deforme ettiklerini söyleyip, Mevlana'yı armoniler şefliğine yükselttiklerini, Hacı

[626] Derman, Almanya Vaazları, 18.09.1974, s. 123

Bektaş-ı Velî'yi Türk dilinin kurucusu ilan ettiklerini, Yunus Emre'yi de deforme ettiklerini ve bu büyükleri küçülterek halkın temiz gönlünü de rencide ettiklerini söylemektedir. Hakîkî âlim bir velînin dünyadan çekilişinin bir kavmin mahvolmasından daha büyük bir kayıp olduğunu da ifade etmiştir.

'*Evliyâ zamanında bilinmez. Zâhirî varlığı gizli değilse de hakîkî sırrı gizlidir. Kudret makamı, evliyâdadır. Bir velînin 300 sene önce 3000 kilo yükü varsa bugünkü bir velînin yükü 30 bin kilodur. Çünkü kıyamete yakın Allah'ın sevmediği işler öyle çok olacak ki, Resulullah'ın (sav) ruhaniyeti rahatsız olmasın diye üzerlerine bu yükü almışlardır. Allah bu devirde es-Sabur esmasıyla tecellî ediyor.*'[627] demiş ve âhir zamanda bir velînin manen üstlendiği yükün önceki yüzyıllara göre bin kat fazla olduğunu, aynı zamanda bulunduğu devirde velîlerin zâhiren kendilerini gizlediklerini ve kolay kolay bilinemeyeceklerini de ifade etmiştir.

> "Hakikat ve Allah ile uğraşanlar yani Allah dostlarını kitaplarda tarihlerde aramayın. Milletlerin dilinde, gönlünde sözlerinde, hikâyelerinde, mânâsız gibi görünen mânâsızlığın içinde hakîkî hüviyetlerini bulabilirsiniz. Halk onları bunların içinde inançları ile gizlemiştir. Halk onları tarif ve izahı mümkün olmayan derin bir hürmet ve seziş ile şuursuz gibi görünen mantık dışı sayılan aklın bir türlü kabullenemediği mânâsızlıklar içine gizlemiştir. Düşünürseniz güzellikleri görür bulursunuz."[628]

diyerek hakîkî Allah dostlarının çeşitli perdelerle toplumda gizlendiklerini, bu gibi kişilerin tavır ve davranışlarında mânâsız gibi görünen hallerin altında, o kişilerin hakîkî kimliklerinin bulunabileceğini belirtmiş, ancak bunun da kolay olmayacağını, her kula nasip olmayacağını farklı sohbetlerinde vurgulamış ve

[627] Derman sohbet kayıt no: 2.
[628] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.104.

"*Evliyâ zamanında bilinmez. Zâhirî varlığı gizli değilse de hakîkî sırrı gizlidir.*[629] demiştir. Yine başka bir sohbetlerinde "*Müslüman cevâhir gibidir. Hırpânî görünür bakarsın içinde deryâlar gizlidir.*"[630]diyerek insanların dış görünüşlerine aldanmamak gerektiğini, kimi zaman hırpânî görünen insanların içinde nice cevherlerin gizli olduğunu belirtmiştir.

Münir Derman, ilkahatın, herşeyin aslında gizli ve devamlı fışkıran ilmi olduğunu ifade eder. İlkah-i ilahiyyenin devamlı olduğunu, onu almak için öncelikle vücudu hazırlamak gerektiğini, zamanı geldiğinde feyzin başlayacağını ve böylelikle her şeyin aslının anlaşılmaya başlayacağını söyler ve burada ilmin gerekli olduğunu söyler. Resul-i Ekrem'in (sav)*"İlim tahsil ediniz*"[631] sözünün de aslında ilkah-ı ilahiyeyi alabilmek için "*idrak tarafınızı hazırlayın*" demek olduğunu söyler. Resul-i Ekrem'in (sav) ümmî olmasındaki hikmetin ise hocasının Allah olması hasebiyle eserden müessire, müessirden asla varmak şeklinde tecellî ettiğini ifade eder. Kâinattaki her intizamlı işlemede olan hadiseden, nebatlardan, hayvanlardan, kuşlardan, böceklerden her şeyden, madenlerden, kimyadan, fizikden yol bularak ilkahata kavuşmak gerektiğini, bütün fenlerin bu ilkahat yani mevcut olan "Beyan"ın idraki olduğunu söyler.

Velî olduğu, kerâmet, tasarruf, yaşayış tarzı ile mâlûm, müsellem olanlara "*Velîyullah*" denildiğini, Allah ve resulünün sevgisine mazhar olan, sadece Allah'a kalbini rabt edenlere ise "*Ehlullah*" denildiğini belirtir. Riyazet ve ibâdetle (*Men*

[629] Derman sohbet kayıt no: 2.
[630] Derman sohbet kayıt no:18.
[631] *Câmiü's-Sağîr*, 1/310: Hadisin Arapçası: "Utlubû'l ilme ve lev fi's Sîn" Türkçesi: "İlmi taleb edin, Çin'de bile olsa"

arefe nefse fakat arefe Rabbe)[632] hududuna varmış, anlamış kimselere *"ermiş*" denildiğini, bu kişilerde kerâmet görülebildiğini çünkü ilkah-i ilahiye hududuna gelmiş kimseler olduğunu söyler. Âhirete intikal etmiş velîlere "*Evliyâ*" denildiğini, bunların da ilkahata kavuşanlar olduğunu belirtir. Geçmiş velîlerin ruhaniyetlerinden fayda görüp ruhen temas edilebilenlere ilkah-i ilahiyeden öğrendiklerinden dolayı "*Kibar-ı evliyâ*" denildiğini, Hakîkî ehli tarik olan yani ruhen peşe takılanlara da *"Kibar-ı ehlullah*" denildiğini ifade eder. Velî kulların dualarının kendilerine yaramayacağını, çünkü onların nefisler için değil Allah için dua ettiklerini söyler.

Münir Derman bir yazısında, 45 yaşında olduğunu ve on üç yıldır kırklardan olduğunu söylemiş, kırkların yedincisi ve en gençleri olduğunu da açıklamıştır. Buradan da 32 yaşından itibaren kırklardan olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra kırklarla ilgili bilgi vermiş, "*Türkiye'de, Suriye'de, Mısır'da üç, Irak'ta dört, Medine'de yedi, Mekke'de altı, İspanya'da ve Hindistan'da iki, Kafkasya, Solomon adaları, Cava, Çin, Güney Afrika ve Güney Amerika'da birer tane olduğunu, geriye kalan dört tanesinin ise yerinin söylenemeyeceğini*", bunların yerlerinin gerektiği takdirde değişebildiğini söylemiştir. Kırkların görünür dünya ile görünmez ruhani âlemi diğerine rapteden bir köprü gibi olduklarını söylemiş, Kırklar'ın izn-i ilahi ile kendi telsizleriyle birbirleriyle her an konuşabildiklerini ve görüşebildiklerini ifade etmiştir.[633]

---

[632] "*Nefsini bilen Rabbini bilir*" mânâsındaki bu sözün, bazı kaynaklarda hadis olduğu söylenmektedir. Ancak önemli hadîs kitaplarında yer almadığı için kelâm-ı kibâr olarak değerlendirilmektedir. Bkz. Vahit Göktaş, "Es'ad Efendi (1847/1931) ve Tevhid Risâlesi'ndeki Vahdet-İ Vücûd Görüşü", *Tasavvuf | İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1*), yıl: 9 [2008], sayı: 21, s.438. Ayrıca bkz. Abdullah b. Mes'ud Balyânî, *Mutlak Birlik, Nefsini Bilen Rabbini Bilir*, haz. Ali Vasfi Kurt, İnsan Yay., İstanbul 2003.

[633]Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.11.

Mürşid veya pîr denilen bir üstad olmadıkça tasavvufun uygulama imkânı olmadığı her zaman vurgulanmıştır.[634] Bu kuralın tek istisnası, Hızır'ın müridleri olan ve manevî yola ancak Allah tarafından seçilmiş özel kişilerdir. Bu da, insanın seçimine bırakılmış değildir.[635] Yani Allah (cc) vergisi, vehbîdir. Münir Derman'ın direk Hızır (as)'ın talebesi olup olmadığını net olarak söylemek mümkün olmasa da Hızır (as)'la yaptığı birtakım görüşmelerden bahsetmektedir. Aynı zamanda kendisinin kırklardan olduğunu söylemektedir.[636] Başka bir sohbetlerinde de kırkların Piri'nin Hızır (as) olduğunu ifade etmektedir.[637] Hocası Ömer İnan Efendi'nin mürşidi olduğunu bilmekle beraber, kendisinin geldiği manevî silsileyi ve tasavvuf ekolünü hiçbir kaynakta belirtmemiş olması, Hızır (as)'ın talebesi olduğu ihtimalini de akla getirmektedir.

Münir Hoca, velî olmak için takip edilmesi gereken yol haritasını da sunmuş ve şöyle demiştir:

> "Velî olmak ister misin, o halde dinle, ne dünyadan ve ne de âhiretten hiç bir şeye rağbet etme. Nefsini yani kendini Allah'a bırak, yüzünü ona çevir. Dünyaya ve âhirete rağbet etme ki, bunlara rağbet Allah'tan yüz çevirmektir. Kendini Hakk'ın dostluğuna bırak, dünyaya ve âhirete kalbinde yol verme; gönlünü, yüzünü ona çevir. Bu sıfatlar sende bulunursa adımını atarken velî olursun. 56. Sûre "Eshâbu'l-yemîn'dir.[638] Hakk'a erenlerdir. Eshâbü'ş-şimâl hâin ve şerirlerdir."[639]

[634] Rene Guenon, *Manevî İlimlere Giriş*, çev. Lütfi Fevzi Topaçoğlu, İstanbul 1997, V.Bölüm, ss.35-46.
[635] Seyyid Hüseyin Nasr, *İslam ve Modern İnsanın Çıkmazı*, çev. A. Özel, Akabe Yay., 1985, s.107.
[636] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.11.
[637] Derman, Sohbet Kaydı no.34.
[638] Bkz.Vâkıa, 56/27
[639] Derman, *Kenzül-Hakika*, s.4.

1.2.2. Mürşid-Şeyh

Tasavvuf zümreleri arasında velî ifadesiyle aynı zamanda, mürşid, pîr ve şeyh anlaşılmaktadır. Bunlar kendi aralarında hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Her velî Allah katında aynı mertebede değildir.

Şeyh kelimesi Arapça'da yaşı ilerleyen kişiye denildiği gibi çok ilme sahip olan kişiler için de kullanılmaktadır.[640] Sözlüklerde "*yaşlı adam, ihtiyar, reis*"[641] ve "*Müslümanlarda din büyüğü, din adamı, âlim, kavmin, kabilenin büyüğü, her büyük makam sahibi*"[642] gibi anlamları bulunmaktadır. Tasavvuf ıstılahında ise, "*tâliplere rehberlik eden ve onları irşad etme liyâkatına sahip olan insan-ı kâmil, rehber ve mürşid*"[643] mânâsında kullanılmaktadır.

Şeyhe mürşid denme sebebi, onun yol gösterici ve yönlendirici olmasından kaynaklanmaktadır. "*Mürşid, Arapça irşâd kelimesinin ism-i fâilidir. Rüşd ise, insanlara maslahatlarını gösterip çıkarlarını anlatmaktadır*."[644] Mürşid kelimesi ise lügatte, "*rehber, delil, kılavuz, yol gösteren*" anlamlarına gelir. Mürşid, dini ve şeriatı müridin kalbine yerleştiren, yolun tehlikelerini bilen, gerektiğinde uyarılarda bulunan, kullara Allah sevgisi aşılamaya çalışan, aynı zamanda Allah'a kulları sevdirmeye vesile olan kişidir.[645]

---

[640] Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s.270.
[641] Mevlût Sarı, El-Mevarid, İpek Yay., İstanbul, 1982, s.849.
[642] Arif Erkan, El-Beyan, Yasin Yay., İstanbul, 2004, c.2, ss.1490-1491.
[643] Safer Baba, *Tasavvuf Terimleri*, Heten Keten Yay., İstanbul, 1998, s.266.
[644] Süleyman Uludağ, *İslâm'da Mürşîd ve İrşad Faaliyetleri*, İrfan Yay., İstanbul 1975, s.12.
[645] Halim Gül, "Mevlana'nın Şeyh/Mürşid Anlayışı", *Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, c.6, sy.4 (2017), s.699.

Mürşid kelimesi, Kur'ân-ı Kerim'de sadece bir yerde,[646] şeyh kelimesi ise dört yerde ihtiyarlık çağında bulunan bir kişi mânâsında geçmektedir.[647]

Tasavvuf literatüründe her iki kavram da aynı mânâda kullanılmaktadır. Şeyhler kendilerine intisab eden müritlerin kabiliyetlerine göre manevî olgunluğa eriştirmek için rehberlik eder. Faydalı ve zararlı olan şeyleri gösterir, kalplerine Allah sevgisini yerleştirmeye çalışır. Doktorlar nasıl ki bedenî hastalıkları tedavi ederse, şeyhler de kendilerine başvuran kimselerin manevî hastalıklarını teşhis ederek, farklı manevî reçetelerle tedavi eder.[648] Nasıl ki düşmanla savaşan askerin stratejisi kumandan tarafından çizilirse, futbolda veya diğer sporlarda oynanacak oyun, antrenörler tarafından kurularak oyunculara nasıl bir taktik izleyecekleri anlatılırsa, nefs düşmanıyla uğraşan müridin mücadele edeceği yol haritası da şeyh tarafından tanzim edilir. Şeyh her müridin kişisel özellikleri ve yetenekleri doğrultusunda farklı stratejiler belirleyerek müridi yetiştirme cihetine gider. Müridin teslimiyetinin derecesi de olgunlaşmasında önemlidir. Teslimiyeti tam olan müridler daha çabuk olgunlaşır ve istenilen kıvama gelir.[649]

Tasavvufta mürşid ile müridi arasında kalpten kalbe manen birbirlerini algıladıkları, telepatik sayılabilecek bir ilişki bulunmaktadır. Mürşid, aynen yukarıda Münir Derman'ın talebelerine bahsettiği gibi, güçlü bir anteni olan alıcı bir radyo gibi olayların görünmez yüzünü algılamaktadır. Mürid ise, sınırlı alıcısı olan küçük bir radyo gibi, algılamasını bu sınırlar içinde tutmalı ve kapasitesinin dışına

---

[646] Kehf, 18/17.
[647] Hûd, 11/72.
[648] Mürşid-mürid ilişkisi ile doktor-hasta ilişkisi metaforu için bkz: Muhammed Shaalan, *Sûfi Uygulamaları ve Bireyleşme Yolu Arasındaki Bazı Paralellikler, Sufi Psikolojisi*, haz. Kemal Sayar, İnsan Yay., İstanbul, 2000, s.153.
[649] H. Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar*, Ensar Yay., İstanbul, 2011, ss.184-185.

yoğunlaşmamalıdır. Bir mürşid bir müridi kabul ettiğinde, mürid mürşidini hiç sorgulamamalı, onu kendi standartlarıyla eleştirip hüküm vermemelidir. Mürid mürşidinin tavsiye ve eleştirilerine karşı kırılgan olmamalı ve kalbin aynasını cilalayan darbelerden ötürü kırılmamalıdır.[650] Mürşid müridini yetiştirmek için kimi zaman imtihan ederek sadakatini ölçtüğü gibi kimi zaman da ağır eleştirilerle onu sarsabilir, bu durumlarda müridin gözü açık olmalı, her an tetikte bekleyen bir asker gibi mürşidinden gelecek imtihanlar karşısında uyanık olarak hareket etmelidir.

Münir Derman'a gelince, o Yunus'un "B*eni bende demen, ben ben değilem. Bir ben vardır bende, benden içeru*" beytinden hareketle insanın binlerce perdeler içinde gizlendiğini ve içinde de gizlenmiş bir nur olduğunu söyler. Ona göre işte bu insanda gizli olan nuru ve bilmediği şeyleri haberi olmadan sözsüz olarak ortaya çıkaran kişinin mürşid olduğunu söyler.[651] Şeyhle ilgili olarak da "*İnsanda meknuz olan ilahi esma akislerini ortaya çıkarmak için salikini lafzi aletlerle hazırlamaya ve onu zâhirî ilimlerle donatmaya çalışan insandır. Hazırlık kıtasıdır.*"[652] der. Şeyh aynı zamanda mürşit ise salikinin cesedi hazırlığını da çile ile hazırlayacağını ve onu halvete sokacağını, ceseden hazır olan salikin de halvette mürşidin bâtınî ilim öğretimine terk edilerek, insan-ı kâmil tarafının kendisine gösterileceğini belirtir.[653]

İnsanları, mürşidlerini bulmaya teşvik eden Münir Derman, "*Bu kubbenin altında bir göz ara. Seni sevsin. Kör, görenin koluna girerse çabuk yol alır.*"[654] demiş ve sıradan halkın dünya hayatının hengâmesinde yollarını şaşırabileceklerini, nefsle mücadelede tek başlarına zorlanabileceklerini ancak bu yolu iyi bilen bir

[650] Sayar, *Sûfi Psikolojisi*, s.67.
[651] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 2, s.207.
[652] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, ss.13-14.
[653] *Aynı yer.*
[654] *Aynı yer.*

rehberin eşliğinde onun eteğine tutunarak ilerlerse menziline çabuk varabileceğini ifade eder ve kıyamete kadar, Hakkın bu misafirhanesinde Allah'ın dostlarının hiç eksik olmadığını ekler.[655] "*Kâinat orkestrasında aklın, ruhun tellerini akort edecek insanı bul, akordunu yaptır da namütenahi ebedi konserin içinde gaşyol. Kâinatı anla, Peygamberi bil, Allah'ını müşahede et. Laflarım edebiyat değil, zevkle okunsun diye de değil, ihtiyarı zahmet et gel bul, hakîkî yolcu isen dermanın bul."*[656] diyerek, insanları mürşitlerini bularak, bozuk taraflarını düzelterek, bu kâinat denizinde damla olmaya çağırmakta, hasta ruhların dermanını ancak bu şekilde bulabileceğini ifade etmektedir.[657]

Hadis-i Şerif olduğunu söylediği "*Allah'ın öyle kulları vardır ki, diğer kullara baktıkları zaman onlara saâdet libası giydirirler."*[658] ifadesini de Allah'ın velî kullarının yaşadıkları huzur halini diğer insanlara da gerektiğinde yansıtarak onları gerçek huzur ve mutluluğa eriştireceklerini belirtmektedir.

Mürşid arayanlara çeşitli öğütler veren Münir Derman, dil ile öğüt verene değil fiili ile öğüt verene uyulmasını tavsiye eder. Yaşamayan tesir edemez düsturunu savunur. Allah'ı bulmanın yolunun bir Allah dostu bulmakla başlayacağını, bu yola girişin Resul'e (sav) hakîkî bağlanışla başladığını ifade eder.[659]

---

[655] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.28.
[656] *Aynı eser*, s.33.
[657] *Aynı yer.*
[658] Hadis-i şerif olduğunu söylediği bu ifadenin, Sultan Bahaeddin Veled'in *Maarif* adlı eserinde de hadis-i şerif olarak geçtiği görülmekte ancak kaynağı bildirilmemektedir. Bkz. Sultan Veled, *Maârif-i Hazret-i Sultan Veled*, çev. Meliha Ülker Anbarcıoğlu, Ataç Yay., İstanbul, 2009, s.54.
[659] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.32.

Münir Derman, mürşit olan kişinin rüyada manevî ameliyat etmesi gerektiğini söylemiş ve "*Bilen yapar ama yapan daha iyi bilir*."[660] diyerek kanaatimizce kendisinin aynı zamanda sürekli ameliyat yapan bir genel cerrah olarak bu işi hem manen hem de zâhiren iyi yapacağına işaret etmektedir. Kendisi aynı zamanda, İnşirah suresinde "*Elem neşrah leke sadrak. (Biz senin göğsünü açıp/yarıp genişletmedik mi?)*"[661] âyeti kerimesinde geçen göğsünü yardık ifadesinin manen yarılma olmadığını, gerçekten Cebrail a.s'ın zâhirî olarak bıçakla Resulullah (sav)'in göğsünü yardığını iddia etmekte ve devamında "*Ben buradan kitaptan okumuyorum. Bıçakla yardı Cebrail as. Ben kulum, ameliyat yapıyorum da Cebrail neden yapmasın. Yarılmış*." diyerek Cebrail (as)'ın Resulullah (sav)'in gerçekten göğsünü bıçakla yararak ameliyat yaptığını, bundan sonra da "*Ve vada'nâ anke vizrak" (Yükünü senden alıp atmadık mı?)* âyeti kerimesi gereği, göğsündeki yükten arındırıldığını ve bunlar yapıldıktan sonra "*Ve ila rabbike fergab, Yalnız Rabbine yönel.*"[662] denildiğini belirtmektedir. Belki de ilk defa inşirah suresi bu şekilde yorumlanmakta ve bu surede geçen "*Göğsünü yardık*" ifadesinin gerçek bir ameliyat şeklinde bıçakla açılma olduğu dillendirilmektedir.

Talebelerinden Yaşar Bey'e yazdığı bir mektupta 7 rakamından ve sırlarından bahsettikten sonra, manevî mertebelerden de söz eden Derman şöyle söyler: *"Gavs, üçler, dörtler, yediler, kırklar, 300'ler, 3000'ler. Bunlar da 7'dir.*

---

[660] Özel görüşme: Gülnur Şahin. Eylül 2013.
[661] İnşirah, 94/1-8.
[662] "*Rahmân ve Rahîm (olan) Allah'ın adıyla.*
1. Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?
2. Yükünü senden alıp atmadık mı?
3. O senin belini büken yükü.
4. Senin şânını ve ününü yüceltmedik mi?
5. Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır.
6. Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık daha vardır.
7. Boş kaldın mı hemen (başka) işe koyul,
8. Yalnız Rabbine yönel."

İnsanda 5 duygu vardır. Görme, işitme, tatma, koku, dokunma iki tane daha vardır. O duygular, hassalar, ikisi de ibâdetle kazanılır, o zaman onlar da 7 eder. İbâdet: İşte bu iki şeyi ortaya çıkarmaya insanı hazırlar. Onu ortaya çıkaran da Mürşit'dir. Çile'de ortaya çıkar, Halvet'te idrake geçer."[663] Bu sözlerinden anlaşıldığı kadarıyla, insanda beş duyunun yanı sıra iki tane de bilemediğimiz ruha ve kalbe ait duyu olduğunu, bunların da ancak mürşidin eğitimiyle, ibâdetler, çile ve halvette ortaya çıktığını belirtmektedir.

1.2.3. Ârif

"Ârif kelimesi "*işleri bilen, çok sabırlı,*[664] *anlamlarına gelmektedir. Kişinin Allah Teâla'yı bilmesi, O'nun zâtını idrak etmeden, eserlerini tefekkür etmesidir.*[665] *Vâkıf, tanıyan, anlayışlı, kavrayışı mükemmel, irfan ve marifet sahibi" anlamlarına da gelir. Çoğulu ârifûn ve urefâdır. Marifet, irfan mastarlarından türemiştir ve tanıyan, farkında olan demektir*."[666]

Tasavvuf ıstılahında ise, marifet ehline ârif denilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de geçen "*Ben insanları ve cinleri bana ibadet etsinler diye yarattım*"[667] ayeti kerimesi kimi mutasavvıflarca Allah'ı tanımak ve bilmenin yani marifetin Allah tarafından ilk farz kılınan şey olduğunu ifade etmişlerdir. Sülemî (ö.412/1021), marifetin kulların Allah"ı (cc) zatıyla bilmesi[668] olduğunu söylemiş, Gazalî ise, (ö.505/1111) Allah'ı bilmek dışında mutluluk olmadığını ve

---

[663] Kılıçaslan, *Evliyâullahtan Dr. Münir Dermanı*, s. 281-282-283
[664] İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c.9, s.153.
[665] Ebu Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed er-Rağıb el-İsfahâni, *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'an*, Thk. Muhammed Seyyid Keylânî, Dâru'l-Mâ'rife, Beyrut, tsz, s.331.
[666] İsa Çelik, "Tasavvuf Tarihinde Ârif Kavramı", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi,* Ankara 2004, sy.12, ss.26-27.
[667] Zâriyât, 51/56
[668] Ebû Abdirrahman Es-Sülemî, *Sülemi'nin risaleleri: Tasavvufun Ana İlkeleri*, çev. Süleyman Ateş, AÜB, Ankara, 1981, s.29.

ulaşılabilecek en yüce menzilin marifetullah olduğunu söylemiştir.[669] Ârif, tüm varlık sıfatlarını kendisinde gerçekleştirerek bu sıfatlara tam anlamıyla sahip olup kuşatıcı bir varlık haline gelen yani insan-ı kâmil olmayı başarabilen kişidir.[670]

Münir Derman, ârifin denize benzeyen gönlünün med ve cezir halinde, taşıp çekildiğini söyler ve ayın tesiriyle denizlerin taşıp çekilmesini örnek olarak gösterir. Güneşin değil de ayın tesiriyle olmasının nedeninin düşünülmesi gerektiğini, bu gibi manevî olayları anlamak için insanın içine çekilmesi gerektiğini, aynı zamanda nefsin tekmesinden kurtulmaya çalışmak gerektiğini vurgular.

Ayrıca o, Ârif ile ilgili şöyle söyler: "*Ârif, sende senin mahremini, gizli tarafını bulan ve seni karşısında tek kelime söyleyemeyecek hale getirendir. Bu işlere ne kadar bakarsan o kadar görünür. Karaya mensup olanlar, denize mensup olanların işlerinden bir şey anlamazlar. Diken ile gül yan yana, omuz omuzadır, bilir misin?*"[671] Burada ârifleri tarif ederken, Allah'ı bulmak isteyen ancak başaramayan insanlara âriflerin yardım edebileceğini söylemiş, gül ile diken nasıl birlikte bulunuyorsa âriflerle avamın da birlikte omuz omuza bu yolu katedeceğini ve Allah'ın huzuruna birlikte varacaklarını ifade etmiştir.

Kur'an'ı Kerim'de anlatılan Hz. Musa ile Hızır (as) kıssası bu yol arkadaşlığına bir örnek olarak gösterilebilir. Münir Derman'ın ifadesiyle açıklayacak olursak, Hz. Musa her ne kadar bir peygamber olsa da, zâhir âleme takılı kalmış, "*karaya mensup*" bir insandı. Hz. Hızır (as) ise, bâtın âlemine hâkim

[669] Bedriye Reis, "Gazâlî'ye Göre Bir Bilgi Kaynağı Olarak Marifet", *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, c.5, sy.9, s.19.
[670] Ebu'l-Alâ el-Afîfî, *Fusûsu'l-Hikem Okumaları için Anahtar*, çev. Ekrem Demirli, İz Yay., İstanbul 2000, s.245.
[671] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, s.125.

olan, kâinatta meydana gelen olayların sadece zâhiri değil aynı zamanda bir de bâtını bir arka planı olduğunun idrakinde olan "*denize mensup*" bir zâttı. Hızır (as), Hz. Musa'ya "*Gerçekten sen, benimle birlikte olma sabrını göstermeye güç yetiremezsin. Özünü kavramaya kuşatıcı olamadığın şeye nasıl sabredebilirsin?*"[672] diyerek Hz. Musa'yı bu yolculuğun başında uyarmış, ancak Hz. Musa başına geleceklerden habersiz olarak "*İnşallah beni sabreden biri olarak bulacaksın. Hiçbir işte sana karşı gelmeyeceğim*"[673] diyerek cevap vermişti. Ancak kısa süren yolculuklarında yaşadıkları tecrübeler Hz. Musa'nın sabretmesine engel olmuştu. Çünkü o zâhire bakarak olaylara hükmetmiş, olayların özünü, arka planını kavrayamadığı için Hızır (as) ile ayrılmışlardı. Derman'ın da yukarıda ifade ettiği gibi, Allah yolunda gül gibi olan âriflerle diken gibi olan avamın el ele, omuz omuza yürümesi, bu yolu katetmek isteyenlerin uyması gereken en önemli düsturlar arasındadır. Yani karaya mensup olan avam birisi ile denize mensup olan bir ârifin birlikte yolculuğu, tehlikeli, zorlu, çileli ve karanlık yollarda emin bir şekilde yol alınmasını sağlayacak, insanı menzile ulaştıracaktır. Ancak bu yolculukta sâlik için gereken en önemli şeyler "*teslimiyet, sabır ve tevekkül*"dür. Âriflerle yolculuk zorludur, soru sormamak, onları örselememek, kendini ummana bırakarak aynen bir ölü gibi ârife kendini teslim etmek gerekmektedir. "*Kurb-i sultan âteş-i suzan*" sözü de, Allah dostlarıyla yakınlığın yakıcılığını ve zorluğunu ifade etmektedir.

[672] Kehf, 18/67-68.
[673] Kehf, 18/69.

Münir Derman, kıyamete kadar, Hakkın bu misafirhanesinde Allah'ın dostlarının eksik olmayacağını, dünyada bu gibi temiz insanlar kalmazsa yıkılacağını ve kıyametin kopacağını da beyan etmektedir.[674]

Derman Hoca'nın ârif anlayışını özetlemek gerekirse, o âriflerin gönlünü denize benzetmiş ve med cezir şeklinde bazen taşıp bazen çekildiğini söylemiştir. Bu şekilde bazen taşıp bazen çekilerek kendilerini gizleyen ârifler, aslında Allah'ın boyasıyla boyanarak[675] Allah'ın rengine bürünmüştür yani renksizdirler. Renksiz oldukları için su gibi bulundukları kabın şeklini ve rengini alırlar. Yani menzile götürecekleri dervişlerin rengi ve şekline göre hareket ederler. Onlar cem ve fark makamında oldukları için, zıtları birleştirmişlerdir. Bu sebeple her zaman farklı bir hâl üzere bulunur, kimi zaman celâl, kimi zaman cemâl isimlerine bürünür, kendilerini setrederler ve bu hâli kaldırabilenlerle yol arkadaşlığı yaparlar. Ârifler, Allah'ı bulmak ve bilmek isteyen insanlara yardım etmek üzere manen görevlendirilmişlerdir denilebilir. Onlar karşısındaki kişinin manevî hâline vâkıf olduğu için, o kişinin zaaflarını, olumlu ve olumsuz özelliklerini gayet iyi bildiği gibi, Allah tarafından o kişiye yüklenmiş olan cevherin ve potansiyelin de farkındadır. O sebeple, önüne gelen tâlibi nasıl terbiye edeceğini iyi bilen bir usta olarak karşısındakini zorlu yolculuğa hazırlar, yetiştirir, içindeki potansiyelleri ortaya çıkarır ve tâlibi elinden tutarak menzile ulaştırır.

1.2.4. Mutasavvıf

[674] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.28.
[675] Bakara, 2/138: Biz, Allah'ın boyasıyla boyanmışızdır. Boyası Allah'ınkinden daha güzel olan kimdir? Biz ona ibadet edenleriz" (deyin).

Mutasavvıf, tasavvuf yolunun mensuplarına verilen isimdir.[676] Mutasavvıf köken itibariyle sûfî kelimesinden gelmektedir. Genelde bu iki kelime ehl-i tasavvuf tarafından aynı mânâda kullanılmakla birlikte, bazı âlimler iki kelime arasında fark olduğunu beyân etmektedir. Sûfî, tüm mertebeleri geçerek kemâle eren ve Hak ile bâki olanlar için söylenmekte, mutasavvıf ise tasavvuf yoluna giren ve sûfîlik mertebesine ulaşmak isteyenleri ifade etmektedir. Yani mutasavvıf yolun başında olan, hakikate ulaşma istek ve azminde olan kişiyi temsil ederken, sûfî yolu tamamlamış ve menzile ulaşmış kişiyi tarif etmektedir.[677] Yani "*Sûfî Hakk'ın yakınlığını kazanan, mutasavvıf ise Hakk'ın yakınlığını kazanmaya çalışan kişidir.*"[678] Bu açıklamalar doğrultusunda mutasavvıfı bu yola giren tâlip, sûfîyi de yolun sonuna ulaşmış insan-ı kâmil olarak tarif edebiliriz.

Münir Derman ise mutasavvıfı şöyle tarif eder, '*Beşeri tarafını tamamıyla silip, ilahi tarafı ile görünmek hünerine vasıl olursa insan, o insana mutasavvıf ismi verilebilir. Bu âlim velîdir. Tasavvuf da onun yaşadığı hâldir. Bu hâl lafla, kitapla anlatılamaz.''*[679] der. Buradan anlaşıldığı kadarıyla, Münir Derman, sûfî ve mutasavvıf ayrımına gitmemiş ve mutasavvıfı yukarıda sûfîyi bahsederken kullandığımız şekliyle yani insan-ı kâmil olan, seyr-i süluk yolunu tamamlayıp Hak ile bâki olan insanı tarif etmek için kullanmıştır.

Derman, mutasavvıfların içlerini göstermediklerini, onların sözlerine bakarak insanların kendilerine bu ismi verdiklerini belirtir. Bunu da verdiği örneklerle açıklayan Münir Derman, "*Rüzgâr görülmez, yaprakları salladığı, tozları*

[676] Süleyman Uludağ, "Mutasavvıf maddesi", *DİA,* 2006, c. 31, s.379.
[677] Abdülkerim el-Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul 1981, s.450.
[678] Uludağ, "Mutasavvıf maddesi", s.379.
[679] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, ss.102-103.

uçurduğu yaptığı işlerin görünmesi ile sezilir. Aslı gözle görülmez. Yaptığı işi görürüz. Sesini işitiriz o kadar." demiş, mutasavvıfların iç âlemlerini kimseye göstermediklerini, ancak yaşayışlarından, sözlerinden, yaptıkları işlerden hissedildiklerini ve bunu hissedenlerin de eteklerine yapıştıklarını belirtmiştir. Bu insanların sözlerinden çıkarılan mânâlarla manevî bir zevk âlemine doğru, yani aslına doğru hayal gibi bir seyahat yapılacağını da vurgulamış ancak o hâlin, o sözlerin mânâları anlaşılmadan o laflara tasavvufi sözler dediklerini, ancak tasavvufun bir hâlet olduğunu, "*Allah ile beraber oturmak hünerine ve tevfikine kavuşmuş insana da mutasavvıf ismi verilebileceğini*" ifade etmiştir. Hakîkî ehli tasavvufun, Sünnet-i Resulullah'a tamamıyla ittiba edip, şeriattan kıl kadar ayrılmayan, hakkın emirlerini bihakkın yapan, kendisini her türlü ruhî ve maddî şaibelerden kurtarmış ve izn-i ilahi ile velâyet makamına ulaşanlar olduğunu söyler. Resulullah'tan sonra nebiliğin izn-i ilahî ile velâyet makamına tahavvül ettiğini, nübüvvetin hükmünün tamam olduğunu, vilâyet devrinin ortaya çıktığını, Resulullah (sav)'in ruhî kuvvetinin de evliyâda zâhir olduğunu[680] ve bunların Resulullah'ın varisleri olduğunu belirtir. Velîliğin kul ile Mevla'sı arasındaki perdenin kalkması ile başlayacağını da belirtir. Evliyâların tüm âleme ve her şeye gizli olduklarını, her ilmi bildiklerini, dünya halkının ise tasarrufun kimin elinde olduğunu bilmediği için evliyânın zamanında bilinemeyeceğini, zâhirî varlığı her ne kadar gizli değilse de hakîkî sırrının gizli olduğunu, vilâyet devrinde olunduğu için kudret makamının evliyâda olduğunu söylemiş, evliyâlara Resulullah'ın (sav) nübüvvetinin sürüldüğünü belirtmiştir.[681]

[680] Derman, Özel kaset no: 2, s. 3, dakika 16
[681] Derman, Özel kaset no:2, s.3, dakika 16.

İlim ile inanç arasında ince bir çizgi bulunduğunu, insanın mânâ duvarlarını aşıp öteye geçmek fıtratında yaratıldığını, insanın ilk defa cesedini küfre sokup, sonra kâfir olduğunu, ruhun kâfir olmasının ise çok zor olduğunu, onun için şeriatın ilk olarak cesedi disiplin altına aldığını sonra o zemin üzerinde ruhun serbest olarak hâlıkına dönmesini sağladığını, böylelikle ibâdetlerle hakîkî kul olunduğunu vurgular.

Yukarıdaki ifadelerinden, Münir Derman'ın İslam'ın itikadî ve amelî hükümlerini ifade eden şeriatın bir kurallar bütünü olarak hem toplumsal hayatı hem de bireysel hayatı düzene koyan, bedeni de belli emir ve yasaklara uyarak disiplin altına alan önemli bir unsur olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Ona göre, nasıl ilahî irade, şeriat hükümleriyle ortaya çıkıyorsa,[682] bunların uygulanmasıyla da insan nefsini terbiye ederek, bedenini disiplin altına almakta ve ruhunun Hakk'a yaklaşmasına imkân vermektedir. Yani hakiki kul olabilmek için şeriat kuralları ile ortaya konulan ibadetlerin yerine getirilmesi gerektiğini vurgular.

Burada şeriat-tasavvuf, zâhir ilmi, bâtın ilmi gibi konular gündeme gelmekte ve bize Cibrîl hadisini[683] hatırlatmaktadır. Cibrîl hadisine göre; "*İslâm zâhir, îman*

[682] İlyas Çelebi, "Şeriat maddesi", *DİA*, 2010, c.38, s.573.

[683] Ya Muhammed! Bana İslâm'ın ne olduğunu söyle?" dedi. Rasûlullah (s.a.s.): "İslâm; Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın Rasulü olduğuna şehadet etmen, namazı dosdoğru kılman, zekâtı vermen, Ramazan orucunu tutman ve gücün yeterse Beyt'i hac etmendir." buyurdu. O zat: "Doğru söyledin." dedi. Babam dedi ki: "Biz buna hayret ettik. Zira hem soruyor, hem de tasdik ediyordu." "Bana imandan haber ver?" dedi. Rasûlullah (s.a.s.): Âllah'a, Allah'ın meleklerine kitaplarına, peygamberlerine ve ahiret gününe inanman, bir de kadere, hayrına şerrine inanmandır." buyurdu. O zât yine: "Doğru söyledin." dedi. Bu sefer: "Bana ihsandan haber ver?" dedi. Rasûlullah (s.a.s.): " Allah'a O'nu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Çünkü her ne kadar sen onu görmüyorsan da o seni muhakkak görür." Buyurdu. Bundan sonra o zat gitti. Ben bir süre bekledim. Sonunda Allah Rasûlü bana: "Ya Ömer! O soru soran zatın kim olduğunu biliyor musun?" dedi. "Allah ve Rasûlü bilir." dedim."O Cibrîl'di. Size dininizi öğretmeye gelmişti." buyurdular. (Buhârî, İman 1; Müslim, İman 1).

zâhir ve bâtın, ihsân ise zâhir ve bâtının hakikatidir."[684] İhsan kavramı genelde mutasavvıflar tarafından tasavvufun temel konusu, ulaşılması gereken bir hâl olarak ele alınmaktadır.[685] Yani, mutasavvıflara göre fetvâ ilmi de diyebileceğimiz fıkıh ilmi, tasavvufun konusu olan "marifet" ilminden farklı olmakla birlikte, fıkıh veya şeriat içlem, tasavvuf ise kaplam olarak kabul edilebilir. Fıkıh ve şeriat hükümleri olmadan tasavvufu yaşamak mümkün değildir, ancak marifetullaha ulaşabilmek sadece zâhir ilmi ile mümkün değildir. Bu konuda Ebu Talib el-Mekki şöyle söyler:

> "Âlimlerin üstün tuttukları, zikrini yücelttikleri, önemini te'yid ettikleri, ilim olarak niteleyip övdükleri, hakkında müteaddit hadis ve sözlerin rivayet edildiği, mendub görülen ve sahipleri hadisler tarafından fazilet erbabı olarak müjdelenen ilim, "ilmullah"tır. Bu ilim, Allah Teâlâ'nın yolunu gösteren, insanı O'na döndüren, iman ve yakîn ilminde tevhîde şahit olan ilimdir. Marifet ve muâmele ilmi, ahkâm ve fetvâ ilimlerinden farklıdır. Bu ilme sahip olanlar ilmiyle amel eden, ameli ilimle beraber zikreden ve bunların tamamını da Allah korkusu ve huşû' olarak vasfedenlerdir. O, dil değil, kalb ilmi'dir. Zaten ilmin yolu da budur."[686]

Münir Derman, velilik konusunu çok detaylı olarak ele almış, bu konuda ârif, mürşid, şeyh, mutasavvıf, velî kelimelerini ayrı ayrı açıklamıştır. Aşağıda kendisi tarafından hazırlanmış "*Vilayet Makamı" (Velîlik)* ile ilgili bir tablo bulunmakta, manevî komuta kademesi de diyebileceğimiz velilik hiyerarşisini şematik olarak açıklamaktadır.

---

[684] Süleyman Gökbulut, "İlim Tasniflerinde Tasavvufun Yeri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl.8 (2007), sy.19, s.260.
[685] Ebu Nasr es-Serrâc, *İslâm Tasavvufu*, haz. H. Kamil Yılmaz, Altınoluk Yay., İstanbul 1996, ss.9-10.
[686] Ebu Talib el-Mekki, *Kalplerin Azığı*, haz.: Muharrem Tan, İz Yay., İstanbul 1999, c. II, s. 37.

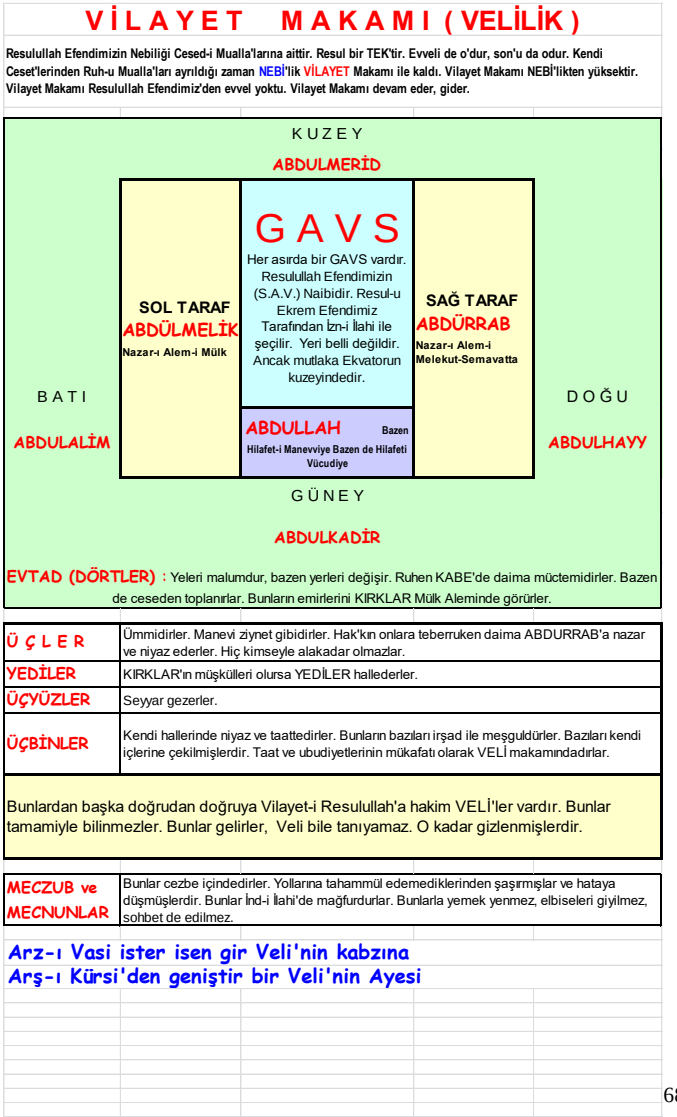

VİLAYET MAKAMI (VELİLİK)

Resulullah Efendimizin Nebiliği Cesed-i Mualla'larına aittir. Resul bir TEK'tir. Evveli de o'dur, son'u da odur. Kendi Ceset'lerinden Ruh-u Mualla'ları ayrıldığı zaman NEBİ'lik VİLAYET Makamı ile kaldı. Vilayet Makamı NEBİ'likten yüksektir. Vilayet Makamı Resulullah Efendimiz'den evvel yoktu. Vilayet Makamı devam eder, gider.

KUZEY

ABDULMERİD

SOL TARAF
ABDÜLMELİK
Nazar-ı Alem-i Mülk

GAVS
Her asırda bir GAVS vardır. Resulullah Efendimizin (S.A.V.) Naibidir. Resul-u Ekrem Efendimiz Tarafından İzn-i İlahi ile seçilir. Yeri belli değildir. Ancak mutlaka Ekvatorun kuzeyindedir.

SAĞ TARAF
ABDÜRRAB
Nazar-ı Alem-i Melekut-Semavatta

BATI
ABDULALİM

ABDULLAH Bazen
Hilafet-i Manevviye Bazen de Hilafeti Vücudiye

DOĞU
ABDULHAYY

GÜNEY
ABDULKADİR

EVTAD (DÖRTLER) : Yeleri malumdur, bazen yerleri değişir. Ruhen KABE'de daima müctemidirler. Bazen de ceseden toplanırlar. Bunların emirlerini KIRKLAR Mülk Aleminde görürler.

ÜÇLER	Ümmidirler. Manevi ziynet gibidirler. Hak'kın onlara teberruken daima ABDURRAB'a nazar ve niyaz ederler. Hiç kimseyle alakadar olmazlar.
YEDİLER	KIRKLAR'ın müşkülleri olursa YEDİLER hallederler.
ÜÇYÜZLER	Seyyar gezerler.
ÜÇBİNLER	Kendi hallerinde niyaz ve taattedirler. Bunların bazıları irşad ile meşguldürler. Bazıları kendi içlerine çekilmişlerdir. Taat ve ubudiyetlerinin mükafatı olarak VELİ makamındadırlar.

Bunlardan başka doğrudan doğruya Vilayet-i Resulullah'a hakim VELİ'ler vardır. Bunlar tamamiyle bilinmezler. Bunlar gelirler, Veli bile tanıyamaz. O kadar gizlenmişlerdir.

MECZUB ve MECNUNLAR	Bunlar cezbe içindedirler. Yollarına tahammül edemediklerinden şaşırmışlar ve hataya düşmüşlerdir. Bunlar İnd-i İlahi'de mağfurdurlar. Bunlarla yemek yenmez, elbiseleri giyilmez, sohbet de edilmez.

Arz-ı Vasi ister isen gir Veli'nin kabzına
Arş-ı Kürsi'den geniştir bir Veli'nin Ayesi

687

1.3. Allah ve Marifetullah

"*Allah*", İslam dininin en önemli kelimesi ve konusudur. Bu kelimenin kökeni ile ilgili hem Arap dilbilimcileri hem de İslam âlimleri tarafından pek çok farklı açıklama yapılmış ancak net bir sonuca ulaşılamamıştır. Ancak, Allah kelimesinin, cahiliye döneminde de kullanıldığı bilinmektedir. Yani Kur'an-ı Kerim'de geçen "*Allah*" kelimesi Araplar tarafından İslam dininden önce de bilinen

687 Bu tablo kendisi tarafından hazırlanmış özel notlardan alınmıştır. Bu belge, talebelerinden Hüseyin Ayırgan tarafından şahsımıza verilmiştir.

ve kullanılan bir kavramdı. Bu husus Kur'an'da "*Andolsun, eğer onlara, "Gökleri ve yeri kim yarattı, güneşi ve ayı hizmetinize kim verdi?" diye soracak olsan mutlaka, "Allah" diyeceklerdir. O hâlde nasıl (haktan) döndürülüyorlar?*"[688] âyeti ile ifade edilmiştir. Ancak bu kelime gerçek mânâsından saptırıldığı için Kur'an yeniden Allah'ı en doğru şekilde insanların öğrenebilmesi için gönderilmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, *"(Allah) göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbidir. Şu hâlde, O'na ibâdet et ve O'na ibâdet etmede sabırlı ol. Hiç, O'nun adını taşıyan bir başkasını biliyor musun?"*[689]âyeti Allah'a ibâdet etmenin gerekliliğinden bahsederken O'nun adını taşıyan başka bir varlık olup olmadığını sorarak insanları tefekküre davet etmiştir. Zaten, Arapça'da kullanım bakımından "*Allah*" ismine benzeyen hiçbir kelime bulunmamaktadır. Sonuç olarak, kelimenin herhangi bir kökten türememiş, sözlük anlamı olmayan ve gerçek yaratıcının özel ismini ifade eden bir kelime olduğu fikri genel olarak benimsenmiştir.[690]

Münir Derman, insanların yaratılışları gereği tapacak bir İlâha muhtaç olduklarını, bu ilahın isminin de "*Allah*" olduğunu söyler. "*Allah*" kelimesinin diğer dinlerde kullanılan "*God, Dieu, Deus, Gott, Yehova*" gibi yaratıcıya verilen isimlerin karşılığı olmadığını belirtir ve *"(Allah) Allah'tır. İzahı da yoktur*"[691] ve "*Allah, müteâl varlığın bizzat ismi hasıdır*"[692] diyerek kâinatın yaratıcısının kendine has isminin Allah olduğunu vurgular.[693] Nitekim Allah kelimesinin kökeni üzerine

[688] Ankebut, 29/61
[689] Meryem, 19/ 65
[690] Selahattin Yılmaz, "Arapça'da Allah (الله) İsminin Etimolojisi Ve O'nunla Yapılan Deyimlerin Filolojik Yapısı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.VII / 2, Aralık 2003, ss.201-207.
[691] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s.149.
[692] *Aynı eser*, s.149.
[693] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.105.

dilbilimcilerin yaptığı tartışmalar sonucunda Allah lafzının dünyadaki hiçbir dilde bulunmadığı ve bu sebeple de "*Allah lafzının Allahça olduğu*"[694] ifade edilmiştir.

Münir Derman, "*La İlâhe îllallah*" lafzının da "*Allah'tan başka Allah yoktur*" anlamında değil "*Tapacak İlâh yoktur, ancak tapacak İlâh "Allah" ismi verilen İlâhtır*" anlamına geldiğini söyler. İslâm dininde Allah'ın tekliğini anlatmak için kullanılan "*Ehad*" kelimesinin ise diğer dillerdeki "*Un", "Una", "One", "Ein", "Yek", "Bir", "Vahid*" kelimelerinin sınırları içindeki "*Bir*"i karşılamadığını söyler ve "*O "Ehad"dır*"[695] der.

Derman, Allah'ın "*Ehad*" oluşuna vurgu yaparak onun eşi ve benzeri olmayan yegâne yaratıcıyı ifade ettiğini göstermektedir. Çünkü ehadiyet, ezelî ve ebedî tekliği, hakîkî, aşkın, eşsiz ve yüce birliği ifade etmektedir.[696] Bu sebeple diğer lisanlarda kullanılan ve teklik ifade eden kelimeler Allah'ın tekliğini tarif ederken tam anlamıyla O'nu kuşatamaz.

Derman, Allah'ın "*Yoktan var eden*" şeklinde tarif edilmesinin insanın akıl sınırlarının kavraması için olduğunu söyler ve "*Yokluk diye bir şey yoktur. Her şey vardır*"[697] diyerek dünyada gözle görülen veya görülemeyecek kadar küçük canlılardan, hissedilen tüm varlıklara kadar her şeyin kendi kendisini saklayan Hakk'ın görünen kudret ve güçleri olduğunu ifade eder[698] ve "*Kâinatta her şeyde şiddetle zâhir olduğundan bu zuhur Hakkın perdesidir*"[699] diyerek her şeyde görünmesinin aslında O'nun varlığına en büyük perde olduğunu söyler. Allah, her şeyde o kadar zâhirdir ki, bu O'nu uzaklarda arayanlardan O'nu saklamaktadır.

---

[694] Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s.55.
[695] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.105.
[696] Süleyman Uludağ, "Ahadiyyet maddesi", *DİA*, 1988, c.1, s.484
[697] Derman, *Su 3*, s.15.
[698] Derman, *Su 3*, ss: 16-17.
[699] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, ss.144-145.

Münir Derman, Allah'ın özellikle "*insanda zâhir olduğu kadar hiçbir şeyde zâhir olmadığını*"[700] da ifade eder. Derman, Allah'ın Hz. Musa'ya "*Lenterani*" yani "*Beni göremezsin*" dediğini, "*Len üra*" yani "*Ben görünmem*" demediğini, çünkü aslında "*görünmemezliğin asıl perde*"[701] olduğunu vurgular. Şems-i Tebrizi de, "*Lenterâni*" ifadesinin dünya gözüyle Allah'ın görülemeyeceğini anlatıyor olmasının yanı sıra "*Çünkü sen zaten Beni görmekten boğulmuş haldesin*. *Daha nasıl diyorsun ki bana görün de Sana bakayım*"[702] diyerek aynen Derman'ın yukarıda belirttiğimiz "*Kâinatta her şeyde şiddetle zâhir olduğundan bu zuhur Hakkın perdesidir"* ifadesini açıklamaktadır.

Şems-i Tebrizî de aynı Münir Derman gibi, insanın Allah'ı fazlasıyla gördüğünü, O'nu görmekten âdeta boğulmuş durumda olduğunu söyler. Allah (cc), Musa (as)'ya "*Beni göremeyeceksin*" dedikten sonra "*Dağa bak*!" şeklinde hitap etmiştir. Şems-i Tebrizî de o dağın aslında "*Musa'nın benliği*" olduğunu, benliğinin yüceliği ve sarsılmaz sebatı dolayısıyla Allah'ın ona "*Dağ*" dediğini söyleyerek bu âyetin ledünnî tefsirini yapmıştır. Bu "*Dağa bak*!" ifadesinin aslında "*Sen kendi nefsine bakarsan Beni görürsün*" anlamına geldiğini ve bunun da "*Nefsini bilen Rabbini bilir*" sözünü açıkladığını vurgular. Şems-i Tebrizî (ks), "*Nasıl ki Musa (as) kendine baktı ve Allah'ını gördü, O'nun varlığı belirince kendisi arada hiçleşmiş oldu*"[703] der ve *Makalat* adlı eserinde bu konu ile alakalı ayrıca şu yorumu yapar:

> *"Len terâni*!" hitabı gözünün önünde ama göremiyorsun. Onu böyle görmek istiyorsan bu *"Lenterâni*" o kadar latiftir ki gözle görülmez. Yine âyette, "*Onu gözler göremez, ama o gözleri görür*" buyurulmuştur. Buradaki mânâ evvelkini kat kat geçer. "*Onu göremezsin, ancak dağa bak*!" buyurulmuş olmasındaki hikmete gelince, o dağ senin benliğindir."[704]

[700] *Aynı yer.*
[701] *Age,* s.128.
[702] Şems-i Tebrizî, *Makâlât*, çev. Mehmet Nuri Gençosman, Ataç Yay., İstanbul, 2011, s.118.
[703] Şems-i Tebrizî, *Makâlât,* s.118.
[704] *Aynı eser,* s.232.

Derman, Allah ile kulun arasındaki en büyük perdenin nefis yani insanın benliği olduğunu söyler. O'na göre "*Allah'ı bilen nefsini bilir*" denilmemiş, "*Nefsini bilen Allah'ını bilir*" denilmiştir, yani Allah'ı bilmek ve bulmak için öncelikle nefsi tanımak, bilmek, anlamak gerekmektedir. Peki, Allah'ı bilmek ne demektir? Bu konuda Derman şöyle söyler:

> "Büyük bir bilgisizlik, bilgisizliği derin bir gaflet içindesin. Nefis bilinmeden, ondan kurtulmadan seni yaratan ustayı bilemezsin. Usta Allah amma. Usta meselesinde Rab'dır. (Nefsini bilen Rabbini bilir) sözü bu noksanlık içinde olanlara bilgi çağrısıdır. Bunu neticelendirmeden ulaşmak isteği iç âlemine varamaz."[705]

> "Allah bilinmez. O'nda hâzır ve nâzır olduğunu, O'nda hiç olduğunu, (senin) olmadığını yalnız Allah'ın var olduğunu anlamaktır. "*Allah'ı bulamadığını insan idrak ettiği anda Allah'ı bulmuştur.*" sözü budur. O zaman ötelerin ötesi nedir burnunun ucu kadar yakın olduğunu anlarsın.[706] Yani (HİÇ) olduğun zaman ve bunu anladığın zaman (HİÇLİK) içindesin."[707]

> "*Ben insanın sırrıyım, insan benim sırrım*" sözü; insandaki benim sırrım keremdir.[708] Bu sırrı ortaya çıkarmak için insanı yarattı. Biz hep iç içeyiz. Birbirimizin dışında değiliz demektir. "*Ben de bu keremde gizliyim*." "*Nefsini bilen Rabbini bilir*" demek bu ince meseleye kavuşmak demektir. İnsan Allah'ın sırrıdır. Allah da insanın sırrıdır. Dikkat buyurun bu sözler iç içedir. Hem kolay hem çok güç anlaşılır. Anladığın dakikada vardın demektir."[709]

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşıldığı kadarıyla, nefsinin zaaflarını, kusurlarını, acizliğini, faniliğini bilen bir kul, Rabbinin bunların tam tersi güçlü, kuvvetli, her şeye kâdir ve bâkî olduğunu bilebilir. "*La ilahe*" ile "*İllallah*"'taki zıtları birleştirebilen bir kul hakîkî tevhide ulaşabilecek ve Rabbini bilecektir. Mevlana Celaleddin Rumî de bu konuda "*Lâ kılıcı, Hak'tan başka her şeyi keser atar. Bir bak, Lâ'dan sonra bir şey yüz gösterebilir mi? Geride sadece İllallah kalır, diğer hepsi gider. İkiliği yakan aşk onları tertemiz eder. Zaten öncekiler de,*

[705] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.108.
[706] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, ss.75-76.
[707] A*ynı eser*, s.116.
[708] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.8.
[709] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.102.

sonrakiler de oydu. Ancak onu çift görüş şaşı gözdedir"[710]diyerek insanın içindeki putların "*Lâ kılıcı*" ile kesilmesi ve kulun derununda oluşan aşk ateşiyle ikiliklerin ortadan kalkacağını ve hakiki tevhidin ortaya çıkacağını belirtmektedir. Bu konuda Şems-i Tebrizi de, "*İman küfür, küfür de iman olmadıkça, Hakkın bir kulu, hakkıyla Müslüman olmaz"*[711] diyerek bu zıtları birleştirmekten ve hakiki tevhide ulaşmaktan bahsetmektedir.

Son dönem mutasavvıflarından Muhammed Esad Erbilî de bu sözü açıklarken şöyle söyler:

> "el-Fakru fahrî hadîs-i şerîfine uyarak halle, sözle bedenen ve malla bütün insanoğluna emaneten verilen eşyayı Cenâb-ı Hakk'ın bilip kendimizi fakir ve muhtaç hissettiğimiz zaman, "Nefsini bilen Rabbini bilir" hadisine göre Cenâb-ı Hakk'ı bilmiş oluruz."[712]

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı üzere, kul kendisinin vücûdsuz olduğunu bildiği taktirde Allah'ı (cc) bilecektir. Çünkü hakikatte, zâhirde de bâtında da Allah'ın (cc) dışında müstakil bir vücûd yoktur. Tüm yaratılanlar, Allah'ın vücûdu ile vardır. Nefsi bilmek, tüm varlığın Allah'tan olduğunu bilmek demektir.[713]

Allah'ın esma ve sıfatları incelendiği takdirde bu isim ve sıfatların zıddı nefsin özelliklerini ortaya çıkaracaktır. Veysel Karani'nin meşhur duası[714] da "*Nefsini bilen Rabbini bilir*" hadisini anlamamız açısından bir örnek teşkil edebilir

---

[710]Rumî, *Mesnevî*, ss.543-544.
[711]Şems-i Tebrizî, *Makâlât*, s.105
Şiirin tamamı:
"*Zabitliğin düzeni, teşbih ile din ile mabetledir.*
Zünnâr, küfür ve meyhane de aşkın sağlamlığını gösterir.
İman küfür, küfür de iman olmadıkça,
Hakkın bir kulu, hakkıyle müslüman olamaz."
[712] Muhammed Es'ad Erbilî, *Mektûbât*, Erkam Yay., İstanbul, trs. s.242.
[713] Göktaş, *Es'ad Efendi (1847/1931) Ve Tevhid Risâlesi'ndeki Vahdet-i Vücûd Görüşü*, s.438
[714] Veysel Karani ile ilgili hadis: "*Hiç şüphesiz tâbiîlerin en hayırlısı Üveys adındaki bir kimsedir. Onun bir anası vardır, alaca hastalığı geçirmiştir.(Ona rastlarsanız), sizin için istiğfar etmesini isteyiniz!*" (Müslim, Birr, 224)

çünkü bu duada Veysel Karani, Allah ile insan arasındaki zıtlıklardan yola çıkarak Rabbine iltica etmektedir.

"*Nefsini bilen Rabbini bilir*" ilkesinden hareketle Allah'ın insanın nefsi üzerinden bilinmesi meselesi mutasavvıfların üzerinde ciddiyetle durduğu bir konudur. Bu sözde marifet yani bilmek insanın nefsine atfedilmiştir. Kulun kendini bilmesi aslında Rabbi karşısında yok olduğunu bilmesi anlamına da gelmektedir.[715] Tefekkürle nefsini tanımaya çalışan bir kul, akıl melekelerini bu aşamada maksimum düzeyde kullanacağı için nefis bilfiil akıl haline gelecek, maddeden farklı olarak metafizik varlıkları da kavrama yetisi elde edecektir. Böylece nefste benlik bilinci oluşacaktır. Benlik bilinci metafizik âleme açılan bir giriş kapısı niteliğinde olduğu için de nefis kendini bilmekle benliğine ererek, Rabbini de bilecek, onun büyüklüğü karşısında acziyetini idrak edecek[716] ve acziyetin idrak edilmesi de gerçek kulluk şuurunu sağlayacaktır. Bu şuura ulaşan kulun imanı da taklidî olmaktan çıkıp tahkiki imana dönüşecektir.

Münir Derman, Allah'ın "*Onu gözler göremez"* ifadesindeki umutsuz ifadeden sonra "*ama o gözleri görür"* ifadesinin de tamamen ümit aşılayan bir ifade olduğunu söylemiştir. Her ne kadar Allah insandaki baş gözüyle görülemese de, Peygamberler ve velîlerin Cemalullah'ı kalbî müşahade ile gördükleri bilinmektedir. Buna delil olarak da yukarıda Münir Derman'ın da zikrettiği "*len terani*" ifadesi kabul edilmektedir. Bu âyete göre; vahdâniyet perdesi dolayısıyla bu dünyada kimse Allah'ı göremez. Ahirette de yalnız mü'minler ru'yetullaha ulaşabilecektir.[717]

---

[715] Göktaş, *Es'ad Efendi (1847/1931) Ve Tevhid Risâlesi'ndeki Vahdet-i Vücûd Görüşü*, s.433.
[716] Ali Ulvi Mehmedoğlu, Büşra Hazinoğlu, "Muhammed İkbal'in Nefs Anlayışı", *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* c.2, sy.1, s.17.
[717] Göktaş, *Es'ad Efendi (1847/1931) Ve Tevhid Risâlesi'ndeki Vahdet-i Vücûd Görüşü*, s.436.

Derman, Allah isminin insana dünyada daima yoldaş olduğunu söyler ve Allah'ın meleklere Âdem'e secdeyi emretmesinin tüm perdelerin en gizli ve büyük perdesi olduğunu belirterek "*Neyi ki Allah zannediyorsun o zannettiğin şey Allah'a perdedir. Allah ötelerin, ötelerin sonu gelmez ötelerin ötesindedir. Bu öte o kadar yakındır ki, aralık yoktur. Gözle görülemeyecek ve akıl ile düşünebilecek mesafeden daha yakındır.*"[718] der. Anlaşılması zor bu ifadelerden neredeyse Allah'la iç içe, bütünleşmiş, birleşmiş bir halde olduğumuz sonucu çıkmaktadır. Ancak nefsin binlerce perdesi ve engeli sonucu, aynı zamanda akıl hududunu aşamadığımız için bu birlik hâli hissedilememektedir. Her ne kadar nefsin perdeleri Allah'ı tanımaya engel teşkil etse de, insan kendi nefsini tanıyıp anladıkça, teşhis ettikçe Allah'ı da daha iyi tanıyabilecektir.

Avam açısından, Allah denildiğinde uzaklardan, göklerden bizi görüp gözeten bir varlık anlaşılmaktadır. Derman bu konuda şöyle bir açıklama yapar: "*Ben yerlere ve göklere sığmadım, ancak mümin kulumun kalbine sığdım."*[719] *Meleğin kalbi demiyor. "Ona inandırırım ben, burnunun ucundadır da görmez." Daha burnunun ucunu göremiyorsun. Kalbinin içindeki Allah'ı görmek kolay değil. Zaten kolay olsa, herkes çıldırır yanar. Çorap nasıl tersine çevrilir ya, içine çevrileceksin, çevrildin mi açılır, cennet de, Cebrail de, Resulullah da görünür, Cemalullah'ta gark olursun. Nasıl olacak bu iş? Yalan yok, gıybet yok. Falancanın apartmanı var, arabası var vs. bu gıybet değil haset. Allah'la irtibatını kesmektir."*[720] Yukarıdaki açıklamalarından anlaşıldığı kadarıyla, insanın kalbinde bulunan sevgi potansiyeli o kadar büyüktür ki, o aşk ve muhabbet yoğunluğu ile insan kalbine Allah'ı sığdırabilir. Ancak bunun için insanın iç dünyasına yönelmesi, her türlü kötü

[718] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, ss.144-145.
[719] Hadis âlimleri bunun sağlam bir kaynağının olmadığına işaret etmiştir. Bkz. Aclunî, 2/195
[720] Derman, Kaset 67.

huylarından sıyrılarak kalp evini temizlemesi ve Allah'ın kalbine girmesi için ortamı hazırlaması gerekmektedir. Böyle yapabilen bir kulun kalbinde hakiki Allah aşkı ortaya çıkacak ve o kul cemalullahla şereflenecektir.

Derman'a göre, insan, gönül olduğu için Allah'ın sevgili mahlûkudur, kâinat insan için yaratılmış, Allah da insanın gönlünde, kelâmı ile insan sesi şeklinde tecellî etmiştir.[721] Nasıl ki Allah peygamberlerin kalbine duyulmayan kelâm ihtizazları ile sesleniyor ve o kulakla duyulmayan ama kalple hissedilen sesleniş mânâya bürünüyor ve "*vahiy*" olarak ifade ediliyorsa, aynı şey velî kulların kalbinde de "*ilham*" diye adlandırılmaktadır. Münir Derman'a göre, Allah'ın duyulmayan sessiz sözsüz kelâmı insanın gönlüne ilahî feyz ile geldikten sonra, o ilham sese, ses kelimeye ve mânâya bürünür ve kişi hangi dili konuşuyorsa kendiliğinden o dile dönüşür. Kelâm-ı İlahî Allahça'dır ve bu kelâm gelen kişinin konuştuğu dil üzere ortaya çıkar. Aslında o Ahad'ın kelâmıdır.[722] Allah manen kendisini temizleyen kulların ruhlarına da devamlı olarak ilahî ilhamından göndermektedir.[723]

Münir Derman bu meseleyi açıklarken Hz. Musa'nın (as), "*Ya Rabbi bana Kendini göster"*[724] hitabından sonra "*Beni göremezsin*" şeklinde Allah'ın cevabının aslında Allah tarafından Hz. Musa'nın kalbine kendi dilinde Allahça bir hitap olarak geldiğini söyler.[725] Bu konuda ayrıca şöyle bir açıklama yapar:

> "İlâhi ihtizazlar Cenabı Hak'kın kudret ve güçleridir ki bu güçlerin hududu yoktur. Bu ihtizazlar insan dimağındaki milyarlarca hücrelere muhtelif yollardan girer. Dimağın muhtelif bölgelerinde kontrolden geçerek, adeta bilgisayarlara verilen malumat nasıl hıfzediliyorsa, orada kalıyorsa; bilgi istediğimiz zaman sorumuz o

[721] Derman, *Su Cilt 1*, s.12
[722] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, ss.32-34.
[723] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.7.
[724] A'raf, 7/143: "*Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr'a) gelip Rabbi de ona konuşunca, "Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım" dedi. Allah da, "Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin." dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, "Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim" dedi.*
[725] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s.40.

> evvelce hıfzolunan bilgilerden hurdası/ ve doğru bir surette bize malumat veriyorsa, İlâhi ihtizazlar da Resulü Ekrem'e hususi bir surette Resul'ün dimağlarındaki ilâhi bilgisayar da sese tahavvül ederek mübarek ağızlarından kelime olarak çıkıyor, işte vahiy şeklinde ses halinde Kur'an budur. Bütün esrar da onun ayetlerinde gizlidir. (Kur'an her derde devadır) ayeti bunu haykırmaktadır. Her kelimenin her sesin bilgisayarda yeri var."[726]

Münir Derman, "*Allah ötelerin, ötelerin sonu gelmez ötelerin ötesindedir*"[727] sözü ile ilgili şöyle söyler:

> "Allah'ın dışında değilsin ki onu göresin. Siz kendi kendinizi dışarı attınız aklınızla. Sonra o akıl ile ne arıyorsun? Hiçlik, yokluk diye bir şey yoktur. Her şey vardır. Aklın durduğu ve boşlukta kaldığı hudut, ötelerin ötesidir. Fakat akıl yine çırpınıyor. Nedir bu ötelerin ötesi? Başı da yok, sonu da. Ne yapacaksın ötelerin ötesini? Merak değil mi? Öğrendin ne olacak, cevap veremeyeceksin şimdiden söyleyeyim. Tımarhane... Bunlara akıl (Ermez) değil (Yetmez). Elbette açılır bir gün perdeler ötenin ötesinden, sana da görünür öteler. Bu dünya perdesinde... Bunlara aklı yeten var mı? Olmaz olur mu?"[728]

Derman'ın yukarıdaki açıklamalarıyla tasavvuf ıstılahının en önemli konularından biri olan marifetullah kavramını detaylı olarak ele aldığı görülmektedir. Derman bu ifadelerle hem tasavvufî mânâda Allah'ın kullarla olan yakınlığına, Allah'ın mümin kulların kalbinde olduğuna, onunla olan yakınlığın kuvveti dolayısıyla görünemezliğine, hem de kelâmcılar gibi Allah'ın tenzihî yönüne vurgu yapmaktadır. Derman'ın bu ifadesi İbn Teymiye'nin öncelikle Allah ile kâinat arasında hiçbir benzerlik olamayacağının kabul edilmesi gerektiği fikriyle örtüşmektedir.[729] İbn Teymiye'ye göre Allah insanlar tarafından genel olarak bilinebilse de, zâtının keyfiyeti tam anlamıyla idrak edilemez ve ne olduğu ancak kendi zatı tarafından bilinebilir.[730] İbn Arabî'ye göre, Allah, hiçbir şeyle

[726] A*ynı eser*, ss.170-171.
[727] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 3, ss.144-145.
[728] *Aynı eser*, ss.75-76.
[729] Hüseyin Aydın, "İbn Teymiye'de Allah Tasavvuru-Eleştirel Bir Yaklaşım", *Kelam Araştırmaları*, 4:2, (2006), s.69.
[730] *Aynı makale*, s.72.

karşılaştırılamaz. Çünkü O, mutlak olarak "*her şeyin ötesindedir*".[731] Muhammed İkbal de Allah'ın tüm soyutlamalar, ayrılıklar ve düalizmin üzerinde ve "*ötesinde*" olduğunu söyleyerek, Derman'ın "*Allah ötelerin, ötelerin sonu gelmez ötelerin ötesindedir*" ifadesiyle benzer bir düşünce ortaya koymaktadır. İkbal, her ne kadar Allah'ı esmalarından yola çıkarak "*Hayy, Bedî, Âlim, Kâdir, Cemâl…*" gibi unsurlarla betimlese de bu unsurlar O'nun özünde bulunmakla birlikte Allah, bu kavramların hiçbiriyle özdeşleştirilemez der. Bu sebeple insan da kendi yüzeysel anlayışı ile Allah'ı kavrama hususunda çok yetersiz ve sınırlıdır. İnsan, ancak içgüdüsel olarak sezgileriyle Allah'ı kavrayabilse bile, bu kavrayış Allah'ın zâtını olduğu gibi ifade edemez.[732]

Münir Derman, Allah'ın kendi cemâlini seyretmek için kâinatı kendisine ayna yaptığını belirtir. Bu aynanın da bir gün kırılacağını ve tüm kâinatın Allah'a döneceğini ifade eder.[733] Allah'a dünyada ulaşabilmek için duru bir ruh, temiz bir beden, hikmetli bir akıl gerektiğini, bu başarılabilirse kulun sonsuz hayatta nur âleminde haşr olacağını belirtir.[734] İnsana şah damarından yakın olan[735] Allah'ın sabırlı, ehl-i kanaat ve merhametli olanlarda görüneceğini söyler.[736] Derman'a göre, Allah zıddı olmadığı için görülemez ancak âhirette zıtlıklar yok olacaktır ve Allah görülebilecektir.[737] Dikkat edilirse Derman Hoca'nın zıtlığı öne sürmesi rüyetullah konusunda oldukça özel bir yorumdur.

---

[731] İbrahim Coşkun, "Muhyiddin İbn Arabi'nin Felsefesinde "Allah" Mefhumu", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1*), yıl: 9 [2008], sayı: 21, s.131.
[732] Jamila Khatoon, *İkbal'in Felsefe Sisteminde Tanrı İnsan ve Kâinat*, çev. Celal Türer, Üniversite Kitabevi Yay., İstanbul, 2003, s.91.
[733] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.108.
[734] *Aynı eser,* s.24.
[735] Kaf, 50/16: "*Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseyi de biz biliriz. Çünkü biz, ona şah damarından daha yakınız."*
[736] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.89.
[737] Derman, 4 Haziran 1967 Tekke Camii'nde verdiği vaazdan

Derman, sözlükte "*Yoktan var eden*" diye tarif edilen Allah'ın zıtları birleştiren bir güç olduğunu ve aklın durduğu bu noktada sonsuz gücün Allah olduğunu söyler.[738] Derman burada Allah'ın "*Câmiu'l-azdad*" yani zıtları birleştiren yönüne vurgu yapmaktadır. Buna göre, Allah tüm zıtlıkların kaynağıdır ve bu O'nun isim ve sıfatları müşahade edildiğinde açıkça görülmektedir. (*Örneğin, Celâl-Cemâl, Hâdi-Mudill, Muhyi-Mümit, Kabıd-Bâsit, Evvel-Ahir, Zâhir-Bâtın vb*). Yani Allah'ın sonsuz isim ve sıfatlarını incelediğimizde her bir isim ve sıfatın zıddının da olduğu görülmektedir. Bu durumda, Allah'ın câmiu'l-azdad bir varlık olması, kâinattaki tüm farklılıkların yegâne sebebidir.[739]

Münir Derman, "*Allahu ekber" diyoruz, bu Allah büyük demek değildir. Allah işte o büyük. Her şeyi muhit olan, yalnız O vardır demektir. Allah'ı kendi kudret ve akıl seviyesine indirmeye savaşma. Sence birleştirilmesi muhal olan bu tezadı, bu zıtları önceden birleştirilemez zannediyorsun. Müspet ve menfi elektrik kutuplar birleşmeden ziya olmaz. Basitlerin basiti tarif, izah işte budur*"[740] diyerek "*Allahuekber*" kelimesinin ne anlama geldiğini de bu şekilde açıklar.

Derman, insanın bu dünya hayatında yaşamağa başladığı günden beri vicdan ve bilincinde din duygusunu sezdiğini söyler, insanların dinsiz yaşayamayacaklarını, çünkü Allah'a tapmanın beşer yaratılış ve fıtratının gereği olduğunu belirtir. İnsan bu hisle, aynı zamanda Allah'ın vahiy ve ilhamıyla Allah'a tapmış sonra bu dünya hayatı sırasında, gaflete düşmüş, Allah'ı bırakarak başka şeylere tapmış ve türlü türlü sapıklıklar içinde yaşamıştır. Derman'a göre "*ilâhi vahyi tanımayan din, din değildir*

[738] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, ss.144-145.
[739] Abdullah Kartal, "Abdülkerîm el-Cîlî'de Din ve İnanç: İmân ve İnkâr Üzerine Farklı Bir Yaklaşım", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 12, Sayı:1, 2003, s.222.
[740] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, ss.144-145.

ve fen ne kadar ilerlerse ilerlesin, sonunda İslâm'a yaklaşacaktır".[741] Akılla, matematikle Allah'ı idrak etmenin bir şey ifade etmeyeceğini çünkü günümüzün ilmi ile artık Allah'ı inkâr kapılarının tamamen kapandığını, bu asırda her şeyde Allah'ın tecellî ettiğini söyler. İnsanların doğa kanunları karşısında akıl ve fenle artık itiraz edemeyeceklerini ve şüphe duyamayacaklarını vurgulayarak marifetullahı bu yönüyle de ele alır.[742]

Kur'an-ı Kerim'de "*O, sana Kitab'ı indirendir. Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşabihtir. Kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için müteşabih âyetlerinin ardına düşerler. Oysa onun gerçek manasını ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar, "Ona inandık, hepsi Rabbimiz katındandır" derler. (Bu inceliği) ancak akıl sahipleri düşünüp anlar."*[743] âyeti de ilmin Allah'a götürdüğünü bunun ise ilimde derinleşenler olduğunu ifade etmektedir. İsmail Hakkı Bursevî bu ayeti tefsir ederken, *"Müteşâbih âyetlerin te'vîlini Allah'dan ve ilimde râsih (derinleşmiş) olanlardan başkası bilemez."* diyerek Kur'an-ı Kerim'de bir âyetin gerçek manasının ancak Allah ve ilimde râsih olanlar tarafından bilinebileceğini ifade etmiştir. Bursevî'ye göre, ilimde râsih olanlar, bildiklerini sağlam bilenler ve bu ilimleri çeşitli imtihanlarla hiçbir sarsıntıya uğramayanlardır. Yani onlar "*Âyetlerdeki gizli hikmetleri ancak Allah bilir*" diyerek gerektiğinde Allah'a havale ederek hareket edenlerdir. Burada bahsedilen râsih âlimlerin akılları his perdelerinden sıyrıldığı için âyetleri doğru te'vîl edebilme yetenekleri gelişmiştir.[744] Münir Derman da, "Hak ile batıl o kadar iç içe ve kucak kucağa tecelli ederler ki,

[741] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.131.
[742] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s.124.
[743] Âl-i İmrân, 3/7.
[744] İsmail Hakkı Bursevî, *Ruhu'l Beyân*, çev. Ali Hüsrevoğlu, Murad Sülün, Yusuf Akgün, Erkam Yay., İstanbul, 2005, c.3, s. 19.

bunları birbirinden ayırt edebilmek için insanda, hem de insan-ı kâmilde Allah vergisi basiret hiddetinin en keskini olması lazım gelir."[745] diyerek ilimde derinleşen insan-ı kâmilin keskin basiretiyle hak ile bâtılı ayırt edebileceğini, aklın almadığı ve reddettiği konuları anlayabileceğini ifade eder.

Derman, "*Allah, muhtac-ı isbat değildir*"[746] der ve Allah'ın varlığını yarattıklarıyla ispat etmeye çalışmamak gerektiğini çünkü bunun şüphe etmek anlamına geldiğini vurgular.[747] Olmayan bir şeye yok denilemeyeceğini, inanmayanların bile aslında Allah'ın varlığını onayladıklarını söyler ve "*Var ki yok dedi"*[748]diyerek mantık olarak yok demenin var'ı bünyesinde bulundurduğunu vurgular.

Bununla ilgili şöyle bir yorum yapar:

> "İnsanoğlu Allah'a inanmak mekanizması ile yaratılmıştır. Bunu bilmezler. Aslında inkâr diye bir şey insanlara yaraşmaz. Her şey görünür görünmez Allah'ı tesbih ediyor. Allah var mıdır? Allah'a inanıyor musun? gibi sual insanoğluna yakışır bir sual değildir. Var olmayan bir şey hakkında böyle sual mevzubahis değildir... Var, yok kelimeleri bile var olan bir şey hakkında söylenemez. Allah yoksa hiçbir şey yoktur. Ve bu düşünce de olmazdı. Bu gibi sorular tamamıyla şirktir. Ve bunların hepsi Allah'ın var olduğunun en büyük delilidir. Her şey ne varsa Allah'ın görünüşüdür. Her şeyde Allah'ı görmek mümkündür. Ciğerlerine doldurduğun hava Allah'ın var olduğuna kâfi delil değil midir?"[749]

Derman, ispat etmek için uğraşmak yerine Allah'ın güç ve kudretini yarattığı şeylerde görmeye çalışmanın daha doğru olduğunu belirtir. Hiçbir peygamberin Allah'ı ispat etmeye çalışmadığını, O'nun emirlerini bildirdiğini ifade eder.[750]Çünkü peygamberler Allah'ın varlığını kalben müşahade ederek, vahiy ile onunla iletişim kurdukları için, O'nun varlığını ispat etmek gibi edep dışı bir tavır

---

[745] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.22.
[746] *Aynı eser*, s.26.
[747] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.134.
[748] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.31.
[749] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s.28.
[750] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.134.

sergilemeyeceklerdir. Allah vardır, kâinattaki her şeyde O'nun varlığı aşikârdır. İnsanoğlu zaten Allah'a inanma keyfiyetiyle yaratıldığı için, peygamberler ümmetlerine Allah'ın emirlerini bildirmiş ve bu şekilde Allah tarafından kendilerine verilen görevi yerine getirmişlerdir.

Münir Derman, "*İnsan, Allah'ın varlığı hakkındaki delil ve ispatların sayısını artırmakla değil, ruhundaki ihtirasların sayısını azaltmakla iman ve itikat sahibi olmaya çalışmalıdır. Allah'ı hisseden akıl değil, kalptir*"[751] diyerek aklın sınırlı, kalbin ise sınırsızlığını dile getirir ve Allah'a iman için nefis terbiyesinin önemine vurgu yapar. Kendini bulmanın Hakk'ı bulmak, yani hakikati bulmak olduğunu belirtir. Bunun için yapılması gerekeni ise şöyle açıklar:

> "Dışarıdan içeriye bakarsan bir şey göremezsin. İçeriden dışarı bakarsan o zaman iş başkadır. Dışarıdan içeriye herkes bakar, içeriden dışarıya bakanın baktığını anlayan ve gören yoktur. Bu lâfları anla... Sende gizli malzeme ile kendini bul. Allah verdiği nimetleri kulun üstünde görmek ister. Zira Allah'ın dışında değildir kul... Burayı tekrar tekrar oku. Ne demek istiyoruz onu anla... Bu ne demektir. Kulumla görürüm, kulumla işitirim. (Biz) onlara şah damarlarından daha yakınız. (Biz) ne demektir. (Onlara) kimlere... (Bana) bir arşın yanaşana ben on arşın yanaşırım ne demektir. (Niçin) on'dur. Bunlar kutsi hadisdir."[752]

Derman burada Allah'ı (cc) teşbihî olarak anlatmakta ve vahdet-i vücuda atıfta bulunmaktadır. Derman'ın yukarıdaki ifadelerinden de görüldüğü üzere, kâinatta Allah'ın sıfatlarının en üst seviyede tecelli ettiği yegâne varlık insandır ve Allah'ın ruhundan üflediği bir varlık[753] olması dolayısıyla Allah'ın yeryüzünde halifesi konumundadır.

Derman'ın, Allah'ı anlatırken teşbih ve tenzihi birlikte kullandığı göze çarpmaktadır. Onun tasavvufî felsefesinde örnek aldığı mutasavvıflardan İbn-i

---

[751] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.5.
[752] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, ss.52-53.
[753] Hicr, 15/28-29: "*Hani Rabbin meleklere, "Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenleyip içine* ***ruhumdan üflediğim zaman****, onun için hemen saygı ile eğilin" demişti."*

Arabî'nin Allah tasavvurundan etkilendiği anlaşılmaktadır. İbn-i Arabî de doğru bir Allah tasavvuru için teşbih ve tenzihin birlikte ele alınması gerektiğini savunur. Çünkü sadece tenzihe dayalı bir düşünce ulûhiyyetin pek çok sıfatını sınırlandırır veya yok saymış olur. Bu durumun tersine, teşbihe ağırlık verildiği taktirde de O'nu yaratılmışlara benzemekten tenzih etmeyen kişi de Allah'ı sınırlandırmış olacağı için O'nu hakkıyla tanımamış olur. Bu sebeple İbn Arabî teşbih ve tenzihin birlikte değerlendirilmesinin önemini vurgulamıştır. Bunun için de öncelikle Allah'ın kendisiyle alakalı verdiği bilgilere dikkat edilmesini ve bu bilgilerden faydalanarak Allah'ın bilinmesini tavsiye etmektedir.[754]

Allah'ın ulvî bir varlık olarak tezahür eden üç önemli özelliğinin "*yaratmak, idame ettirmek ve yok etmek*"[755] olduğunu söyler. Bunların belli bir düzen içinde işlemesinin bazı kimyevî, fizikî, astronomik, ruhî kurallar ve değişmeyen kanunlara bağlı olduğunu ifade eder. Bu kanunların da aslında Allah'ın sıfatlarının tezahürleri olduğunu belirtir. Bu muazzam hadiselerin kanunlarındaki düzen ve heybetin araştırılmasının âdetâ bir ibâdet ve Allah'a şükrün ifadesi olduğunu söyler. Allah'ı çokluk âlemi ve sonsuz kâinat hadiseleri içinde idrak etmenin, insanda fıtri bir özellik olarak ortaya çıktığını vurgular. Bu hadiselerin azameti karşısında, insan aklının hayrete düştüğünü, bunun da Allah'ı tasdik ve iman olduğunu ifade eder.[756]

Derman'a göre insanın iç âleminde Allah'ın varlığını anlamak için kusursuz bir alet vardır. Allah mikroskopla, teleskopla veya bu tip teknolojik aletlerle değil, iman nurunun ışığıyla görülebilir. "*Teleskopla, Allah'ın sıfatlarının büyüklüğü keşfedilebilir*"[757] der ve Allah'ın varlığının en büyük delilinin gökyüzü olduğunu

[754] Coşkun, *Muhyiddin İbn Arabi'nin Felsefesinde "Allah" Mefhumu,* s.142.
[755] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.108.
[756] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.108.
[757] Derman, Kaset 16.

söyler. "*Semaya bak. Ne kadar küçük olduğunu anla. Ölüm bu küçülmenin son hudududur. Bir (tuz) danesini gözle anlayamazsın. Muhakkak dile sürmek lâzımdır. Bu küçülmeyi anlarsan tekrar niçin dirileceğimizi de anlarsın"*[758] diyerek kâinatın Allah'ın varlığını müşahede etmek için önemli bir unsur olduğunu vurgular.

Derman'a göre akıl ve bilim Allah'ın varlığını bildirmeye yarar ancak ona göre Allah'ın varlığını bilmekle Allah'ı bilmek arasında büyük fark vardır. "*Allah, akıl ile bilinse idi, bulunsa idi kitaba, nebiye hacet kalmazdı."*[759] diyerek akıl ile belli bir yere kadar gidilebileceğini, Allah'ın varlığının bilinebileceğini ancak Allah'ı bilmek için insanın iç alemine dönmesi gerektiğini, öncelikle de nefsini tanıması gerektiğini vurgular ve "*Nefsini bilen rabbini bilir*" sözünü buna referans gösterir. Bu sözün önemli bir sırrı ifade ettiğini söyler. Bu sırda Resulullah'ın bâtınının saklı olduğunu, o bâtından sızan sözlerden bazılarını duyan Ebu Hüreyre'nin de "*Söylersem kâfir oldu diye boynumu vurursunuz*"[760] dediğini hatırlatır.[761] Ayrıca bu sözü, "*Kesin olarak inananlar için yeryüzünde ve kendi nefislerinizde birçok alametler vardır. Hâlâ görmüyor musunuz?"*[762] âyeti de açıklamaktadır. Şems-i Tebrizî de Münir Derman'ın ifadelerine benzer bir şekilde Allah'ı akılla bulmaya çalışanlarla ilgili şöyle söyler:

> "Aradığımız Allah yolunun yolcuları vardır. Ama O'nu akıl aracılığıyla arayanlar, bulmak isteyenler asla yol bulamazlar. Meğerki aradığı zat doğrudan doğruya ona yol göstersin. Bu yolcu isterse bütün âlemi ayağına çeksin, her yana ve her yöne başvursun, bilgiyi kendisine kılavuz edinsin ve kendisinden daha üstün, daha yetkili ve gerçeğe susamış bilginlerle düşüp kalksın. O aradığı sevgili kendini göstermezse, şüphe yok ki hiçbir şey elde edemez. Allah yolunun bilgisi mücahede ile çalışmakla da elde edilemez. Bir kimse bu bilgiyi elde etmek için yerde gökte hiç durmadan

[758] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 5, s.13.
[759] Derman, *Allah Dostu Der Ki, ss.*28-29.
[760] Buhârî, İlim, 42: Ebu Hureyre (ra), "*Resûlullah'tan (sav) iki kap (dolusu) ilim öğrendim. Birisini yaydım; anlatıp herkese duyurdum, ikincisini söyleyecek olsam, şu boğazım kesilirdi*."
[761] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s.85.
[762] Zariyat, 51/20-21

> uğraşsa bile eli boş kalır. Karanlığa gömülür. Meğerki Allah bilgisine ermiş erenlerden birinin eteğine yapışsın da onunla birlikte çalışsın.[763]

Derman ayrıca, "*Akıl Allah'ın varlığını bildirir. Allah'ın varlığını bilmekle Allah'ı bilmek arasında fark çok büyüktür.*"[764] Diyerek Allah (cc) ile kul münasebetinde aklın sınırlı rolüne atıfta bulunur. Çünkü, Allah sadece akılla değil, hem akıl hem kalple birlikte bulunabilecek bir varlıktır. Aşkın bir varlık olduğu için onu tam mânâsıyla hissedebilmek için akıl sınırlarını aşmak ve kalbî bir sezişle onun varlığını müşahade etmek gerekmektedir.

Derman, Allah'ın her şeyi kapsadığını, O'nsuz bir mekân bulunmadığını[765] söyler. Kaynağını bilmediğimiz bir mekânsızlıktan alan bu sonsuz ve durgun enerjinin her şeyi kapsayan Allah olduğunu belirtir. "*Bu sonsuzluğa sonsuzluk eklenen her şeyi muhit olan kudrete, Allah deriz*"[766] der. "*Allah her yerde hâzır ve nâzırdır*" sözünün doğru olmadığını söyler ve "*Her şey ne varsa Allah'ta hâzır ve nâzırdır. Allah olmasa hiçbir şey yoktur*"[767] diyerek "*İnsanlar da hava içinde hâzır ve nâzırdır basit misali gibi"*[768] şeklinde bir benzetme yapar ve şöyle söyler:

> "Hâzır: Bulunur demektir. Nâzır: Görünür demektir. Bunların ikisinde de mekân mânâsı vardır. Mekân oldu mu vücudun mekânda yer kaplaması gerekir ve cisim olması lâzım gelir. (Ben size şah damarınızdan daha yakınım) ne demektir? Hava mı insana yakındır. Yoksa insan mı havaya yakındır. Su mu balığa yakındır. Yoksa balık mı suya yakındır? Böyle sual olmaz amma, cevap lâzımdır. Bütün kâinatta ne varsa Hak ile kaimdir. Mekânda yer alan ne varsa ve bütün bu nizam Hak'kın kudret ve güçlerinin görünüşüdür."[769]

[763] Şems-i Tebrizî, *Makâlât*, s.176.
[764] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.27.
[765] Derman, *Su 3*, s.16.
[766] Aynı yer.
[767] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s.58 ve *Yazılmamış Sırlar 3*, s.162.
[768] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s.162 ve *Yazılmamış Sırlar 3*, s.58.
[769] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s.162.

1.3.1. Allah cc-Esma Bağlantısı

Derman, "*Rab, Hak ve Allah*" kelimeleri ile ilgili de şöyle bir açıklama yapmıştır:

> "Kudretini gösterdi (RAB) oldu. Göründü (HAK) oldu. Her şeyde ve insanda tecellî eden Allah'ın kudretleri Rab'dır. Bunların Allah'ın kudreti olduğunu bilmek ve tasdik etmek Hak'tır. Allah: Kudret ve güçleri ile bir şey sarf etmeden yalnız (OL) demesi ile yarattığı şeylerin, kâinatın, o güç ve kudretleri dolayısıyla onların Rabb'ıdır. Allah, ilâh değildir. Tecellî eden güzel esmaları ile (ilâh)'tır. Bunu iyi anlamak lâzımdır... O halde: Ya Allah. Ya Rab. Ya İlâhi, Ya Hak mübarek lâfızları başka başkadır."[770]

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla, yaratılan her şeyde Allah'ın kudreti olduğunu bilmek ve tasdik etmek Hak'tır. Mansur da "*Ene'l-Hak*" ifadesiyle insanda tecellî eden Allah'ın bu kudretlerini kendisinde görmüş ve "*Ene'l- Hak*" yani *"Benim varlığım Hak*" demiştir. Burada Mansur'un "*En'allah*" yani "*Ben Allah'ım*" demediğini de özellikle vurgular ve kimsenin bu lafı söyleyemeyeceğini belirtir.[771] İnsan için söylenilebilecek en büyük sözün de "*Ya Hak*" yani "*Bende tecellî eden her kudret, can, her şey Hak'tır. Doğrudur. Bunu tasdik ederim. O halde benim varlığım (Hak)'tır. Ben Hakkım*."[772] olduğunu söyler.

1.3.2. Allah'ın Rab Sıfatı

Derman, Rab kelimesini ise şöyle açıklar:

> "Allah her şeyin evveli, sonu, dışı ve içidir. Her şeyde tecellî eden kudret, enerji, kuvvet Allah'ın yaratıcı olarak o nesneye verdiği ilâhi kudretten bir nebzedir, bir atom protonudur. O kudret nerede tecellî etmiş ise (Allah) O'nun Rabbı'dır. Ustasıdır. O kudret ref oldu mu canlılık ortadan kalkar, her şey fanidir."[773]

---

[770] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, ss.10-11.
[771] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.59.
[772] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s.194.
[773] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.59.

Rab kelimesiyle ilgili olarak, Münker ve Nekir meleklerinin bile "*Rabbin kim*?" diye soracaklarını söyler ve "*Allah'ın kimdir*?" diye soramayacaklarını özellikle vurgular. Bununla ilgili şöyle bir açıklama yapar: "*Mutlak hakikat Allah'tır. Her şey O'ndan... Fakat hiçbir şey O değil. Allah. Rab. Hak hep başka başkadır. Allah her şeyin Halık'ıdır. Yaratıcısıdır. Ustası. Sani'idir. Bu bakımdan her şeyin Rabbi'dir. Mansur kendinde Allah'ın bu verdiği esmaları, kuvvetleri gördü."*[774]

Derman, Allah'la kulun her açıdan iç içe olduğunu söyler ve şöyle bir açıklama yapar:

> "Bazen biz görüyoruz. O görünmez olur. Bazen biz yok oluyoruz, O görünür, gizlenir göremeyiz. Allah görüyor, işitiyor. Fakat görünmüyor. Biz görüyoruz. Her şeyi dışarıda görüyoruz. İçimizde değil. İşitiyoruz, fakat sesi sesin çıktığı yerde işitiyoruz. Kulağımızda değil. O halde işiten O. Gören O...Fakat görünmüyor, biz görüyoruz, iç içeyiz ya... Haksızlığa uğradığımızda işitmiyoruz, görmüyoruz, ona bırakıyoruz. Bunları anla. İnsan büyük bir hazinedir. Kendini dışarıda arama... Haber verilen cennet, insan için... Huri gılman, insan için... Nimetler, insan için... Bunlar niçin, insandaki ilâhi nesne için. O."

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "*Korkmayın, çünkü ben sizinle beraberim. İşitirim ve görürüm."*[775] âyeti kerimesiyle yüce Allah kullarıyla birlikte olduğunu, duyduğunu ve gördüğünü beyan etmiştir. Allah'la her an birlikte olan insan aslında içinde ilahî bir varlığı taşıyan büyük bir hazine sandığı gibidir. İnsan içine, kalbine yöneldiği takdirde sandık açılacak ve sandığın içindeki o büyük hazine ortaya çıkacaktır. Derman da "*İçindekini çıkar. Allah diye bağır*"[776] diyerek insanın içindeki gizli hazinede Allah'ın olduğunu bu ifadesiyle dile getirmektedir.

Sonuç olarak Münir Derman, Allah'ın kendisinin sevgi olduğunu[777] ve sevgisini izhar için en güzel şekilde insanı yarattığını söyler. İnsanın, şekli ve endamı ile Allah'ın esma tecellîlerinin göründüğü bir ayna olduğunu, bu aynada insanın

[774] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s.194.
[775] Taha, 20/46
[776] Derman, *Yazılmamış Sırlar5*, s.78.
[777] Derman, Kaset 66.

kendini görmesinin ise hem zor hem kolay olduğunu ifade eder. Nasıl ki bir tohumda bir orman gizliyse, insanın en mahrem yerinde de Allah'ın saklı olduğunu belirtir ve bunu anlayanların "*Vucûhun yevme izin nâdıratun. İlâ Rabbihâ nâziratun.*[778] *(O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar.)* âyetinde methedildiklerini söyler.

Allah'ın akla gelen her şeyden başka olduğunu, O'na şekil verilemeyeceğini, bu âlemde O'nun ancak fiilleri ve hikmetleriyle müşahede edilebileceğini ifade eder. Allah'ın sırlarını ve mahiyetini tayin ve teşhis edecek hücrenin insan dimağında bulunmadığını belirtir.[779] Allah'ın sessiz sözsüz, kelimesiz kelâmı ile bütün yaratıklara kendini izhar etmek için vahiy ile temas ettiğini ve her yarattığı varlığın bünyesine göre tecellî ettiğini söyler. Peygamberlere bu ilâhi ihtizazların söz halinde, hayvan, bitki, maden ve diğer her şeyde görünür görünmez atomik süratli devamlı ihtizazlar halinde tecellî ettiğini belirtir. Bu tecellînin düzenli ve değişmez kanunlar halinde olduğunu ve bunlara "*Sünnetullah*" veya "*Doğa Kanunları*" denildiğini belirterek bunların içindeki hikmet ve sırların, akıl, tecrübe, müşahede ile bilim olarak ortaya çıktığını söyler.[780]

Marifetullah konusunu da detaylı olarak anlatan Derman, marifetullah zevkinden mahrum olan insanı "*Yaratılışındaki güzelliğin zevkinden mahrum, feyz-i fıtrisinden de mahcup"* diye tarif eder. Marifetullaha ulaşabilmek için hayal ile değil müşahade ile çalışmak gerektiğini söyler ve "*Müşahede denilen tecelli-i ilâhi hayal âleminin ötesinde zevkî mânâlara delalet eder. Bir hâl-i nurânîdir. Hayalin orada takati kesilir. Hayal ancak akla mensup olan mânâları hissi kalıplara indirir. Asıl hüner, gaflet anında Allah'ı bulmaktadır. Bütün nefsani her türlü arzulardan yok ol... Bundan sonra tekrar var olamazsın. Bir defa da o yoklukta var olursan artık yok*

[778] Kıyamet, 75/22-23.
[779] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*,s.125.
[780] *Aynı eser*, s.123.

olmanın imkânı yoktur. Kavuştun gitti...'"[781]diyerek Allah'a kavuşmak için yapılması gerekenleri kendi meşrebince tarif eder.

1.4. İnsan

Lügatta insan kelimesinin "*ins, nesy veya üns*" köklerinden türediği ileri sürülmektedir. Beşer ve insan topluluğu anlamına gelen "ins", insan türünü ifade etmektedir. Kelimenin aslının; "unutmak" anlamındaki "nesy"den olduğu da ifade edilmiştir.[782]

Kur'an-ı Kerim incelendiği takdirde insanın tüm yönleriyle ele alındığı görülmektedir. İnsanı anlatan âyet-i kerimeler onun yaratılışı, mahiyeti ve gayesini bir bütün olarak temellendirmiştir.[783]

Âyetlerde belirtildiği üzere, insan türünün ilk örneği kabul edilen Hz. Âdem'i Allah "iki eliyle"[784] özel olarak yaratmış, ruhundan üflemiş[785], ona "isimlerin tamamını" öğretmiş[786] ve meleklerin yarattığı bu varlığa secde etmesini[787] istemiştir. Meleklerin secde etmesine rağmen, Şeytan'ın secde etmeyişi ve dünya hayatında insanın en azılı düşmanı oluşu[788] da anlatılmaktadır. İnsanın yeryüzüne indirilişi[789],

---

[781] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.22.
[782] İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, c.1, ss.232-233.
[783] Bahsedilen âyetler için bkz. Bakara 2/30-31; Nisa 4/1; Arâf 7/11; Hicr 15/26-31; Ahzâb 33/72; Sâd 38/71-73.
[784] Sad, 38/75, *"Allah! Ey iblis! İki elimle yarattığıma secde etmekten seni men eden nedir? Böbürlendin mi, yoksa yücelerden misin? Dedi."*
[785] Secde, 32/9, "*Sonra onu şekillendirip ona ruhundan üfledi. Sizin için işitme, görme ve idrak duygularını yarattı. Ne kadar az şükrediyorsunuz!"*
[786] Bakara, 2/31, "*Allah, Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklere göstererek, "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin" dedi."*
[787] Bakara, 2/34, *"Hatırla ki meleklere; Âdem'e secde edin, demiştik de secde etmişlerdi, sadece İblis secde etmedi. Ancak İblis yüz çevirdi. Kibirlendi de kâfirlerden oldu."*
[788] Kehf, 18/50. "*Hani biz meleklere Âdem'e secde edin demiştik. İblis hariç olmak üzere, onlar hemen secde ettiler. İblis cinlerdendi. Rab'binin emrinden dışarı çıktı. Şimdi siz, beni bırakıp da onu ve onun soyunu mu dost ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin düşmanınızdır. Zalimler için bu ne fena bir değişmedir!"*
[789] Bakara, 2/36, "*Derken şeytan onların ayaklarını kaydırarak, içinde bulundukları nimet yurdundan çıkardı. Biz de: 'Haydi, dedik, birbirinize düşman olarak yeryüzüne inin! Siz orada belirli bir süre ikamet edip yararlanacaksız.'"*

Âdem'in yaptığı hatadan dolayı pişman olup af dileyişi[790] ve Allah'ın Âdem'i yeryüzünde üstün kılışı[791] anlatılarak, insanların atalarını detaylı bir şekilde öğrenmesi sağlanmıştır.

Tasavvuf felsefesi, "insan-ı kâmil" kavramı üzerinde odaklanmış, insan âlemin varlık sebebi ve koruyucusu olarak tanımlanmıştır. Kâmil insanı hem ilahî tecellînin en yetkin mazharı, hem evrensel insan idesi, hem de âlemin var edilişindeki amaç olarak ifade etmiştir.[792]

Tasavvuf açısından, insan, "insan-ı kâmil" (evrensel insan/perfect man)'dir, bir mikrokozmos yani küçük bir dünyadır. Bu insan, iç dünyasında, varlığın tüm hakikatleri ile iletişim halinde bulunmaktadır.[793] Bir hadis-i kutside de; "*Habibim! Sen olmasaydın Ben âlemleri yaratmazdım"*[794] buyrulmakta, ayrıca "*Ben gizli bir hazineydim, tanınmayı istedim, sevdim ve kâinatı yarattım"*[795] ve "*Allah, Âdem'i kendi suretinde yarattı*"[796] hadisinden de anlaşıldığı üzere, insana "*gaye varlık*" denilmiş, böylece âlem insanın hürmetine yaratılmıştır.

"*Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yüklendi. Çünkü o çok zalimdir,*

---

[790] Bakara, 2/37, "*Büyük pişmanlık duyan Âdem, Rabbinden birtakım kelimeler öğrenip onlara göre hareket etti. Rabbine yalvardı. Allah da tövbesini kabul etti. Zaten O tövbeyi kabul eder, merhameti boldur."*

[791] Âl-i İmrân Suresi, 3/33. "*Şüphesiz, Allah, Âdem'i, Nûh'u, İbrahim ailesini (soyunu) ve İmran ailesini (soyunu) birbirinden gelmiş birer nesil olarak seçip âlemlere üstün kıldı. Allah her şeyi hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."*

[792] İlhan Kutluer, "İnsan maddesi", *DİA*, yıl: 2000, cilt: 22, s. 323.

[793] Nasr, S. Huseyin, *Sufi Essays*, Allen and Unwin, London, 1972, s. 45.

[794] Ömer Yılmaz,"Tasavvuf Kültüründe İnsan-Dünya İlişkisi", *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, y.8, 2007, sy.18, s.197.

[795] Bu hadis çok tartışılmakta ve sahih hadis kitaplarında bulunmamaktadır. Fakat sufiler, bu hadisin mânâ âleminde bizzat Hz. Peygamber'den duyduklarını ifade etmişlerdir. Detaylı bilgi için bkz. Ahmet Ögke, "Tasavvufta "Kenz-i Mahfî" Düşüncesi ve Sofyalı Bâlî Efendi (960-1553)'nin "Küntü Kenzen Mahfiyyen" Şerhi Bağlamında Varoluşun Anlamı", *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, y.6, sy.12, ss.9-11.

[796] Abdülbari en-Nedvi, *Kitap ve Sünnetin Ruhuna Göre Tasavvuf ve Hayat*, çev. Mustafa Ateş, Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1998, s.169. Buharî, İsti'zan, 1.

çok cahildir."[797] Bu âyet-i kerimede bahsedilen emanet, tasavvuf ehline göre Hakk'ın sıfatlarına ayna olma yeteneğinden dolayı sadece insana yüklenmiştir. Ancak insan, bu yeteneğini bilmediği veya farkına varamadığı için zâlimlerden olmuştur. İnsan "İsm-i azam"ın mazharıdır ve âlemin sırlarını kendisinde barındırmaktadır. Kalp-nefis, celâl-cemâl sıfatlarıyla birlikte yaratılan insan bu özelliğiyle zâhir ile bâtın, madde ile mânâ, Allah ile kâinat, arasında köprü vazifesi görür. Kendisine Allah tarafından yaratılıştan böyle bir fırsat verilen insan, bu potansiyelini farkedip tüm bu farklılıkları bir denge içinde doğru yönlendirebilirse ikilikler yok olur, tevhid yani birlik hâli ortaya çıkar ve böylece insan-ı kâmil konumuna gelen insan için dünya hayatının gerçek anlamı zuhur eder.[798]

"Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık."[799] Âyetinde de açıkça belirtildiği üzere insan, ahsen-i takvime mazhar olarak yaratılmıştır ve bu yaratılışıyla Allah'ın yeryüzünde halifesi konumundadır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi insan- kâmil olabilmek için insanın ruhu ve bedeninin bir denge içinde birlikte hareket etmesi gerekmektedir. Ancak ruh ile bedenin bir denge içinde hareket edebilmesi yaratılışlarının farklılığı dolayısıyla çok kolay değildir. Ruh, emir âleminden, beden ise halk âlemindendir. Ruh nuranî, beden zulmanîdir. Ruh kalbin mânâ yönüne bakar, beden ise hayvanîdir."[800] Ruhu tam anlamıyla kavrayabilmek de mümkün değildir. Nitekim bu durum Kur'an-ı Kerim'de *"Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki: "Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir. Size pek az ilim verilmiştir*"[801] ayeti de ruhun mahiyetinin tam anlamıyla bilinemeyeceğini göstermektedir.

---

[797] Ahzab, 33/72
[798] Pakize Aytaç, "Mâlûm U Meçhul Olan İnsan (Human; Whose Existence is Unknown)", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Velî Araştırma Dergisi,* Sayı 40, 2006, s.18.
[799] Tin, 95/4
[800] Aytaç, *Mâlûm U Meçhul Olan İnsan*, s.4.
[801] İsrâ, 17/85.

"*Allah, Âdem'i kendi suretinde yarattı*"[802] hadis-i şerifi de Âdem'in Allah'ın isim ve sıfatlarını kendisinde barındıran bir varlık olduğunu ortaya koymaktadır. Mutasavvıflar bu hadisi eserlerinde uzun uzadıya açıklayarak ciddi bir felsefe ortaya koymuşlardır. İbnü'l-Arabi'nin "*varlığın birliği*" diye bilinen öğretisinde de insan tüm varlığın esas gayesi olarak yaratılmıştır. İbn-i Arabi insanı bazen "*gök kubbeyi ayakta tutan direk*" bazen "*varlığın özü*" veya "*âlemin varlık sebebi ve cilası*" olarak ifade ifade etmiştir.[803] Hacı Bektaş-ı Velî de insan yüzünün Allah'ın aynası olduğunu ve insan yüzünde seyredilenin de Allah olduğunu ifade eder.[804] Münir Derman da, insanda incide bulunan bir zerre hava habbesi gibi, ilâhi bir lem'a bulunduğunu, Allah'ın emrinde olan ruh ile birlikte insan cesedine girdiğini söyler.[805]

Münir Derman, eserlerinde ve sohbetlerinde insan konusunu çok detaylı olarak ele almıştır. İnsanın topraktan, kudret-i subhaniye ile yaratıldığını ve bu muazzam hamurun içine ruhun nefh olunduğunu söyler ve bu yaratılışın çeşitli nazariyelere kapılmadan, (örn. Darwin nazariyesi) düşünmeden kabul edilmesi gerektiğini, ecsad âleminde görülmüş insan neslinin bu kabul ediş sonrası, tetkik ve mütalaaya alınması gerektiğini söyler.[806] İnsanın hem madde hem de ruhtan teşekkül etmesi sebebiyle, maddesini devam ettirebilmek için gıda, su, hava gibi unsurlara ihtiyaç duyduğu gibi, ruhî tarafı için de ahlak, doğruluk, adalet, temizlik gibi manevî ve içtimai hayatın idamesi için lüzumlu hususlara riâyet etmesi gerektiğini vurgular. Nasıl ki, canlılığını korumak için ısınmak, dinlenmek gibi davranışlara riâyet etmesi

[802] Buhari, İstizan 1; Müslim, Bir 115.
[803] İbnû'l Arabî, *Fususu'l – Hikem*, çev. Ekrem Demirli, Kabalcı Yay., İstanbul 2006. s.512.
[804] Aytaç, *Mâlûm U Meçhul Olan İnsan*, s.18.
[805] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s.188.
[806] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.132.

lazımsa, ruhu için de akla garip de gelse ibâdet gibi bazı usulleri uygulamak zorunda olduğunu belirtmektedir.[807]

İnsanın, bir duygu jeneratörü olduğunu, duygularla, hislerle görünmeyen güzel hasletler ile gizli olduğunu söyler.[808] "*İnsanın en mahrem yerinde Allah gizlidir. Bir tohumda orman gizlidir. Bunun gibi... İnsan da Hak gerçekleriyle gizlenmiştir. Bu gizlenmeyi yapan perdeleri kaldır. Yırt... Eğer çıldırmazsan, gör Hakk'ı o zaman…*"[809] demiştir. "*İnsan muhafaza-yı Hak'tır*" diyen Münir Derman, "*Allah'ın insana şah damarından yakın*"[810] olması dolayısıyla öncelikle kendi kendine hürmet etmesi gerektiğini ve Allah'a itaatin insanın kendi âdemiyet hamulesine itaat olduğunu, o hamuleye meleklerin bile secde ettiğini ifade etmektedir. Müminin, insan şekliyle Allah'ın esma tecellîlerinin göründüğü bir ayna olduğunu da söyler.[811]

Allah insanı kendi suretinde yaratmış ve esmalarının tecellî yeri yapmıştır.[812] Yani ilâhî esmâların vahdetten kesrete doğru açılan harelerinin toplanmasıyla insan suretini almıştır. Derman, "*Allah, insanda zâhir olduğu kadar hiç bir şeyde zâhir olmamıştır"*[813] ve *"Allah insan şeklinde bâtından zâhir olmuştur*."[814] diyerek Yunus Emre'ye ait olan "*Ete kemiğe büründüm, Yunus diye göründüm*"[815] sözüne atıfta bulunarak konuyu açıklamıştır. Derman'a göre Allah, ilâhî esmaların birleşmesinden dolayı insanı "*kendi suretimde yarattım*" buyurmuştur. Tanrı her şeyden ayrı ve tek

[807] *Aynı yer.*
[808] *Aynı yer.*
[809] Derman, *Su 3*, s.9.
[810] Kaf, 50/16 "*Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseyi de biz biliriz. Çünkü biz, ona şah damarından daha yakınız."*
[811] Derman, *Su 3*, s.8.
[812] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.129.
[813] Derman, *Su 3*, s.62.
[814] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.14.
[815] Yunus Emre, *Yunus Emre ile İlgili Makalelerden Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., 1275; Kültür Eserleri Dizisi, 161, Ankara, 1991, s.361.

olduğu gibi aynı zamanda çok görünüşlüdür. Bu ifadesini açıklamak için şöyle bir benzetme yapar: *"Ondan sonra Tanrı bir gülün iki ayna arasında görüldüğü gibi göründü. Yoklar var oldu. Ve ondan sonra Tanrı Âdemi gömlek etti. Ve üstüne giydi. Dünyayı insan şeklinde kendi süsleri ile süsledi*."[816]

Münir Derman, Allah'ın insan şeklinde bâtından zâhir olması ile ilgili şöyle bir açıklama yapar:

> "Gül tohumunun bâtınında renk ve koku vardır. Gül açtı mı zâhir olur, tohum yok olur. Amma gülde yine evvelki tek bâtın var... İnsan da aynı... Yok iken var olduk. İçindeki yok mu oldu? Bunu niçin düşünmüyorsun? Bu mukaddes muhafazanın içine (Hay) ile yayıldı. [Nûr-u Resûl] ile (Hayyı) donattı ve cesetle bunların arasına gönül denilen güzel nesneyi koydu. Birçok cihazlarla süsledi. Göz, kulak, tad, koku, his uzuvlarıyla isimlerinin tecellî menfezlerini açtı. Buralardan harfsiz, sessiz ve sözsüz, kelâmını sevk ederek konuştu. "Semi'" ismiyle işitti ve işittirdi. "Basîr" ile gördü ve gördürttü. İlââhir… O halde gönlün elinden tuttu. Bunun kademelerine Resulleri oturttu. Bunların hepsini muhtelif masiyetlerle gizledi. Bu perdelerin arkasındakini göstermek istemedi. Siz bulun, dedi. Fakat bulmak yollarını öğretti. Gıbta hased, tamah hisleriyle (fazilet), (doğruluk), (adalet) süslerinin önlerine engeller koydu. Sabır verdi, teslimiyet verdi, irâde verdi. Fakat bunların hepsini savaş halinde yekdiğerine zıtlarla getirdi... Zıtları olanların arkasına da, zıddı olmayanı gizledi... O halde insanda bunları görmek ve güzelliklerini bulacak [İlâhî televizyonu] seyredecek bir pencere vardır. İnsanın gözü aklı kadar görür. Bu göz Allah'ın yarattıklarını görür. İnsanın Hakk'a bakan gözleri açılırsa, o zaman her şey ortadan kalkar. Hakk'ı görmeğe başlar. Her şeye karşı, sevgi, arzu, ihtiras, güzele, kadına, paraya, mal ve servete karşı sevgi, asıl sevginin muhtelif görünüşleridir. Dünyaya ve yaratıklara aklı kadar bakan gözler bunları görür, ihtiras ve sevgiyle bağlanırlar. Bunların hepsi Hakkı gören gözleri perdeler. O zaman, insanlara bu sevgiler şer şeklinde tecellî eder. Aslında ne şer vardır, ne haram, ne helâl! Bunlar, aklı kadar gören gözleri olan insanlara böyledir. Hakk'ı gören gözleri işleyen bunlardan kurtulur. O zaman ne haram vardır, ne helâl; ne şer vardır ne hayır hepsi O'dur...[817] Onun için sende gizli olan sana senden yakın olan ALLAH ile ALLAH'I bilebilir, bulabilirsin ancak."[818]

Derman, "*Bir tohumda orman gizlidir. Bunun gibi... İnsan da HAK gerçekleriyle gizlenmiştir. Bu gizlenmeyi yapan perdeleri kaldır. Yırt... Eğer*

[816] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.14.
[817] Derman, *Su 1*, ss. 12-13.
[818] Derman, *Su 3*, s.4.

çıldırmazsan, gör Hakk'ı o zaman…"[819]diyerek Allah'ın insanın en mahrem yerinde saklı olduğunu söyler.

Münir Derman, Kur'an'ı Kerim'de insanın yaradılışı hakkında birçok haberler olduğu gibi, terkip ve malzemesi olarak da bilgi bulunduğunu ve bu âyet-i kerimelerde üç esasın tecellîsinin gizli olduğunu ve bunların, "1-*Allah'ın murat ve arzusu. 2-Bildirdikleri. 3-Allah'ın kudreti ve gücü.*"[820] olduğunu söyler.

Münir Derman, Allah ruhu nefhettikten sonra insanın Âdem olduğunu ve ruhun da Allah'ın cesette yaktığı bir şule olduğunu belirtir. Âdem'in yaratılışı ile ilgili olarak, Cebrail (as)'ın Âdem'i yaratacağı toprağı (turab, sera), Kâbe'de bir noktadan aldığını, insan mankeninin bu şekilde yaratıldığını, insanın yaratılışında vücudundan dökülen yani arta kalan çamur parçalarının toplanarak, yeşil renk aldığını, sonra yakuta dönüştüğünü, sonra arza, toprağın alındığı yere düştüğünü, artan parçaların taş olduğunu, bu taşın da aslının yeşil yakut olan Haceru'l-Esved olduğunu söyler. Haceru'l-Esved'in Kâbe toprağından ve insanın yaratılış çamurundan olduğunu, Kâbe'yi ziyaret etmenin de "*insanın aslına secdesi*" olduğunu belirtir. Haceru'l-Esved'e el sürülmesinin insandan artan parçalara şehâdet için olduğunu vurgular ve şöyle bir açıklama yapar: "*Elini süren işaret parmağıyla sürer. Ve bu şekilde kendi elini kendi öper. Bu söze çok dikkat et aksini yapma. Yakutta, insan cesedinin terkibi vardır. Kâbe'nin toprağı, özü, hülasası, arşın suyundan bir zerredir. El sürdüğünde, senden ona, ondan sana bir şey geçer. Eğer temiz isen Haceru'l-Esved'den sana gözle görülmez âdeta elektrik geçer. Bir "Proton" diyelim geçer. İnsan o anda değişir, başka olur. Binlerce sürülen ellerden belki bir iki kişi buna vasıl olur*." Haceru'l- Esved'in, Nuh Peygamber (as)

[819] *Aynı eser,* s.9
[820] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s. 5.

zamanında siyahlaştığını ve bu taşın insan gibi fani olduğunu, aşına aşına biteceğini, tükendiği zaman kıyametin kopacağını, en son kalıntıyı da Cebrail'in alacağını söyler.[821] O bu fikirleriyle insanın Kâbe ile olan maddî bağını kurmaya çalışır.

Münir Derman, insanın yaratılışının Cuma günü gerçekleştiğini ve Cuma'nın toplanma mânâsı içermesinin de bundan kaynaklandığını dile getirir. Âdem'in yaratılışı Cuma günü olduğu için, erkeklere Cuma namazının farz olduğunu, Hakkın kendi suretindeki yani esmâsıyla süslü Âdem'de tecellî eden Hakkın kudretlerine tazim için kendisine secde edildiğini, bu secdenin mukabilinin de Cuma günü Cuma namazı olduğunu söyler.[822]

Münir Derman, "*Kalpteki o kara noktacık küçüklüğü ile beraber iki cihan Tanrı'sının konağı; o nokta içinde iki âlem toplanmış, birikmiş*"[823] diyerek "*Yere göğe sığmadım, ama inanan kulumun kalbine sığdım.*"[824] hadis-i şerifini izhar edecek bir açıklama yapmış ve insanın kalbinde bulunan siyah noktanın yani nokta-i süveydanın esas insanlığımızın başladığı yer olduğunu[825] ve Allah'ın da kalpte bulunabileceğini vurgulamakta ve insanın kendisinde tanımadığı çok ulvi, kutsi bir dost taşıdığını ve Allah'ın görünmeyen kudret ve güçleriyle insanın içinde Ademiyet hamulesine sarılmış olduğunu söyler[826] ve "*İnsan, aklın varamadığı la mekânı içine almış bir mekândır.*"[827] der.

İnsanın, ruh, ceset, nefis bir mekânda yer kapladığını, ruh ve nefsin görünmediğini çünkü Allah'ın arzu ve muradı böyle olarak insanı yarattığını

[821] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, ss.7-13.
[822] *Aynı yer*.
[823] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s.76.
[824]Büşra Çakmaktaş, "Sun'ullah Gaybî'nin Teveccühe Dair Bir Risalesi: Tarîku'l-Hak Fi't-Teveccühi'l-Mutlak, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2017, c.10, sy.50, s.928.
[825] Ethem, Cebecioğlu, "Nokta-i Süveydâ-1", *Altınoluk Dergisi*, 2014 - Mayıs, sy.339, s.026.
[826] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s.76.
[827] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s. 17.

belirtir.[828] İnsanın, mekânda bulunan fani kısma verilen isim olduğunu söyleyen Münir Derman, "*İnsan beden ise ruh nedir? Ruh ise beden nedir? Bu iş ne senin işin ne de benim. Her ikisi birbirini gizliyor. O kadar. İlerisini kurcalama. İçi görünmez. Asıl hüner bu dünyada bu görünmeyen kısımla görünmektir. Ona (Âdem) denir. Melekler bu kısma secde ettiler. Ceset ile ruh arasına nefis girmiştir. Nefsini kıran kimseye (Velî) denir.*"[829] diyerek "İnsan-ı kâmil" diye de ifade edilen velînin, bu dünyada iken (Ademiyet) hamulesiyle görünmek hünerine mazhar olan kişi olduğunu belirtir.[830] İnsanın ruhunu da elmastaki lem'aya benzetir.[831] Hz. İnsanın bir şehr-i ilahi[832] olduğunu söyler.

Derman, kâinatın mükemmel düzeninden yola çıkarak tefekkürle Allah'a ulaşmaya çalışmak gerektiğini söyler. "*Kendi kendine uzaklık yaratma. Deryâda damlasın, deryânın içinde kimi arıyorsun. Birliktesin... Her şey bir aynadır. Nereye baksan kendini görürsün*"[833] demiş ve aslında Allah'la her an birlikte olan insanın bunu anlayabilmesi için yöntem olarak kendisini tanıması gerektiğini vurgulamıştır. "*Mutlak hakikat Allah'tır. Her şey ne varsa ondan... Fakat hiçbir şey o değil... O'nun dışında değiliz... Onun dışında olmadığımızdan onu göremiyoruz. Ne yapalım deme... Aynaya kendine bak yeter. Kendi kendini yoğur... Bul kendini. Kendi maddî cesedinde mekân olan mekânsızla dost olmaya çalış. Bu dostluk için yaratıldığını da unutma*"[834] diyerek insanı kendisini keşfetmeye, nefsini tanımaya davet etmiş ve "*Hakkı nerede arıyorsun diye sormuşlar meczup kisvesi ile görünen o adama: Demiş*

[828] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s.61.
[829] Derman, *Yazılmamış Sırlar5,* s.60.
[830] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s.77.
[831] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.134.
[832] Derman, Ankara Vaazları, bant 24, dakika 40-45.
[833] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s.66.
[834] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 2, s.128.

ki; Ne yerdedir. Ne göktedir. Ne sendedir. Ne bendedir. Hepsinin içindedir"[835] şeklindeki bir menkıbeye de yer vererek açıklamalarını desteklemiştir.

Kâinatın kusursuz düzeninden hareket ederek Allah'a ulaşmaya çalışmak gerektiğini söyler.[836] İnsanın sırf Allah için yaratıldığını, insan vücudunun Allah'ın mülkü olduğunu ve insanın Allah'a mensup olduğunu söyler.[837] İnsanın içinde tanımadığı çok yüce bir dost taşıdığını, Allah'ın görünmeyen kudret ve güçleriyle insanın içinde Ademiyet hamulesine sarılı olduğunu ancak bunu çok az kişinin bildiğini söyler. İçindeki bu dostu bilenlerin her türlü üzüntüden, sıkıntıdan, ölümden, yaşlılıktan kurtulacağını söyler. Çünkü bu kişi üzüntünün, ölümün, ihtiyarlığın ne olduğunu öğrenmiştir.[838] Derman ayrıca, hiçbir şey istemeden sadece Allah'ı istemenin en yüce makam olduğunu söyleyerek insanların Allah'la irtibatı noktasında önemli bir hedef göstermiştir.[839]

Münir Derman, Âdem kıssasının, beşerin dününü, bugününü, yarınını temsil eden ve Kur'an'ı Kerimde bildirilen muazzam bir hakikatin ifadesi olduğunu, Âdem'in beşerin akıl ve idrak sahibi bir varlık olarak doğuşunun timsali olduğunu söyler. İnsanın yeryüzünde peyda olması ile Allah'ı tanıması ve hidâyete ermesinin bir olduğunu, insanın maddî ve ruhi cevherlerin yekdiğerine ünsiyet peyda etmesiyle yeryüzünde görüldüğünü ifade eder.[840]

[835] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s.88.
[836] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.60.
[837] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.156.
[838] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s.127 ve *Su 3*, s.9.
[839] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.56.
[840] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.132.

1.5. Âdem

Allah isim ve sıfatlarını kuşatan bir varlıkta kendisini ve sırlarını görmek istedi ve Âdem'i yarattı. Böylece Âdem, Allah'ın görüntüsünü yansıtan aynanın cilâsı gibi oldu. Allah zâhir ve bâtın yönlerini Âdem'de topladı ve bir tecelligâh olarak Âdem'i seçti.[841]

"Âdem" kelimesinin kökeni konusu pek çok ilim adamı tarafından tartışılagelmiş ve kelimenin hangi kökten türediği konusunda ittifak edilememiştir. Ancak, Sümer dilinde *"babam*" anlamına gelen "adamu" kelimesinden veya Asur-Bâbil dilinde, "*yapılmış, meydana getirilmiş veya ortaya konulmuş*" gibi anlamlar içeren "adamu" kelimesinden yahut Sâbiî dilinde "*kul*" anlamına gelen "adam" kelimesinden veya İbranice'deki "*adamah*" (toprak, yer) kökünden türetilmiş olduğu ileri sürülmüştür.[842] Münir Derman ise, Âdem kelimesinin Süryanice olduğunu ve "Adamas" kökünden geldiğini, bunun Âdem'in rûhî hamulesinin ismi olduğunu söyler.[843] Rûh'un yeri olan cesedin, topraktan halk olunduğunu, insan cesedine, sudan geçen Hayy'ın ve rûhun nefhedildiğini, bunun hürmetine de insana Âdem ismi verildiğini ifade eder.[844]

Kur'an, sahih hadisler ve bunlara dayanan diğer güvenilir İslamî kaynakların Hz. Âdem hakkında verdiği bilgilere göre Âdem topraktan yaratılmıştır. Allah, Âdem'i yeryüzünün her tarafından alınan toprak örneklerinin birleşiminden

[841] Muhyiddîn-i Arabî, *Günümüz İnsanına Fusûsu'l-Hikem Hikmetlerin Özü*, haz. Hamza Kılıç, İnsan Yay., İstanbul, 2011, ss.20-21.
[842] Süleyman Hayri Bolay, "Âdem maddesi", *DİA,* İstanbul 1988, I. S.358.
[843] Derman, *Su 1*, s.40.
[844] Aynı yer.

yaratmıştır. Bu toprağın çeşitliliğinden dolayı da Âdem'in nesli değişik karakterler taşır.[845]

Kur'an-ı Kerim'in Âdem'le ilgili olarak ele aldığı diğer bir konu da onun peygamberliğidir. Kur'an-ı Kerim'e göre, "*Âdem rabbinden vahiy almıştır*."[846] Allah ona hitap etmiş, yükümlülük ve sorumluluğunu bildirmiştir.[847] Başka bir âyette de Allah'ın Nuh, İbrahim hanedanı ve İmran hanedanı ile birlikte Âdem'i de âlemlere üstün kıldığı[848] belirtilmektedir. İlk peygamberin kim olduğu sorusuna Hz. Peygamber'in "*Âdem'dir"* karşılığını verdiği de belirtilmektedir.[849] "*Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti*"[850] denilerek Âdem'in bilgisinin genişliğine işaret edilmiş ve Allah meleklere *"Âdem'e secde edin*!"[851] diye emretmiş, bütün melekler de bu emre uymuşlardır.[852] Ancak İblis kendisinin ateşten Âdem'in ise topraktan yaratıldığını, dolayısıyla ondan üstün olduğunu ileri sürerek emre karşı gelmiş[853] ve bu yüzden lanetlenerek Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmıştır.[854] Bunun üzerine, Allah'tan düşmanı olan Âdem ve soyunu doğru yoldan ayırmak, kendi cemaatini çoğaltmak için kıyamete kadar süre istemiş,[855] Allah da ona bu fırsatı vermiştir. İslam'da Allah'tan başkasına ibâdet amacıyla secde etmek küfür olduğu için, meleklerin Hz. Âdem'e secdesi İslam âlimlerince "saygı secdesi" ve bir nevi "biat" olarak yorumlanmıştır. Münir Derman'da bu secdenin Allah'ın nefhettiği Rûh'a tazim

[845] Ebu Davüd, "Sünnet", 16; Tirmizi. "Tefsir", 2/ 1; Müsned. IV. 400. 406
[846] Bakara 2/37
[847] Bakara 2/ 33, 35; A'raf 71 19; Taha 20/ 117.
[848] Al-i imran 3/ 33
[849] Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde yer alan bir hadiste (bk V, 178, 179, 265).
[850] Bakara, 2/31.
[851] Bakara, 2/34.
[852] Bkz. Bakara 2/ 34; A'raf 71 ll; Hicr I 51 29-31; İsra 171 6 I; Kehf 18/ 50, Taha 201 ı 16, Sad 38/ 72-74
[853] Bkz. A'raf 71 I 2; Hicr 15/ 33; İsra 17/ 61; Sad 38/ 76
[854] Bkz. Sad 38/ 74-78
[855] Bkz. A'raf 7/ 13-1 8: Hicr 15/ 34-43; İsra, 71/6 ,65; Sad 38 / 75-83

(saygı) secdesi olduğunu ifade eder.[856] Meleklerin, cesede değil, ademiyete secde ettiklerini söyler.[857] "*Dünyada senin haberin olmadan Allah ismi sana daima yoldaş, senden ayrılmaz. Âdem'e secde emrolundu meleklere... Secdeyi emredene secde ediliyor. Bu secdede perdedir. Hak bu perdeyi yapmak için, insanı topraktan halk etti. Meleklerin hocası şeytan secde etmedi. Bu bütün perdelerin en gizli ve büyük perdesi. Şeytan deyip geçme. Hakkın büyük sırrını gizliyor ve ilân ediyor*."[858]diye Şeytan'la ilgili sırlı bir açıklama yapar.

Münir Derman, Allah'ın izni olmadan şeytanın cennete giremeyeceğini belirtir. Şeytanın "*Âdem'i kandırdım, cennetten çıkarttırdım*" şeklinde gururlanması ile ilgili de şöyle söyler: "*Sen, Âdem'e fenalık ettim diye iftihar mı ediyorsun. Bu kovulma Âdem için bir devlettir. Âdem ile Havva kendi cennetlerinden çıktılar, bununla beraber, Cemâl-i İlahiye'yi müşahede edecek asıl Cennet'e namzet oldular*" diyerek, Hz. Âdem'in yaratılış itibariyle esrar-ı lahut'a âşık olduğunu, o perdeyi açmak istediğini, Cennet'ten kovulmasaydı asıl Cennet'e gidemeyeceğini vurgular. "*Gideceğimiz cennet Hz. Âdem'in kovulduğu cennet değil, Ruhtan söylüyoruz, hakîkî âşık olan, sevgilisi hakkında dostunun da düşmanının da sözünü dinler*."[859] diyerek aslında Hz. Âdem'in Allah aşkıyla, hakikati bulabilmek için hareket ederek şeytana uyduğunu söyler. Hz. Âdem'le Havva'nın o perdeyi açar açmaz kendi makamlarına tecavüz ettiklerini, nefislerinin zalimi olduklarını, öğrendiklerini muhafazada kusura düşmemek için de *"Rabbena zalemna enfüsena*"[860] diye niyaz ettiklerini söyler. Bu olayın zâhirde şeytanın Âdem'i iğfali gibi gelirse de, hakikatte öyle olmadığını belirtir ve *"Âdem'deki esrar, âlemdeki esrarın fevkindedir. Âdem bütün esma-ül*

[856] Derman, *Su 1*, s.40.
[857] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s.37.
[858] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4,* s.126. Ayrıca bkz. *Ankara Vaazları*, bant 24, dakika 40-45.
[859] *Ankara Vaazları*, bant 24, dakika 40-45.
[860] Âraf, 7/23.

Rabbaniye'nin zuhurunun mahallidir. Âlem ten ise, şu vücudumuzsa, Âdem de o. O tenin misalidir."[861] demiş ve Âdem'in çıktığı cennetin âhiretten sonraki Cennet olmadığını vurgulamıştır. Havva ile temas ettiklerinde Allah'ı unuttuklarını, en ince şirkin de bu konu olduğunu söyler, onun için kadınla erkek arasındaki temasta guslün emrolunduğunu vurgular. Kendi cennetlerini bu vesileyle terk etmek zorunda kaldıklarını ama yere inmelerinin esma-i ilahiye cihetinden Zat-ı Hakk'a vusül olduğunu vurgular.[862]

Münir Derman, Âdem ve Havva kıssasının basit bir hikâye olmadığını, İslam'ın çok ince bir noktası olduğunu belirtir. Hz. Âdem ve Havva hikâyesinin kıyamete kadar devam ettiğini söyler ve "*Aile ve cemiyet hayatını küçültün küçültün sizin objeksiyonunuza anlayabileceğiniz hududa getirirseniz, devam ediyor*."[863] demiştir.

Münir Derman, insanın üstünlük bakımından son olmadığını, âlemde gaye varlık olduğu için en son yaratıldığını söyler. Peygamberliğin Âdem ile ortaya çıktığını, bu zuhurun, insan neslinin aklına verildiğinde, bu nasibe ilk defa çarpanın Âdem Peygamber olduğunu ifade eder.[864] Âdem (as)'ın civar-ı Rabb-ı Alâ'dan dünyaya indirildiğini, "*Allah'ım Muhammed hürmetine sana iltica ediyorum. Ben günah işledim, nefsime zulmettim. Beni af eyle*" diye dua ederek affedildiğini söyler ve "*İnsan, dünyada babasının yolunda gitmeli. Babamız kusurunu itiraf etti. Allah'tan mağfiret istedi. Allah da hem affetti. Hem de en büyük saltanatı ve elçiliği (risaleti) ihsan etti*."[865] diye bir açıklama yapar.

---

[861] *Ankara Vaazları*, bant 24, dakika 40-45.
[862] *Aynı vaaz.*
[863] *Aynı vaaz.*
[864] Derman, *Kenzü'l Hakika Vahdet-i vücud*, s.18.
[865] *Aynı eser*, s.18.

Münir Derman, şeytanın ise, Allah'a kafa tutup, "*beni azdırdın"*[866] diyerek ebediyen mel'un olduğunu, bu sebeple Allah'a boyun eğip, kusurları itiraf ederek, Allah'tan daima af ve mağfiret istenmesi gerektiğini söyler. İnsanın, bu şekilde tövbe, istiğfar ile Âdem'in oğlu olduğunu ispat etmesi gerektiğini belirtir ve "*Eğer ayağın kayar da bir günah işlersen, "Rabbenâ zalemnâ enfüsena ve in lem tağfir lena ve terhamna lenekûnenne mine'l hasirîn"*[867] *diyerek baban Âdem'le anan Havva'nın dediklerini sen de söyle, bu şekilde "Hakk'a her şeyi bağlama, nefsine bağla*!" demiştir. Âdem (as)'ın cennetten çıkarılmasının Hakk'ın emriyle olduğunu, bu çıkarılışı Âdem'in gizlediğini, Hakk'a isnad etmediğini, nefsine isnad ettiğini ve Hakk'ın bunun sonucunda Âdem'i af ve mağfiret ettiğini söyler.[868]

Münir Derman, "*İnsan, benim sırrımdır. Hünerimdir. Ben de onun sırrıyım*."[869] Hadis-i kutsisine atıfta bulunarak, Allah'ın bu cesetle bilinemeyeceğini, fakat ruhuyla bilineceğini, bunu sezen, bilinemeyen, anlaşılamayan gayba inananların mü'min olduklarını söyler. Bahsettiği hadis-i kudside, "*Ben Âdem'in sırrıyım*" denmediğini, Âdem'in, rûhî hamulenin, ilâhî isimlerin "El-Bâtın" olanlarının ismi olduğunu belirtir ve şöyle söyler:

> "Gül tohumu, henüz gül değildir. Ben insanı kendi suretimde yarattım. Âdemiyet hamulesi, isimlerin (Ez-Zâhir) olmasıyla birleştikleri zaman, âdemiyet hamulesinin tezahürleri için bir şekil aldılar. O da insan şekli, suretidir. İsimlerin tezahür yeri olduğundan bir hadis-i kudside "*Ben insanı kendi sûretimde yarattım*", buyrulmuştur. Âdemiyet ve rûh hamulesi için haber yoktur. "Sorarlarsa de ki; rûh Allah'ın emrindedir." O kadar... Âdem, insaniyet mertebesine inmek için Cennet'ten çıkarılıyor. Cennet'ten çıkmasının sebebi, Âdemiyet ile insaniyet arasına nefs giriyor... Elma hikâyeleri ve şeytan... Tekrar Ademiyete çıkmak için de namaz emr olunmuştur. Mirâca huruç için. Âyet-i kerime'de Resûl-i Ekrem Kudüs'e kadar âbid olarak teşrif ediyor. Oradan öteye Âdemiyet hamulesiyle teşrif ettiriliyor. Ademiyet

[866] Araf, 7/16-17. "*Beni azdırdığın için, andolsun ki, Senin doğru yolun üzerinde onlara karşı duracağım. Sonra önlerinden, artlarından, sağ ve sollarından onlara sokulacağım; çoğunu Sana şükreder bulamayacaksın"dedi.*

[867] Araf, 7/23, "*Ey Rabbimiz! Biz kendimize yazık ettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan muhakkak biz, ziyana uğrayanlardan oluruz."*

[868] Derman, *Su 1*, s.17.

[869] Kaynaklarda böyle bir hadise rastlanılmamıştır.

> ile insaniyet, dünyada yalnızlığı nefs idrak edip anlarsa zikrini fiilî olarak yapmış olur... Böyle idrak edip emirlere inkıyad eden kulluğunu takviye eder. Âdemiyete hürmet ederek Âyetullah ile vaad buyrulan Cemâl'e ebedî saâdete namzet olur. Kendisine muvakkat verilen emanette tazim ve hürmet etmiş olur."[870]

Münir Derman, topraktan yaratılan Âdem'in toprağının Kâbe'den alındığını söyler. Âdem ile Havvâ'nın da bu mübarek topraklarda buluştuklarını belirtir.[871] Şeytan'ın ruha ve cesede değil, nefse musallat olacağını, çünkü cennet mükâfatının mutmainne nefisle mümkün olduğunu söyler.[872] "*İnsan nefstir, nefs de insandır. Bunların hiç biri âdem değildir. Âdem denildiği zaman; insanda meknuz olan ilâhi ademiyet hamulesidir*."[873] diye bir açıklama yapar.

Hz.Âdem, İbn-i Arabî tarafından "ilahî" sıfatıyla özdeşleştirilmiştir.[874] Bunun sebebi, Allah'a benzeyen tek varlık[875] olması, tüm ilahî isimleri içinde barındırması ve adetâ âlemin küçültülmüş bir örneği olmasındandır.[876] İnsan bu yaratılışıyla içinde insan-ı kâmil potansiyeli barındırmakta ve kendini gerçekleştirebildiği taktirde Allah'ın halifesi konumuna tam anlamıyla yükselebilmektedir. Münir Derman da Âdem ve insan konusunu işlerken tıpkı İbn-i Arabî gibi insanın ilâhî yönüne vurgu yapmış, Allah'ın insanda zâhir olduğunu söylemiş ve insanın kendisini temizleyerek içindeki Allah'ı ortaya çıkarması gerektiğini belirterek vahdet-i vücud görüşü doğrultusunda açıklamalar yapmıştır.

---

[870] Derman, *Su 1*, ss.40-41.
[871] Derman, *Su 3*, s. 27
[872] Derman, *Yazılmamış Sırları 2*, s 109.
[873] *Aynı eser*, s.110.
[874] Muhyiddîn-i Arabî, *Günümüz İnsanına Fusûsu'l-Hikem Hikmetlerin Özü*, ss.17-31.
[875] Zafer Erginli, "İbn Arabî'ye Göre Hz. Âdem'de Temel İnsan Nitelikleri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü"l-Arabî Özel Sayısı-1*), yıl: 9 [2008], sayı: 21, s.165.
[876] Aynı yer.

1.6. Havva ve Kadın

Kur'an'da anlatılan yaratılış kıssasında,[877] insanı saptıran yılan değil şeytan olup günahı işleyen de tek başına Havva değil, hem Havva hem de Âdem'dir.[878] Kur'an-ı Kerim'de Hz. Âdem'in ilk günahı kadının teşvikiyle işlediğine dair hiçbir ifade yoktur. Yani yasak meyveyi yemeleri her ikisinin de bireysel davranışlarıdır. Dişi ya da erkek herkes kendi yaptığından sorumludur.[879] Kur'an'da şeytanın, ikisinin de içine vesvese soktuğu,[880] ikisine de hata işlettiği[881] bildirilmektedir. Taha süresinde, "*Şeytan onun aklını karıştırdı ve 'Ey Âdem! Sana ebedîlik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi?' dedi. Bunun üzerine ondan (ağacın meyvesinden) yediler*"[882] denilmektedir.

Yahudi-Hristiyan geleneğinde Havva ayartıcı ve baştan çıkarıcı olarak takdim edilmiştir. Ancak Kur'an-ı Kerim'de erkek ve kadın eşit bir şekilde sorumlu tutulmuştur. Buna karşılık Kur'an sonrası İslami gelenekte, Havva imajı çok defa kocasının cennetten atılışından tek başına sorumlu tutulacak kadar değişmiştir.[883] Kur'an'da yer almamasına karşılık hadislerde Havva'nın gerek yaratılışı gerekse cennetten çıkarılıştaki rolüyle ilgili bilgiler mevcuttur. Birkaç hadiste Havva'nın adı anılmış,[884] bazı hadislerde de Havva'nın adı zikredilmeden kendisinden dolaylı olarak söz edilmiştir. Tarih, tefsir ve kısas-ı enbiya kitaplarında Havva ile ilgili çoğu İsrailiyat türünden çeşitli rivâyetler yer almıştır.

---

[877] Bakara, 2/36
[878] Bakara 2/36, Taha 20 /116-121.
[879] Emine Öztürk, "Kur'an'ın Kadına Bakışı Ve İslam Tarihinde Kadının Sosyal Statüsüne Genel Bir Bakış", *Harakani Dergisi Harakani Quarterly*, sy.2, 2014, ss.17-34.
[880] A'raf 7 /20
[881] Bakara 2/36
[882] Taha, 20/ 120- 121
[883] Smith, Haddad, VI/I 11-9921, s. 64
[884] Müsned, V, ll; Buhari, "Enbiya'"; Tirmizi, "Tefsir", 4, 7; İbn Mace, "Taharet", 77

Tevrat'ta insanın yaratılışıyla ilgili iki anlatımdan Ruhban metnine ait olan ilkinde insanın erkek ve dişi olarak yaratıldığı,[885] Yahvist metne ait ikincisinde ise önce erkeğin daha sonra kadının yaratıldığı belirtilmektedir.[886] Allah, Adam'ı derin bir uykuya daldırır, onun kaburga kemiklerinden birini alarak bundan bir kadın yapar ve Adam'a getirir. Adam da, "*Şimdi bu benim kemiklerimden kemik ve etimden ettir; buna kadın (nisa. İbranice'de şah) denilecek, çünkü o insandan (erkek. İbranice'de iş) alındı*" der.[887] İbranice Tevrat'ta, "*Adam'dan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın bina etti*" denilmektedir. Kadın böylece beşer soyunun annesi olur. Bu rolüne işaret etmek üzere Âdem ona yeni bir isim olarak Havva adını verir; çünkü bütün yaşayanların annesi olmuştur.[888]

Havva adı Kur'an-ı Kerim'de geçmemekte, Hz. Âdem'le ilgili âyetlerde ondan Âdem'in zevcesi olarak bahsedilmektedir.[889] Kur an-ı Kerim'de Havva'nın yaratılışından bahsedilmemekte, kocası Âdem ile birlikte cennete yerleştirilmeleri ve sonra oradan çıkarılışları anlatılmaktadır.[890] Yine Kur'an'da Hz. Âdem'in topraktan yaratıldığı belirtilmekte,[891] öte yandan, "*Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkek ve kadın üretip yayan Rabbinizden sakının*"[892] denilmektedir. Genellikle müfessirler, âyetteki nefis kelimesiyle Hz. Âdem'in kastedildiğini söylemekte ve buna delil olarak da şu hadisi göstermektedirler: "*Kadınlar hakkında hayır tavsiye ediniz, onlara iyi davranınız çünkü kadın eğri kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kaburga kemiğinin en eğri kısmı*

[885] Tekvin. 1/27; 5/2 Robert, Graves, Raphael, Patai, *İbrani Mitleri Tekvin - Yaratılış Kitabı*, çev. Uğur Akpur, Saf Yay., İstanbul, 2013.
[886] Tekvin. 2/18-2/3.
[887] Tekvin, 2/18-23.
[888] Tekvin. 3/20
[889] Bakara 2/35; A'raf 7/ 19; Taha 20/ 117.
[890] Bakara 2/35-38: A'raf 7/19-25: Taha 20/I I 7- I 23.
[891] Al-i İmran 3/59
[892] Nisa 4/ I; A'raf 7/189; Zümer 39/6

baş tarafıdır. Onu doğrultmaya çalışırsan kırarsın. Hali üzere bırakırsan öyle eğri kalır. Kadınlar hakkında hayır tavsiye ediniz."[893] Bu hadis, umumiyetle lafz'i mânâda yorumlanarak Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı görüşünün benimsenmesine rağmen Tevrat'a da uygun olan bu görüş bazı âlimlerce kabul edilmemektedir.[894] Hadisi, kadınların hassas ruhi durumunu belirten mecazi bir ifade olarak yorumlayan bir kısım alimler Hz. Peygamber'in bu açıklamasıyla yaratılışın menşeinden ziyade, kadınlara karşı dikkatli ve nazik davranılması gerektiğine dikkat çektiğini kabul etmektedirler.

Tasavvuf literatüründe tek tip bir kadın imajından bahsedilmez. Genel olarak "nefs"[895] ve "dünya" ile özdeşleştirilmiş olan kadın, kaçılması gereken bir dünya süsü olarak görülmekle birlikte kadının kutsandığı farklı yorumlar da kimi sufilerce yapılmıştır. Kadın doğası gereği bir yandan şerir, zelil ve dünyevi olarak görülmekte, diğer yandan da ulvi, bağışlayıcı ve öğretici kabul edilmektedir.[896] "Rahim" esması eklendiğinde "annelik" kavramı üzerinden kadın yüceltilerek peygamberler ve evliyâlar anneye benzetilmiştir.[897] Kadının "anne" olarak Allah'a iki kat daha yakın olduğunu savunan anlayışa göre ruh müennestir.[898] Ayrıca, diğer İslam dallarıyla kıyaslandığında kadına karşı daha liberal bir bakış açısı bulunduğu görülmektedir.[899]

---

[893] Buhari, "Nikah", 80; İbn Mace, "Taharet", 77

[894] Sabun, 1-II, 352- 353: Münav I, 503

[895] Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtü'l Kulûb,* IV, çev. ve haz. Muharrem Tan, İz Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 305; Ayrıca bkz.Hülya Küçük, "Anne Nûr el-Ensâriyye'den Âlime-i Hicaz Fahru'n-Nisâ Bint Rüstem'e: Muhyiddîn İbn Arabî'nin Çevresindeki Hanımlar", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, No:23, İstanbul, 2009, s. 194.

[896] Nur Kıpçak, "Kadın Evliyâların Er/Kek Olarak Anılması Üzerinde Tevhit Ve Mücerretliğin Etkisi Rabia Adeviye Örneği", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 9/3Winter2014, s.879.

[897] Camille Adams Helminski, *Sufî Kadınlar Gizli Bir Hazine*, çev. Aslı Özer, Dharma Yay., İstanbul, 2004, s. 31., Küçük, A.g.e., s. 195, 217

[898] Annemarie Schimmel, *Ruhum Bir Kadındır*, çev. Ömer Enis Akbulut, İz Yay., İstanbul, 1999, s.120.

[899] Hülya Küçük, "Tasavvufta Kadın", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.7, 1997, s. 390.

Tasavvufta "insan-ı kâmil" olma ideali kadınlara özgürlük sağlar.[900] Örneğin, hicri II. Asırdan itibaren kendilerine has tekke ve zaviyeleri olan, şeyhlere mürid olan hatta halife olan kadınlar bile vardı.[901]

Münir Derman, insanın, cisim ve şekil itibarı ile aynı dişi ve erkek cinsleri olan, konuşan, düşünen ve anlayan bir canlı olduğunu söyler. Beşer kelimesinin de ilâhi bir hamuleyi taşıyan insanın görünmeyen ruh hamulesinin ismi olduğunu belirtir. "*Âdem, ebu'l-beşerdir, ilk insanın ismidir, insan şeklindeki nesnede âdemiyeti ortaya çıkması için vesiledir. Melekler de Allah'ın emri üzerine, maddeye, cesede değil bu hamuleye secde etmiştir*."[902] diyerek insanların da kendilerinde bulunan bu hamuleye yani "aslına" secde ettiklerini, bunun da namazda tecellî ettiğini ifade eder. Namazda, Kâbe'nin her tarafından Kâbe'ye karşı durulmasının da bu hikmetin görünmez bir ifadesi olduğunu vurgular ve "*Kâbe'nin duvarlarını kaldır, birbirine secde ediyorsun gaflette olma.*" der.

Münir Derman, Havva ile ilgili "*Havva, Âdem değildir. Ondaki cevher muayyen şekildeki canlılık ki buna şekil itibarı ile insan diyoruz ki o da beşerdir. Onu hakkın kudreti ile ortaya çıkaran kadındır. Çiftleşmekten husule gelen nesne, insan beşerdir. Ademiyet başkadır.*"[903] der. Eğe kemiği sözü altında perdelenerek halk edilen Havva'ya hususi bir ruh nefyedildiğini, Havva'nın malzemesinin başka olduğunu söyler ve şöyle bir açıklama yapar:

> "Nefs-i Vâhide'den halk edildi. Bu "Nefsin Vahidetin"[904] âyeti Allah'ın en büyük Kudret tecellîsinden biridir.[905] Havva'nın yaratılışı hususu bambaşka bir yaradılış olmalıdır ki bunda birçok sırlar ve güzellikler gizlidir. Bu Hakkın muradının en

[900] Hülya Küçük, "Mevlevî Hanım ve Halîfe ve Şeyhler", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, No: 20, İstanbul, 2007, ss. 69, 70.
[901] Süleyman Uludağ, *Sufi Gözüyle Kadın*, İnsan Yay., İstanbul 1998, s.131.
[902] Kur'an-ı Kerim, 2:34; "*Ve o zaman meleklere: "Âdem'e secde edin!" dedik, hemen secde ettiler. Yalnız İblis dayattı, kibrine yediremedi, inkârcılardan oldu".* Ayrıca bkz: 17/61, 18:50, 20:116.
[903] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s.17.
[904] Zümer, 39/6.
[905] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s.199.

> büyük sırrıdır. Sır değildir amma... Yine sırdır. Söylenemez kadrosundadır. Bu sırrın bir ucu İsa'nın Hazret-i Meryem'den babasız doğması, Hakkın muradının başka şekildeki tecellîsinde gizlidir. Bundan dolayı (Fadıl) kadında erkekten 7 defa daha fazladır. Bir merfu hadis vardır, "Kadın, velîlik kisvesine bürünürse erkeği yedi misli geçer." Çünkü Allah'ın Hayy esmasının tezgâhıdır. Allah yerine iş görüyor. Onun için kadınlar namazda Allahu Ekber dedi mi ellerini göğüs hizasında koyarlar, erkekler gibi karnına indirmezler. Sebebi, karnına indirdi mi Allah'ın Gayûr esmasına dokunur. Ceseden kadın der ki ben de çocuk yaratıyorum. "Kaldır elini yukarı" emri çıkar. "Onu da biz yaratıyoruz" diye. Onun için kadın elini buraya koyar. Daha neler var, neler var, anlatılmaz bunlar. O zaman oturamayız oğlum. Hep ayakta dururuz.[906] Bu sırrın gizlenmesi için Havva anamızı şeytan kandırmış, menedilen meyveyi yedirmiştir. Şeytan niçin Âdem'i kandırmadı da Havva'yı kandırdı? Bunda büyük bir sır vardır. Hakkın muradının âdeta bir kanunudur. Havva'nın malzemesi başkadır. Toprak değil. Bazı kabahat gibi görünen şeyler bazı hakikatlerin örtülmesi içindir. Şeytan Âdeme secde etmedi. Havva'ya secde mevzuu bahis değildir. Öyle bir emir de yoktur. Şeytanın arası Âdem iledir. Havva ile değil."[907]

Yukarıdaki ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla, namazda, kadının, ellerini erkek gibi yukarı kaldırmamasının bir hikmeti bulunmaktadır. Buna göre, hayy tezgâhı olan kadın, bunun Allah tarafından kendisine verilen bir lütuf olduğunu bilerek hareket etmeli, gururlanmamalı, bizzat bir şeye malik olmadığı için de namazda ellerini göbek hizasında değil göğüs hizasında tutmalıdır. Bu, kadının erkekteki gibi Allah ile aynı hukukta olmadığını ve çocuğun sahibesinin kendisi olmadığını mânen göstermesi şeklinde yorumlanabilir. Hayy tezgâhı olduğu için, Allah'ın fadl kapılarını kadına erkekten daha çok açtığını, 5 vakit namazını kılar, müstakim giderse erkekten 7 defa daha erken Allah'a kavuşabileceğini, doğumda ruhunu teslim ederse şehit olacağını söyler. ve "*Cennet anaların ayağı altındadır*"[908] hadisini referans gösterir.

Münir Derman, Havva'ya "*Tek candan*" (Nefsin vahidetin) hususi bir ruh nefyedildiğini, bu hususi ruhtan ötürü, analara "*süt, gözyaşı ve hay tezgâhı*" verildiğini söyler. Bazı ibâdetlerin, bazı uzvi sebepler perdesi altına gizlenerek

[906] Derman, *Ankara Vaazları*, Kaset No. 2
[907] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, ss.12-13.
[908] İmam Kuzâî, *Müsned eş-Şihâb*, c.1, s. 189, Nesâî, Cihâd, 25.

kadına bağışlandığını, örneğin, hayızlı kadınlara namazın bağışlandığını, hayız sonrası namazların da kaza edilmediğini, bu bağışlamada hayız perdesi altında büyük bir sırrın gizli olduğunu vurgular. "Hayızlı ike tutulamayan oruç *bağışlanmaz. Tutamadığı günleri sonradan tutarlar. Bu "tutmadıklarını tutarlar", kaza değildir. Bu iki lâfı karıştırmayın. Sebeb-i hikmetini anlamaya çalışın.*" der. Doğum sancıları başlayıp sular geldiği zaman ve doğumdan sonra kan kesilinceye kadar geçen namazların da bağışlandığını söyler. Bununla ilgili olarak da "*Devletin bile bazı meselelerde şu vergiden muafdır lâfı var ya kabaca anla*."[909] diyerek muaf tutulmalarının sebebiyle ilgili tefekküre sevk eder. Hayız olan kadının hayzı bittikten sonra gusl ettiğini, ancak bunun cünüplük guslü olmadığını söyler ve "*Bu gusül nedir bilir misin? Bilmezsin. Bilme daha iyi..."* diyerek, bunun arkasında büyük hikmetler olduğunu ifade etmiş ancak bir açıklama yapmamıştır.

Hak perdelerinden mahremiyet ve setr-i avretin kadınlara olduğunu, Hakkın en büyük yarattığının kadın olduğunu söyler ve şöyle bir açıklama yapar:

> "Amma bunun ne olduğunu kimse idrak edememiştir. İdrak eden de söylememiştir. Söyleyemez de... Kadın şeytandır. Kadın insanı baştan çıkarır. Bunlar lâkırdı değildir. Hakikât değildir. Zayıf, sapık kimselerin sözüdür. Bunda da bir şey ifade edilmektedir. Kadın, şeytan işlerinin akis ettirilmek istediği bir aynadır. Âdem'i Havva kanalı ile kandırdı. Kadına şeytan denilemez... Kadını yoldan çıkaran erkektir... Irzına geçen erkektir. Fahişe yapan erkektir. Cünüp yapan erkektir. Hangi temizlikten, iffetten bahsediyorsun, Havva'yı şeytan kandırdı diye söylüyorsun."[910]

Münir Derman, Hazret-i Havva'nın sırrını Hazret-i Meryem'in erkeksiz İsa'yı doğurmasında Hakkın gizlediğini söyler. Hazreti Âdem ve Havva arza indikten sonra cinsi olarak birleştiklerini, Habil, Kabil isimli iki evlatlarının olduğunu, en son evladının da Şit (as) olduğunu belirtir. Habil'in öldürülmesi neticesi Cenâb-ı Hak Âdem'e Hubbetullah mânâsına gelen Şit'i ihsan etmiştir diyen Münir Derman, Habil

[909] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.21.
[910] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.165.

ve Kabil'den sonra Havva'nın, Âdem'le birleşmeden Hazreti Meryem'in İsa'yı doğurduğu gibi Eklimya ve Lebuda isimli iki kızı olduğunu, Kabil'e küçük kız Lebuda, Habil'e büyük kız Eklimya'nın verildiğini söyler. Eklimya (İklima) çok güzel olduğu için Kabil'in Eklimya'yı almak için Habil'i öldürdüğünü ifade eder.

Münir Derman, Hazret-i Âdem'den sonra Hazret-i Havva'nın toprak, topraktan çıktıktan sonra başka bir terkip ve malzeme ile yaratıldığını söyler ve şöyle bir açıklama yapar:

> "Âdemin terkibini taşıyan erkek, erkeğin terkibini taşıyan kadınla insanın nesli murad olunan zamana kadar devam ettiriliyor. Erkek ölünceye kadar nutfesi devam ediyor. Yumurta husule getirecek kadın ise muayyen bir zamana kadar. Bunların hikmeti ve sırrı bu son sözde gizlenmiştir. Gizletilmiştir. Hak tarafından… Her sırrın akıl hududuna, tefekkür perdesine getirilmesini Cenâb-ı Hak hiçbir yaratığa vermemiştir. Yalnız bir tek mübarek insan müstesna. O da bunu söylemek iznini Hak'tan almamıştır. Kim olursa olsun, Cenâb-ı Hak cennetini anaların ayağının altına sermiştir. Şu sözleri düşün: Şeytan niçin Havva'yı kandırdı. Âdem'i kandırmadı. Meleklere Âdem'e secde edin emri vardır. Kadına secde edin emri yoktur. (Niçin)... Bazı hakikatleri açığa vurmak doğru değildir. Herkesin alıştığı bilgileri sarsmış olursunuz, İş karışır. Şeytan Âdem'e secde etmemişti. Şeytan melektir. Havva ile secde meselesi yoktur. Şeytan hakkın emrinden çıkamaz. Emir olmadan cennete de giremez. Cenâb-ı Hakkın muradı bu. Bilemeyiz. Havva topraktan yaratılmadığından onu kandırdı. Şeytanın, Âdem'e secde etmediğine sebep, Hakkın muradıdır. Emirdir bu. Yapacağı işleri, kadın aynasında aksettirdiğinden kadına şeytan sözü ortaya çıkmıştır. Tamamıyla yanlıştır. Hatta böyle söylemek bile doğru değildir."[911]

Yukarıdaki ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, Münir Derman, insanın ilk yaratılışı, Âdem, Havva, kadın ve erkek kavramları üzerinden okuyucularını tefekküre sevk etmektedir. Aynı zamanda, "*İlk, Âdem yaratıldı sonra da Havva... Niçin... Düşün... Bunu mürşidine sor. Sana tek bir kelime söylemesi lâzım. (Eğer biliyorsa). Hemen doyarsın... Anlamazsan şüphe et. Yahut kendinde kabahat ara. O zaman hem senin hem de mürşidinin münkir olduğunu düşün. Yolunu değiştir*."

[911]Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, ss.15-24 ve Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.165.

diyerek, bu konunun önemini vurgulamakta, yaratılış kıssasında çok büyük hikmetler olduğunu kendine has üslubuyla yorumlamaktadır.[912]

Münir Derman, Hakkın en büyük yaratığının kadın olduğunu, kadının Allah'ın erkeğe hediyesi olduğunu söyler ve "*Amma bunun ne olduğunu kimse idrak edememiştir, idrak eden de söylememiştir. Söyleyemez de. Rüyada bile Şeytan'ın temessül edemeyeceği nesneler arasında Kadın ve cennette huri, Hazret-i Havva, Hazret-i Meryem ve Hazret-i Fatıma bulunur. Kadın, şeytan işlerinin aksettirilmek istendiği bir aynadır. O kadar...*[913]demiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v)'in "*Bana dünyadan üç şey sevdirildi. Bunlar; 1. Kadınlar, 2. Güzel koku 3. Gözümün nuru da namazda kılındı.*"[914] hadis-i şerifine referans göstererek, bu hadiste "sevdim" değil "sevdirildi" kelimesini kullanmasında ince, gizli bir emir ve mecburiyet olduğunu söyler. Bunun basit bir söz olmadığını, düşünmek gerektiğini vurgular ve sevgide mantık, akıl yoktur diyerek, bu sevginin Allah tarafından ihsan edilmiş bir şey olduğunu vurgular.[915]

Münir Derman, Sahabelerin Resulullah (sav)'e "*Neyi sevelim ya Resulullah: Namazı, namazı, namazı. Kimi sevelim Ya Resulullah: Anneni, Anneni, Anneni*"[916]

[912] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s.180.
[913] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, ss.12.
[914] Camiu's-Sağir 1/146.
[915] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.73.
[916] Ebu Hureyre (Radiyallahu Anh) şöyle dedi: "*Bir adam, Rasulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'e geldi ve: −İnsanlar arasında kendisine en iyi davranmam gereken kimdir? diye sordu. Rasulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:−"Annen'dir." Adam: −Sonra kimdir? dedi. Rasulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:−"Annen'dir."Adam: −Sonra kimdir? dedi. Rasulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:−"Annen'dir." Adam: −Sonra kimdir? dedi. Rasulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu: −"Baban'dır." Buhari 13/5974, Müslim 2548/1. Ayrıca, Ebu Hureyre (Radiyallahu Anh) şöyle dedi: Bir adam: −Ya Rasulallah! Kendisine güzel sohbet etmeme en hakkı olan kimdir? dedi. Rasulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu: "Annendir, sonra annendir, sonra annendir, sonra babandır. Sonra da derece derece olan kimselerdir."* Müslim 2548/2

şeklindeki cevabında üç kere tekrar etmesindeki muradın, "*Allah için. Benim için. Kendin için*" anlamında olduğunu söyler.[917]

Sonuç olarak, Münir Derman, Hakk'ın en büyük şefkat hissinin kadına verildiğini söyler.[918] Hakkın en büyük kıskandığı duygunun da ona verdiği ana şefkati olduğunu belirtir. Kadının "hayy tezgahı" olduğunu vurgulamış ve kadına karşı Allah'ın yarattığı çok özel bir mahlûk olması sebebiyle ciddî bir hayranlık beslemekte ve bunu eser ve sohbetlerinde sık sık dile getirmektedir. Bu duruma vahdet-i vücuda kail olan birçok mutasavvıfta da rastlamak mümkündür.[919]

1.6.1. Tesettür

Arapça '*s-t-r'*, kökünden türeyen tesettür kelimesinin, "*örtünmek, giyinmek, başkaları ile arasına perde germek, gizlenmek*"[920] gibi mânâları bulunmaktadır.

Münir Derman, tesettür ile ilgili de eserlerinde çeşitli açıklamalar yapmıştır. Allah'ın verdiği en büyük nimetin, kadın, ev, harem, aile olduğunu ve kadının dünyada en mukaddes ibâdet mescidi olduğunu söyler. Kadının aile ve devletin temeli, evin her türlü ziyneti olduğunu söyler ve erkeklerde şehvaniyet çok fazla olduğundan kadına tesettür emr olunduğunu, bunun kadının erkekten 7 misli fazla olan fazlını zedelememek için Allah tarafından kadınlara emredildiğini belirtir.[921]

Tesettür kelimesinin, gizlenmek, örtünmek manasına geldiğini, dini mânâsının da, kadınların nâmahreme görünmemek için yapması gereken bir emir olduğunu söyler. Saçın kadınların yaratılışındaki endam güzelliğinin nüvesi

[917] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, ss.12-21.
[918] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, ss.77-78.
[919] Küçük, *Tasavvufta Kadın*, s. 390.
[920] İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. 6, ss. 168-169.
[921] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 4, ss.31-32.

olduğunu belirtmiş ve Kur'an-ı Kerim'de belirtilen âyetleri de referans göstermiş,[922] ev kıyafeti ile sokağa çıkmamanın İslami bir emir olduğunu söylemiştir. Başı örtmenin veya açık olmasının ilericilik ve gericilikle alâkası olmadığını söyleyen Münir Derman saçın kadının dışarı vurmayan iç güzelliğinin görünüşü olduğunu belirtir.[923]

"Kadının çıplak gezmemesi (yani tesettür) fiili zikirdir" diyen Münir Derman, bunun Settar esmasına hürmet olduğunu, ilahi esmaların bir kısmının fiili zikrinin mecburi olduğunu vurgular. Erkek ve kadının birbirine karşı bir setr ile istisnasız olarak sınırlandırıldığını, setrin, erkek ve kadın arasına konulmuş hayâ perdesi olduğunu vurgular. Öncelikle dıştan, kadının fiilî namusunun tesettür ile başladığını, setrin erkek ile kadın arasında mukaddes sınırı çizip, sınırlandırdığını ifade eder.[924] "Settar" esmâsı ve bu esmânın fiilî zikir oluşu ile ilgili şöyle bir açıklama yapar:

> "Bu mukaddes sınır nedir, onu halâ bilmiyorsunuz. Cesetten sonra, kelâma, sese ve fiile kadar gider. Settar esması örtücü demektir, örtü Kara Nur ile olur... Sırrı söylememek, Settar esmasının fiili zikri'dir. Setr-i avretin sebebi hikmeti, Settar esmasının fiilî zikri'dir. Kadın ve erkek Hubbu ilâhi'den uzaklaşma vesilesi sonunda, cesedin tövbesini gusül ile yaparlar... Bu da bir nev'i fiilî zikirdir... Bunun tekerrüründe cesedin utanmaması, yani sırrı saklaması için Setr-avret emrolunur... Burada Settar esmasının fiili zikri mecburidir. Kadının çıplak gezmemesi fiilî zikrin Murad-ı İlâhi olduğundandır. Hay esmasına tarla olan maddî cesedin örtülmesi fiilî zikrin mecburi oluşundandır. İlâhi esmaların bir kısmının fiilî zikir mecburiyeti vardır. Bir kısmının yoktur. Bir kısmı da bambaşkadır. Bunların böyle oluşu dünya icabatı hikmetine işarettir. Artık konuşmayacağım? Bu bahis uzundur. Bu kadar bilmeniz kâfidir. Bu sözler de Settar esmasıyla sınırlandırılmıştır. Sonra hem sizi, hem beni yakarız."[925]

Münir Derman, "setr" kelimesinin mânâsının, "dışarıdan herhangi bir şeyle gizleme" fiiline verilen tabir olduğunu belirtir. "*Neyi gizlemek onu söylememem sırdır.*

[922] Ahzab, 33/50, Nûr, 24/31.
[923] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, ss.64-65.
[924] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, ss. 121-122.
[925] *Aynı yer.*

Emirdir. Söylersem anamızın zevcemizin yüzüne bakmaya bile utanırız." der. Setr-i avretin farz ve Hakkın emri olduğunu, tesettürün ise bu değişmeyen zemin üzerine konmuş ikinci bir farz olduğunu belirtir. Birinci emr-i (setr-i avreti) ihlâl edenlere ikinci farziyetin (tesettür) mevzu bahis olmadığını ifade ettikten sonra, setr-i avreti yapmayanın İslâm'dan çıkarak küfre gireceğini, küfre girene de tesettürden bahsetmenin mânâsız olacağını söyler. İslâm'dan çıkmanın Haktan uzaklaşmak olduğunu belirtir. Mahremiyetin, erkek ile kadın arasında emri ilâhi ile bildirildiğini, muayyen bir hudut dâhilinde yekdiğerine karşı bir edep, bir gizlilik bu hürmetin ötesinde gizli bir hürmet olduğunu, bu hürmetin öncelikle cesedî olduğunu ifade eder. İslam'da kadının fiili namusunun tesettür ile başladığını, tesettürün bu sebeple emir olunduğunu söyler. Örtülerin, erkek ile kadın arasında mukaddes sınırı çizdiğini vurgular ve "*Sen mukaddes sınır nedir, onu anlamaya savaş."* diyerek, bu setrin akraba arasında biraz sınırlarının değiştiğini ifade eder.[926]

1.7. İbâdet

İbâdet kelimesi sözlükte "*boyun eğmek, kulluk etmek, alçakgönüllülük"*[927] gibi anlamlara gelen a-b-d kökünden türemiştir. İbâdet kavramı, "abede" ve "teabbede" şeklinde sadece Allah için kullanılmaktadır.[928]

İbâdetlerin, kulların ihlas ve samimiyetine göre farklı dereceleri olduğu muhakkaktır. Râzî, (Ö.606/1209), bu konuda ibâdetleri fazilet bakımından üçe ayırmıştır. İlk gruptakiler, bir ödül almak veya cezadan kurtulmak için yapılan ibâdetlerdir. Yani bunların amacı cenneti kazanmak veya cehennemden kurtulmaktır

[926] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, ss. 130-150.
[927] İbn Manzûr, *Lisânu'l-Ara*b, c.9, s.10; el-İsfahâni, *el-Müfredât*, s.319.
[928] Ahmet Emin Seyhan, "Envâru'l-Âşikîn'de Geçen Bazı Hadislerin Müslümanların İbâdet Anlayışlarına Etkileri Üzerine", *Hikmet Yurdu*, Yıl: 6, c: 6, sy.12, 2013/2, s.217.

ki bu avamın ibâdet şekli olarak bilinir. İkinci gruptakiler, emirleri yerine getirip, yasaklardan sakınarak Allah katında saygınlık kazanmak için ibâdet edenlerdir. Üçüncü gruptakiler ise sadece Allah rızasını gözeten ve O'nun rızasını kazanabilmek ve O'nu hoşnut edebilmek için ibâdet edenlerdir.[929]

Mutasavvıfımız, Münir Derman da eserlerinde ve sohbetlerinde, ibâdet konusuna çok detaylı olarak değinmiş ve tüm ibâdetleri (namaz, oruç, hac, zekât vs.) hem fıkhî hem tasavvufî yönleriyle açıklamıştır. Münir Derman'a göre ibâdet, Allah'ın mabud, insanın kul olduğunu fiilen itiraf ve idrak etmektir.[930] İbâdetlerde zâhirî olarak görünenin şeriat olduğunu, bunun Resul'ün dışı olduğunu, içinin yani bâtınının ise, nur âlemi olduğunu söyler.[931] İbâdetlerle insanın, dünya hayatında gelip geçici şeyleri, belirli bir zaman için terk ettiğini vurgular[932] ve ibâdetin, nefsin zâhirinin meşguliyeti olduğunu belirtir.[933]

O, ibâdetlerin, insanı bulunduğu halden başka bir hale sokmayacağını, değiştirmeyeceğini, ancak insanda var olan nurlu bir, bir hassâyı ortaya çıkaracağını söyler[934] ve "*Sen içini süsle, sendeki gizli kokular dışarı vurur*"[935] diyerek, insanın içinde gizli olan nurun ortaya çıkabilmesi için kalben temizlenmek gerektiğini ve bunun da ibâdetler vesilesiyle olabileceğini ifade etmektedir. Her insanın kalbinde (mümin ve kâfir) Nur-ı Resulullah'ın bulunduğunu, ibâdetlerin de bu nuru ortaya çıkarmaya yaradığını söyler. Hakkın emirlerini yerine getirmek, nehiylerinden kaçınmak ve zikir gibi ibâdetlerin, insanda gizli ve Hakka yanaşma kapılarını

[929] Yusuf Çelik, "Kur'an'da İbâdet", *Atatük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 41, Erzurum 2014, s.208.
[930] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.131.
[931] Derman, *Su 3*, s.74.
[932] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s. 37.
[933] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s.120.
[934] *Aynı eser*, s.60.
[935] Derman, *Su 1*, s.12.

bulmaya o kimseyi hazırlayacağını belirtir.[936] "*Şeftali ağacına ne kadar bakarsan bak şeftali ağacında üzüm olmaz*."[937] diyerek, her insanın kendine has yaratılış özellikleri taşıdığını, bu bireysel özelliklerin değişmeyeceğini ancak her insanda bulunan Nur-ı Resulullah'ın ibâdetlerle harekete geçeceğini ve insanın manen kendini gerçekleştirmesini ve yaratılıştan Allah tarafından yüklenilen potansiyelini ortaya çıkarmayı sağlayacağını ifade etmektedir. Nur-ı Resulullah'ın insanda ortaya çıkarılabilmesi için "*Alâ umemin mimmen meâke*"[938] âyetini özellikle zikretmiş, bu âyetin okunmasını tavsiye etmiştir.

İbâdetin sürekli oluşunun aslında Allah'ın kullarını korumak için, merhametiyle insana lütfettiği ve Resulullah (sav) potasında erimesi için kullarına verilmiş büyük bir fırsat olduğunu söyler. Şefaatin de bir nevi bu ibâdeti devama teşvik ederek Hz. Resul'e yaklaştırmak olduğunu vurgular. Bu kelâmın hakikatini anlayabilmek için bir terbiye ve tazim sistemi kurulduğunu bunların da ibâdet ve taat olduğunu söyler. Gönül ile Allah'tan istemenin en büyük ibâdet olduğunu, ibâdetin de, bu isteme temizliğine kavuşmak olduğunu belirtir ve "*Allah'ın kapısı kapalı gibi görünürse de alın teri ile müracaat edenin elindeki kabı boş çevirmez*."[939] diyerek aslında sürekli yapılan ibâdetlerle insanın Resulullah'ı (sav) taklit etmiş olacağını, O'na benzeyeceğini, aralarında ayrım olmayacak kadar onunla özdeşleşeceğini ifade etmektedir. Resulullah'ı içselleştirebilen bir insan da otomatik olarak içindeki Nur-ı Resulullah'ı diriltebilecek ve bu sayede kendini gerçekleştirebilecektir.

---

[936] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s.63.
[937] Derman, Vaaz 27. Kaset
[938] Hud, 11/48*: Ona denildi ki: "Ey Nûh! Sana ve seninle birlikte bulunanlardan birçok ümmete bizden esenlik ve bereketlerle (gemiden) in. Daha birtakım ümmetler de olacak ki, biz onları (dünyada) yararlandıracağız. Sonra da bizden kendilerine elem dolu bir azap dokunacak."*
[939]Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s.17.

Münir Derman, Allah'ın inanmış gönüllerin iman zevkinden kazanacakları halleri, farz kıldığı ibâdetlerde depo ettiğini söyler ve feyz isteyenlerin, ibâdetlere koşmaları gerektiğini vurgular.[940] İbâdet etmeyen ve Allah'a inanmayanların, ruhların yurdunu ziyaret etmemiş olduklarını belirtir.[941] Yani, insanın sadece bedenden ibaretmiş gibi bir hayat yaşamaması gerektiğini, ruh ve beden bütünlüğünü koruyarak, bedeni ihtiyaçlarını karşıladığı kadar, ruhunun da manevî ihtiyaçlarını karşılamaları gerektiğini ve bunun öncelikle Allah'a iman, daha sonra da Allah'a (cc) ibâdet etmekle mümkün olabileceğini ifade etmektedir. İbâdet kisvesi ile gizlenmiş olan emirlerin, insanın manevî tekâmülü ve rıza-yı ilâhi'yi kazanmak için olduğunu, bu ibâdetlerde hem maddî hem de manevî açıdan büyük sırlar bulunduğunu ifade eder.[942] Ehl-i tasavvuf, tıpkı Münir Derman'ın da dile getirdiği gibi, ibâdetlerdeki fıkhi hükümleri en ince ayrıntısına kadar uygulamaya gayret etmiş, ayrıca sürekli tefekkür ve murakabe ile bu ibâdetlerin hikmetini düşünmüş ve Allah'ın kullarına yapmalarını emrettiği bu fiillerin arka planında yatan sırları keşfetmeye çalışmış, bu mânâları yaşayarak hissedebilmiş ve bunun sonucunda tecrübî olarak yaşadıkları halleri anlatılabildiği kadarıyla ifade ederek çok farklı yorumlar ortaya koymuşlardır.

Münir Derman, Allah'ın (cc), kulun ibâdetlerine ihtiyacı olmadığını, aslında emrettiği o ibadetlere de bir şeyler gizlediğini, bunlarla kullarına bir şeyler verdiğini ancak bu durumu kimsenin fark edemediğini söyler ve "*Farkına varsalar bütün dünyadaki insanlar, o anda sükût ve derin bir sessizlik içinde Hakk'a dönerlerdi.*"[943] diyerek aslında ibâdetlerin Allah'ın rahmetinin bir tecellîsi olarak kullarına büyük bir

[940]Derman, Vaaz Kaset 65.
[941] Derman, *Allah Dostu Der Ki,* s.21.
[942] Derman, *Su 1*, s.13.
[943] Derman, *Su 3*, s.33.

lutf-ı ilahî olduğunu, bu fark edilebilirse, insanların büyük bir teslimiyet ile Allah'a yöneleceklerini belirtir.[944]

Münir Derman, Allah'a ibâdet etmenin ecir ve sevap almak için olmadığını söyler ve Cenâb-ı Hakk'ın varlığı için ibâdet edilmesi gerektiğini, ecir almak için yapılan ibâdette nefsin hazzı bulunduğu için riya olacağını ve bunun da manen çok tehlikeli olduğunu söyler.[945] Sufilere göre, sevap kazanmak için ibâdet edenler, ücret için çalışan işçiye benzetilmiştir. Cennet sevdası ve cehennem korkusuyla yapılan ibâdetler de sufiler tarafından hoş karşılanmamıştır. Özellikle Rabia'tü'l- Adeviyye (ö.185/801), cennet beklentisi ve cehennem korkusu duymadan Allah'ı sevmeye ilişkin bir anlayış ortaya koymuş ve âhiretten vazgeçtiğini açıkça ve büyük bir cesaretle beyan etmiştir. Bir elinde su dolu kova, diğerinde tutuşmuş meşale gören halk ona nereye gittiğini sorduklarında, cenneti yakmak cehennemi de söndürmek istediğini söylemiştir. Bu tavrıyla aslında insanların cehennem korkusu ya da cennet endişesiyle değil sadece Allah aşkıyla ibâdet etmeleri gerektiğini göstermeye çalışmıştır.[946]

Münir Derman, ibâdetin azaların ıslahı için olduğunu, yalan yanlış şekillerle, davranışlarla Allah'a (cc) ve Peygamber'e (sav) yaklaşılamayacağını söyler ve mü'minlere ibâdetler konusunda uyanık olmalarını tembihler. İbâdet yapıyorum diye gaflette olanların çok fazla olduğunu ifade ederek bu konuya karşı uyarıda bulunur.[947] Hayatın insana ibâdet için emanet verildiğini,[948] ibâdetin bir san'at olduğunu, asıl hazinenin ise Allah'ın birlik nurunu yani tevhidi kalbine doldurmak olduğunu söyler ve "*Allah'ı zikreden, daima diridir, ölmez. Bir hayattan öbür âleme*

[944] *Aynı eser,* s.32.
[945] Derman, *Su 1,* s.44.
[946] Attar, *Evliyâ Tezkireleri*, çev. Süleyman Uludağ, Kabalcı Yay, İstanbul, 2012, ss. 100- 107.
[947] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.35.
[948] Derman, *Allah Dostu Der Ki,* s.38

geçer."[949] der. Mevlânâ'da (ö.1273) tıpkı Münir Derman gibi, ibâdetlerin ruhu besleme san'atı olduğunu söylemiş ve dünya hayatında insanın bedenî ihtiyaçlarını giderebilmek için bir san'at öğrenerek hayatını onunla idame ettirmesi gibi, ruhunu da beslemek için âhiret san'atı dediği din ve ibâdet san'atını öğrenmesi gerektiğini söyler.[950]

İbâdetin insanı erdiren, olduran ve yükselten kuvvetli bir amil olduğunu, ibâdetle güzel huylar elde edildiğini ve insanın kıymet kazandığını ifade eder. Ancak ihsan şuuruyla ibâdet edebilmenin çok zor olduğunu, bunu nefsini ıslah etmeye çalışan insanın idrak edebileceğini belirtir. Allah dostu olabilmenin kolay olmadığını, bunun için kuvvetli irade ve geniş tahammül gerektiğini söyler. Hakîkî mânâda ibâdet edenlerin, merhamet hislerinin daima esiri olduğunu ve kendini bu esaretten kurtaramayacağını vurgular.

Münir Derman, sadece ibâdetle yetinmenin hiçbir fayda vermeyeceğini söyleyerek, ihsan ve keremi ibâdete arkadaş etmesi gerektiğini ve ibâdetten maksadın da ihsan ve kereme kavuşmak[951] olduğunu vurgular. Bütün ibâdetlerin ruhun manevî aslını bilmek hedefine yöneldiğini, ayrıca Allah'ın sevgi ve yüceliğine iştirak etmeye çalışmak üzere emredildiğini belirtir.[952]

Ayrıca O, İslâm'da ibâdetin, ruhî ve uzvî muvâzene ahengini bozmamak için emrolunduğunu söyler.[953] Farz olan ibâdetlerin her birinin, İlâhi feyiz hazinelerinin anahtarı olduğunu söyler ve "*İnsan usulüyle ibâdet ve taate devam ettikçe, kâlbi, ruhu, fikri, başka şekilde anlaşılması mâlûm olan bir takım hallere yaklaşır. Birtakım*

[949] *Aynı eser*, s.39.
[950] M. Mustafa Çakmaklıoğlu, "Mevlânâ'ya Göre Dindarlıkta Sûretten Mânâya Yöneliş", *Uluslararası Mevlana ve Mevlevilik Sempozyumu, Bildiriler II*, 26-28 Ekim 2007, Şanlıurfa, s.32.
[951] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.22 ve s.103.
[952] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 2, s. 158.
[953] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 2, s.174.

tecellîlere mazhar olur. Bir gün evvel siyah gördüğünü bir gün sonra beyaz görür. Her ibâdetin bir dışı, bir de içyüzü vardır."[954] diyerek hakkıyla yapılan ibâdetlerin sonucunda insanın manen başkalaşacağını, farklı boyutları yaşayabileceğini, Allah tarafından bazı tecellîlere mazhar olacağını ve zâhirî görüntülerin ötesine geçerek, bâtınî boyutları kavrayabileceğini ifade etmektedir.

Münir Derman, iman okuluna girecek olanlara bir alfabe kitabı gerektiğini, bu kitapta da Allah'ın birliğine, meleklere, kitaplara, resûllere, âhiret gününe, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine, öldükten sonra dirilmeye bir çocuk saflığıyla inanmanın yazılı olduğunu belirtir. Bu alfabeyi okuduktan sonra insanların imanlarını güçlendirmek için namaz, oruç, zekât, hac, kelime-i şehâdet gibi uygulamalarla vücut ve ruhlarını disiplin altına soktuklarını ve bu vesileyle hakîkî imana namzet olacaklarını ifade eder. Ayıca, Allah (cc)'ın kulun yaptığı bu ibâdetlerin hiçbirine muhtaç olmadığını, insanlar bunlara muhtaç olduğu için Allah'ın rahmetiyle bu ibâdetleri kullarına gönderdiğini vurgular. Bunlardan sonra da temiz, sabırlı, mütevekkil olanların, kanaat edenlerin, infak edenlerin, hakîkî imana girmeye başlayacaklarını söyler ve "*Mü'minler ancak o kimselerdir ki; Allah (cc) anıldığı zaman kalpleri ürperir. O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler. Onlar namazı dosdoğru kılan, kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah (cc) yolunda harcayan kimselerdir. İşte onlar gerçekten mü'minlerdir. Onlara, Rableri katında yüksek mertebeler, bağışlanma ve cömertçe verilmiş rızık vardır."*[955] Âyet-i kerimesinin iman ehli kullara müjde olarak indirildiğini belirtir.[956]

[954] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.128.
[955] Enfal, 8/2-4
[956] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, ss.76-77.

Münir Derman, Allah'ın (cc) inanmış gönüllerin, iman zevkinden kazanacakları halleri, farz kıldığı ibâdetlerde topladığını, bunun için feyz isteyenlerin ibâdetlere yönelmeleri gerektiğini vurgular.[957] İslâm'daki ibâdetin ruhî ve uzvî muvazene ahengini bozmamak için emrolunduğunu ve dimağın, vücudun, uzviyetin, düzgün işlemesini temin edecek bir tarifname gibi olduğunu söyler [958] ve "*Namaz, uzviyetin ruha tabi olmasını, Zekât uzviyetin kanaatini, yardım hissini, hırsı yenmesini, Hac birleşmeyi, oruç; cesedin ruha tabi olduğunu basit olarak ifade eder*."[959] diyerek özet olarak ibâdetlerin hikmet boyutunu da açıklar. Nitekim, Resulullah (sav) de "*Namaz nurdur, sadaka burhândır, sabır (oruç ve hac) adınlıktır, Kur'ân senin lehinde veya leyhinde delildir. Sabahlayan herkes nefsini satın alır; ya onu âzâd eder ya da onu köleleştirir.*"[960] diyerek ibâdetlerin hikmetini ifade etmiştir.

İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1725) de ibâdetlerle ilgili olarak, *"Namaz ibâdet-i bedeniye, zekât ibâdet-i mâliye, oruç ibâdet-i nefsiye hac ise ibâdet-i mürekkebbedir. İslam büyük bir evdir ki onun kapısının kanadı (mısra') kelime-i şehâdet, erkânı ise namaz, zekât, oruç ve hacdır. Bu evin ikāme edilmesi (yapılması, ayakta tutulması) lâzımdır. İnsanlar dünyâda güneşin sıcağından, havanın soğukluğundan korunmak için hâne edindikleri gibi kıyâmette dahi ateşin sıcağından ve soğuğundan korunmak için din hânesini binâ etmek gerekir."*[961] diyerek dini bir eve benzetmiş ve ibâdetleri de bu evi inşa eden yapı taşları olarak göstermiştir.

Münir Derman, bazı tasavvufla alakalı olduğunu iddia eden çevrelerde, "*Bizim ibâdete ihtiyacımız kalmamıştır. Biz Hakk'a erdik, Hak ile beraberiz*"

[957] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s.205.
[958] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s. 121.
[959] *Aynı eser*, s.40.
[960] Mustafa Çakmaklıoğlu, *İbn Arabî'ye Göre İbâdetlerin Manevî Yorumları*, İnsan Yay., İstanbul 2011, s.102.
[961] Muammer Cengiz, "İsmail Hakkı Bursevî'de İbadetler Metafiziği", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2016, c.16, sy.2, s.139. Ayrıca bkz. Bursevî, *Tercüme-i Hadîs-i Erba'în,* haz. Sami Erdem, İnsan Yay., İstanbul 2005, s.169.

türünden ileri sürülen iddialara karşı, ibâdetlerin insanı Hakk'a ulaştıran bir vasıta olduğunu ancak bu tür ifadelerin tamamen yalan olduğunu çünkü ibâdetten müstağni kalacak bir makamın bulunmadığını, ibâdetlerin ancak insan öldükten sonra kalktığını söyler.[962] Allah dostları da dâhil tüm müminlerin her zaman ibâdete muhtaç olduklarını belirtir.

"*Göklerde ve yerde olan her şey, güneş, ay, yıldızlar, dağlar Allah'a secde eder*"[963] mealindeki âyeti kerime her şeyin Allah'a ibâdet ettiğini açıkça beyan etmektedir. Münir Derman'a göre insanoğlu aciz olarak yaratılmıştır ve ibâdet isteği fıtrî bir ihtiyaçtır. İbâdetlerle insan acziyetini içselleştirerek Allah'a hakîkî manada kul olabilir.

Sonuç olarak, Münir Derman'ın ibâdetlerle ilgili yorumları incelendiğinde, insanın ancak ibâdetlerle yükseleceğini ve yaratılıştan herkese Allah tarafından verilmiş olan Nur-ı Resulullah'ın ancak ve ancak ibâdetlerle ortaya çıkarılabileceğini söyler. İbâdet etmenin bir san'at olduğunu, bunun için çok dikkatli olunması gerektiğini, ibâdet eden ancak yalan söyleyen, dolandırıcılık yapan, sahtekâr insanların ibâdetlerinin makbul olmadığını,[964] dindarlık gösterişinden kurtulmak ve hakîkî tevhide ulaşmak gerektiğini vurgular.[965] Bedenen veya başka şekillerde yapılan tüm ibâdetlerin, sadece Allah rızası gözetilerek ve ihsan şuuruyla yapılması gerektiğini, aksi takdirde, yapılan amellerin geçerli olmayacağını ifade eder.

[962] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s.205.
[963] Nahl, 16/49
[964] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.119.
[965] *Aynı eser*, s.149.

1.7.1. Abdest-Gusül

Kur'an-ı Kerim'de namaz kılacak kişilerin abdest almayı niyet ederek, yüzünü, ellerini ve ayaklarını yıkaması ve başını mesh etmesi, cünüp olanların da gusül abdesti alma niyetiyle tüm bedenini yıkaması emredilmiştir.[966]

Abdest kelimesi Farsça'dan dilimize geçmiştir ve el suyu manasındadır.[967] Arapça'da "*vudû*" sözcüğüyle ifade edilmekte, temizlik ve güzellik[968] anlamında kullanılmaktadır.[969] Münir Derman da Arapça'da "vudû" kelimesinin vücuttaki azaları yerli yerine hazırlamak, koymak anlamına geldiğini belirtir. Abdest âyetinin Medine'de nazil olduğunu[970] ve âyet-i kerimede geçen "gasele" (yıkamak) lâfzının yüzü, elleri dirseklerle beraber yıkamak, başı mesh etmek ve ayakları aşık kemikleriyle beraber yıkamak mânâsında kullanıldığını ifade eder. Âyette belirtilen bu dört şeyin yıkanması ve mesh edilmesinin vudû olduğunu, yani bu uzuvları yerli yerine "vaz'" etmek, koymak, hazırlamak anlamına geldiğini belirtir. Abdest almanın âyet-i kerime ile bildirildiğini ve şüphesiz farz-ı ayın olduğunu, ibâdetlerde muhakkak lâzım olduğunu söyler.[971]

> "Hz. Peygamber (sav) de, abdestin bir mümin için ne kadar önemli olduğuna ve hakkıyla alınan bir abdestin günahların dökülmesine vesile olacağını çeşitli hadislerde beyan etmiştir.[972] Hz. Ebu Hüreyre (ra)'den rivâyet olunan şu hadis-i

---

[966] Maide, 5/6: "*Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz, iyice yıkanarak temizlenin. Hasta olursanız veya seferde bulunursanız veya biriniz abdest bozmaktan (def-i hacetten) gelir veya kadınlara dokunur (cinsel ilişkide bulunur) da su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprağa yönelin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin (Teyemmüm edin). Allah, size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez. Fakat O, sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz."*

[967] Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, Çağrı Yay., İst., 1996, s.16.

[968] Abdülkadir Şener, "Abdest maddesi", *DİA*, 1998, c.1, s.68.

[969] Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s.61.

[970] Maide, 5/6:

[971] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s. 35.

[972] Abdestle ilgili çeşitli hadisler: *"Kim şu abdestim gibi abdest alır, arkasından iki rek'at namaz kılar ve namazda kendi kendine (dünyevi bir şey) konuşmazsa geçmiş günahları affedilir*."Buhari, Vudü 24, 28, Savm 27; Müslim. *"Güzelce abdest alıp, sonra iki rek'at namaz kılan ve namaza bütün ruhu ve benliği ile yönelen hiç kimse yoktur ki kendisine cennet vâcib olmasın*!" Ebu Davud, Taharet 65, (169); Tirmizi, Taharet, 41, (55).*"Ben Resülullah aleyhissalâtu vesselâm'ın şu benim abdestim gibi*

şerif, bize abdest azalarının yıkanmasıyla, o azalarla işlenen günahların döküleceğini işaret etmektedir. "Resûlullah (sav) buyurdular ki: "Mü'min -veya müslüman- bir kul abdest aldı mı yüzünü yıkayınca, gözüyle bakarak işlediği bütün günahlar su ile -veya suyun son damlasıyla- yüzünden dökülür iner, ellerini yıkayınca elleriyle işlediği hatalar su ile birlikte -veya suyun son damlasıyla- ellerinden dökülür iner. Ayaklarını yıkayınca da ayaklarıyla giderek işlediği bütün günahları su ile -veya suyun son damlasıyla- dökülür iner. (Öyle ki abdest tamamlanınca) günahlarından arınmış olarak tertemiz çıkar."[973]

Bu ve benzeri hadisler de bize abdestin sadece bedenî temizlik amacı taşımadığını, aynı zamanda insanın iç temizliği açısından da ne kadar elzem olduğunu göstermektedir. "*Temizlik imanın yarısıdır*"[974] hadisi de, beden temizliği ile ruh temizliği arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Çünkü insan manevî olarak kirli olduğunda, yalnız bedenî kirlerden arınmanın imanın yarısı olabilmesi mümkün değildir.[975] Bu konuda Gazâlî (ö.555/1111), bedenî temizlikten manevî temizliğe geçişi aşamalara ayırmıştır. Bunlar sırasıyla, *"Maddî necaset ve pisliklerden temizlenmek, azaları günahlardan temizlemek, kalbi kötü huylardan temizlemek ve sırrı mâsivâdan temizlemektir.*"[976] Gazâlî, son zikrettiğinin sadece peygamberlere ve sıddıklara mahsus olduğunu düşünür.[977] Buradan da, avamın aldığı abdest ile bir velînin aldığı abdest arasındaki fark ortaya çıkmaktadır.

Abdestte öncelikle niyet edilmesi insanın bu temizliğe manevî olarak hazırlamasını[978] ifade eder. Çünkü abdest sadece bedenî değil asıl ruhî arınmayı temsil eder.[979]

---

abdest aldığını, sonra da şöyle söylediğini gördüm: "Kim bu şekilde abdest alırsa geçmiş günahları affedilir, namazı ve mescide kadar yürümesi de nafile (ibâdet) olur." Buhari, Vudü 25; Müslim, Tahâret 8, (229).

[973] Müslim, Tahâret 32, (244); Muvatta, Tahâret 31, (1, 32); Tirmizi, Tahâret 2, (2).

[974] Müslim, Tahâre, 1.

[975] Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, çev. Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yay., İstanbul, 2012, c.1, s.334.

[976] Aynı yer.

[977] Bkz. İdris Türk, *Tasavvuf Düşüncesinde İbâdetlerin İç Anlamı*, DEÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2009.

[978] Mehmet Demirci, "İbâdetlerin İç Anlamı", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Dergi*, sy.3, Ankara, 2000, s.10.

Münir Derman'da abdest konusuna hem eserlerinde hem de sohbetlerinde fazlasıyla değinmiş, özellikle abdestsiz hiçbir şey yapmamak söylemi, âdeta kendisiyle özdeşleşmiştir.

Münir Derman, abdestle ilgili şöyle bir açıklama yapmıştır:

> "Abdest temizlik değil, abdest akittir. Allaha söz vermedir. Temiz olmayan zaten abdest alamaz. Abdest ellerimizle yüzümüzdeki uzuvlarla (ağız, dil, göz), dimağımızla, kulaklarımız ve ayaklarımızla Allah'ın emirlerine aykırı bir iş yapmayacağımıza söz vermektir. Su, bu sözleşmede şahittir. 'Vecealnamine'l-mai kulle şey'in Hayy' âyetinde Allah: "Her şeyi sudan halk ettik"[980] diyor. İşte her şeyin halk edildiği suyu şahit göstermiş oluyoruz. Su bulamadığımız yerde teyemmümün mânâsı da budur. O zaman da toprağı şahit tutuyoruz. Tabii ki bu sözü unutmayalım, sık sık tekrarlayalım diye abdesti bozan şeyler konmuş. Bunun mânâsını bilen kişi abdestli iken hiçbir kötülüğe tevessül edemez. Daima abdestli gezen kişi Allaha verdiği sözün sorumluluğunu hiç aklından çıkarmaz."[981]

Yukarıdaki ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla, Münir Derman'a göre abdest insanın yaratılış maddesi olan su ve toprağı şahit tutarak Allah'la akitleşmesi ve yıkadığı azalarıyla Allah'ın emirlerine aykırı bir şey yapmayacağına bedensel olarak söz vermesidir. Münir Derman, abdestin sadece temizlik olarak görülmesine karşı şöyle söyler:

> "Abdest nedir? Niçin emrolunmuştur? Temizliktir. Su bulunmazsa teyemmüm yapılır. O halde temizlik değildir. İslam'ın tarif ettiği temizliği olmayan abdest alamaz. (İslami temizlik nedir? Hakkın emirlerine itaat, yasaklarını yapmamak, vücuda dıştan içten haram sokmamak, yalan söylememek...) Abdeste başlarken besmele çekmeyen kişi için abdest yoktur. 1- Abdest evvelâ şahitli bir niyettir. Niyet: Allah'a karşı söz vermedir. Bir mukaveledir. Şahit: Görünen maddî bir şahit. Görünmeyen iki şahit muvacehesinde Allah'a fiili olarak söz verme abdest almaktır."[982]

Derman'a göre abdest sadece bedensel temizlik amacıyla yapılmaz. İnsanda Allah'ın (cc) görünen güçleri vardır ve abdest alarak kul Hakk'tan bir nevi izin alarak Hakk'ın kendisinde bulunan kudretlerini kullanmaya hazırlanır. Abdest

---

[979] Annemarie Schimmel, *Tasavvufun Boyutları*, çev. Yaşar Keçeci, Kırkambar Kitaplığı Yay., İstanbul 2000, s.173.
[980] Enbiyâ, 21/30
[981] Kanyılmaz, *Dr. Münir Derman'dan Anılar, Kerâmetler*, Ankara 2014, s.11.
[982] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s. 37.

alırken, ceset, su ve toprağın görünen şahitler, Hafaza meleklerinin ise görünmez şahitler olduğunu ifade eder. Allah ile temasın ancak abdest aldıktan sonra mümkün olduğunu, aksi takdirde edep dışı olacağını vurgular. Allah'ın abdesti emretmesinde sır olduğunu, bu sırrı bilenlerin veya sezenlerin de abdestsiz hiçbir şey yapmamaları gerektiğini söyler.

Münir Derman abdestli ve abdestsiz olan bir insan ile ilgili mukayese yapar ve şöyle söyler:

> "Abdestsiz kişi "Nas"dır. Yani Lâalettayin (sıradan) bir insandır. Abdestli insan (Mümin)' dir. Yani her an huzura çıkmaya hazırdır. Abdestsiz, mü'min değildir, demek değildir. Dikkat et. Burası öyle kolay anlaşılır lâkırdı değildir. Kendinde gizli olan imânını izhar için abdest alması, yani Ademiyetini izhar ve kendi kendine fiili olarak tasdik içindir. Melekler "Ademiyet'e secde ettiler. Cesede değil... Su ve topraktan yaratılan cesedini göstermesi lâzımdır."[983]

Yukarıdaki ifadelerinden, abdestsiz bir kişinin sıradan insan kadrosunda olduğunu, abdestli bir kulun ise mümin olduğunu ifade etmektedir. Abdestli bir kul, Allah'ın huzuruna her an çıkmaya hazır olduğunu cesedini hazırlayarak manen beyan etmekte, aynı zamanda da kendisinde gizli olan iman nurunu ortaya çıkarmak için abdest alması gerekmektedir. Bu sayede kul, meleklerin secde ettiği Âdemiyetini izhar etmiş ve fiilî olarak müminliğini tasdik etmiş olacaktır. Yani abdestli olmakta, meleklerin secde ettiği âdemlik (âdemiyet) sırrı ortaya çıkmaktadır. Abdestli olmakta, Hak'la birlikte olma sırrı bulunduğunu söyleyen Derman, "*Her şeyde sevap ve günah arama, insaniyetine hakaret etmiş olursun.*"[984] diyerek, abdestli bulunmanın tasavvufî boyutuna vurgu yapmış, sevap veya günah olmasından çok,

[983] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s.37.
[984] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.38.

kulun Allah'la her an birliktelik hâlini yaşaması, kendisinde bulunan Nur-ı Resulullah'a hürmetinin bir göstergesi şeklinde açıklamıştır.[985]

Münir Derman, saç, sakal, tırnak, kıl tıraşlarından önce ve sonra, yemeklerden önce ve sonra, abdestli de olunsa tekrar abdest alınması gerektiğini ve bunun vücuttan ayrılacak kısımlara ve rızka hürmet olduğunu söyler ve şöyle bir açıklama yapar:

> "Bunda sana senden yakın olan Allah'ı tesbih ve anmak gizlidir. Bu hareketlerde, insanda bulunan her türlü esmaya karşı kulun tesbihi ve tazimi gizlidir. Cünup iken saç, sakal, kıl kesmek, tırnak kesmek insanı süründürür bunu unutma... Saç, sakal, kıl, tırnak kesmeden evvel abdestli bulun. Bunlar vücuttan ayrılırken senin abdestli olduğuna şahâdet ederler. Saç, sakal, tırnağı ateşe atmak haramdır. Günahtır. Hakaret vardır. Sakın unutma. Tırnakları daima toprağa gömmeli veya atmalıdır. Topraktan yaratıldığını hatırlayarak cesedin fiili zikri olur bu."[986]

Yukarıdaki ifadeleriyle, daima abdestli bulunanlarda hakîkî mü'minlik sırrının ortaya çıktığını ve bu halde de insanın yaratıldığı suya hürmetinin gizli olduğunu vurgulamaktadır.[987] Ayrıca insanın vücudundan çıkacak parçalara da özellikle hürmet edilmesi gerektiğini belirtir. Devamlı abdestli olmanın, "*Vecealna Mine'l-Mai Külle Şey'in Hay*"[988] âyetini okumak gibi olduğunu ve bu vesileyle insanda tecellî eden "el-Mü'min" isminin hakikatinin göründüğünü söyler. Abdestsiz olarak kesinlikle bir şey yiyip içmemek, konuşmamak gerektiğini söyler. Bu düsturların İbn-i Arabî (ö.1240) tarafından da ifade edildiği ve Münir Derman'ın tercüme ettiği "*Muhiddin-i Arabî Hazretlerinin Müslümanlara Nasihatleri*" kitabında yer aldığı ve İbn-i Arabî'nin daima abdestli olmayı takipçilerine vasiyet olarak

---

[985] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, ss. 35-38.
[986] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, ss.166-167.
[987] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s. 66.
[988] Maide, 21/30, "*İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?"*

bıraktığı, bunu uygulayabilenlerin sonlarının hayırlı olacağını özellikle vurguladığı görülmektedir.[989]

Münir Derman, abdestin, ruh, ceset ve can için gerekli olduğunu söyler. Abdest alacak kişinin, cesedi ve canı temiz ise, o zaman ruhu için abdest alacağını söyler. O kişinin cesedi ve canı temiz değilse, abdest almanın haram olduğunu ve bu şekilde ibâdet yapılamayacağını ifade eder. İbâdet abdestinin esas olduğunu da belirtir. Can için abdestin rızık abdesti olduğunu söyler ve bu durumda ağıza abdestsiz bir şey koymamak gerektiğini belirtir.[990]

Münir Derman, ibâdetlerde vaktin ruh için, niyetin ruh ve ceset için, abdestin de ceset için farz olduğunu söyler. Ruh cesette mekânda olduğu için ruha hürmeten devamlı abdestli olmak gerektiğini söyler. Resulullah (sav)'e devamlı abdestli olmak farz olduğu için müminlerin de aynı şekilde hareket etmesi gerektiğini belirtir ve şöyle söyler:

> "Bu sayede Resulullah (sav)'e yanaşma imkânına patika yol açmış olursun. Abdestsiz kimse Nas'dır. Yani lâalettayin lalettayin bir insandır. Yani imanını izhar için kendi kendinde gizli insan demektir. Abdestli insan "Mü'min" dir. Yani âdemiyetini izhar ve kendi kendine tasdik için inanan demektir. Secde hikâyesi, insana değil, insanda gizli âdemiyet hamulesinedir. Bu âlemde âdemiyet hamulesi ile görünebilmek hünerdir. Hem de çok büyük hünerdir. Bu gibi insanların ayağının altını, avucunun içini öperim."[991]

Derman bu ifadeleriyle, insanın yaratılıştan taşıdığı âdemiyet sırrına atıfta bulunarak, meleklerin secde ettiği âdemiyetin açığa çıkarılabilmesinin ve sıradan

---

[989] Bkz. *Muhiddin-i Arabi Hazretlerinin Müslümanlara Nasihatleri*, çev. Abdullah Toprak ve Münir Derman, ss.8-11-46. Mesela birkaç vasiyeti:
"Abdestsiz kat'iyyen tırnak, saç, sakal kesme. Abdest almadan yıkanma... Cünüp iken su içme, yemek yeme, hatta kelâm etme, konuşma... Niçinini sorma. Bana yanaşamazsın. Vasiyetimi tut. Sonun hayırlı olur." (s. 8)
"*Cünüp olunca biraz bekleyeceksen, su varsa, abdest al, su yoksa teyemmüm et. Eğer cünüp olarak biraz uyuyacaksan, abdest al da öyle uyu. Eğer cünüp iken yemek yiyeceksen, su içeceksen, abdest al, ağzını güzelce yıka. Melekler cünübe ve kâfirin cifesine yaklaşmazlar*." (s. 11)
"*Abdestli bulun, her farz namaz için abdest alırsan güzel olur. Abdest müstakil bir ibâdettir. Gerçi başka ibâdetlerin sıhhati için şart kılınmıştır amma, istiklâline dokunmaz*." (s.46)
[990] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, ss.67-68 ve Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s. 212.
[991] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.69.

insan olmaktan sıyrılabilmek için devamlı abdestli olunması gerektiğini sürekli vurgular. Hakîkî müminin daima abdestli olması gerektiğini, bu hâlin insanın yaratıldığı suya hürmeti olacağını belirtir. Daima abdestli olan insanın "*Hazret-i İnsan*" olduğunu ve o kişinin yeryüzünde Allah'ın görünür gücü gibi olduğunu söyler.[992] İnsanın, Hakkın güçlerinin naip makinası yani âdeta Allah'ın yeryüzündeki halifesi, Allah adına dünyaya vekâlet eden durumunda olduğunu, bu halifelik görevi esnasında lazım olacak malzemeyi elde edebilmek için O'nun isminin anılması gerektiğini, "Bismillahirrahmanirrahim" diyebilmek için de abdestli olmak gerektiğini söyler.[993] Bunun cesedin saygısının bir belirtisi olduğunu, böyle olan bir cesedi meleklerin tesbih ve muhafaza ettiklerini söyler.

Daima abdestli bulunan bir mü'minin, toplumda diğer küfür içinde bulunan, sapmış insanlara çok büyük bir iyilik yaptığını, ancak bunu anlamanın her insana nasip olmadığını ifade eder.[994] Anlaşıldığı kadarıyla, devamlı abdestli bulunan bir mümin, Allah'ın rahmet nazarını celbederek bulunduğu topluluğa gelecek kazayı belayı önlemeye vesile olacaktır. Bununla alakalı olarak, "*Yıldırım herkese isabet eder. Abdestli ve Allah'ı anana isabet etmez. Eder mi etmez mi münakaşa mevzuu değildir bu söz."*[995] demiş *ve* abdestli olanlara yıldırım isabet etmeyeceğini kesin bir dille beyan etmiştir.

Abdestli insana şeytanın yanaşamayacağını çünkü Allah tarafından öyle emir aldığını söyler. Şeytan'ın abdestli cesede yanaşmaktan hayâ edeceğini, zirâ onun da bir edebi olduğunu söyler. Şeytanın abdestli insanın nefsine musallat olabileceğini,

[992] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 1, s.25.
[993] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.176.
[994] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s.214.
[995] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.147.

çünkü nefsin cesede bağlı olduğunu belirtir. Bunların ayrımının da, insana doğru yanlış terazisi olarak verilen akılla mümkün olabileceğini belirtir.[996]

Münir Derman, abdestin bir mümin için önemini sürekli vurgulamıştır. Allah'tan bir cevher taşıyan insanın sıradanlıktan çıkarak hakiki kul kadrosuna girebilmek için her an abdestli olması gerektiğini söylemiş, abdestsiz yemek yememek, su içmemek, konuşmamak, yemek pişirmemek, bebek emzirmemek, saç, sakal, tırnak kesmemek gerektiğini ısrarla tavsiye etmiştir. Abdestli bir mümine şeytanın asla yanaşamayacağını söyleyen Derman, abdestin sadece bedenî temizlik için değil manevî temizlik için de olduğunu belirterek abdestin zâhirî ve bâtınî yönünü kendi ifadeleriyle açıklamıştır. Tavsiyesine uyarak her an abdestli gezen bir kulun da bulunduğu topluma farkında olmadan büyük bir hizmet ettiğini söyleyerek, abdestin mânâ boyutuyla ilgili sırrî bir açıklama yapmıştır.

Münir Derman, gusül ile ilgili ise şöyle bir açıklama yapar:

> "Ruhî ve harekî insiyak teşekkül edince vücut bir intizam içinde işler. Gusül, işlenen büyük bir zevkin karşısında, ruhî ve aklî unutkanlığı, tekrar, normal olarak, âdeta uykuda olan ruhu, uyanmağa davet mahiyetindedir. Gusül, ruhî ve uzvî bir harekettir. Zira meni ve pislik tıbbi bakımdan mukayese edilecek olursa, pisliğin meniden daha mülevves ve mikroplu olduğu ortaya çıkar. O halde def-i hacetten sonra gusül icabet etmeyip meni geldiğinde icap etmesi, pislik mefhumu bakımından değildir. Meni geldikçe şahıs iradesini kaybediyor, bu anda her şeyi unutuyor. Bu vücut makinası doludizgin en yüksek tevettür halindedir. Gusül vücudun bir tövbesi, ruhî aletin istikrar muhasebesi mahiyetini almış oluyor ve bu suretle psikolojik muvazeneyi temin ediyor."[997]

Yani anlaşıldığı kadarıyla Münir Derman'a göre gusül, sadece temizlik amacı taşımaktan çok cinsel birliktelik esnasında, Allah'ı unutma kaynaklı vücudun tövbesi hükmündedir ve psikolojik bir denge unsurudur.

[996] Derman, *Su 1*, s. 39 ve Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s. 179.
[997] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, ss.56-58.

Büyük ve küçük abdestten sonra su ile temizlenmek esasına dayanan taharetin, anüs, yani (ferç)'te toplanan pislik parçalarının giderilmesi esasına dayandığını söyler. Tıbbi istatistiklere göre ferç kanserleri ve çatlaklarının taharet yapanlarda görülmediğini belirtir.

İslâmiyet'in, namazı, orucu, beş vakitte abdest alınmak suretiyle temizliği esas almak itibariyle, hiç şüphesiz ki bir hıfzıssıhha dini olduğunu, tam olarak dinî emirleri yerine getiren bir Müslümanın hiç şüphesiz sağlıklı bir insan sayılabileceğini vurgular. İlmî ve fennî bakımdan incelenildiği takdirde Resulullah (sav)'in bu konudaki tavsiyelerinin derinliğinin görüleceğini ifade eder.[998]

Münir Derman, devamlı abdestli olmakla ilgili hocasından bir hâtırasını da nlatmıştır. Bir gün hocası Ömer İnan Efendi pek çok talebesi ile birlikte Hızır İlyas (yani Hıdırellez) günü Trabzon'da Rufanus köyüne giderler. Münir Derman'ın yaşı küçüktür. Hocası abdest bozmak için ormana gider, gelir gelmez, çömelerek teyemmüm alır ve hemen namaza durur. Hâlbuki 30 metre ileride bir çeşme vardır. Buna rağmen o teyemmüm almayı tercih eder, namazını kıldıktan sonra gidip hemen o çeşmeden abdest alır. Talebeler sebebini bir türlü anlayamazlar. Sorduklarında ise; "*Namaz vakti geçiyordu suya gidinceye kadar vakit gidecek ve sonra da belki oraya gidinceye kadar ecel gelecekti. Hiç olmazsa cesedimi kurtardım"* demiş ve daima abdestli gezmelerini talebelerine nasihat ederek, "*Daima abdestli olun. Abdestsiz yemeyin, içmeyin, en korkacağınız zaman def'i hacet zamanında olsun. İnsanın ilk önce cesedi küfre girer. Ruh kolay kolay kâfir olmaz.*"[999] Cevabını verir. Hocasından bahsederken, namaz saatlerine karşı aşırı hassas olduğunu, vakit girer girmez namazlarını edâ ettiğini söylemiş, her vakit

[998] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.65.
[999] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.8.

namaz için verilen zaman dilimlerini kullanmamış, vakit girer girmez namazlarını edâ etmiş ve o anda yakında su yoksa teyemmüm almayı tercih etmiştir. Böyle ehassü'l-havas olan zâtların, Allah ile olan irtibatları çok kuvvetli olduğu gibi onların sorumlulukları da her açıdan çok büyüktür. Allahı bir an olsun akıldan çıkarmamaları gerekmekte, akıllarına dünya bile gelse rabıtaları bozulmakta ve gusül abdesti almaları gerekmektedir.[1000] Bu konuda Münir Derman, "*Öyle makamlarda olanlar vardır ki Allah'ı unuttukları dakikada cünüp olurlar, bunun neden olduğu söylenemez, bu makamdakiler sabah namazını vaktinde kılamazlarsa gusül yapmaları gerekir"*[1001] demiştir. Sanıyoruz ki bu inceliğin Kehf suresindeki "*Unutunca hemen Rabbını zikret/hatırla*"[1002] âyetiyle bir alâkası olmalıdır.

Münir Derman'ın, sürekli abdestli olmakla ilgili eserlerinde pek çok nasihat bulmak mümkündür.

> "Ekin biçerken, ekerken. Her türlü ekimlerde ve toplamada, çıkarmada. Ağaç kesmede, meyve toplamada, hayvan kesmede, av yapmada, balık avlamada, su doldurmada, ekmek yapmada, yemek pişirmede, hamur yoğurmada, fırına ekmek salmada, çıkarmada… Yemek yemede, su içmede, sadaka ve zekât vermede, fakire yardımda, yazı yazmada, okumada, kalem açmada, çamaşır yıkamada, dikmede, meme vermede, büyük diyebileceğin birini ziyarette, hasta ziyaretinde, mezarlara Fatiha okumada, elbise ve ayakkabı giymede, çamaşır değiştirmede, seyahate çıkmada, mahkemeye gitmede, şahitlik yapmada, harbe gitmede. Velhasıl yeme, içmede abdestin yoksa ne ye, ne iç, ne de konuş…
> Bu söylediklerim O'nların işidir. Yapmazsan ne olur. Bir şey olmaz. Günahı da yoktur.
> Yaparsan her işte Allahı vekil, avukat yaparsın. Her işin ihsân (âsân/kolay) olur derhal.
> Yapmazsan ne olur. Yavaş yavaş zaman geçtikçe harabiyete yanaşırsın o kadar.
> Çaresi dâima abdestli olmaktır.
> Boş tarafınızı Allah ile doldurun. Zaten doludur amma sen farkında değilsin. Bunu anla diyoruz.
> İçini Nûr-ı Resüllullah ile yıka. Her şey kâinatta o nurdan halk edilmiştir.
> Herkesin deniz feneri olması kolay iş değildir.
> İşte Anadolumuzdaki bu gibi deniz fenerleri, ışık menbaaları:

[1000] Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu Doktora Dersi
[1001] Derman, *Yediler Sofrasından*, 10. 03.1954. Gece saat 3:10'da teheccüd namazından sonra su içerken nur yüzlü bir şahıs tarafından kendisine yazdırılan yazıdan. Derman, *Yazılmamış Sırlar 5,* s.6.
[1002] Kehf, 18/24. "*Ancak, "Allah dilerse yapacağım" de. Unuttuğun zaman Rabbini an ve "Umarım Rabbim beni, bundan daha doğru olana ulaştırır" de*.

> Hacı Şabân-ı Velî, Hacı Bayram-ı Velî, Hacı Bektaş-ıVelî, Hüdâyî, Şeyh Vefa, Şeyh Yahya Hazretleri... Saymakla bitmez… Vardı fenerleri sönmedi. Sönmezde."[1003]

Yukarıdaki ifadeleriyle her an abdestli gezmenin ne kadar mühim bir şey olduğunu ve manevî anlamda insana ne kadar değer kattığını bu şekilde ifade etmektedir. Sürekli abdestli gezmenin önemine vurgu yapmakta, talebelerini ve kendisini dinleyenleri, eserlerini okuyanları sürekli abdestli bulunmak üzere teşvik etmekte ve uyarmaktadır. Bunun insana çok büyük değer kattığını, Allah'la irtibatın bu şekilde hakîkî mânâda kurulabileceğini, hayatın bereketleneceğini, yapılan her işin ibâdet hükmüne geçeceğini ve daha pek çok manevî faydaları olacağını sürekli ifade etmektedir.

1.7.2. Namaz

İslam'ın temel şartlarından biri ve dinin direği olan namaz kelimesi Farsça'dan dilimize geçmiştir. Farsça'da "*ibâdet etmek, yere kapanmak*"[1004] ve "*eğilmek*"[1005] anlamına gelmektedir. Arapça'da ise kelimenin kökü "*es-salat*" kelimesidir.[1006] "*Rükû ve secde, dua, rahmet, tebrik, farz namaz, istiğfar, af dileme, acıma,*"[1007] ve "*zikir, inkiyad, boyun eğme*"[1008] gibi çeşitli mânâlar içermektedir. Istılâhta ise "*tekbirle başlayıp selamla son bulan, belirli hareket ve sözlerden oluşan bedenî ibâdet*"[1009] olarak tarif edilir.

[1003] Derman, *Su 3*, s.73.
[1004] Mehmet Kanar, "Namaz maddesi", *Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul, Say Yay., 2010.
[1005] Komisyon, *Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar*, D.İ.B. Yay., İstanbul 2007, s.271.
[1006] Mesut Okumuş, "Semantik ve Analitik Açıdan Kur'an'da Salat Kavramı", *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004/2, c.III, sy:6, s.6.
[1007] İbn Manzûr, *Lîsânu'l-Arab*, c. VII, s. 397.
[1008] Ali b. Osman Cüllabi,Hucvirî, *Hakikat Bilgisi Keşfu'l-Mahcûb,* haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul, 2016, s.362.
[1009] Komisyon, *İslam İbâdet Esasları*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir, 2013, s.55.

Salât kelimesi Kur'an'da 67 yerde tekil, 11 yerde ise "*salâvât*" şeklinde çoğul olarak, yine 11 yerde de mâzi, muzâri ve emir kalıbında fiil olarak geçmekte[1010] ve namaz kılmanın gerekliliği ayetlerde sürekli vurgulanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de; *"Kitap'tan Sana vahyedileni oku ve namazı kıl. Çünkü namaz, kötü ve iğrenç şeylerden men eder. Elbette Allah'ı anmak, en büyük ibâdettir. Allah ne yaptığınızı bilir.*"[1011] âyet-i kerimesinde de bahsedildiği üzere, namaz, insanın "*fahşâ*" ve "*münker*" olarak ifade edilen olumsuz davranışlara yönelmesini engelleyerek, olumlu davranışlara sevkeder.[1012] Kur'an-ı Kerim'de namazın kişisel yararları dışında ahlâkî ve sosyal faydalarına da vurgu yapılmıştır.

Namazdan, hadis-i şeriflerde de sıklıkla bahsedilmiş, Allah ve Resûlü'ne imanın, ilk tatbik alanı olarak, namaz gösterilmiştir. Bu açıdan namaz mü'minin hayatında bir mihenk taşıdır denilebilir. Namaz âyetlerde îmandan sonra[1013] zikredilerek Allah katındaki önemi vurgulanmıştır. Allah'la yakınlığın yani kurbiyetin sırrı da namazdaki secdedir.[1014]

Özellikle tasavvuf literatüründe namazın ayrı bir yeri ve mânâsı vardır. "*Namazın mânâsı, alâka ve bağların her çeşidinden sıyrılıp çıkmak ve sadece manevî hakikatlerle bulunmaktır*."[1015] Allah âşıkları sürekli Allah'ı düşündükleri için onunla her an birliktelik hâli yaşarlar ve bu durum da onların her an namazda gibi bir hâlde olmalarını sağlar. Nitekim "*Nerede bulunursanız bulunun, O sizinle beraberdir*"[1016] âyeti de bu hâli açıklamaktadır. Mutasavvıflar bu hâl üzere yaşadıkları tecrübelerini

[1010] Abdurrahman Kasapoğlu, "Kişilik Gelişimi Açısından "Namaz", *Hikmet Yurdu*, Yıl: 8, C: 8, Sayı: 16, 2015/2, s.15.
[1011] Ankebût, 29/45.
[1012] Kasapoğlu, *Kişilik Gelişimi Açısından "Namaz",* s.30.
[1013] Bakara, 2/3; "*Onlar gaybe inanırlar, namazı dosdoğru kılarlar, kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar*."; Ayrıca bkz. Nisâ, 4/162; Tevbe, 9/18 vd.
[1014] A'lâ, 96/19.
[1015] Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf*, haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul, 2016. s.223.
[1016] Hadid, 57/4.

eserlerinde detaylı olarak anlatmış ve namazın ruhu, miraç oluşu, hakikati ve sırrı ile ilgili önemli açıklamalar yaparak insnaları da bu hâl üzere olmaya teşvik etmişlerdir. Namaz sadece fıkıh kitaplarında bahsedilen dış şekliyle değil, insanın ruhunda hissettiği Allah'la birlik, huşu, huzur, sevgi ve aşkın derinden hissedildiği iç mânâsıyla gerçek hakikatinin ortaya çıktığı bir ibadettir. Çünkü namaz, hem ruhun Allah'a miracı, hem de kulu olgunluğa ulaştıran bir araçtır.[1017]

Münir Derman, namaz kelimesinin Farsça olduğunu, ancak aslının Sanskritçe'den geldiğini belirtmektedir. Eğilmek anlamına gelen namazın "Mîraç" ve Allah'a yaklaşmanın merdiveni olduğunu ifade etmekte, "Salat" kelimesinin yalnızca Kuran-ı Kerim'de kullanıldığını, namazda okunan Fatiha dua olduğu için Kuran'da salât kelimesinin kullanıldığını söylemektedir. Namazda Fatiha okunmasının hikmetini ise şu şekilde açıklamaktadır: "*Allah'ın varlığı üzerinde zihni durdurmak güç olduğundan Kur'an okumakla, Allah'ı tesbih ederken ulûhiyet üzerinde durmak imkânı hâsıl olur. Namazda Allah ile mülakat vardır. Şah damarından daha yakın olan Allah ile yakınlık uzaklık, derece itibariyledir. Mesafe değildir*."[1018]

Münir Derman, namazın Allah'la kul arasında karşılıklı (interaktif) bir ibâdet olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde Sofyevî de namazın müşâhede olduğunu, çünkü Allah'ın Kuran-ı Kerim'de "*Beni anın ki Ben de sizi anayım*"[1019] buyurduğu gibi Allah ile kul arasında bir münacât olduğunu ifade etmektedir.[1020] "*Mekânda iken la mekâna dalarak huzura durmak namazdır*" diyen Derman Hoca, namazın Allah'ın

[1017] Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü,* s. 463.
[1018] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, s.124.
[1019] Bakara, 2/152
[1020] Zafer Erginli, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yay., İstanbul 2006, 1. Basım, s. 869.

huzuruna kabul vasıtası veya girebilmek yolu olduğunu[1021] ve uzviyetin ruha tabi olmasını ifade ettiğini[1022] söyler.

Münir Derman, namazın hicretten 18 ay evvel Miraç Gecesi'nde doğrudan doğruya Resulü Ekrem'e (sav) emrolunduğunu, araya Cebrail vahiy meleğinin dahi girmediğini oysaki diğer emirlerin vahiyle iletildiğini belirterek, "*Namaz başkadır*"[1023] şeklinde bu ibâdetin önemine vurgu yapmaktadır.

Namazın emr-i ilahi ile, şeklinin de tâlim-i ilahi ile farz kılındığını[1024] söylemekte, "*namazın hikmeti, dünyada vâcibin zimmetten sükûtu ve ukbâda sevap husulüdür*" şeklindeki ifadeyi de şu şekilde açıklamaktadır. "*Sevap demek; Allah'ın fazl kapısının açılmasına sebep olan dinî bir tabirdir. Fazl kapısı, sana senden yakın olanla senli benli konuşmak imkânıdır. Bir iltifat-ı Rabbanidir, bir mükâfattır. Fazl kapısında el-Ganî esması tecellî ettiğinden, her iyi amele 10 misli kazanç verilir. Verilen bu kazanç nedir? İşte onu söyleyemem. Söylemem sen emri yap. O kadar."*[1025] diyerek namaz kılmanın karşılığının Allah katındaki önemine vurgu yapmaktadır. Kulların yaptığı ibâdetlerden elde ettikleri kazancın büyük mükâfatlarla karşılanacağını ancak kötülüklerin, nefsin varidatından hâsıl olduğu için cezaların bire bir olduğunu belirtmekte ve bu konuda "*Çünkü Allah zalim değildir. Adildir. Cezada adûl kapısı açılır. "Nefs-i levvame" insanın kendi kendini kötülük yaptığında suçlu görmesidir. Adûl kapısının aralığından sızan bir duygudur*"[1026] demektedir.

[1021] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s. 58.
[1022] A*ynı eser,* s. 87.
[1023] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s. 124.
[1024] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s. 23.
[1025] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, s.110.
[1026] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, s.110.

Namaz kılamıyorum diyenlere ise "*Başlangıcı olmayan, başlangıcının da sonu olmayan, sonun hakkı için gönül aynasında kendini ara. Yapamıyorum deme. Secdeye başını koy, kendini küçük görme*"[1027] diyerek nasihatte bulunmaktadır.

Namazın emrolunuş hikmetini şu şekilde açıklamaktadır. "*Muhakkak ki kula, bir şeyle bir şeyin arasındaki hatt-ı faslı gizlemek ve kulunu sevdiği için bir hataya girmesin diye emrolunmuştur. Namaz o halde nedir ki? Bu hatt-ı faslı temin ediyor? (Kelimeyi şehâdet, hac, zekât, salat, oruç bunlar da bir şeyin bir şeyle temasını kesmek ve yanaştırmak için köprülerdir)*"[1028] diyerek sırlı bir açıklama yapmaktadır.

Namazın insanı maddeden soyan, temas kabiliyetini yükselten bir ibâdet olduğunu belirtmektedir. Kulun teslimiyetini görünce Allah'la ünsiyetin başlayacağını ve insanın o zaman "*Âdem*" olacağını ifade etmektedir. Makam-ı teslimiyetin, zor bir makam olan İbrahim Makamı olduğunu, Hazret-i İbrahim'e "*Yavrunu Bana zebhet"* emrinin tam teslimiyetin, murad-ı ilahî olduğunun ifadesi anlamına geldiğini belirterek, bu makamda ilahî davetin vakî olduğunu ve "*Yanaş*" emri olan bu davete "*Namaz*" denildiğini açıklamaktadır.[1029]

Gıybet, haset, yalan, dedikodu, haram lokmanın yasaklanmasının, buralara gitmek imkânına namzet kulu korumak için konulmuş kurallar olduğunu ifade etmektedir. Asıl namazın, ibâdet halinden aşk ile duyarak, tadarak kılınan namaz olduğunu, günlük meseleleri düşünerek kılınan namazın fizikî halde kılınan namaz olduğunu, ancak hakîkî mânâsıyla yerine getirilmemiş bir ibâdet olacağını ifade etmektedir. Namazda tadil-i erkânın, erkânı mahsusası ile hakkını vermek olduğu

[1027] *Age*, s.111.
[1028] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.111.
[1029] *Aynı eser,* s.112.

gibi, enfüste huzur-ı ilahiyeye girince âlemi nasuttan soyunmak olduğunu da vurgulamaktadır.[1030]

Hakka teslim olmanın, "*Elhamdulillahi Rabbi'l-âlemin*" rütbe ve sırrına varmak anlamına geldiğini, herhangi bir belâ karşısında kaşlarını çatmamanın bir hüner olduğunu ve bunun maneviyat âleminde çok zor bir makam olan Hazret-i İbrahim'in teslimiyet makamı olduğunu belirtmektedir. Daha sonra da okuyucuyu namazda söyledikleri "*Elhamdulillahi Rabbi'l-âlemin*"i bu ölçü ile ölçüp tartmaya ve teslimiyetlerinin ölçüsünü irdelemeye davet etmektedir. Kulun teslimiyetini görünce davet-i ilahiyenin vakî olduğunu ve bu davete namaz denildiğini söylemektedir.[1031]

Münir Derman'a göre namaz gaye değil, Hakk'a vuslatın yegâne vasıtasıdır.[1032] O'na göre namazda asıl amaç Allah'a vuslattır ve namaz kılmak amaç değil araçtır.

Resulullah (sav)'in "*Namaz gözümün nurudur*"[1033] hadisi ile ilgili de şöyle bir açıklama yapar: "*Namazın gözle ne alâkası var bilir misin? "Ben kulumla görürüm" diyor Zül Celâl. Bu, Allah ile beraber hem kendini hem de Halik-ı Hak olarak görmek demektir. Bu (gönül) dedikleri nesne işte budur.*"[1034]

"*Namaz, insan vücudunda, cesedini unutup ruhun hâkim olduğu bir vaziyet, bir durumdur*" diyen Münir Derman, vücudun kulun namaz kıldığı sırada burak haline gelmesi gerektiğini, ruhun da orada Cebrail olduğunu ifade eder ve "*Yunus bağırıyor ya Cebrailem. İnsan Allah'ın dışında olmadığına göre kendini fenâ bulmamalıdır. Zira O'nu da fenâ bulmak demektir. O'na benzemeye çalış ki onun*

[1030] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.113.
[1031] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, s.113.
[1032] Kelâbâzi, *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf*, s.225.
[1033] Nesâî, *İşretu'n-Nisâ* 1, (7, 61): "Bana, (dünyanızdan) koku ve kadın sevdirildi. Gözümün nuru ise namazda kılındı." Ayrıca bkz: *Camiu's-Sağir*, 1/146.
[1034] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s 19.

dışında olmadığını tasdik eder ve anlarsın."[1035] diyerek namaz kıldığı sırada kulun Allah'ta fenâ bulması gerektiğini söyler. Nitekim Kuşeyrî fenâ kavramından bahsederken, bir kul kötü huylarından fâni olduğu takdirde güzel sıfatların o kulda ortaya çıkacağını söyler ve "*Cehlinden fâni olan ilmi ile bâkî olur; şehvet ve arzudan fâni olan, Allah'a dönüş hâli ile bâkî kalır; dünyaya rağbet etmekten fânî olan, Allah Teâlâ'nın iradesi ile bâkî olur*."[1036] diyerek Münir Derman'ın fenâ konusunda yukarıdaki ifadelerine benzer açıklamalar yapmaktadır.

1.7.2.1.Namaz Mîraçtır

Münir Derman namazın mîraç olduğunu vurgulamakta ve mîraç olan namazın Resul-i Ekrem'den başkasına yalnız ruhen olduğunu ve hiçbir peygamberin ceseden miraç yapmadığını belirtmektedir. Mekke'den Kudüs'e kadar İsra'nın ceseden olduğunu ve bunun, namazda tadil-i erkânın yani şeklî unsurunun farziyetini îlân ettiğini belirtmektedir. Aynı zamanda bunun tayy-i mekânın mümkün olduğuna işaret ettiğini ifade etmektedir. Ondan ötesinin sırların sırrı olduğunu ve Ahadiyet ifadesi olduğunu belirtmekte, namaz kılanın ceset değil ruh olduğunu, tadil-i erkânın cesedin ruhla birlikte hareket etmemesi için cesedi bir nevi disiplin altında durdurmak anlamına geldiğini vurgulamaktadır.[1037]

Miracın şimşek çakar gibi bir anda olabileceğini belirten Derman Hoca, gafletle kılınan namazda bu miraçtan habersiz olunacağını, çünkü miracın bir an vuku bulması sebebiyle insanın tahammül edemeyeceğini söylemektedir. Musallinin miraca hürmetsizliğinin, yani habersiz olmasının, insanı tadil-i erkân ile mukayyet kıldığını, bundan dolayı miraçtan haberi olmayacağını belirtir. Allah'ın huzurundan

[1035] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s. 44.
[1036] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi*, s.162.
[1037] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, s.119.

ayrıldığı için "*Allahumme entesselam ve minkesselam tebarekte Yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâm*" denildiğini yani "*Allah selam Senin ismindir, ismin Senden sudur eder. Her ikram ve ihsan ile mütecellî ve Senden gayri yoktur*" ifadesinin söylendiğini, bunu anlayanların *"Hüve'l-Evvel Hüve'l-Âhir Hüve'z-Zâhir Hüve'l-Bâtın*" sırrının mânâsını aşacaklarını belirtmektedir.[1038]

"*Namaz mü'minin miracıdır*" denilmesinin sebebinin ise, miracın ahadiyetin bütün esmaları ile esmalanmak, orada erimek ve temizlenmek olduğunu ve namazın, ahadiyet mertebesinde kabul edilen yegâne ibâdet olduğunu belirtir. Resûlullah (sav)'in ayakları şişinceye kadar namaz kılması karşısında; "*Bunu niçin yapıyorsunuz, bu eziyet niçin ya Resûlullah*?" diye soranlara, "*Bu zevkten beni mahrum etmek mi istiyorsunuz*?" buyurmalarında, "*Ahadiyette senli benli olmayayım mı?*"[1039] anlamına geldiğini ifade eder.

Resulullah'ın (sav) bir defa ceseden mîraç yaptığını, ruhanî mîracını ise günde 5 vakit kıbleye karşı dönerek gerçekleştirdiğini söyler ve bunun için bütün müminlerin günde 5 vakit ruhen miraçta olduklarını belirtir. "*Namazda huzur bulamıyorum*" diyenlere, öncelikle cesetten ruhu ayırmak (huşû), cesede haram lokma sokmamak ve cesedi temiz tutmak gerektiğini söyler. Nefsin arzularının ruhu cesede yapıştırdığını, bunları kaldırmak gerektiğini, sonra abdest, sonra da namazın fizikî erkânına (kıyam, rükû, secde gibi) dikkat etmek gerektiğini, bu hassasiyetlere dikkat edildiği takdirde, yavaş yavaş miraca girmek gerektiğini ifade eder. İnsanın namaz kılarken aklına olmayacak şeylerin gelme sebebinin ise nefsin cesede yapışıp ruhu bırakmamasıyla bu çarpışmadan çıkan düşüncelerden kaynaklandığını söyler. Bilmeyenlerin buna "*şeytan aklıma getirdi*" dediğini ama abdestli bir insana şeytanın

[1038] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, s.117.
[1039] A*ynı eser,* s. 52.

yanaşmadığını belirtir ve "*Yanaşamaz değil. Çok dikkat buyurun... Ona öyle emrolunmuştur.*"[1040] diyerek abdestli bir insana şeytanın yaklaşmaması Allah tarafından emredildiği için namazda Allah dışında akla gelen dünyevî fikirlerden şeytanın sorumlu tutulmaması gerektiğini ifade eder ve "*Mekân'da iken Lâ Mekân'a dalmak olan ve Resul-i Ekrem'in gözümün nuru namazdır, buyurduğu namazı bırakma*"[1041] der. Namaz miraçtır sözünün de "*Gönül ile Hak olana bağlanmaktır.*"[1042] anlamına geldiğini söyler.

1.7.2.2.Namaz ve Tayy-i Mekân

Tayy-i Mekân, zaman sınırlarını aşarak bir anda uzun mesafeleri katetmek demektir. Resulullah (sav)'in Miraç tecrübesinde vâkî olmuş bir mucize olmakla birlikte, Allah tarafından velî kullarına da bahşettiği kerâmetlerdendir. İnsan bedeni bu dünya hayatında zaman ve mekâna bağlı yaşamaktadır.[1043] Ancak nefsini ruhunun emrine alabilen kullar, zaman-mekân sınırlarını aşabildikleri için bu tür sıradışı tecrübeler yaşayabilmektedir.

Münir Hoca, namazın âdeta bir tayy-i mekân olduğunu söyler. Ruhun emrinde olan cesedin temiz olmasından dolayı, namazın miraç olduğunu, cesedin her türlü şaibeden uzak tutulmasından cesede bir ikram verildiğini, onun da namazda ruhla birlikte miraca tadil-i erkân ile iştirak etmek olduğunu, bundan dolayı da tadil-i erkânın farz olduğunu açıklamaktadır. Miraçta Resulü Ekrem'in Kudüs'e kadar cesetle gittiğini, onun için cesedin son haddine kadar iyice temizlenmesi neticesinde, cesede tayy-i mekân'ın vacip olduğunu, bunun da insanlarda tayy-i mekân'ın

[1040] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 3, s.74.
[1041] Derman *Yazılmamış Sırlar* 3, s 197.
[1042] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s. 18.
[1043] Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, ss. 636-637.

mümkün anlamına geldiğini ve bundan dolayı velîlerin tayy-i mekân etmelerinin mümkün ve bunun aynı zamanda hak olduğunu şöyle söylemektedir:

> "Miraç olan namazda, cesed de birşey kazanır. Onun için tadil-i erkân da farz kılınmıştır. Bunu, yani cesede verilecek hediyeyi söylemem... Ama anahtar verebilirim "Tayy-i mekân" bunu biraz derin düşün... Bazı şeyler vardır ki söylenmesi, görülmesi için muayyen bir yer lazımdır. O da halvettir. Namazda ceset, burak olduğu için cesede tayy-i mekân vaciptir. Yani mümkündür demektir."[1044]

Münir Derman, "*Namaz; mekânda iken lâ mekâna dalmaktır*." der ve insanın lâ mekânı içine almış bir mekân olduğunu vurgular. Allah'ın kudretlerinin, güçlerinin tahammül edeceği miktarda kula verildiğini söyler ve şöyle devam eder:

> "İnsanın o kudret ve güçleri Hakk'a ne kadar ünsiyet peyda edebilirse, icabında Cenâbı Hak o güçleri yine senin taşıyabileceğin miktarda sana bahşeder. O zaman herkesin göremediği mesafelerden görür, işitilemeyecek uzaklıklardan duyarsın. Ve icabında cesedi, ruhun emrine alarak da tayy-i mekân yapabilirsin... İnsan bir damladır. Okyanusa düşer ve kendini yok farz ederse artık o damla değil okyanustur. Yok, ben neyim ondan bir damlayım ona karıştım derse onunla var olur."[1045]

Münir Derman'ın yukarıdaki ifadeleri, "*Kim benim velî kuluma düşmanlık ederse ben de ona harp ilan ederim. Kulumu bana yaklaştıran şeyler arasında en çok hoşuma gideni, ona farz kıldığım (aynî veya kifaye) şeyleri eda etmesidir. Kulum bana nafile ibâdetlerle yaklaşmaya devam eder, sonunda sevgime erer. Onu bir sevdim mi artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı (aklettiği kalbi, konuştuğu dili) olurum. Benden bir şey isteyince onu veririm, benden sığınma talep etti mi onu himayeme alır, korurum. Ben yapacağım bir şeyde, mü'min kulumun ruhunu kabzetmedeki tereddüdüm kadar hiç tereddüte düşmedim: O ölümü sevmez, ben de onun sevmediği şeyi sevmem*."[1046] hadis-i kudsisini hatırlatmaktadır.

[1044] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 1, s. 99.
[1045] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s. 72.
[1046] Buhârî, Rikak 38.

1.7.2.3.Namazlar ve Rek'ât Sayılarındaki Hikmet

Münir Derman, sünnet namazlarla ilgili olarak, bu namazlarda ilahî emrin hikmetinin gizli olduğunu ve sünnetin, vahyin devamı olduğunu söyler. Sünnetlerde Hz. Resul'e (sav) itaatin derecesinin ölçüldüğünü, namazların farz bakımından bir kısmının 4 rekât, bir kısmının 2 rekât, bir kısmının ise 3 rekât olarak 3 farklı cins olduğunu, 4 rekâtlı namazlarda ilk iki rekâtın kesrete işaret olduğunu, zammı sure okunduğunu, son iki rekâtın ise vahdetten kesrete işaret olduğunu söylemektedir. Namaz kılan kişinin, burada her türlü dünya işlerinden soyunduğu için "*hafi*" gizli olarak okuduğunu ifade etmektedir. Rabbinde yok olduğu için Fatiha suresinin kâfi geldiğini, zammı sureye lüzum olmadığını da söylemektedir.[1047]

Öğle ve ikindi namazlarının gündüz namazı olduğunu, diğer 3 vaktin gece namazı olduğunu, gündüz geceyi, gece de gündüzü aradığı için, mertebe-i bâtın, zâhir olmak için mertebe-i zâhiri aradığını vurgulamaktadır. Mertebe-i zâhirin aslı olan mertebe-i bâtını istediğini söyleyerek, tohumdan zâhir olan ağaç ortaya çıktığında tohumun kaybolup bâtın olduğunu, ağaç gayeye vasıl olup meyve verince, tekrar bâtını aradığından tohum yapıp onda gizlendiğine dair bir açıklama yapmaktadır. İnsanın da bâtından zâhir olmak için dünyaya geldiğini, bâtını aradığından dünyayı terk ederek göçüp bâtın olacağını belirtmektedir.[1048]

Zâhir namazlarının (öğle ve ikindi) bunu talep ettiğinden, kıraatlerinin gizli ve bâtın olduğunu, diğer 3 vakit (akşam, yatsı, sabah) namazlarının ise gece namazları olduğundan zuhuru aradıklarını ve ona işareten kıraatlerinin cehri ve zâhir olduğunu vurgulamaktadır.[1049]

[1047] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, s.120.
[1048] *Aynı eser*, s.121.
[1049] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, s.121.

Ayrıca Münir Derman, öğle namazının sırf zâhirî, yatsı namazının sırf bâtınî olup edâya dahi vakit geniş olduğundan farzdan sonra 2'şer rekât sünnet kılındığını ifade etmektedir. Sünnet namazlarının Allah'a kurbiyet için olduğunu, bazı urefanın akşam namazından evvel sünnet namaz kıldığını, farzın kazasının olduğunu, sünnetin kazası olmadığını ancak Fetâvâ-yı Hindiyye'de "*Farzın kazası, vacibin kazası, sünnetin kazası vardır. Yalnız gayr-i müekkede sünnetin kazası olmaz."*[1050] diye de bir işaret bulunduğunu söyler.

1.7.2.4. Haram Lokmanın Namazlara Olumsuz Etkisi

Münir Derman, namazın spor ve yatıp kalkmak olmadığını, "*Emrolundu diye yapıyorum*" denmemesi gerektiğini, "*Resul-i Ekrem'in arkasından miraca gitmek, Hakk'a kavuşmak, zevk ve neşesine varmak için kılıyorum*" denmesi gerektiğini söyleyerek, Cennete gireceğim hayalleriyle, cehennem azabından korkma endişeleriyle kılınan namazların ne miraç, ne de namaz olamayacağını belirtmektedir. Haram yemek, gıybet, iftira, yetim malı yemenin sonucunda insanın geçmiş ibâdetlerinin sarsılıp, bozulacağını, bu sebeple çok dikkatli olmak gerektiğini vurgulamaktadır. Sünnet-i Resulden ayrılmanın derece derece harama doğru gitmek anlamına geleceğini, haram para ile alınmış bir gömleği giymenin 40 gün namazın kabulünü ref' edeceğini, 40 gün özürsüz namaz kılmayanın küfre gireceğini, küfürde olanın namazının da kabul olunmayacağını söyleyerek işin ciddiyetine dikkat çekmektedir. "*Namaz gidince din ve İslam yoktur ve bizimle kâfir ve müşrikler arasındaki fark namazı terktir.*"[1051] hadisine de atıfta bulunmaktadır.[1052] Temizliğini

[1050] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 2, s.86, Ayrıca bkz. Derman, *Yazılmamış Sırlar*, s.121.
[1051] Bu hadis Buharî, Neseî, Kutub-i sitte sahibleri ve İmam Ahmed tarafından rivayet edilmiştir. Neylul'l-Evtâr, I, 291."*Kâfirlerle aramızı ayıran fark, kılmayı taahhud ettiğimiz namazdır. Kim Namazı terkederse, kâfir olur"*, Nesâî, Salât, 8.

kaybettiği için, günümüz insanına bu anlatılanların çok tuhaf geldiğini vurgulamaktadır. Bunların çok ince işler olduğunu belirterek, zâhirî bilgi ile ilahî hareme girmeye müsaade olmadığını, insanın yakınlık âlemine eremeyeceğini, ancak kılınan şeriat namazına kalp namazını da birleştirerek bu hakîkî namazın yakalanabileceğini söyler. O, bunu; "*Şeriat ve kalp namazını birleştiremezsen namazın noksan olur"*[1053] şeklinde ifade etmektedir.

Allah'a ve peygambere şüphesiz inanan kimsenin, emirleri yapmaz, yasakları terk etmezse, İslam olamayacağını ve kendisine düşen görevin bunları bildirmek, dinleyen ve okuyanların da düşünmek olduğunu ve söylediklerinin Allah hakkı için doğru olduğunu da özellikle vurgulamaktadır. Bu sözlerini 5 vakit namazı kılan, yalan bilmeyen, dedikodu yapmayan, gıybet etmeyen, midesinde haram bulunmayan, Allah Resulünün emirlerini yapan kullara söylediğini, namaz kılmayanlara ise sözünün olmadığını belirtmektedir. Namaz kılmayanları tenkit edip hakir görmediğini ve buna da hak ve salahiyetinin olmadığını da eklemektedir.[1054]

1.7.2.5.Gafletle Kılınan Namazlar

Münir Derman, "*Gafletle kılınan namaza karşılık bir yufka ekmeği bile elde edemezsin. Gelip geçici yüzlerce iş yaparsın hepsi de ancak namaz kılarken akla gelir. Namazın böyle mecazî olduktan sonra, ha kıl, ha kılma*"[1055] diyerek, namazların bilinçli olarak kılınması gerektiğini, aksi takdirde kula hiçbir fayda sağlamayacağını vurgulamaktadır.

[1052] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s. 138.
[1053] Talebelerinden Hüseyin Ayırgan taraındna şahsımıza verilen sohbet notlarından alınmıştır.
[1054] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, ss. 124-139.
[1055] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.135.

1.7.2.6.Namaz Kılmayan Müslümanların Durumu

Namazı kılmayanların mümin olduklarını, ama Resul-i Ekrem'i (sav) ancak dürbünle seyreden Müslümanlar arasında olacaklarını belirterek, namazı tamamıyla terk edenlerin ise küfre gireceğini söylemektedir.[1056] Peygamber (sav), "*Namaz dinin direğidir, namazı terk eden küfre düşer*"[1057] diyerek, namazın bir mümin için iman etmek kadar elzem olduğunu hatırlatmıştır. Tıpkı Resulullah (sav) gibi, sahabelerden Hz. Ömer'de (ra) namazı terk eden kişinin İslam'dan nasibinin olmadığını[1058], Hz. Ali (ra) ise namazı terk edenin küfre düşeceğini ifade etmiştir.[1059]

"*Ben Müslümanım*" diyen kişinin sabah namazına kalkacağını söyler ve "*Eğer namaz kılmamaktan utanmıyorsa, o İslâm değildir. Bu meselede özür kelimesi mevzuu bahis değildir, İslâm'da namazın bağışlandığı hiçbir makam yoktur. Bizim namazımız kılınmıştır diyenler varmış. Eğer bu sözü söyleyenler varsa, onlar münkir olmakla beraber tamamen küfür içindedirler demektir. Asıl kâfir bunlardır*."[1060] der ve kırk gün sabah namazı kılmayanın kulluk kadrosundan çıktığını, sabah namazı kılmayanın şehâdetinin de makbul olmadığını ifade eder.[1061]

1.7.2.7.Tadil-i Erkan

Münir Derman, Allah'ın emri olan namazın bütün kadın ve erkek Müslümanlara gece ve gündüz 5 vakit farz olduğunu, namazda rükû, sücudi kade bulunduğunu, insan vücudunun bu hareketi yapmak için bel, diz, ayak mafsallarının ona göre yaratıldığını belirtmektedir. Namazda cesedî hareketler, rükû, sücud, ka'ade

---

[1056] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, s.117.
[1057] Aclûnî, *Keşf*, II, 31; Müslim, *Îman*, 134; Ebû Davûd, *Sünnet*, 15; Tirmizî, *İman*, 9.
[1058] Muvatta, "Taharet", 86.
[1059] İbn Receb el-Hanbeli, *Camiu'l-ulum ve'l-hikem*, trc. Ali Kaya, İstanbul: Semerkand Yay., 2006, I, 160.
[1060] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 1, s. 97.
[1061] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 4, s. 186.

ve diğer hareketlerin namazın erkânı olduğunu ve tadili erkân ismi verildiğini, bunun da cesede farz olduğunu, bu hareketlerin de ledünnî hareket ve fiiller olduğunu söyler.[1062]

O, zaman, vakit ve mekânın ruh için olmadığını söyler ve namaz vaktinin ve niyetin ruh için, tadil-i erkân, abdest, istikbali kıblenin ise ceset için farz olduğunu ekler. Tadil-i erkânın da, ruhla cesedin bilmediğimiz bağlanışında, gizli bazı ulvî hasletleri ortaya çıkarmak gayesine matuf olduğunu ifade etmektedir. Bu hareketlerin senelerce tekrar edilerek vücuttaki bu hasletleri ortaya çıkardığını söyleyerek "*Herhangi bir şeyi yerine getirmek veya harekete geçirmek için sallarız. Bunun gibi. Bunun izahı kelimelere girmiyor. Bundan bir şey anlamaya çalışınız. Sana senden yakın olanla temas ancak böyle mümkündür''*[1063] diyerek konuyla ilgili üstü kapalı bir açıklama yapmaktadır

Münir Derman, Kuran'da Cenâb-ı Hakk'ın niçin doğrudan doğruya 5 vakit demediğini, onun yerine namazları muhafaza edin, bilhassa orta namazı, denmesinin Kuran-ı Kerim'in bir sırrı olduğunu, bu sırrı anlamak için namazın Hz. Resul'e (sav) doğrudan doğruya emrolunması ve vahiy meleğinin araya girmemesi sebebinin bilinmesi gerektiğini söylemektedir. Ancak bunları açıklayamayacağını ifade ederek, "*Hele senin alnın secdede ezilsin bakalım. Bunlar senelerce secdeden başını kaldırmayanlara bile nasip olmuyor. Nasip olup bu sırları bilenler de az değildir. Tadil-i erkânda hareketler, insanı bulunduğu halden başka bir hale sokmaz değiştirmez. Var olan bir şeyi ortaya çıkarır*"[1064] demektedir. Rükû ve sücudun varlık halkasını Allah kapısına vurmak olduğunu belirten hadise atıfta bulunarak, "*Vurmasını bilirsen devlet baş gösterir. Vücut makarr-ı ilahî olduğuna göre, varlık*

[1062] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 2, s. 87.
[1063] Derman, *Yazılmamış Sırlar,* s.112.
[1064] Derman, *Yazılmamış Sırlar,* s.112.

madde evin kapısının üstündeki kapıyı çalma, halkası da onu vurmak içeriye bir nevi işittirmek olur. O da ölmeden evvel, vücut şaibesini yok etmektir. Yani temizliğin maddeden başlayıp ruhî en ince hasletlere kadar herşeyin temizlenmesi, şeffaflaşmasıdır. Şakk-ı sadr da budur. Ondan sonra "Yaklaş" emrine göre yaklaşmak gerekmektedir"[1065] diye açıklamaktadır.

Namazın, Hak ile konuşma olduğunu, avam için "H*uzûr-ı Bârî*", havas için ise "U*rûc-u İlahî*" olduğunu belirtmektedir. Tekbirden sonra kulun huzura girdiğini, elini bağladığını, iftitah tekbirinde el ile işaret olduğunu, kulun sağ elini sol elinin bileğine halka yaptığını söyleyerek, sol elin ameli şeytan vasıtası olduğunu ve bundan maksadın "*fena düşüncelerimi bağladım, söz veriyorum. Şahidim olsun, işaret parmağı şahittir*" demek anlamına geldiğini söyleyerek "*Belâ kâdirîne alâ en nusevviye benâneh*"[1066] işaret parmağının vücutta Allah'ın hesabına çalışan ve onun istihbarat memuru olan bir uzuv olduğunu ifade etmektedir. İster huzurda ister uruçta olsun, Allah ile kul arasında perde olmadığı için namazda insanın Allah ile olduğunu, bu sebeple de namaza besmele ile başlanılamayacağını vurgulamaktadır.

Namazı hakkıyla kılanların, bu halleri zevk edenlerin, birinci sınıf müminler olduğunu, diğerlerinin ise onları taklit ettiklerini, Allah'ın rahmeti vasi olduğundan, takliden yapılan bu ibâdetlerden de Allah'ın kulları boş çevirmeyeceğini ve amel defterine bir şeyler yazılacağını söylemektedir. Kulların durumunu Allah bildiği için, tadil-i erkânı farz kıldığını, en azından hareketleri doğru yaparak Allah'ın emrini yerine getirdiklerini, namazın hakikatine vasıl olup, zevken kılanların ise Allah'tan ve huzurdan ayrılmak istemediklerini ifade etmektedir.[1067]

[1065] Aynı yer.
[1066] Kıyame, 75/2; "*Hayır, Biz, onun parmak uçlarını bile yeniden düzenlemeye kâdiriz."*
[1067] Derman, *Yazılmamış Sırlar,* s.117.

Secde hakkında da bilgi veren Münir Derman, namazda secdenin penceresinden gören gözü "*Ne güzel gözdür*" diye taltif ederken, "*Görmeye layık olmayan*" göze de gözükmeyeceğini belirtmekte ve burada Hz. Ali'nin bir sözüne atıfta bulunarak "*Görmediğim Allah'a secde etmem*" ifadesini vurgulamaktadır. İslam olmanın kolay olduğunu, hepimizin Müslüman olduğunu ancak Müslümanım demenin zor olduğunu, herkesin kendini ölçüp tartması gerektiğini de ifade etmektedir.[1068]

Namazdaki rükû ve secdenin varlık halkasını Allah kapısına vurmak olduğunu ifade etmektedir. Rükûda, birinci "*Subhane Rabbiye'l-Azîm*" ifadesinin azamet-i ilahiye'nin efal kaydından münezzeh olduğuna, ikinci "*subhane rabbiyel azim*"in ise azamet-i ilahiye'nin ıtlak kaydından münezzeh olduğuna delalet ettiğini belirtmektedir. Bundan sonra "*Semi Allahu limen hamideh*" ifadesiyle "*Allah benim hamdımı işitti çok şükür"* mânâsının ortaya çıktığını, rükûdan doğrulduğu sırada, bu âlemde kulun hiç olduğunu, oysaki Âlem-i lahuta çıktığında Allah'ın saray-ı lamekânını gezebileceğini ifade etmektedir. Kulun bu aşamada Allah'a bu güzelliklere vakıf olabilmek için niyazda bulunacağını, oraya beli bükük girilebileceğini ve Hakka yanaşmaya da buradan başlanacağını vurgulamaktadır. Bu noktada "*başını yere koy*" emri çıktığını ve hakikat perdesinin açıldığını söylemektedir. Birinci secdede kulun mahv ve fani olacağını, yani cesetten ruhunun ayrılacağını, beşeriyetten kurtulacağını, Allah namına her şeyden soyunduğuna işaret olduğunu ve bu secde ile kendine kendinden daha yakın olana yanaşmaya başlayacağını ifade etmektedir. İkinci secdede ise vücut kokusundan eser kalmayacağını, kulun kendisini Hakka terk ettiğine, yok olduğuna işaret olduğunu ve

[1068] *Aynı eser*, s.115.

bundan sonra tamamen perde-i hakikatin açıldığını ve bu sebeple de kulun "*Subhane Rabbiye'l-ala*" demeye başladığını belirtmektedir. Birinci secdenin mertebe-i rububiyetten, ikincinin mertebe-i ulûhiyetten, üçüncünün ise her tür kuyudattan münezzeh olduğuna işaret ve ispat olduğunu ve bu secdenin ibâdet secdesi olduğunu vurgulamaktadır. Secde ile ilgili olarak ise "*Baş yere koymak isteniyor. Namazda koymasak olmaz mı? Olmaz. Kimin başı yere gelmemiş ki… Dünyaya hâkim büyük İskender bile bugün bir harabede yatıyor*" diyerek secde etmenin kulun nefis terbiyesine de imkân verdiğini hatırlatmaktadır.

1.7.2.8.Namazda Otururken Ayakların Durumu

Münir Derman, namazlarda ayakların durumu ile ilgili şöyle söyler:

> "Sol ayak, sağa doğru yatık ve sol kalça üzerine oturacak. Sağ ayak dik, parmakların alt uç kısımları yere değecek vaziyette dik ve başparmak sol ayak parmaklarına temas halinde olacaktır. Mecburiyet var mıdır? Hayır... Yalnız vücudun sağ ve sol beyin fonksiyonlarının elektrikiyet akımının bazı hususlarının temini, tadil-i erkânın cesedî, kimyevî, fizikî sırrını ortaya çıkarır. Sol taraf beyin, vücûdun sağ tarafını idare eder. Sağ taraf beyin, sol tarafı idare eder. Sol taraf beyindeki bir âfetin etkisi bedenin sağ tarafında görülür. Sağ taraf beyindeki bir âfet sol tarafta görülür. Sol, düşünce merkezidir. Sağda felç olanlar konuşamazlar. Soldaki felç konuşur. Sağ beyin hareket merkezidir. Namazda başka türlü oturmaya çalışma. Secdeye gittiğin zaman, ayak vaziyetin hemen yerden kaldırmadan değişecek dikkat et. Alışırsan haberin olmadan bu hareketler kendiliğinden olur. Kadınlarda ise ayak durumları bambaşkadır. Sebep nedir? Haaa. Orası çok mühimdir. Anlatmaya uğraşacağım. Bakalım... Kadın: Sol ayak aynı erkeğin ayağı gibi sağa doğru tamamıyla yere değecek. Sağ ayak da sol ayak başparmağını tecâvüz edecek derecede topuk kısmıyla sol ayağın üzerine binecek. Parmaklar sağa doğrudur. Kalçalar bunların üzerine oturacak. Secdeye gittiği dizler yekdiğerine yapışık bir halde ayaklar aynen kalacak. Sebep: Ne yapacaksın. Her şeyi öğren amma bazılarını da dinle. İster yap. İster yapma. Öğrenip de yapamazsan sana öğreten de sen de sarsılırsın; iyi olmaz. Bazı mesele ve konularda insanların sessiz olması lâzımdır. Namazdaki tadil-i erkân, vücut hareketlerine dimağı düşünce ve aynı zamanda o anda husule gelecek uzviyet kimyasıyla alâkası vardır. Namazda huşu, bu sûrette husul bulur. Huşu gürültüden uzak, insanın kendi kendisiyle yalnız kalmasıdır. Bilir misiniz? Gürültü, kanda dimağda potasyum muvazenesini bozar. Ani hiddetlerde bu muvazene yine bozulur. Delilerde potasyum muvazenesi bozuktur."[1069]

[1069] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 4, s. 47.

1.7.2.9.Namazda Selam Vermenin Hikmeti

Ruhun levh-i mahfuzdan ayrılıp anne rahmine geldiği zaman iki yavru melek ile birlikte geldiğini, bunların da Hafaza melekleri olduğunu söyler. Bu meleklerin, insan, kendisinde bulunan ilahî emaneti cüz'î irade ile kötüye kullanmaya gitmesin, haramdan, fenalıktan uzaklaşsın diye insanı ikaz edip doğru yola sevk eden, iyi ile kötüyü ayırmayı akla ilham eden hususî melekler olduğunu, namaz kılan bir insanın vehleten (ansızın) doğru yola devam eden, fenalıklardan kaçan bir insan olarak kabul edileceğini vurgulamaktadır. Bundan dolayı namaz kılan müminin, sağa ve sola selam vermesinin Hafaza meleklerinin selam ve teşekkürü olduğunu ifade etmektedir. Sağdaki meleğin cana ait "*Hayy*" esmasının hâdimi olduğunu, soldaki meleğin ise ruhun hâdimi olduğunu, sağın âhirete, tekrar dirilecek cesetteki Hayy'a, solun ise dünyaya selamını ifade ettiğini, bunun bir nevi dünyada imtihan geçiren ruha selam olduğunu, hepsinin birlikte cesedin ruha, ruhun cesede karşılıklı selamı olduğunu belirtmektedir. Topraktan halk olunan cesedi temiz tutmak, alındığı gibi geri vermek niyetinde olan cesedin hayy ile birlikte toprağa götürüleceğine dair olan vefanın bozulmadığını burada ruh ilan ediyor anlamına geldiğini söyler.[1070]

1.7.2.10. Vakit

Münir Derman, namazın kendisinin, şeklinin, vakitlerinin de talim-i ilahi ile farz olduğunu belirtmektedir.[1071] Vakitleri girmeden namazın farz olmadığını, namazın insanı tabiat, madde elbisesinden soyduğunu ve imkân elbisesinden çıkardığını, aynı zamanda nasut zindanından azat ettiğini ifade etmekte ve "*Namazın bütün ibâdetlerin envaına Şâmil bir fihristi nuranî*" olduğunu söylemektedir.

[1070] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, s.119.
[1071] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s. 23.

Namazın, kula dergâhı ulûhiyette kendi aczini ilan ettirdiğini ve merhameti ilahiye önünde secde ettirdiğini de belirtmektedir.

Namazın farziyet ve beş vakit olmasına delil olarak "*Namazları ve orta namazı muhafaza edin. Allah'a gönülden boyun eğerek namaza durun*."[1072] âyet-i kerimesini göstermektedir. Bu âyetle tüm namazların muhafazasının emrolunduğunu, bir de salat-ı vustanın olduğunu, bir vasatı tasavvur edilecek cemiin en azının dört olduğunu, bunun ortası olması için beş olmasının gerektiğini vurgulamaktadır. Kur'an'da namaz vakitli olarak müminlere farz kılındı, Bakara âyeti de namazın vaktine vurgu yapmaktadır.

> "Namaz vakitlerinin de Cenâbı Hak "Kulum emrimi tuttu" diye (El-Gani) esması ile tecellîsi devamlı olduğundan, vakitte kula Allah'ın vereceği bir borç vardır... Kaza yalnız senin borcunu öder. Rızkın borcunu... O rızka haram karıştırma... El-Gani mukabilinde Allah bir şey istemez. Onun içine haram sokmazsan, tekrar Allah'ı borca sokarsın O sana bir borç verir, vakit bu borcun verileceği zamandır. Bu hediyemi kul alsın, mahrum olmasın diye namaz vakti de farzdır."[1073]

Namaz vakti girmeden namazın farz olmayacağını, namaz vaktinin ruh için, tadil-i erkânın, abdestin, ceset için, istikbal-i kıblenin, niyetin ruh ve ceset için farz olduğunu, vakit girmesi ile bunların hepsinin birden farz olduğunu söyler. "*Dünyanın her yerinde her an vakit vardır, arada boşluk yoktur.*" diye dünyanın küreselliğine atıfta bulunarak bir açıklama yapar. "*Vakit ruh için farz olduğuna göre abdest de ceset için farzdır. Ruh, cesette mekânda olduğuna göre, o halde abdestli olmak lâzımdır. O halde daima abdestli olmak da farzdır. Vaktin kazası, o halde yoktur. Namazın ise kazası vardır. Fakat her namazın değil."* diyerek ruhun bedende mekânda olduğu için, bedende bulunan ruha hürmeten devamlı abdestli gezmenin,

[1072] Bakara, 2/238.
[1073] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, ss. 96-97.

insanın kendisinde bulunan Hz. İnsan potansiyeline gösterdiği hürmetin *bir* yansıması olduğunu belirtir.[1074]

"*Ben Müslümanım*" diyen birinin sabah namazına kalkacağını, eğer namaz kılmamaktan utanmıyorsa, o kişinin İslâm olmadığını söyler. Bu meselede özür mevzu-bahs olmadığını, İslâm'da namazın bağışlandığı hiçbir makamın da olmadığını, "*Bizim namazımız kılınmıştır*." şeklinde konuşanların küfür içinde olduklarını ifade eder.[1075]

Namaz vakitleriyle ilgili olarak da şöyle söyler:

> "Namazın farz olmasının şartı vakittir. Vakit girmeden o namaz farz olmaz. Bu vakit insanın bulunduğu yere göredir. Namazın devamlı farz oluşu her an dünyada namaz vakti oluşundandır. Dünyanın yuvarlak olması güneşe göre bu vaktin hududunu çizer bir yerde şu namazın vakti bitti mi diğer bir yerde başlar."[1076]

Münir Derman, namaz vakitlerini takvim, saat ve dakikaların hakkıyla gösteremeyeceğini, güneş doğmadan ortalık ağarmadan sabah namazının kılınması gerektiğini söyler ve "*Bu senin borcunun vaktidir. Bu kulluğun borcu, şükrü içindir."*[1077]diyerek namaz vakitlerine gösterilmesi gereken hassasiyeti vurgular.

"*Ay için de birtakım menziller (yörüngeler) tayin ettik. Nihâyet o, eğri hurma dalı gibi (hilal) olur da geri döner."*[1078] âyetinde bir şeyin gizli olduğunu söyler. Diğer bir âyette Şems (güneş)'in sabit olduğunu, bütün seyyaratın ve dünyanın onun etrafında ve kendi etrafında döndüğünü söyler ve "*Niçin dönüyorlar, vakitler niçin güneş ile ayar edilmiştir. Sebep ve hikmetleri vardır*." diyerek tefekküre sevk eder.[1079]

[1074] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 4, s. 69.
[1075] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s. 97.
[1076] *Aynı eser*. ss. 96-97.
[1077] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s. 99.
[1078] Yasin, 36/39, 40.
[1079] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s.100.

Münir Derman, Dünyada her an farkında olmadan vaktin değiştiğini, bunun da güneşe göre olduğunu,[1080] bu sebeple dünyada her an namaz vakti olduğunu, kâinatın da devamlı bir tesbih, niyaz ve secde halinde bulunduğunu belirtir.[1081] *"Allah, geceyi gündüzün içine sokuyor; gündüzü gecenin içine sokuyor. Güneşi ve ayı, emrine boyun eğdirmiştir. (sahhara) Her biri belli bir süreye kadar akıp gider. Ve Allah yaptıklarınızı haber almaktadır."*[1082] Ayetinde *"Geceyi gündüzün içine sokar, gündüzü gecenin içine sokar"* ifadesinden dünyânın yuvarlak olduğu ve kendi ekseni etrafında döndüğü anlaşılmaktadır. Çünkü yuvarlak olan dünyâda bir taraf gündüzken, öbür taraf gecedir. Dünyanın dönmesiyle güneşe karşı olan tarafı arkaya geçer ve o taraf karanlık olur. Arkadaki karanlık taraf da güneşin karşısına geldiği için o da aydınlık olur. Böylece tıpkı ayette tarif edildiği üzere bir taraftan gece, gündüzün içine sokulurken bir taraftan da gündüz gecenin içine sokulmaktadır.[1083]

Müminlerin, ikindiye daha var, öğleyi kılarım, akşama var, ikindiyi kılarım, yatsıya var, akşamı kılarım, sabaha çok var yatsıyı kılarım diye debelenip durduklarını, bu hallerle Allah'a borcun ödeneceğini ama Allah'ın vereceği vaktin mükâfatının kaçırılacağını söyler. "*Vaktin hesabı vardır bu hesap ceza değildir. Namaz vakitleri de kadir gecesi gibi gizlenmiştir. Bu da bir hikmettir. Kul arasın bulsun."* diyerek, bilinenin aksine namaz vakitlerinin çok geniş zaman dilimlerinde olmadığını, namazın gerçek vaktinin gizli olduğunu, tam o vakitte kılındığı takdirde

[1080] Yasin, 36/38. "Güneş de kendi yörüngesinde akıp gitmektedir. Bu, mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen Allah'ın takdiri (düzenlemesi)dir."
[1081] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 1, s.100.
[1082] Lokman: 31/29
[1083] Veysel Kasar, "Yaratma Sıfatı Bağlamında Tabiat Kanunları", *Kelam Araştırmaları,* 8:1 (2010), s.231.

hakîkî mânâda edâ edilmiş olacağını ve Allah'ın vereceği mükâfatın alınabileceğini vurgular.[1084]

Münir Derman, namazların sünnetlerinin rekât sayılarından yola çıkarak detaylı bir açıklama yapar ve aslında sünnet namazların, vaktinde kılınamayan namazlar için kullara Resulullah (sav) hatırına bir mükâfat olarak vaktin borcunun ödenmesi amacıyla verilen namazlar olduğunu söyler ve şöyle açıklar:

> "Öğle namazı. Son sünnet 2 rekât teheccüd yerinedir. İkindi ilk gayr-i müekkede sünnet yatsıya mukabildir. Akşam 2 sünnettir, sabah yerinedir. Yatsı 4 gayr-i müekkede sünnet ikindi yerinedir. Böylelikle vaktin borcu bilinmeden verilmiş olur. Bu hal gece ile gündüze göredir. Sabah sünneti evvel iki rekâttır. Ve sünnet-i müekkededir. Akşam vakti çok kısa olduğundan sünneti sonradır. Bu sünnet başka yerdeki sabah namazı vaktidir. O vakti tamamlar. Akşam olurken başka yerde sabah henüz olmamıştır. Olunca akşam kılınmıştır. Akşamın sünneti sabah vakti girdiği için onun yerine geçer ve müekkededir. Öğle olurken başka yerde gece yarısıdır. Öğlenin son sünneti de ikidir. Teheccüd 2 rekâttır. Son sünnet gece teheccüd vakti girmiştir."[1085]

Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere, sünnet namazların rekâtları başka bir farz namazın yerine geçmekte ve bu Resulullah'ın (sav) namaz sünnetlerinde müekkede ve gayri müekkede olmak üzere ümmetine Allah'ın büyük bir lütfunu gizleyerek hediye etmesi anlamına gelmektedir. Gayr-i müekkede sünnetlerin vaktin darlığından dolayı olduğunu, abdest, gusül ve ibâdete ait bütün sünnetlerde birçok şeylerin gizlendiğini, ibâdet dışı, ahlakî, ruhî, nefsî sünnetlerde de Resulullah'ın kulluğunun gizli olduğunu söyler. Onun için şeriatın Resulllah'ın (sav) dışı olduğunu, bâtınî nurun aleni olduğunu ve o nur âleminin kapılarının da Resulullah'ın (sav) bütün sünnetleri olduğunu belirtir.

Münir Derman, sünnet namazların cemaatle kılınmamasındaki hikmeti ise şu şekilde açıklar: "*Herkes ayrı ayrı mukabil vakitlerin vakit borcundan istifade etsinler*

[1084] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s.100.
[1085] *Adı geçen eser,* s. 104.

diyedir. Herkes mertebesine göre kazanç bulur. Bunlar ümmetin gizli olan bu vakitlerden mahrum olmaması için Resule (sav) Hak tarafından verilmiş bir hüccettir. Sünnetlerle vakitlerin borcu ödenir. O hücceti, Resul (sav) kendi sünnetleri içinde gizlenmiştir."[1086]

Sabah namazının şükür namazı olduğundan sünnetinin önce, akşam namazının ise hamd namazı olduğu için farzının önce olduğunu söyler. Akşam namazının miraçta (Kâbe kavseyn)'de doğrudan doğruya Resul'e (sav) emrolunduğunu, (Kâbe kavseyn)'de bir yay miktarı Resulü Ekrem'in Allah'a (cc) yanaştığını belirtir. Sabah namazının ise miraçtan ayrılacağı zaman emrolunduğunu, sonradan âyet ile bildirildiğini ifade eder. Bu iki namazın emri sırasında vahiy meleğinin arada bulunmadığını, doğrudan doğruya Allah (cc) tarafından Resulullah (sav)'e direk emrolunduğunu belirtir. Adat-ı ilâhiyede değişiklik ve istisna olmadığı için âyetle de te'kiden Cebrail ile miraçtan sonra bildirildiğini söyler. Hakîkî namaz kılanın Resulü Ekrem'e en yakın olduğu zamanın sabah namazının sünnetini kılarken, Hak'la en yakın olduğu zamanın ise akşam namazının farzını kılarken olduğunu belirtir. Bunun için sabah namazının sünneti ile farzı arasında ve akşamın farzı ile sünneti arasında konuşulmaması gerektiğini ifade eder. Bu konu ile ilgili şöyle söyler:

> "Bunları yapabilirsen her halde Cenâbı Allah nasip eder namazın miraç olduğunu o zaman anlarsın, bize de dua edersin... Sözümüzü dinle. Karıştırma... Hakk'a kasem ederim ki bu söz doğrudur. Biz lâf ile senin arana girmek selâhiyetimiz olmadığı gibi bir hiçiz ne oluyoruz. Bu esrar ledünnî hareket ve fiillere girer. Ledünnî mânâya değil... Alıklaşma... Tehlikeli sırlardır burası... Elhamdülillah... Namaz beş vakittir niçin. Bu vakitlerde ne oluyor ki en kıymetli ibâdet olan namaz, bu tespit edilen vakitlerde kılınıyor. Ve vakit de farzdır. Bunu da bilmek lâzımdır. Amma kime? Onu bilen bilir."[1087]

[1086] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 1, s.105.
[1087] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 2, s. 86.

1.7.2.11. Sabah Namazı

Münir Derman, sabah namazının ibâdet namazı değil kulluk namazı olduğunu, bunun da insanın kulluğunu unutmaması için şükür namazı olduğunu söyler.[1088] "*Tam seher vaktinde, ses yoktur. O an, sabah namazı vaktidir. Bu namaz şükür namazıdır. Bu namaz seher vakti hürmetine emr olunmuştur. Bu lâf çok mühim bir sözdür. Bu vakit hakîkî İslâmın manevî tarafının Âdemiyet hamulesinin en büyük sır noktasıdır. Bu vakti kaçırmak insana çok şey kaybettirir ve ettirmiştir*" diyerek sabah namazının önemine vurgu yapar.[1089]

Sabah namazında uykuya dalmanın gafletin en büyüğü olduğunu ve ince mânâlar karıştırılırsa insanı küfre kadar götüreceğini ifade eder ve şöyle bir açıklama yapar:

> "Aman leş gibi uyumayın demektir bu. Allah yolunda olmak kolay iş değildir ağam. Aman kardeşim sabah namazını kaçırma. Cenâbı Hak insanların gaflette olduğunu ve bunun onlara lâzım olduğunu bildiği için sabah namazını vaktinde kılmazsan sünneti ile öğleye kadar kaza olmayarak kılma ruhsatı verilmiştir.[1090] Bu, vaktinde kıl emrinin kullara Allah'ın büyük bir rahmetidir. Öğleye kadar kılarım diye bu hususi rahmeti esirgeme. Allah bankasında senin hesabına biriksin. Yarın huzur-ı ilâhide çekini alırsın. Âyet mi istiyorsun benden serseri. "Vücuhun yevme izin nadıratın ila rabbıha nazıra"[1091]. Sabah namazını vaktinde erken eda edenlerin alnında (halının yaptığı iz değil ağam) "Min eseri's-sücûd."[1092] Onların alınlarında secdeden bir iz vardır. Onu ancak görebilenler görür, işte âyetteki onların alınlarındaki parlaklık aha bu izdir. O da sabah namazında elde edilir."[1093]

Sabah namazı kılmamanın kulluğu bir nevi inkâr olduğunu, ibâdet namazının ise öğle namazı ile başladığını, sabah namazının sünneti ile birlikte öğleye kadar

---

[1088] Derman, *Su 1*, s.40.
[1089] Derman, *Su 3*, s.32.
[1090] "*Bir sabah namazı sünneti ile beraber kaçırılınca, o günün güneş doğuşundan (kerahet vaktinin çıkışından) sonra istiva zamanına kadar bu sünnet farz ile beraber kaza edilir*." (Ömer Nasuhî Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, s.119.
[1091] Kıyamet, 75/22-23. "*O gün birtakım yüzler aydındır. Rablerine bakarlar*."
[1092] Fetih, 48/29.
[1093] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s. 89.

kılınabildiğini söyler. Sabah namazının tam vaktinde bazı hadiseler meydana geldiğini, bunlara dikkat ve tazim etmek gerektiğini söyler. "*Horoz sabahtan çok evvel uyanır... Ötmeye başlar. Ötmesi melâikeleri gördüğü içindir. Uzun bir müddet sonra seher meltemi eser. On dakika kadar sürer. O zaman yalnız hayvanlardan kuzu ve koyunlar meler. Sabah yıldızı kımıldar, rüzgar kesilir kesilmez şebnem düşer. Bir ot vardır ki şebnem içinden çıkar. Şebnem çıktı mı yıldız taş kesilir kımıldamaz. Tam sabah namazı vaktidir. Bu bahis çok uzundur. (Seher vakti ve şebnem) diye risalemize merak edenler müracaat edebilirler*." der ve sabah vaktinde meydana gelen doğa olaylarını tarif ederek bu vaktin anlaşılabilmesi için ipucu verir. "*Öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını da ibâdet namazı olarak söylersem huzurunuz kaçar, perişan olursunuz... İbâdet namazları ile Cenâb-ı Hak, kendilerine farz olan, yani Allah'ın sana rızık verdiğinden bu rızka şükran borcunu eksik etme, nankörlük hududuna girmemek için farziyet konmuştur... Biz size emrettik niye yapmadın diye, iradeyi cüziyeye hesap sorulsun diye farzdır*."[1094] diyerek diğer namazlarla ilgili de açıklama yapmıştır.

1.7.2.12. Teheccüd Namazı

Münir Derman, gecenin rûhanî, gündüzün cismani âlemin remzi olduğunu söyler. Her şeyin, karanlığın sonsuzluğunda parladığını ve kendilerini ancak karanlıkta gösterebildiklerini belirterek, karanlığın namütenahi mülk-i ilâhide aydınlığa nazaran çok galip olduğunu ifade eder. "*Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazladan bir ibâdet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, Rabbin seni Makam-ı Mahmud'a ulaştırsın*."[1095] âyet-i kerimesine atıfta bulunarak, bu emrin

[1094] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*. s 99.
[1095] İsra, 17/79.

"*Yalnız kalalım*"[1096] anlamına geldiğini söyler. Seher vakti, gece yarısından sonra sabaha doğru süzülen ve Resül-ü Ekrem'e farz olan teheccüd namazının âdeta "*makam-ı mahmud*"a selâm verdikten sonraki ânı, Hakk'a yönelip Nûr âlemine dalınan an gibi olduğunu belirtir.[1097]

Gece namazının Resulullah'a (sav) farz olduğunu hatırlatarak Kudret-i Sübhaniye'nin "Settar" esması kanalından tecellî ettiğini, gök cisimlerinin karanlıkta parıldamasının da karanlıkta yapılan ibâdetin daha parlak olacağına işaret ettiğini vurgular. Resulullah'ın (sav) Şakku'l-kamer hadisesi ile ilgili de şöyle bir açıklama yapar:

> "Niçin "Şakku'l-şems" değildir? Ruhanî âlemdeki nurun temsili kamerdir. Kamer aynı zamanda ruhun âlemi, Bedr-i tam zamanında ruhanî çalışmaya delalet eder. Gece namazı Resûl-i Ekrem'e farzdır. Hiç düşündünüz mü? Güneş aya giriyor. Niçin ay güneşe girmiyor? Hem ay küçük olduğu halde... Bu, bütün mevcudatın yok olacağına ve (Settar)'ın içinde kaybolacağına ve ruhun bakî olacağına işarettir. (Bu cümleyi bir-iki defa tekrar ederek okumanız rica olunur."[1098]

Yukarıdaki ifadelerinden anlaşıldığı üzere, bu dünya hayatında zâhirî olarak beden ruha göre baskın gibi görünse de, asıl olanın ruhanî âlem olduğunu, ruhanî âlemin canlandırılabilmesi için de gece karanlıkta ibâdet edilmesi gerektiğini belirtir. Teheccüd namazı kılmanın bir müminin manevî hayatı için çok önemli olduğunu vurgular, kendisinin 14 yaşından itibaren ölene kadar sürekli teheccüd namazını kıldığını söyler ve etrafındakileri de devamlı olarak bu namazı kılmaya teşvik eder.

[1096] Derman, *Allah Dostu Der Ki, s.*52.
[1097] Derman, *Su 3,* s. 33.
[1098] Derman, *Allah Dostu Der Ki,* s. 52.

1.7.2.13. Teravih Namazı

Teravih namazının neden 20 rekât olduğunu da şu şekilde açıklamaktadır.

Günlük namazların da 20 rekât olduğunu ifade ederek aşağıdaki tabloyu okuyucuyla paylaşmaktadır.

	Sünnet		Farz	
Müekkede	2		2	sabah namazı
Müekkede	6		4	öğle namazı
Gayr-i Müekkede	4		4	ikindi namazı
Müekkede	2		3	akşam namazı
2 Müekkede				
4 Gayr-i Müekkede	6		4	yatsı namazı
			3	vitir
	20	+	20=	40

1.7.2.14. Cenaze Namazı

Münir Hoca, cenaze namazının hazret-i insanın kıymetini bildiren bir namaz olduğunu ve bu namazın cesede değil ruha, nazargâh-ı ilahî olan kalbin hizasında durularak kılındığını söylemektedir. Herkesin cenaze namazının kılınmayacağını, Resul-i Ekrem Efendimize (sav) tarafı ilahiden ilham ile emir geldiğini, bir sahabenin ölümünde Resul-i Ekrem'in cenazeyi karşısına alarak ayakta namaz kıldığını ve ondan sonra meşru olduğunu belirtmektedir. Cenaze namazı, ruha kılındığı için yarısının tenzihî, yarısının teşbihî olduğunu ve rükû ile secdenin bu namazda bulunmadığını söylemektedir. Mürtedin, müşrikin, münafığın cenaze

namazının kılınmayacağını, cenaze namazında ezan okunmayacağını ve bu namazın yalnız İslam dininde yer aldığını, gelmiş geçmiş diğer dinlerde olmadığını da ifade etmektedir. Kur'an'ı Kerim'de cenaze namazı için sarih bir âyet bulunmadığını, Hicretin 9. Senesinde meşru olduğunu, farz-ı kifâye ve dua olduğunu vurgulamaktadır.

Münir Derman gerek eserlerinde gerek sohbetlerinde namaz ile ilgili pek çok ayrıntılar anlatmakta ve miraç olan namazın tarifini detaylı olarak vererek, ceset namazı kılmak yerine vuslat namazı kılmanın gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Namaz hakkındaki açıklamalarına baktığımızda pek çok mutasavvıfın anlattıklarıyla örtüşmekte ancak onlardan farklı mânâların da ortaya çıktığı görülmektedir.

Münir Derman, namazda vakit konusuna çok önem vermiş, vaktin bilindiği gibi geniş bir zaman diliminde olmadığını, bir an içinde bulunduğunu, yani namazın hâl olduğunu, Allah tarafından bunun gizlendiğini vurgulamakta ve vaktinde kılınan namazın hakîkî namaz olduğunu, Allah tarafından feyz ve nimet verileceğini, aksi takdirde sadece borcun ödenmiş olacağını ifade eder. Ayrıca, sünnet namazların rekât sayılarından yola çıkarak, aslında bu namazların, farz namazların vaktinde hâli ile hallenerek kılınmaması dolayısıyla Resulullah (sav) hatırına, Allah (cc) tarafından mümin kullarına verilen bir hediye olduğunu belirtir.

O, özellikle haram lokmanın namazlarından alınacak manevî huşu ve huzura engel teşkil edeceğini söyler. Namaz kılmamanın insanı küfre kadar götüreceğini, namazla imanın iç içe olduğunu vurgular. Namazları kılmış olmak için değil, Allah'ta fena bulmak için kılmak gerektiğini de söyler.

Aşağıda kendisi tarafından hazırlanmış namazla ilgili bir çizelge bulunmaktadır.[1099]

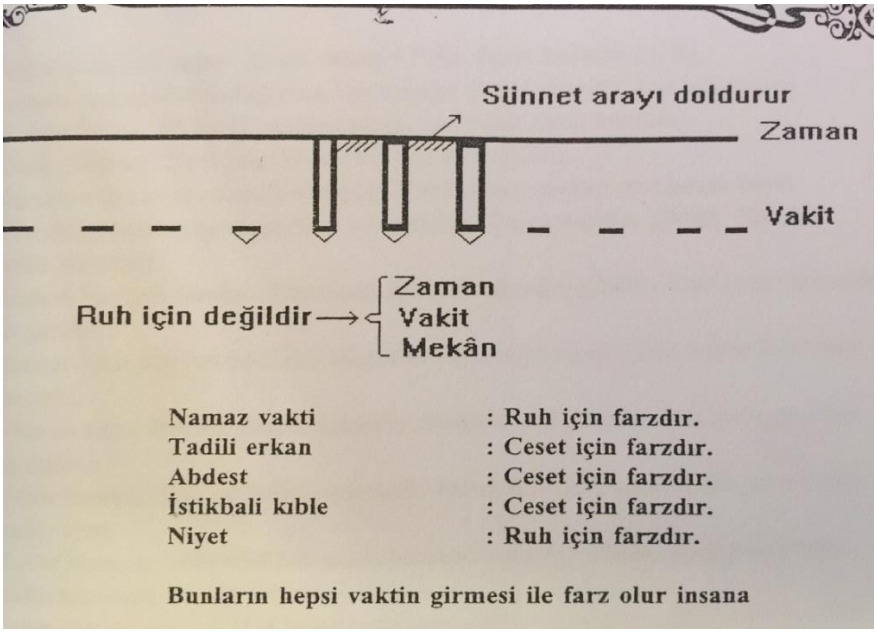

Burada bize göre "vakt" ve "niyet" içte yaşanan yapılanmadır. Buna da tasavvufta "hâl" denir. Ve ibnü'l-vakt, ebü'l-vakt kavramları bu hâli anlatırlar.

1.7.3. Ramazan ve Oruç

Kamerî yılın dokuzuncu ayıdır. Lügatta "*günün çok sıcak olması, güneşin kum ve taşları çok ısıtması, kızgın yerde yalınayak yürümekle ayakların yanması*" anlamında kullanılan ramad masdarından veya "*güneşin güçlü ısısından çok fazla kızmış yer*" anlamındaki "ramdâ" sözcüğünden türediği belirtilmektedir. Ayrıca, "*Yazın sonunda ve sonbaharın başında yağarak yeryüzünü tozlardan temizleyen yağmur*" mânâsındaki ramadî kelimesinden ya da "*kılıcı veya ok demirini inceltip*

[1099] Bu çizelge talebelerinden merhum Hüseyin Ayırgan tarafından şahsımıza verilmiştir.

keskinleştirmek için iki yalçın taş arasına koyup dövmek" anlamına gelen ramd masdarından türediği de ifade edilmiştir.[1100]

Kur'ân-ı Kerîm'de ismi zikredilen ve Allah katındaki kıymeti vurgulanan tek ay ramazandır.[1101] Hadislerde de Resulullah (sav) tarafından bildirilmiş, ramazan ayının önemini, başlangıç ve bitişinin nasıl tespit edileceği, süresi ve bu ayda yapılması tavsiye edilen ibadetlere ait pekçok rivâyet bulunmaktadır. Peygamber (sav), ramazan ayını mübarek bir ay olarak tanımlamakta ve bu ayda cennet kapılarının açıldığını, cehennem kapılarının kapandığını ve şeytanların bağlandığını[1102]ifade etmekte, aynı zamanda inanarak ve karşılığını sadece Allah'tan bekleyerek ramazan orucunu tutan kişinin geçmiş günahlarının affedileceğini[1103] müjdelemektedir. Peygamber (sav)'in de bu ayda manevî hayatına daha fazla ehemmiyet verdiği, Kur'an-ı Kerim'i Cebrâil'le karşılıklı okudukları,[1104] son on gününde itikâfa girerek sürekli ibadetle meşgul olduğu ve hâne halkını da teşvik ettiği[1105] rivayet edilmektedir. İbâdet, sabır, rahmet, bağışlanma ve bereket ayı olarak kabul edilen bu mübarek ayın, âyet ve hadislerde bin aydan daha hayırlı olduğu bildirilmektedir.[1106]

[1100] Hacı Mehmet Günay, "Ramazan maddesi", *DİA*, 2007, c.34, ss.433-435.
[1101] Bakara 2/185*:"(O sayılı günler), insanlar için bir hidâyet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur'an'ın kendisinde indirildiği Ramazan ayıdır. Öyle ise içinizden kim bu aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsin. Kim de hasta veya yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun. Allah, size kolaylık diler, zorluk dilemez. Bu da sayıyı tamamlamanız ve hidâyete ulaştırmasına karşılık Allah'ı yüceltmeniz ve şükretmeniz içindir*."
[1102] Buhârî, "Śavm", 5; Müslim, "Śıyâm", 1, 2.
[1103] Buhârî, "Śavm", 6; Müslim, "Müsâfirîn", 175.
[1104] Buhârî, "Śavm", 7; Müslim, "Feżâil", 50
[1105] Buhârî, "Leyletü'l-Ḳadr", 5; Müslim, "İtikâf", 7, 8
[1106] Kadr 97/3; Nesâî, "Śıyâm", 5.

Münir Derman, Kur'anı Kerim'in bu mübarek ayda lâhud âleminden inmeye başladığını ve hicretin ikinci yılında, kıblenin Kudüs'ten Kâbe'ye dönüşünden bir ay sonra orucun emrolunduğunu söyler.[1107]

İslâm'ın beş şartından biri olan "oruç" kelimesi ise, Arapça 'savm'ın Farsça karşılığı olan rûze kelimesinin Türkçeleşmiş şeklidir. Sözlükte "*bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak*" anlamına gelir. Terim olarak ise, tan yeri ağardıktan sonra başlayıp güneş batana kadar ibâdet niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmak şeklinde ifade edilir.[1108] O*rucun başlangıcı imsak kelimesiyle ifade edilmekte,* orucun bitirilmesine de iftar denilmektedir.[1109] Ramazan orucunun farz ibâdetlerden olduğu kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Kur an-ı Kerim'de orucun farz olduğunu bildiren âyetlerin meali şöyledir:

> "Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı. Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidye verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidyeyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilirseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır. O sayılı günler, insanlar için bir hidâyet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur'an'ın kendisinde indirildiği Ramazan ayıdır. Öyle ise içinizden kim bu aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsin. Kim de hasta veya yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun. Allah, size kolaylık diler, zorluk dilemez. Bu da sayıyı tamamlamanız ve hidâyete ulaştırmasına karşılık Allah'ı yüceltmeniz ve şükretmeniz içindir."[1110]

Hz. Peygamber de orucun faziletlerini açıklamış, hem soyut anlatımlarla hem somut örneklerle bu ibâdetin ahlakı güzelleştirmedeki önemini vurgulamıştır. Allah'ın rızasını kazanabilmek için ramazan ayında oruç tutanların günahlarının

[1107] Derman, Kaset 19.
[1108] Ali İhsan Yitik, "Oruç Maddesi", *DİA*, 2007, c.33, s.414.
[1109] Ali İhsan Yitik, "İslâm'dan Önceki Dinlerde Oruç", *DİA*, 2007, c.33, ss.414-416.
[1110] Bakara 2/183- 185

bağışlanacağını[1111] ve cennette yüksek derecelere nail olacaklarını[1112] haber vermiştir.[1113] Ayrıca "*Oruç tutunuz ki, (madden ve mânen) sıhhat bulasınız!*"[1114] gibi orucun sağlık için yararlı olduğuna dair hadisler de bulunmaktadır.[1115]

Âyetler ve hadislerin yanı sıra tasavvuf literatüründe de oruç ibâdeti çok detaylı olarak incelenmiştir. Fıkıh ilmi açısından oruç ibâdetinin gerçekleşmesi için gereken zâhirî şartlar ve hükümlerden bahsedilmekte ancak orucun amacı, hikmeti, ruh ve beden üzerindeki etkileri gibi konulara değinilmemektedir. Mutasavvıflar, fıkhî açıdan verilen tüm bilgileri hassasiyetle uygular ancak onlar orucun bâtınî (manevî) etkilerine de çok önem verirler. Orucun riyazet ve çile yönü üzerinde duran sûfîler, orucun nefis için bir tür işkence olduğunu, kişinin en büyük düşmanı olan nefsin ancak aç bırakılarak disiplin altına alınabileceğine inanırlar.[1116]

Oruçta asıl amaç nefsi baskı altına alarak terbiye etmektir. Vücut gıdalarla, ruh ise ibadetlerle beslendiği için insanın aldığı gıdaları azaltması ve ibadetlerini artırması ruhun bedene karşı hâkimiyetini sağlayacak ve kul da bu vesileyle zaman ve mekânla bağlı olan beden bağından kurtularak ilâhî âleme yükselme imkânına kavuşacaktır.[1117]

[1111] *"Kim, faziletine inanarak ve karşılığını Allah'tan bekleyerek ramazan orucunu tutarsa, geçmiş günahları bağışlanır."* (Buhârî, Îmân 28, Savm 6)

[1112] "*Oruçlunun rahatlayacağı iki sevinç anı vardır: Birisi, iftar ettiği zaman, diğeri de orucunun sevabıyla Rabbine kavuştuğu andır*." (Buhârî, Savm 9; Müslim, Sıyâm 163); "*Cennette reyyân denilen bir kapı vardır ki, kıyamet günü oradan ancak oruçlular girecek, onlardan başka kimse giremeyecektir. Oruçlular nerede? diye çağrılır. Onlar da kalkıp girerler ve o kapıdan onlardan başkası asla giremez. Oruçlular girince o kapı kapanır ve bir daha oradan kimse girmez*." (Buhârî, Savm 4; Müslim, Sıyâm 166.) Ayrıca Bkz. Buhâri, "Savm", 2, 4, 8, 9; Nesâî, Sıyâm, 39.

[1113] İbrahim Kâfi Dönmez, "İslâm'da Oruç", *DİA*, 2007, c. 33, ss. 416-425.

[1114] Heysemî, 203 III, 179.

[1115] Heysemî, lll, 179.

[1116] *Allah (cc) nefse: "Ben neyim, sen nesin?" diye sorar. Nefis: "Ben benim, Sen sensin." Diye cevap verir. Allah bunun üzerine nefsi cezalandırır ve tekrar aynı soruyu sorar. Nefs yine enâniyetten vazgeçmez ve aynı cevabı verir. Bunun üzerine Allah (cc), nefsi aç bırakır. Yine aynı soruyu sorar. "Men ene? Ve mâ ente?", Nefis bunun üzerine "Ente Rabbiye'r-Rahîm. Ve ene abdüke'l-âciz." yani, "Sen benim Rabb-i Rahîmimsin. Ben ise senin âciz bir kulunum"diyerek cevap verir*. (Bkz. Ahmet Bîcan Yazıcıoğlu, *Âşıkların Nurları Envâr'ul Âşıkîn*, Kervan Kitapçılık, İstanbul 1973, s.74.)

[1117] Süleyman Uludağ, *Hayata Sûfî Gözüyle Bakmak,* Dergâh Yay., İstanbul 2015, ss.70-82.

Münir Derman, orucun hem fıkhî, hem ruhî hem de bir tıp doktoru olması sebebiyle sağlık yönü ile ilgili detaylı açıklamalar yapmıştır. Müslümanların en büyük ibâdetlerinden biri olarak ifade ettiği orucun hiçbir şekilde içine riyâ giremeyeceğini söyler. Bu ibâdetle, insan ruhunun, maddî bağlarından belirli bir müddet ayrılarak manevî bir inşirah ve istirahate çekildiğini ifade eder. *"Hazret-i Resûl'e vahy olunan Kur'ân-ı Kerim'in bildirdiğine göre oruç, Allah'ın, kendisine inanan ve tapanlara bir emr-i mübarekidir. Gün doğmadan başlayan, güneş batıncaya kadar her türlü yeme ve içmeden, telezzüz-i şehvaniden kendisini kendi kendine men'eden oruçlu bir insanın salabet-i ruhiye ve ruhaniyesi önünde hiçbir mantık eğilmeden kendisini geri alamaz."*[1118] diyerek bu ruhanî ibâdet karşısında akıl ve mantığın saygıyla eğileceğini imâ etmektedir.

1.7.3.1.Oruç'un Hikmeti

Orucun insan ruh ve maddesinin İlahî banyosu olduğunu söyleyen Münir Derman, her ne kadar oruç insana vehleten aç durmak gibi gelse de, aç durmakla ceset zevk duyarsa, orucun mânâsının ortaya çıkacağını, açlıktan sıkıntı duymanın, hakîkî orucun mânâ ve mefhumunun dışında olduğunu söyler. Yani oruç tutarken zevk alındığı takdirde orucun hakîkî mânâsının hissedilebileceğini ifade eder. "*Oruç, ceset ile ruh tevhidini husule getirmektir*." diyerek, oruç ibâdetiyle aslında ruh ile bedenin manevî bir ortak paydada buluşarak tevhid (birlik) meydana getirdiğini belirtir. Oruçta nefs bir süreliğine de olsa ruhun emrine girmekte ve bu sayede bedenle ruh birliği sağlanmaktadır.[1119]

[1118] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s. 61.
[1119] *Adı geçen eser*, s.68.

Oruçta sabır, tahammül, kendine hâkimiyet, sinirlerini dizginlemek, kanaat miktarının ölçülmesinin Allah tarafından murat edildiğini ve normal uzviyet için; İlahî, sıhhi bir öğütün, emir şeklindeki tecellîsinin gizli olduğunu söyler. Oruçta, insanın, helal yemeğinden, arzularından, isteklerinden ruhen ve maddeten sıyrılarak, yükseklere tırmanışının gizli olduğunu, bu yükselişteki zevkin, insanın anlama ve kavrama derecesine göre değişeceğini, bu dereceye göre de uzviyetin bir dinlenme ve tasfiyesinin husule gelmekte olduğunu vurgular.[1120]

Oruçlu insanın, büyük bir sabır ve sükûn heykeli gibi, daima sakin ve etrafına gâyet rahim ve şefkatli olması gerektiğini söyler. Yemeğe hasret açgözlülüğü, etrafına çatmak asabiyeti gibi hallerle bocalayanların, gıybet eden, yalan söyleyen, kalp kıran, insanlara kötü nazarla bakanların hakîkî oruç tutmuş olamayacaklarını, bu kişilerin ancak sabahtan akşama kadar boş yere aç durmuş olacağını ifade eder. Nitekim Peygamber (sav) de bir hadis-i şerifinde "*Nice oruç tutanlar vardır ki, elde ettikleri yalnızca açlık ve susuzluktur*" buyurarak bu konunun ne kadar hassas olduğunu vurgulamıştır. Münir Derman, oruçta Allah'ın kuluna vereceği en büyük mükâfatın gizli olduğunu ve abdestli olmak gerektiğini de vurgular. Orucun hakîkî mânâsını kavrayabilmek için tamamen sakin ve gevşemiş olmak gerektiğini söyler.[1121]

> "Oruç'ta er-Rezzak esmasının, kemal-i edep ve tazimle bir tarafa bırakılıp el-Hayy esması ile Hayy'ın membaı olan Hayy-ı lâyemutun huzuruna çıkmak vardır. Oruçluda akşama doğru bir zevk hissi başlar. Bu his: 1- Uzviyetin yemeğe karşı duyduğu hasretin giderileceğini ruh vasıtası ile öğrendiği için, vücuttaki hafiflik zevkidir. Bu zevk makbul değildir. Zira bu memnuniyet verdiği itaatten duyulan mecburi uzvi açlığın bağırışıdır. 2- Ruhun duyduğu hafiflik ve dumanlanmadır ki bu da riyazetin uzviyet ve ruha vereceği hasletlerin, manevî yükselişin disiplinine alışmamış insanların, bir emri yerine getirmelerinden doğan, tatlı bir histir. Bunun da arkasında, yine uzviyetin gizli açlık feryadının, edeben teskin edilişindeki çabalama mevcuttur. Hâlbuki orucun ve az yemenin hikmeti, manevî âlem hazinelerinin

[1120] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.68.
[1121] *Aynı yer.*

> kilididir. Batın gönül pınarları, açlık ve oruç bereketi ile fışkırır. Herkesin aynada gördüklerinden daha fazlasını, bir tuğla parçasında görebilirsiniz. Hakîkî oruçlu bir insanda: simada Rahim esmasının tatlı soluk rengi, gözlerde ötelerin ötesine bakan tatlı bir halavet, dilde fazilet, adalet, şefkat ve doğruluk süzgecinden süzülmüş, inci gibi kelime ve sesler doludur. Ne mutlu böyle insana. Hayy esmasının tecellîsi olan insan, bu esmayı er-Rezzak esması ile değil de Hayy'ı Hay ile beslerse daima hayy olur. Ecel, insana er-Rezzak esmasının Hayy'dan elini çektiği dakikada gelir. Mevlâna on yedi gün gece ve gündüz ağzına bir şey koymamış ve on sekizinci günü "Öyle bir hamle yaptım, uçtum, uçtum Hayy-ı layemuta kavuştum." diye bağırmıştır. Oruçla, Halik bu ince kavuşma yolunu, müminlere hediye etmiştir. Anlayana ne mutlu."[1122]

Peygamber (sav)'e atfedilen "*Ölmeden evvel ölmek*" ifadesinin "*er-Rezzak ile değil Hayy ile Hayy-ı devama çalışınız. O zaman daima Hay olursunuz"* anlamına geldiğini, bunun ise anlaması zor bir sır olduğunu, murad-ı ilahinin böyle olduğunu, bu murad-ı ilahide çok büyük bir hikmetin gizli olduğunu söyler. Bu ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla aslında insan nefsini, ruhunun hâkimiyetine alabilirse, hayatını idame ettirebilmesi için gereken yeme, içme, uyku gibi dünyevi ihtiyaçlara gerek kalmayacak ve bu ihtiyaçlar Allah (cc) tarafından karşılanacaktır. Bu sayede hayatta kalmak için gereken er-rezzak esmasının yerini daima canlı anlamına gelen el-hayy esması alacaktır. Savm-ı visal olarak bilinen ve arka arkaya birkaç gün oruç tutmak, Peygamber (sav) tarafından bizzat uygulanmış ancak O, "*Visal orucu tutmayınız*" demiş, "*İyi ama sen tutuyorsun*" diyenlere, "*Ben sizin gibi değilim. Ben gecemi Rabbımın yanında geçiriyorum. O bana yedirmekte ve içirmektedir*" demiştir. Buradan anlaşıldığı üzere, Peygamber (sav), manen Allah tarafından beslenmekte, ruhen de güçlü olduğu için yemek yeme ihtiyacı bedenen hissetmemektedir. Buna sûfilerin hayatlarından örnekler göstermek de mümkündür. Sehl b. Abdullah Tusterî'nin her on beş günde sadece bir kere, ramazanda ise ayda bir kere yemek yediği[1123], İbrahim b. Edhem (ö. 777), Sehl b. Abdullah Tüsterî (ö.896), Şeyh Ebu

[1122] Derman, *Allah Dostu Der Ki,* s.68.
[1123] Kuşeyrî, *er-Risale,* s. 332.

Nasr Serrâc (ö.988) ve daha pek çok sûfînin Ramazan ayının başından sonuna kadar hiçbir şey yemediği rivâyet edilmektedir.[1124]

Münir Derman bu kişilerle ilgili olarak, "*Allah yolunda ölenler, ölmemişlerdir*" der ve bu kişilerin Allah'ın her canlıya verdiği er-Rezzak'tan zorla nasibini kesmek arzusunu taşıyan, bin bir türlü vesilelerle ve perdeli şekillerle Hayy'lıklarını Hay ile birleştirip, ortadan er-Rezzak esmasının kaldırılmasına uğraşanlar olduğunu söyler. Birçok hastalıklarda perhizin, hastanın iyi olmasında en büyük amil olduğunu, bunun Hayy'ın Hayy'dan medet dileyerek, boşalan enerji akümülatörünü doldurması anlamına geldiğini, Hayy'ı, Hayy ile beslemeğe çalışanların ise velîler olduğunu vurgular. Aslında marifetullaha eren bir kul artık Allah'ta yok olarak aslında gerçek varlığı bulmuş, gerçek diriliği yakalamış, bu sebeple de avamın hayatını idame ettirebilmesi için gereken yeme, içme ve uyku gibi ihtiyaçlara onun için artık gerek kalmamıştır. Münir Derman da, "*Bu kadar nezaketle emir buyrulan oruçta nasıl büyük bir sır, derin bir hikmet, huzur ve felah olduğunu artık siz düşünün*"[1125] diyerek âdeta oruçta marifetullah sırrının nakşolduğunu onun için de Allahu Teâla'nın "*Âdemoğlunun her ameli kendisine aittir. Oruç ise öyle değildir. Oruç bana aittir, onun mükâfatını ben vereceğim*"[1126]buyurduğunu belirtir ve bu kudsi hadisi şu şekilde açıklar:

> "Oruç bir nevi ruhun banyosudur. Cenâbı Allah şunu yaparsan şunu veririm, bunu yaparsan bunu veririm, şunu yaparsan şu cezayı veririm der. Fakat vereceği mükâfatı doğrudan doğruya kendisiyle değil, kendi esmalarından tecellî eden, menevişlerle, mükâfatlarla, rızıklarla mükâfatlandırır. Hâlbuki oruç için diyor ki: "Doğrudan doğruya onun mükâfatını ben vereceğim". Çünkü oruçta hile yoktur. Namazda hilemiz olabilir. Kıbleye çevrildiğiniz zaman aklınız başka tarafa gidebilir, binanın yıkılacağını hissetseniz namazı bırakıp kaçabilirsiniz. Fakat oruçta hile yoktur. Doğrudan doğruya Allah'la beraberdir insan. "Ya Rabbi sen bana rızık veriyorsun, ben rızkı da tepiyorum. Ben Hayy'ınla Hayy'la senli benli konuşacağım." demektir.

[1124] Hücvirî, *Hakikat Bilgisi Keşfu'l-Mahcûb*, s. 385.
[1125] Derman, *Allah Dostu Der Ki,* ss.68-70.
[1126] Fikret Karapınar, "Hadis Şerhlerinde Kullanılan Yorumlama Biçimleri "…Oruç bana aittir…" Hadisi Örneği, *Marife*, y.9, sy, 1, 2009, s.91.

> Resulullah (sav) demiş ki "Cenâb-ı Allah'la öyle anım olur ki, aramıza ne bir neb-i Mürsel, ne bir melek-i mukarreb girebilir."[1127] Bu aynen Resulullah'a (sav) inanan sizin gibi nurlu Müslümanlarda da aynen böyledir. İşte oruçta aranıza ne Nebi girebilir ne melek girebilir, hele şeytan oruçlunun yanına yanaşamaz. Çünkü oruçlu bir adam Hazret-i insandır. Meleklerin secde ettiği, Tahiyyat secdesi yaptığı o insandır."[1128]

Yukarıdaki ifadelerde geçen "*Ben Hayy'ınla Hayy'la senli benli konuşacağım*" cümlesi, oruçla ilgili önemli bir sırrı gözler önüne sermektedir. Oruç tutan bir mümin, Allah'ın "er-Rezzak" esmasını bir süreliğine bırakır ve yemek ve içmek gibi bedensel ihtiyaçlarına sırf Allah rızası için ara verir. Bu durumda Allah'ın "Hayy" esmasını ön plana çıkartır, rızıklarla hayatını devam ettirmek yerine Allah'ın "Hayy" sıfatıyla yaşamaya çalışır. Allah'ın bu sıfatını ön plana alması da Derman'ın söylediği "*Hayy'la senli benli olmak*" anlamına gelmektedir. Buradan da orucun el-Hayy ile ilgili hikmeti ortaya çıkmaktadır.

Münir Derman, oruçta insanın Allah'a benzemek ve Allah gibi olmak sırrının bulunduğunu, hakîkî mânâsıyla oruç tutabilen bir kulun ilahî, rabbanî sıfatlara bürünerek nefsini ruhunun emrine alacağını ifade eder. Kulun hayatta kalabilmesi için gerekli olan yeme ve içmenin er-rezzak ismiyle vuku bulduğunu, ancak oruçlu bir kulun er-rezzak esmasını geri plana atarak, el-Hayy esması ile hareket ettiğini ve bu şekilde Allah'ta kaybolarak marifetullah sırrına mazhar olabileceğini vurgular. Bu ibâdete riya giremeyeceğini, hakkıyla eda edebilmek için ise abdestli bulunmak, yalan, gıybet, öfke, şehvet gibi duygulardan sıyrılmak gerektiğini vurgular. Aynı

[1127] Bazı tasavvuf kaynaklarında hadis olarak zikredilen "*Lima'allahi vakt Lî maallahi vakt lâ yeseunî fîhi melektin mukarrab ve lâ nebiyyün murselun"* şeklindeki ifade muhaddislerin ölçülerine göre hadis değildir. Tirmizi hadisin garib olduğunu söyler. Tirmizi, Tefsir, 57; İbn Hanbel, 2/370; Sehavi, 543; Aclûnî, 11/153. Ayrıca tasavvuf literatürünün önemli isimlerinden Kuşeyri'nin er-Risale, İbn Arabi'nin Fususü'l-Hikem, İmam-ı Rabbani'nin *Mektubat* adlı eserlerinde de bu ifadeye yer verilmediği belirtilmiştir. (Bkz.Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2001, s. 80.)

[1128] Derman, Ankara vaazları, Kaset 5. 59. Dakika sayfa 29. Ayrıca bkz. Bant 09

zamanda sağlık açısından da vücudun perhize sokularak yenilendiğini, ruhun da bir süreliğine de olsa ön plana çıkabildiğini belirtir.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşıldığı üzere, Allah (cc), insanlara ödül ve ceza vereceğinden bunu esmalarından tecellî eden şekillerde verecek ancak oruç ibâdetinde kullarını "bizzat" mükâfatlandıracaktır. Orucun ikinci hikmeti, oruç tutan kul ile Allah'ın arasına hiçbir kimsenin giremeyeceği yönündedir.

Münir Derman, orucun amel-i zâhir değil bir sırr-ı bâtın olduğunu söyler. "*Orucun mükâfatını bizzat Ben vereceğim"* hadis-i kudsisi ile ilgili ayrıca şöyle bir açıklama yapar:

> "Diğer bütün ibâdetlerde kul Hakk'a yanaşmaya doğru seyreder. Oruçta ise Hak insana doğru seyreder. Oruçlu bir insan hazret-i insandır. Burada Kul Huvallahu Ahad süresinin bir nebze sırrının tefsiri gizlidir. Oruçlu bir insan şu âyeti kerime ve hadisi kutsilerin âdeta tecellî mihrakı olur. "*Ben size şah damarınızdan daha yakınım"*[1129] *"Bana bir adım yanaşana ben on adım yanaşırım"*[1130] *"Ben kulumla görür kulumla işitirim*."[1131] Oruç aç durmak değildir. Orucun hususi ufkunda erenlerin diyarı gizlidir. Oruçlu bir insan hazreti insandır, "*İnsanda zâhir olduğum gibi hiçbir şeyde zâhir olmadım*." Farz Allah'ın sevdiği ve onu korumak istediği mahlûka bir iltifatıdır. Bu iltifata biz farz diyoruz. Farz Hakka yanaşmak için bir mecburiyettir. Oruç hazreti insana mahsustur. Cenâb-ı Allah orucun mükâfatını bizzat ben vereceğim buyuruyor. Peki diğerlerinin mükâfatını kim veriyor?"[1132]

Münir Derman, "*Namazda kul Allah'a yanaşır, oruçta Allah kula yanaşır*."[1133] diyerek, orucun, insanın teklik (vahidiyyet) tarafını takviye için tutulduğunu söyler ve "*Oruç insanın tek oluşunu ve Hak'tan bir parça olduğunu fiilen ikrardır*."[1134] der. Bu ifadesinden de orucun 3. Hikmeti ortaya çıkmaktadır.

[1129] Kaf, 50/16: "*Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseyi de biz biliriz. Çünkü biz, ona şah damarından daha yakınız*."
[1130] Buhari, Tevhid 50; Müslim, Zikr 2, (2675).
[1131] Taha, 20/46: "*Allah, şöyle dedi: "Korkmayın, çünkü ben sizinle beraberim. İşitirim ve görürüm."*
[1132] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, ss.159-160.
[1133] *Aynı eser*, s. 98.
[1134] Derman, *Su 1*, s. 27.

Allah'ın imzası dediği ihlas suresinde[1135], "*O doğurmadı, doğrulmadı ve Hiçbir şey O'na muhtaç değildir*" âyetlerine atıfta bulunarak "*Oruçla, sana senden yakın olan Allah gibi olmaya savaş, melekleşmeye bak. Aç mideyle insan aynada göremeyeceğini bir kiremit parçasında görür. Oruç ömrü de uzatır. Ömür uzar mı? Allah indinde tespit edilmiştir, doğduğun dakika ve ruhların mahvolacağı dakika değişmez. Ömrün uzaması demek, ibâdetlerini mümkün olduğu kadar fazla yapmak için cesette ruhun kalmasıdır. Ömür aç durmakla uzar*."[1136] Der.

Orucun, cesedin ruha tabi olduğunu basit olarak ifade ettiğini,[1137] nefsin insan ile Allah arasında perde olduğunu, bu perdenin de oruçla inceldiğini söyler. Yani insanı Allah'tan uzaklaştıran gaflet perdeleri oruç vesilesiyle incelecek ve kul bu perdelerin arkasında saklı olan Rabbinin cemalini görebilecektir. Münir Derman, "*Unutma. Kendini bir ekranda görüp işiten insan işte bu perdenin içindeki gönüldür. Kimse (gönülü) tarif edemez. Edilmez de. Gönül, insanın gölgesinin gölgesinin manevî görünmez gölgesidir*."[1138] diyerek âdetâ gölgelerin gölgesindeki gönle ulaşabilmenin sırlarını vermektedir.

Orucun dilsiz bir vücut duası olduğunu söyleyen Münir Derman, oruçlunun "Settar" ile örtülü olduğunu ifade eder ve şöyle bir açıklama yapar: "*Bu ne demektir. Senin oruçlu olduğunu O'ndan başka bilen yok... Allah'ı görüyorsun ama sen farkında değilsin... Onun dışında değilsin unutma.*"[1139] Yani, Münir Derman'a göre, oruçta Allah insana yaklaşır, o zaman insan "Hazret-i İnsan" olur. "*Orucun*

[1135] İhlas, 112, 1-4
"*Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle.*
1- De ki; O Allah bir tektir.
2- Allah eksiksiz, sameddir (Bütün varlıklar O'na muhtaç, fakat O, hiç bir şeye muhtaç değildir).
3- Doğurmadı ve doğurulmadı
4- O 'na bir denk de olmadı."
[1136] Derman, Vaaz 01
[1137] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.40.
[1138] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s. 115.
[1139] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s. 6.

mükâfatını bizzat ben vereceğim" hadis-i kutsisi ile ilgili de "*Diğer ibâdetlerin mükâfatını başkası mı veriyor? O mükâfat nedir? Cesedi midir? Ruhi midir? Onu bir bilsen bütün günlerinin oruçlu olmasını istersin.*"[1140] diyerek, Allah'ın bizzat vereceği mükâfatın kul için ne kadar büyük bir değeri olduğunu ima eder ve "*Ne mükâfat ararsın. Allah sana yanaştı. Bundan büyük mükâfat mı olur... Allah nasıl yanaşır insana... Sende gizli olduğunu sana bildirir gafil... Dedik ya insanda sırrullah var*"[1141] der.

1.7.3.2.Orucun Fizyolojik Faydaları

Münir Derman, bir tıp doktoru olarak orucun insan sağlığı açısından faydalarını detaylı olarak incelemiş, eserlerinde ve sohbetlerinde bu mesele ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Oruçlu olan insanın mukaddes uzvî ve ruhî bir hale ulaşmış olacağını ifade eder. Tüm hastalıklarda "himye" yani perhizi tavsiye eden ve "tüm devâların başı budur"[1142] ve "*Oruç tutunuz ki sıhhat bulasınız*"[1143] diyen Peygamber (sav)'e atıfta bulunarak şöyle söyler:

> "Orucun maddî bakımdan vücut makinasına yaptığı büyük tesiri kısaca mütalaa edersek; yiyeceksiz kalış, ilk önce açlık duygusunu uyandırır, bazen sinir bozukluğu ve nihâyet yorgunluk hissini ortaya atar. Daha çoğu ruhî ve daha azı maddî gibi görünen bu rahatsızlıklar vücut makinasında ehemmiyetli olan birtakım gizli vücut çalışma hadiselerini tahrik eder. Karaciğerdeki şekerler, deri altındaki tabakalar ve adaledeki yağlar, beze ve karaciğer hücrelerinde proteinler harekete geçerler. Bütün uzuvlar, maddelerini, iç muhitin ve kalbin tamamiyetini muhafaza için, feda ederler. Bu suretle bir sene durmadan ve dinlenmeden çalışan insan makinası, necislerini temizler (detox) ve değiştirir. Bu değişme bir senelik yorulan ve kendisinde kimyevî birtakım maddeleri biriktiren uzviyetin insan ruhiyatı ve arzularına bağlı bazı itiyat ve isteklerini değiştirir; yerine daha taze, daha canlı, ruh ve madde çalışma sistemini husule getirir. Hastalıklarda, hekimlerin tavsiye ettiği istirahat, hasta uzviyetinin normal vaziyetini alması için vücudun hücrelerine yeniden bir hız vermekten başka bir gayeye matuf değildir. İnsanın farkına varmadığı uzviyetinin hücre ve nesiçlerinin bir senelik yorgunluğu, ancak oruç ile temizlenmek ve kuvvet bulmak

[1140] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s.36
[1141] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s. 199.
[1142] Derman, *Allah Dostu Der Ki,* ss.61-63.
[1143] Heysemî, 203 III, 179.

> imkânına sahip olur. Günün erken saatlerinden başlayarak, 12-14 saat aç duran bir uzviyetin maddî çırpınışı ile onun taşıdığı ruhun bir rahatlık deryâsı içinde çalkanışını, bu uzun saatlerin sona ereceği dakikalarda, duymak ve ondan ruhanî bir zevk hissesi koparmak itiyad-ı diniyesine malik insanlara, ne mutlu. 12-14 saatlik bu alışkanlığın verdiği ruhanî zevk tarif çerçevesine ve tavsife sığmaz... Ruh âdeta cesede küçük bir işleme kabiliyeti bağı bırakarak namütenahi kâinatın ihtizazları içine karışıyor... Fakat bu ihtizazlar ancak kâmil, bilgi ve ilim peşinde koşup onun verdiği büyük kuvvetle yoğrulmuş kafa taşıyan Müslüman insanlarda kendisini hissettirir... O halde oruç; insan ruhunun uzviyetine bir hız veren taahhüdüdür. Kur'ân-ı Kerim'e göre: İlâhî ve beşerî her taahhüt mukaddestir."[1144]

Orucun, uzviyetin her gün yapmağa ruhî ve fizyolojik olarak duyduğu mecburiyetlerin, bir anda irade ile durdurulup perhize geçmesi olduğunu ve orucun mecburi olarak, uzviyetin dinlenmeye sevk edilmesini sağladığını söyler. Bu ibâdetin emir olarak konulmasının ise tehir edilmemesi için gerektiğini, hastalıklarda, hastanın perhize sokuluşunun, onun iyiliği için bir mecburiyet olmasından kaynaklandığını ifade eder.[1145]

Oruç tutmak ve açlığın tıbbi açıdan önemi ve hastalıkları önlemedeki faydaları tıp alanındaki yapılan çalışmalarla da ortaya çıkmaktadır. 2016 Nobel Tıp ödülünü alan Japon bilimadamı Yoshinori Osumi, "Otofaji" ve açlık üzerine çalışarak bu alanda önemli bir çığır açmıştır. Otofaji, İngilizce "auto ve phagy" kelimelerinin biraraya getirilmesiyle oluşmuş ve "kendi kendini yeme" anlamına gelen bir terimdir. Hücre içi yıkım ve geri dönüşüm mekanizmasıdır. Hücre açlıkla karşı karşıya kaldığında besin elde edebilmek amacıyla hücrelerin içinde bulunan gereksiz yapıları parçalar, temizler ve vücudun çöplerini temizler. Böylece hücre enerji üretimini artar ve bağışıklık sistemi yenilenir. Açlık ve oruç erken yaşlanmayı önlediği gibi, pek çok hastalığın tedavi sürecinde olumlu katkıları olduğunu da kanıtlamıştır.[1146] Münir Derman'ın yukarıda açlığın vücutta meydana getirdiği

[1144] Derma *Allah Dostu Der Ki*, s.61.
[1145] *Aynı eser*, s.67.
[1146] Devrim Öz Arslan, Gözde Korkmaz, Devrim Gözüaçık, "Otofaji: Bir Hücresel Stres Yanıtı ve

olumlu dönüşümleri tıbbi olarak açıklaması Osumi'nin çalışmasıyla örtüşmektedir. Yani Derman, bundan neredeyse 40 yıl önce aynı şeyleri tıp bilimi açısındna dile getirmiştir.

Peygamber (sav), "*Her belanın başı tokluktur. Her belanın devâsı açlıktır*."[1147] diyerek bu konuyu yüzyıllarca önce ifade etmiştir. Nitekim pekçok sûfî açlık, az yemek ve oruç tutmanın hem ruhî hem de bedenî faydaları konusunda yorumlar yapmışlardır.[1148] Örneğin Şems-i Tebrizî, "*Rahatsızlıkların saldırısını, açlıkla engelliyorum. Onları açlık ve perhiz ateşiyle yakarım*"[1149] diyerek açlığın önemini vurgulamıştır. Gazalî de, az yemenin ödülünün sağlıklı olmak ve doktora ihtiyaç duymamak[1150] olduğunu söyleyerek yukarıda bahsettiğimiz modern tıbbın bulgularıyla örtüşen açıklamalar yapmıştır.

Münir Derman ayrıca, orucun her sene başka bir ay ve mevsimde gelişinin de dikkate şayan olduğunu söyler. Mevsim ve aylara göre doğanların karakter, bünye ve arzularını, beşeriyetin hâlâ tahlil etmeye uğraştığını[1151] söyleyerek, aslında her aya, her mevsime denk gelen Ramazan ayının, burçlara göre tüm insanlar için kapsayıcı yönünü vurgulamakta ve kendilerini gerçekleştirme noktasında astrolojik olarak gerekli olan hususları da kapsadığını ifade etmektedir. Bu açıklamalarıyla orucun astrolojik kronolojiye göre değerinin olduğu anlaşılmaktadır.

1.7.4. Hac

Ölüm Mekanizması", *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, c.2, sy.4, 2011, ss.184-192.

[1147] Hasan Aksoy, "Fevri'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.13-14-15, İstanbul 1997, s.125. Zikrettiğimiz bu hadis İbn Mâce, *Edeb*, 43; Müslim, Şi'r,10; Müsned, V, 352,357,361'de bulunmaktadır.

[1148] Bkz. Hülya Küçük, Zeynep Arzu Yeğin, *Tasavvuf ve Tıp Selim Kalbin Fizyolojisi*, Ensar Yay., İstanbul 2016, ss.132-139.

[1149] Şems-i Tebrîzî, *Makâlât*, s.231.

[1150] Gazalî, *İhya*, c.3, s.199.

[1151] *Aynı eser*, s.69.

Hac kelimesi, yönelmek anlamı taşımaktadır. Hacce fiilinin "*gelmek"*, "*yönelmek*", "kasıtlı yöneliş ve yürüyüş" gibi anlamları bulunmaktadır. Hac, İslam dininin temel ibadetlerindendir ve farz veya sünnet olarak Allah tarafından mümin kullarına emredilen amellerle Kâbe'ye yönelmeyi ifade etmektedir.[1152] Yani, İslamiyette kutsal kabul edilen yerleri (Kâbe, Arafat, Müzdelife, Mina), dinen belirlenmiş zamanlarda ibadet amacıyla ziyaret ederek, dinî vecîbelerini yerine getirmek için yapılan ibadettir.[1153]

İslâmî kaynaklara göre haccın geçmişi Hz. Âdem'e kadar uzanmaktadır. Bazı İsrâiliyat kaynaklı rivâyetler Kâbe'yi önce meleklerin tavaf ettiğini söyler. Hz. Âdem ile Havva'nın da yeryüzüne indirildikten uzun zaman sonra Arafat'ta buluştukları, Kâbe'nin etrafında meleklerle birlikte haccettiği[1154] ifade edilmektedir. Kabe, Hz. Şît zamanında onarılmış, Nûh tufanında kumlar altında kalmış, sonra Hz. İbrâhim ve oğlu İsmâil tarafından eski temelleri bulunarak tekrar yapılmıştır. "*Bir zamanlar İbrâhim, İsmâil ile beraber beytin temellerini yükseltirken...*"[1155] âyeti bu inşaat sürecini açıklamaktadır. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de Allah şöyle seslenmiştir:

> "İnsanlar arasında haccı ilân et ki gerek yaya olarak gerekse nice uzak yoldan gelen yorgun argın develer üzerinde kendilerine ait birtakım yararları yakından görmeleri, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine belli günlerde Allah'ın ismini anmaları (kurban kesmeleri) için sana (Kâbe'ye) gelsinler. Artık ondan hem kendiniz yiyin hem de yoksula, fakire yedirin; sonra kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirsinler ve o eski evi tavaf etsinler"[1156]

Yukarıdaki âyetten anlaşıldığı kadarıyla, insanları hac yapmaları için Kâbe'ye çağıran ilk peygamber Hz.İbrâhim'dir. Resulullah (sav), Allah'ın rızâsını kazanmak

[1152] İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab,* c.3, s.52.
[1153] Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, İstanbul 1991, Erkam Yay., s.559. Ayrıca bkz. Ömer Faruk Harman, "Hac maddesi", *DİA,* 1996, c.14, ss.382-386.
[1154] Muhammed Hamîdullah, *İslâm'da Hac*, çev. M. Akif Aydın, İTED, VIII/1-4, İstanbul, 1984, ss. 123-127.
[1155] Bakara 2/127.
[1156] Hac 22/27-29.

için hac görevini yerine getiren ve günahlardan sakınanların annelerinden doğdukları gibi günahlarından temizleneceğini ifade etmiştir.[1157]

Mutasavvıflar hac ibadetinden bahsederken, bu ibadetin daha çok manevî hikmetlerini açıklamış, zâhirî hükümlerin ardındaki sembolik mânâlarla ilgili felsefî/ bâtınî yorumlar yapmışlardır.[1158] Müminler sa'y ve cemreler gibi mahiyetini anlayamadıkları bu ibadeti, isteklerinin hilafına yaptıkları için, bu ibadetler insanı arzularından men etmekte, kulluk zevkini tattırmakta ve nefsini tezkiye etmekte daha etkili olmaktadır.[1159] Haccın asıl amacının Kâbe'yi görmek değil, Allah'ın tecellîlerinin seyredilmesi[1160] olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca ihram giymek, ölülerin kefenlenmesini hatırlattığı için hac aynı zamanda ölüme hazırlık veya ölüm provası olarak da görülmüştür. Yani ölümü sembolize etmektedir. Hac ibadeti sırasında ihram giyilmesi toplumsal statülerden insanın soyunarak hiçliğini hissetmesi olarak yorumlanmıştır. Hac ibadetini yerine getirmek isteyen bir mümin, hem bir süreliğine yakın çevresinden, evinden, memleketinden hem de dünyevî isteklerinden uzaklaşacak ve ölmeden önce ölme sırrını bir nebze de olsa tecrübe edecektir. Tüm bu sebeplerden dolayı hac ibadetinin önemli bir irade terbiyesi olduğu söylenebilir.[1161]

Münir Derman, haccın Arapça kelime mânâsının önemli bir işi yapmaya niyet ve gayret etmek, Allah kelâmında ise, Kâbe'yi ziyaretin Allah'ın mü'minler üzerindeki hakkı anlamında olduğunu söyler. Kur'an'da "*Yol bulup varabilen kimse*

[1157] Müslim, "Hac", 438.
[1158] Bkz: İsmail Hakkı Bursevî, *Tuhfe-i Atâiyye (Kabe ve İnsan)*, haz.Veysel Akkaya, İnsan Yay., İstanbul 2008, ss.17-29, 119-121. Ayrıca bkz. Çakmaklıoğlu, *İbn Arabî'ye Göre İbadetlerin Manevî Yorumları,* ss. 308-371; Esma Sayın, "Tasavvufî Açıdan Haccın Rukûnları", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 1, c.1, sy.2, Güz 2011, ss.167-195.
[1159] Gazalî, *İhyâ*, c.1, s.758
[1160] Hücvirî, *Hakikat Bilgisi Keşfu'l Mahcûb*, s. 392.
[1161] Bünyamin Erul, Ekrem Keleş, *Haccı Anlamak*, DİB Yay., Ankara, 2010, ss.23-27.

üzerine Kâbe'yi ziyaret ederek Hac yapmak Allah'ın bir hakkıdır."[1162] Âyet-i kerimesi Allah'ın (cc) kullar üzerindeki hakkını ifade etmektedir. Bu hakkı ödeyenler de Allah tarafından "Hacı" olarak adlandırılmaktadır. Derman, mal ve beden ile yapılan hac ibâdetinin helâl olmayan mal ve para ile hiç yapılmadığı gibi, vücuduna haram lokma girenin de hac yapamayacağını, hacca gidecek kişinin malının ve parasının zekâtının verilmiş olması gerektiğini söyler.[1163]

Münir Derman, kutsal toprakların ziyaret edilmesinin manevî önemine de vurgu yapmış ve "*O halde ateşten korkuyorsan Cenâb-ı sav'in kabrini gören, Kâbe'ye ziyaret edenlerin elini öp. Öyle hacılar vardır ki kendi cehenneme gider ama sen onun elini öpüp cehennemden kurtulursun. Kâbe'nin taşını kerpicini öptü Resulullah Efendimiz (sav), puthane Kâbe oldu. Puthanedeki Haceru'l-esved'i öptü mübarek dudakları puthane Kâbe oldu. Sonra kıble oldu."*[1164] demiştir. Bu ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla, insanın yaratılış hamurunun merkezi olan Kâbe'yi sadece ziyaret etmekle değil, orayı ziyaret edenlere hürmet etmenin yani aslında oraya manen saygı göstermenin ve oranın hakikatini bilmenin insanı ateşten koruyacağını ifade etmekte ve bu yorumuyla "*Şimdi ise Allah'ın kendilerine azab etmemesi için neleri var ki? Oysa Mescid- i Haram'dan menediyorlar. Üstelik onun hizmetine ehil kişiler de değiller. Çünkü onun hizmetine ehil olanlar ancak müttakilerdir. Lâkin çoğu bunu bilmezler."*[1165] âyetini hatırlatmaktadır.

Derman, hac ibâdetinin muayyen zamanda yapılmasının da farz olduğunu ve bunun önemli sebepleri bulunduğunu vurgular ve hikmeti ile ilgili olarak şöyle bir açıklama getirir:

[1162] Âl-i İmran, 3/97
[1163] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.24.
[1164] Talebelerinden Hüseyin Ayırgan tarafındna şahsımıza verilen konuşma notlarından alınmıştır.
[1165] Enfal, 8/34.

> "Görünürde anlaşılan huduttan, sırra kadar giden hikmeti vardır.1- Görünürde, İslamların senede bir defa muayyen zaman ve ayda Kâbe'de toplanmaları ve bir nevi senli benli düşünce veya sessiz istişareleri ve bütün İslam dininin dışında olanlara İslâm'daki birlik ve beraberliğin bir kuvvet teşkil ettiğinin ilânıdır. 2-Emrin yerine getirilmesidir ki bunun niçin emrolunduğu meselesi ise; a) Allah'ın emrine harfiyen uyulup uyulmadığı ve bu mecburiyet için helâl ve zekâtı verilmiş mal ve paranın devamlı surette değişmeyen ve Allah'a verilmiş bir vaadin tutulmasıdır ki, (vaat etmek) de bir nevi habersiz ve Allah'ın şahit tutulması vardır ki vaadini yerine getirmemek İslâm'da küfürdür. Hakka isyan kokusu vardır. Yapamadığın (yani yapamayacağın) vaadi, yapmamak daha hayırlıdır.[1166] 3-Manevî hikmeti ve sebebi ise çok büyüktür. Resulü Ekrem miraca Kâbe'den hareket ettirilerek başlamıştır. Miraçta akşam-sabah namazları emrolunmuştur. Namaz ondan ötürü miraçtır. Kula yalnız ruhanî olarak, cesetle yalnız Resulü Ekrem'e müyesser olmuştur. Namaz Mü'minin miracıdır. Haccın sırrı miraçta gizlidir. Miraç da namazda gizlidir. Namazı terk, miracı ve haccı bir nevi inkârdır. Resulü Ekrem'i tasdikte şüphe var demektir. Sonra doğrudan doğruya âyetle bildirilmiştir ki şüphe, âyeti inkâr olur. Kâbe'yi ziyaret de (hac da) cesedi ziyarettir. Miracın başladığı yer olan Kâbe'yi ziyarettir. Yani cesedi bir nevi miraçtır. (Haccı ve umreyi Allah için tamamlayın) âyet. İnsanlar için ilk kurulan ev Mekke'de âlemlere hidâyet kaynağı olan Kâbe'dir."[1167]

Yukarıdaki açıklamalarıyla Derman, haccın sadece bireysel bir ibadet olmayıp, toplumsal-sosyal yönüne de vurgu yapmakta ve İslam âleminde manevî birliği sağladığını belirtmektedir. Kutsal topraklara giderek farz olan hac ibadetini yerine getiren müminler aynı zamanda dünyanın çok farklı ülkelerinden gelmiş müslümanlarla tanışma fırsatı yakalar. Birlikte omuz omuza kılınan namazlar, yapılan dualar, yenilen yemekler, sohbetler ortak bilinç oluşturacak, kardeşlik ruhunu canlandırarak ümmet olma şuuruna katkı sağlayacak, iletişimi güçlendirerek sevgi ve muhabbeti artıracaktır.[1168] Sosyal birlik, ya da başka bir ifadeyle toplumsal tevhidi sağlayacaktır. Bu birlik şuurunun bireysel, siyasî, iktisadî, toplumsal açılardan pek çok yararının olduğu da bilinmektedir.[1169]

[1166] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.23.
[1167] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.24.
[1168] Ali Albayrak, "Mahir İz'e Göre Sosyal Bütünleşmede İbadetlerin Rolü", *International Journal of Cultural and Social Studies,* Ağustos, 2016, c.2, ss.20-24.
[1169] Mahir İz, *Din ve Cemiyet*, haz. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul, 1990, s.59.

Münir Derman, haccın birleşmeyi ifade ettiğini söyler.[1170] Miracın başladığı yer olan Kâbe'yi ziyaretin, cesedî bir ziyaret olarak cesedî miraç olduğunu belirtir. Namazı terk etmenin de miracı ve haccı bir nevi' inkâr olduğunu, bunun Resul-i Ekrem'i tasdikte şüphe var anlamına geldiğini belirtir ve "*Haccın sırrı miraçta gizlidir. Miraç da namazda gizlidir. Söz burada durur. His ve duygu başlar. Onun lügati başkadır. Hac emir halinde bir umredir, ziyarettir. Hacda umre, umrede hac gizlidir. İtiraz etme. Umre, hac emrinin değişmez ulûhiyetinin emirsiz şeklidir*."[1171] diyerek hacda miraç sırrı olduğundan bahseder.

Ademiyet hamulesi ile Allah'a sığınan kişinin himayede olduğunu, hacca da cesedin emri altında değil, cesedi ruhun emrine alarak ademiyet hamulesi ile gidilmesi gerektiğini söyler.[1172] Kâbe'yi ziyaret etmenin, insanın aslına kendi secdesi olduğunu çünkü topraktan halk edilen Âdemin toprağının Kâbe'den alındığını belirtir.[1173]

1.7.4.1.Kâbe

Müslümanların kıblesi olan kâbe, İslâm dininde yeryüzündeki ilk mâbed olarak kabul edilmektedir. Kâbe kelimesi, topuk mânâsındaki kab kökünden gelmektedir. "*Yükseklik*" ve "*küp*" anlamlarını da ifade etmektedir. Yüksek ve küp şeklinde olduğu için de Beytullah, "Kâbe" olarak isimlendirilmiştir.[1174]

[1170] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, s.40.
[1171] *Aynı eser,* ss. 124-125.
[1172] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.14.
[1173] A*ynı eser*, s.111.
[1174] İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c.12, ss.107-108.

Kâbe kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de iki defa geçmektedir.[1175] Bunun yanı sıra Kâbe'ye Beyt,[1176] Beytullah, el-Beytü'l-atîk,[1177] el-Beytü'l-ma'mûr,[1178] el-Beytü'l-muharrem,[1179] el-Beytü'l-harâm,[1180] el-Mescidü'l-harâm,[1181] gibi isimler de verilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de Kâbe yeryüzündeki ilk ev olarak ifade edilmektedir.[1182] Hz. İbrâhim zamanından itibaren tevhid esasları doğrultusunda ziyaret gerçekleştirilmiş ancak putperestliğin hâkim olmasıyla Kâbe ve etrafına putlar dikilmiş ve bu kutsal mekânlar puthâne haline gelmiş, müşrikler tarafından tavaf da çıplak olarak yapılmıştır.[1183]

Münir Derman, Kâbe'yi, "*Beyt-i Mamûr"un yeryüzündeki Hakk'ın rahmet adesesi*"[1184] olarak ifade etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de Allahu Teâla, Beytü'l-mamûr'a yemin etmiş[1185] ve böylece onun kendi katındaki kıymetine işaret ederek değerini yükseltmiştir. Münir Derman'ın, Beytü'l-ma'mûr'u "*Yeryüzünde Hakk'ın rahmet adesesi*" olarak açıklamasından, Kâbe'nin yedinci kat semâda bulunan gerçek, bâtınî hakikatinin dünyadaki bir yansıması, merceği olduğu ve yeryüzünde insanların ziyaret edebilmesi ve manen feyz alabilmesi için Allah'ın kullarına rahmetinin bir tecellîsi olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıklamalarından anlaşıldığı kadarıyla, gökteki Kâbe, yerdeki gibi maddî değildir. Kâbe'nin hakikati, mânâ itibariyle insanın iç

[1175] Mâide 5/95, 97
[1176] Bakara 2/125, 127, 158; Âl-i İmrân 3/96, 97; Enfâl 8/35; Hac 22/26; Kureyş 106/3
[1177] Hac 22/29, 33
[1178] Tûr 52/4
[1179] İbrâhîm 14/37
[1180] Mâide 5/2, 97
[1181] Bakara 2/144, 149, 150; Mâide 5/2; Tevbe 9/7, 19, 28
[1182] Âl-i İmran, 3/96: *"Şüphesiz âlemlere bereket ve hidâyet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev -mâbed- Mekke'deki Kâbe'dir*."
[1183] *İslam Tetkikleri Dergisi*, Cilt VIII, Cüz: 1-4, İstanbul, 1984, edit. Bekir Kütükoğlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., s. 137.
[1184] Derman, *Su 3*, s.24.
[1185] Tûr, 52/4: "*Tûr'a, yayılmış ince deri sayfalara düzenle yazılmış kitaba, "Beyt-i Ma'mur"a, yükseltilmiş tavana (göğe), kabaran denize andolsun ki, şüphesiz Rabbinin azabı mutlaka gerçekleşecektir.*

âlemindeki âyn-ı sabitesinde bulunmaktadır. İşte insanın kalbindeki kâbe, kâbenin bâtınî hakikati yani asıl arkesidir. Bu dünyadaki kâbe, o arke kâbenin yani kâbenin sabit ayn'ının müşahade âleminde maddî olarak zuhur etmiş hâlidir. Bu durumda hakîkî Kâbe'yi de ancak melekler ve melek ruhlu insanlar tavaf eder.

Ayrıca dairesel olarak yapılan tavaf sonsuzluk ve kemâli yükselişi ifade etmektedir. Bu da kalpteki kurbun artmasına vesile olmaktadır. Tavafın dairesel olarak yapılması, dairenin başlangıçla sonun birleşmesini yani tevhidi sembolize etmektedir. İbn-i Arabî bu daireselliği yaratılış ve merâtib-i vücud bağlamında incelemiş ve tavafla, "dairetü'l-vücûd'un sonucu olan insan-ı kâmilin başlangıcı olan İlk akılla birleşerek vücud dairesini tamamlaması" olarak açıklamıştır.[1186] Kâbe nasıl ki Allah'ın yeryüzünde tecelli ettiği kutsal bir mekân ise, insanın kalbi de Allah'ın tecellî ettiği bir makam olması itibariyle insan kalbi ile Kâbe arasında bu mânâda sembolik bir benzerlikten bahsedilebilir.[1187]

Münir Derman, dünyanın her tarafından milyonlarca insanın yüzyıllardır o tarafa dönerek ibâdet edip, ziyaret için oraya gittiklerini, dünya kurulduğundan beri o maddî noktanın malûm olduğunu söyler ve Kâbe için, "*Lâ-Mekân'ın Mekânda görünür kapısıdır*" der. Bu ifadesi doğrultusunda Kâbe'yi zamansızlık ve mekânsızlık âlemindeki bâtınî hakikatin ayan-ı sabitedeki orijininin (arkesinin) zamanlı ve mekânlı dünya âlemine zuhuru, görünüşü şeklinde de tarif edebiliriz. Münir Derman, Kâbe'yi mekânda kuranın, Hakk'ın arzu ve emri olduğunu, Peygamber eli ile taş, toprak ve suyun karıştırılmasıyla dört duvarla çevrilen bu noktada, insanın yaratılış sırrının gizli olduğunu belirtir.[1188] Bu açıklamasından, Kâbe'nin âdeta insanın Hakk katındaki sembolü hükmünde olduğunu anlayabiliriz.

[1186] Bkz. Kılıç, *Şeyh-i Ekber*, s.236.
[1187] Bkz. Çakmaklıoğlu, *İbn Arabî'ye Göre İbadetlerin Manevî Yorumları*, s.313.
[1188] Derman, *Su 3*, s.24.

Kâbe'nin de insanın da hamuru yani toprağı aynı yerden alınmış ve inşa edilmiştir. Kâbe ortadan kaldırılsa, insanların birbirine secde ediyor konumuna düşmesi[1189] de bu hakikatin bir yansıması kabul edilebilir. Hakikat âlemi zamansız-mekânsızdır ve bu görünür âlemin hakikatidir. Bildiğimiz Kâbe de aslında, lâ-mekân ayan-ı sabiteyle alakalı, mekânsızlık, sonsuzluk, akıl ötesi hakîkî Kâbe'nin yeryüzünde mekânlaşmış, maddî ve görünür hâlidir.

Kâbe'nin dünyanın en şerefli ve mukaddes, lamekâna bakan mekânı olduğunu, bu mekânın mekânda görünür kapısının anahtarının da orada asılı olduğunu söyler ve "*O anahtarı eline geçirmeye çalış*" der. Kâbe'nin Hakk'ın huzurunun perdesi olduğunu, bütün mihrapların Kâbe'ye Kâbe'nin de insanın tahammül hududuna kadar Hakk'a baktığını söyler. Ruhların niyaz ve teveccühünün buradan lamekâna gittiğini, dualaın orada kabul olunduğunu, huzura oradan gidildiğini, meleklerin, velîlerin toprakta uğrağı olduğunu, Mirac-ı Nebi'nin oradan başladığını, Resulullah'ın nidâsının oradan dünyaya yayıldığını, Kelâmullah'ın o topraklarda kâlb-i pak-i Resûl'e (sav) verilmeye başlandığını ifade eder[1190] ve şöyle bir açıklama yapar:

> "Orada her şey sakin, gök insana çok yakındır, o yerde... Kelâm-ı İlâhinin heybetinden, her zerresi toprağın Allah'ı tesbih etmektedir, o yerde... Milyonlarca, rızaya koşanların çevrildiği makamdır orası... Hiç bir an yoktur ki o makam insanla çevrilmemiş bulunsun. Lamekânın mekânı Beytullah'tır o yer... Resûlün mübarek ayaklarını bastığı, o topraklar, mübarek sadırlarına giren hava, o havadır. Rahmetin kaynağıdır o makam. O makama yakından yapılacak hürmette, biraz beşeri korku veya riya gizlenebilir. Uzaktan yapılacak hürmette ise, havf ve sevgi vardır... Bundan dolayıdır ki, Resûlullah bile, ruhu muallâllarını, uzakta, Medine'de teslim etmişlerdir. Resûle yapılacak hürmet ile Kâbe'ye yapılacak tazimin, ayrılması murad olduğu içindir bu ayrılık. Ravza-i Resûl Kâbe'de olsaydı hürmet dağılacak, ortaya hürmette ikilik ve kıskançlık çıkacak."[1191]

[1189] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 2, s.76.
[1190] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.71.
[1191] Aynı yer.

Yukarıdaki açıklamalarından anlaşıldığı kadarıyla, bir mümin için en yüksek sevgi ve saygıya layık olan yer Kâbe'dir. Resulullah (sav)'in bile Medine'de vefat etmeleri ve kabirlerinin burada bulunması, Kâbe'ye gösterilecek ilginin dağılmaması, edep dışı bir hareket yapılmaması içindir ve mânâ âleminde özellikle bu şekilde ayarlanmıştır. Allah gayyur olduğu için yeryüzünde tâzime en layık olan yer onun beytidir ve bir mümin için Kâbe'ye gösterilecek sevgi ve saygı en yüksek seviyede olmalı, Peygamber'e ve onun makamına gösterilecek sevgi ve saygı hiçbir zaman Allah'ın evine gösterilecek hürmeti geçmemeli, hürmet dağılmamalı ve ikilik çıkmamalıdır.

Münir Derman, bütün peygamberlerin Nil, Filistin, Hicaz, Ceziretül-Arap mıntıkasında ilâhi vahiylerini aldıklarını, Nil, Kudüs, Tur-i Sinâ, Cebel-i Hıra, Arz-ı Kenan'ın da seçkin ve mukaddes yerler olarak ortaya çıktıklarını söyler. Bu bölgelerde binlerce mucizenin meydana geldiğini, yüzlerce afat-ı ilâhiyenin taşkın insan kitlelerine çarptığını, Lut kavimleri, Sodom ve Gomoreler, Nuh tufanları, Âdem ve Havva, Firavun ve Musa vakalarının, Ebu Cehiller, Nemrutlar'ın hep bu mıntakalarda küfür ve imanın, hakikat ve dalaletin, çarpışma sahnelerinin meydana geldiğini ve bu mıntıkaların Kudret-i İlâhiye ile mücadele eden sapkın insan kitlelerine sahne olduğunu vurgular. Bu hadiselerin murad-ı ilâhi ile vukua geldiğini, bu mekânların beşer dalaletinin, hakikati ilâhiye karşısında mezarı olduğunu söyler.[1192] Yani tüm bu tarihi vakalar dünyada hak ile batıl mücadelesinde hakkın batıl karşısında her zaman muzaffer olacağının bir göstergesidir.

Münir Derman, Kâbe'nin, ruhanî âlem kapısı, rızaya giden yol, Cemâle giden nur yolu, melekûtun hareket noktası, ruh âleminin görünür merkezi olduğunu söyler.

[1192] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.62.

İnsanın şeref sırrının Kâbe'de şekillendiğini, insanın Kâbe'den daha şerefli olduğunu, Kâbe'nin Allah'ın sırlarının evi olduğunu belirtir ancak bunun duvarlar değil çerçevelediği toprak sahasının Kâbe'nin hakikati olduğunu vurgular.[1193]

Kâbe'nin heykellerle doldurulma sebebini ise, heykellerin illallah Kâbe'sinin Lâ ilahesi olduğunu anlatarak tevhide atıfta bulunmakta ve bunun ilahî bir hikmet olduğunu, hakikati anlatmak için Allah'ın böyle murad ettiğini söylemiş ve ardından şöyle bir açıklama yapmıştır:

> "Beşerin dalaleti o kadar katılaşmış bir hale gelmişti ki, Kâbe'yi taştan ilâhlarla doldurmuştu. Ebrehe'nin fillerini, ordusunu, Ebabil kuşlarının, minicik taşları ile yok etti. Birçok insan kütlelerinin mukaddes saydığı ve dalalet içinde bulunarak putlarla doldurduğu Kâbe'ye, bir nur indirdi ve bu nur putları eritti ve her tarafı kapladı, kudret tecellî etti. Üç bu'ut mekânda bir yer kaplar, iki buut kaplamaz, resim gibi... Resim bir gölgedir, cisimsiz olan Allah'a izafe edilerek, mekânda bir yer verilerek cisimlendirildiğinden heykel küfürdür denir; bundan dolayı putların kırılması ile mekân kaybolmuş ve lâ mekân vücud bulmuştur. Beşer çocukluk devrinden kurtulup gözleri üçüncü. buutu idrak ederek, onu yok etmiştir. Bu hadise, bir anda, Kâbe'de tecellî edivermiştir... Ondan Resûl'e birden bire Kâbe'ye, namazda dönmek emrolundu... Her türlü tabiî süsten, ağaçtan, çiçekten ari, mübarek toprak, taş yığınları, cehennemin sıcak dekoru içinde bulunan Kâbe; geniş, ucu bucağı olmayan masmavi bir sema altında mübarek bir arz parçasıdır. Cennet nimeti olan su, İsmail'in ayaklarının altından (Zem Zem) feryadı ile çocuğun bir niyazı, nezd-i İlâhide kabul buyrulmuş ve buz gibi su, cehennemi sıcak kum deryâsı içinde mübarek topraktan fışkırmaya başlamış, hâlâ fışkırmaktadır; o yerde, sıcakta, suyun cennet nimeti olduğunu, suyun kendisi haykırmaktadır... Rabbi'l maşrıkeyn, bütün kâinatın, namütenahi görünür âlem-i şahâdetin, Rabbi'dir. O Rabbi'l mağribeyn ise ruhanî âlemin settar esmasının kapladığı âlem-i gaybın Rabbi'dir. İkisi birleşiyor tevhid ve teklik çıkıyor ortaya... Maşrık, Kâbe'den başlar; Mağrip, Ravza'dan... Maşrık dünyaya geliştir ruhanî âlemden. Mağrip ruhanî âleme gidiştir dünyadan."[1194]

Yukarıdaki açıklamalarında Mekke ve Medine ile ilgili görüşlerini yansıtmış, Mekke'nin insanın ruhanî âlemden dünyaya gelişini, Medine'nin ise dünyadan ruhanî âleme yükseliş olduğunu söyler. Medine'de bulunan Ravza-i Mutahhara için ise "*Maşrık ile Mağrib'in birleştiği, öpüştüğü yerden, semâlara Rahmetenlil âlem'in remzi olan yeşil kubbe yükselmektedir... Burası, Allah sevgilisinin yeşil kubbesi,*

[1193] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s. 62.
[1194] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.72.

nazar-ı ilâhinin bir an bile eksik olmadığı Mustafa'nın makamıdır" der. Milyonlarca müminin salât ü selamının gönderildiği yer olan bu mekânın toprağında cesetlerin bile kalmayacağını, yalnız cesed-i pak-i Resûl'ün (sav) bulunduğunu, diğer mezarların ve makamların hep temsilen kaldıklarını ve Peygamber (sav)'in mübarek nâşı arzdan kaldırıldığı zaman dünyanın sonunun geleceğini vurgular. Niyazların, duaların, ölmüşlere Kur'ân hediyelerinin hepsinin, mekândan Lamekâna Resûl'e uğramadan gidemeyeceğini ve kabul olmayacağını söyleyerek, "*Saray-ı İlâhiye ancak, Resûl kanalı ile müracaat olunur. Bu bir murad-ı İlâhidir. Bu lamekâna hürmetin mecburi olduğundandır*." der ve "*Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin*."[1195] mealindeki âyet-i kerimeyi bu duruma referans gösterir. Resulullah (sav)'in huzuruna kabul edilenlerin ise hakîkî miracı tecrübe edebileceklerini ifade ederek şöyle bir açıklama yapar:

> "O huzura kabul edilen, ünsiyet peyda eden, ancak namazda bir tekbir ve uğramadan girebilir. Fakat şeytan aklından çıkmaz... Resül'den izin al, yani, onda eri... Ondan sonra, Allahu Ekber diye namaza başla... Miraca girersin... Namaz Miraç'tır. O zaman sana yanaşmaz. Çünkü sen Resûl'de eridin. Resûlullah'ın potasında erimeyende daima şüphe mevcuttur. Şüphede olan gafletten kurtulamaz. Gaflette olan hiç bir şey olamaz."[1196]

Yukarıdaki açıklamalarından anlaşıldığı kadarıyla, Resulullah (sav) ile ünsiyet peyda eden, tasavvufi mânâda fenâ fi Resul olan bir kişi, ancak onda eriyerek huzur-u ilahiye ulaşabilir ve miracın hakikatini yaşayabilir. Resulullah (sav)'in Mekke'de doğduğunu, orada büyüdüğünü, orada evlenip çocukları olduğunu, vahyi Mekke'de aldığını ve miracın Mekke'de iken vaki olduğunu[1197] söyleyerek, Mekke'nin Resulullah (sav)'in maneviyatına etkisini gözler önüne sermektedir. Kâbe

[1195] Ahzab, 33/56
[1196] Derman, *Allah Dostu Der Ki*, s.73.
[1197] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s. 61.

onlardan çok önce kurulduğu halde, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın Kâbe'ye yanaşamadıklarını, ancak Resulü Ekrem'in miraçta Kudüs'e uğradığını ama miraç dönüşü uğramadığını söyleyerek, "*Bunun sebebini öğren*."[1198] der.

Münir Derman, Kâbe'nin hakikatini bilmenin zor olduğunu söyler ve "*Kurcalama. Kâbe Beytullah'tır. Oraya döneriz. Bu sana yeter, artar bile bu zamanda"* diyerek günümüz insanının maneviyattaki eksikliğini kinaye yoluyla eleştirmektedir.[1199]

Münir Derman, dünyada maddenin son kapısının Kâbe olduğunu söyler.[1200] Kâbe'nin bir suret olduğunu belirtir ve "*Bütün melek, cin ve mahlûkâtın secde noktası, Nur-u ilâhinin esrar adesesi, bütün ilâhi feyz ve ışıkları bir noktada toplayan ve yeryüzü perdesine aksettiren yer*" olarak tarif eder. Kıblenin, zâhirde beytullah, hakikatte nur-u Muhammedi, sırda Allah olduğunu söyler ve "*Namazda açılır perdeler ötenin ötesinde Sureti rahman görünür Kâbe'nin perdesinde*"[1201] diyerek mekândan münezzeh olan Allahu Teâla'yı görmeye insanın tahammül kudreti olmadığı için Kâbe vasıtası ile O'nun görülemeyen huzuruna mekânda Allah tarafından orası gösterildiği için durulduğunu ve buraya dönmenin ruha farz olduğunu söyleyerek, huzura ancak bu şekilde kabul edilebileceğini ve miracı yaşayabileceklerini belirtir. Kâbe'yi ziyarette; ruhanî miracı, cesedi olarak tamamlamak için ömründe bir defa muayyen zamanda oraya gidilmesi gerektiğini ve bu vesileyle hac mevsiminde ümmetin toplu olarak ceseden miracına iştirak edileceğini ifade eder. Resulullah (sav)'in bir defa ceseden ve 5 vakit namazda da

[1198] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.148.
[1199] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s.61.
[1200] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s.134.
[1201] A*ynı eser*, s.115.

oraya dönerek ruhanî miracını yaptığını onun için de namazda bütün müminlerin günde 5 vakitte ruhen miraçta olduklarını vurgular.[1202]

Münir Derman'ın Kâbe ve civarı ile ilgili söylediklerini incelediğimizde şu özellikler ortaya çıkmaktadır:

1- İnsanın yaratılış toprağı buradadır.
2- Hz. Âdem ile Hz. Havva burada buluşmuştur.
3- Yaratılışta insan hamurundan artan parçalar olan "Yâkût-ı Hadra" buraya düşmüştür.
4- Hz. İsmail burada kurban edilmiştir.
5- Cennet koçu buraya gelmiştir.
6- İslam'ın Kâbesi burasıdır.
7- Kâbe dünyanın lamekâna bakan mekânıdır.
8- Lamekânın anahtarıdır (kilidi/şifresi) Kâbe'de asılıdır.
9- Kâbe Hakk'ın huzurunun perdesidir.
10- Ruhların niyaz ve teveccühü buradan lamekâna geçiş yapar.
11- Melek ve velîlerin ruhlarının uğrak yeridir.
12- Miraç oradan gerçekleşmiştir.
13- Kur'an orada indirilmiştir. İlahi vahiy coğrafyası Mekke civarında, Kenan, Nil ve Kudüs'tür.
14- Azab olayları (Nuh tufanı, Firavun, Sodom Gomorre vd…) burada olmuştur.
15- Küfür-iman çarpışmaları burada vuku bulmuştur.
16- Ruh âleminin görünür merkezidir.

[1202] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s. 72.

17- Putların kırılarak kabenin mekândan kurtulup hakikati olan lamekâna kavuşması burada gerçekleşmiştir.

18- Zemzem kuyusu burada çıkmıştır.

1.7.4.2.Hacerü'l-Esved

Arapça'da "*siyah taş*" anlamına gelen Hacerü'l-Esved, için sözlükte ayrıca "*Allah onu değerli kıldı. O kâbenin taşıdır. Allah onu korumuştur"* denilmektedir.[1203] Kâbe'nin güneydoğu köşesinde bulunan ve yerden 1,5 m. kadar yüksekte, 30 cm. çapında ve yumurta şeklindedir. Hz. İbrahim Kâbe'yi inşa ederken tavafın başlangıç noktasını göstermek için taşı buraya koymuştur. Hacerü'l-Esved ile ilgili pek çok rivayet bulunmaktadır. Bu rivâyetlerde Hacerü'l esved'in cennetten indirildiği, Nuh tufanında Ebû Kubeys dağında muhafaza edildiği ve Hz. İbrahim tarafından bu dağdan getirilerek yerine yerleştirildiği söylenmektedir. İslam'dan önce de Hacerü'l-Esved Araplar tarafından kutsal kabul edilmiş ve bu taş Kâbe'nin kutsiyetinin bir sembolü olarak görülmüş ve binlerce yıldır haccın çok önemli bir unsuru olarak yer almıştır.[1204] Resulullah ve sahabe tavaf esnasında Hacerü'l esved'e el sürüp onu öpmüş ve bu şekilde tazim etmişlerdir.[1205]

Münir Derman, Hakk'ın emriyle Cebrail (as)'ın Âdem'i yaratacağı toprağı Kâbe'de bir noktadan aldığını, bu toprağa zemzem suyundan da koyarak insan hamurunu yoğurduğunu ve bu hamurdan insan mankenini (heykelini, biçimini) yarattığını söyler. Bu yaratılışta insan hamurundan artan parçaların "Yakut-ı hadra" yani yeşil yakut haline dönüştüğünü, daha sonra da siyahlaşarak "Hacerü'l-Esved"

[1203] İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab,* c.3, s.56.
[1204] Şaban Kuzgun, "Hacer'ül Esved maddesi", *DİA*, yıl 1996, c.14, ss.433-434.
[1205] Bkz: Buharî, "Hac", 60; Ebu Davud, "Menasik", 46; Müslim, "Hac", 249- 250.

halini aldığını belirtir.[1206] Hacerü'l-Esved'in insanların işlediği günahlar sebebiyle karardığı çeşitli hadis kaynaklarında belirtilmiştir.[1207]

Derman, Hacerü'l-Esved'in Kâbe toprağından olduğunu, Kâbe'yi ziyaretin de insanın kendi aslına secdesi olduğunu ifade eder. İnsanın yaratılış hamurundan artan parçalara şehâdet için Hacerü'l-Esvede el sürüldüğünü söyler. "*Yakutta insan cesedinin terkibi vardır. Kâbe toprağı özü... Hülasası... Arşın suyundan bir zerre. El sürmek: Senden ona, ondan sana bir şey geçmesidir. Eğer temiz isen Hacer'den sana gözle görülmez âdeta elektrik, bir (Proton diyelim) geçer. İnsan o anda başka olur. Binlerce sürülen ellerden belki bir iki kişi buna vasıl olur. Yakut hakkında hadisler vardır: Boynunda yakut taşıyan veya yüzük şeklinde taşıyan suda boğulmaz. Dilaltına konursa (ateş) susuzluğu giderir*."[1208] diyerek, Hacerü'l-Esved'in manevî hakikatini ve sırrını açıklar. Bu mübarek taşa el süren kişinin kendi özüne, kendi yaratılış hamuruna şehâdet etmiş olacağını ve kimi kullarda bu dokunuşla ilahî bir cezbe meydana gelebileceğini, beden ve ruhun bunu hissetmesiyle manevî bir elektrik akımı hissedeceğini, Hacerü'l-Esved'den insana manevî bir geçiş olacağını belirtir. Allah'ın yeryüzünde sağ eli (kudret eli)[1209] olarak görülen Hacerü'l-Esved'e el sürmek de bir nevi Allah'a biat etmek, Allah'la musafahalaşmak olarak görülmüştür.[1210] Hacerü'l-Esved'i selamlamak, Hz. Âdem, Hz. İbrâhim ve Hz.

[1206] Derman, *Yazılmamış Sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu* 1, s.134.

[1207] Resulullah (sav), Hacerü'-Esved'in aslında beyaz olduğunu, insanların işlediği günahlardan dolayı renginin karardığını ifade etmiştir. (Bkz. Tirmizî, *Câmiu's-Sahîh*, 7/Hac, 49 (III, 226), nr: 877). Süheylî de, Hacerü'l esved'de insanın tevhide dayanan aslî fıtratının gizli olduğunu, her insanın da bu fıtrat üzere doğduğunu söylemiş ve Hacerü'l-esved'in kararmasını bu fıtrata aykırı davrananların kalplerinin kararmasına benzetmiştir. (Bkz. Şemsettin Işık, "Haccın Edâsında Öne Çıkan Semboller", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.41, 2016, s.146. Ayrıca bkz. Salim Öğüt, "Hacer'ül Esved Maddesi", *DİA*, İstanbul, 1996, c.14, s.434.)

[1208] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, ss.10-11.

[1209] Çakmaklıoğlu, *İbn Arabî'ye Göre İbadetlerin Manevî Yorumları*, ss.314 ve 340.

[1210] Ahmet Emin Seyhan, *Hadislerde Kutsiyet Atfedilen Fenomenlerin Dinî Değeri* (*Hacerülesved Örneği), Rağbet Yay., İstanbul 2016, s*s.157-180.

Muhammed'in hatırasını canlandırmaya yarayan bir sembol ve kulun Allah'la sembolik olarak ahdini yenilemesi olarak görülmektedir.[1211]

Münir Derman, Resulü Ekrem'in bu taşa kıymet vermesinin önemli bir sır olduğunu ve Resulullah (sav) hürmet ve tazim ettiği için Müslümanların da bunu tereddüt etmeden yapmaları gerektiğini söyler. Herkeste Hacerü'l-Esved'in bulunduğunu, bu taşın dünyada tek olduğunu, Hac mevsiminin Hacerü'l-Esved'in dünyaya düştüğü zamana rast geldiğini, Kâbe'yi ziyaret edenlerin, bu taşa el sürmelerinin de onların cesetlerinin şehâdeti olduğunu, Hacer'ül Esved'in o hacıya, cesedi için şehâdet edeceğini söyler. "*O taşa sürülen el veya parmak hakîkî emirleri yapıyorsa, o eli ateş yakmaz. Bu taş Allah'ın kasem ettiği bir yıldızdan düşmüştür. Ve sabaha karşı düşmüştür. Ve Cuma gününe tesadüf eder. Onun için Cuma gününe tesadüf ederse "Haccü'l-Ekber" olur. Hac bu yıldızdan düşen Hacerül esved içindir. Daha söyleyemem dilim tutulur*."[1212] der.

Münir Derman, Hacerü'l-Esved'in *"Esselamu aleykûm, Ya Bakıyyetü'l-cüz'i'l- cese-di'l-insan! Ya Yâkûtu'l-Hadra! Ya el-Hacerü'l-Esved! Şahid ol*!" şeklinde hitap edilerek selamlanmasını tavsiye eder. Selamladıktan sonra ne yapılması gerektiği ile ilgili de şöyle söyler: "*İşaret parmağını diline dokun. Sonra parmağının ucunu Hacer'e değdir. (Sakladığın sırdan bana görünmeyeni ver.) de. Sonra elini çek, elinin üstünü öp. Elin üstünü sağ gözüne sür. Sakın Hacer'i öpme. O gece göreceğin rüyayı kimseye söyleme. Hiç kimseye!"* [1213]

Münir Derman ayrıca, yeryüzünden ilk kaldırılacak şeylerin: Hacerü'l-Esved. Kur'an'ı Kerim ve rüyada peygamberi görmek olduğunu söyleyerek, kıyamet

[1211] Seyhan, *Hadislerde Kutsiyet Atfedilen Fenomenlerin Dinî Değeri*, s.123.
[1212] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, ss. 135-137.
[1213] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s.53.

lametlerinden biri olarak Hacerü'l-Esved'in dünya üzerinden yok oluşunu gösterir.[1214]

1.7.4.3.İhram

Sözlükte, "*ilâhî veya beşerî açıdan yasaklanan, ya zorla, ya da akıl veya şeriat tarafından yahut emrine uyulan biri tarafından yasaklanmış şey*"[1215] anlamına gelmektedir. "H*aram kılmak, kendini mahrum bırakmak, haram aylara veya Harem bölgesine saygı gösterek ve bu bölgelere girmek*" gibi anlamları da bulunmaktadır. Fıkhî bir terim olarak ise, hacca veya umreye niyetlenen kişilerin normal zamanlarda yapması helal olan birtakım davranışları hac ve umreye ait şartları tamamlayıncaya kadar kendilerine haram kılması demektir.[1216]

İhram için "*takva elbisesi*"[1217] olarak ifade edilmektedir. Sembolik olarak kefene benzetildiği için ölümle özdeşleştirilmektedir. Ölmeden önce kefene benzeyen bu beze sarılmanın, insana ölümü hatırlatacağı, ölmeden önce ölmek şuurunu kazandıracağı ve geri kalan hayatını bu bilinçle yaşayacağı düşünülmektedir. Yani ihrama girmek, yalnızca zâhirî olarak bir kıyafet değişikliği değildir. İhrama giren insan hayatının geri kalanında köklü değişikliklere gidecek ve bu değişim Allah'ın rızası doğrultusunda bir hayat yaşamasına vesile olacaktır. Nitekim ihrama giren bir kişi, başka zaman kendisine mubah olan bazı davranışlardan uzak durmak zorunda olduğu için bu durum, iç hesaplaşma yapması için önemli bir imkân olarak görülmüştür. [1218]

[1214] *Aynı eser*, s.53.
[1215] Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât,* s.114.
[1216] Salim Öğüt, "İhram Maddesi", *DİA*, 2000, c. 21, ss:539-542
[1217] Işık, "Haccın Edâsında Öne Çıkan Semboller", s.136.
[1218] Bkz: Ali Şerîatî, *Hac*, çev. Ejder Okumuş, Fecr Yay., İstanbul, ss. 23-24.

Münir Derman, ihramın bir şeyi gizleyen mahremiyete alan nesne anlamına geldiğini ve ihrama girmeyi Allah'ın hac ibâdeti için emrettiğini söyler. Haccın maddî bir şekilde görünürse de manevî bir ibâdet olduğunu, ihrama girmenin ise sessiz, sözsüz cesedin niyeti olduğunu ifade ettiğini söyler. Hac ibâdetinde ihramın en önemli nesne olduğunu belirtir. Maddeye bürünmüş haccın manevî tarafını gözleyen, dikişsiz beyaz dokuma bez diye tarif ettiği ihramın yapılış ve hazırlanmasının çok önemli olduğunu, çarşıdan alınan ve kimin yaptığı belli olmayan ihramın ihram olmayacağını belirtir ve "*Hellab=Hellabe=Nisan yağmuru veya yağmur suyu ile yıkanmış bez. Anan veya refikan gusül abdestli olarak bu bezi yıkayacak ve sana hazırlayacak. Erkek yıkayamaz. Arabî ayın yani gök ayının başlarında, tek günlerde yıkanacak. Hacdan sonra zemzemle bunu kendin yıkayacak, kurutacaksın. O senin kefenin olacak. Böyle vasiyet edeceksin. Bu kefenle de mezarda sorgu melekleri sana iltifat ederler. Çarşıdan satın aldığın ihram değil bu.*"[1219] diyerek ihramın hazırlık aşamasının ne kadar hassas bir konu olduğunu vurgular.

İhramın giyilmesi hususunda ise, temizlik yapıldıktan sonra gusül ve tekrar abdest alındıktan sonra giyilmesi ve çıkarana kadar da abdestli olmak gerektiğini söyler. Bunun çok zor olmakla beraber mümkün olduğunu, bunun için ihramlıyken yemek yememek, su içmemek gerektiğini sadece icap ederse bir bardak zemzemle kifâyet edilmesinin önemli olduğunu söyler. Haccın dayanma (es-Sabur) esmasına sarılma hikâyesi olduğunu belirtir. Oranın uyuma, yeme, içme, acıkma ve bunalma yeri olmadığını vurgular.[1220]

[1219] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, ss.138-141.
[1220] *Aynı yer.*

İbn-i Arabî, ihramın haccın süsü olduğunu söyler. Ona göre, hac bir terk oluştur ve bunun en güzel örneği kulun gösterişli, renkli, dikişli elbiselerini çıkararak tek parça, beyaz, dikişsiz ihrama girmesinde ortaya çıkar. Derman'ın yukarıda bahsettiği ihramlıyken yemek, içmek de dâhil olmak üzere pek çok şeyi terk ederek hac görevini yerine getirmenin bu ibadetin hakikatini hissetmeye vesile olacağını söylemesi İbn Arabî'nin haccı bir "terk" ve "sabır"[1221] olarak açıklamasıyla benzer mânâyı ifade etmektedir.

1.7.5. Zekât

Zekât kelimesi asıl mânâsı itibariyle, Allah'ın bereketinden kaynaklanan artış demektir. Sözlükte ise "*artma, bereket, temizleme, arınma" gibi anlamları içermektedir.* Allah'ın hakkından fakirlere verilen malın adıdır. Zekât verilirken amaç hem bereketten faydalanmak hem de nefsin arındırılmasıdır.[1222] İslâmî terminolojide zekât, zengin sayılan Müslümanların, mallarından alınan belli bir payın ibâdet niyetiyle, yardıma muhtaçlara verilmesi demektir.[1223]

Mutasavvıflar zekâtı kendilerine özgü inanç, tefekkür ve yaşayışları doğrultusunda algılamışlar ve zekâta farklı mânâlar yükleyerek, metafizik ve felsefi yorumlar getirmişlerdir. Sufîlerin zekât ile ilgili fikirlerini doğru olarak anlayabilmek için onların dünyaya, paraya, mala, mülke bakış açılarını bilmek gerekmektedir.[1224] Dervişlerin dünya ile aralarına mesafe koydukları için zekât vermek gibi bir sorumlulukları olmayacağı aşikârdır. Bu konuda, Serrâc (ö. 378/988) şöyle demiştir:

[1221] Çakmaklıoğlu, *İbn Arabî'ye Göre İbadetlerin Manevî Yorumları*, ss.359-360.
[1222] Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, ss.213-214
[1223] Komisyon, *İbâdet ve Müessese Olarak Zekât*, İstanbul 1984, s.1.
[1224] Mutasavvıfların dünya algıları ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Zafer Erginli, "Temel Tasavvuf Klasiklerinde Dünyâ Algısına Toplu Bir Bakış", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, c.15, sy.2, ss.117-176.

"*Allah Teâla sufilere zekâtı farz kılmamıştır. Çünkü onlara zekât vermelerini gerektirecek kadar mal vermemiştir*." Hz. Ali de; "*Üzerime zekât hiç farz olmamıştır, cömert kişiye zekât zaten farz olmaz*" demiştir. Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere, sufîlere göre cömert insan para ve mal biriktirmez. Elindekileri Allah için dağıtanlara da zekât farz olmaz.[1225]

Münir Derman, zekâtın, mal ve rızkın Allah tarafından verildiğine tam inanan kulun fiili bir ibâdeti olduğunu söyler. Zekâtın helâl mal ve paradan verilmesi gerektiğini, içinde haram olan mal ve paradan (örn. kumar, içki, piyango gibi işlerden kazanılan paralar) verildiği takdirde emr-i ilâhiye hakaret edilmiş olunacağını ifade eder. Zekâtı verilmeyen malın helâl olmadığını söyler. Ayrıca, haram mal ve paranın zekâtının Allah tarafından verdirilmeyeceğini vurgular.[1226] Zekât vermeden önce iyice tetkik edip, malın ve paranın helâl olduğunu anladıktan sonra zekâtın verilmesi gerektiğini söyler.[1227] Zekâtın uzviyetin kanaatini, yardım hissini, hırsı yenmesini ifade ettiğini belirtir.[1228]

Zekât emrine itaatte Allah'a hakîkî iman ve Hz. Peygamberi (sav) tasdikin söz konusu olduğunu, bunların altında da Allah'ın rıza ve sevgisinin gizlenmiş olduğunu söyler. Bu emrin yapılmaması düşüncesinin imanın hakîkî olmadığının göstergesi olduğunu, zekât vermemenin Allah'a karşı isyan halini doğuracağını ve insanda manevî mesuliyet korkusunu kaldıracağını ifade eder.[1229] Aslında zekât veren bir kul, bu davranışıyla nefsinin cimrilik yönüne Allah'ın rızasını kazanmak için bir darbe vuracaktır. Kul bu davranışıyla cömertlik sıfatına bürünecek ve bu sayede beşerî

[1225] Hücvirî, *Hakikat Bilgisi*, ter. Süleyman Uludağ, ss.453-461.
[1226] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, ss.70-72.
[1227] *Aynı eser,* s.70.
[1228] *Age,* s.87.
[1229] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, ss. 32-33.

nefsi Allah'ın bekâsıyla bekâ kazanacak, ebedî hayatla hayat bulacaktır.[1230] Kur'an-ı Kerim'de, "*De ki: "Şüphesiz, Rabbim rızkı kullarından dilediğine bol bol verir ve (dilediğine) kısar. Allah yolunda her ne harcarsanız, Allah onun yerine başkasını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır."*[1231]şeklindeki ayet de, Allah'ın veren kullarına başka rızıklar vereceğini vurgulayarak Derman'ın zekât verenlerin Allah'ın rızasına ve sevgisine erişeceği yönündeki açıklamalarına referans teşkil etmektedir.

Derman, zekât farz olan bir müminin tam zekâtını vermesinin ibâdetlerin kabulüne en birinci vesile ve şart olduğunu, bunu yapmayanların ibâdetlerinin boşa gideceğini, ısrar ederse küfre gireceğini belirtir.[1232] İslam'daki zekât müessesesinin Allah'ın kanunu olduğunu, bu emirler bir toplumda yok olursa, bu toplumun muhakkak bir gün helak olacağını söyler.[1233] Münir Derman, bir memlekette halk geçim sıkıntısına düşerse, zekâtın o memleketten Hak tarafından uzaklaştırılmış olduğunu, faizin çoğaldığını ve herkesin rızkına Allah'ın yasakladığı ve hoşlanmadığı haramiyetin karışmış olduğunu söyler. "*Bir memlekette dilenciler çoğalırsa; o memleketin zenginlerinden, insanlarından hayır da uzaklaşmıştır*" der ve dilencilerin de cehennemlik olduğunu vurgular.[1234]

Derman, zekâtın er-Rezzak ismini fiilen zikir ve ruha ait bir ibâdet olduğunu[1235] ve maldan verileceğini söyler. "*Zekâtını tam vermeyenlerin, er-Rezzak olduğunda şüphe vardır*" diyerek zekâtta çok hikmetler olduğunu, malın bereketlenmesine, kişisel ve toplumsal huzura, kardeşliğe vesile olacağını ifade

[1230] Çakmaklıoğlu, *İbn-i Arabî'ye Göre İbadetlerin Manevî Yorumları*, ss.252-255.
[1231] Sebe, 34/39.
[1232] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1, s.* 171.
[1233] *Aynı eser, s.* 210.
[1234] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s. 206.
[1235] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s. 10.

eder.[1236] Mevlana da zekâtın rızkı bereketlendireceğini ve malın bekçisi olarak malı koruyacağını söyleyerek, nasıl ki budanan bir ağaç daha kaliteli ürün veriyorsa, zekâtı verilen malın da bereketinin artacağını ifade eder.[1237] Nitekim bu durum Kur'an-ı Kerim'de *"Allah, faiz malını mahveder, sadakaları ise artırır (bereketlendirir). Allah, hiçbir günahkâr nankörü sevmez."*[1238]*ayeti ile açıklanmaktadır.*

Münir Derman, Allah tarafından insanların yardımlaşmasının ibâdet şeklinde emrolunduğunu belirtir ve şöyle bir açıklama yapar:

> "Fakir olmasa, zekât verecek bulunmaz, zengin olmazsa zekâtın hikmeti kalmaz. Her şey zıddı ile kâimdir. Bu muvazenenin devamlı olmasını temin için, çalış, rızkını ara emrolunmuştur. Buğday bir dane. Bunu toprağa ekmezsen çoğalmaz. Onun çoğalması buğdayda ve toprakta gizlidir. Bu fiili yapmak, yani buğdayı toprağa ekmek rızık peşinde koşmak demektir. Onun için bir buğdaydan (yüz) dane oluyorsa, onun içinde toprağın, güneşin, suyun, o dane buğdayında Hakkın, iştiraki vardır. Bu oluş içinde Hakkın yaratma (verme emri) kudretinin hakkı vardır. İşte zekât budur."[1239]

Münir Derman, zekât hakkında konuşmanın tehlikeli olduğunu söyler. Ardından bunun sebebini şu şekilde açıklar:

> "Zekât emirdir. Bu emre itaatin altında Allah'a hakîkî iman ve peygamberi tasdik vardır. Bunların altında da Hak olan Allah'ın nzası gizlidir. Emrin yapılmaması düşüncesi imanın hakîkî olmadığını ve Allah'a karşı isyan haleti doğurur. Ve insanda mesuliyet korkusunu kaldırır."[1240]

Yukarıdaki ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla, Münir Derman'a göre diğer farz ibâdetlerden farklı olarak zekâtın Allah katında sorgusu, suali ve hesabı çok ağırdır. Bu sorgunun da sonu gelmeyeceğini, kulun ebediyen azap çekeceğini söyler.

[1236] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s. 98.
[1237] Uludağ, *Hayata Sûfî Gözüyle Bakmak*, s.70.
[1238] Bakara, 2/276.
[1239] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, ss. 32-33.
[1240] *Aynı yer.*

Kanaatimizce bunda zekâtın diğer ibâdetlerde olduğu gibi şahsı ilgilendiren bir ibâdet olmanın ötesinde toplumsal bir ibâdet olması, fakirlerin hakkının gözetilmesi ve toplumsal refahın sağlanması gibi özellikler taşıması önem arz etmektedir. Münir Derman da zekât vermemeyi, veznedarın bankadaki vezneden parayı çalmasına benzetir ve zekât vermemenin âdetâ Allah'a karşı bir nevi vergi kaçakçılığı olduğunu söyler. "*Allah'ın verdiği rızkın, malın çok az olan vergisini Allah'a vermemektir."*[1241] diyerek bu durumu açıklar.

1.7.5.1.Sadaka

Sadaka kelimesi sıdk kökünden türemiş olup, yalanın zıddı anlamına gelir.[1242] Fakirlere verilen maldır. Kadının mehri anlamına gelen saduga kelimesi de aynı kökten türemiştir. "*Sadaka, fakirlere sarf ettiğin şeydir*" diye de ifade edilmiştir.[1243] Kelime etimolojik olarak "*mükemmellik, söz ve davranış vb. hususlarda sağlam ve güçlü olmak"*[1244] gibi anlamlar da taşımaktadır. Yani sadaka, Allah rızasını kazanmak için ihtiyaç sahiplerine gönüllü olarak yapılan yardımları, verilen eşya ve parayı ifade eder.

"Sadaka" kelimesi Kur'an'da tekil olarak 5 âyette,[1245] çoğul olarak ise 8 âyette[1246] zikredilmiştir. Hadislerde sadakanın anlamının genişlediği görülmektedir. Örneğin, bazı fakir sahâbîler "*Ey Allah'ın Rasûlü! Varlıklı kimseler sevap adına ne*

[1241] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s. 21.
[1242] İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c.7, s.307.
[1243] El-Cevherî, İsmail İbn Hammad, *es-Sihah Tâcu'l Lugati ves-Sıhahi'l-Arabiyye*, Thk. Ahmed Abdulgâfur Attar, Beyrut, Lübnan, Dâr-ul İlm Lilmelâyîn, 1979, c.6, s.1506.
[1244]Mustafa Öztürk, "Sadaka Kavramının Kur'an'daki Anlam Çerçevesi-Semantik Bir Tahlil Denemesi", *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 12-13, Samsun 2001, s.460; Ayrıca bkz: Yunus Ekin, "Dünyevîleşmeye Bir Çözüm Olarak İnfâk Anlayışı", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 / 2002, s.85.
[1245] Bakara, 2/196, 263; Nisâ, 4/114; Tevbe, 9/103 ve Mücâdele, 58/12
[1246] Bakara, 2/264, 271, 276; Tevbe, 9/58, 60, 79 ve 104; Mücâdele, 58/13.

var ne yok hepsini alıp götürdüler" şeklinde yakınmışlar, Resulullah (s.a.v.)'de, her tesbih, tekbir, tahmid ve tehlilin, iyiliği emredip kötülüğü menetmenin, Müslümanın eşiyle birlikteliğinin bile bir tür sadaka olduğunu müjdelemiştir.[1247] Diğer bazı hadislerde de, güzel söz söylemek ve iyilik yapmak, zor durumda kalanlara yardım etmek, yoldan kaldırılan engeller, namaz için atılan her adım, adaletle hükmetmek ve günahtan sakınmak gibi davranışların da sadaka olduğu söylenmiştir.[1248]

Münir Derman, "*Zekât, emir olmayan sadakada gizlidir. Sadakada emrolunan zekâtın nüvesi gizlidir*."[1249] der. Sadakanın mânâ itibarı ile hakkın er-Rezzak olduğunu tasdik ve fiilen zikir ve Hakk'ın emirlerine karşı şükür olduğu kanaatindedir. "*Zekâtın mikroskobik, gözle görülemeyecek kadar küçülmüş nüvesidir*."[1250] der.

Elmalılı Hamdi Yazır sadaka ile ilgili şöyle bir açıklama yapar: *"Sadakanın aslı olan "s-d-k" maddesi, bu tertip üzere bir sıhhat ve kemal manâsına mevzûdur. Bu maddenin sıdk, sadîk, sâdık gibi bütün müştaklarında bu manâ vardır. Zekâta sadaka denilmesi de iki vechiledir: Birisi malın temizlenmesi ile sıhhat-ü kemaline sebep olması, diğeri de imanda sıdk u kemale delâlet etmesidir. Her sadakada bu manâlar vardır."*[1251] Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, sadaka ile sıdk birbiriyle bağlantılıdır ve sadaka vermek imanda sıdkın kemâle erdiğinin bir göstergesidir.

Münir Derman, Resul-i Ekrem (sav) ve ehl-i beytin de kimsenin rızkına müdahale etmemek için sadaka kabul etmediklerini ifade eder.[1252] Zekât ve

[1247] Hadis için bkz. Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc, es-Sahîh, İstanbul, 1992, zekât 16, (I,697).
[1248] İlgili hadisler için bkz. Müslim, es-Sahîh, zekât 14, 15, 16, (I, 695 vd.).
[1249] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s 80.
[1250] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s. 32.
[1251] Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1979, II, 933.
[1252] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 2, s 137.

sadakanın, er-Rezzak ve el-Gani esmasının fiili zikri ve tesbihi olduğunu[1253], hayvanlara, bitkilere, düşkünlere şefkat ve merhamet duymanın da er-Rahim ve er-Rahman esmalarının fiili zikri olduğunu söyler.[1254] "*Kıyamet günü hesap görülünceye kadar, herkes sadakasının gölgesinde olacaktır"*[1255] hadis-i şerifine atıfta bulunarak Hakk'ın rızasının sadakada gizli olduğunu belirtir.[1256] Allah'ın (cc), er-Rahman, er-Rahim ve er-Rezzak tecellîlerini her mahlûkun serbest bırakılan nefsî arzularını korumak için ne farz, ne sünnet olmayan sadakayı, her mahlûkta bulunan rahimlik duygusuna bıraktığını, sadakada Rahim ve Rahman esmalarının gizli olduğunu söyler.[1257]

Derman, ecir, sevap ve sadakaların hep insana manevî zevk ve kuvvet veren güzel sözler ve hareketler olduğunu söyler ve "*Bunlar, Allah'ın kulunu teşvik etmesidir*."[1258] der. Sadakanın Allah namına olduğunu, sadaka verirken nefsin haz duymaması gerektiğini söyler ve "*Yuvarlanırsın (ayağın kayar) aman dikkat et*" diyerek bu konuda uyarıda bulunur. Sadakanın, kul ile Allah arasında manevî ve maddî bir sır olduğunu, sadakanın helâl kazanç ve haram bilmeyen ve Allah'ın emirlerini yerine getiren bir kulun işi olduğu kanaatindedir.

Sadakanın zekâttan büyük olduğunu[1259] söyleyen Derman, sadakanın emir olmadığını, sadakada mecburiyet ve mesuliyet korkusu bulunmadığını belirtir. Yani sadaka veren bir mümin kul, kendisine emredilmediği halde sırf gönlünden koptuğu için ve Allah'ın rızasını kazanabilmek için sadaka verir. Bu verişi mecburiyetten ve görev icabı değildir, cömertlik, sevgi, merhamet ve Allah'ın hoşnutluğunu

[1253] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 1, ss. 158-163.
[1254] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 2, s. 220.
[1255] Müsned-i Ahmed, XXVIII, 568; İbnü'l-Mübarek, ez-Zühdü ve'r-Rekaik, Sadaka, I, 227, (645).
[1256] Derman, *Yazılmamış Sırlar* 1, s.158.
[1257] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, ss.32-33.
[1258] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s. 139.
[1259] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s. 74.

kazanabilmek gibi duygularla gerçekleştirilen bir ibadet olarak mânâ bakımından zekâttan farklılık göstermektedir. Sadakanın ahsen-i takvîm yani en güzel surette yaratılan insanın el-Gani esması ile yoğrulduğunun ifadesi olduğunu söyler.[1260]

İnsanlarla iyi geçinmenin,[1261] güzel sözler söylemenin, insanlara iyi dileklerde bulunmanın, minnet ve eza ile verilen sadakadan hayırlı[1262] olduğunu belirtir. Sadakanın zenginlik, mal, servet, para ile alâkası olmadığını, Allah rızası için ihtiyacı olana yardım etmek, yedirmek, içirmek, giydirmek, güzel sözler söylemek, teselli etmek gibi davranışların derece derece sadaka hükmünde olduğunu söyler ve "*Baha ile değil bahane ile Allah rızası kazanılır ve Resulullah sevgisi elde edilir"* diyerek, kulların Allah'ın rızasını kazanabilmek için çeşitli bahaneler aramaları ve uygulamaya geçirmeleri gerektiğini vurgular. Yani, bu şekilde nafile türü bir takım salih amelleri tavsiye eder.

Sadaka verirken gizli olması ve yardım edilen kişinin gururunun zedelenmemesi gerektiğini belirtir. Yapılan hayır ve iyiliklerin dile getirilmemesi gerektiğini söyler ve "*Ben şunu yaptırdım, cami yaptırdım, köprü yaptırdım, çeşme yaptırdım... Şu kadar fakir besledim, şunu yapıyorum"* şeklinde övünenlerin küfre sapmış olduklarını, bunların ibâdet ve iyiliklerinin boşa gideceğini vurgular.[1263] Hayırseverliğin Allah nurunun düşkün ve kimsesizlere aksetmesi olduğunu söyler. Allah rızası için yapılması gerektiğini vurgular ve şöyle bir açıklama yapar:

> "Ziya her yerden aksetmez. Gurur duymayacak iftihar vesilesi yapmayacak, ağzına bile almayacak. Veren görünmeyecek, alan ise vereni bilmeyecek. Aldığı için küçülmeyecek. Dünya, bugün sevgiden yoksun olduğu için aç, çıplak ve evsizlerle doludur. Sevgi yoksa hayırseverlik denilen bir kelime de yoktur. Acımak insanlık hissidir. Merhamet, sevgi, ilâhi bir esmadır. Bu işte, donmadan buhar olmadan akmak lâzımdır. İnsan, hayatını doğruyu aramakla harcarsa -görür ki, bunun için en

[1260] Derman*, Yazılmamış Sırlar 1*, ss. 68-70.
[1261] Derman, *Allah Dostu*, s. 43.
[1262] A*ynı eser*, s.121.
[1263] Derman, *Allah Dostu*, s.24.

> iyi yol iyilik yapmaktır. Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına da yapma. Kendine yapılmasını arzu ettiğin şeyi başkasına yap. Hayırseverliğin ve ahlâkın en büyük tarifi budur."[1264]

Bir insan da ona göre merhamet ve sevgi varsa donmadan, kokuşmadan her dem taze olarak akar. Sadaka, sadece Allah ile kul arasında olan bir ibadet olmaktan öte, toplum hayatını da ilgilendiren, sosyal ve ekonomik sonuçları olan bir ibadettir.[1265] Mecburî olmadığı için bir kulun sadaka vermesi sevgi ve merhamet hislerinin yoğunlaşması sonucu gerçekleşmektedir ve kulda sadaka verdiği takdirde Allah'ın merhamet ve sevgi ile ilgili esmaları zuhur eder. Zenginle fakirin birbirleriyle kaynaşmasına vesile olan bu ibadet, bu iki farklı kesim arasındaki maddî uçurumu engelleyecek bir köprü vazifesi görür. Nitekim Allah Resulü (sav), "Zekât İslam'ın köprüsüdür" diyerek bunu ifade etmiştir.[1266]

Derman, Allah'tan başkasından kapı kapı dolaşarak rızık isteyen dilencilerin Hak'tan başkasına el açtıkları için küfre yakın dalalet içinde olduklarını, dilenciye para verildiği takdirde âdeta dilenciliğe teşvik edilmiş olacağını savunur, dilenciliğin İslam'da yasak olduğunu ve dilenciliğin toplumda artık küfür mesleği haline geldiğini özellikle vurgular. Dilenerek ve sözle değil, hâli ile ihtiyacını sessiz anlatanlara sadaka verilmesi gerektiğini söyler ve "*İhtiyacını Allah'tan isteyene Hak bir kulu vesile ederek sadaka verdirir. O halde sadaka vermek için Hak yolunda kuyruğa gir, bekle. Sana da bir iş havale edilir. Sadakayı kimseye verdiğini söyleme. Falancaya yardım edecekler. Elinde makbuz dolaşma. Hakkın rızası zorla alınmaz. Dikkat et küfre girme...*" diyerek sadaka verilecek kişileri tarif etmiş, aynı zamanda

[1264] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.59.
[1265] Hüseyin Certel, "Psiko-Sosyal Açıdan Zekât", *Atatürk Üniversitesi İlâhiyât Tetkikleri Dergisi*, 1997, sy.13, s.348.
[1266] Aynı makale, s.359.

elinde makbuzla dolaşıp insanlardan zorla yardım istenmemesi gerektiğini de önemle vurgulamıştır.

Fakirliğin Hakkın verdiği bir nimet olduğunu, rızık Allah katında ne kadar takdir edilmiş ise, bu rızkın kula mutlaka geleceğini ileri sürer. Allah'ın (cc) bu şekilde el-Mabud, es-Sabur ve eş-Şekür esmalarını takviye ettiğini, o kula mertebe vermek için de onu fakirlikle imtihan ettiğini söyler. Fakirlik ve zenginlik hep Allah'ın kullarına takdiridir. Mülk O'nun olduğu için, istediği şekilde tasarruf etme hakkına da sahiptir. Kulların da Allah'ın tasarrufuna karşı boynu bükük, teslim olmaları gerekmektedir. Fakirlikle imtihan olan bir kul, bu imtihana karşı sabreder, elindeki diğer nimetler için de şükrederse, bu kul Allah katında mertebe kazanacaktır.[1267] Zaten rızık Allah'ın himayesi altında olduğu için, Allah her kulunun rızkını muhakkak gönderecektir. Buna ihlasla inanmak da kulluğun önemli görevlerindendir. Nitekim Peygamber (sav), fakirlerin zenginlerden önce cennete gireceklerini çeşitli hadislerde söylemiştir. Örneğin: "*Muhâcirin fakirleri, onların zenginlerinden cennet'e 500 sene önce girerler."*[1268] ve *"Cennet'in kapısında durup baktım. Bir de gördüm ki, içeri girenlerin çoğu miskinlerdi (yoksullardı). Zenginler ise hesap vermek için alıkonulmuşlardı. Cehennemlik olduğu kesinleşenlerin de ateşe girmesi emrolunmuştu."*[1269] gibi hadisler zenginlerin ellerindeki imkanlar dolayısıyla hesaplarının fakirlere nispeten daha uzun süreceğini göstermektedir.

Derman, rızık artıklarından sadaka verilmeyeceğini, eski elbise ve ölü elbisesinin sadaka olmayacağını, bunların yardım olacağını ve dünyada kalacağını

[1267] Saffet Sancaklı, "Fakirlik Ve Zenginlikle İlgili Hadisler Üzerine Bir Deneme", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2001, 5 (1), s.376.
[1268] Tirmizî, Zühd, B. 37.
[1269] Müslim, Zikir, H.No: 93.

söyler[1270] ve "*Sadaka (ahsen) olmaktır. Sadakada ecir vardır. (Ecir, âhirete ait bilinmeyen mükâfattır). Sadaka sevap değildir. Sevap mucibi ecirdir. Sadaka ne farzdır, ne vacipdir, ne sünnet. Her kul ve İslâmın bizzat kendi sünnetidir. Hakk'ın er-Rezzak olduğuna bir iştirak, tahvil senedidir. Rahmet: Hakk'ın kuluna ölümden sonra ihsanı, hüsnü muamelesidir. Sadaka: Hak ile kulu arasında gizli bir sırdır. Bu sırrı gizlemek için zekât emrolunmuştur. O halde sadaka, zekâttan daha makbuldür. Ama bu zekât vermeyin demek değildir. Zekât muayyen bir zümreye ait olmakla beraber, sadaka ise fakir zengin herkesin vermesi bu kelimede gizlidir.*[1271] diyerek, zekât ile sadaka arasında bir karşılaştırma yapmış, sadakanın, farz olmadığı halde zengin fakir herkes tarafından uygulandığını, karşılığında âhirete ait bilinmeyen mükafatlar barındırdığını ifade etmiştir.

Peygamber (sav) sadakanın sadece para ile değil farklı şekillerde de verileceğini söylemiştir. Münir Derman da Hz. Peygamber'in (sav) bu hadisinden yola çıkarak sadakanın çeşitleri ve farklı esmalara bakan yönlerini de şu şekilde açıklamıştır:

> "Para ve mal ile yardım: el- Malik
> Yiyecek ile yardım: el-Rezzak
> Güzel ve teselli edici sözler: el- Kelim, es-Semî'
> Affederek güler yüzlü olarak: el-Basir
> Dua ile: ed-Deyyan
> İbâdet ile: el-Mabud
> Hizmet ile: el-Azim ve'l-İkram
> Nasihat ile: el-Âlim
> Sahavet göstererek: el-Gani
> Tevazu ile: el-Mütekebbir
> Kanaat ile: eş-Şekür
> Sabır ile: es-Sabur
> Merhamet ve Şefkat ile: er-Rahim
> Bu hareket ve hallerin devamlı olması sadakadır.
> Fakirlerin sadakaları: el-Mabut (İbâdet), es-sabur (sabır), eş-şekur (şükür) iledir."[1272]

[1270] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s. 33.
[1271] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s. 105.
[1272] Derman, sohbet notlarından alınmıştır.

Buna benzer bir şekilde Hz. Mevlana da (ks) her şeyin bir zekâtı olduğunu söyler ve zenginlerin zekâtının mallarından vermek, fakirlerin zekâtının zenginlere güven duygusunu gönüllerinden çıkarmak, âşıkların zekâtının Allah uğruna canlarını vermek, âriflerin zekâtının ise hallerini çevrelerine yaymak olduğunu söyler.[1273] Bu ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla, zekât ve sadaka sadece parayla değil, her mümin kulun elindeki imkânlar ölçüsünde topluma faydalı olabilmek için yapacağı herşeyi kapsamaktadır.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla, Allah yarattığı her varlığın rızkını az veya çok takdir etmiştir. Kullar eğer helal yollardan rızıklarını ararlarsa, Allah bu rızkı zaten onlara verecek, aynı zamanda kul için bu rızık hayırlı, bereketli ve mübarek olacaktır. Ancak kul nefsî davranarak hırsla hareket eder ve haram yollara başvurur, ve neticede kendisine takdir edilenden fazlası için uğraşırsa, bu rızık da o kişiyi günaha, kötülüğe ve felakete sürükler, rızkının hayrını ve bereketini göremez. Çünkü bu davranışıyla kulun Allah'a güvenmediği ve O'nun er-Rezzak olduğuna şüphe ettiği anlaşılacaktır.

"*Kapına gelen fakiri geri çevirme*"[1274] âyeti kerimesinin ince bir hikmet taşıdığını, bunun Allah katında bir emir olduğunu söyler ve "*Bu emirdeki yoksulun iniltisini, bu kulak duymaz. Sadaka, bu emrin emirsiz bir müessesesidir. Bu lafa çok dikkat et. Ve anla. Yoksulun sesi bu kulak ile duyulmaz dedik. Çünkü o gizli bir âlemden gelen sözsüz bir sestir*." [1275] diyerek fakirlerin sesinin gönülle, manen bilinçli ve imanlı kullar tarafından duyulabileceğini ifade eder.

[1273] Uludağ, *Hayata Sûfî Gözüyle Bakmak*, s.68.
[1274] Duha, 93/10
[1275] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, ss. 60-61.

Sadakanın âhirette kulların azığı olduğunu belirtir. Zekâtını verip sadaka vermeyenlerin dalâlette, sadaka verip, zekâtını vermeyenlerin ise Cehennemde olduğunu söyler. "*Birincisinde şüphe, ikincisinde inkâr vardır*." der ve malına, vücuduna, haram giren kimsenin, sadaka ve zekâtının Allah katında makbul olmadığını söyler.

Sonuç olarak, Münir Derman, sadaka ve zekâtın er-Rezzak esmasının fiili zikri olduğunu söyler. Allah'ın verdiği rızkı dağıtıp başkalarına rızık temin ederek bu esmanın fiilen zikredilmiş olacağını söyler.[1276] Kula verilen tüm rızıkların Allah'a ait olduğunu, kendi rızık bankasının acentalığını zengin kuluna vererek, kendisi yerine kuluna verdirdiğini vurgular. Zekâtın kalp temizliğini elde edebilmek için en büyük fırsat olduğunu söyler ve "*Burada veren senin elin değil vallahi de Allah'ın elidir*"[1277] der.

Münir Derman, zekât veren bir kulun elini kendi kendine öpüp başına koymasını tavsiye eder. "*Cenâb-ı Allah iyi insanların elinden bereket ırmağını akıtarak, fakirlere yardımını gönderir, o zekât verenin gözlerinde de tecellî eder güzel Cemal'iyle güler. O adamın yüzüne bakın, vallahi, nur tecellî eder o anda*."[1278] der. Zekâtın sabr-ı cemil içinde olanlara verileceğini, İslam'da dilenmenin ise haram olduğunu söyler. Yaşadığımız çağda zekât verilemediğini söyleyen Derman, "*Allah verdirmiyor çünkü sabr-ı cemil içinde insan yok. Sabr-ı cemil içinde olana zekât verilir. Böyle insan olmadığı için Allah zekâtın gideceği yeri bulamıyor, bulamadığı için zenginin içine bir kurt sokuyor, diyor ki "verme zekâtı". Böylece hem onu hem öbürünü berbat ediyor. Bunlar hep bir hikmete tabidir."*[1279] diyerek günümüz

[1276] Derman, *Ankara vaazları*, Kaset 2, dakika 38
[1277] Derman, *Ankara vaazları,* Kaset 10, dakika 23-28
[1278] Derman, *Ankara vaazları*, Kaset 10, dakika 23-28
[1279] Derman, *Ankara vaazları*, Kaset 7, dakika 43

toplumlarında Allah'tan başkasına el açmayan ve fakirliğine sabreden kullar olmadığı için Allah'ın zekâtı zengin kullara verdirmediğini söyler. Sabretmeyen fakirlerle, zekât vermeyen zenginlerin de Allah katında manevî durumlarının çok kötü olduğunu belirten bir açıklama yapar.

1.7.6. Zikir

Zikir kelimesi sözlükte, "*Bir şeyi anmak, unutulan bir şeyi hatırlamak ya da hatırda olanı muhafaza etmek*" anlamlarına gelir. Çoğulu zükûr ve ezkâr'dır. Zikir, kalb ile ve dil ile olmak üzere iki kısma ayrılır. Her söylenilen söze de zikir denilmektedir.[1280] Allah'ı anma eylemine zikir, anan kişiye zâkir, anılan şeye de mezkûr denilmektedir.[1281]

Allah çeşitli şekillerde kullarına kendisini zikretmesini emretmektedir. Kur'an-ı Kerim'de zikirle ilgili âyetlerden bazıları şu şekildedir: "*Beni anın, Ben de sizi anayım.[1282] Rabbini çok an, sabah akşam tesbih et.[1283] Onlar ayakta, oturarak ve yanları üzere Allah'ı zikrederler.[1284] Allah anıldığında müminlerin kalbi ürperir.[1285] Allah'ı çok zikreden erkekler ve Allah'ı çok zikreden kadınlar: Allah, bunlar için bağış ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."*[1286]*, Ey iman edenler, Allah'ı çok anın."*[1287]

Hadis-i şeriflerde de Peygamber (sav) zikrin önemini sıklıkla vurgulamış ve "*Size amellerinizin en hayırlısı haber vereyim mi? Allah'ı zikretmek.*"[1288] diyerek en

[1280] Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, s.179.
[1281] Uludağ, *Hayata Sûfî Gözüyle Bakmak*, s. 123.
[1282] Bakara, 2/152.
[1283] Âli İmran, 3/41.
[1284] Âli İmran, 3/191.
[1285] Enfâl, 8/2
[1286] Ahzâb, 33/35.
[1287] Ahzâb, 33/41.
[1288] Tirmizî, Deavât, 6.

hayırlı amelin zikir olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca "*Bir topluluk oturup Allah'ı zikrederse, melekler onları kuşatır, rahmet onları kaplar*."[1289] demiş ve Allah'ın rahmetinin toplu olarak O'nu zikredenlere olacağını belirtmiştir.

Münir Derman da zikretmenin, "*hatırlamak, yâd etmek, saygıyla anmak*" mânâlarını taşıdığını söyler. Zikir için "*aslını anmak, düşünmek ve ondan başka olmadığını ikrar etmektir*"[1290] der. Yani ona göre zikretmek, hatırlanan, anılan o şeyle meşgul olmak, o halkaya girmek, o devamlı oluşla birlikte bulunmak ve zevkle tesbihe yanaşmaktır. Zikir insanda iradeye bağlıdır.[1291] Zikir Hâlık-ı ceseden ve ruhen talep etmektir ve çok büyük bir ihsandır.[1292]

Münir Derman, zikir ve tesbih arasındaki farka da temas eder. Ona göre, tesbih, kâinatta devamlı ve düzenli bir disiplin altında aslî ve tabii yaratılış gereği olan hareketler, fiiller ihtizazlar ve titreşimlerdir. Tesbihde, irade, düşünce ve istek kelimelerinin yeri ve mânâsının olmadığını, tesbihat durduğu zaman hiçbir şeyin kalmayacağını ve her şeyin varlığının sona ereceğini söyler. Yani tesbih, kâinattaki tüm varlıkların durmadan, ara vermeden, aslının yaratılışını daimi surette hatırlamasının şuurlu ve şuursuz zikridir. Zikir ise devamlı olan o tesbihata iştirak ederek "*Yüsebbihu lehu ma fi's-semâvâti vel ard ve hüve'l azîzü'l hakîm"*[1293] âyetindeki Hakla birlikte zikretmektir.[1294]

Münir Derman, kâinatta hiçbir şeyde durgunluk olmadığını, görünenden görünmeyene, nötrondan protona kadar her şeyin hareket ve düzenli bir titreşim halinde olduğunu söyler. Tüm bu varlıkların hareketinin tesbihat olduğunu ve bu

[1289] Muslim, Deavât, 8.
[1290] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, ss.13-15.
[1291] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, ss.13-15..
[1292] Derman, Mektubu (10.09.1955).
[1293] Haşr, 59/24: "*O, yaratan, yoktan var eden, şekil veren Allah'tır. Güzel isimler O'nundur. Göklerdeki ve yerdeki her şey O'nu tesbih eder. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."*
[1294] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, ss.13-15.

hareketin akıl almaz bir bütünlük arz ettiğini söyler. Şöyle bir örnekle bunu açıklar: "*Bir ampul saniyede 60 defa yanıp söner. Biz onu devamlı yanıyor görürüz. Zikirde, Allah'ı göremezsin. Zira O'nun dışında değilsin. O'nunla tesbihat halindesin. Zikirde gayeye vasıl olursan, O'nunla birlikte zikir halinde olduğunu anlarsın. Hak ile birliktesin.*"[1295] diyerek, zikirde asıl amacın kâinatın tesbihatı ile insanın bütün vücut hücrelerinde devam eden tesbihatı birleştirerek Allah'la tevhid halini yakalamak olduğunu ifade eder.

Bir mü'min kulun kâinatın bu zikrine kalben, sırren ve fiilen samimiyetle devam ettiği takdirde vücudunun tüm hücrelerinde devam eden bu tesbihatı kalbinin hissedeceğini ve kalbinde Hakkın zikrinin ortaya çıkacağını vurgular. Yani, samimiyetle bu zikre devam edenler marifetullah sırrına erenlerdir. Bu konuda Derman şöyle söyler: "*Mansur bundan dolayı (Ene'l-Hak) diye en hakîkî çıldırış halinde her varlığın Hak olduğunu bağırdı. Fakat bunu kulağın duymadığını ancak hulus ile olacağını ve kalpte hâsıl olacak ilahi bir haletle anlaşılacağını haykırmıştır. Bu esnada (En'allah) demedi. Bunu anlamak çok güçtür. Ben Allah'ım, zaten kimse diyemez. Böyle bir kudret, insanda yoktur, verilmemiştir. Bunu idrak edip yaparsanız şuurlu olan bu tesbihata iştirak etmiş olursunuz, işte bu zikir bilerek anmaktır. Secde, bir nevi devamlı tesbihata zikir olarak bilerek katılmaktır.*"[1296] Bu açıklamadan anlaşıldığı kadarıyla, insan kalben, sırren ve fiilen kâinatın tesbihatına zikirle dâhil olabilirse, kâinatla, tüm yaratılmışlarla "*bir olma*" veya *"tevhid*" halini tecrübe edebilecektir. Aslında kendisi de dâhil olmak üzere tüm yaratılmışların Allah'ın varlığında, O'nun ummanında birer damla gibi olduğunu hissedecek, Mansur'un "*Ene'l-Hak*" tecrübesini yaşayacak ve her şeyin aslının, hakikatinin Allah olduğunu

[1295] *Aynı eser*, s.101.
[1296] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s.18.

anlayacaktır. Yani kâinatın tesbihatına dâhil olabilen bir kul, kâinatın ruhu ile bir olma halini yaşayarak damlanın ummanda kaybolması gibi aslına dönecektir ve vuslatı yaşayacaktır.

Münir Derman "*Ve le-zikrullâhi Ekber*"[1297] âyetini referans göstererek, en büyük zikrin Hakk ile zikre iştirâk etmek olduğunu vurgular[1298] ve şöyle söyler: "*Sana senden yakın olan, içinizde olan, size şahdamarınızdan daha yakın olan Allah[1299] daima kendi Zat-ı Ecelli Alâlarını tesbih ve zikreder. O zikre girebilmek için ancak, sükûn olmayan kâinattaki titreşim ki tesbihatdır, zikirle o tesbihata girmek gerekir*."[1300] Allah'ın hoşnutluğunu celp edecek amel, hareket ve sevginin kâinat ahengine uymaktan geçtiğini ve bunun da Allah'ı zikir olduğunu söyler. En büyük zikrin de bu olduğunu belirtir ve "*Görünende kaybol ki görünmeyende görünür olasın.*" der.[1301] Bu sözü, Vahdaniyette, Allah'ın güç ve kuvvetlerinin zuhuru olan yaratılmışlardan soyunarak bâtınına yani Hiçlik mekânına geçmeyi ifade etmekte ve bize "*Hüve'l-Evvelu ve'l-Âhiru ve'z-Zâhiru ve'l-Bâtınu*" (O, ilk ve sondur. Zâhir ve Bâtın'dır.)[1302]âyetini hatırlatmaktadır.[1303]

Derman, insanın kendisinde bulunan galip esma ile kâinatın tesbihatına kendisini sokabileceğini belirtir ve "*O zaman, sendeki tecellî eden Allah'ın sana nasip ettiği galip esma ile görür, işitir, hareket edersin ki, o senin için "ism-i azam"*

[1297] Ankebut, 29/45: "*Sana vahyedilen Kitabı güzel güzel oku ve namazı kıl! Muhakkak sahih namaz edepsizlikten ve uygunsuzluktan alıkoyar. Muhakkak Allah'ı anmak en büyük iştir ve Allah, her ne işlerseniz bilir."*
[1298] Derman, Bant 12, 80. Dakika.
[1299] Kaf, 50/16: "*Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseyi de biz biliriz. Çünkü biz, ona şah damarından daha yakınız."*
[1300] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s. 101.
[1301] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.115.
[1302] Hadid, 57/3: "*Huvel evvelu vel âhiru vez zâhiru vel bâtın(bâtınu), ve huve bi kulli şey'in alîm(alîmun). O, ilk ve sondur. Zâhir ve Bâtın'dır. O, her şeyi hakkıyla bilendir*."
[1303] Talebesi Güngör Sönmez. 11.08.2017.

olur.”[1304] diyerek her kula Allah tarafından özel olarak bahşedilen galip esma ile kâinatın tesbihatına katılabilirse, kulun o galip esma ile hareket edeceğini ve o kişi için kendisine bahşedilen bu esmanın ism-i azam olacağını ifade eder.

Derman, zikirlerin hepsinde amacın kâinatın tesbihatına girerek bütün vücut hücrelerinde de devam eden bu tesbihati birleştirmek olduğunu söyler. Bütün vücut hücrelerinde devam eden tesbihati kalp hissettiği zaman Hakk'ın zikrinin ortaya çıkacağını belirtir ve *“(Allah'ın) demiyoruz. (Hak'kın) diyoruz. “Fezkuruni ezkurkum” “Beni anınız ki, Bende sizi anayım.”*[1305] *Burada teker teker her kula hitap vardır. Anarsanız, Ben de anarım. Bundan, insana serbestiyet verildiği manası çıkar. “Anarsanız”, Allah'ın kapısı kilitli değildir. O zaman içeri girebilirsiniz demek. Allah ile insan arasında bir gaflet perdesi vardır.*”[1306] diyerek, Allah'ın insanı kendisine ibâdet ve zikir konusunda serbest bıraktığını, kul Allah'ı zikrettiği takdirde Allah'ın da o kulunu zikredeceğini de âyetiyle beyan ettiğini söyler.

“*Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O'nu tesbih eder. O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbîhini anlamazsınız…*”[1307] âyetinin kâinattaki tüm varlıkların Hak'kı tesbih ederek bir ahenkte zikirde olduğu anlamına geldiğini söyler. Allah'ın kudret ve güçleri ile süslediği insana kendisini zikretmesini gizli olarak emrettiğini, işte bu vücut işlemesinin zikir olduğunu belirtir ve “*Kendine iyi bak. O zikri bozma. Vücut hücreleri ile atomları ile birlikte her an zikir halindedir. Vücudun biyolojik, kimyasal, fizyolojik intizamına bakmak kâfidir*.[1308] der.

[1304] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1,* s.59.
[1305] Bakara, 2/152: “*O halde beni anın, ben de sizi anayım*”
[1306] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.41.
[1307] İsra, 17/44: “*Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O'nu tesbih eder. O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbîhini anlamazsınız…”*
[1308] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.115.

Münir Derman, yazdığı bir mektupta esma-i ilahiyenin zikrinin "*kalben, sırren ve fiilen*" olduğunu söyleyerek bunları şöyle açıklar: "*Kalben, esmayı sükûn ve huzur içinde dil ile zikirle elde edilir. Sırren, esmâda erimektir. Fiilen ki en kıymetli zikirdir. Bu zikir Allah'ın emirlerinde gizlidir. Resulün sünnetlerinde yaptığı hareketlerde görünür*." Münir Derman'a göre en kıymetli zikir, "fiili" zikirdir. Fiili zikir, Allah'ın kullara yapmasını emrettiği işlerde ortaya çıkmaktadır. Bunun en güzel örneği de Resulullah (sav)'in hayatında görülmektedir. Örneğin, zekât, sadaka er-Rezzak esmâsını fiilen zikirdir. Er-Rahman, er-Rahim esmalarının fiili zikri ise Allah'ın tüm yarattıklarına rahmet ve merhametle muamele etmektir. Bu fiili zikri müminlerin tam idrak edebilmesi Resulullah (sav)'in hayatını tetkik ederek mümkündür. Çünkü Resulullah (sav), ahlakı ve tüm sünnetleriyle fiili zikrin kendisiydi. Onun yaşantısını örnek alıp her konuda onu taklit ederek bu zikre girenler de en kıymetli zikri gerçekleştirmiş olurlar.[1309] Bu zikri hakîkî manada gerçekleştirebilenler "*ölmeden önce ölmek*"[1310] sırrına mazhar olup fiili olarak esmaların esareti altına girerek o esmalarla bütünleşenlerdir. Münir Derman'a göre, fiili zikir olmasa diğer zikirler bir şey ifade etmez.

Kanaatimizce Münir Hoca'nın böyle düşünmesinin sebebi kâinatın düzeninin hareket üzerine kurulu olması ve her varlığın kendisine Allah tarafından bahşedilen görevlerini fiilen yerine getirmelerinden kaynaklanmaktadır. Allahu Teâla'nın yarattığı diğer varlıklar yaratılışları gereği yapmaları gereken işleri fiilen yerine getirmekte ve bu sayede kâinatın tesbihatına dâhil olmaktadır. İnsan da Resulullah'ın yaşayışını taklit ederek bu fiili zikre dâhil olabilir. İnsan bu vesileyle içindeki Nur-ı Muhammedî'yi dirilterek insan-ı kâmil olabilecek ve marifetullah sırrına

[1309] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, ss.13-15.
[1310] İsa Çelik, "Türk Tasavvuf Düşüncesinde Ölüm", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy.40, s.129.

erebilecektir. Münir Derman'a göre ibâdetler bu sebeple farzdır ve farz demek mecburi demek değil, Hakk'a yanaşmak için mutlaka şart demektir. Yani ibâdetler Hakk'a yanaşmanın edebi ve usulüdür. İbâdetsiz bu yanaşma mümkün değildir.[1311]

Sonuç olarak, Münir Derman, canlı cansız bütün mahlûkatın tüm atomlarıyla birlikte hiç durmadan tesbih halinde olduğunu, zikrin de kulun istek ve iradesiyle kâinatın tesbihatına girerek bütün vücut hücrelerinde devam eden bu tesbihatı kâinatın tesbihatıyla birleştirerek, Allah'la birlik halini yakalamak olduğunu söyler. Zikir, O'nunla birlikte tesbih etmek ve bu tesbihat da bir nevi Allah'ın varlığını tasdiktir. Kâinatın tesbihatına katılabilmek için insanın öncelikle cesedini manen hazırlaması gerektiğini söyler ve bunun için gıybet, yalan, riya, dedikodu ve haram lokma gibi davranışlardan kaçınılmasını tavsiye eder.[1312]

Münir Derman'a göre zikirde hedef mutlak cemalin sahibi olan Allah'tır ve asıl zikreden de O'dur. Bu durumu mutasavvıflardan Elif Efendi şöyle açıklar: "*Kul, zikirle Allah'ta fani olduğu için, tüm sıfatları Allah'ın sıfatlarında kaybolur ve bu durumda Rabbi de kulunun kalbinde kendini zikretmektedir. Kul, "La mevcude illa hu" mertebesine çıkmıştır ve burada zikreden kendisi değil, sanki Allah'tır. Allah kendi zikrini onun kalbinde yapar. Onun kalbinde zikir, zikreden ve zikrolunan birleşmiştir. Kulun tüm sıfatları burada kaybolur. Burada insan, tümüyle zikir gibi olur.*"[1313] Her iki mutasavvıf da zikrin hakikatine ulaşıldığı takdirde asıl hedef olan Allah'la âdeta bir vuslat halinin tecrübe edileceğini ve zakirin tüm insanî vasıflarından sıyrılarak mezkûr ile tevhid sırrını elde edebileceğini ve bu durumda Allah'ın kendi zikrini kulun kalbinde yapacağını ifade ederler.

[1311] Derman, Mektup 10.09.1955 ve *Muhiddin Arabi Hazretlerinin Müslümanlara Nasihatı*, s. 9.
[1312] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.141.
[1313] Hüseyin Kurt, "el-Bârîkât'ta Zikir ve Duanın Psikolojik Boyutu", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, y.13, sy.20, ss.187-188.

Münir Derman, Resulullah'ın (sav) sünnetlerine uymanın bu kapıdan girebilmenin şartı olduğunu söyler. Âhirette Resulullah'ın şefaati de ancak onun sünnetlerinin tatbikiyle kula nasip olacaktır.[1314] Derman, "*Allah'ı çok zikreden erkeklerle, Allah'ı çok zikreden kadınlara pek büyük mükâfatlar hazırlanmıştır*"[1315] âyetini referans göstererek gizli, açık, kalabalıkta, tenhada her zaman Allah'ın zikrine devam etmek gerektiğini söyler. Zikrin dil ile olduğu gibi kalp ile hatta bütün âzalarla olacağını belirtir. "*Zikir, zikrettiği Zât'tan başkasını tamamen unutmaktadır. Zikir, Halik'ı ceseden ve ruhen talep etmektir*." der ve zikrin müminlere Allah'ın çok büyük bir ihsanı olduğunu belirtir.[1316]

1.7.7. Tevhid

Tevhid, Arapça "v-h-d" kökünden gelmektedir. Allah'ın ortağı olmayıp, tek olduğuna iman etmektir. Allah tektir, teklik sahibidir.[1317] Bu kelime, Kur'an-ı Kerim'de mastar kipinde ve fiil olarak kullanılmamıştır. Tevhid yani Allah'ın birliği Kur'an-ı Kerim'de "*Vâhid, Ehad*" sıfatlarıyla veya daha farklı ifadelerle dile getirilmiştir.[1318]

Allah bir'dir, tektir. Eşi, benzeri ve dengi yoktur ve yegâne tapınılacak varlıktır.[1319] Kur'an-ı Kerim'de Allah, "*İlahınız, bir tek olan ilahtır*"[1320], "*De ki, o*

[1314] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.41.
[1315] Ahzab, 33/35, Âyetin tamamı şu şekildedir: "*Şüphesiz müslüman erkeklerle müslüman kadınlar, mü'min erkeklerle mü'min kadınlar, itaatkâr erkeklerle itaatkâr kadınlar, doğru erkeklerle doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah'a derinden saygı duyan erkekler, Allah'a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkeklerle namuslarını koruyan kadınlar, Allah'ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya, işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."*
[1316] Derman, Bant 12, 80. Dakika
[1317] İbn Manzûr, *Lisânu"l Arab*, c.15, s.233.
[1318] Mevlüt Özler, *İslâm Düşüncesinde Tevhid*, Nun Yay., İstanbul 1995, s. 55.
[1319] Bekir Topaloğlu, "Allah maddesi", *DİA*., İstanbul 1989, II, 478.
[1320] Bakara, 2/163

tek olan Allah'tır"[1321]gibi âyetlerle Allah'ın tekliği ifade edilmiştir. Allah kullarına kendisini nefy ve ispat yöntemini kullanarak tanıtmaktadır. Bunun en güzel örneğini "*kelime-i tevhid*"de görebiliriz. Bu ifadede, "*la ilahe*" denilerek Allah dışında tüm ilahlar reddedilir, ardından "*illallah*" ile de Allah'ın varlığı ispat ve tasdik edilir. Kur'an-ı Kerim'de tevhid ve Allah'ın birliğinden bahseden âyetlerin çoğunlukla Mekke'de nazil olduğu görülmektedir. Çünkü Allah kullarının kalplerinde tevhid ilkesinin yerleşmesine öncelik vermektedir. Mü'minlerin kalbinde tevhid akidesi tam mânâsıyla yerleştiği takdirde şirkten kurtulan kullarda hakîkî iman elde edilmiş olacaktır. Tevhid ile ilgili âyetler incelendiğinde, doğrudan tevhidi telkin edenler[1322] veya şirki reddedenler[1323] olarak ayrılabilir.

Tasavvufta da tevhidin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Fıkıh ve kelam ilmindeki "*Aşkın Allah"*[1324] telakkisinden farklı olarak sufiler, zâtı ve fiilleriyle her yerde var olan Allah'ın mü'minin kalbinde yer alan "*tek gerçek*" olduğuna inanmaktadır. Şeriatı her mânâda uygulayan ve temele alan sufiler, mutlak hâkim olan Allah'a karşı korku ve saygıya dayalı anlayıştan daha çok "*sevgi-aşk*" esasına dayanan bir felsefeyi benimsemişlerdir.[1325] Sufiler bundan dolayı tevhidi "*zevk*" yoluyla yaşamaya çalışmakta ve Allah'la birlikteliği ümit etmektedir.[1326] Sufilerin tanrısı görülüp yaşanan, manen hissedilebilen bir Allah'tır ve yaşayan bir gerçekliktir.[1327] Bu manevî tecrübeyi yaşayabilmek için insanın hem ruhen hem de bedenen

---

[1321] İhlas, 112/1
[1322] Bkz. Bakara, 2/133, 163; Nisâ, 4/171; Mâide, 5/73; En‟âm, 6/19; İbrâhim, 14/52; Nahl, 16/22, 51; Hac, 22/34; Ankebût, 29/46; Sâffât, 37/4; Tevbe, 9/131.
[1323] Bkz. Bakara, 2/163; Nisâ, 4/48; En‟âm, 6/71; Müddessir, 74/5.
[1324] Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi,* ss.14-16.
[1325] Abdürrrahim Güzel, "Kelam ve Tasavvuf Açısından Tevhid", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı: 11 Yıl: 2001 (193-209 s.) s.198.
[1326] Bkz. Vahap Demirel, "Tasavvuf ve Tefekkür", *Tefekkür ve Felsefe Panelleri*, Kitabı içinde, s.104, Yayın No:29, Kayseri-1992, s.104.
[1327] Bkz.Friedrich Heiler Marburg, *Mistisizm'de Tanrı Mefhumu,* çev. Annemarie Schimmel-Tarı, *A.Ü.İ.F. Dergisi*, Yıl:1955, Sayı:1-2, s.59, T.T.K.Basımevi, Ankara- 1955.

hazırlanması gerektiğini düşünürler ve kalp gözünü açarak ilahî tecellîlerin fark edilmesi için yoğun çaba harcarlar.[1328] Bu çabayı ve yaşanılan tecrübeleri yüzyıllardır yazılan tasavvufi eserlerde görmek mümkündür.

Münir Derman, tevhid inancını bütün evrenin yönetimini Allah'ın ilminde ve kudretinde görerek buna kayıtsız şartsız inanmak olarak tarif eder[1329] ve "*Mutlak hakikat Allah'tır. Her şey O'ndan, fakat hiçbir şey o değil. Tevhid, işte bunu bilmektir ve Hak demektir. Aman dikkat et. Anlamayanlar, Mansur gibi başını vururlar*."[1330] diyerek tüm kâinatın Allah'ın nurundan yaratıldığını, her şeyin O'nun bir parçası olduğunu ancak hiçbir şeyin O olmadığını söyler ve Mansur'un "*Ene'l-Hak*" sözüne atıfta bulunarak, bunu anlayan kişinin tıpkı Mansur (ö.H. 306/ M. 922) gibi kâinatın zikrine dahil olarak, tevhide ulaşacağını ifade eder. Bazı tecellîlerin arkasına gizlenen Allahu Teâla'nın insanda tecellî eden esmaların kudretlerinin, Allah'ın bir tezahürü, görünüşü olduğunu, bunun anlaşılması ile Hakk'ın idrak edileceğini söyler.[1331]

Kâinatta her şeyde bir düzen ve intizam bulunduğunu, bunun da Allah'ın güzel isimlerinin tezahürü olduğunu belirtir. Yani kul, bu kudretlerin görünüşlerinde, intizamlarında, işleyişlerindeki aklı yoran büyüklüğünü idrak edebilir de kâinatın tesbihatına dâhil olabilirse Mansur gibi *"Ene'l-Hak*" diyecektir. Çünkü tevhidin hakikati, insanın hiçliğini idrak ederek tamamen Allah'ta yok olmasıdır yani fenafillah tecrübesini yaşamasıdır ki bu her kulun akılla anlayabileceği ve tecrübe edebileceği bir şey değildir. Her şeyin O'ndan olduğunu, her şeyin Allah'ta hâzır ve nâzır olduğunu fakat hiçbir şeyin de O olmadığını anlamak, tevhid sırrının en ince

[1328] Bkz. Demirel, "Tasavvuf ve Tefekkür", s.104.
[1329] Derman, *Su 3*, s.143.
[1330] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s.30.
[1331] Derman, *Su 3*, s.56.

noktası ve anlaşılması zor kısmıdır. Mansur, insanda tecellî eden isimlerin, kudretlerin Allah'ın bir tezahürü olduğunu anladığı an "E*ne'l-Hak*" demiş ve hiçliğini anlamıştır. Mansur'un nefsinden fani olması, Hakk ile bâki olma halinin zuhur etmesine sebep olmuştur.[1332]

Derman'a göre ilmin de en muhteşemi "*bilmiyorum*" noktasına ulaşabilmektir.[1333] Bu konuda Cüneyd (ö.910), "*Tevhid, kulun Allah'ın huzurunda bir karaltı ve hayalet olmasıdır*"[1334] demiştir. Tevhid ummanında kaybolan kulun bu hali elest bezmindeki ilk saflık haline dönüşür.[1335] Ayrıca Derman, "*Aman dikkat, anlamayanlar Mansur gibi (senin de) başını vururlar*" diyerek uyarıda bulunur çünkü ona göre, tevhîdin aslından bahsedilirse, halk dayanamaz, ölür.[1336] Yani *tevhidin aslına ulaşan bir insan, avamın tevhid anlayışından çok daha farklı bir noktaya gelmiştir* ve geldiği bu nokta onun halkın inanç sisteminden tamamen kopuşuna sebep olacaktır çünkü hakikat avamın bildiği tevhid inancının ötesinde, anlaşılması, anlatılması zor bir haldir. Ancak tecrübe edilerek bu hal anlaşılabilir. Bu konuda Ebu Hureyre (ra), "*Resûlullah'tan (sav) iki kap (dolusu) ilim öğrendim. Birisini yaydım; anlatıp herkese duyurdum, ikincisini söyleyecek olsam, şu boğazım kesilirdi."*[1337] diyerek Münir Derman'ın uyarısına benzer bir açıklama yapmıştır. Hakikat dili avamın anlayabileceği şekilde olmadığı için, kimi manevî sırların ifşâ edilmesi, genel halk kitleleri tarafından yanlış anlaşılabilir. Manen belli bir mertebeye gelen Allah'ın velî kulları bu tür sırlara vâkıf olmakla birlikte bu sırları ancak ehliyle paylaşır. Nitekim mutasavvıfların yazdığı eserlerin kimi zaman tam

[1332] Hucviri, *Hakikat Bilgisi-Keşfu'l-Mahcûb*, s.347.
[1333] Derman, *Su 3*, s.57 ve *Yazılmamış Sırlar 2*, s.56.
[1334] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyri Risalesi*, s. 388.
[1335] Hucviri, *Hakikat Bilgisi-Keşfu'l-Mahcûb*, s.347.
[1336] Derman, *Su 3*, s. 56.
[1337] Buhârî, İlim, 42.

olarak anlaşılamaması da; onların yaşadığı hâlin, okuyan kitleler tarafından yaşanmıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bunlar ancak tecrübî olarak yaşanılan haller olduğu için sözcüklerle anlatılması pek mümkün değildir, anlatılsa bile karşı tarafın anlaması mümkün olmaz.

Münir Derman, tevhidi, milyonlarca Müslüman'dan çok azının anlayacağını ifade eder. Zâhirî emirleri yerine getiren kişilerin Müslüman olduğunu, bu İslamın kemâle ermesinin ancak tevhid ile olacağını söyler ve *"Lâ İlâhe İllallah" demek, kolaydır. "Eşhedü Enneke Lâ İlâhe İllallah" demek irfan işidir"*[1338] diyerek Allah'ı şahit tutarak "*La ilahe illallah*" diyebilmenin, irfan ehlinin işi olduğunu belirtir. Resul-i Ekrem de ümmetine Vahid'de Ahad'ı bulması, yani Bir'de kaybolması için tevhidden yani La ilahe illallah'tan bahsetmiştir.[1339] Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın birliği, çoğunlukla "vâhid", "ehad" ve "vahde" kelimeleriyle ifade edilmiştir.[1340]

En veciz şekilde Allah'ın birliğini anlatan "İhlâs Sûresi"dir. Bu sûrede Allah'ın birliği ve tekliği Vâhid ve Ehad kavramlarıyla açıklanır. Bu sure, İslam'ın temelini oluşturan tevhid akidesini öz olarak ifade eder.[1341]

Münir Derman, "*Vahidde ehadı bul.*[1342]*Tek'te kaybol. Bu bire girip kaybolmak var ya, Deyyan ile buluşmadır. Tam birleşme olmaz. İnsan kuldur. Hak olamaz. Şirk olur. Resul bile bir yay boyu yanaştı*."[1343] diyerek tevhidi tarif etmektedir. Derman, "*Bir damla suyu denize döksen ikilik denizde kaybolur. Deniz*

[1338] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s. 6 ve ss.229-230.
[1339] Derman, *Yazılmamış Sırlar,* s.207.
[1340] Bekir Topaloğlu, "Ahad maddesi", *DİA*., II, 478.
[1341] Şaban Ali Düzgün, "Kur'an'ın Tevhid Felsefesi, *Kelam Araştırmaları"*, 3:1, 2005, s. 4.
[1342] "Ehad" ile "vâhid" sıfatları sözlükte "tek" anlamında ifade edilse de aralarında mânâ açısından farklılıklar bulunmaktadır. "Ehad" sadece Allah için, "vâhid" ise hem Allah için hem de başka varlıklar için kullanılan sıfatlardır. Her "ehad", vahid"dir fakat her "vâhid", "ehad" değildir. "Ehad", denilince "vâhid" denilmiş olur, ancak "vâhid" denilince "ehad" denilmiş olmaz. "Ehad", Allah'ın her bakımdan "vâhid" olduğuna ve O'nda asla çokluk bulunmadığına delalet eder. Kaynak: Fahruddin Er-Râzi, *Tefsir-i Kebir*, Akçağ Yay., 23/560; Diyanet Tefsiri, *Kur'an Yolu*: V/690-691.
[1343] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.7.

denizdir, damla da damladır. Deniz coşsa dalgalansa burada irade denizin olur. Damlanın değil... Kısa amma büyük mânâ ifade eder bu kelimeler... O koskoca deryâda damlayı bulmak imkânsız... Ne akıl ile ne de kimya ile bulamazsın... Onu anla. Allah'ı idrakten aciz olduğunu beşer hissettiği dakikada onu idrak etmiştir. Allah'ı bulamayacağını anladığı dakikada da insan Allah'ı bulmuştur."[1344] diyerek nasıl ki bir damla deryâya düştüğünde artık kendisi yoksa, kanaatimizce, "*vahidde ehadı bul*" demekle, her kulun kendine has olan tekliği içinde (vahid), Ehad olan Allah'ı (veya Allah'ın ehadiyyetini) bulmasını kastetmektedir. Kul bunu başarabildiği takdirde bir ve tek, eşi benzeri olmayan Ehad'da fani olacak, ruhu Deyyan ile senli benli kalacaktır. Yani, Derman "*Vahidde, Ehad'ı bul*" derken aslında parçadan bütüne, yaratılanlardan yaratana giderek Allah'a gitmeyi ve Allah'ı bulmayı kastetmektedir.[1345]

Derman, Allah'ın kendi güzelliğinin açıkça görünmesini istemediğini, bu konuda kıskanç olduğunu söyler ve Cemâlullah'ın müşahadesinde cimada duyulan zevkin 70 bin misli zevk ve güzellik olduğunu vurgular. Cimâdaki bir iki saniyelik zevk devam etse insanın buna tahammül edemeyeceğini, canın çıkacağını ve cesedinin kaybolacağını söyler.[1346] Bu ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla, hakîkî tevhide ulaşan kul gerçek sevgiliyle birlik halini maksimum düzeyde tecrübe edebilecektir ve bu hal, muvahhide cimada aldığı hazzın 70 bin misli bir zevk verecektir. Ancak bunu, yanlış anlamaya zemin hazırlamadan halka ifade edebilmek çok zordur ve mutasavvıfların sır olarak sakladığı bir hakikattir. Derman, Ehad'da fani olsa bile, kul ile Allah'ın tam birleşmesinin mümkün olmayacağını, insanın kul olduğunu, Allah olamayacağını söyler. Resulullah'ın bile iki yay boyu

[1344] *Aynı eser*, s.7.
[1345] Talebesi Güngör Sönmez'in yorumu. 11.08.2017.
[1346] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.7.

yanaşabildiğini belirtir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, *"Sonra (çok perdeler geçerek Rabbine) yaklaştı, derken daha da yaklaştı. O kadar ki, kâbe kavseyn (iki yay) kadar veya daha da yakın oldu!"*[1347] buyurularak miraçta Allahu Tela ile görüşen Peygamber (sav)'in Allah'la arasındaki mesafeden bahsedilmektedir.

Münir Derman, kulun tevhide ulaşmasını anlatırken "celvet"ten de bahseder. Derman, celvetin mânâsının "*yerini, yurdunu terk etmek*" anlamına geldiğini söyler ve tasavvufi mânâda "*müridin, bütün ilâhi sıfatlarla halvetten çıkışına ve Allah'ın varlığında fani oluşuna denir*" diyerek eşyanın hakikatini idrak eder ve kendisinin Hakk'ın zâhirî olduğunu anlarsa "celvet" haline ulaşır. Yani halktan uzaklaşıp uzlete çekilen bir mürit, halvette ilâhi sıfatların insanda gizli olduğunu müşahede eder. Hak şeklinde bulunan kudretleri idrak ettiğinde tıpkı Mansur gibi kendisinin olmadığını, Hakk'ın var olduğunu tamamıyla anlar. Yani, mürşidinin emriyle halvete giren bir mürid, bu girişiminin sonucunda ilâhî vasıflar edinecektir. Halvetten çıktıktan sonra da insanların arasına yani toplum hayatına geri dönecektir. Ancak bu dönüşünden sonra yaptığı tüm işler Hakk'a nispet edilecektir çünkü mürid halvette tüm benliğinden kurtulmuş ve Hakk ile sağlam bir ilişki kurmuştur.O artık, zâhirde halkın arasında olsa da, bâtında Hakk ile birliktedir. Yani bedeniyle dünyada, kalbiyle Allah'ladır.[1348]

Derman, halvetin celvet halinde "*Vahhab. Fettah. Vahid. Ahad. Hamd*" esmalarının hakikatine kavuşulacağını, bundan sonra 7 esmanın hakikatinin de halvette müridin kulağına söyleneceğini belirtir ve "*Mutlak hakikat Allah'tır. Her şey ondan fakat hiçbir şey o değil... Tevhid, bu lâfı bilmektir. Tevhid-i mü'min, Tevhid-i âlim, Tevhid-i ârif. Herkesin bildiği kitapların yazdığı mânâda: Lisanen, kalben*

[1347] Necm, 53/8-9
[1348] Mehmet Ünal, "Tasavvuf Tarihi İçinde Celvetilik", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos 2012, sy.26, s.95.

Allah'ı ikrardır. Peygamberi tasdikten ve zâhirî bilgiden doğar, İslam'ın kapısından bununla girilir... İmani tevhid, İlmi tevhid, Hali tevhid, İlâhi tevhid diye birçok tarifler vardır. Fakat bunlar aslının meçhuliyetinin tarifinden başka bir şey değildir. Asıl tevhid, idraki tam bir idraksizlik şekline ulaştırmaktır." diyerek tevhidin farklı yönlerini açıklar.

İnsanın aslını bilmeden boşa kürek çekeceğini söyler ve öncelikle birçok söylenen kelimelerin aslının bilinmesi gerektiğini belirtir ve şöyle bir açıklama yapar:

> "1- Âyetler vardır. Onları bilmek ve öğrenmek 2- Hakîkî hadisler var. Onları anlamak lâzım. 3- Hadisi Kudsiler var. Ne söylüyor onları anlamak gerek. Ondan sonra: Arş nedir? Zikir ve tesbih nedir? Sema, semavat nedir? Rab nedir? Hak nedir? Beşer nedir? Âdem nedir? Bunları bilmek lâzımdır. "Hüve'l-Evvelü ve'l-Âhiru ve'z-Zâhiru ve'l-Bâtınu" âyetini[1349] anlamak ve sırrını öğrenmek lâzımdır. Vahiy nedir? Peygamber, nebi, resul, nübüvvet, risalet bunları iyice anlamak lâzım. Sende gizli olan ve senin bilmediğin şeyleri, hünerleri, yine senin haberin olmadan sözsüz olarak ortaya çıkaran birini bulmak lâzımdır ki ona (Mürşid-i Kâmil) derler... İnsan binlerce perdeler altında gizlidir. "Ben insanın sırrıyım, insan benim sırrım"[1350] Hadisi kudsisini hakkıyla anlamak gerek... İlme'l-yakîn, Ayne'l-yakîn, Hakka'l-yakîn, sırre'l-yakîn, Sırrı sırre'l-yakîn. Ne demektir? Bunu bilerek içine girmek, dalmak lâzım. Son olarak, bunları öğrenmek için "teslimiyet" lâzımdır. Cesedi ruhla birbirine savaştıran nefsi bilmek lâzımdır. Bütün bunlar kolaydır. Kolay olduğu kadar da güçtür. Göz kapalı. Parmak ışığa yanaşır. Akıl, bu hararettir, sıcaklıktır der. Bu anlayış ilme'l-yakîndir. Gözünü açtığı zaman akıl bu doğrudur, hararet gelen yer mum imiş der. Bu da ayne'l-yakîndir. Elini ateşe sokar. Eli ateş ya yakar ya yakmaz. Ateşin yakıcı olduğunu anlar. Bu da Hakka'l-yakîndir... Ateşin yakmadığını görür anlarsa ki ateşin yakıcılık hassasıdır, onu anlar. Ateşin aslını, yakmadığını anlayıp hissettiği dakikada "Sırru'l-yakîn"e varmış olur. Ceset muayyen kanunlara tabidir. Ondan dışarı çıkamaz. Ceset ve ruh - nefis denilen ne ise onunla birlikte bocalamaktadır. Ceset, ruh, nefis hepsi birliktedir. Yaratılış takdiri böyle... Cesedi, akıl ve nefs küfre götürür. Ruhun kâfir olması mümkün değildir. Hak'kın emrinden olduğu için onu inkâr edemez. Nefs serbest bırakılmıştır. Akıl da hudutludur, idrak bakımından. (Er-rasihûne fi'l-ilm)[1351] ilimde rasih olanlar. (Fe'zkürûnî ezkurkûm)

[1349] Hadid, 57/3: "O, ilk ve sondur; görünen ve görünmeyendir. Hem O her şeyi bilendir!"

[1350] Seyyid Abdüikadir Geylani, *Sırru'l-Esrâr*, çev. A. Akçiçek, Rahmet-Yay., İstanbul, 1968.

[1351] Nisa, 4/162: "*Fakat onlardan **ilimde derinleşmiş olanlar** ve mü'minler, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler. O namazı kılanlar, zekâtı verenler, Allah'a ve âhiret gününe inananlar var ya, işte onlara büyük bir mükâfat vereceğiz.*" Ayrıca "ilimde derinleşenler" ile ilgili bakınız: Ali İmran, 3/7; *"Sana bu kitabı indiren O'dur. Bunun âyetlerinden bir kısmı muhkemdir ki, bu âyetler, kitabın anası (aslı) demektir. Diğer bir kısmı da müteşabih âyetlerdir. Kalblerinde kaypaklık olanlar, sırf fitne çıkarmak için, bir de kendi keyflerine göre te'vil yapmak için onun müteşabih olanlarının peşine düşerler. Hâlbuki onun te'vilini Allah'dan başka kimse bilmez. İlimde uzman olanlar, "Biz buna inandık, hepsi Rabbimiz katındandır." derler. Üstün akıllılardan başkası da derin düşünmez"*

> Beni anınız (Ben) de sizi anarım[1352]. (İnnallahe rabbî rabbüküm) yukarıdaki âyetlerin esasını, künhünü, ledünnî mânâsına yakın olarak bilmek gerek. (Tedebbür), "ennallahe rabbe rabbeküm" âyeti kerimesinde gizli düşünme ve tefekkür ile varılan mânâ ve idraktir. Er-rasihûne fil ilim bunu bilenlerdir. O zaman fe'zkürûni ezkurkûm âyetinin hakîkî mânâsına ulaşılır. Ancak o zaman tevhid anlaşılır. Tarikat, bu manevî yola girmedir. Marifet, tedebbür ile her şeyin aslını bilerek insanda meknuz ilâhi ünsiyet peyda etmektir. Bu suretle her şeyin hakikatine ulaşmak demek hakîkî tevhide girmek demektir. Hülâsa: Tevhide girmek için: Birçok harekî, cesedî, lâfzÎ aletler vardır. Bunlarla hedef Allah'tır. Kuru lâfla bu olmaz. Her şey tesbihat halindedir. Bu tesbihata, bu raksa girmek lâzım... Kâinatta ne varsa ne düşünebiliyorsan hepsi Allah'ta hâzır ve nâzırdır. Allah olmasa hiçbir şey yoktur. Görmediğimiz atomdan sonsuz dibi olmayan kâinatta ne varsa hepsi muntazam hareket, ihtizaz ve raks halindedir. İşte bu tesbihattır. Hepsi dönüyorlar. Akıl almaz bir intizam içinde... Bu hal var olan bir kudretin tezahürü küllî iradesi altındadır. İsmine ne dersen de... Değişmez. Bu azamet karşısında insan aklını, idrakini tam bir idraksizlik haline sokar. O zaman her şey âciz bir halde kalır. Bu hal tevhide doğru gitmedir. Tevhid tarif edilemez. Ancak buna yanaşmak için tarifler vardır. Allah'ın insana bahşettiği bir vedia-i ilâhiye vardır. Akıl. Aklın da akidelere boyun eğmesi lâzımdır. Akide: Yaradılışta insan ruhunun derunundaki inanma hassasıdır. Bunu şüphelerden kurtarmak, bu hassayı bütün kuvvetiyle ortaya çıkararak anlamak tevhide varmak demektir."[1353] 10.3.1984 Cumartesi

Derman, Hakkın, topraktan bir bedende bütün kelâmı, kudret ve güçleriyle görünmek istediğini "*Ben gizli bir hazineyim görünmek istedim kendimi seyretmek arzuladım bütün kâinatı halk ettim. Vahdetten Kesrete dönerek göründüm. Kendimi gizledim. Namütenahi kalabalıkta kayboldum. Beni bul*" hitabıyla kullarına seslendiğini ve bulmaları için istidat verdiğini söyler. Kulun kemâle ermesi için "*Kelime-i şahâdet*" ile kelâmdan kalbe, kalpten gönle, oradan da kendisine varma yolunu gizlediğini, insanın mahreminde olan bütün manevî hünerlerin aslına varması ve o asıl ile bulunmanın da "*kemâle ermek*" olduğunu belirtir. Allah'ın kullarına dalganın denize yakınlığı gibi olduğunu söyler ve "*Kendinde taşıdığı ulvî dostu bilen çok azdır. Allah kudret ve güçleriyle insanın görülmeyen içinde âdemiyyet hamulesine sarılmıştır. Fakat bunu bilen çok azdır. O'nu bilen, ölümden, ihtiyarlıktan, ıstıraptan kurtulmuştur. Ölmemezlik suyunu (âb-ı hayât) içmiştir*.

[1352] Bakara, 2/152; "*Feżkurûnî eżkurkum veşkurû lî velâ tekfurun (O halde beni anın, ben de sizi anayım. Bana şükredin de nankörlük etmeyin."*
[1353] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, ss.18-22.

Çünkü ölümün, ihtiyarlığın, ıstırabın ne olduğunu öğrenmiştir. Fakat Allah her yerde bütün güçleriyle hazır ve nazırdır. Onsuz boş mekân yoktur. Görünür görünmez hepsi, bu güçlerin görünüşüdür. Güçler de Hakkın görünüşüdür."[1354] der.

İnsandaki bulunan kalp, ruh, sır, hafi ve ahfa letaiflerinden bahseder ve bunların La İlahe İllallah'ta gizli olduğunu söyler. İnsanın bununla tevhide gireceğini belirtir ve "*Her meydana çıkıp zuhur eden şey'in aslı, sırrı O zuhur eden şey'in içinde kalandır. Bütün kâinat Hakkın güç ve kudretlerinin görünüşüdür. Bu güçlerde Hakkın görünüşüdür. İlim ile inanç arasında ince bir çizgi vardır, insan manâ duvarlarını aşıp öteye geçmek fıtratında yaratılmıştır. İnsan aradığının aslını iç âleminde görebilir... Her tohumda bir orman gizlidir. Tohumda ormanı görmelidir. Bu ormana ve gizlendiği yere balta ile girmemelidir*."[1355]

Münir Derman, Kur'an-ı Kerim'de "*La ilahe illallah*" şeklindeki tevhid kelimesi/cümlesinin iki yerde (Saffat, 35 ve Muhammed, 19) geçtiğini söyler. Saffat suresinde geçen "*Çünkü onlar, kendilerine, "Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur" denildiği zaman, inanmayıp büyüklük taslıyorlardı."*[1356]âyetinin insanın zâhirî için, avama dair ve imana girebilmek için olduğunu söyler. Gündüz okunmasını tavsiye eder. İslam'da öncelikle dil ile ikrar sonra kalp ile tasdik gerektiğini belirtir. Bunu dil ile söyledikten sonra La ilahe illallah kalesine girileceğini ama dibe dalabilmek için çok ağır olmak gerektiğini söyler ve "*La ilahe illallah Allah'ın kalesiymiş, girdik içine. Peki, hemen dibe mi dalacağız? Dur bakalım. Çok ağır olmak lazımdır ki dibe dalasın. La ilahe illallah. Sonunda biliyorsunuz Resulullah var. Namaz, oruç, zekât, hac, doğruluk var, yalancılık, bilmem ne yok yok yok... Bunların hepsi la ilahe illallah'ın peşine takılmıştır. Bunları bitir. Temizlen. Ondan sonra ikinci la ilahe*

[1354] Derman, *Su 3*, s.10.
[1355] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s.128.
[1356] Saffat, 37/35

illallaha geç." diyerek, bâtınî tevhide ulaşabilmek için dil ile söyledikten sonra, Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak manen temizlenmek ve hazır hale gelmek gerektiğini ifade eder. Tüm bunları yaptıktan sonra, "*Bil ki Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Hem kendinin, hem de inanmış erkek ve kadınların günahlarının bağışlanmasını dile! Allah, gezip dolaştığınız yeri de, içinde kalacağınız yeri de bilir*."[1357] âyetinde bulunan "*Fa'lem ennehu lâ ilâhe illâllâhu*" yani "*Bil ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur*" ifadesinin de insanın bâtınî tevhidi olduğunu söyler ve birinci la ilahe illallahı hazırlayıp dışını (nefsini) düzelten mümin, ikinci la ilahe illallahı diyebilirse velîyullah olacağını vurgular. Bu zikir de havas kullar içindir. Bu zikrin gece yapılmasını tavsiye eder. Bâtınî tevhide girebilmek için mümin kulun "*Az ye, az uyu*" prensibi doğrultusunda hareket etmesi gerektiğini, yalan, fitne gibi kötü huylardan da sakınarak insanın kendisini manen cilalayarak bu zikre devam etmesini tavsiye eder. Derman, *"Allah ancak benim kalbimdedir. Hablü'l-verîd*[1358] *la ilahe illlah, kalbine vuracaksın. Öyle bir an buna çalıştığın zaman kalp Allah Allah diye atar. Yanına sinek değil mikrop bile yanaşamaz insanın. Aklına vurduğun zaman bir şey olmaz, serserilik olur. Sen hele devam et aklını kaldır ortadan, bak ne olacağını gör o zaman. Bunu milyonlarca insan söylemiş, veliyullah söylemiş milyonlarca kitaba girmiş. Ama onu söyleyebilecek vaziyete gelmek lazımdır. Allah cümlemizi hakîkî la ilahe illallah diyen zümreye dahil eyleye. Bu zümreye dâhil oldu mu insan son nefesinde Allah öyle bir nasip eder ki mümine içinde fitne ateşi yoksa. İçinde fitne ateşi varsa iş değişir. Onun için içinizi yıkayın çünkü âhir zamandayız. Âhir zamanda şöyle üstün körü içini temizleyen kurtulur. Efendimiz (sav) zamanında İslamlık çok zordu. Şimdi gâyet kolay. Fakat içini temizleyebilmede iş. Beş vakit*

[1357] Muhammed, 47/19
[1358] Kaf, 50/16: "*Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseyi de biz biliriz. Çünkü biz, ona şah damarından daha yakınız*."

namaza, yalan söylememeye doğruluktan ayrılmamaya gayret edin, merhametli olun, sokakta giderken bile karıncayı incitmeyin." diyerek, İslamiyet'te Allah rızasının baha ile değil bahane ile kazanılacağını söyler.[1359]

Derman, "*Lâ'nın manasını anladığın dakikada eline zümrüt verseler, zümrütü o zaman pırasa gibi görmeye başlarsın. Sıfıra ineceksin. La ilahe, ilah yoktur sadece Allah vardır. Lâ'yı anladığında duvarlar yıkılır hepsini görmeye başlarsın. Buna ölmeden evvel ölmek derler. Yani bütün her şeyin Allah'a ait olduğunu, senin hiçbir şeylik ifade etmediğini. Sen perdeleri yırt, eğer nefesin varsa ağzına zorla gelir. Hızır senin önüne tıka basa yemek koyar. Ağzını açmazsan da enjeksiyonla yapar, yaşatmak için. Sen kul ol kul*."[1360] diyerek, "Lâ" yani "Yok" kelimesinin mânâsını anlayan kulun, Allah'tan başka hiçbir şey olmadığını gönülden anlayacağını, o zaman da altın, elmas, zümrüt, para, mal, mülk ne varsa insanın gözünde hiçbir değeri olmayacağını ifade etmektedir.

1.7.7.1.Kelime-i Tevhid Zikri

Münir Derman, Resulullah (sav)'in *"Ölmek üzere olanlarınıza La ilahe illallah demeyi telkin ediniz!"*[1361] ve *"Kimin son sözü, la ilahe illallah olursa, o kişi cennete girer."*[1362] hadislerine atıfta bulunarak kelime-i tevhidin mevtalara telkin edilmesini şöyle açıklar: "*Mevta ölü demek değildir. Hâlet-i nez'de (son nefesini vermekte olan kişi) olan demektir. Onun artık gözü açıldı, gördü, kalbi ile tasdik etti, fakat dil ile ikrar etmesi için söylesin, kulakla işitsin ki bir şahidi olsun. Melekler duysun demektir. Her nefes aldığın zaman son nefes alıyormuş gibi düşünerek Lâ*

[1359] Derman, *Eskişehir vaazları*, ilk kayıt b.1, 33-50
[1360] Derman, *Eskişehir vaaz*, b.30, 19-23
[1361] Müslim, Cenâiz 1, 2
[1362] Ebû Dâvûd, Cenâiz 20/3116; Ahmed, V, 247; Hâkim, I, 503

ilahe illallah'ı eksik etmemek lâzımdır. Bunu demek Allah'ın zikrine ve kâinatın Allah'ı tesbihatına girmek demektir. Lâ ilahe illallah zikri, en büyük zikirdir, demek Hak ile birlikte zikretmek demektir."[1363] diyerek ölmek üzere olan insanların mânâ alemine bakan gözlerinin açıldığını ve bu esnada hakikati müşahade ettiklerini söyleyerek, kalben tasdik edilen şeyin dil ile de ikrar edilmesi gerektiğini, dil ile ikrar edildiğinde meleklerin de bunu duyarak kul için şahit olacaklarını ifade eder. Lâ ilahe illallah ile kendinizi sigorta ettirin[1364]diyerek âdeta kelime-i tevhidin kulun ilerde karşılaşabileceği zarar ve zorlukları gidermek için bir sigorta gibi olduğunu söyler.

İnsanın içindeki nuru ortaya çıkaran anahtarın "*lâ ilahe illallah*" zikri olduğunu söyleyen Derman, bu zikre sürekli devam eden kişinin içinin tertemiz olacağını, cennetin kapısının onunla açılacağını ve o sayede cennete gidileceğini belirtir. Dil ile söylenilen bu zikrin bir müddet sonra kalp ile de söyleneceğini vurgulayarak "*Öyle an gelir ki, kalbinin Allah dediğini duyarsın.*" demiş, bunun tarifinin vaaz kürsüsünden yapılamayacağını, bunu öğrenebilmek için halvete girmek gerektiğini[1365] vurgulamıştır.

Kelime-i tevhid zikrinin feyzini, ancak bu zikre devam eden ve bunu kalbine sağlam bir şekilde yerleştirenlerin anlayacağını söyler. Bu kelimede Lâ ilahe ile nefy ederken, illallah ile de Allah'ın varlığını ispat etmenin, Hakk'ın varlığını, hem ilmen hem de hükmen ispat etmeye vesile olacağını ve bu sayede tevhidin zevkine erilebileceğini vurgular. Lâ ilahe illallah mübarek lafzının nefy ve ispat ile birlikte bulunmasında büyük bir hikmet ve büyük bir sırrın hak tarafından ilanı olduğunu belirtir ve "*Ona da devam et ve ehlini bulursan talim eyle. Sakın lâ ilahe illallah*

[1363] Derman, *Su 3*, s. 153 ve *Yazılmamış Sırlar 5*, ss.206-214.
[1364] Derman, *Ankara vaaz*, b15, 49-53.
[1365] Derman, *Eskişehir vaaz*, son kaset, bant 53, 41-45.

ehline düşman olma. Onun Allah dostları ile dostluğu vardır. Kelime-i tevhid olanların bilfarz yer dolusu günahları olsa yalnız şirk bulunmasa, Allah onları mağfiretle karşılar." [1366] der ve "*Kalbin iç yüzünde Resulullah'ın nurunu ve Allah'ın büyüklüğünü hissettiğin dakikada o lâ ilahe illallah olur*"[1367] diyerek bu zikrin hakikati ve insanda oluşturması gereken hissiyat ile ilgili bilgi verir. Mânâsına ermeden bu zikri binlerce çekmek yerine 3 kere aklıyla, düşünce ve benliğiyle söylemenin daha makbul olacağını, o 3'ün yanına üç sıfır eklenerek Allah katında 3000 gibi sayılacağını vurgular.[1368]

1.7.8. Dua

Sözlükte yardım istemek anlamına gelmektedir. Allah'a dua etmenin üç anlamı vardır. Birincisi, Allah'ın tekliğini ifade etmek ve O'na hamdetmektir. İkincisi, Allah'tan af ve rahmet dilemektir. Üçüncüsü ise, Allah'tan dünyaya ait isteklerde bulunmaktır. Bunların hepsi dua olarak adlandırılır. Çünkü insan dua ederken "Ya Allah, Ya Rab, Ya Rahman" gibi isimleri kullanarak Allah'tan istemektedir.[1369] Terim olarak ise; kulun Allah'a kavlen ve fiilen yönelerek halini arz etmesidir.[1370]

Allah'a yalvarma ve yakarma anlamına gelen dua, Kur'ân-ı Kerim'de zikredilmekte ve müminlere dua etmeleri emredilmekte, peygamberlerin hayatlarında yaptıkları çeşitli dualar da örnek olarak gösterilmektedir.[1371]

[1366] Derman, *Muhiddin-i Arabi Hazretlerinin Müslümanlara Nasihatleri*, ss. 17-18.
[1367] Derman, *Eskişehir vaazları*, b.23, 11-13.dakika.
[1368] Derman, *Eskişehir vaazları*, 2. Kayıt, 51. dakika
[1369] İbn Manzûr, *Lisânü'l Arab*, c.4, s.359.
[1370] Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.145.
[1371] Peygamberlerin duaları için bkz: Hz. Âdem'in tevbesi, Bakara, 2/37; Hz. Zekeriya'nın duası, Âl-İ İmrân, 3/38, Hz. İsâ'nın duası, Maide, 5/114-118; Hz. İbrahim'in babası için istiğfarı, A'raf, 7/155, 156; Hz. Eyyûb'un serzenişi, Tevbe, 9/114; Enbiyâ, 21/ 83-84, 89; Sa'd, 38/ 41-44; Hz. Musa'nın yakarışı, Hz. Nuh'un duası, Nûh, 71/26-28. Başka dua âyetleri için: Bakara, 2/126; En'am, 6/162;

Ayrıca bazı âyet ve hadislerde dua etmenin önemi; "*Dua edin kabul edeyim*"[1372], *"(Resulüm!) De ki: duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin?"*[1373], *"Duanız imanınızdır"*[1374], *"Dua ibâdetin özü ve iliğidir"*[1375], *"Dua ibâdettir."*[1376],*"Allah dua etmeyene gazab eder."*[1377], "*Allah'ın takdiri ve kazası bile olsa O'na dua edin*"[1378]gibi ifadelerle vurgulanmaktadır. Bunların dışında daha pek çok âyet ve hadis örnek verilebilir.[1379]

Tasavvuf literatüründe de duanın önemi sık sık vurgulanmış, bu yolda ilerlemek isteyenlerin ihlasla ve gözyaşıyla duaya sarılması tavsiye edilmiş, duanın Allah'la yakınlaşmak için büyük bir gereklilik olduğu vurgulanmıştır. Kuşeyrî, "*Dua ihtiyaç anahtarıdır. İhtiyaç sahiplerinin istirahat mahallidir, sıkıntıda kalanların sığındığı yerdir, dert ve halvet sahiplerinin nefes aldıkları alandır. Dua ubudiyetle ilgili fakr ve ihtiyaç halinin açığa vurulmasından ibarettir.*[1380] diyerek duanın manevî kilitleri açan bir anahtar hükmünde olduğunu ifade etmektedir.

Münir Derman, duayı, kulun naz makamında, kendisini Yaratana vasıtasız, büyük bir edep ve sevgiyle yönelerek arzularını, dertlerini açıklaması olarak tarif eder. Duayı, insanın yaratanıyla "*senli-benli*" yani samimi bir şekilde konuşması olarak açıklar. Allah'a "*siz*" diye değil "*sen*" diye hitap edilmesi gerektiğini, bu "*Sen*" kelimesinde de "*teklik*" olduğunu belirtir. Aynı zamanda "*Sen*" ifadesi

---

Araf, 7/151; Hûd, 11/45-47; Yusuf, 12/101, İbrahim, 14/35-40, İsrâ, 17/24, 80; Taha, 20/25, 114; Felak, 113/ 1, Nas, 114/ 1.
[1372] Mümin, 40/ 60.
[1373] Furkan, 25/ 77.
[1374] Buhârî, îman, 2
[1375] Tirmizi, De'avât, 1, Aclûnî, I, s.403
[1376] Tirmizî, De'avât, 1; İbn Mâce, dua, 1; Müsned, VI, 381,391, N. 18419, 18459, 18463, (Tefsir, sure 2/16), Müstedrek, I, 491.
[1377] İbn, Mâce, dua 1
[1378] Müsned, IV, 461, Nr.13417.
[1379] Enbiyâ, 21/83-85; Araf, 7/55; İsrâ,17/24, 80, Mü'minûn, 23/94, 97, 98, 118; Şuarâ, 26/83, 169; Mü'min, 40/14, 49, 50, 60
[1380] Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risalesi*, s.352.

yakınlığın da göstergesi olarak hakîkî sevgili olan Allah'la kulun kurması gereken samimi ilişkiyi sembolize ettiği gibi, "*Siz*" kelimesi ile kurulan ilişkilerdeki resmiyetin, Allah'la kulu arasında bulunmaması gerektiğini de vurgular.[1381] Bu ifadeleri ile Derman, kulun Allah'la kurbiyet makamına dua ile ereceğini ifade etmektedir.

Dua, Allah'la kulu birbirine bağlayan ve yakınlaştıran en güçlü iletişim aracıdır.[1382] İnsan varlık olarak kendisinden farklı ve aşkın bir İlah'la iletişim kurduğunda, iki yönlü bir iletişim ortaya çıkmakta, mesajı gönderen (yaratılan) ile mesajı alan (yaratan) arasında farklı düzlemlerden bu iletişim devam etmekte ve manevi bir bağ ortaya çıkmaktadır.[1383] Yani ihlas ve acziyetle yapılan dualarla insan yakîne ulaşır.

Derman, duaların kabul olabilmesi için ahadiyet mertebesine intikal etmesi gerektiğini söyler ve gece ibâdetinin önemine değinerek, geceleri Allah'ın huzuruna yönelenlerin sayı olarak az olmasından istifade etmek gerektiğini ifade eder. "*Gecenin bir vaktinde kalk namaz kıl*."[1384] emrinin aslında kula hitaben, "*Yalnız kalalım*" anlamına geldiğini, yani geceleri kulun gerçek sevgili olan Allah'la (cc) yalnız kalmasının, tasavvuf yolunun önemli bir unsuru olduğunu belirtir. Özellikle geceleri teheccüd namazını devamlı kılan bir kul, "…*Secde et ve Allah'a yakınlaş*."[1385] âyeti gereği ahadiyetin tüm esmaları ile esmalanarak, O'nda eriyecek ve iç temizliğini elde edecektir. Nitekim Resulullah (sav) de *"Kul Rabbine en ziyade*

[1381] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.81.
[1382] Esma Sayın, "Tasavvuf ve Psikoloji Açısından Duanın Terapik Etkileri", *Journal of Life Sciences* 1.1. (2012).
[1383] Fatma Bayraktar, "Bir Kelam Problemi Olarak Dua-Kader İlişkisi", *İslâmî İlimler Dergisi*, Yıl 4, Sayı 1-2, 2009, s.276.
[1384] İsrâ, 17/79: "*Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazla bir ibâdet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, Rabbin seni Makam-ı Mahmud'a ulaştırsın."*
[1385] Alak, 96/19

secdede iken yakın olur, öyle ise secdede duayı çok yapın."[1386]diyerek Allah'a yakın olabilmek için secdelerde dua edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Derman, namazın ahadiyet mertebesinde kabul edilen yegâne ibâdet olduğunu söyler ve Resulullah (sav)'in ayakları şişinceye kadar namaz kılmasının aslında kendisi için ahadiyette senli benli olma arzusunun sonucu olduğunu ve bundan manen zevk aldığını vurgular. Yani avam için uzun ibâdet etmek eziyet olarak görülse de havas için bu sevgiliyle geçirilen en özel ve güzel anlardandır. İnsanın Allah'la ilişkisi ehadiyet sırrından dolayı özel bir ilişkidir. Her an kalbinde Allah'la birlikte olduğunu hisseden bir kulun sadece kavlî olarak dua etmekten ziyade, acziyet halinde Allah'ın tek yardımcısı olduğunu cân-ı gönülden hissetmesi, hâl lisanıyla bunu yaşaması da ehadiyet-dua ilişkisini ortaya koymaktadır.

Derman, "*Dua edin vereyim*."[1387] buyruğunun da "*Ahadiyette Beni bulun, senli benli olalım*" anlamına geldiğini, bundan dolayı duada çok ince mânâlar bulunduğunu ve Allah'la araya mesafe koymanın şirk olacağını ifade eder. Allah'tan bir şey istemenin araya mesafe sokmak anlamına geldiğini söyler ve bunu şöyle açıklar: "*Her yerde hâzır ve nâzır, şah damarından yakın olanın senden haberi yokmuş gibi arzunu hatırlatmak olur ki bu mıntıka, işte şimdi şirk mıntıkasıdır. İyisi istememektir. Bunu anlamak çok zordur... Bunu anlamak için bir çare vardır ki buna çalışınız. Allah ile yarış edercesine müsamahakâr, sabırlı, affedici, şefkatli, merhametli olmaya gayret etmek lazımdır... Bu hasletler kolay söylenir, fakat insanda tecellîsi çok güçtür."* Yani, her şeyi bilen Allah'tan bir şey istemenin uygun olmayacağını ifade etmektedir. Allah'ın kulunun durumundan haberi yokmuş gibi O'na hatırlatmak olacağı için çok makbul bir durum olmadığını vurgular.

[1386] Müslim, Salât, 215, (482); Ebû Dâvud, Salât, 152.
[1387] Mümin, 40/60: "*Rabbiniz şöyle dedi: "Bana dua edin, duânıza cevap vereyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yedirememeyenler aşağılanmış bir hâlde cehenneme gireceklerdir*."

Özellikle, Allah'ın takdirine aykırı dua etmenin uygun olup olmaması, dua ile ilahî takdirin değişip değişemeyeceği sorgulanmıştır. 20. Yüzyıl mutasavvıflarından Muhammed Es'ad Erbili (ö.1930), kaza ve kadere razı olup, dua etmeden sessiz kalmanın, pek çok İslam âlimi tarafından doğru bulunmadığını ifade etmiştir. Dünya ve âhiret işleri sebepler dairesinde meydana geldiği için dua etmeyip, sükût etmenin kaza ve kadere rıza göstermenin, aç kalınca yemek yememek, susuz kalınca su içmemek, üşüyünce kalın elbiseler giymemek gibi olacağını belirtir. Duanın, Allah karşısında kulun acziyetini ilan etmesi anlamına geldiği için dua edilmesi gerektiğini söyler. Aslolan dil ile gönülden ve samimiyetle dua etmek, kalben de Allah'a teslim olmaktır.[1388]

Münir Derman, hakîkî duanın kabul olacağını ve bunda şüphe edilmemesi gerektiğini söyler ve "*Dua, Hakk'ın sende bulunan kudretleriyle Hakk'a dönmen, Hakk'a iltica etmendir*."[1389] der. Zaten fena halinde olan kul dua edenin de, duayı kabul edenin de Allah olduğunu bilir.[1390] Derman, duaya başlamadan önce salavat-ı şerife getirmek gerektiğini de vurgular.[1391] Nitekim Resulullah (sav), *"Beni, hayvanına binen yolcunun maşrapası yerine tutmayın. Bana, duanızın başında, ortasında ve sonunda salât okuyun."* [1392] buyurmuşlardır. Ayrıca Resulullah (sav) birisine dua edeceği zaman önce kendisine salât ü selam ederek başlanmasını tavsiye etmiştir.[1393] Başka bir zaman huzuruna gelen bir sahâbe kendisine çok salavat getirdiğini söyleyince, o şahsa, güzel bir şey yaptığını ve bunu daha fazla yapmasını

[1388] Vahit Göktaş, "Osmanlı'nın Son Döneminde; Gümüşhanevî Dergahı Şeyhi Ahmet Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin ve Kelâmî Dergahı Şeyhi Muhammed Esad Erbilî'nin Duaya Yüklediği Anlam", *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, edit.İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak, Gümüşhane Üniversitesi Yay., 2013, s.361.
[1389] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s. 25.
[1390] Uludağ, *Hayata Sûfî Gözüyle Bakmak,* s.139.
[1391] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.43.
[1392] Tirmizî, Salât, 352.
[1393] Tirmizî, Daavât, 10.

söylemiştir. Kur'an-ı Kerim'de *"O'na yaklaşmaya vesile arayın"*[1394] âyeti, Allah'a yaklaşmak isteyenlerin çeşitli vesilelere başvurmasını emretmektedir.

Yukarıdaki hadislerden anlaşıldığı kadarıyla da Peygambere salât ü selam getirmek de duaların kabulü için önemli bir vesiledir. Duadan önce salavat-ı şerife getirerek Peygamber (sav)'i hatırlamak Münir Derman'a göre bir nevi dualara sansür uygulamaktır. Kullar bir yanlışlık yapmasın ve isyan hududuna girmesin diye Resulullah'ın bu duaları seçtiğini, sansür uyguladığını, böylece bu duaların da Hakk'ın huzuruna filtre edilmiş ve düzeltilmiş olarak ulaştırılacağını söyler. Derman'a göre, Resulullah "*Rahmeten li'l-âlemîn"*[1395] olarak gönderildiği için, ümmeti bir edepsizlik yapmasın diye duaların öncelikle O'nun kontrolünden geçmesi gerekmektedir.[1396]

Hz. Peygamber (sav)'e salavat getirerek dualara başlanması ve salavatla duaların bitirilmesi nasıl ki duanın Allah katına çıkmadan önce manevi bir sansürden geçmesi anlamına geliyorsa, Adem (as)'dan Hz. Muhammed (sav)'e kadar pek çok peygamberin dualarına Kur'an-ı Kerim'de yer verilmekte ve müminlere bu dualar örnek olarak sunulmaktadır. Tüm ibâdetlerin bir kuralı, edebi olduğu gibi duanın da kabul edilebilmesinin edepleri vardır ve bunlara uyulduğu takdirde yapılan dualar Allah katında makbul olacaktır. Peygamberler tüm insanlık âlemine örnek olarak gönderildikleri için, hayatlarında pek çok sıkıntıya göğüs geren bu önemli şahsiyetlerin Allah'a nasıl iltica ettiklerini ve bu duaları sonucunda nasıl başarıya ulaştıklarını görmek insanlar için önemlidir.[1397]

[1394] Mâide, 5/35.
[1395] Enbiyâ, 21/107: "Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."
[1396] Derman, *Yazılmamış Sırlar 3*, s.29.
[1397] Ali Yılmaz, "Kur'ân'daki Peygamber Dualarının Psiko-Sosyal Analizi", *Atatürk Üniversitesi İlâhiyât Tetkikleri Dergisi*, 35 (2011), s.53.

Dua, kulluk sırrının farkında olmaktır ve kul kimi zaman doğaçlama olarak kalbinden geçen şekilde Rabbine iltica edecek, kimi zaman da kendisinden önce yaşamış örnek şahsiyetlerin dualarını örnek alarak, bu dualarla yalvarıp yakaracak ve kişisel, toplumsal, psikolojik, tıbbi gibi farklı alanlardaki sıkıntılarıyla ilgili Allah'a yönelerek derdine derman bulmaya çalışacaktır.

Derman, geceleri dua etmenin önemini sürekli vurgular ve bununla ilgili olarak şöyle bir açıklama yapar: "*Gece rûhanî, gündüz cismanî âlem remzidir. Bütün mevc-i ecram karanlığın namütenahiliği içinde parlar, kendilerini ancak karanlıkta gösterebilirler. Karanlık namütenahi mülk-i İlâhide aydınlığa nazaran çok galiptir. Ruhanî âlemdeki nurun temsili kamerdir. Kamer aynı zamanda ruhun âlemidir. Bedri-tam zamanında ruhanî çalışmaya delalet eder. Gece namazı Resûl-i Ekrem'e farzdır. Şakku'l-kamer hadisesidir de niçin Şakku'l-şems değildir? Hiç düşündünüz mü, Kudret-i Sûbhaniye, Settar esması kanalından tecellî eder de ondan... Ecramın karanlıkta parıldaması ibâdetin karanlıkta olanının parlak olacağına işarettir.*[1398] Bu ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla gece ruhanî âlem daha üstün olduğu için karanlıkta yapılan dualar, zikirler ve ibâdetler de Allah katında daha makbul olacaktır. Geceyi zenci gibi değil Cennette huri gibi görmek gerektiğini söyleyen Derman gecenin kıymetinin bilinmesini tavsiye eder.[1399]

Gece ibâdetinin önemi hem Kur'an-ı Kerim'de hem hadislerde hem de tasavvuf literatüründe yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim'de yer alan, "*Çünkü gece kalkışı hem daha etkili, hem de söz bakımından daha sağlamdır"*[1400] ayeti gecenin önemini göstermektedir. Ayrıca Resûlullah (s.a.v)'de *"Allah-u Azze ve Celle her gece dünya semasına iner tâ ki son gecenin üçte birlik vakti geçene dek. "Kim Bana*

[1398] Derman, *Allah Dostu*, ss.53-54.
[1399] Derman, Kaset No.64.
[1400] Müzzemmil, 78/6:

duada bulunursa Onun duasına icabet edeyim. Kim bir şeyler isterse, onun da isteğini vereyim, Kim de mağfiret isterse ona (da) mağfiret edeyim?" diye buyurur. Bu durum sabahın aydınlanmasına kadar da devam eder.""[1401] hadisiyle Allahu Teala'nın özellikle gecenin üçte birlik kısmında yeryüzüne indiğini vurgulamakta ve müminleri bu vakitlerde dua etmeye teşvik etmektedir.

Münir Derman, her türlü belâya karşı insanın elindeki en büyük silâhın Allah'a ettiği dua olduğunu söyler.[1402] Dua kabul olmadı diye düşünerek Allah'a darılmamak gerektiğini, "*Dua edin vereyim diyor, sonra vermiyor"* gibi sözler söylemenin hatalı olduğunu ve böyle sözler söylememeye çok dikkat etmek gerektiğini vurgular. Nitekim Resulullah (sav) de "*Biriniz acele edip: Ben Rabbime dua ettim ama duamı kabul etmedi, demedikçe duası kabul olunur*."[1403] buyurmuş ve Allah'ın duaları kabul edeceğine tam inanarak dua edildiği takdirde kabul olacağını söylemiştir. Münir Derman, Allah'ın kimseye zulmetmeyeceğini, bütün mülkün O'na ait olduğunu, dualar kabul olmuyorsa istenilen şeyin kulun kaderinde olmadığı ancak onun yerine âhirette başka mükâfatlar verileceğini ifade eder.[1404]

Beddua Farsça "*fena, çirkin, kötü*" anlamındaki "*bed*" kelimesiyle Arapça "*dileme, isteme*" anlamındaki "*dua"* kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur[1405] ve bir kişinin başına kötü şeyler gelmesi için yapılan duaya denilir.[1406]

Münir Derman, bedduadan da bahseder ve arz-ı ilahide çirkin bir hareket olarak tarif eder. Beddua etmemek gerektiğini, bir zulme maruz kaldığında hiç şikâyet etmeden sabrederek, gözyaşıyla durumunu Allah'a havale ederse, bu sabır

[1401] Müslim (758), Buhârî (1145).
[1402] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.163.
[1403] Müslim, Dua bahsi, 90- (2735).
[1404] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s. 190.
[1405] Mustafa Çağrıcı, "Beddua Maddesi", *DİA*, c..5,1992, s.297.
[1406] Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, DİB Yay., Ankara, 2009, s.60.

hali ve gözyaşı kulun kendinde olmadığı bir zamana denk gelirse zalimin anında cezalandırılacağını söyler ve nasıl yapılması gerektiğiyle ilgili şöyle bir açıklama yapar: "*Beddua mazallahu teala, nasıl olur? Gözünü yumar, yarabbi Sen sabır ver, bunu ref'ü def eyle dersin. Ama Allah unutmaz. O bekler bekler bekler, sonunda cezasını verir. Öyle bir tekme yer ki âhirette bile kendini toplayamaz."* Yukarıda "*Kulun kendinde olmadığı bir zamana denk gelirse zalim an-ı vahitte tepelenir*" derken ihlasla dua eden kulun, kendinden geçip Allah'ta kaybolduğu takdirde mazlumun vekilinin Allah olacağını ve anında zalimi cezalandıracağını vurgular. İnsanın, maddî hadiselerin, manevî duyguların akıl hududuna sokamadığı sebeplerinde, aklın bir tepki olarak beddua etmeye kalktığını ancak bedduanın hem küfür hem de Allah'a ve Allah'ın kurduğu maddî, manevî değişmeyen kanuna karşı isyan olduğunu vurgular.[1407] Bedduanın İslâm'da yasak olduğunu, es-sabur esmasına isyan olacağını söyler ve "*Es-sabur'da kaza ve kadere inkiyad vardır*."[1408]der.

Nitekim, Hz. Peygamber'e "*Ey Allah'ın elçisi, müşriklere beddua etseniz!"* diyenlere, "*Ben lânet okuyucu olarak gönderilmedim ki; ben ancak rahmet olarak gönderildim*"[1409] buyurarak, haksızlıklara maruz kaldığında asıl yapılması gereken şeyin lanet etmek ve beddua etmek değil, Allah'a sığınıp O'nu vekil tayin etmek olduğunu göstermektedir. Beddua her ne kadar İslam dininde caiz olsa da, sabretmenin daha hayırlı olduğu vurgulanmıştır.[1410] İslam âlimleri, mutasavvıflar beddua etmenin İslam ahlakıyla ve tasavvuf edebiyle bağdaşmayacağını ifade etmişlerdir.[1411] Beddua yıkıcı gücü dolayısıyla, negatif enerji yayılmasına sebep

[1407] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.136.
[1408] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.53.
[1409] Müslim, Birr, 87.
[1410] Nesrişah Saylan, "Kur'ân'da Beddua"*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26.1 (2016). s. 125.
[1411] Saylan, "Kur'ân'da Beddua", s. 126.

olduğu gibi, beddua eden kişiyi de hem manen hem de zâhiren kötü olarak etkileyecektir.

1.7.9. Salavat

Salat kelimesinin *"dua, istiğfar, rükû ve secde, namaz, rahmet,"*[1412] gibi farklı mânâları bulunmaktadır. Peygambere salât etmek, O'nu övmek anlamına gelir. Ayet-i kerimede "*Allah ve melekleri peygambere salât eder. Ey iman edenler, siz de O'na salât ve selam okuyun*."[1413] Buyurulmuştur. Bu ayetteki, meleklerin salâtı dua ve istiğfar, Allah'ın salâtı rahmet demektir. İçerisinde dua ve istiğfar olduğu için salât bu şekilde adlandırılmıştır.[1414] Türkçe'de salât ü selam getirmek veya salavat getirmek diye ifade edilmektedir.

Tasavvuf kültüründe de mürşidler müridlerine tarîkat derslerinde günlük olarak zikredecekleri salavat-ı şerifeler tavsiye etmişlerdir. İsm-i Celâl yani "*Allah*" zikriyle kalplerindeki aşk ateşini alevlendirirken, salavât-ı şerîfe ile de Resulullah'ın ruhaniyetiyle bütünleşerek, O'nun rahmet ikliminde huzur bulmakta ve kalpleri sükûna ermektedir.[1415]

Bayezid-i Bestamî'ye (ö.874), "*Ermişlik mertebesine neyle erdin?*" diye sorulduğunda, "*Hz. Peygamberi örnek alarak, her hususta O'na tâbi olarak*"[1416] diye cevap vermiştir. Şah-ı Nakşibend de (ö.791) "*Biz Allah'ın lütfu ile her ne elde ettiysek, Kur'an-ı Kerim'in âyetleri ve Resulullah Efendimiz'in hadis-i şerifleriyle*

[1412] Okumuş, "Semantik ve Analitik Açıdan Kur'an'da "Salât" Kavramı", s.10.
[1413] Ahzab, 33/56.
[1414] İbn Manzûr, *Lisân-ul Arab*, c.7, s.397.
[1415] Mahmut Hür Yücer, "Tarîkat Geleneğinde Salavât-ı Şerîfe Ve Müstakimzâde'nin Şerh-i Evrâd-ı Kâdirî Adli Eseri"; *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 6 [2005], sayı: 15, s.260
[1416] Uludağ, *Hayata Sûfî Gözüyle Bakmak* s.148.

amel etmek suretiyle elde etmişizdir."[1417] diyerek manevî inkişafının gerçekleşmesinde Kur'an-ı Kerim âyetleri ve Resulullah'ın hadislerinin önemini vurgulamıştır. İmam Rabbani (ö.1035) de yukarıdaki ifadelere benzer olarak şöyle söyler:

> "Muvaffak olmamızda bizim gayretimiz de ne oluyor ki! Ne oluyorsa hepsi Allah'ın lütfudur. Ama buna bir sebep ve vasıta gösterilmesi gerekirse o zaman derim ki bu sebep; öncekilerin ve sonrakilerin efendisi olan Resulullah Efendimiz (s.a.v)'e muhabbetle bağlanıp O'nun nurlu izinden gitmektir. Ben bütün muvaffakiyetlerimin sebebini buna bağlıyorum. Allah Teâla ne lütfetmişse hepsi işte bu bağlılık ve O'nun peşinden gitmem sebebiyledir. İnsana bir şeyin azı veya tamamı nasib olmamışsa bunun tek sebebi de, Efendimize tam olarak uyma hususunda bir kusur ve noksanı olduğu içindir. Bir defasında gaflete düşerek abdesthaneye girerken önce sağ ayağımı attım. O gün birçok manevî hallerden mahrum kaldım."[1418]

Bu ifadeleriyle sünnet-i seniyye'ye uyma konusunda ne kadar hassas olunması gerektiğini vurgulamıştır.

Münir Derman, dua, mağfiret, rahmet mânâları taşıyan salat kelimesinin Arapça mastar olduğunu ve salavatın hicri ikinci yılda "*Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin.*"[1419] âyeti ile emrolunduğunu ve bu âyeti kerimeye göre Resul'e (sav) salavat getirmenin Hakk'ın her şeyi halk ettiği nura tazim ve farz olduğunu söyler.[1420] Âyette geçen "*Nebi*" ifadesinin, bu nuru taşıma görevinin ona verildiğinin bir göstergesi olduğunu ve o isim duyulduğunda tazimin ihmal edilmemesi gerektiğini vurgular ve "*Cenâb-ı Allah bu âyette kendini, izzetini tesbih ediyor, melâikeleri de ona katıyor, kullara da siz de bana iştirak ediniz diyor. Bu salâvat farzdır. Allah'ın zât-ı ahadiyetine râcidir. Burası en ince, nazik bir noktadır. Hz. Muhammed (sav)'siz Allah bilinmez. Hz.*

[1417] Yakub b. Osman, Çerhi, *Risale-i Ünsiyye*, çev. Ahmet Cahit Haksever, Erkam Yay, İstanbul, 2009, s.14.
[1418] Muhammed Haşim el-Kışmi, *Berekat*, çev. Ahmet Faruk Meyan, Furkan Yay.,İstanbul, 2013, s.197.
[1419] Ahzab, 33/56
[1420] Derman, *Yazılmamış Sırlar*, ss. 146-147.

Muhammed'in (sav) vücudu Allah'ı bilmek içindir."[1421] der. Bu salavatın, Makâm-ı Mahmud'un yaratılışını tesbih etmek olduğunu, söyler. Bu âyette bildirilen salavatın Hz. Resul'ün yaratıldığı nura ait olduğunu belirtir ve Hakk'ın nurunun, kudretinin, güçlerinin hakikatini bildiren Resulde tecellî ettiğini, bunun da risalet olduğunu vurgular. Resulü Ekrem'in de kendi şahsına değil ama taşıdığı bu nur-ı risalete salavat getirdiğini ifade eder.[1422]

Münir Derman, hocası Ömer İnan Efendi'ye Allah ve meleklerinin Nebi'ye nasıl bir salâvat getirdiklerini sormuş, Hocası da cevaben, gece ve gündüz salâvatlarının ayrı olduğunu söylemiş ve şöyle bir açıklama yapmıştır: "*Hakkın ve meleklerin salâvatı, Allah'ın esmalarıyladır. "Ya Mü'mîn. Ya Hâlık. Ya Musavvir. Ya Mütekebblr. Ya Dâim." Bu Gündüzdür. "Ya Müheymin. Ya Hamid. Ya Müdebbir. Ya Mudi. Ya Deyyan." Bu gecedir*." Ömer İnan Efendi bu esmaları zikrettikten sonra Haşr suresinin son üç âyetini[1423] okumuş ve secdeye kapanmıştır.[1424]

Münir Derman'a göre, salavat, Resulullah'ın cesedine, nebiliğine ve taşıdığı nura yapılır. Ona iman edenlerin getirecekleri salavatların da Peygamberin (sav) üzerine hakkını kaza etmek olduğunu ifade eder ve "*Ne hakkı varmış? Yahu gelemeseydi hepimiz küfür içindeydik. Bundan büyük kazanç mı olur*?" diyerek insanların küfürden kurtulmasını sağladığı için, Resulullah'ın (sav) insanlar üzerinde hakkı olduğunu söyler.[1425] Bazı salavatı şerifelere de devam etmenin Resulullah'ın

---

[1421] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, ss.208-209.
[1422] *Aynı eser*, ss. 146-147.
[1423] Haşr, 59/22-23-24 "*O, öyle bir Allah'tır ki, O'ndan başka ilah yoktur. Görülmeyeni ve görüleni bilendir. O, rahman ve rahimdir. O öyle bir Allah'tır ki, kendisinden başka hiç bir ilah yoktur. O, malik ve sahiptir, münezzehtir, selamet verendir, emniyete kavuşturandir, gözetip koruyandır, üstündür, istediğini zorla yaptıran, büyüklükte eşi olmayandır. Allah müşriklerin ortak koştukları şeyden münezzehtir. O, yaratan, var eden, varlıklara şekil veren Allah'tır. En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanlar onu tesbih etmekte ve şanını yüceltmektedirler. O, galip olan, herşeyi hikmeti uyarınca yapandır."*
[1424] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, ss.208-209.
[1425] Derman, *Almanya Vaazı*, Kaset 70.

şefaatine mazhariyeti hazırlayacağını beyan eder.[1426] Resul'e salavatı şerife getirmenin, insanda bulunan Nur-ı Resulullah'ın farkına varıp "*Bende de bu nur var, Müslümanım Allah'ı biliyorum*" anlamına geldiğini söyler ve şöyle bir açıklama yapar:

> "Resulullah (sav)'in cesetleri bu nurun ma'kesi (yansıması) olan mekândaki varlığı kul olarak. Nebilik bu nurun icaplarını izhar ve tebliğ ettikleri müddet. Ruhları her iki lamekân ile mekânı kelâm ile birleştiren Hakk'ın nurunun ma'kesi. Bunların cümlesinin Hakk'ın namına olması, Resulullah'ın Hakk'ın elçisi olmasıdır. Bunların böyle olduğunun (Delil, Burhan, Âyet) ispatı, mucizeleridir. Şakku'l- kamer. Fevkalade gösterdiği bütün akılları durduran mucizeleridir. Şakku'l-sadır. Üzerinde bulut gitmesi. Miraç. Bunlar mucize değildir. Kur'an-ı Kerim mucize değildir. Allah kelâmıdır. Bütün bunlar Peygamber olduğunun delilidir."[1427]

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla, Allah'ın nurunu dünyada kul olarak cesediyle taşıyan ve yansıtan Resulullah, kendisinde olan bu nurun gereklerini, dünya hayatında yaşadığı sürede nebilik ile yerine getirmiştir. Cesedî olarak Allah'ın nurunun mekândaki yansıması olduğu gibi, ruhu da lamekân ile mekânı birleştiren Hakk'ın nurunun yansımasıdır.

Münir Derman'ın görüşlerine benzer ifadeler pek çok mutasavvıf tarafından da dile getirilmiştir. İlk dönem sufilerinden Sehl b. Abdullah et-Tüsteri, Hz. Muhammed'in fizikî yaratılışından ve nübüvvetinden önce varlığının söz konusu olduğunu ve bu ezelî varlığın "*Nur-ı Muhammedî*" olduğunu belirtmiştir. Tüsteri'ye göre Allah, Hz. Muhammed'in nurunu kendi nurundan ve tüm mahlûkatı da bu nurdan yaratmıştır.[1428]

Münir Derman, çok farklı salavat-ı şerifeler olduğunu ve bunların ayrı ayrı hikmetleri bulunduğunu söyler ve şöyle bir açıklama yapar:

[1426] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, ss: 146-147.
[1427] *Aynı yer.*
[1428] Salih Çift, "İlk Dönem Tasavvuf Düşüncesinde Nûr Kavramı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.13, sy.1, 2004, s.146.

> “Binlerce salavat-ı şerife mevcuttur. Bunların hepsi Peygamber Efendimizin kul olarak zâtı muhteremlerine, bir kısmı (Nebî) Olarak Vahy'i tebliğ etmesi bakımından bu necip vazifeyi yapması, bizi haberdar edip doğru yola önder olması ve öğretmesinden dolayı onun bu hakkını ödememiz için... Diğer bir kısım salavât-ı şerifeler de onun ruhu muallâlannı takdis ve tebcil içindir. Bir kısım salavât-ı şerifelerde kendilerinin şefaatini esirgemeyecekleri kat'idir, çünkü “Rahmeten-lil âlemindirler.” Bir kısım salavât-ı şerifeler vardır ki, müşkül zamanlarda Resul'den istimdat ve ruhu şeriflerinden yardım istemek içindir. Bir de Resulullah'ın sünnet-i seniyyelerini bihakkın yerine getirip tebliğ ettikleri, Allah'ın emirlerini mümkün olduğu kadar kusursuz yerine getirenlerin, onun manevî Ruhaniyeti ile temas temini için çare ve vasıtalardır. Binlerce salavât-ı şerifelerin daha binlerce manevî ve ruhani fazilet ve kıymetleri vardır. Salavât-ı şerîfelerin (vird) edilmesi, bir derece, bir makam, temizlik ve kulluk rütbesine göre bir edep, manevî bir izin meselesidir. Bütün bu salavât-ı şerifelerin istenildiği zaman devamlı vird edilenleri olduğu gibi, muayyen zamanlarda vird edilenleri de mevcuttur. Anlattığımız salavât-ı şerifelerin bir kısmının kitap ve evradları vardır. Bazıları da hiçbir kitapta yoktur. Bu salavât-ı şerifeler kulaktan gizli telkin edilirler. Her velînin mürşidinden aldığı birçok gizli salavât-ı şerife mevcuttur. Tayy-i mekân için, uzaktan konuşmak için, kerâmet denilen fevkalade işleri göstermek için lâzım olan salavât-ı şerifeler bunlardır. Rical-i gaybın, Hz.Hızır'ın, Üçlerin, Dörtlerin, Yedilerin, Kırkların, Üçyüzlerin, Üçbinlerin salavât-ı şerifeleri vardır. Kutbu âzamların evradı olan büyük velîlerin salavât-ı şerifeleri vardır. Bir de Resulü Ekrem'in bizzat kendi nurlarına karşı yaptıkları salavât-ı şerife vardır. Resul'ün kendileri bu salavâtı daima vird ederlerdi. Son olarak da Allah Kadir-i Mutlak'ın “Nebi-i Zişanıma meleklerimle salavât getiriyoruz” mealindeki âyeti kerimede zikrolunan salavât-ı şerife vardır. Bu salavât-ı şerifelerin vakitleri, zamanları olduğu gibi her zaman vird edilenleri de vardır. Gece ve gündüz vakitlerinde vird edilecekleri vardır. Resullüğüne, Nebiliğine, Habibullah olmasına, Peygamber olmasına ve mübarek ruhuna getirilecek ayrı ayrı salavât-ı şerîfeler vardır. Bunlardan haberimiz olmadığı halde, haberimizin olmadığının da farkında değiliz. Basit gibi görünen bildiğimiz salavât-ı şerîfeyi bile devamlı vird etmekte tembellik eder gaflet içinde yüzüp dururuz.”[1429]

Derman’a göre, binlerce farklı salavât-ı şerife bulunmakta ve bu salavatların her biri farklı amaçlar doğrultusunda okunmaktadır. Nur-ı Muhammedî’yi vesile ederek Allah’tan isteyen kulların dualarının kabul olacağına inanılmaktadır. Özellikle Delâilü’l-Hayrât olarak bilinen ve Şeyh Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî (ö.870/1465) taafından derlenen salavat kitabı Derman’ın yukarıda bahsettiği gibi farklı salavatları içermektedir. Cezûlî, Peygamber (sav)’e salavat okuyarak kerâmet sahibi olan bir kız çocuğunu duyunca, bilinen salavât-ı şerifeleri derleyerek bu kitabı

[1429] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, ss.42-45.

yazmış ve kız da bahsettiği salavatın bu kitapta yer aldığını söylemiştir. Bu sebeple İslam âleminde Delâil kitabı müminler tarafından sıklıkla okunmaktadır.[1430]

Derman, salavât-ı şerifeler Resulullah (sav)'e Cuma günü arz olunduğu için özellikle Cuma günü çok salavat getirilmesini tavsiye eder. Bununla ilgili de şöyle bir benzetme yapar:

> "Her Müslüman'ın olduğu yerden melek jetleri kalkar. İsterse bir memlekette bir Müslüman olsun. Oraya melek jetleri gelir ve Resule arz eder. İster inan ister inanma. Öyleyse her İslam'a salavât-ı şerife farz. Ömründe bir defa getirsen farzdan kurtulursun. Yalnız Müslimsen, salavat getirmek sana vaciptir. Müslim, İslam ne demek. Müslim kafasını secdeye koyan demek. Namaz kılanlara bunları Allah namazda yaptırıyor. Salli barik bunlar salavât-ı şerife bu vacipleri de böyle yapıyorsun. Ben başka da yapacağım. Abdest al, sokakta söyle dur. İçinden söyle ama başkası duymasın. Gösteriş olur. Salavât deyip de geçmeyin. Telsiz vasıtasıdır bu çünkü Ravza'ya izn-i ilahî olmadan hiçbir şey yanaşamaz. Nazar-ı ilahiye her gün oraya girmektedir. Müslüman cevâhir gibidir. Hırpânî görünür, bakarsın içinde deryâlar gizlidir."[1431]

Yani Münir Derman'a göre, melekler Müslüman kulların salavatlarını alarak Resulullah'a Cuma günleri arz etmektedir. Derman**,** bazı salavât-ı şerifelerin meleklerin jetine ihtiyaç duymadan direk huzura gideceğini söyler ve "*Orayı bombardıman edeceksin ama boğazdan değil kalpten çıkacak çünkü her insanın kalbinde Nur-ı Resulullah var. Tüm bu ibâdetler insanın şeklini değiştirmez. İnsan neyse odur. Elma ağacının altına bakarsan elma güzel kırmızı olur, elma üzüm olmaz. İbâdet, insanda insana ait olan bir hassayı ortaya çıkarır ki bu da Nur-ı Resulullah'tır. Oradan bir delik açtığında, nasıl ki ayna kırıkları bir yamaca düştü mü güneş vurunca yıldız gibi parlar, senin içinde duruyor ama sen farkında değilsin. Salavât-ı şerife buradan giderse oradaki düğmeye basmış olursun*."[1432] diyerek salavat getire getire insanın içindeki Nur-ı Resulullah'ı dirilteceğini ve yaratılış sırrına ereceğini ifade eder. İnsanın, Allah'ın verdiği bir emanet olan Nur-ı

[1430] Süleyman Uludağ, "Delâilü'l-Hayrât Maddesi", *DİA*, c.9, 1994, ss.113-114.
[1431] Derman, Vaaz Kaseti 18.
[1432] Derman, Vaaz Kaseti 32.

Resulullah için yaratıldığını, insan vücudunun Allah'ın nakışlarını üzerinde taşıyan bu mekâna ait ama aslı lamekâna ait olan bir varlık olduğunu söyler.[1433]

Her gün Resulullah'ın mukaddes Ravza'sına nazar-ı ilahî'nin geldiğini, bir kul salavat getirirse bu nazar-ı ilahînin o kişiye de nasip olacağını söyler. Bunun için bazı tavsiyelerde bulunur ve şöyle der: "*Sen de salavat getirirsen sana da gelir bu nazar-ı ilahî. Ama namazdan çalma. Buna devam eder, abdestli gezer, gece namazı kılar, ayın 3 günü oruç tutarsan Allah bir sıfır koyar yanına, 30 gün oruçlu olursun. Her gece teheccüde kalkarsan Kadir gecesi seni bulur. İçini temizle, yalan söyleme, haram yeme. Buna 40 gün devam edince gel, kulağına bir şey söyleyeceğim. Onu oku, sahabe olursun. Bu devirde sahabede var, tabiin de var. Resulullah rüyana girdi mi sahabe olursun. Çünkü o rüyana girdi mi, hakîkî yüzünü görmüş olursun. Kimseye söyleme. Seni de gördü mü birisi o da tabiin olur. Zaten sahabelerle tabiin dünyada eksik oldu mu kıyamet kopar.*"[1434]

Münir Derman'ın, Resulullah (sav)'in "*Muhammed*" ismini telaffuz etmeye hâyâ ettiği ifadelerinde görülmektedir. "M" ile başlayan ismine hürmet edilmesi gerektiğini, abdestsizken ve sokakta bu ismi ağzına almamak gerektiğini, bahsederken *"Resulullah Efendimiz*", "*Resul-ü Ekrem (sav)"* diyerek bahsetmek gerektiğini ve Resulullah'ın şefaatine nail olabilmenin tazimle mümkün olduğunu söyler.[1435]

Ve şöyle bir açıklama yapar:

> "Bir yerde (M) ile başlayan ismini işitirsen içinden (Sallallahü aleyhi vesellem) de. Unutma. Hem kendin içindir bu... Hem de söyleyenin bilmeden yaptığı manevî kusurdan onu kurtarırsın. Ecir vardır. Ecir iltifat-ı ilahiyedir unutma... O adamı ikaz edeceğim diye uyarma... O alışmıştır. Terk çok güçtür. Hataya girer bilmeden yapması, kusur olur, kusur hoş görülebilir... Bunları yaparsan ne olur deme. Himmet

[1433] Derman, *Almanya Vaazları*, Kaset 70.
[1434] Derman, Vaaz Kaseti 21.
[1435] Derman, Vaaz Kaseti 27.

kapılarının açılmasına sebep hazırlamış olursun. Himmet verecekler, bunu senin yüzünden okurlar unutma... "Bu bir nevi söylenemezdir"- Şimdi anladınız mı?"[1436]

Derman hoca, kimi zaman manevî sırlardan bahsetmektedir. Yukarıda da "*Bu bir nevi söylenemezdir*" diyerek, Resulullah'ın "*M*" harfi ile başlayan ismi duyulduğunda insanın içinden salavat getirmesinin o kişiyi manen farklı boyutlara taşıyacağını, himmet kapılarının açılmasına vesile olacağını ifade etmektedir. Bu tür ifadeler "*Hikmet-i Meskûtun Anhâ*" diye ifade edebileceğimiz anlatılamayan hikmetleri kapsamaktadır.[1437] Derman, özellikle zâhirî ilimlerle meşgul olan rusûm uleması ve avam halkın anlayamadığı bu tür hakikat sırlarını arka planını açıklamadan dile getirmektedir.

Yukarıdaki ifadelerinden de anlaşıldığı kadarıyla, Resulullah (sav)'e yönelik tavır ve davranışlarda edebe azami riâyet edilmesi gerekmektedir. Allah Teâla da "*O'nu (s.a.v) kendi aranızdan birini çağırır gibi çağırmayın"*[1438] diyerek müminleri uyarmış ve bu edebe riâyet edilmemesinin başlarına belâ gelmesine veya azaba düçar olmaya yol açabileceği konusunda ikaz etmiştir.[1439]

Münir Derman, Âlemlerin Rabbi'nin sevgili olarak Resulullah'ı seçtiğini, onu meleklerin elleriyle yıkayıp terbiye ettiğini, her şeyi O'na musahhar kıldığını ve O'nu ucu bucağı bulunmayan Rahmetinin bildiricisi, dağıtıcısı, Rahmeten Li'l-âlemîn olarak dünyaya gönderdiğini söyler. Şükrünü bilenlerin rahmete, rızaya kavuşacaklarını müjdeleyen Resulullah olduğu için, Hamd edici anlamına gelen "MHMD" isminin kendisine Allah tarafından verildiğini belirtir. Resul'ün isminin,

[1436] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, ss.104-106.
[1437] Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri*, s.276.
[1438] Nur, 24/63: "*(Ey müminler!) Peygamber'i, kendi aranızda birbirinizi çağırır gibi çağırmayın. İçinizden, birini siper edinerek sıvışıp gidenleri muhakkak ki Allah bilmektedir. Bu sebeple, onun emrine aykırı davrananlar, başlarına bir belâ gelmesinden veya kendilerine çok elemli bir azap isabet etmesinden sakınsınlar*."
[1439] Hucurat, 49/1-5.

hal, hareket ve hayatının rızaya giden için en emin, en doğru rehber ve yol haritası olduğunu, Resulullah'ı taklit edenlerin fena fi'r-Resûl olacağını bildirir ve bunu şu şekilde açıklar: "*Resul'de erimek demek, Rahmet-i İlahi'yede Mağfiret-i Subhaniye deryâsında, zevk içinde yüzmek demektir. O zaman cennet de senin, nimet de senin, huzur da senin, sana şah damarından daha yakın olan Cenâb-ı Rab'bil âlemin ile hem bezm olursun. Bundan öte daha ne var ki?"*[1440]

Yukarıdaki ifadelerinden de anlaşıldığı üzere, bir mümin, Resulullah'a duyduğu sevgi, muhabbet ve aşkla, O'nun şahsında varlığını yok ederek fâni olduğu takdirde, Resulullah'ın ahlakıyla ahlaklanacak, O'nunla manevî bir bağ kuracak ve bütünleşecektir.[1441]

1.7.9.1.Nur-ı Muhammedî

Münir Derman, *"Kâinatta sükûn yoktur*"[1442] der. Yıldızlar, madenler, bitkiler, hayvanlar, atomlarla bu tesbihatın aklın eremeyeceği hudutlara kadar devam ettiğini belirtir ve "*Siz buna atom, elektron kaynaşması deyin, ne derseniz deyin, hepsi aynı kapıya gelir.*"[1443] diyerek tüm kâinatın katıldığı ilahî tesbihattan bahseder ve şöyle bir açıklama yapar:

> "Bana salavat getirmeden duanız makamına erişmez" hadis. Makâm-ı Mahmud: Beşerin idraki için kudreti ilâhiyenin ilk tecellî yeri. Her şey O'ndan husule geldi. Buraya biz (Nur-ı Muhammedî)'nin yaratılış ve zuhur yeri diyoruz. Bütün kâinat bu (nurdan) halk edilmiştir, ilk nüve atom budur. İsmine ne dersen de. İlmen de aynıdır, manen de aynıdır. Ben ve melâikelerim salat getiriyoruz demesi, benim bütün kudret tecellîlerim bu tesbihatın içindedir, siz de buna bilmeyerek iştirak ediyorsunuz fakat bilerek iştirakinizi istiyorum. Kudret ve güçlerimi anlayın ve onları kullanın. Resulullah'ın bana salavat getirmeden duanız makamına erişmez sözü nezaketen bu ilâhi tesbihata iştirak etmenizi arzuladığındandır."[1444]

[1440] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, ss.57-60.
[1441] Selâmi Şimşek, *Edirneli Şeyh Kabûlî Mustafa er-Rifâî, Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Edirne Valiliği Kültür Yay., c.1, İstanbul, 2013, s.134.
[1442] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s. 59.
[1443] Derman, *Yazılmamış Sırlar 4*, s.93.
[1444] Derman, *Yazılmamış Sırlar 5*, s.43

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla, Allah kendi kudretini, insanın idrak edebilmesi için Nur-ı Muhammed'i yaratmış, kâinatta her şey bu nurdan ortaya çıkmıştır ve bu ilahî düzen hiç durmadan milyarlarca yıldır devam etmektedir. Hakikat-i Muhammediyye olarak da ifade edilen Nur-ı Muhammedi, Peygamberin (sav) manevi şahsiyetini ve tüm faziletlerin kaynağı olduğunu gösteren bir kavram olarak dinî-tasavvufî eserlerde kullanılmaktadır.[1445]

Allahu Teâla'da salavatı şerife ile insanın kâinattaki bu ilahî tesbihata katılmasını istemektedir. Çünkü salavatı şerife ile içinde bulunan Nur-ı Muhammedî'yi diriltecek olan kul, Allah'ın yeryüzündeki halifesi ve kendi ruhundan üflediği bir varlık olarak Allah'ın bütün kudret tecellîlerine mazhar olabilecektir.

Münir Derman, Allah'ın kâinatı yaratmadan önce bir nur yarattığını ve bu nura Muhammed ismini verdiğini, bu nurun içinden Hayy esması geçerek tüm kâinatın yaratıldığını söyler. Salavat-ı şerife getirmekle ilgili şöyle bir benzetme yapar: "*Biz 220 voltluk ampulüz. Barajdan gelen elektrik 16 bin volt. Transformatörden geliyor bizim seviyemize göre voltajı inip bizim tahammül hududumuza göre oluyor."* diyerek Allah'tan gelen ilahî feyz çok yüksek olduğu için bu feyzi direk kaldırabilmenin insanın yaratılışı gereği mümkün olmadığını, öncelikle bu akımı insanın kapasitesine göre dönüştüren bir transformatöre ihtiyaç duyulduğunu, bunun da Resulullah (sav) olduğunu ifade eder. Bununla ilgili *"Şâyet biz bu Kur'an'ı bir dağın üzerine indirmiş olsaydık, onu Allah korkusundan titremiş ve paramparça olmuş görürdün. İşte bu misalleri insanlar düşünsünler diye*

[1445] Mehmet Demirci, "Nûr-ı Muhammedî", *DEÜ İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, C.I, 1983, s.239-257; "Hakîkat-i Muhammediyye", *DİA*, C.15, İstanbul, 1997, ss.179-180.

veriyoruz."[1446] âyet-i kerimesine atıfta bulunarak kula yüklenen bu ağır yükün kaldırılabilmesinin ancak Resulullah ile mümkün olabileceğini vurgular.[1447] Salavat-ı şerife getirmenin aslında insanın kendisine olduğunu, insanda bulunan Nur-ı Muhammedi'yi ortaya çıkarmaya yaradığını belirtir[1448] ve "*İçindeki Nur-ı Resulullah'la birlikte salavât-ı şerife getirirsen Ravza-i Mutahhara'da erir ve anında oraya gidersin*"[1449] der. Yani salavât-ı şerife getirmek bir can simidi olarak Allah tarafından kullarına gönderilmiş bir kurtarıcıdır. Salavat getirerek Resulullah'la manevî iletişime geçen bir mümin âdeta görünmez telgraf telleriyle O'na (s.a.v) ulaşmaktadır.[1450] Münir Derman'a göre salavat göndermek için telefon merkezi kalptir ve kalbi alarm vaziyetinde tutabilmek için devamlı abdestli gezmek lazımdır. Bu sayede Nur-ı Muhammediye'ye saygısızlık edilmemiş olur.[1451]

Allah tarafından her insana bahşedilmiş olan Nur-ı Muhammedî, tüm hakikatlerin özü, manevî âlemin kaynağı hükmünde olduğu için, bu nura hürmet etmek gerekmektedir. İnsan, içinde bu nuru taşımanın bilinciyle hareket etmeli, yeryüzünde Allah'ın halifesi olduğunu hissederek yaşamalı ve bu sebeple sürekli abdestli gezerek insanlık edebini korumalıdır. Böylece insan-ı kâmil olma potansiyelini gerçekleştirme yolunda önemli bir adım atmış olacaktır.

Sonuç olarak, Münir Derman, Peygamber (sav)'in gelmiş geçmiş insanların içinde büyüklerin büyüğü, efendilerin efendisi, Hakkın insan kılığında görünen rahmeti olduğunu ve o olmadan Allah'ın bilinemeyeceğini, onun vücudunun Allah'ı bilmek için yaratıldığını söyleyerek, Resulullah'ın Allah katında müstesna bir yeri

[1446] Haşr, 59/21
[1447] Derman, Vaaz Kaseti 9.
[1448] *Aynı kaset.*
[1449] Derman, Vaaz Kaseti 19.
[1450] M. Yaşar Kandemir, *Canım Kurban Olsun Senin Yoluna*, Tahlil Yay., İstanbul 2011, s.15.
[1451] Derman, *Vaaz notları*, Seri 3, s.44.

olduğunu belirtir. Salât-ü selamın da ona mahsus olduğunu söyler.[1452] Salât-ü selam getirmenin herkesin nefsi için rahmet talep etmesi anlamına geldiğini[1453] ve bunu anlayan insanda basiret yani evliyâ makamı, fuadda fetih buyurulan ruh gözünün ortaya çıkacağını belirtir.[1454] İmkân âleminin kudret âlemindeki sözcüsünün yalnızca Resul-i Ekrem olduğunu[1455] ve imkân âleminin yaratılışındaki ilk nüvenin kudret âleminde Nur-i Muhammedî olduğunu ifade eder.[1456] İnsanoğlunun Hakk'a vasıl olmasının, aşk-ı Rabbanî ile mümkün olabildiğini, bu aşkın tedariki için, Muhammedî potada erimenin şart olduğunu söyler. Bu potaya girebilmek için, imândan feyz almanın zarurî olduğunu belirtir ve "*Tuz gölüne düşen en pis hayvanın, her zerresi tuza inkılap eder (dönüşür). Memleha[1457]-i Muhammediye'ye düşen insanın her türlü şekaveti saâdete, kesafeti letafete inkılap eder. Bundan dolayı dünyaya, imkân âlemi demişlerdir. Hazret-i Resûl'ün nazar-ı akdesiyle iltifata nail olan mücrim derhal muhterem olur. İmân aşkı tedariki din ile olur*."[1458] diyerek Resulullah sayesinde insanın manen tüm kirlerinden arınarak Allah katında makbul bir insan haline dönüşeceğini vurgular. Rahmet-i ilahiyenin bu makamdan tevdi olunduğunu beyan eder. "*Hâtemü'n-Nebî*" lâkabının Allah tarafından verildiğini, Resul-ü Ekrem'den önce dünya yaratıldığından beri "*Muhammed*" isminin kimsede olmadığını söyler.[1459] Salavat-ı şerifenin tıpkı kelime-i tevhid gibi, su ve hava kadar insana lazım olduğunu söyler.[1460]

[1452] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, s.206.
[1453] Derman, *Allah Dostu*, s.23.
[1454] Derman, *Vaaz notları*, Seri 3, s. 47.
[1455] Derman, *Yazılmamış Sırlar 2*, s.65.
[1456] *Aynı eser*, s.74.
[1457] Memleha: tuz fabrikası
[1458] Derman, *Allah Dostu*, s.26.
[1459] Derman, *Yazılmamış Sırlar 1*, ss.208-209.
[1460] Derman, Almanya Vaazları, Kaset 13.

SONUÇ

Bu çalışmamızda 20. yüzyıl mutasavvıflarından Münir Derman'ın hayatı, eserleri, manevî kişiliği ve tasavvufî görüşlerini ele aldık ve son dönemde yaşamış olmasına rağmen gizli kalmış bu şahsiyeti elimizden geldiğince, bulduğumuz veriler ışığında tanıtmaya çalıştık.

Münir Derman (1909-1989), hayatını insanlık için hizmete adamış örnek şahsiyetlerdendir. Trabzon'da doğmuştur. Baba tarafından büyük dedesi Şeyh Şâmil (ö.1871), anne tarafından büyük dayısı ise Ahmed Ziyaüddin-i Gümüşhanevî'dir. (ö.1893). Bu önemli mutasavvıfların aile büyüklerinden olması, tasavvufla daha çok küçük yaştan tanışmasını sağlamış, özellikle çocukluk döneminde ailesinin etkisiyle Nakşibendiyye tarikatını yakından tanıma fırsatı bulmuştur. O çok genç yaşlarda Buharalı Hocası Ömer İnan Efendi'nin terbiyesinden geçerek seyr-ü sülukunu tamamlamış, tasavvufî yaşantıyı hayatının her alanına katmış bir mutasavvıftır.

Hem dinî, hem manevî hem de dünyevî ilimlerde kendisini yetiştirmiştir. 1927 senesinde yani 18 yaşında Türkiye Cumhuriyeti devlet bursu sınavlarında başarılı olarak üniversite eğitimi için yedi yıllığına Fransa'ya gönderilmiş, Fransa'da Lyon Üniversitesi'nde ilk üç yılda Psikoloji bölümünü, daha sonra da Felsefe bölümünü bitirmiştir. Böylece döneminin en güzide eğitim merkezlerinden birinde sosyal bilimler alanında eğitim görerek bu yönünü geliştirmiştir. Ancak Derman'ın gönlünde yatan meslek doktorluk olduğu için Hocası Ömer İnan Efendi'den de izin alarak Fransa'da Tıp Fakültesi'ne kaydolmuş ancak yedi yıllık burs süresi dolduğu için Türkiye'ye geri dönmüş ve Tıp tahsilini İstanbul Tıp Fakültesi'nde tamamlamıştır.

Tüm bu sosyal ve fennî ilimler alanında uzmanlaşırken, İslamî ilimleri de ihmal etmemiş ve devrinin en önemli ilim merkezlerinden El Ezher Üniversitesi'nde İlahiyat tahsilini tamamlamıştır. Sadece ilmî açıdan kendisini geliştirmekle kalmamış, bedensel gelişimine de önem vermiştir. Çocukluktan itibaren hayatının her döneminde judo ile ilgilenmiş, 7 Dan derecesine ulaşmış siyah kuşak bir judocu olarak bu sporu çevresindeki insanlara da gönüllü olarak öğretmiştir. Arapça, Almanca, Farsça, Fransızca, İngilizce, Rusça'yı çok iyi düzeyde bilen Derman, bu dillerde akademik düzeyde makaleler yazmıştır. 7 yaşındayken hâfız olmuştur. Ledün ilimlerinden olan ilm-i cifir, ilm-i remil, ilm-i kırtasiye ve ilm-i kimyâ da bilen Derman, bu ilimlerle çeşitli uygulamalar yapmıştır. Bir tıp doktoru olarak dünya çapında tıp literatürüne giren önemli ameliyatlar yapmıştır. Dünyada ilk defa tamamen kopan bir bacağı tutturarak, adından söz ettirmiştir.

Anlattığımız tüm bu özellikleri ve çok yönlü kişiliğiyle 20. yüzyılda yaşayan gerçek bir mutasavvıfın nasıl olması gerektiğini kendi yaşantısıyla açıkça göstermiştir. Onun için tasavvufî düşünce sadece dinî hayatı ilgilendiren bir konu değildir. O tasavvufu tıp ve sağlıktan, eğitime, psikolojiden felsefeye, spordan sanata kadar tüm alanlarda hayatına adapte ederek çok geniş bir bakış açısı yakalamıştır. Tasavvuf düşüncesini açıklarken çağının zihniyeti doğrultusunda izah etmiş ve kendisini takip edenlere bu doğrultuda yeni hedefler göstermiştir. O'na göre, gerçek sûfî, her zaman okuyan, daima öğrenme çabası içinde, ilim ışığı altında her güzel ve medenî olan şeye doğru bıkmadan, usanmadan koşan, terbiyeli, dürüst, ahlaklı insan demektir. Eğer müslümanların gidişi bu ölçüye uymuyorsa ne kadar ibâdet ederlerse etsinler, hakikî müslüman sayılamayacaklarını söylemiş ve

Müslümanların bütün dünyanın medenî seviyesinden geri kalmaya dînen hakkının olmadığını sıklıkla vurgulamıştır.

Münir Derman, ledün ilmine ulaşabilmek için çok büyük gayret sarfetmiştir. Daha gençlik çağlarından itibaren günde iki saat uykuyla idare etmiş, tasavvufun "*az ye, az uyu, az konuş*" şeklindeki düsturunu hayat felsefesi haline getirmiştir. Gereksiz, mânâsız, boş işlerle hiçbir zaman meşgul olmamış, hayatını insanlara maddî ve manevî şifa dağıtmaya adamıştır. Yaptığı dünya çapındaki ameliyatlarla ve doktorluk alanında gösterdiği başarılarıyla da bu hedefini gerçekleştirerek, ardından hep hayırla yâd edilerek dâr-ı bekâya irtihal etmiştir.

Yaşadığı dönem itibariyle felsefî bir inanç sistemi olarak kabul ettiği Melâmî meşrebi tercih etmiş ve bu doğrultuda tasavvufu yaşamıştır. O'na göre, bir mümin hem İslam dininin gereklerini yerine getirmeli, hem de yaşadığı çağın gereklerine uygun olarak hareket etmeliydi. İnanç ve fikirlere saygılı, birlik ve beraberlik hisleriyle toplumsal hayatta yaşanması gerektiğini savunmuştur. "*Yaratılanı severiz yaratandan ötürü"* düsturu doğrultusunda bitki ve hayvanlar da dâhil olmak üzere tüm varlıklara hürmet prensibiyle hareket etmiştir. Ayrıca, "*Halka hizmet Hakka hizmet*" düşüncesiyle tüm hayatını insanlara adamıştır. Tasavvufun zâhir uleması, şekilci ve menfaat amacı güden sahtekârlar tarafından suistimal edilmesine karşı çıkmış ve insanları bu konuda sürekli uyarmıştır.

Derman, kâinatı seyrederek, tefekkür ederek, Allah'ın kudret tecellîlerini temaşa etmiş, tabiatın sesine kulak vererek kevni âyetleri okumuş ve insanın kendisini tanıyarak Rabbini bilebilmesi için yazılar kaleme almıştır.

Tasavvufun özellikle vahdet-i vücud anlayışını hayatına hâkim kılmış, yazdığı eserlerde ve konuşmalarında bu görüşü ağırlıklı olarak vurgulamıştır.

Allah'ta fâni olduktan sonra yine O'nunla bâkî olabilmenin nihâi hedef olduğunu sık sık dile getirmiştir. Dünya ve âhirete rağbet edilmesinin Allah'tan yüz çevirmek olduğunu, insanın gönlünü ve yüzünü Hakk'ın dostluğuna bırakarak, dünyaya ve âhirete kalbinde yol vermemesi gerektiği görüşünden hareketle âlemde hakikati aramaktan başka bir şey olmadığını sıklıkla dile getirmiştir. İnsanın zâhirde çok küçük, bâtında ise çok büyük olduğu fikrini savunmuş ve insanın âlemin küçültülmüş bir numunesi olduğunu vurgulamıştır. İnsanın ruhunun İlâhî ruhun ışığı olduğunu, bir kere bu ışık yanınca, insanın kâinatın en kâdir mahlûku olacağını çünkü o ışık yandıktan sonra, onun derûnunda çalışan kuvvetin kendi kuvveti değil, Allah'ın kuvveti olduğunu ifade etmiştir. Her şeyin O'ndan ibâret olduğunu şeriatın kabuk; hakikatin ise iç olduğunu söylemiştir. Meleklerin secde ettikleri Tanrı yansımasının insan olduğunu ve bunu insanın kâinattaki her şeye kâdir olacağının delili olarak açıklamıştır. İnsanın Allah'a çok yakın olduğunu, O'nun insanda bulunduğunu, ancak görülemediği için de insanın kendisini O'ndan uzak sandığını, âlemin baştanbaşa Tanrı nûrunun ışığı olduğunu, Tanrının, âlemde, meydanda olduğu için gizlendiğini söylemiştir. Yani Derman'a göre Tanrının meydanda oluşu gizli kalmasına sebep olmaktaydı. Allah, o kadar şiddetle zâhirdir ki, bundan dolayı bâtın olmuştur. Karanlığın Tanrı zâtının nuru olduğunu ve âb-ı hayâtın o karanlık içinde bulunduğunu ifade etmiştir. Yokluğun mutlak varlığın aynası olduğunu, Tanrı nûrunun yansımasının mutlak yoklukta görülebileceğini vurgulamıştır. Birliğin çokluk âlemi ile zuhûr ettiğini, yokluğun ayna olduğunu dile getirmiş ve âlemin insan, insan da âlem olduğunu iddia etmiştir. Vahdet-i vücud anlayışı doğrultusunda görenin de, gözün de görünenin de Allah olduğunu ve bütün âlemi kaplamış olan âlemin merkezinin de gönül olduğunu vurgulamıştır.

Bu çalışmamızda, hedefimiz Münir Derman'ı en doğru şekilde tanıtabilmektir. Bu doğrultuda, öncelikle kendi eserleri olmak üzere, Türkiye'nin çeşitli illerinde (Eskişehir, Ankara, Denizli, Pamukkale) ve Almanya'da vermiş olduğu vaazları, talebelerinin ve döneminde yaşamış diğer mutasavvıfların görüşleri ve o dönemi ele alan tarihî çalışmalar temel kaynaklarımızı oluşturmaktadır. Bahsettiğimiz kaynaklardaki bilgileri, eleştiri süzgecinden geçirerek, elimizdeki diğer kaynaklarla karşılaştırarak, mümkün olduğunca tutarlı olduğunu düşündüğümüz bilgileri yazmaya çalıştık. Ancak, Münir Derman, hayatı ile ilgili, eserlerinde ve sohbetlerinde çok fazla bilgi vermemiştir. Genelde bir olayı anlatırken konu ile ilgili bir hatırasına yer verdiği ve bu anlattıklarından hayatıyla ilgili çeşitli ipuçları ortaya çıktığını görmekteyiz. Biz de tezimizde bu ipuçlarının her birini elimizden geldiğince değerlendirmeye çalıştığımızı özellikle ifade etmek isterim.

Eserlerinin ve sohbetlerinin yanı sıra, kendisinin hayatını araştırırken, ilk kaynak olarak kızı Ayşin Derman, torunları Gül Hanım ve Esra Balcıoğlu'nun ve Münir Derman'ın sohbetlerinde yıllarca bulunmuş yakın talebelerinin bilgilerine itibar edilmiş, birbiriyle örtüşmeyen bilgiler tezimize alınmamıştır. Aynı zamanda ilgili gördüğümüz resmî belgelerden, gazete haberlerinden, fotoğraflardan da yararlanılmış ve tüm bu belge ve fotoğraflara tezimizin sonunda yer alan "EKLER" bölümünde yer verilmiştir.

Münir Derman ile ilgili yaptığımız bu çalışmamızdaki en büyük engel kendisi hakkında yeteri kadar kaynak ve veri bulunmamasıydı. Münir Derman'la ilgili akademik olarak nitelendirilebilecek üç çalışma bulunmaktadır. Bunlar: Elvan Sesli, *Dr. Münir Derman'ın Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri*, Yüksek Lisans

Tezi, Ankara Üniversitesi, 2013; Ali Turaç, *Son Devrin Mutasavvıflarından Münir Derman, Hayatı, Hatıraları ve Mektupları*, Basılmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2000 ve Ahuzer Deniz, *Münir Derman'ın Hayatı ve Kişiliği*, Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000.

Bu çalışmaların yanı sıra Münir Derman'ın yakın talebelerinden Ahmet Kılıçaslan tarafından yazılmış *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman'ın Hayatı ve Mektupları,* Ankara, 1993 adlı bir kitap bulunmaktadır. Ancak bu kitabı piyasada bulmak mümkün değildir. Ayrıca, Derman Hoca'nın yakın talebelerinden Hüseyin Kanyılmaz'da bu görüşmelerimiz sırasında *Dr. Münir Derman'dan Anılar, Kerametler* adı altında hatıralarını kaleme almıştır. Bu eser de hâlihazırda basım aşamasındadır.

Bu çalışmamızda bizi zorlayan en önemli husus Münir Derman'a ait tüm belgelere ulaşamamak olmuştur. Kendisine ait bilgi ve belgeler, yazmış olduğu makaleler, fotoğraflar, en önemlisi de icazetleri ve silsilesi ailesi tarafından muhafaza edilmektedir. Ancak ailesi bu belgelerin paylaşılmasını uygun görmediği için tezimizde yer veremedik. Özellikle yaptığımız bu akademik çalışmamızın daha verimli sonuçlar ortaya çıkarabilmesi için Münir Derman'ın icazet belgelerinin, silsilesinin incelenmesini ve oradaki bilgiler doğrultusunda kendisini tasavvufî açıdan daha derinden incelemeyi arzu ederdik. Ancak maalesef bu mümkün olmadı. Umarız ileride yapılacak akademik çalışmalarda bu belgeler ortaya çıkarılır ve Münir Derman'a ait gizli kalmış pek çok bilgi açığa çıkar.

Münir Derman, hem yaşarken hem de öldükten sonra, yazılarının ve sohbetlerinin kitaplaştırılması isteğini talebelerine farklı şekillerde iletmiş, bulunduğu asırda gerektiği gibi ilgi göremediğini ancak öldükten sonra daha iyi

anlaşılacağını ifade etmiştir. 20. yüzyılda yaşamış bir mutasavvıf olduğu halde gerektiği gibi ilgi görüp araştırılmamış, bu sebeple bilinememiş ve gizli kalmıştır.

Bu çalışmamızla, ömrünü insanlığa adamış bu zâtı tüm yönleriyle kâmil mânâda anlatamasak da, bu çabamızın O'nu tanımaya, tanıtmaya, bilinmesine, anlaşılmasına ve ileride çok yönlü çalışılmasına vesile olması en büyük temennimizdir.

BİBLİYOGRAFYA

ACARTÜRK, Sabri, **"**Halit Ziya Konuralp, M.D. 1904-2005", *Plastic & Reconstructive Surgery*: October 2005 - Volume 116 - Issue 5.

ACUN, Fatma, "Osmanlı'nın Torunları Cumhuriyet'in Çocukları: Osmanlıdan Cumhuriyet'e Değişme ve Süreklilik", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2007, Sayı: 15.

ADIVAR, Halide Edip, "Dictatorship and Reforms in Turkey", *Yale Rewiew*,1929, Güz Sayısı.

AFÎFÎ, Ebu'l Alâ, *Fusûsu'l-Hikem Okumaları için Anahtar*, çev. Ekrem Demirli, İz Yay., İstanbul 2000.

AHMAD, Feroz, "Politics and Islam in Modern Turkey", *Middle Eastern Studies*, 1991, Vol.27, N.1.

AKÇORA, Ergünöz, *Rusya'nın Kafkasya Siyaseti ve Geçmişten Günümüze Çeçenler*, Turan Yay., İstanbul. 1996.

AKÇURAOĞLU, Yusuf, *Türk Yılı 1928*, haz. Arslan Tekin ve Ahmet Zeki İzgöer, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2009.

AKGÜN, Karal Seçil, "Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM,* 1994, sayı. 5.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Arşiv Belgeleri Işığında Silistre'li Süleyman Hilmi Tunahan*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları (OSAV), No: 18, İstanbul, 1997.

AKIN BAĞIMSIZ GÜNLÜK SABAH GAZETESİ, *Bir Türk Doktorun Büyük Başarısı. Dr. Münir Derman, bir çocuğun kopan ayağını tekrar yerine taktı*, 20 Şubat 1963.

AKKAYA, Bülent, "Türkiye'nin Nato Üyeliği ve Kore Savaşı", *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 28 Ocak– Şubat 2012.

AKSOY, Hasan, "Fevri'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* sy.13-14-15, İstanbul 1997.

AKSOY, Hikmet, *Bir Ömür Bir Şehir, Trabzonlu Gazeteci Cevdet Alap'ın Anıları*, Trabzon Gazeteciler Cemiyeti, Trabzon, 2008.

AKŞAM GAZETESİ, 24 Temmuz 1964, Haber: İsmail Sadık. Fotoğraf: Eray Ünler. "Eskişehir'de Kopuk Bir Ayak Eklendi"

AKŞİN, Sina, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, İmaj Yay., Ankara, 1996.

ALBAYRAK, Ali, "Mahir İz'e Göre Sosyal Bütünleşmede İbadetlerin Rolü", *International Journal of Cultural and Social Studies,* Ağustos, 2016, c.2.

ALKAN, Ahmet Turan, *İstiklal Mahkemeleri ve Sivas'ta Şapka İnkılabı Duruşmaları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2013.

ALLEN, W.E.D, **MURATOFF** Paul, *Kafkas Harekâtı:1828-1921 Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1966.

ALPKAYA, Gökçen, **ALPKAYA**, Faruk, *20. Yüzyıl Dünya ve Türkiye Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2004.

ALTINTAŞ, Hayranî, *Tasavvuf Tarihi,* A.Ü.İ. F. Yay., Ankara, 1986.

ALTUNTAŞ, İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı, *Seyyid Abdullah El Haşimî El Mekkî Er Rifâî Kaddese'llâhü Sırrahu'l Azîz-Arap Şeyh*, İstanbul, 2010, s.23

ARABÎ, Muhyiddin İbnû'l, *Fususu'l – Hikem*, çev. Ekrem Demirli, Kabalcı Yay., İstanbul, 2006.

_____, *Günümüz İnsanına Fusûsu'l-Hikem Hikmetlerin Özü,* haz. Hamza Kılıç, İnsan Yay., İstanbul, 2011.

ARI, Kemal, *Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi*, Genelkurmay Basım Evi, Ankara 1997.

ARIKAN, Mustafa, **DENİZ,** Ahmet, "Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlakının Tasfiyesi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya, 2004, s.15.

ARKUN, Nezahat, "Sabri Esat Siyavuşgil (1907-1968)", *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, İstanbul, 1968, c.7, 1-3.

ARMAĞAN, Mustafa, "Harf İnkılabını İsrail de Yaptı Ama…", *Derin Tarih*, İstanbul, 2012, sy.8.

ARMANER, Neda, *İslam Dininden Ayrılan Cereyanlar: Nurculuk*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara, 1964.

ARSLAN, Devrim Öz, **KORKMAZ**, Gözde, **GÖZÜAÇIK**, Devrim, "Otofaji: Bir Hücresel Stres Yanıtı ve Ölüm Mekanizması", Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, c.2, sy.4, 2011.

ARVÂSİ, Abdülhakim, *Esseyyid Abdülhakim Arvâsi Hâl Tercümesi*, haz. Hikmet Üçışık, Büyük Doğu Yay., İstanbul, 2014.

ASLAN, Seyfettin, **TAHİR** Dündar, "Cumhuriyet Döneminde İstiklal Mahkemeleri", *Mukaddime*, 2014, c.5, sy.1.

AYDIN, Hüseyin, "İbn Teymiye'de Allah Tasavvuru-Eleştirel Bir Yaklaşım", *Kelam Araştırmaları*, 4:2, (2006).

AYSAL, Necdet, Yönetsel Alanda Değişimler ve Devrim Hareketlerine Karşı Gerici Tepkiler "Serbest Cumhuriyet Fırkası –Menemen Olayı, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,* sy. 44, 2009.

ATATÜRK, M. Kemal, *Nutuk, Vesikalar,* c. III, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982.

_____, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri***,** c.2, Türk Inkılap Tarihi Enstitüsü Yay., Ankara, 1997.

ATTAR, Feridüddin, *Evliyâ Tezkireleri*, çev. Süleyman Uludağ, Kabalcı Yay., İstanbul, 2012.

AYTAÇ, Pakize, "Mâlûm U Meçhul Olan İnsan (Human; Whose Existence is Unknown)", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Velî Araştırma Dergisi,* sy. 40, 2006.

BALTAOĞLU, Ali Galip, "Atatürk'ün Seçkin Bir İdarecisi: Ali Cemal Bardakçı". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi.* 1, 1994. 267-282.

BALYÂNÎ, Abdullah b. Mes'ud, *Mutlak Birlik, Nefsini Bilen Rabbini Bilir*, haz. Ali Vasfi Kurt, İnsan Yay., İstanbul 2003.

BANARLI, Nihad Sâmi, *Türkçenin Sırları*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2013.

BARDAKÇI, Murat, "Nakşilerin 600 Yıl Sonra Gelen Zaferi", *Cumhuriyet Gazetesi*, 31.08.2007.

BARDAKÇI, Mehmet Necmettin, **SARIKAYA** Mehmet Saffet, **GÜRKAN** Nejdet, "XIV. Yüzyıl Rifâî Şeyhi İbnü's-Serrâc'ın Velâyet ve Kerâmet Anlayışı", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 31, 2013/2, Isparta, s.89.

BAŞER, Alev Erkilet, *Ele Geçirilemeyen Toprak Kuzey Kafkasya Şeyh Şâmil'den Şâmil Basayev'e Çeçenistan-Dağıstan Direniş Hareketleri*, Fecr Yay., Ankara, 2002.

BATIR, Betül, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Mustafa Şekip Tunç'un Bilim ve Aydın Tanımı", *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, sy. 11 (2009-1).

BAYDAR, Mustafa, *Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları*, Menteş Kitabevi, İstanbul, 1968.

BAYRAKTAR, Esragül, "Farklı Bir Sûfî Tipolojisi: Operatör Dr. Münir Derman", *Akademiar Akademik İslam Araştırmaları Dergisi*, 2016, s.1

BAYRAKTAR, Fatma, "Bir Kelam Problemi Olarak Dua-Kader İlişkisi", *İslâmî İlimler Dergisi*, Yıl 4, Sayı 1-2, 2009.

BAYRAKTAR, Mehmet, *İslâm Düşünce Tarihi*, edit. Hayrani Altıntaş, Anadolu Üniversitesi Yayın No.1144, Eskişehir, 2005.

BAYZAN, Ali Rıza, *Sufi ile Terapist Psikoterapiler ve Tasavvuf Üzerine Bir Karşılaştırma Denemesi*, Etkileşim Yay., İstanbul, 2013.

BELEK, Kaan, *Modernleşme Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, ss.84-89.

BİLİM VE TOPLUM DERGİSİ ARAŞTIRMA VE YAZI GRUBU, çev. Raşit Gürdilek, "İnsanın Sınırları", *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi,* Eylül 2004 Sayısının Eki. s.2.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, Büyük İslâm İlmihali.

BOCKEL, Alain, Avrupa Deneyiminde Türk Anayasa Hukuku İslamcı Refah Partisinin Kapatılmasına İlişkin Anayasa Mahkemesinin bir Kararına İlişkin Düşünceler, çev. Serap Amasya, *Revue française de Droit constitutionnel*, 40, 1999.

BOLAY, Süleyman Hayri, "Âdem Maddesi", *DİA*, İstanbul, 1988, c.1.

BUDAK, Hüseyin, "Ahmed Ziyaüddin Efendi'nin Şemâili, Ailesi, Doğduğu-Çocukluğunun Geçtiği Muhit, Vefat tarihi ve Kütüphaneleri", *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 3-5 Ekim 2013, Gümüşhane.

BUDAK, Mustafa, "Şeyh Şâmil Maddesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 2010, c.39.

BULUT, Mesut, "Atatürk'ün Türkçeye Yönelik Özleştirme/Sadeleştirme Çalışmaları ve Bu Bağlamda Yaşanan Dil Tartışmaları Üzerine Bir Değerlendirme", *Turkish*

Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic, Ankara, 2014, v.9,11.

BURKE, Peter, *Rönesans*, çev. Özkan Akpınar, Babil Yay., İstanbul, 2000.

BURSEVÎ, İsmail Hakkı, *Ruhu'l Beyân,* çev. Ali Hüsrevoğlu, Murad Sülün, Yusuf Akgün, Erkam Yay., İstanbul, 2005, c.3.

_____, *Tercüme-i Hadîs-i Erba'în*, haz. Sami Erdem, İnsan Yay., İstanbul 2005.

_____, *Tuhfe-i Atâiyye (Kabe ve İnsan)*, haz.Veysel Akkaya, İnsan Yay., İstanbul 2008.

CAN Yılmaz**, YILMAZ** Metin, "Müslümanların Fethedilen Topraklarda Mevcut Gayri İslam Mabetlere Yaklaşımı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c. 8.3, 2008.

CEBECİOĞLU, Ethem, "Hz. Mevlânâ Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 8.20, 2007.

_____, *Muhammed Es'ad-ı Erbilî, (Yirminci Yüzyıl Türkiye Evliya Menakıbı)* No:9, Kalem Yay., Ankara 2017.

_____, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Yay., İstanbul, 2004.

_____, Nokta-i Süveydâ-1, *Altınoluk Dergisi*, 2014 - Mayıs, sy.339.

_____, Gariplerin Kitabı Bölüm 1, 12-16. Dakikalar, Erkam Radyo.

CENGİZ, Muammer, "İsmail Hakkı Bursevî'de İbâdetler Metafiziği", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi,* c.16, sy.2, 2016.

CERTEL, Hüseyin, "Psiko-Sosyal Açıdan Zekât", *Atatürk Üniversitesi İlâhiyât Tetkikleri Dergisi*, 1997, sy.13.

COŞKUN, İbrahim, "Muhyiddin İbn Arabi'nin Felsefesinde "Allah" Mefhumu", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1*), yıl: 9 [2008], sayı: 21.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Beddua Maddesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c..5,1992.

ÇAKMAKLIOĞLU, M. Mustafa, "İbnü'l-Arabî'nin Nübüvvet-Velâyet Hakkındaki Görüşleri ve İbn Teymiyye'nin Bu Hususstaki Eleştirileri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1*), 9.21, 2008.

_____, *İbn Arabî'ye Göre İbâdetlerin Manevî Yorumları*, İnsan Yay., İstanbul, 2011.

_____, "Mevlana'ya Göre Dindarlıkta Sûretten Mânâya Yöneliş", *Uluslararası Mevlâna ve Mevlevîlik Sempozyumu, Bildiriler II* [Mevlânâ Celaleddin Rumi'nin 800. Doğum Yılı Anısına], Şanlıurfa, 26-28 Ekim 2007, c. II.

ÇAKMAKTAŞ, Büşra, "Sun'ullah Gaybî'nin Teveccühe Dair Bir Risalesi: Tarîku'l-Hak Fi't-Teveccühi'l-Mutlak, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2017, c.10, sy.50

ÇELEBİ, İlyas, "Şeriat maddesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 2010, c.38.

ÇELİK, İsa, "Tasavvuf Tarihinde Ârif Kavramı", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Ankara 2004.

_____, "Türk Tasavvuf Düşüncesinde Ölüm", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy.40,

ÇELİK, Yusuf, "Kur'an'da İbâdet", *Atatük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.41, Erzurum 2014.

ÇERHİ, Yakub b. Osman, *Risale-i Ünsiyye*, çev. Ahmet Cahit Haksever, Erkam Yay., İstanbul, 2009.

ÇETİNKAYA Bayram Ali, "Medine, Medeniyet ve İslâm Medeniyeti, Medine'den Medeniyete", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, sy. 22.

ÇINAR, Aliye, "Mevlana ve Tillich'de Varlık-Değer Birliği", *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Mevlana Özel Sayısı, 2007/3.

ÇİFT, Salih, "Hatmu'l Evliyâ", *Tasavvuf Klasikleri içinde*, edit. Ethem Cebecioğlu, Erkam Matbaası, İstanbul, 2010.

_____, "İlk Dönem Tasavvuf Düşüncesinde Nûr Kavramı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.13, sy.1, 2004.

ÇOKER, Fahri, *Türk Parlamento Tarihi: Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-23*, TBMM Vakfı Yay., Ankara, 1994.

DAVID, Arnold, *Coğrafi Keşifler Tarihi*, çev. Osman Bahadır, Alan Yay., İstanbul, 1995.

DAVIES, Norman, *Avrupa Tarihi*, çev. Ed. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.

DEMİR, Sıddık, *Ankara'nın Gönül Erleri*, Kuğu Kitap, Ankara 2014.

DEMİRCİ, Mehmet, "İbâdetlerin İç Anlamı", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Dergi*, sy.3, Ankara, 2000.

_____, "Nûr-ı Muhammedî", *DEÜ İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, C.I, 1983.

_____, "Hakîkat-i Muhammediyye", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C.15, İstanbul, 1997.

DEMİREL, Vahap, *Tasavvuf ve Tefekkür*, Tefekkür ve Felsefe Panelleri, Yayın No:29, Kayseri, 1992.

DENİZ, Ahuzer, *Münir Derman'ın Hayatı ve Kişiliği*, Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000.

DERMAN, Münir, *Allah Dostu Der Ki…Su Cilt 1,* Ankara.

_____, *Allah Dostu Der Ki…Su Cilt 2.*

_____, *Allah Dostu Der Ki…Su Cilt 3.*

_____, *Allah Dostu Der Ki.*

_____, *Allah Dostu Der Ki…Yazılmamış Sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu,* Ankara, 1987.

_____, *Allah Dostu Der Ki…Yazılmamış Sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu Cilt 2.*

_____, *Allah Dostu Der Ki…Yazılmamış Sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu Cilt 3.*

_____, *Allah Dostu Der Ki…Yazılmamış Sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu Cilt 4.*

_____, *Allah Dostu Der Ki…Yazılmamış Sırların İlki Yazılacak Sırların Sonu Cilt 5.*

_____, *Kenzül Hakika.*

_____, *İslamiyette Kaza ve Kader İnanması, Bozüyük Basımevi, 1948.*

_____, *Kan guruplarının karakter ve Bünyevî hastalıklara göre orijinal bir etüdü', Bozüyük Basımevi, 1947.*

_____, *Manevî Âlemden Yağmur Damlaları.*

_____, *Muhiddin-i Arabi Hazretlerinin Müslümanlara Nasihatleri.*

_____, *Başlıksız Yazı.*

_____, *Eski Türk Yasaları.*

_____, *İstiklâl Madalyası makalesi.*

_____, *Havadan.*

_____, *Ne Mutlu Türküm Diyene.*

_____, *Sızıntılar.*

_____, *Tasavvufta Meslek-i Melâmiyye.*

_____, *Yediler Sofrası.*

_____, *Eskişehir sohbetleri.*

_____, *Denizli sohbetleri.*

_____, *Almanya Sohbetleri.*

_____, *Ankara Sohbetleri.*

DİYANET Tefsiri, *Kur'an Yolu*.

DOĞANER, Yasemin, "Elifba'dan Alfabeye: Yeni Türk Harfleri", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, c. 2, sy.4, 2005, Mak no: 51.

_____, "Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Sosyo-Kültürel Değişim", *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS 38)* 10-15 Eylül 2007, Ankara, 2012.

DÖNDÜREN, Hamdi, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, Erkam Yay., İstanbul 1991.

DÖNMEZ, İbrahim Kâfi, "İslâm'da Oruç Maddesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 2007, c.33.

DURSUN, Soner, "Türkiye'nin Güvenlik Algılamasındaki Değişim: 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi Sonrası Dönem", *DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, c.7, sy.16-17, 2008.

DÜNDAR, Can, *Ecevit Hayallerinin Diyarında*, Sabah Gazetesi, 29.03.2000.

_____, Tempo Dergisi, sy.37

_____, Cumhuriyet Gazetesi, 11.01.1987

DÜZGÜN, Şaban Ali, "Kur'an'ın Tevhid Felsefesi", *Kelâm Araştırmaları,* 3:1, 2005.

EFLÂKÎ, Ahmed, *Ariflerin Menkıbeleri*, Şark İslam Klasikleri 29, MEB Yay., 4. Bölüm.

EKİN, Yunus, "Dünyevîleşmeye Bir Çözüm Olarak İnfâk Anlayışı", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 / 2002.

EMİN, Özdemir, "Amerikan Belgelerine Göre Türkiye'de Demokrasili Yıllara Geçişte İnanç Hürriyetinde Yaşanan Gelişmeler (1946-1952)", *The Pursuit of History,* 10, 2013.

ENGİN, Gizem, **UYGUN** Selçuk, "Osmanlı'dan Günümüze Okuma Yazma Öğretimi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Elazığ, 2011, c.21, sy: 1.

ERAYDIN, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar,* İstanbul Maramara Ü. İlâhiyât Vakfı Yay, İstanbul, 2011.

ERBİLÎ, Muhammed Esad, *Mektûbât*, Erkam Yay., İstanbul, trs.

ERDENTUĞ, Nermin, "Atatürk'te Kültür Dinamizmi Görüşü", *Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Anma Kitabı,* Ankara, 1974.

ERGİNLİ, Zafer, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kalem Yay., İstanbul, 2006.

_____, "İbn Arabî'ye Göre Hz. Âdem'de Temel İnsan Nitelikleri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü"l-Arabî Özel Sayısı-1*), yıl: 9 [2008], sayı: 21.

_____, "Temel Tasavvuf Klasiklerinde Dünyâ Algısına Toplu Bir Bakış", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2006, c.15.

ERKAN, Arif, El-Beyan, Yasin Yay., İstanbul, 2004, c.2.

EROĞLU, Haldun, "Mustafa Kemal Atatürk'ün Tarih Anlayışı İle İlgili Bazı Görüşler", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2002, sy.29-30.

ERTAN, Temuçin F., "Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında Laiklik", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, sy.39, Mayıs 2007.

ERUL, Bünyamin, **KELEŞ,** Ekrem, *Haccı Anlamak*, DİB Yay., Ankara, 2010.

EYUBOĞLU, Mehmet H., *Bedri Rahmi Eyuboğlu Sabahattin Eyuboğlu Kardeş Mektupları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2003.

BAHRAMİ, Ava, **FRANCE,** Honore, "Sufism and Healing An Islamic Multicultural Approach", *Diversity, Culture and Counselling*: A Canadian Perspective, eds, M. Honore France, Maria Del Carmen Rodriguez, Geoffrey G. Hett, 23. Brush Education, Canada, 2012.

FULTS, DW, **TAUSSKY**, P., "The life of Rudolf Nissen: Advancing Surgery Through Science and Principle", *World Journal of Surgery*, 2011, 35(6):1402-8.

GAZÂLÎ, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, çev. Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yay., İstanbul, 2012.

_____, *El - Munkizu Mine'd Dalal ve Tercümesi*, çev. Salih Uçan, Kayıhan Yay., İstanbul, 1990.

GENTIZON, Paul, *M. Kemal ve Uyanan Doğu*, çev. Fethi Ülkü, Bilgi Yay., Ankara, 2001.

GEORGEON, François, *Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930 Seçilmiş Makaleler*, çev. Ali Berktay, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2006.

GÖKBULUT, Süleyman, "İlim Tasniflerinde Tasavvufun Yeri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl.8 (2007), sy.19.

GÖKSOY, Ertuğrul, "A. Burhaneddin Toker: Türk Cerrahisine Katkıları", *Ulusal Cerrahi Dergisi*, 2005, c.21, sy.2.

GÖKTAŞ, Vahit, *Muhammed Es'ad-ı Erbilî Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Felsefesi*, İlâhiyat Yay, Ankara 2013.

_____, "Es'ad Efendi (1847/1931) ve Tevhid Risâlesi'ndeki Vahdet-i Vücûd Görüşü", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1)*, 9, sy. 21, 2008.

_____, "Osmanlı'nın Son Döneminde; Gümüşhanevî Dergahı Şeyhi Ahmet Ziyaüddin Gümüşhanevî'nin ve Kelâmî Dergahı Şeyhi Muhammed Esad Erbilî'nin Duaya Yüklediği Anlam", *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, edit.İhsan Günaydın, Ali Kuzudişli, Adem Çatak, Gümüşhane Üniversitesi Yay., 2013.

GRAVES, Robert, **PATAI**, Raphael, *İbrani Mitleri Tekvin - Yaratılış Kitabı*, çev. Uğur Akpur, Saf Yay., İstanbul, 2013.

GUENON, Rene, *Manevî İlimlere Giriş*, çev. Lütfi Fevzi Topaçoğlu, İnsan Yay., İstanbul, 1997.

GÜL, Halim, "Mevlana'nın Şeyh/Mürşid Anlayışı", *Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, c.6, sy.4 (2017).

GÜLCAN, Ergün, *İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.

GÜMÜŞHANEVÎ, Ahmed Ziyaüddin, *Ehl-i Sünnet İ'tikadı*, çev. Abdülkadir Kabakçı, Fuad Günel, Bedir Yay., İstanbul, 1996.

GÜNAY, Hacı Mehmet, "Ramazan Maddesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 2007, c. 34.

GÜNAYDIN, Yusuf Turan, "İbn Arabî Mütercimleri Üzerine Biyo-Bibliyografik Bir Deneme (1928-2007)", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1*), y.9, sy.21, 2008.

GÜNDÜZ, İrfan, *Osmanlılarda Devlet Tekke Münasebetleri*, Seha Neşriyat, İstanbul, 1983.

_____, *Gümüşhanevî Ahmed Ziyaüddin (KS) Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı ve Halidiyye Tarikatı,* Seha Neşriyat, İstanbul, 1984.

_____, "Ahmed Ziyauddin Gümüşhanevî Maddesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 14, İstanbul, 1996.

GÜRSES, M. Salih, *Rus Filosunun Trabzon'u İlk Bombardımanından Bir Hatıra*, Yeniyol Gazetesi, 2-3 Mart 1948.

GÜZEL, Abdürrrahim, "Kelam ve Tasavvuf Açısından Tevhid", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2001, sy.11

HÂKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETESİ

_____, 5 Mart 1923.

_____, 23 Eylül 1926.

HAMÎDULLAH, Muhammed*, İslâm'da Hac*, çev. M. Akif Aydın, İTED, VIII/1-4, İstanbul, 1984.

HANBELÎ, İbn Receb, Camiu'l-ulum ve'l-hikem, trc. Ali Kaya, İstanbul: Semerkand Yay., 2006.

HARMAN, Ömer Faruk, "Hac Maddesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1996, c.14.

HARRY, Luke, *The Old Turkey and The New From Byzantium to Ankara*, Geoffrey Bles Pub., London, 1955.

HELMİNSKİ Adams, Camille, *Sufi Kadınlar Gizli Bir Hazine,* çev. Aslı Özer, Dharma Yay., İstanbul, 2004.

HITTI, Philip K., *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, çev. Salih Tuğ, Marmara Üniversitesi Vakfı İlahiyat Yay., İstanbul, 2011.

HOBSBAWM, Eric J., *Fransız Devrimi'ne Bakış*, çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009.

HODGSON, Marshall G. S., *Dünya Tarihini Yeniden Düşünmek*, haz. Yücel Bulut, Yöneliş Yay., İstanbul, 2001.

HOROZCU, Ümit, *Darülfünun İlahiyat Fakültesindeki Psikoloji Çalışmaları: Mustafa Şekip Tunç Örnegi*, Dârülfünûn İlahiyat Sempozyumu Tebliğleri 18-19 Kasım 2009, İstanbul, 2010.

HUCVİRÎ, Ali b. Osman Cüllabi, *Hakikat Bilgisi Keşfu'l-Mahcûb*, haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul, 2016.

HÜR, Ayşe, Harf İnkılabı Halkın Tarihle İlişkisini Kesmeye Yaradı, *Derin Tarih*, sy.8, 2012.

IŞIK, Şemsettin, "Haccın Edâsında Öne Çıkan Semboller", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.41, 2016.

İSFAHÂNİ, Ebu Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed er-Rağıb, *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'an*, Thk. Muhammed Seyyid Keylânî, Dâru'l-Mâ'rife, Beyrut, tsz.

İNTİZAR, Erol, *Seyda-Resimlerle Seyyid Muhammed Raşid Erol Hazretlerinin Hayatı*, Timaş Yay., İstanbul, 2002.

İŞLER, Esra İlkay, Ulusal Bilincin İnşası Sürecinde Halkla İlişkiler, der. Nazife Güngör, *Cumhuriyet Döneminde İletişim*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2010.

İZ, Mahir, *Tasavvuf*, Kitabevi, İstanbul, 1997.

_____, *Din ve Cemiyet*, haz. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul, 1990

JEFFERY, Arthur, *The Foreign Vocabulary of the Qur'an*, Baroda 1938.

KANAR, Mehmet, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yay., İstanbul, 2010.

KANDEMİR, M. Yaşar, *Canım Kurban Olsun Senin Yoluna*, Tahlil Yay., İstanbul, 2011.

KANYILMAZ, Hüseyin, *Dr. Münir Derman'dan Anılar,* Ankara, 2014. (Basılmamış anı kitabı)

KARA, İsmail, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, Dergâh Yay., İstanbul, 1986.

_____, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslâm 1,* Dergâh Yay., İstanbul, 2016.

KARA, Mustafa, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri*, Dergâh Yay., İstanbul, 2014.

_____, Osmanlılarda Tekke Siyaseti, *Hareket*, 9 (1974) Ocak-Şubat 1975, sy. 109-110.

_____, Madalyonun Bir Yüzü; Tekkeler Kapandı İyi Oldu, *Dergâh Edebiyat Sanat Kültür Dergisi*, sy. 10.

_____, Doğumunun 800. Yılında Mevlânâ ve Mevlevîlik, *T.C. Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, c.15, sy.1, 2006.

_____, *Buhara Bursa Bosna Şehirler/Sûfîler/Tekkeler*, Dergâh Yay., İstanbul, 2012.

_____, *Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergâh Yay., İstanbul, 2013.

KARAGÖZ, İsmail, *Kur'ân'da İbâdet Kavramı*, İstanbul, 1997.

KARAMAN, Hayrettin, **ÇAĞRICI**, Mustafa, **DÖNMEZ**, İbrahim Kâfî, **GÜMÜŞ,** Sadrettin, *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, DİB Yay., Ankara, 2009.

KARAPINAR, Fikret, "Hadis Şerhlerinde Kullanılan Yorumlama Biçimleri "…Oruç bana aittir…" Hadisi Örneği, *Marife*, y.9, sy, 1, 2009

KARDAVİ, Yusuf, *Fıkhu'z-zekât*, Beyrut, 1980, I, 37.

KARTAL, Abdullah, Abdülkerîm el-Cîlî'de Din ve İnanç: İmân ve İnkâr Üzerine Farklı Bir Yaklaşım, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 12, Sayı:1, 2003.

KASAPOĞLU, Abdurrahman, Kişilik Gelişimi Açısından "Namaz", *Hikmet Yurdu*, 8, c.8, sy.16, 2015/2.

KASAR, Veysel, Yaratma Sıfatı Bağlamında Tabiat Kanunları, Kelam Araştırmaları, 8:1 (2010)

KĀŞÂNÎ, Abdurrezzâk, *Muʿcemu ıstılâhâti's-sûfiyye*, tahk. Abdulâl Şâhîn, Kāhire: Dâru'l-Menâr, 1992.

KAYRA, Mediha, *Hoşça Kal Trabzon*, çev. Cahit Kayra, İstanbul, 2005.

KAZIM, Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM II. Dönem, 1923-1927 II. Cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yay, No.2.

KAZVÎNÎ, İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, Sünenu İbn Mâce, (I-II), thk.Muhammed Fuad Abdulbâkî, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

KELÂBÂZÎ, *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf*, haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul, 2016.

KESÎR, Ebu'l Fida İsmail b.Muhammed, *Muhtasar'u Tefsir-i İbn Kesîr*, Nşr. M. Ali es-Sâbünî, Beyrut 1401, III.

KHATOON, Jamila, *İkbal'in Felsefe Sisteminde Tanrı İnsan ve Kâinat*, çev. Celal Türer, Üniversite Kitabevi Yay., İstanbul, 2003.

KILIÇ, Mahmud Erol, *İbn-i Arabî Düşüncesine Giriş Şeyh-i Ekber*, Sufi Kitap, İstanbul, 2011.

KILIÇ, Murat, Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2007, sy.16.

KILIÇ, Selami, Şapka Meselesi ve Kılık Kıyafet İnkılabı, *Atatürk Yolu*, Yıl 8, Sayı: 16'dan ayrı basım, 1995.

KILIÇASLAN, Ahmet, *Evliyâullahtan Doktor Münir Derman'ın Hayatı ve Mektupları*, Ankara, 1993.

KINACI, Selahaddin, *Şeyh Muhammed Raşid Erol'un Hayatı*, Sey-Tac Yay., Menzil, 1996.

KIPÇAK, Nur, Kadın Evliyâların Er/Kek Olarak Anılması Üzerinde Tevhit ve Mücerretliğin Etkisi Rabia Adeviye Örneği, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/3, Ankara, 2014.

KIŞMİ, Muhammed Haşim, *Berekat*, çev. Ahmet Faruk Meyan, Furkan Yay., İstanbul, 2013.

KÖKSAL, Cüneyd, *Mustafa Asım Köksal*, Kaynak Yay., İstanbul, 2007.

KÖKSAL, M. Asım, *İslam Tarihi*, XVIII, 329.

KISAKÜREK, Necip Fazıl, *Son Devrin Din Mazlumları*, Büyük Doğu Yay., 1969.

KOCABAŞ, Savaş, Ka'b' Kelimesinin İslam Hukukundaki Kullanımı ve Abdest Âyetindeki Anlamı, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi,* sy. 24, 2014.

KOCAOĞLU, Bünyamin, Atatürk Dönemi Laiklik Uygulamalarına Yönelik Bazı Toplumsal Tepkiler, *Turkish Studies*, 2/4, 2007.

KOLOĞLU, Orhan, *Kim Bu Ecevit*, Boyut Kitapları, İstanbul, 2001.

KOMİSYON, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yay., İstanbul, 1993, c.12.

KOMİSYON, *Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar*, D.İ.B. Yay., İstanbul, 2007.

KOMİSYON, *İslam İbâdet Esasları,* Anadolu Üniversitesi Yay ., Eskişehir, 2013.

KOMİSYON, AYDIN, Mehmet, ÖZEK, Ali, KARAMAN, Hayreddin, ERKAL, Mehmet, *İbâdet ve Müessese Olarak Zekât*, Ensar Yay., İstanbul, 1984.

KÖKER, Levent, *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yay., İstanbul, 2005.

KURT, Hüseyin, "el-Bârîkât'ta Zikir ve Duanın Psikolojik Boyutu", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2008, y.13, sy.20

KUŞEYRÎ, Abdül-Kerîm**,** *Kuşeyrî Risâlesi*, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul, 1981.

_____, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risalesi*, haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul, 2016.

KUTLUER, İlhan, "İnsan Maddesi", *DİA*, 2000, c.22.

KUVANCI, Cenan, "Gazzâlî'ye Göre, Mahrem Tecrübe: Huzûrî Bilgi", *Bilimname*, 30.1, 2016.

KUZGUN, Şaban, "Hacer'ül Esved maddesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 1996, c.14.

KÜÇÜK, Hülya, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihine Giriş*, Ensar Yay., İstanbul, 2011.

_____, "Anne Nûr el-Ensâriyye'den Âlime-i Hicaz Fahru'n-Nisâ Bint Rüstem'e: Muhyiddîn İbn Arabî'nin Çevresindeki Hanımlar", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi,* No:23, İstanbul, 2009.

_____, "Tasavvufta Kadın", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* sy.7, 1997.

_____, "Mevlevî Hanım ve Halîfe ve Şeyhler", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi,* No: 20, İstanbul, 2007.

_____, **KÜÇÜK**, Hülya, **YEĞİN**, Zeynep Arzu, *Tasavvuf ve Tıp Selim Kalbin Fizyolojisi*, Ensar Yay., İstanbul 2016.

KÜÇÜK, Osman Nuri, "Mevlana'nın İnsana Bakışı", *Din ve Toplum*, Haziran 2007, sy.1

KÜÇÜK Serhat, "Batı'nın Batılılaşması: Zihinsel Dönüşümün Eylemsel Kökeni", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* c.11, sy.2, 2013.

KÜTÜKOĞLU, Bekir, *İslam Tetkikleri Dergisi*, edit. Bekir Kütükoğlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1984, c. VIII, 1-4.

LEE, Stephen J., *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789,* çev. Ertürk Demirel, Dost Kitabevi, Ankara, 2002.

_____, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980,* çev., Savaş Aktur, Dost Kitabevi, Ankara, 2004.

LERMİOĞLU, Muzaffer, *Akçaabat-Akçaabat Tarihi ve Birinci Genel Savaş-Hicret Hatıraları*, İstanbul, 1949.

LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara, 1984.

LEWIS, Geoffrey, *Trajik Başarı Türk Dil Reformu*, çev. Mehmet Fatih Uslu, Paradigma Yay., İstanbul, 2007.

_____, *Turkey*, Ernest Benn Ltd., London, 1959.

MANZÛR, İbn Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânü'l-Arab,* Dâru İhyâi't-Turâsil-Arabî, Beyrut, Lübnan,1999, c.15, s.404.

MARBURG, Friedrich Heiler, "Mistisizm'de Tanrı Mefhumu", çev. Annemarie Schimmel-Tarı, *A.Ü.İ.F. Dergisi*, 1955, sy.1-2, T.T.K.Basımevi, Ankara, 1955.

MARDİN, Şerif, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, İletişim Yay., İstanbul, 1993.

MEHMEDOĞLU, Ali Ulvi, **HAZİNOĞLU**, Büşra, "Muhammed İkbal'in Nefs Anlayışı", *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.2, sy.1.

MEKKÎ, Ebû Tâlib, *Kûtü'l Kulûb (Kalplerin Azığı)*, çev. ve haz. Muharrem Tan, İz Yay., İstanbul, 1999.

MISRÎ, Niyazi, *Tam ve Tekmil Niyâzî Divanı*, Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1963.

MİLLİYET GAZETESİ, "S.Eyüboğlu 11 Telif, 59 Çeviri Eser, 11 Belgesel Film Bıraktı", *Milliyet Sanat Dergisi*, sy.17, 26.1.1973.

MOLLAER, Fırat, "Mustafa Şekip Tunç Maddesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 41.

NADERİ, Sait, *Mazhar Osman ve Türkiye'de Nöroşirürjinin Doğuşu*, Dokuz Eylül Yay., İzmir, 2004.

NAL, Sabahattin, "Demokrat Parti'nin 1950-54 Dönemi Din Siyaseti", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60.3, 2005.

NASR, Seyyid Hüseyin, *İslam ve Modern İnsanın Çıkmazı*, çev. A. Özel, Akabe Yayınları, 19,

_____, *Sufi Essays*, Allen and Unwin, London, 1972.

NEDVİ, Abdülbari, *Kitap ve Sünnetin Ruhuna Göre Tasavvuf ve Hayat*, çev. Mustafa Ateş, Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1998, s.169

NURSİ, Said, Mektubat, Risale-i Nur Külliyatı, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2008.

OCAK, Ahmet Yaşar, "Osmanlıyı Cumhuriyete Rapteden Maneviyat Dünyasından Kayan Bir Yıldız: Şeyhzâde Ahmet Beyefendi", *Yozgat Divanı*, Ankara 2002, Sayı 4 (özel sayı).

OKUDAN, Rifat, "Hacı Bayrâm Velî'nin Şiirinde Şehir Metaforu", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2012/2, sy.16.

OKUMUŞ, Mesut, "Semantik ve Analitik Açıdan Kur'an'da Salat Kavramı", *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004/2, c.III, sy:6.

OKUR, Sıla, H., *Doğum Günü 26 Eylül Ulus İnşası Sürecinde Bir kutuplaşma Ekseni Olarak Türk Dil Devrimi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel İncelemeler Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.

ÖGKE, Ahmet, "Tasavvufta "Kenz-i Mahfî" Düşüncesi ve Sofyalı Bâlî Efendi (960-1553)'nin "Küntü Kenzen Mahfiyyen" Şerhi Bağlamında Varoluşun Anlamı", *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, y.6, sy.12

ÖĞÜT, Salim, "Hacer'ül Esved Maddesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1996, c.14.

_____, "İhram Maddesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 2000, c.21.

ÖKE, Mim Kemal, *Belgelerle Türk-İngiliz İlişkilerinde Musul ve Kürdistan Sorunu 1918-1926*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1992.

ÖKSÜZ, Hikmet, **USTA**, Veysel, "I. Dünya Savaşı sırasında Rus Donanmasının Trabzon ve Çevresini Bombalaması", *Türkiye Mecmuası*, c.24, Bahar, 2014.

ÖNCEL, Oben, *Türkiye'de Ulus Kimliğin İnşa sürecinde Milliyetçilik Söyleminin Yansımaları,* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstütüsü Sosyoloji Anabilim dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2011.

ÖNGÖREN, Reşat, "Süleyman Hilmi Tunahan maddesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 41.

ÖZ, Eyüp, "Yasak Bir Hafızayla Yüzleşmek: Menemen Olayı İrtica mı, Komplo mu?", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi,* sy. 5, 2015.

ÖZDAMAR, Mustafa, *Abdülhay Efendi*, Kırk Kandil Yay., İstanbul, 1996.

Uluslararası Hâce Muhammed Lutfî (Alvarlı Efe) Sempozyumu (25-26 Nisan 2013, Erzurum) Bildiriler, *Atatürk Üniversitesi Yayınları*, No: 1030, Erzurum, 2013.

_____, *Haçkalı Baba*, Kırk Kandil Yay., İstanbul, 2012.

_____, *Mehmed Zahid Kotku*, Kırk Kandil Yay., İstanbul, 2008.

ÖZDEMİR, Kamuran, *Cumhuriyet Döneminde Şapka Devrimi ve Tepkiler*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

ÖZKAN, Ercümend, "Tasavvuf; Bir Ayrı Din", *İktibas*, Eylül, 1990, sy.141.

ÖZKAN, Feridun Hakan, "Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı'nda Dört Kapı Kırk Makam", *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 2011/59, 253.

ÖZLER, Mevlüt, *İslâm Düşüncesinde Tevhid*, Nun Yay., İstanbul, 1995.

ÖZTÜRK, Emine, "Kur'an'ın Kadına Bakışı ve İslam Tarihinde Kadının Sosyal Statüsüne Genel Bir Bakış", *Harakani Dergisi Harakani Quarterly*, sy.2, 2014.

ÖZTÜRK, Esma, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Geçişte Tasavvuftaki İrfâni Gelenek: Ahmed Avni Konuk Örneği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tasavvuf Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara, 2015.

ÖZTÜRK, Mustafa, "Sadaka" Kavramının Kur'an'daki Anlam Çerçevesi-Semantik Bir Tahlil Denemesi, *OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 12-13, Samsun 2001.

PARLA, Taha, *Türkiye'nin Siyasal Rejimi*, 2.baskı, İletişim Yay., İstanbul, 1993.

RÂZÎ, Fahreddin, Tefsir-i Kebir, Akçağ Yayınları: 23/560.

REED, Howard A., *The Religious Life of Modern Turkish Muslims, Islam and the West*, ed. Richard N. Frye, The Hague, Mouton & Co, 1956.

REİS, Bedriye, "Gazâlî'ye Göre Bir Bilgi Kaynağı Olarak Marifet", *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, c.5, sy.9

RUMÎ, Mevlana Celaleddin, Mesnevî-i Şerif Tam Metin, çev. Süleyman Nahîfî, sadeleştiren: Âmil Çelebioğlu, Timaş ve Alperen Yay., İstanbul, 2007,

SAFER BABA, *Tasavvuf Terimleri*, Heten Keten Yay., İstanbul, 1998.

SAKAL, Fahri, "Şapka İnkılabının Sosyal ve Ekonomik Yönü: Destekler ve Köstekler", *The Turkish Studies*, II/4, 2007.

SAMİ, Şemseddin, *Kâmûs-i Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul, 1996.

SANCAKLI, Saffet, "Fakirlik Ve Zenginlikle İlgili Hadisler Üzerine Bir Deneme", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2001, 5 (1).

SARI, Mevlût, El-Mevarid, İpek Yay., İstanbul, 1982

SARIKAYA, Saffet M., "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Dini Tarikat ve Cemaatlerin Toplumdaki Yeri", *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1998, sy.3.

SAYAR, Kemal, *Sufi Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul, 2014.

SAYIN, Esma, "Tasavvufî Açıdan Haccın Rukûnları", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 1, c.1, sy.2, Güz 2011.

_____, "Tasavvuf ve Psikoloji Açısından Duanın Terapik Etkileri", Journal of Life Sciences 1.1. (2012).

SAYLAN, Nesrişah, "Kur'ân'da Beddua", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26.1 (2016).

SCHAPIRO, Joseph S., *Çağdaş Düşüncede Toplumsal Tepki*, çev. Mehmedcan Köksal-Mehmet Harmancı, Köprü Yay., İstanbul, 1966.

SCHIMMEL, Annemarie, Türkiye'de Tasavvuf ve Manevî Hayat, çev. Gökbulut Süleyman, *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.23, İzmir, 2005.

_____, *İslam'ın Mistik Boyutları/Mystical Dimensions of Islam*, çev. E. Gürol, Kabalcı Yay., İstanbul, 1999.

_____, *Ruhum Bir Kadındır*, çev. Ömer Enis Akbulut, İz Yay., İstanbul, 1999.

_____, *Tasavvufun Boyutları*, çev. Yaşar Keçeci, Kırkambar Kitaplığı Yay., İstanbul 2000.

SEMERCİOĞLU, Harun, "Atatürk Döneminde İzlenen Bölgesel Güvenlik Politikası", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, c.16, sy. 2, 2015.

SERRÂC, Ebu Nasr, *İslâm Tasavvufu*, haz. H. Kamil Yılmaz, Altınoluk Yay., İstanbul,1996.

SESLİ, Elvan, *Dr. Münir Derman'ın Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013.

SEVGİSUNAR, Kemal M, "Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye'de Siyasal, Sosyal ve Kültürel Hayatta Yaşanan Değişim ve Dönüşümler-1", *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, c.7, sy.25, 2008-2009.

SEYHAN, Ahmet Emin, "Envâru'l-Âşikîn'de Geçen Bazı Hadislerin Müslümanların İbâdet Anlayışlarına Etkileri Üzerine", *Hikmet Yurdu*, y.6, c. 6, sy.12, 2013/2.

_____, *Hadislerde Kutsiyet Atfedilen Fenomenlerin Dinî Değeri (Hacerülesved Örneği, Rağbet Yay., İstanbul 2016.*

SHAALAN, Muhammed, *Sûfi Uygulamaları ve Bireyleşme Yolu Arasındaki Bazı Paralellikler, Sufi Psikolojisi,* haz. Kemal Sayar, İnsan Yay., İstanbul, 2000.

SIRMA, İhsan Süreyya, "Ondokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Siyasetinde Büyük Rol Oynayan Tarikatlara Dair Vesika", *İÜEF Tarih Dergisi*, sy. 31, İstanbul, 1977.

SOMEL, Selçuk Akşin, "Osmanlı Reform Çağında Osmanlıcılık Düşüncesi (1839-1913)", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, c. 1, İstanbul, 2006.

SULTAN VELED, *Maârif-i Hazret-i Sultan Veled,* çev. Meliha Ülker Anbarcıoğlu, Ataç Yay., İstanbul, 2009.

SUVEREN, Yaşar, "Cumhuriyetçi Radikal Modernizme Karşı Anti-Modernist Bir Entelektüel Olarak Nurettin Topçu", *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries),* Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 2, Yıl: 2014.

SÜLEMİ, Ebu Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin, *Tabakatu's-Sufiyye,* Matbaatü`l medeni, Kahire, 1986.

_____, *Sülemi'nin risaleleri: Tasavvufun Ana İlkeleri*, çev. Süleyman Ateş, AÜB, Ankara, 1981.

ŞAHİN, Enis, "İngiliz The Times Gazetesi'ne Göre Trabzon'un Ruslar Tarafından İşgali", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 2009, sy. 7.

ŞAHİNER, Necmeddin, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî,* Nesil Yay., İstanbul, 2016.

ŞARMAN, Kansu, *Türk Promethe'ler: Cumhuriyetin Öğrencileri Avrupa'da (1925-1945*), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2006.

ŞENER, Abdülkadir, "Abdest maddesi", *Diyanet İslam Ansiklopesidi*, 1998, c.1.

ŞERÎATÎ, Ali, *Hac,* çev. Ejder Okumuş, Fecr Yay., Ankara, 2013.

ŞİMŞEK, Eyüp, "Çok Partili Dönemde Yeniden Din Eğitimi ve Öğretimine Dönüş Süreci (1946-1960)", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2013, sy.49.

ŞİMŞEK, Selâmi, *Edirneli Şeyh Kabûlî Mustafa er-Rifâî, Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Edirne Valiliği Kültür Yay., c.1, İstanbul, 2013.

TAHİR, Taner, "Tolstoy'dan Necip Fazıl'a Varlık Muamması", *Sızıntı Dergisi*, 1996, y. 18, sy. 214

TAHRALI, Mustafa, "Kenan Rifâî Maddesi*",* *Diyanet İslam Ansiklopedisi,* 2002, c.25.

TARAKÇIOĞLU, Mustafa Reşit, *Trabzon'un Yakın Tarihi,* Karadeniz Üniversitesi Rektörlüğü Yay., Trabzon, 1986.

TATAR, Burhanettin, "Akıl Maddesi", *Felsefe Ansiklopedisi*, c.1, edit. Ahmet Cevizci, Etik Yay., İstanbul, 2003.

T.C. EMEKLİ SANDIĞI GENEL MÜDÜRLÜK, Sayı: 20-2-09-791-002

T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI NÜFUS VE VATANDAŞLIK İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ HANE LİSTESİ, Trabzon Merkez, Gülbahar Hatun Mahallesi.

TEBRİZÎ, Şems, *Makâlât,* çev. Mehmed Nuri Gençosman, Ataç Yay., İstanbul, 2011.

TEKELİ, Sevim, **KÂHYA** Esin, *Bilim Tarihine Giriş*, Nobel Yay., Ankara, 1999.

THE MANCHESTER GUARDIAN, 9 Haziran 1925.

THE ILLUSTRATED LONDON NEWS

_____, 25 Aralık 1925.

_____, 2 Ocak, 1926.

TOPALOĞLU, Bekir, "Allah Maddesi", *DİA*, 1989, c.2.

TÜRK, İdris, *Tasavvuf Düşüncesinde İbâdetlerin İç Anlamı*, Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2009.

YILDIRIM, İsmail, "Ali Nihânî Yozgadî'nin Menâkıb-I Murtazaviyye Adlı Eserinde, Hz. Ali Hakkında Rivâyet Edilen Bazı Hadisler ve Bu Hadislerin İşlenişi", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* c. 3, sy.2, 2013.

TOKER, Nilgün ve **TEKİN** Serdar, "Batıcı Siyasi Düşüncenin Karakteristikleri ve Evreleri: Kamusuz Cumhuriyet'ten Kamusuz Demokrasiye", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Modernleşme Batıcılık,* İstanbul, 2007. c.3.

TONGUL, Neriman, "Türk Harf İnkılâbı", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sy. 33-34, 2004.

TOPALOĞLU, Bekir, "Ahad maddesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, II, 478.

TUNAYA Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, c. 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

_____, *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1965)*, Arba Yay., İstanbul, 1995.

TUNÇAY, Mete, *T.C'de Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1930),* Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1989.

TURAÇ, D. Ali, *Son Devrin Mutasavvıflarından Münir Derman, Hayatı, Hatıraları ve Mektupları*, Basılmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2000.

TÜRKDOĞAN, Orhan, "Türk Toplumunda Aydın Özdeşleşmesi ve Ulusal Değerlerin Dışlanması", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sy. 202, 2013.

TÜRKÖNE, Mümtazer, *İslamcılığın Doğuşu,* İletişim yay., İstanbul, 1992.

ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul, 1991.

_____, *İslâm'da Mürşîd ve İrşad Faaliyetleri*, İrfan Yay., İstanbul, 1975.

_____, "Ahadiyyet maddesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 1988, c.1.

_____, "Delâilü'l-Hayrât Maddesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.9, 1994.

_____, "Mutasavvıf maddesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* 2006, c. 31.

_____, "Şathiye Maddesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Ankara, 2010, c. 38.

_____, *Sufi Gözüyle Kadın*, İnsan Yay., İstanbul, 1998.

_____, *Hayata Sûfî Gözüyle Bakmak, İnsan-İslâm-İrfan,* Dergah Yay., İstanbul, 2015.

_____, "Velî maddesi", *DİA*, 2013, c.43

USTA, Veysel, "Tanıkların Kaleminden Rus İşgalinden Sonra Trabzon'un Durumu", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, y.9, sy.17, 2014.

ÜNAL, Mehmet, "Tasavvuf Tarihi İçinde Celvetilik", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos 2012, sy.26.

VETT, Carl, *Kelâmî Dergâhından Hatıralar*, çev: Ethem Cebecioğlu, Ankara 1996.

WAUGH, Sir Telford, *Turkey Yesterday, Today and Tomorrow*, Chapman and Hall Pub., London, 1930.

YALÇIN, Dilek, *Etnik/Teritoryal Ulusçuluk Bağlamında Türk Ulusal Kimliğinin İnşa Süreci*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2007.

YALÇIN, Semih, *Atatürk İlkeleri ve Atatürkçü Çağdaş Düşünce Yapısı*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı adına 19.03.1998 tarihinde Kurtalan'da verilen konferanstan.

YASİN, Beyaz, "Rifat Osman'ın Süheyl Ünver'e Yazdığı Mektuplar: Bir Osmanlı Aydınının Harf İnkılabı ile İmtihanı", *Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, c.20, sy.38, 2015.

YAZICI, Mustafa, *Trabzon Evliyâları*, Trabzon Kültür Yay., 17, Trabzon, 1995.

YAZICIOĞLU, Ahmet Bîcan, *Âşıkların Nurları Envâr'ul Âşıkîn*, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1973.

YAZIR, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, 1979.

YENİ SABAH GAZETESİ, 12.09.1962, İsmail Sadık Haberi. "*Bir doktor kopan ayağı yerine taktı."*

YETİK, Erhan, "Et-Taarruf Li-Mezhebi Ehli't-Tasavvuf, Ebu Bekir Muhammed El-Kelâbâzî", *Tasavvuf Klasikleri*, edit. Ethem Cebecioğlu, İstanbul, 2010.

YILDIRIM, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2001.

YILDIRIM, Emre, "Erken Cumhuriyet Yılları Milli Kimlik Tartışmaları: Hasan Ali Yücel ve Türkiye'de Hümanizma Arayışları", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, c. 8/7, 2013.

YILDIZ, Ahmet, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene; Türk Ulusal Kimliğinin Etno Seküler Sınırları:1919-1938*, İletişim Yay., İstanbul, 2007.

YILMAZ, Ali, "Kur'ân'daki Peygamber Dualarının Psiko-Sosyal Analizi", *Atatürk Üniversitesi İlâhiyât Tetkikleri Dergisi*, 35 (2011).

YILMAZ, H. Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar*, Ensar yay., İstanbul, 2011.

YILMAZ, Mustafa (1993), *British Opinion and The Turkish Republic*, University of Manchester Department of Middle Eastern Studies, Ph Thesis, 1993.

_____, 1923-1938 İngiliz Basını'nın Genel Olarak Değerlendirilmesi ve Basında Çıkan Türkiye Üzerine Yazılar İndeksi, T.C. Başbakanlık, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, c.10, sy.28, Ankara, 1994.

YILMAZ, Mehmet Serhat, "Atatürk'ün Kastamonu Gezisi ve Şapka İnkılâbı", *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 2005 c.13, sy.1.

YILMAZ, Ömer, "Tasavvuf Kültüründe İnsan-Dünya İlişkisi", *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, y.8, 2007, sy.18

YILMAZ, Selahattin, Arapça'da Allah (الله) İsminin Etimolojisi ve O'nunla Yapılan Deyimlerin Filolojik Yapısı, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.VII/2, Sivas, 2003.

YİTİK, Ali İhsan, "Oruç Maddesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 2007, c.33

_____, "İslâm'dan Önceki Dinlerde Oruç Maddesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 2007, c. 33.

YİYEN, Emel, *Yeditepe Dergisi Etrafında Gelişen Sanat Faaliyetleri (1970-1983*), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

YÖRÜK, İsmail, **ŞIK** İsmail, "Kelam Açısından Hz. Peygamberin Ümmiliği", *Dini Araştırmalar*, 7.19 2004.

YUNUS, Emre; *Yunus Emre ile İlgili Makalelerden Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yay., 1275; Kültür Eserleri Dizisi, 161, Ankara, 1991.

YÜCEKÖK, Ahmet, *100 Soruda Türkiye'de Din ve Siyaset*, Gerçek Yay., İstanbul, 1983.

YÜCEL, Namal, **KARAKÖK,** Tunay, "Atatürk ve Üniversite Reformu (1933)", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2011, c. 1, sy.1.

YÜCER, Hür, Mahmut, "Tarîkat Geleneğinde Salavât-ı Şerîfe ve Müstakimzâde'nin Şerh-i Evrâd-ı Kâdirî Adlı Eseri", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi,* 6, sy.15, 2005.

ZÜRCHER, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev: Yasemin Saner Gönen, İletişim Yay., İstanbul, 2000.

İnternet Maddeleri

AKGÜN Karal Seçil, Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları Ve Yaşam Öyküsü, http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1151/13530.pdf

ARSLANOĞLU, İbrahim, Osmanlı Devletinde Din-Siyaset İlişkileri. http://w3.gazi.edu.tr/~iarslan/dinsiyaset.doc

Erişim: 12.09.2017

EKDAL, Müfit, Tıbhâne'den Nümûneye, http://haydarpasanumune.gov.tr/HastaneIcerik.aspx?p=6c798471-23e3-4574-afc5-cae8c3fe6635

İndirilme tarihi: 12 Ocak 2016.

GÖKSOY, Ertuğrul, "Rudolf Nissen: Cerrahpaşa Cerrahi Kliniği'ndeki çalışmaları ve Türk Cerrahisine katkıları", *Ulusal Cerrahi Dergisi*, Ankara, Sayı. 2006, Cilt. 22. http://www.ulusalcerrahidergisi.org/ozet/72

GÜRKAN, Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail http://cerrahpasa.istanbul.edu.tr/anma-toplantisi-olumunun-40-yilinda-ord-prof-dr-kazim-ismail-gurkan-29-subat-2012/

KARA, Mustafa, Dergâhlar; Açılsın Mı Kapansın Mı?, *Bursa'da Zaman Dergisi*, 25.04.2014. http://bursadazamandergisi.com/makaleler/dergahlar-acilsin-mi-kapansin-mi-2-2561.html (Erişim:24.10.2016)

MEVZUATI GELİŞTİRME VE YAYIN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, Tekke Ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine Ve Türbedarlıklar İle Bir Takım Unvanların Men Ve İlgasına Dair Kanun http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.677.pdf

Erişim: 19.10.2016

MUZAFFER OZAK İNTERNET SİTESİ

http://www.muzafferozak.com/kendindenhatiralar.html

Erişim: 15.09.2017

ONALTI YILDIZ İNTERNET SİTESİ

http://www.onaltiyildiz.com/haber.php?haber_id=4569

TBMM AÇIK ERİŞİM PORTALI

http://acikerisim.tbmm.gov.tr:8080/xmlui/handle/11543/508

TBMM MİLLETVEKİLLERİ ALBÜMÜ,

Birinci Yasama Dönemi, Cilt 1, 1920-1923.

https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/index.html

Erişim: 19.10.2016

TBMM Albümü II. Yasama Dönemi 1923-1927, I. Cilt

TBMM ZABIT CERİDESİ, c.19, 2. Devre, Ankara 1925.

TRABZON RUS İŞGALİ VİDEO KAYDI

https://www.youtube.com/watch?v=LcpSpBncH2w

https://www.youtube.com/watch?v=ZavGfP9C5og

https://www.youtube.com/watch?v=c4cp6_mqTqk

https://www.youtube.com/watch?v=s4ga1Sb-Wh4

https://www.youtube.com/watch?v=Qm7Kch5NCdk vb.

TRT MÜMTAZ BİRLİK BELGESELİ.

http://www.youtube.com/watch?v=Jf7fOiAU_PI

PROF. DR. MEHMET DEMİRCİ İLE ÖZEL RÖPORTAJ.

http://www.haberkultur.net/HD3770_velîlerim-kubbelerimin-altindadir.html

Erişim: 21.09.2017

YAVUZ, M. Hakan, Menzil Cemaati, The Oxford Encyclopedia of the Islamic World.

Oxford Islamic Studies Online.

<http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t236/e1200>.

Erişim tarihi: 18-10-2016.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Toprak_(dergi)

Erişim Tarihi: 12.11.2016.

BELGELER

CLUB JUDO-KARATE FRANCO JAPONAİS DİPLOMASI

SAĞLIK VE SOSYAL YARDIM BAKANLIĞI ZATİŞLERİ VE MUAMELAT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ SİCİL ŞUBESİ MÜDÜRLÜĞÜ SİCİL KARNESİ

TOKYO KODOKAN ENSTİTÜSÜ MEKTUBU

TRABZON LİSESİ İDMAN YURDU AZÂSINA MAHSUS HÜVİYET VARAKASI

BOZÜYÜK HAFTALIK SİYASİ HALK GAZETESİ, Sayı:1, Yıl:1, 1947.

ÖZEL GÖRÜŞME

_____ Ayşin Derman
_____ Atilla Murathan
_____ Gülnur Şahin
_____ Hüseyin Kanyılmaz
_____ Hüseyin Ayırgan
_____ İnci Kanyılmaz
_____ Mehmet Güngör Sönmez
_____ Cemil Işıdan
_____ İlhan Gülgeç

EKLER

Münir Derman'ın Almanya'da bulunduğu dönemde çekilmiş vesikalık fotoğrafı

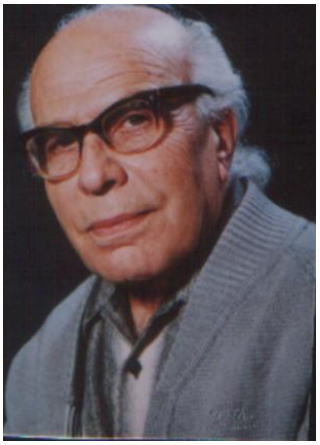

Başka bir vesikalık fotoğrafı

Eskişehir İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'nde Dil Lektörlüğü yaptığı döneme ait bir fotoğraf

Eskişehir'de doktorluk yaptığı dönemden bir fotoğraf

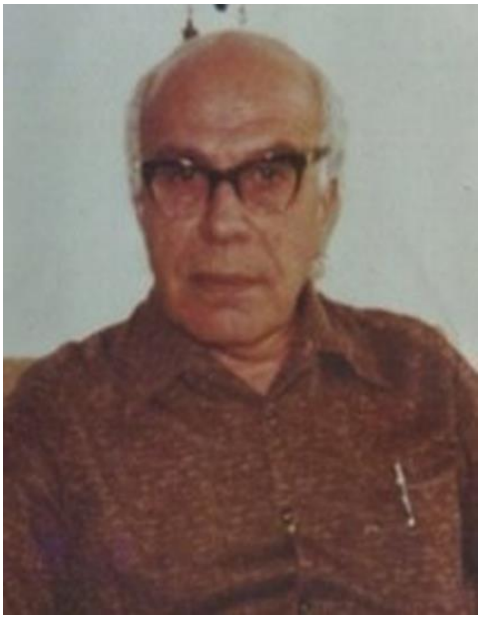

Eskişehir’de doktorluk yaptığı döneme ait bir fotoğraf.

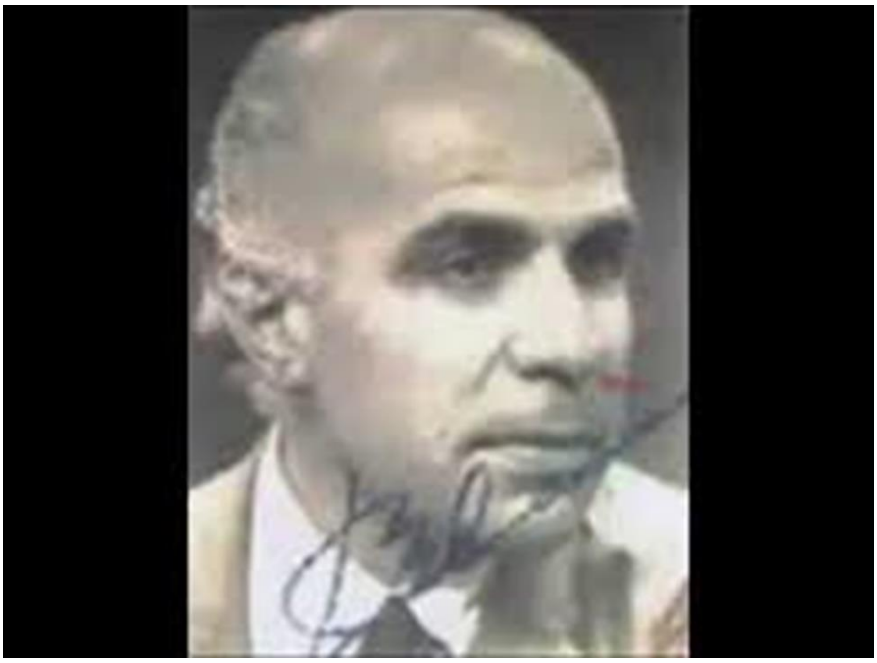

İstanbul Tıp Fakültesi’nde öğrenci olduğu dönemde kadavra üzerinde çalışırken

Gençlik dönemine dair birkaç resim

- Bozüyük- Bebek arabasında kızı Ayşin hanım.
- Eskişehir'de polislere fahrî olarak judo dersi verirdi.
- Eskişehir Devlet Hastanesi Bahçesi'nde otururken.
- Fransa Lyon'da öğrencilik dönemi.

Resim Eskişehir Devlet Hastanesi Bahçesi

Eskişehir Devlet Hastanesi’nde Poliklinikte otururken.

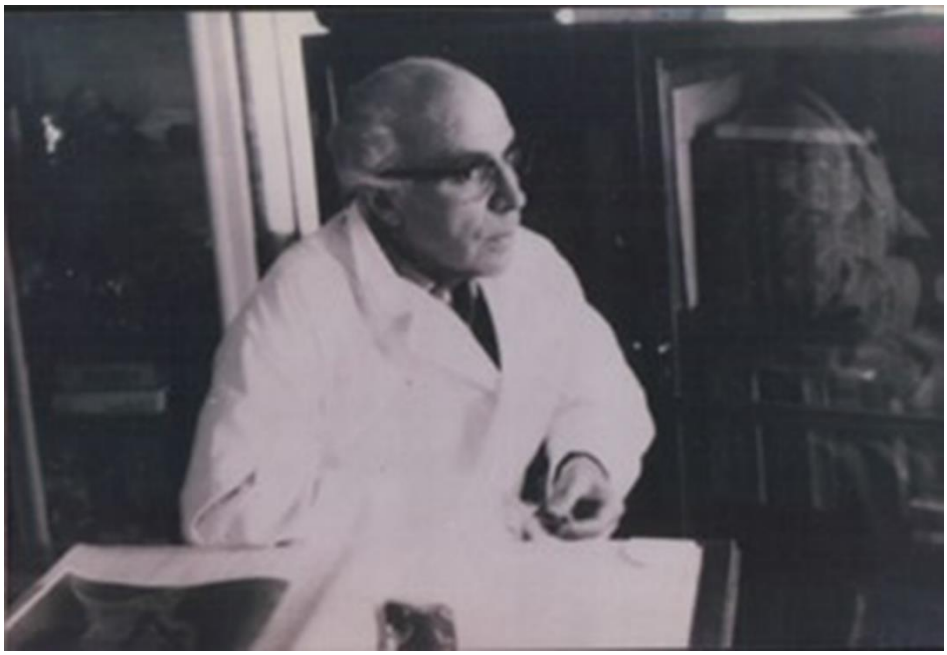

Eskişehir Arslanhane Camii'nde vaaz verirken. (Bu kürsü şu anda kabrindeki mescidde bulunmaktadır)

Almanya-Rashtat'ta nehir kenarında yürüyüş yaparken çekilen bir fotoğrafı

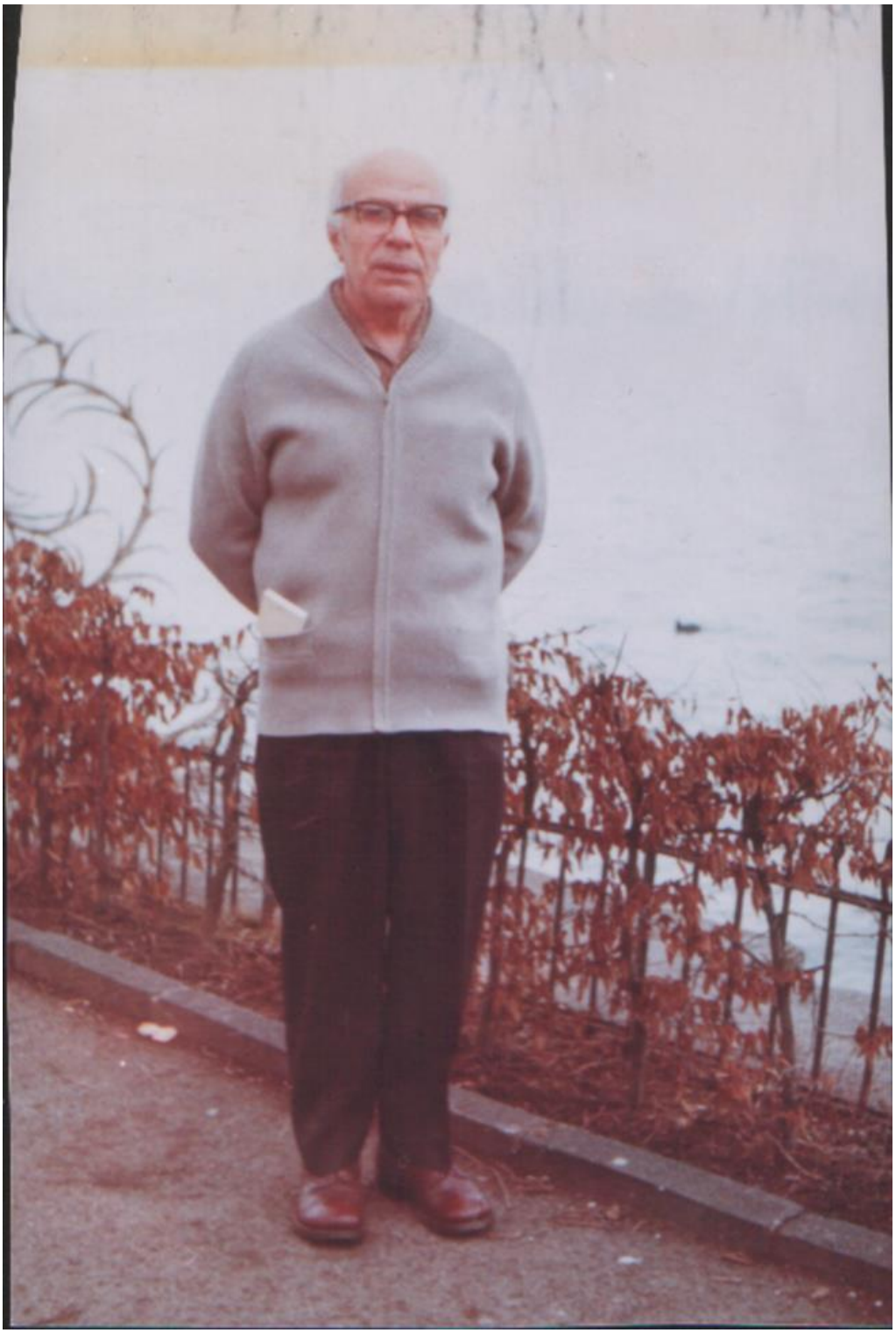

Annesi Şehvâre Hanım

Annesi Şehvâre hanım’la birlikte bir fotoğrafı

Eskişehir'de gönüllü olarak polislere, jandarmaya ve vatandaşlara judo eğitimi vermiştir.

Eskişehir’de fahrî judo hocalığı yaparken.

Eskişehir’de fahrî judo hocalığı yaptığı dönemde yetiştirdiği talebelerin töreni

Eskişehir’de gençlere Judo dersleri vermiştir.

Eskişehir’de judo hocalığı

Talebesi Hüseyin Ayırgan ile birlikte

Almanya’dan tail için Türkiye’ye geldiğinde.

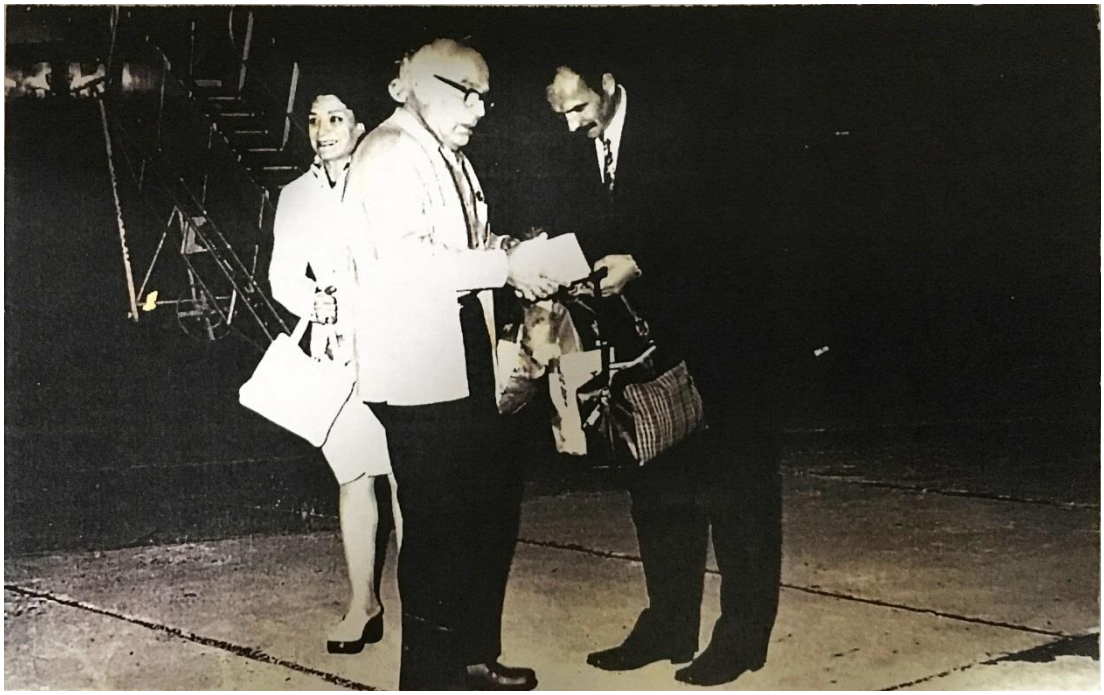

Eşi Cahide Hanım'la birlikte Hanecioğlu Oteli

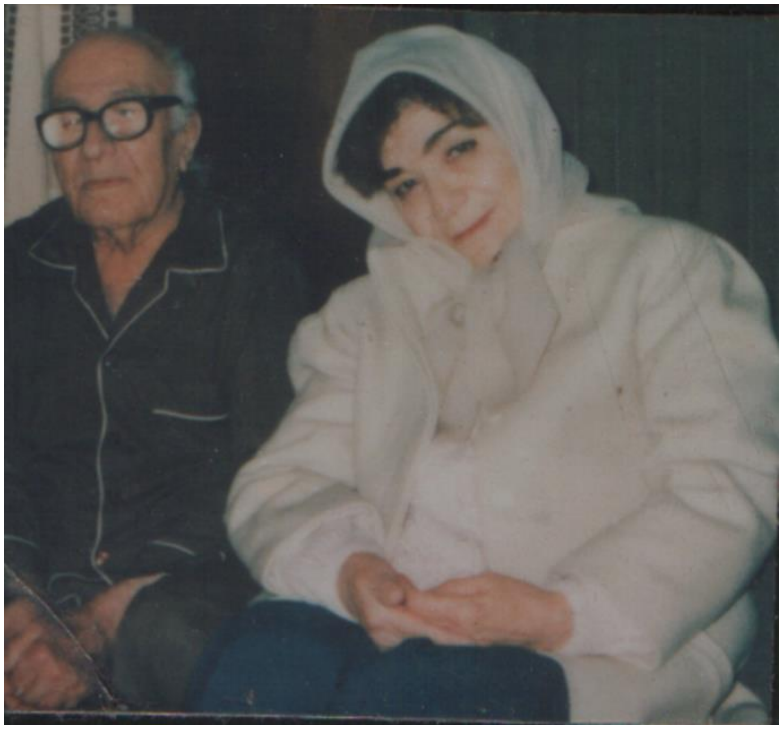

Ankara Gençlik Parkı'nda eşi ve talebeleriyle

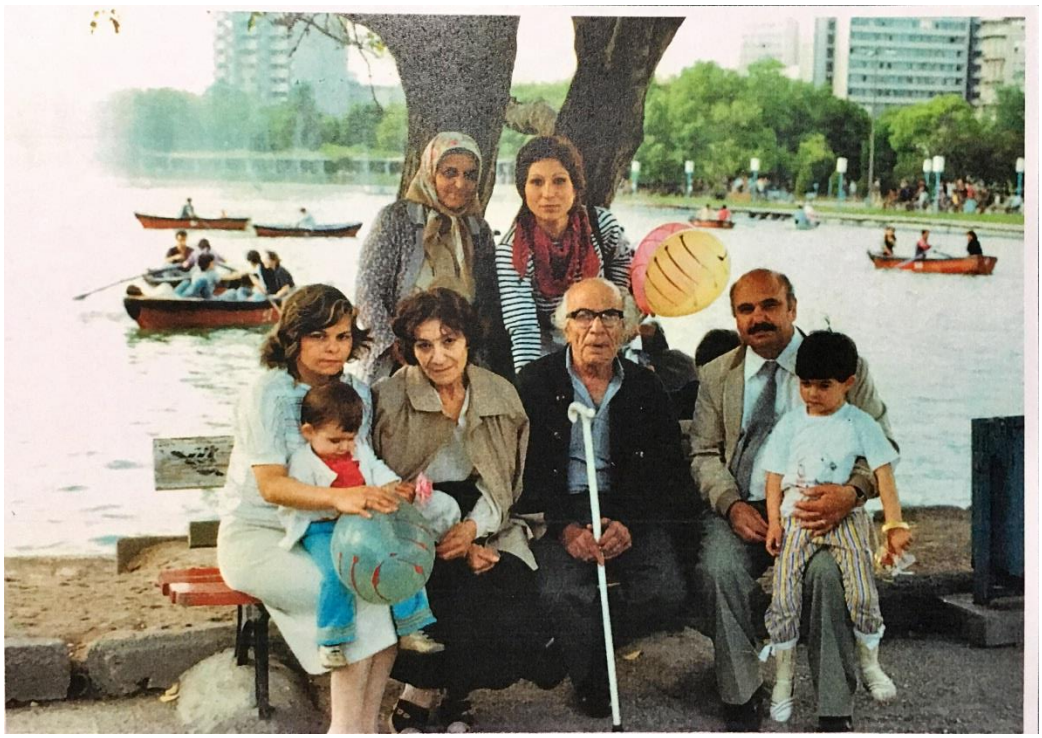

Almanya’da bulunduğu yıllar.

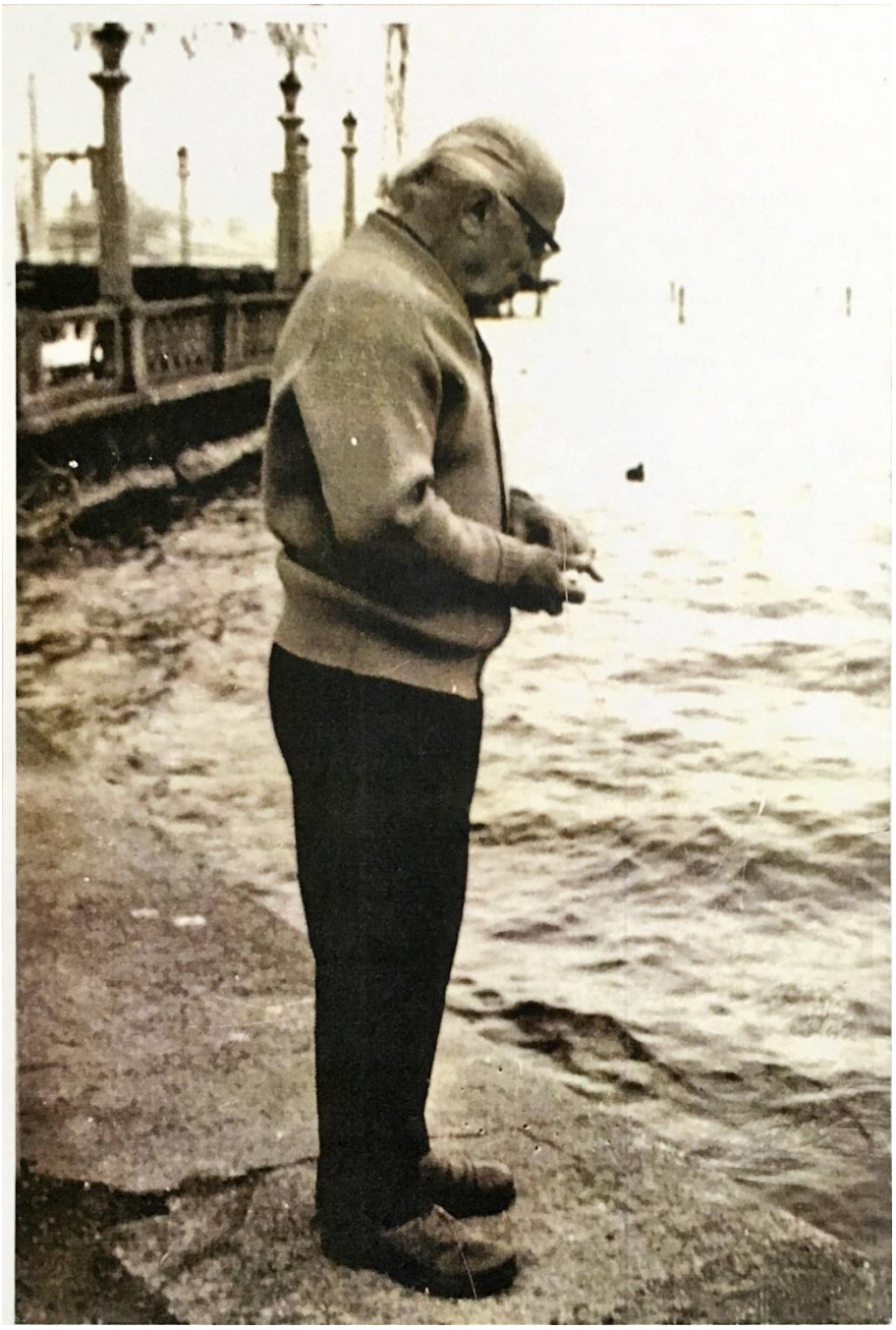

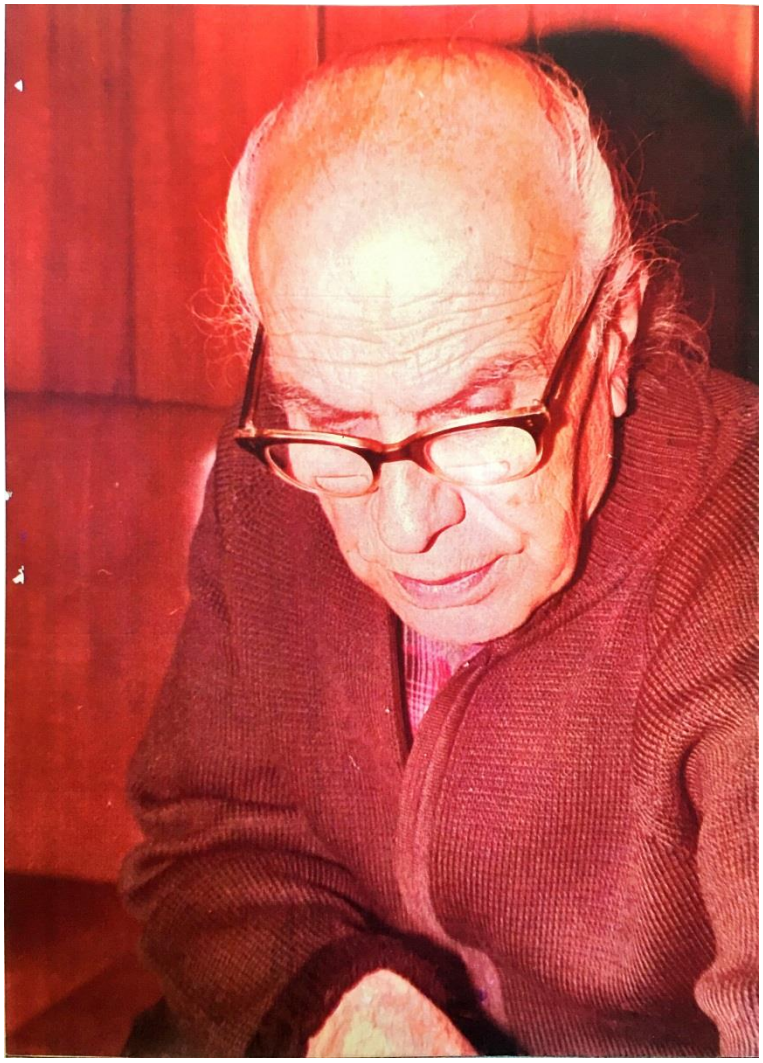

Sanatoryum Hastanesi-Ankara-Vefatına yakın çekilmiş bir fotoğraftır. Sanatoryum Hastanesi'nde 2 yıl kadar kalmıştır.

Hocası Ömer İnan Efendi’ye ait tek fotoğraf

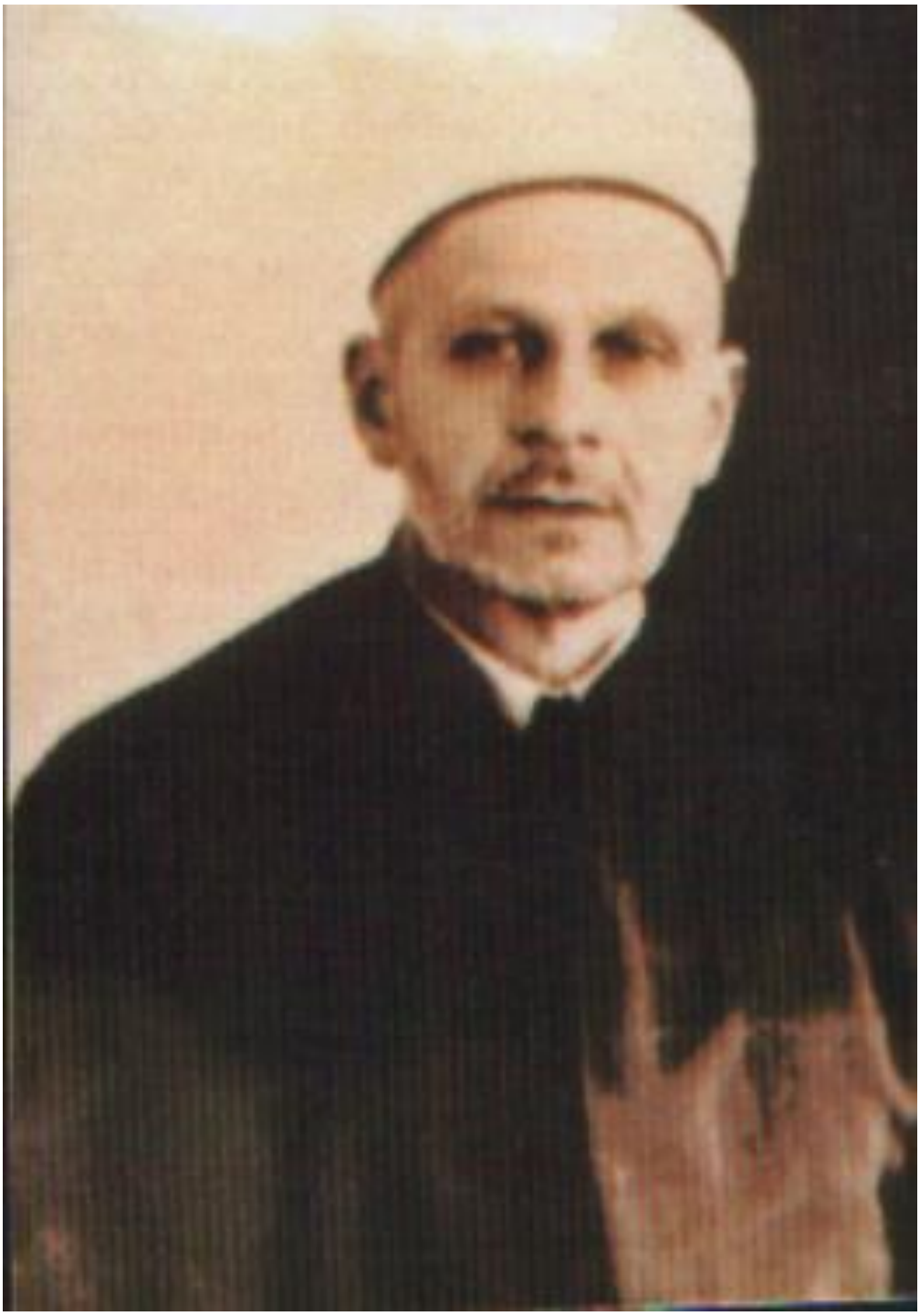

-Hocası Ömer İnan Efendi

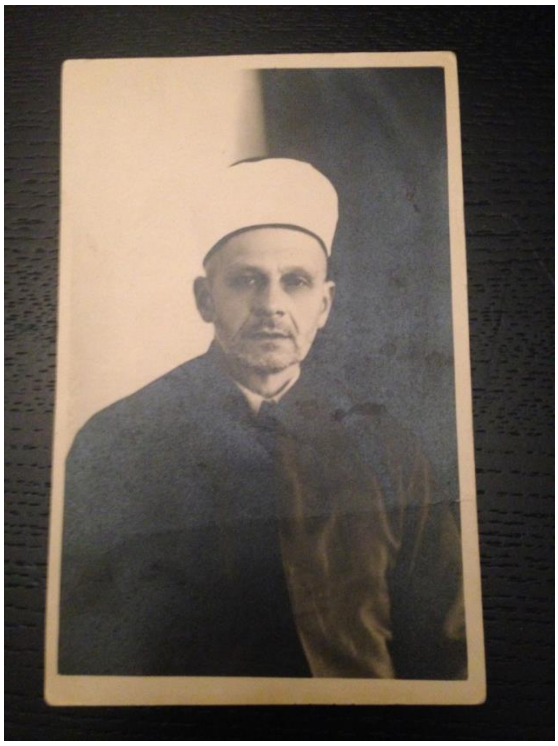

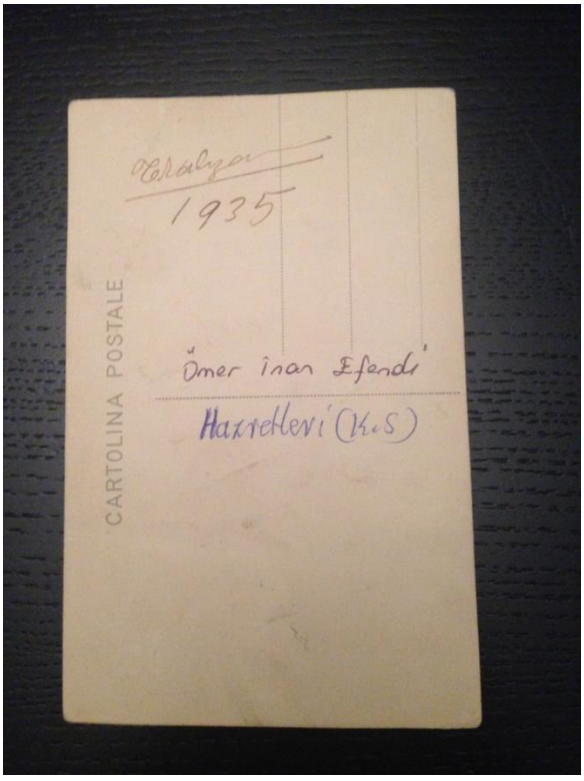

Hocası Ömer İnan Efendi'ye ait fotoğrafın arkasında 1935 tarihi yazılı.-

Dayısı Gümüşhane Milletvekili Hasan Tahsin Tüzün

Hasan Tahsin Tüzün'ün TBMM mazbatası

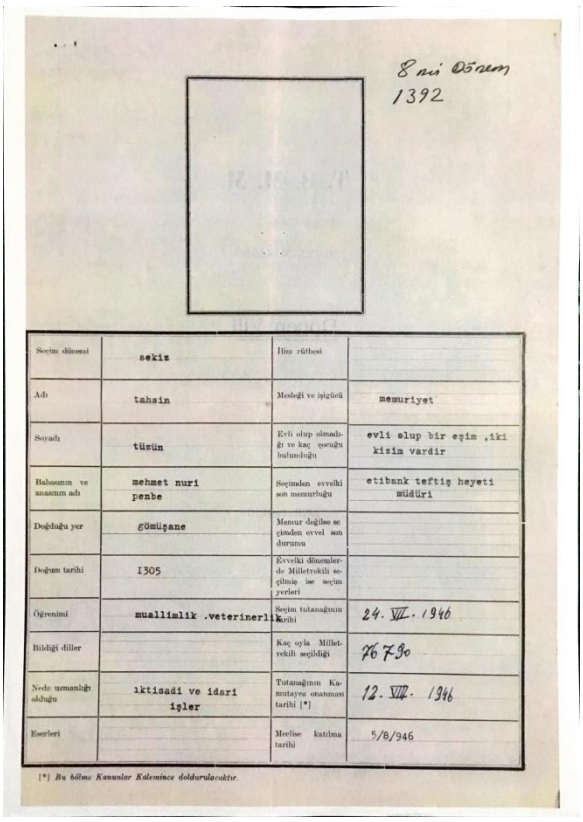

8 nci Dönem
1392

Seçim dönemi	sekiz	Ilim rütbesi	
Adı	tahsin	Mesleği ve işgüzârı	memuriyet
Soyadı	tüzün	Evli olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	evli olup bir eşim ,iki kizim vardir
Babasının ve anasının adı	mehmet nuri penbe	Seçimden evvelki son memurluğu	etibank teftiş heyeti müdüri
Doğduğu yer	gümüşane	Memur değilse seçimden evvel son durumu	
Doğum tarihi	1305	Evvelki dönemlerde Milletvekili seçilmiş ise seçim yerleri	
Öğrenimi	muallimlik .veterinerlik	Seçim tutanağının tarihi	24. VII. 1946
Bildiği diller		Kaç oyla Milletvekili seçildiği	76730
Nede uzmanlığı olduğu	iktisadi ve idari işler	Tutanağının Kamutayca onanması tarihi [*]	12. VIII. 1946
Eserleri		Meclise katılma tarihi	5/8/946

[*] *Bu bölme Kanunlar Kalemince doldurulacaktır.*

Annesinin kabrinin eski ve yeni hali

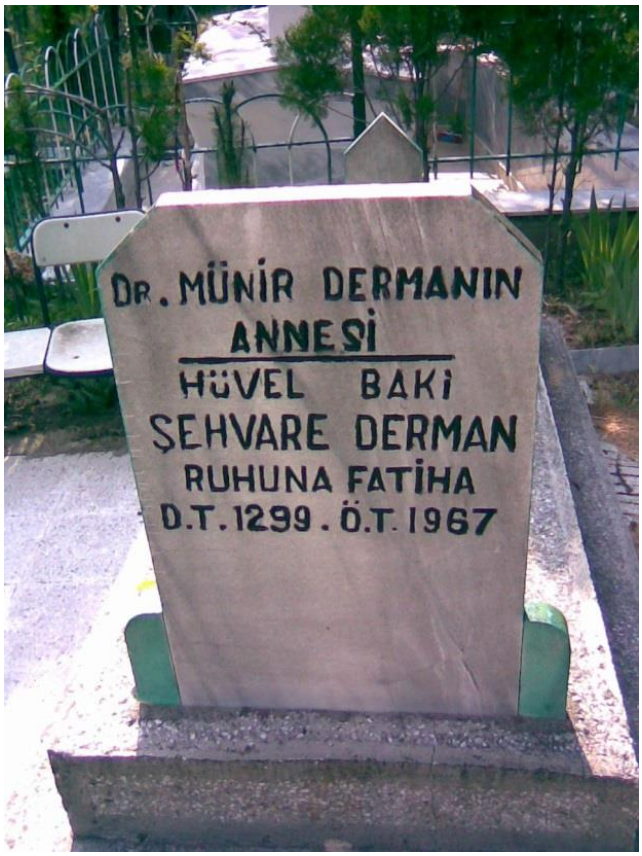

Kabrinin giriş kapısı

Kabrinin girişinde kendisi tarafından yazılmış bir yazı.

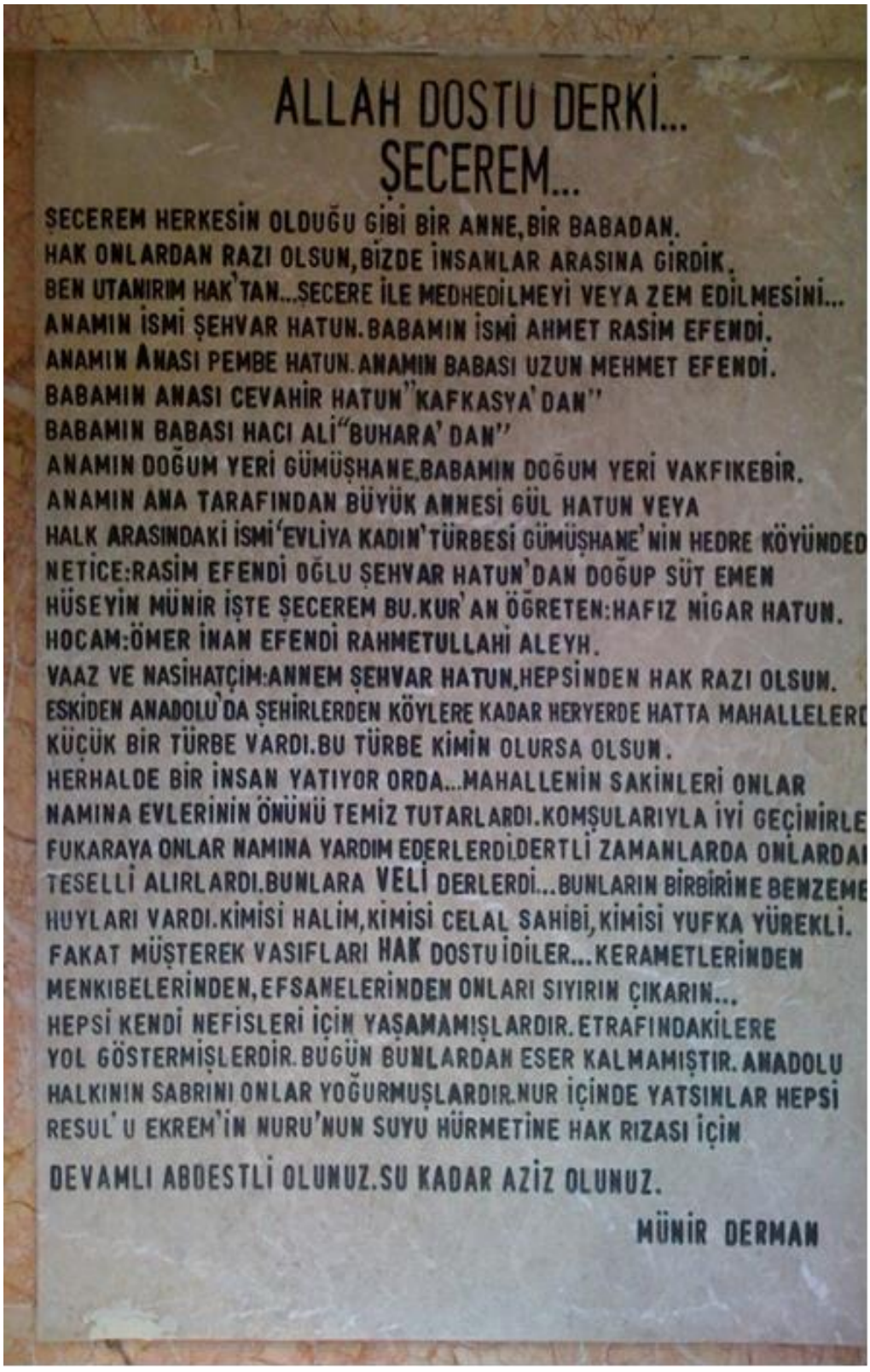

ALLAH DOSTU DERKİ...

ŞECEREM...

ŞECEREM HERKESİN OLDUĞU GİBİ BİR ANNE,BİR BABADAN.
HAK ONLARDAN RAZI OLSUN,BİZDE İNSANLAR ARASINA GİRDİK.
BEN UTANIRIM HAK'TAN...ŞECERE İLE MEDHEDİLMEYİ VEYA ZEM EDİLMESİNİ...
ANAMIN İSMİ ŞEHVAR HATUN.BABAMIN İSMİ AHMET RASİM EFENDİ.
ANAMIN ANASI PEMBE HATUN.ANAMIN BABASI UZUN MEHMET EFENDİ.
BABAMIN ANASI CEVAHİR HATUN"KAFKASYA'DAN"
BABAMIN BABASI HACI ALİ"BUHARA'DAN"
ANAMIN DOĞUM YERİ GÜMÜŞHANE,BABAMIN DOĞUM YERİ VAKFIKEBİR.
ANAMIN ANA TARAFINDAN BÜYÜK ANNESİ GÜL HATUN VEYA
HALK ARASINDAKİ İSMİ'EVLİYA KADIN'TÜRBESİ GÜMÜŞHANE'NİN HEDRE KÖYÜNDED
NETİCE:RASİM EFENDİ OĞLU ŞEHVAR HATUN'DAN DOĞUP SÜT EMEN
HÜSEYİN MÜNİR İŞTE ŞECEREM BU.KUR'AN ÖĞRETEN:HAFIZ NİGAR HATUN.
HOCAM:ÖMER İNAN EFENDİ RAHMETULLAHİ ALEYH.
VAAZ VE NASİHATÇİM:ANNEM ŞEHVAR HATUN,HEPSİNDEN HAK RAZI OLSUN.
ESKİDEN ANADOLU'DA ŞEHİRLERDEN KÖYLERE KADAR HERYERDE HATTA MAHALLELERD
KÜÇÜK BİR TÜRBE VARDI.BU TÜRBE KİMİN OLURSA OLSUN.
HERHALDE BİR İNSAN YATIYOR ORDA...MAHALLENİN SAKİNLERİ ONLAR
NAMINA EVLERİNİN ÖNÜNÜ TEMİZ TUTARLARDI.KOMŞULARIYLA İYİ GEÇİNİRLE
FUKARAYA ONLAR NAMINA YARDIM EDERLERDİ.DERTLİ ZAMANLARDA ONLARDAN
TESELLİ ALIRLARDI.BUNLARA VELİ DERLERDİ...BUNLARIN BİRBİRİNE BENZEME
HUYLARI VARDI.KİMİSİ HALİM,KİMİSİ CELAL SAHİBİ,KİMİSİ YUFKA YÜREKLİ.
FAKAT MÜŞTEREK VASIFLARI HAK DOSTU İDİLER...KERAMETLERİNDEN
MENKIBELERİNDEN,EFSANELERİNDEN ONLARI SIYIRIN ÇIKARIN...
HEPSİ KENDİ NEFİSLERİ İÇİN YAŞAMAMIŞLARDIR.ETRAFINDAKİLERE
YOL GÖSTERMİŞLERDİR.BUGÜN BUNLARDAN ESER KALMAMIŞTIR.ANADOLU
HALKININ SABRINI ONLAR YOĞURMUŞLARDIR.NUR İÇİNDE YATSINLAR HEPSİ
RESUL'U EKREM'İN NURU'NUN SUYU HÜRMETİNE HAK RIZASI İÇİN

DEVAMLI ABDESTLİ OLUNUZ.SU KADAR AZİZ OLUNUZ.

MÜNİR DERMAN

-Kabir taşı için kendisi tarafından yazılmış bir yazı

Kabir taşı.

Kabrinin kuşbakışı görünüşü. Yeşil kubbeli bina mesciddir. Kabri bahçenin ortasında merdivenlerden çıkar çıkmaz ilk kabirdir.

Münir Derman K.S'ın kabrinin bulunduğu Memlik Köyü'nde 'Abalı Dede' türbesi de bulunmaktadır.

Abalı Dede Türbesi'nin içeriden görünüşü (Şifa bulmak için insanlar buraya ziyarete geliyor)

Meşhur Trabzon evliyalarından Haçkalı Baba

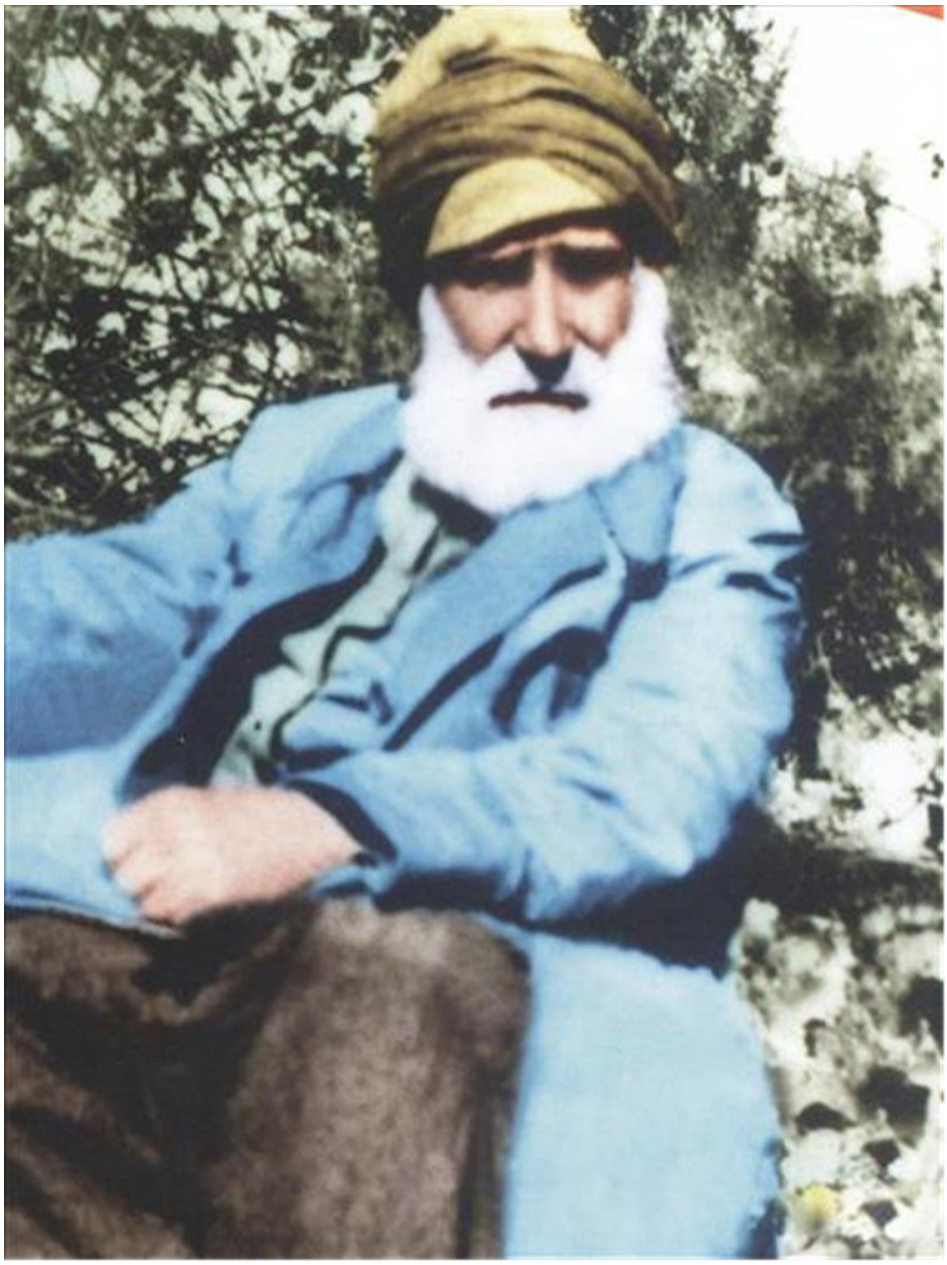

-Büyük Dayısı Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi Hz'leri.

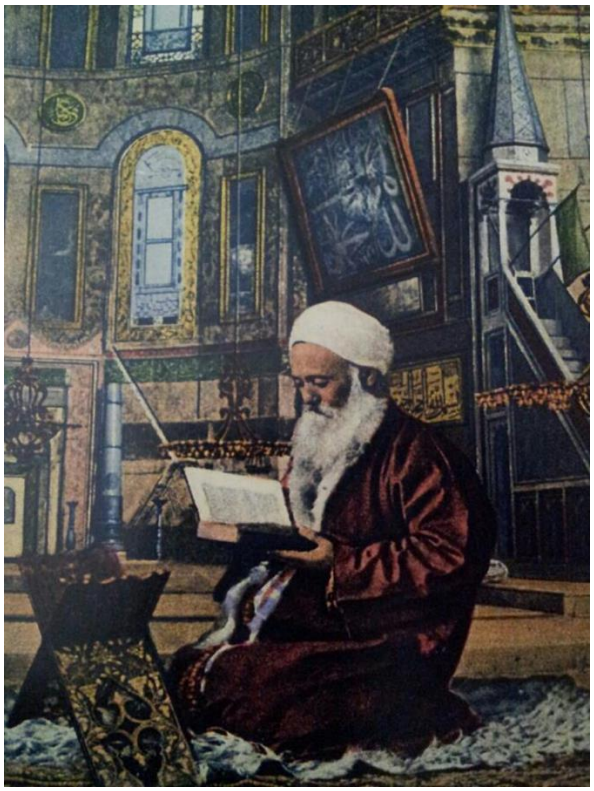

Münir Derman'ın büyük dayısı Ahmet Ziyaüddin Gümüşhanevi Hz'lerinin Süleymaniye Camii'nde Kanuni Sultan Süleyman'ın türbesinin giriş kapısı yanında bulunan kabri şerifleri. Yanında eşi bulunmaktadır.

Baba tarafından büyük dedesi Şeyh Şamil Hz'leri

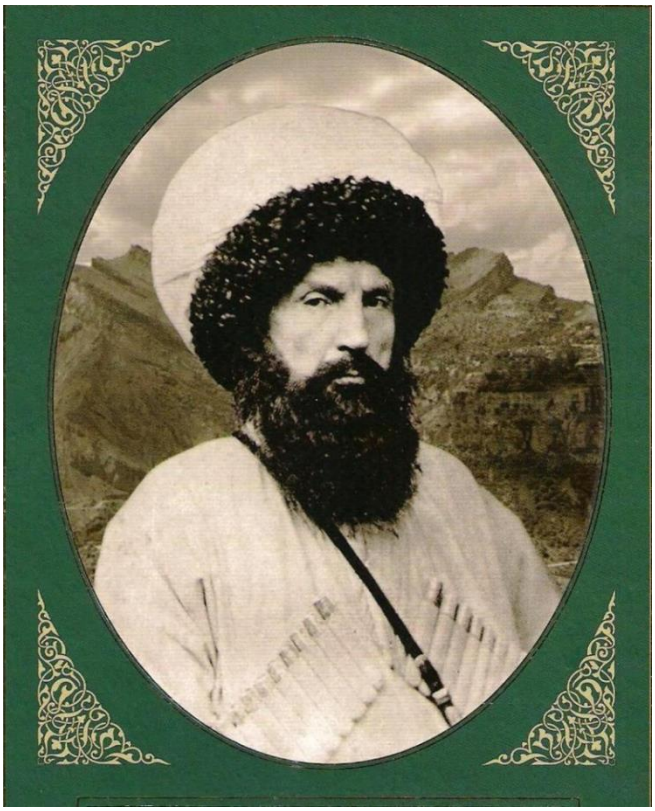

-Şeyh Şamil'in kabri Medine'de Cenntül Bâkî mezarlığındadır.

B-BELGELER

Lyon'da bulunduğu yıllarda Club Judo-Karate Franco Japonais adlı spor kulübüne 1927-1931 yılları arasında devam ederek, eğitimini tamamladığına dair sertifika.

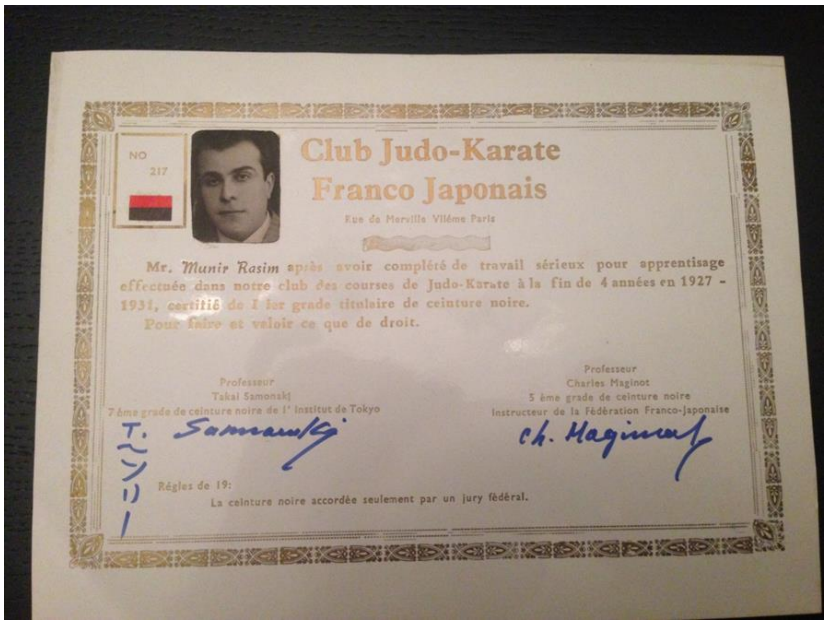

NO 217

Club Judo-Karate
Franco Japonais

Rue de Marville Villème Paris

Mr. Munir Rasim après avoir complété de travail sérieux pour apprentisage effectuée dans notre club des courses de Judo-Karate à la fin de 4 années en 1927 - 1931, certifié de I ler grade titulaire de ceinture noire.
Pour faire et valoir ce que de droit.

Professeur
Takai Samonskj
7 ème grade de ceinture noire de l' Institut de Tokyo

Professeur
Charles Maginot
5 ème grade de ceinture noire
Instructeur de la Fédération Franco-Japonaise

Règles de 19:
La ceinture noire accordée seulement par un jury fédéral.

Trabzon Lisesi'nde Spor Kulübü'nde olduğunu gösteren bir belge.

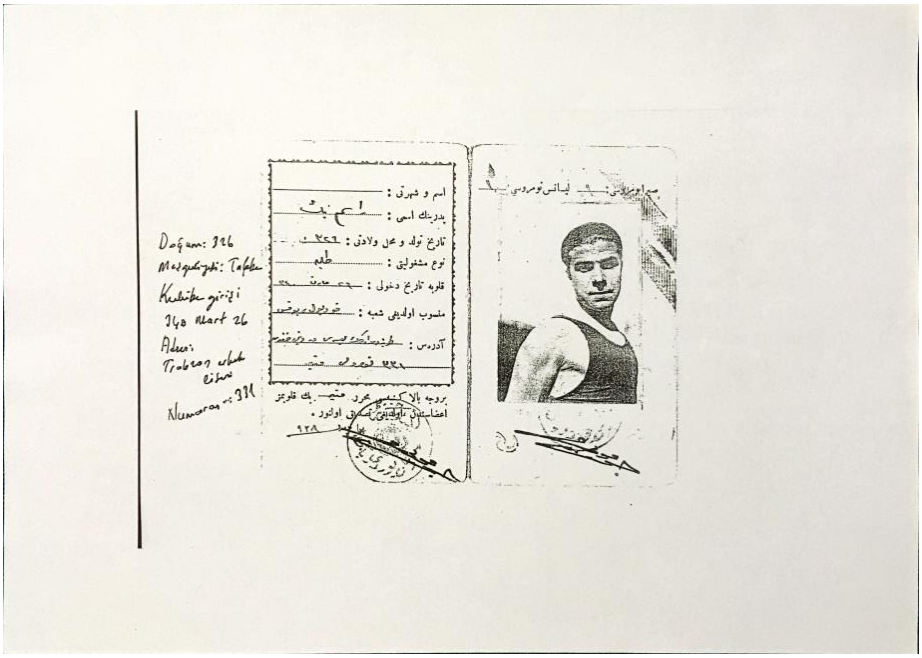

Doğum: 926
Mezuniyet: Tefeke
Kuleibe gitiği
748 Mart 26
Adres:
Trabzon Ulus
Cihan
Numara: 931

Türkiye Judo Federasyonu’ndaki Belgesi

T. C.
TÜRKİYE
JUDO
FEDERASYONU
BELGE VE KİMLİK KARTI

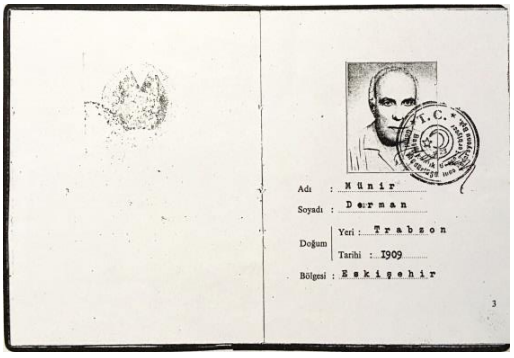

Adı : Münir
Soyadı : Derman
Doğum Yeri : Trabzon
Doğum Tarihi : 1909
Bölgesi : Eskişehir

3

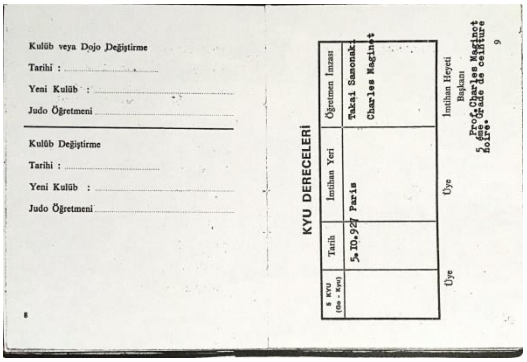

Kulüb veya Dojo Değiştirme
Tarihi :
Yeni Kulüb :
Judo Öğretmeni

Kulüb Değiştirme
Tarihi :
Yeni Kulüb :
Judo Öğretmeni

8

KYU DERECELERİ

	Tarih	İmtihan Yeri		Öğretmen İmzası
5 KYU (Sarı + Kır)	5.10.927	Paris	Üye	Takai Samonaki
			Üye	Charles Maginet

İmtihan Heyeti Başkanı
Prof. Charles Maginet
5 ème Dan de Judo
Kolfe.

9

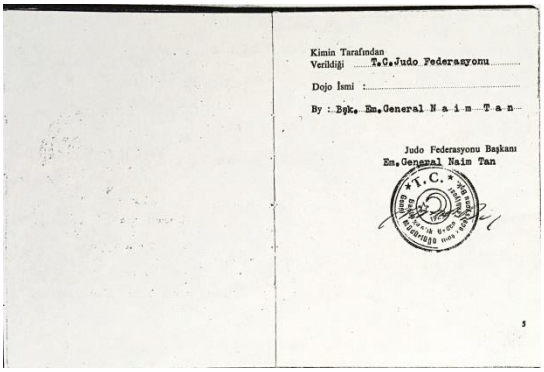

Kimin Tarafından Verildiği T.C.Judo Federasyonu
Dojo İsmi :
By : Bşk. Em.General Naim Tan

Judo Federasyonu Başkanı
Em.General Naim Tan

5

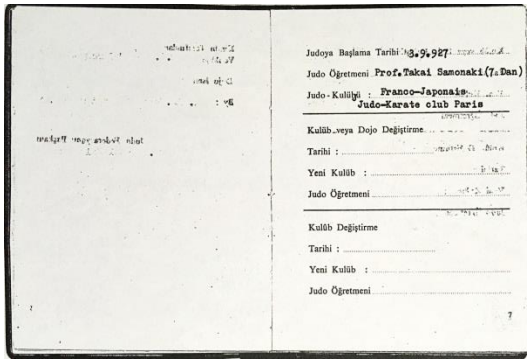

Judoya Başlama Tarihi 3.9.927
Judo Öğretmeni Prof.Takai Samonaki (7.Dan)
Judo-Kulübü : Franco-Japonais
Judo-Karate club Paris

Kulüb veya Dojo Değiştirme
Tarihi :
Yeni Kulüb :
Judo Öğretmeni

Kulüb Değiştirme
Tarihi :
Yeni Kulüb :
Judo Öğretmeni

7

Judo Federasyonu’nda aldığı dereceleri ve diplomalarını gösteren belgeler.

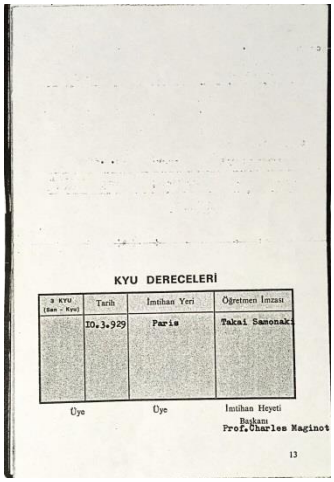

KYU DERECELERİ

2 KYU (San - Kyu)	Tarih	İmtihan Yeri	Öğretmen İmzası
	10.3.929	Paris	Takai Samonaki

Üye Üye İmtihan Heyeti
Başkanı
Prof.Charles Maginot

13

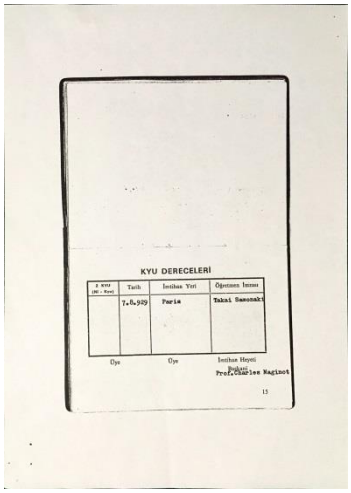

KYU DERECELERİ

2 KYU (San - Kyu)	Tarih	İmtihan Yeri	Öğretmen İmzası
	7.6.929	Paris	Takai Samonaki

Üye Üye İmtihan Heyeti
Başkanı
Prof.Charles Maginot

15

KYU DERECELERİ

2 KYU (San - Kyu)	Tarih	İmtihan Yeri	Öğretmen İmzası
	6.7.930	Paris	Takai Samonaki

Üye Üye İmtihan Heyeti
Başkanı
Prof.Charles Maginet
Instructeur de la Fédération
Franco-Japonaise.

17

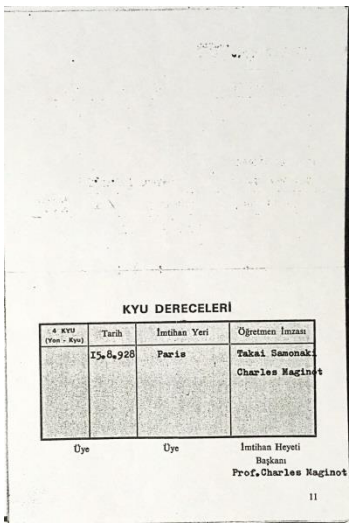

KYU DERECELERİ

4 KYU (Yon - Kyu)	Tarih	İmtihan Yeri	Öğretmen İmzası
	15.6.928	Paris	Takai Samonaki Charles Maginet

Üye Üye İmtihan Heyeti
Başkanı
Prof.Charles Maginot

11

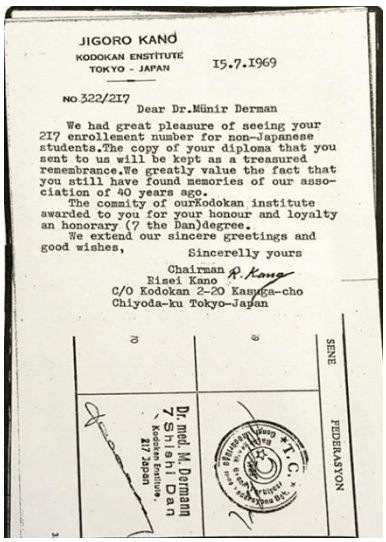

JIGORO KANO
KODOKAN ENSTİTÜ
TOKYO - JAPAN

15.7.1969

NO 322/217

Dear Dr.Münir Derman

We had great pleasure of seeing your 217 enrollement number for non-Japanese students.The copy of your diploma that you sent to us will be kept as a treasured remembrance.We greatly value the fact that you still have found memories of our association of 40 years ago.

The commity of ourKodokan institute awarded to you for your honour and loyalty an honorary (7 the Dan)degree.

We extend our sincere greetings and good wishes,

Sincerelly yours

Chairman R. Kano
Risei Kano
C/O Kodokan 2-20 Kasuga-cho
Chiyoda-ku Tokyo-Japan

Dr. med. M. Dermann
7 Shiahi Dan
Kodokan Institute.
Tokyo Japon

SENE FEDERASYON

Münir Rasim
Club Judo-Karate
Franco Japonais
Rue de Marcille Villiers Paris

SHO - DAN

TARİH : 6.Temmuz.1969
1931 NO:217 Franco-Japonais Federasyonu tarafından verilen diplomasına göre diploması tasvip ve tasdik edilmiştir.

Türkiye Judo Federasyonu
BAŞKANI
Gn.General Naim Tan

19

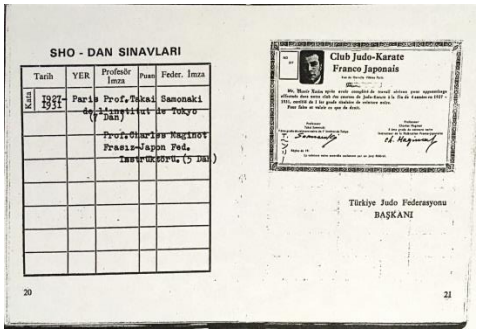

SHO - DAN SINAVLARI

Tarih	YER	Profesör İmza	Puan	Feder. İmza
Kaliş 1927-1931	Paris	Prof.Takai Samonaki dn.Enstitut de Tokyo (7 Dan) Prof.Charles Maginot Fransız-Japon Fed. Instructeur (7 Dan)		

Club Judo-Karate
Franco Japonais

Türkiye Judo Federasyonu
BAŞKANI

20 21

Nüfus Kaydı.

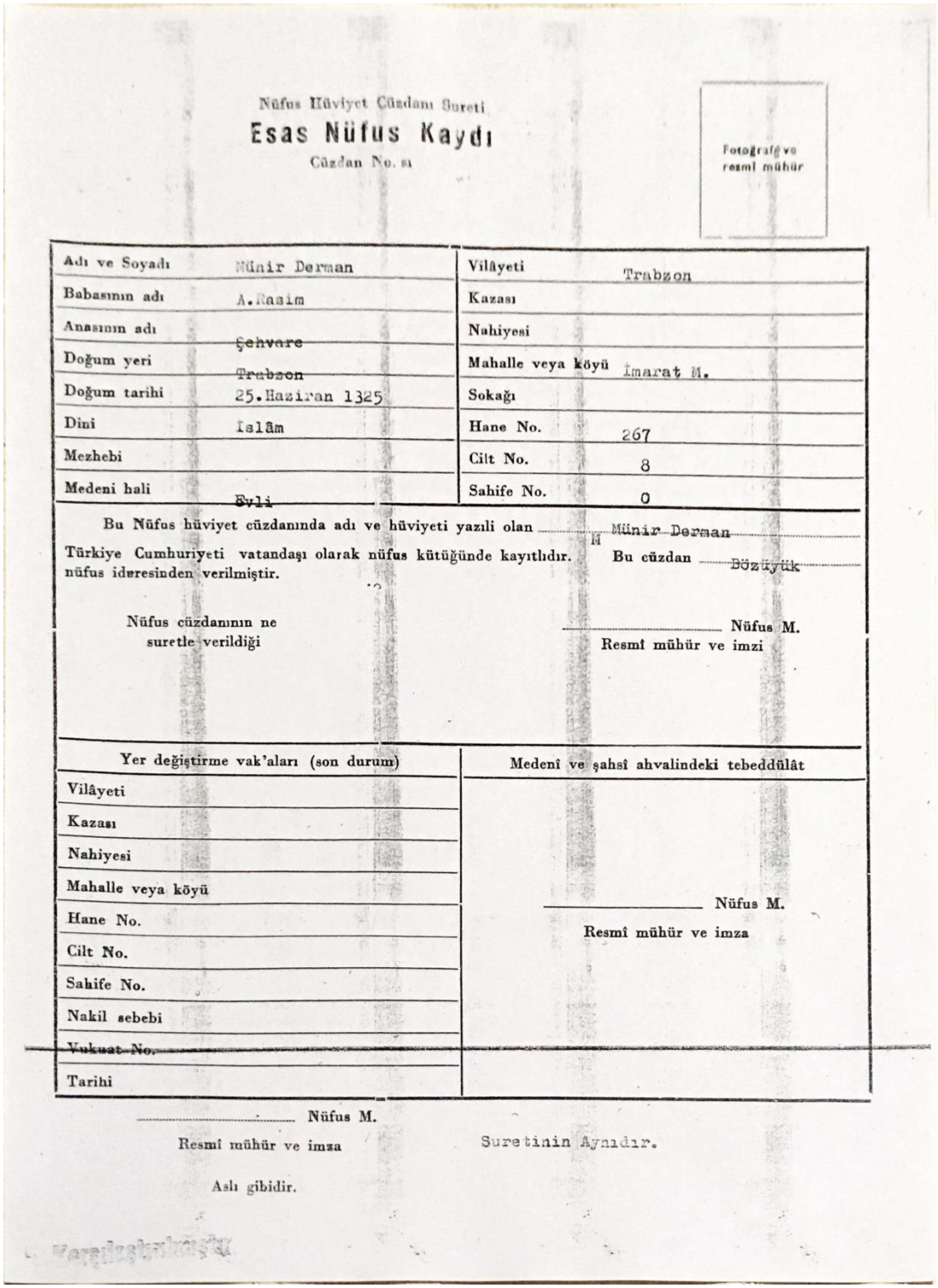

Nüfus Hüviyet Cüzdanı Sureti

Esas Nüfus Kaydı

Cüzdan No. si

Fotoğraf ve resmî mühür

Adı ve Soyadı	Münir Derman	Vilâyeti	Trabzon
Babasının adı	A.Nasim	Kazası	
Anasının adı	~~Şehvare~~	Nahiyesi	
Doğum yeri	~~Trabzon~~	Mahalle veya köyü	İmarat M.
Doğum tarihi	25.Haziran 1325	Sokağı	
Dini	Islâm	Hane No.	267
Mezhebi		Cilt No.	8
Medeni hali	~~Evli~~	Sahife No.	0

Bu Nüfus hüviyet cüzdanında adı ve hüviyeti yazılı olan ..... Münir Derman

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak nüfus kütüğünde kayıtlıdır. Bu cüzdan ~~Bozüyük~~ nüfus idaresinden verilmiştir.

Nüfus cüzdanının ne suretle verildiği

..... Nüfus M.

Resmî mühür ve imzi

Yer değiştirme vak'aları (son durum)	Medenî ve şahsî ahvalindeki tebeddülât
Vilâyeti	
Kazası	
Nahiyesi	
Mahalle veya köyü	
Hane No.	
Cilt No.	
Sahife No.	
Nakil sebebi	
~~Vukuat No.~~	
Tarihi	

..... Nüfus M.

Resmî mühür ve imza

..... Nüfus M.

Resmî mühür ve imza

Aslı gibidir.

Suretinin Aynıdır.

Aile kütük bilgileri

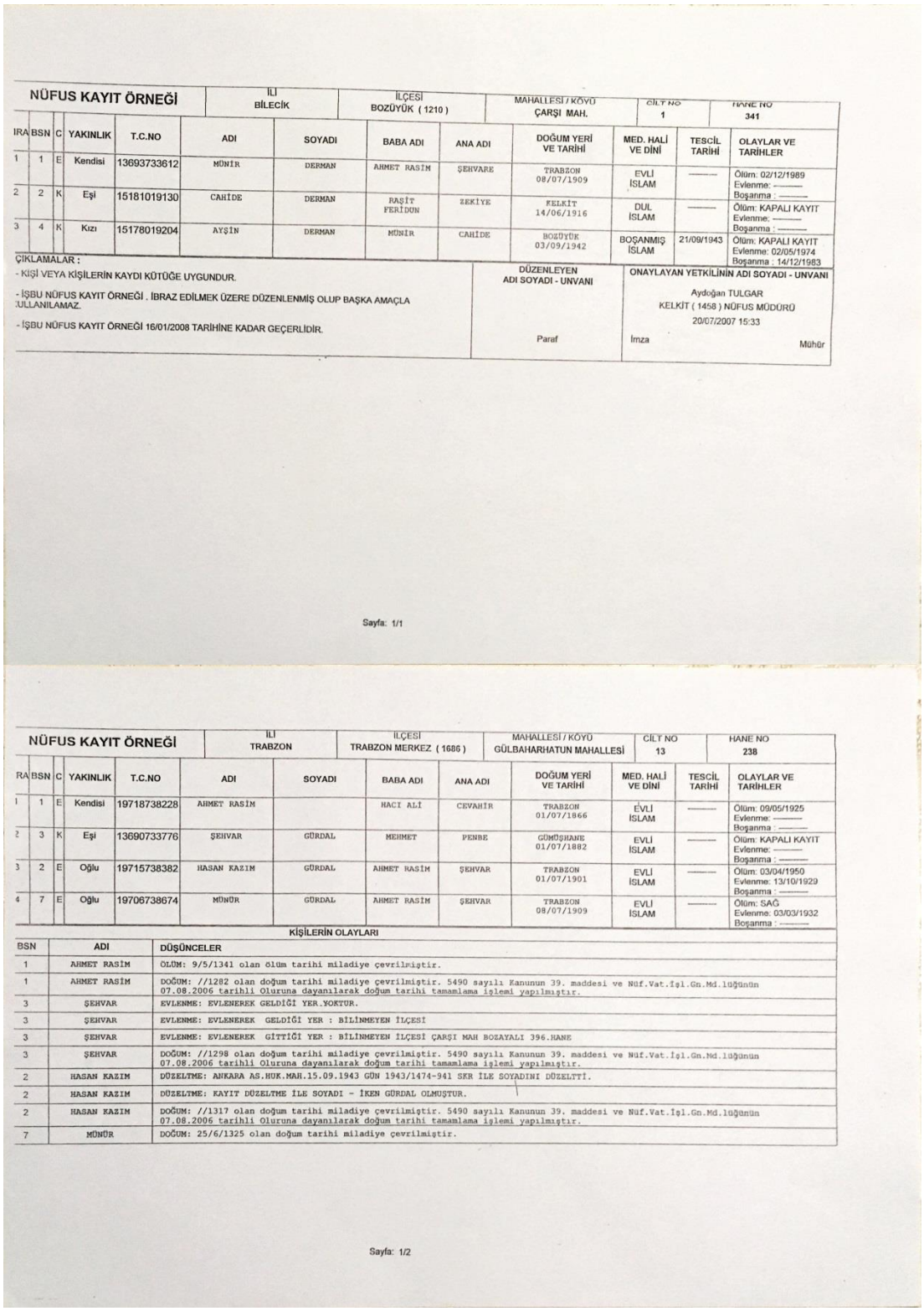

NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ

İLİ: BİLECİK | İLÇESİ: BOZÜYÜK (1210) | MAHALLESİ / KÖYÜ: ÇARŞI MAH. | CİLT NO: 1 | HANE NO: 341

IRA	BSN	C	YAKINLIK	T.C.NO	ADI	SOYADI	BABA ADI	ANA ADI	DOĞUM YERİ VE TARİHİ	MED. HALİ VE DİNİ	TESCİL TARİHİ	OLAYLAR VE TARİHLER
1	1	E	Kendisi	13693733612	MÜNİR	DERMAN	AHMET RASİM	ŞEHVARE	TRABZON 08/07/1909	EVLİ İSLAM	———	Ölüm: 02/12/1989 Evlenme: ——— Boşanma : ———
2	2	K	Eşi	15181019130	CAHİDE	DERMAN	RAŞİT FERİDUN	ZEKİYE	KELKİT 14/06/1916	DUL İSLAM	———	Ölüm: KAPALI KAYIT Evlenme: ——— Boşanma : ———
3	4	K	Kızı	15178019204	AYŞİN	DERMAN	MÜNİR	CAHİDE	BOZÜYÜK 03/09/1942	BOŞANMIŞ İSLAM	21/09/1943	Ölüm: KAPALI KAYIT Evlenme: 02/05/1974 Boşanma : 14/12/1983

ÇIKLAMALAR :

- KİŞİ VEYA KİŞİLERİN KAYDI KÜTÜĞE UYGUNDUR.
- İŞBU NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ , İBRAZ EDİLMEK ÜZERE DÜZENLENMİŞ OLUP BAŞKA AMAÇLA KULLANILAMAZ.
- İŞBU NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ 16/01/2008 TARİHİNE KADAR GEÇERLİDİR.

DÜZENLEYEN ADI SOYADI - UNVANI

Paraf

ONAYLAYAN YETKİLİNİN ADI SOYADI - UNVANI

Aydoğan TULGAR
KELKİT (1458) NÜFUS MÜDÜRÜ
20/07/2007 15:33

İmza

Mühür

Sayfa: 1/1

NÜFUS KAYIT ÖRNEĞİ

İLİ: TRABZON | İLÇESİ: TRABZON MERKEZ (1686) | MAHALLESİ / KÖYÜ: GÜLBAHARHATUN MAHALLESİ | CİLT NO: 13 | HANE NO: 238

RA	BSN	C	YAKINLIK	T.C.NO	ADI	SOYADI	BABA ADI	ANA ADI	DOĞUM YERİ VE TARİHİ	MED. HALİ VE DİNİ	TESCİL TARİHİ	OLAYLAR VE TARİHLER
1	1	E	Kendisi	19718738228	AHMET RASİM		HACI ALİ	CEVAHİR	TRABZON 01/07/1866	EVLİ İSLAM	———	Ölüm: 09/05/1925 Evlenme: ——— Boşanma : ———
2	3	K	Eşi	13690733776	ŞEHVAR	GÜRDAL	MEHMET	PENBE	GÜMÜŞHANE 01/07/1882	EVLİ İSLAM	———	Ölüm: KAPALI KAYIT Evlenme: ——— Boşanma : ———
3	2	E	Oğlu	19715738382	HASAN KAZIM	GÜRDAL	AHMET RASİM	ŞEHVAR	TRABZON 01/07/1901	EVLİ İSLAM	———	Ölüm: 03/04/1950 Evlenme: 13/10/1929 Boşanma : ———
4	7	E	Oğlu	19706738674	MÜNÜR	GÜRDAL	AHMET RASİM	ŞEHVAR	TRABZON 08/07/1909	EVLİ İSLAM	———	Ölüm: SAĞ Evlenme: 03/03/1932 Boşanma : ———

KİŞİLERİN OLAYLARI

BSN	ADI	DÜŞÜNCELER
1	AHMET RASİM	ÖLÜM: 9/5/1341 olan ölüm tarihi miladiye çevrilmiştir.
1	AHMET RASİM	DOĞUM: //1282 olan doğum tarihi miladiye çevrilmiştir. 5490 sayılı Kanunun 39. maddesi ve Nüf.Vat.İşl.Gn.Md.lüğünün 07.08.2006 tarihli Oluruna dayanılarak doğum tarihi tamamlama işlemi yapılmıştır.
3	ŞEHVAR	EVLENME: EVLENEREK GELDİĞİ YER.YOKTUR.
3	ŞEHVAR	EVLENME: EVLENEREK GELDİĞİ YER : BİLİNMEYEN İLÇESİ
3	ŞEHVAR	EVLENME: EVLENEREK GİTTİĞİ YER : BİLİNMEYEN İLÇESİ ÇARŞI MAH BOZAYALI 396.HANE
3	ŞEHVAR	DOĞUM: //1298 olan doğum tarihi miladiye çevrilmiştir. 5490 sayılı Kanunun 39. maddesi ve Nüf.Vat.İşl.Gn.Md.lüğünün 07.08.2006 tarihli Oluruna dayanılarak doğum tarihi tamamlama işlemi yapılmıştır.
2	HASAN KAZIM	DÜZELTME: ANKARA AS.HUK.MAH.15.09.1943 GÜN 1943/1474-941 SKR İLE SOYADINI DÜZELTTİ.
2	HASAN KAZIM	DÜZELTME: KAYIT DÜZELTME İLE SOYADI - İKEN GÜRDAL OLMUŞTUR.
2	HASAN KAZIM	DOĞUM: //1317 olan doğum tarihi miladiye çevrilmiştir. 5490 sayılı Kanunun 39. maddesi ve Nüf.Vat.İşl.Gn.Md.lüğünün 07.08.2006 tarihli Oluruna dayanılarak doğum tarihi tamamlama işlemi yapılmıştır.
7	MÜNÜR	DOĞUM: 25/6/1325 olan doğum tarihi miladiye çevrilmiştir.

Sayfa: 1/2

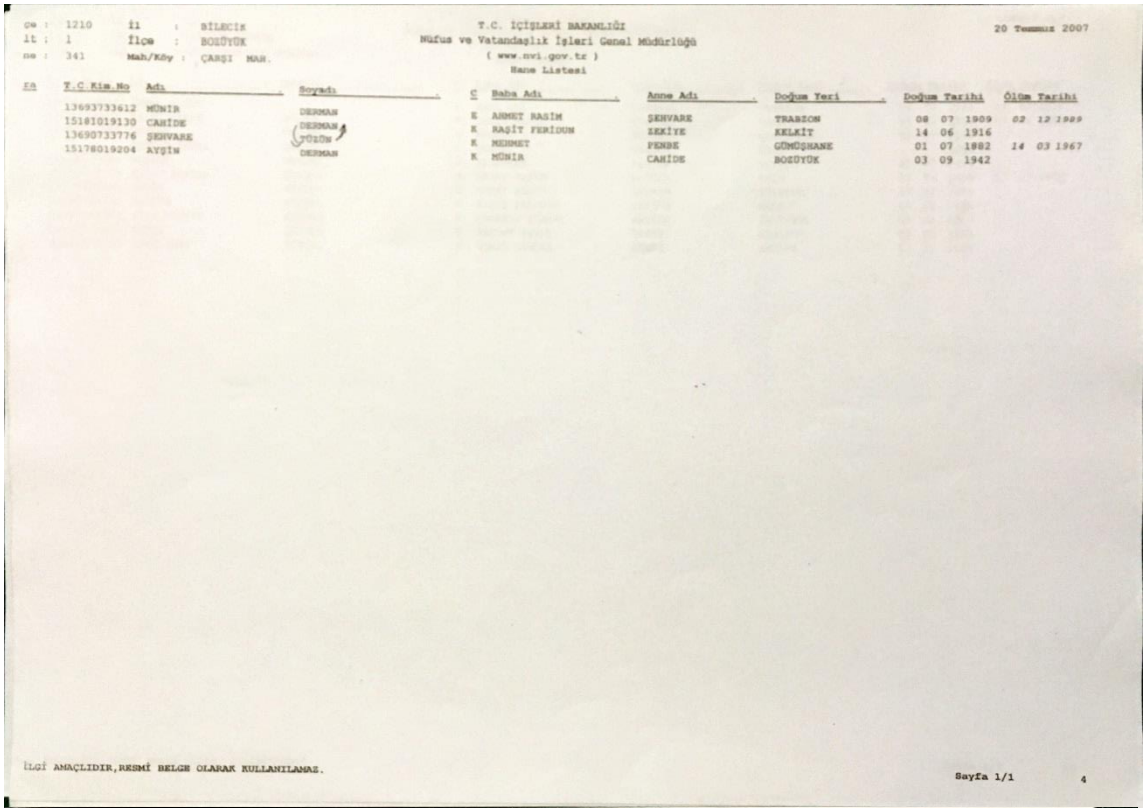

il : 1210 İl : BİLECİK
İlçe : 1 İlçe : BOZÜYÜK
no : 341 Mah/Köy : ÇARŞI MAH.

T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü
(www.nvi.gov.tr)
Hane Listesi

20 Temmuz 2007

Sn	T.C.Kim.No	Adı	Soyadı	C	Baba Adı	Anne Adı	Doğum Yeri	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi
	13693733612	MÜNİR	DERMAN	E	AHMET RASİM	ŞEHVARE	TRABZON	08 07 1909	02 12 1989
	15181019130	CANİDE	DERMAN	K	RAŞİT FERİDUN	ZEKİYE	KELKİT	14 06 1916	
	13690733776	ŞEHVARE	TÜTÜN	K	MEHMET	PENBE	GÜMÜŞHANE	01 07 1882	14 03 1967
	15178019204	AYŞİN	DERMAN	K	MÜNİR	CANİDE	BOZÜYÜK	03 09 1942	

İLGİ AMAÇLIDIR,RESMİ BELGE OLARAK KULLANILAMAZ.

Sayfa 1/1 4

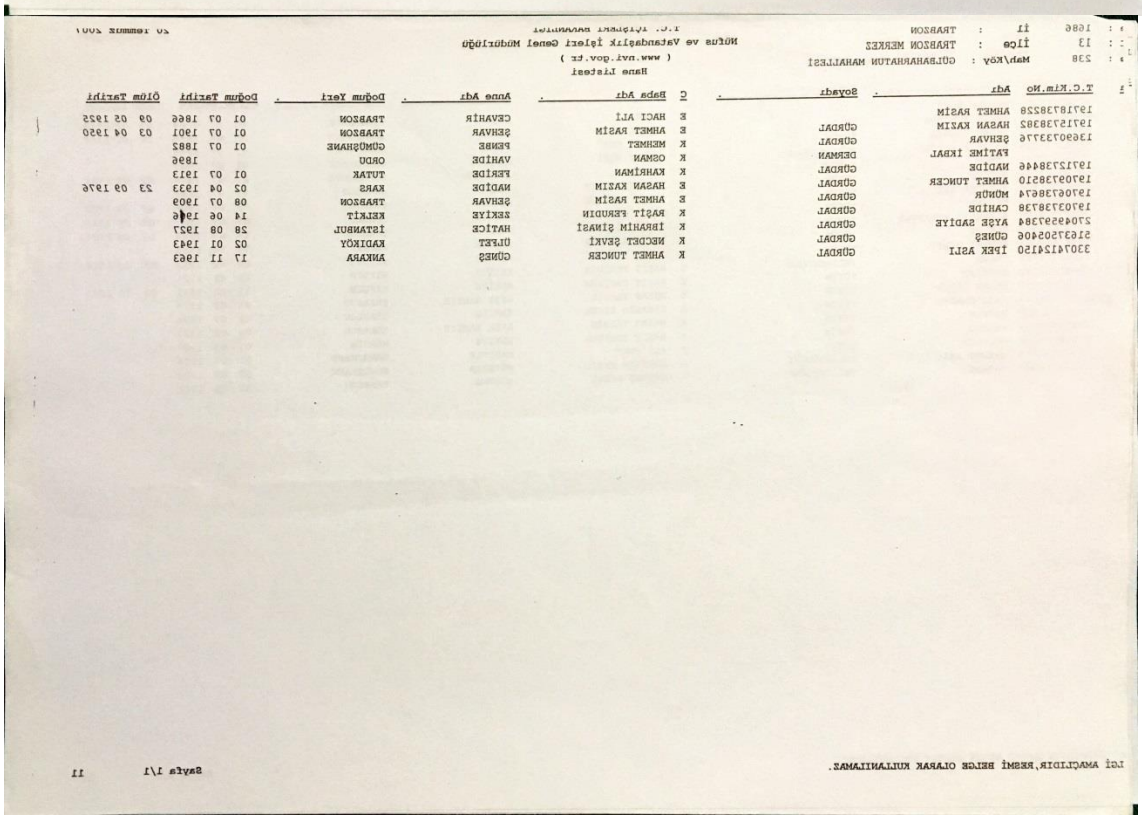

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü
(www.nvi.gov.tr)
Nüfus Müdürlüğü

20 Temmuz 2007

Mah/Köy : PAZARKAPI MAHALLESİ — İlçe : TRABZON MERKEZ — İl : 21

Sıra No	T.C.Kim.No	Adı	Soyadı	C	Baba Adı	Anne Adı	Doğum Yeri	Doğum Tarihi	Ölüm Tarihi
1	38402115888	MEHMET NURİ	TÜZÜN	E	AHMET	AYŞE	GÜMÜŞHANE	01 07 1855	03 02 1913
2	38398115784	RAŞİT FERİDUN	TÜZÜN	E	MEHMET NURİ	FERİDE	GÜMÜŞHANE	01 07 1880	19 01 1957
3	24698601700	HASAN TAHSİN	TÜZÜN	E	MEHMET NURİ	FERİDE	GÜMÜŞHANE	01 07 1889	
4	25660105258	MUSTAFA FAZIL	VELİBEYOĞLU	E	MEHMET NURİ	FERİDE	GÜMÜŞHANE	01 07 1899	
5	38398115848	FERİDE	TÜZÜN	K	TURSUN	GÜLHATUN	GÜMÜŞHANE	01 07 1858	02 09 1916
6	46148172696	ZEKİYE	TÜZÜN	K	MUSTAFA TAYİP	SAKİYE	TRABZON	01 07 1889	
7	38398115902	MUAMMER ALİ	TÜZÜN	E	RAŞİT FERİDUN	ZEKİYE	TRABZON	08 04 1906	07 04 1908
8	38398116056	BAHİRE	TÜZÜN	K	RAŞİT FERİDUN	ZEKİYE	ERZİNCİ	05 04 1909	03 05 1917
9	38398116130	ABDULLAH MUZAFFER	TÜZÜN	E	RAŞİT FERİDUN	ZEKİYE	TRABZON	03 07 1910	13 06 1924
10	15198010910	CAHİDE	TÜZÜN	K	RAŞİT FERİDUN	ZEKİYE	KELKİT	14 06 1916	
11	38398116284	MEHMET VAHİT	TÜZÜN	E	RAŞİT FERİDUN	ZEKİYE	RİZİNİN	28 02 1912	05 03 1921
12	46148172750	EKREM	VELİBEYOĞLU	E	RAŞİT FERİDUN	ZEKİYE	RİZİNİN	15 02 1921	
13	38398116348	MEVHİBE	TÜZÜN	K	RAŞİT FERİDUN	ZEKİYE	RİZİNİN	15 02 1921	03 11 1921
14	21320150930	FERİDE CÜNEB	TÜZÜN	K	HASAN TAHSİN	AYŞE HAMİYE	TRABZON	06 02 1925	
15	24652603186	AYŞE HAMİYE	TÜZÜN	K	İBRAHİM ETHEM	KAMİLE	TRABZON	01 07 1894	
16	24652603192	NEVZAD	TÜZÜN	K	HASAN TAHSİN	AYŞE HAMİYE	TRABZON	02 06 1927	
17	38398116318	NAHİDE	TÜZÜN	K	RAŞİT FERİDUN	ZEKİYE	MERSİN	01 03 1927	
18	25650506322	MÜTEBER	TÜZÜN	K	ALİ FUAT	MARDUL	GÜMÜŞHANE	01 07 1904	
19	25650506486	MEHMET AKİL	VELİBEYOĞLU	E	MUSTAFA FAZIL	MÜTEBER	GÜMÜŞHANE	03 09 1928	
20	46138172824	BARAHAT	VELİBEYOĞLU	K	MEHMET BAHRİ	MÜMÜRE	TRABZON	25 05 1927	

Sayfa 1/1 — 20

Bu BELGE, RESMİ BELGE OLARAK KULLANILAMAZ.

Sicil karnesi ve hayatı boyunca hangi görevleri yaptığına dair detaylı resmi belge.

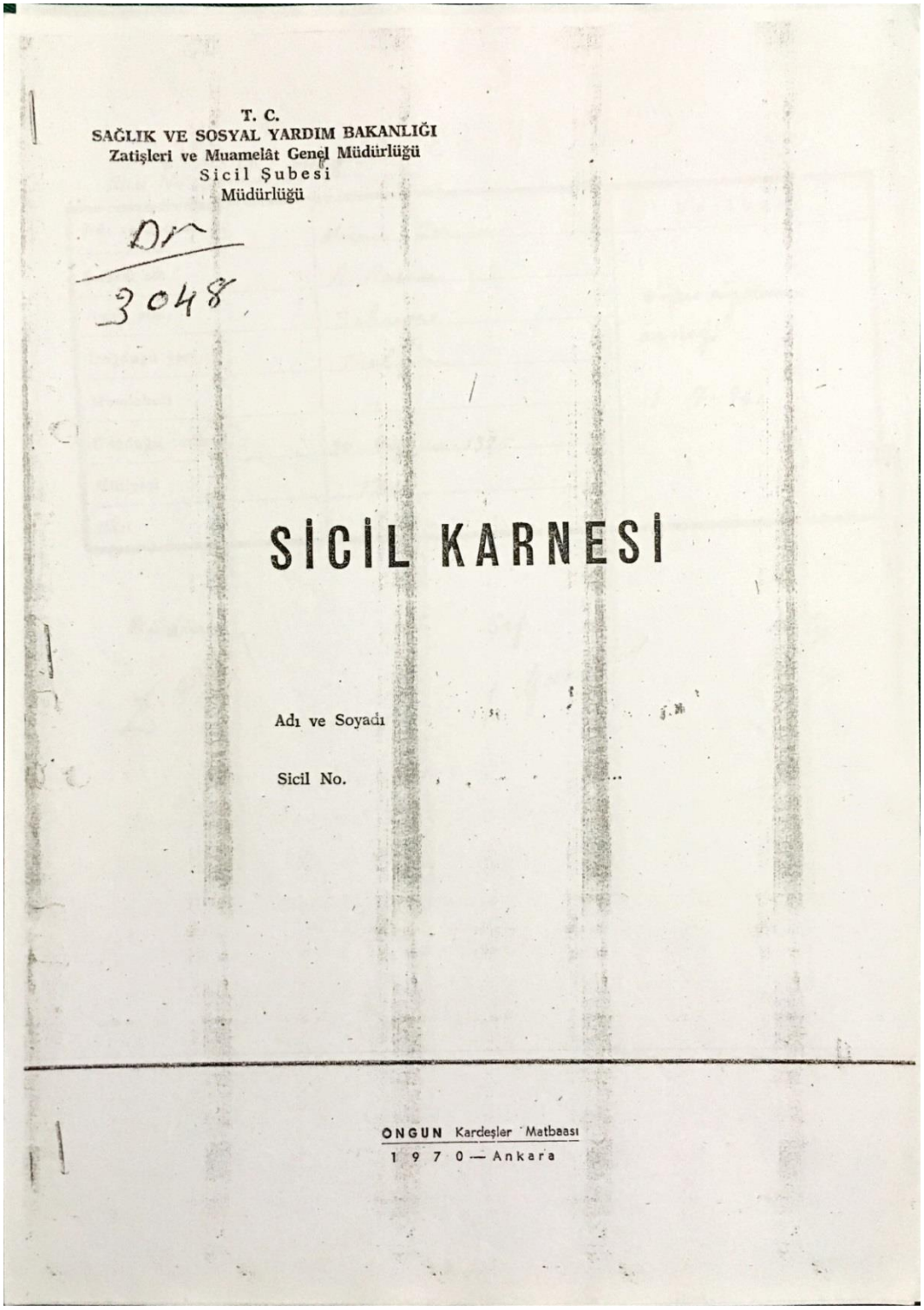

T. C.
SAĞLIK VE SOSYAL YARDIM BAKANLIĞI
Zatişleri ve Muamelât Genel Müdürlüğü
Sicil Şubesi
Müdürlüğü

Dr
3048

SİCİL KARNESİ

Adı ve Soyadı

Sicil No.

ONGUN Kardeşler Matbaası
1 9 7 0 — Ankara

07-791-823

Sicil No : Dr. 3048

		Vesikası
Adı ve Soy adı	Münir Osmanoğlu	
Babası adı	A. Rasim	
Anası adı	Şehvare	Nüfus cüzdanı örneği
Doğduğu yer	Trabzon	
Memleketi	"	6-7-944
Doğduğu tarih	25-Haziran-1325	
Milliyeti	Türk	
Dini	İslâm	

Müdür
V. Osmanoğlu

Şef
1. Gürgüney

Kâtip
Güney

2

Bulunduğu

Memuriyeti	Maaşı Lira	Maaşı Kr.	Ücreti Lira	Ücreti Kr.	Başladığı Tarihi	Ayrıldığı Tarih
~~Jeodezi tabiliği~~					11-6-939	30-12-939
Kiğı Hükümet tabibliği «Nakil»	35				"	"
Bozüyük H. tabibliği «Nakil»	35				29-11-940	
						28.5.941
Bu dar	35				28.5.941	
						10-10-944
Bu dar	40				10-10-944	
						28-11-946
Bu dar	50				29-11-946	

Tahsili ve Müktesebatı sairesi	Vesikasının		
	Cinsi	No.	Tarihi
İstanbul Tıp fakültesi 1938 yılı mezunu Fr. Fransızca, Almanca bilir.	Diploma	1591/5049	1-9-939
Müdür Şef Sicil memuru Kâtip 1. Müdür Sicil		38 Şefik 4017/3859	10.6.53

uğu memuriyetler

Ayrıldığı Tarih	Esbabı	Vesikasının Cinsi	No.	Tarihi
0-12-937	~~Tasbis edilmiştir~~	~~Tasdik tezkiresi~~	~~örneği~~	~~18-10-940~~
	İşe başlamadan Naklen	Karar	26	27.12.939
		"	27	26-10-940
	Burada iken Bazıyük belediye tahsildarlığına ek görevle tayin edilmiş ve 1-2-941 tarihinde işe başlamıştır.	"	1	14-1-941
28.5.94	Hükmen Memur sınıfına kabul edilmiştir.	"	14	~~3-7-941~~
	Burada iken Bazıyük belediye tahsildarlığına ek görevle tayin edilmiş ve 1-2-943 te işe başlamıştır.	"	16	13-7-943
10-10-94	Maaşı artmıştır	"	32	10-10-94
94	Burada iken 1-5-945 tarihinden itibaren 1/3 maaşla Bazıyük belediye tahsildarlığına nakleten tayin edilmiştir.	"	24	26-6-945
	Burada iken Bazıyük belediye tahsildarlığına 200 lira ~~nın~~ 2/3 sile ekşörenle tayin edilmiş ve Kadrasının ilgasına binaen 31-5-945 tarihinde ayrılmıştır	"	44	3-1-946
28-11-9	Maaşı artmıştır	"	43	29-11-941
946				

Müdür Şef Katip

1. Öğretmen

Bulunduğu

Memuriyeti	Maaşı Lira	Maaşı Kr.	Ücreti Lira	Ücreti Kr.	Başladığı Tarih	Ayrıldığı Tarih	
Bozüyük Hükümet Tabibi	—				—	28.2.948	İst.
Buda	50				11.3.948		Eski
						17.11.949	Nak
Eskişehir Doğumevi asistanı	30				21.11.949		Buda
							Eski
							vers
							tarih
							Büro
						2-11-954	Müteb
Buda							
Şıhhi Çocuk hastanesi Genel Sirmaj	30		30		3-11-952	1-1-955	stanlık
Asistanı							
Eskişehir Nafıa müdürlüğü işçi doktoru			Ücret 500		2.11.953	9.12.954	Ayrı
" " " "			200		9.12.954	1.1.955	
Eskişehir Devlet Hastanesi	50				31-12-956	30.1.957	
Haricîye polikliniği şefi (operatör)							
Buda	60				30.1.957	28.2.957	
Buda	70/70				28.2.957		

6

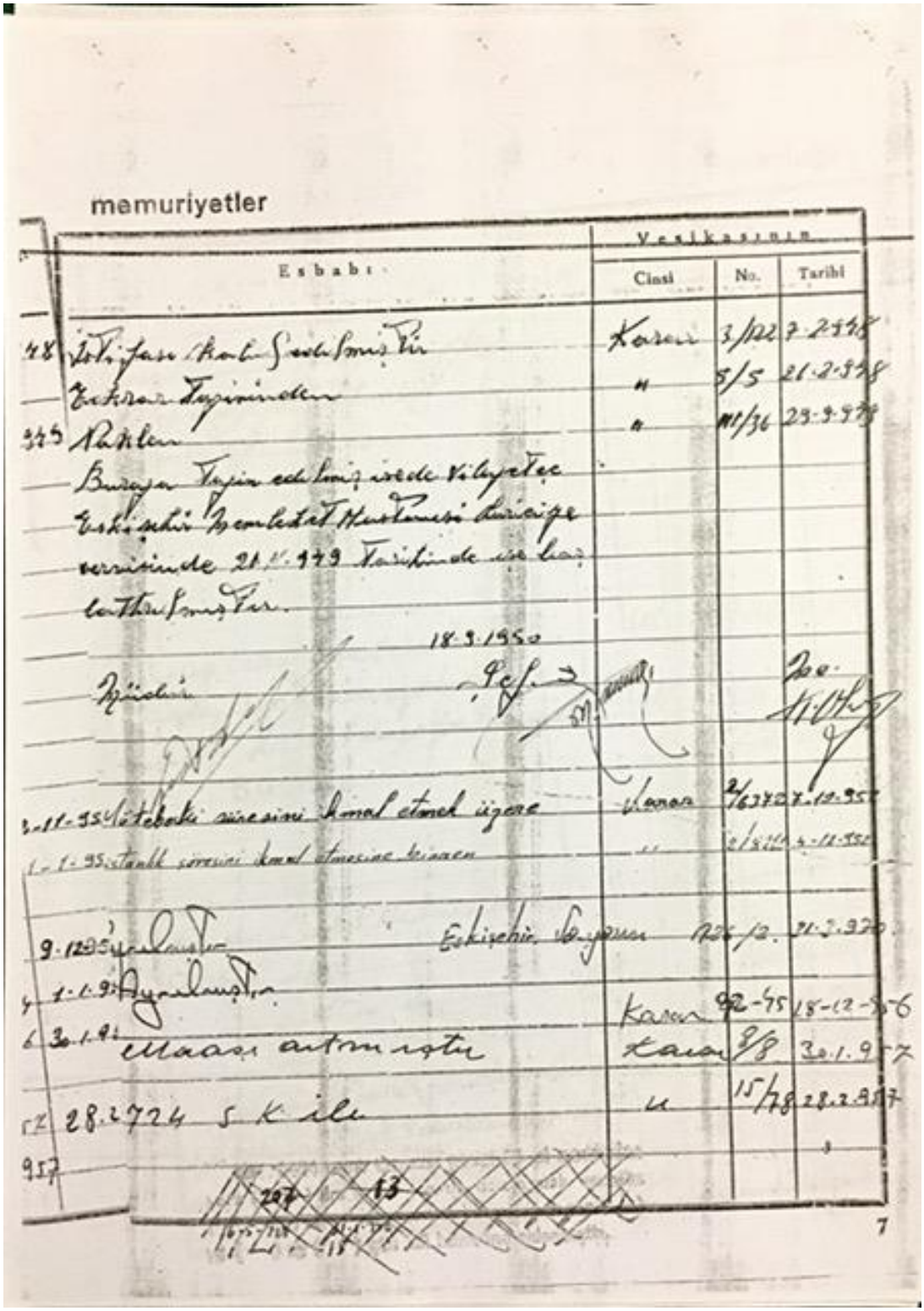

memuriyetler

	Esbabı	Vesikasının Cinsi	No.	Tarihi
48	Vazifesine Kabul Edilmiştir	Karar	3/122	7.2.948
	Tekrar Tayinimden	"	5/5	21.2.948
949	Naklen	"	11/36	23.3.949
	Buraya Tayin edilmiş iken de Vilayetçe Eskişehir Komutanlık Mustahkem Mevkii dairesine verilmiş olmakla 21.V.949 Tarihinde ise başlatılmıştır.			
	18.9.1950 Müdür			
2-11-95	Mütebaki müddetini ikmal etmek üzere	Karar	2/6370	7.12.950
1-1-95	Istanbul şerefini ikmal etmesine kadar	"	2/8116	4-12-950
9.1.95	Vefat	Eskişehir Valiliğinden	125/2	21.2.970
1.1.9	Ayrılmıştır			
30.1.9	Maaşı artırılmıştır	Karar	92-75	18-12-956
28.2.724	Sıkıldı	Karar	8/8	30.1.957
957		"	15/78	28.2.957

297 13

7

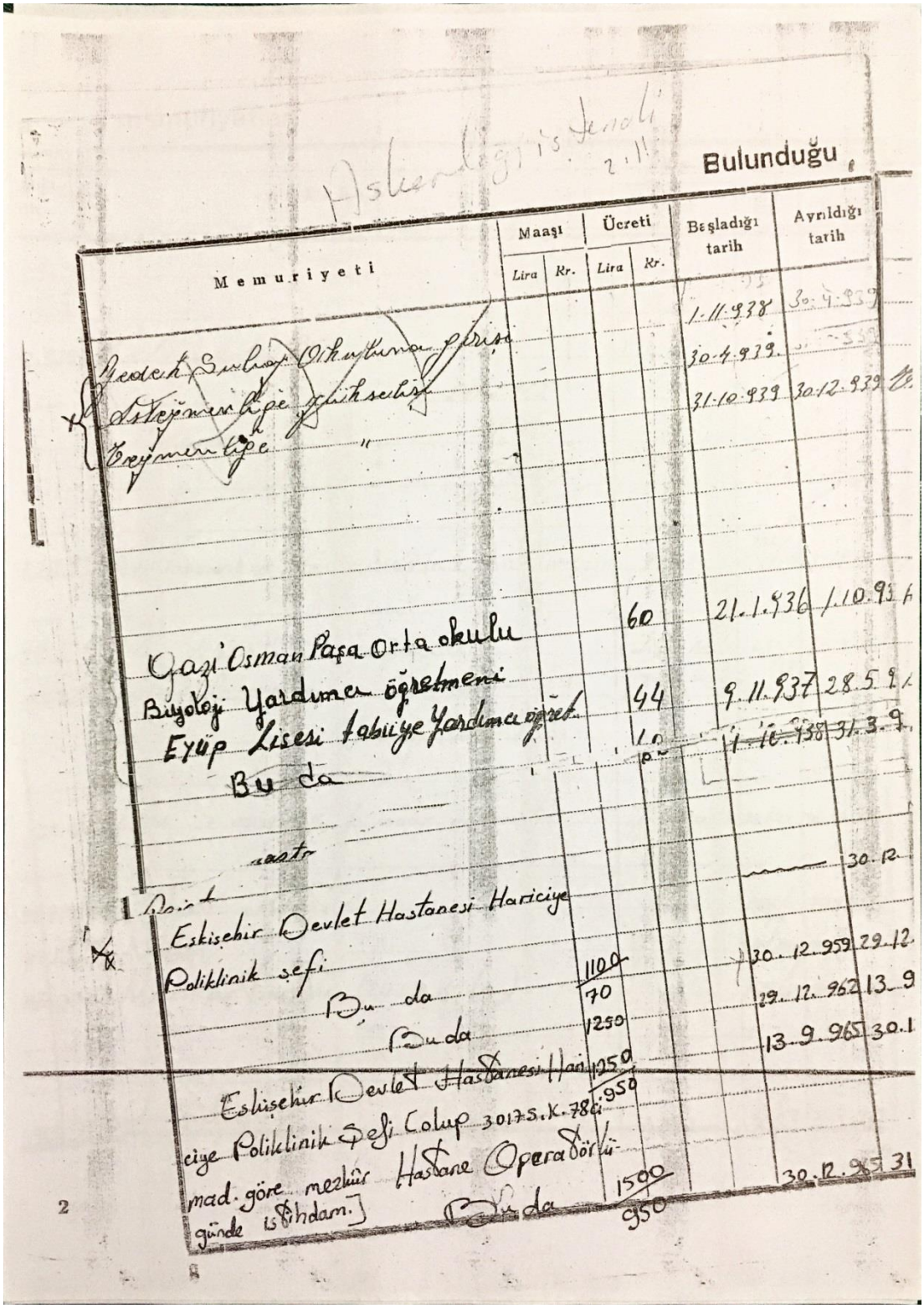

Bulunduğu

Memuriyeti	Maaşı Lira	Maaşı Kr.	Ücreti Lira	Ücreti Kr.	Başladığı tarih	Ayrıldığı tarih
Yedek Subay Okutma görevi					1.11.938	30.4.939
Asteğmenliğe yükselişi					30.4.939	
Teğmenliğe "					31.10.939	30.12.939 Te
Gazi Osman Paşa Orta okulu			60		21.1.936	1.10.93[illegible]
Biyoloji Yardımcı öğretmeni			44		9.11.937	28.5.9[illegible]
Eyüp Lisesi Tabiiye Yardımcı öğret.			[illegible]		1.10.938	31.3.9[illegible]
Bu da						
[illegible]						30.12
Eskişehir Devlet Hastanesi Hariciye Poliklinik şefi			1100		30.12.959	29.12
Bu da			70		29.12.962	13.9
Bu da			1250		13.9.965	30.1
Eskişehir Devlet Hastanesi Hariciye Poliklinik Şefi Colup 3017 S.K. 78[illegible] mad. göre mezkûr Hastane Operatörlüğünde istihdam.			1250 950			
Bu da			1500 950			30.12.9[illegible] 31

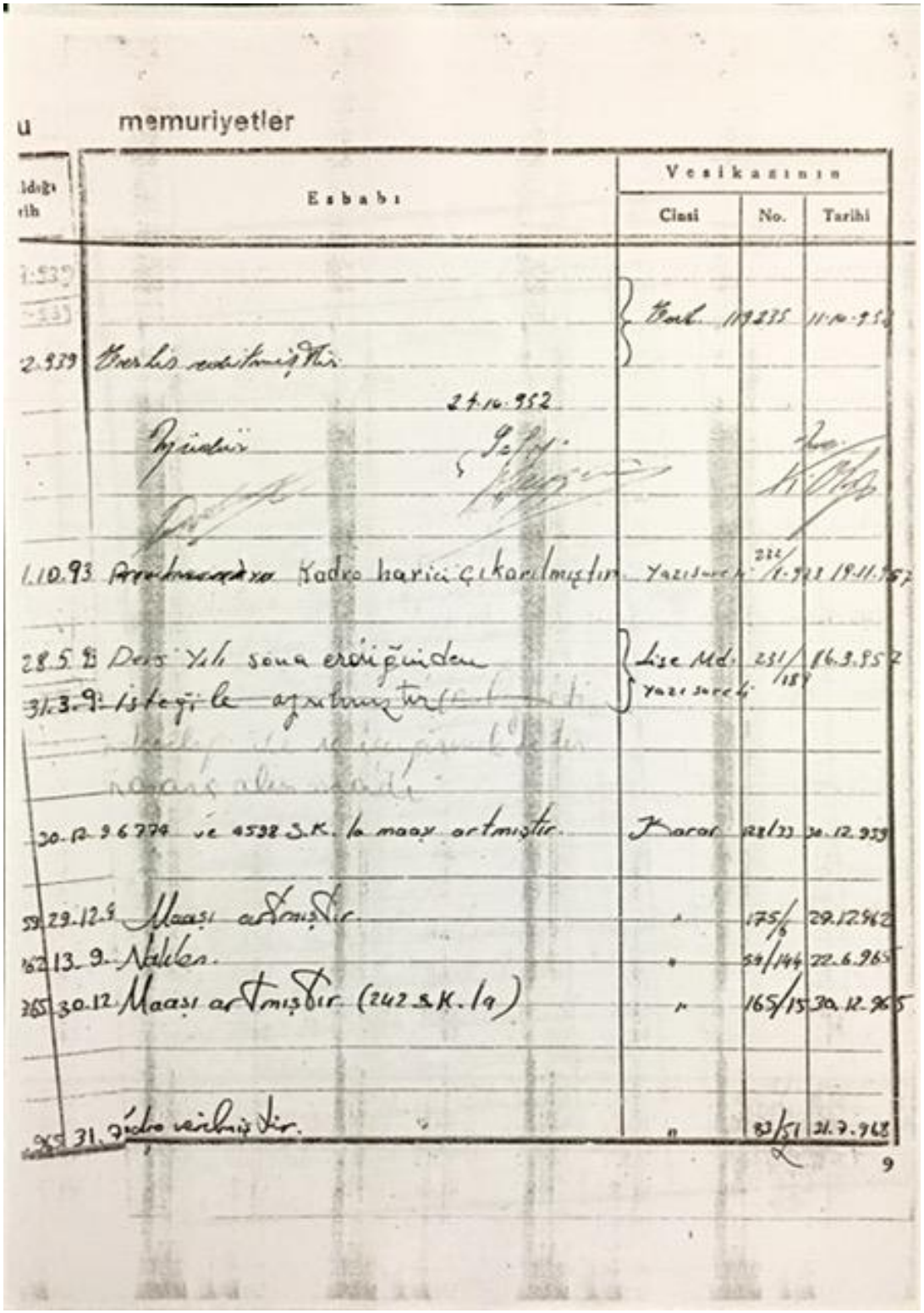

u memuriyetler

ildiği rih	Esbabı	Vesikasının Cinsi	No.	Tarihi
2.939	Terfis edilmiştir. 24.10.952	Emr.	119235	11.10.952
1.10.93	Aylıksızlıkla Kadro haricine çıkarılmıştır	Yazı emri	224/ 1-393	19.11.[illegible]57
28.5.9[illegible]	Ders yılı sona erdiğinden	Lise Md. yazı emri	231/ 187	16.3.95[illegible]
31.3.9[illegible]	isteği ile ayrılmıştır.			
30.12.96	774 ve 4538 S.K. la maaşı artmıştır.	Karar	22/23	30.12.959
59 29.12.9	Maaşı artmıştır.	"	175/6	29.12.962
62 13.9.	Nakilen.	"	54/144	22.6.963
265 30.12.	Maaşı artmıştır. (242 S.K. la)	"	165/15	30.12.965
965 31.3	Terfi verilmiştir.	"	83/51	21.7.968

9

Bulunduğu

Memuriyeti	Maaşı Lira	Maaşı Kr.	Ücreti Lira	Ücreti Kr.	Başladığı Tarih	Ayrıldığı Tarih
Eskişehir Devlet Hastanesi Haricîye Poliklinik Şefi	70 / 70				—	
Eskişehir Devlet Hastanesi Haricîye Poliklinik Şefi Colup 3017 s.lı 78.ci mad. göre mezkur Hastane Operatörlüğünde istihdam J	1500 / 1100				31. 7. 968	31. 1. 969
Buda	1750 / 1100				31-1-969	—
Buda 3012 s.lı 28 inci mad. göre Bozuyük Sağlık merkezi Operatörlüğünde istihdam J	1750 / 1100				—	8.2.9
Eskişehir Devlet Hastanesi Haricîye Poliklinik şefi Colup 3012 s.lı 28 ci mad. göre Eskişehir Sağlık okulu [illegible]			1250 / 100		8.2.920	30.11.9
Yedek Subay Okuluna davetle					1. 11. 938	3. 4.
" Plb. Astsğmn					30. 4. 939	31. 10.
" Resmen					31. 10. 939	30. 12.

2

10

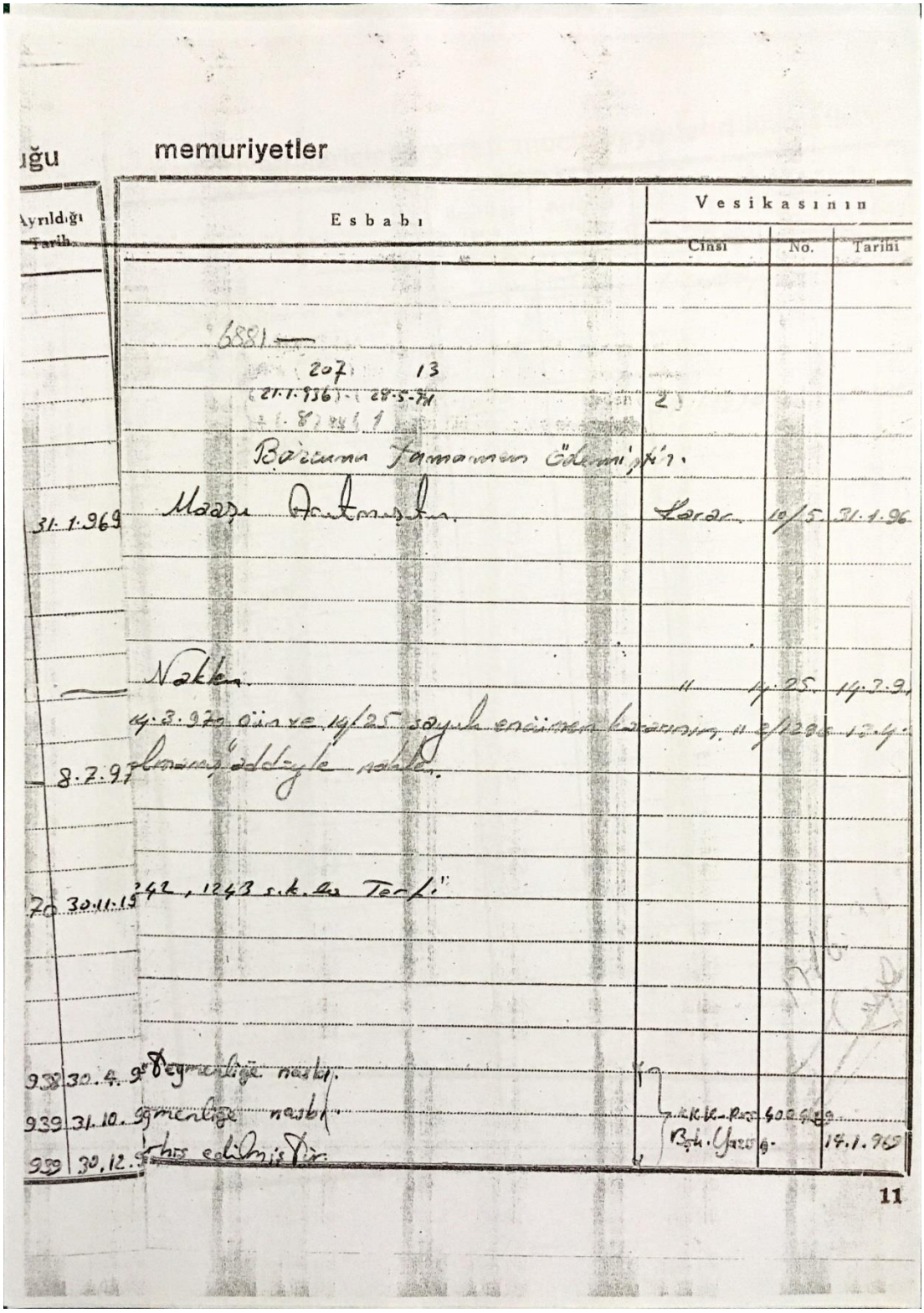

ığu memuriyetler

Ayrıldığı Tarih	Esbabı	Vesikasının Cinsi	No.	Tarihi
	6881 — 207 13 21.1.936 28-5-41 (1.8.941) Bâzenna Tamamen Ödenmiştir.			
31.1.969	Maaşı Artırılmıştır.	Karar	10/5	31.1.96
—	Naklen.	"	14.25	14.3.9
8.7.97	14.3.970 ünve 14/25 sayılı emrimen kararnamesi 11.3/1286 tarihli kanunu addiyle nakle.			
70 30.11.19	242, 1243 s.k.a. Tevfi"			
938 30.4.9	Begenliğe nakl.			
939 31.10.	Şemenliğe nakl			
939 30.12.	Ihraç edilmiştir.	T.B.M.M. Pres 402 Bşk. Yaz.	9.	14.1.96

11

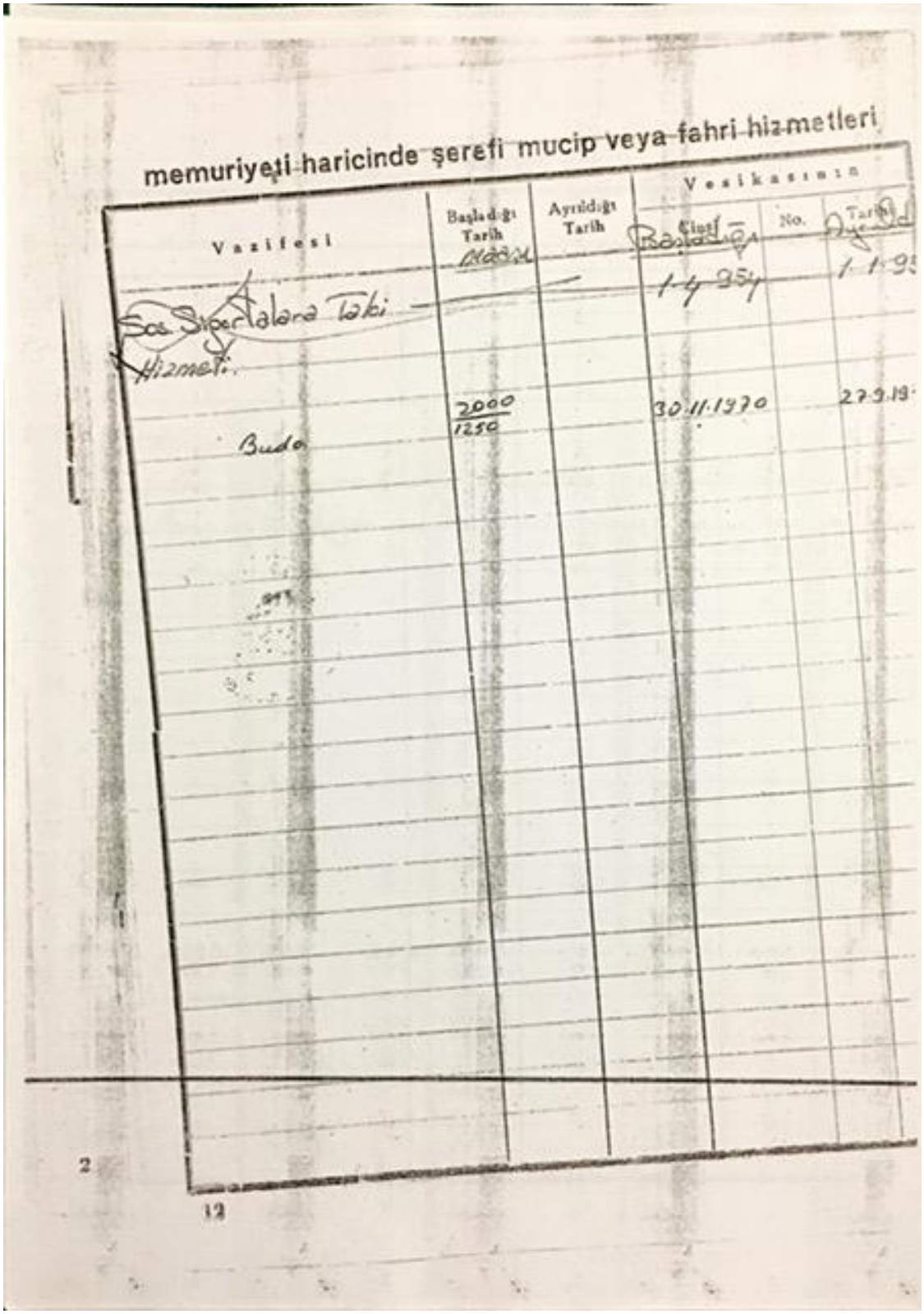

memuriyeti haricinde şerefi mucip veya fahri hizmetleri

Vazifesi	Başladığı Tarih	Ayrıldığı Tarih	Vesikasının Cinsi	No.	Tarihi
Sağ Siperlere Tabi Hizmeti.			14 354		1.1.9
Budo	2000 / 1250		30.11.1970		27.9.19

2

12

Sıhhî hali

Memuriyeti	Muayene Tarihi	Hastalığı nev'i	Vesikası
Emekli öğretmen 1.11.93'den itibaren T.C. Emekli Sandığınca 3303 lira aylık bağlanmıştır.		Yaralı	T.C. Emekli Sand. Gn. Md.lüğü 20.02.391-002 2.12.93

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na emekliliği ile ilgili yazmış olduğu dilekçe.

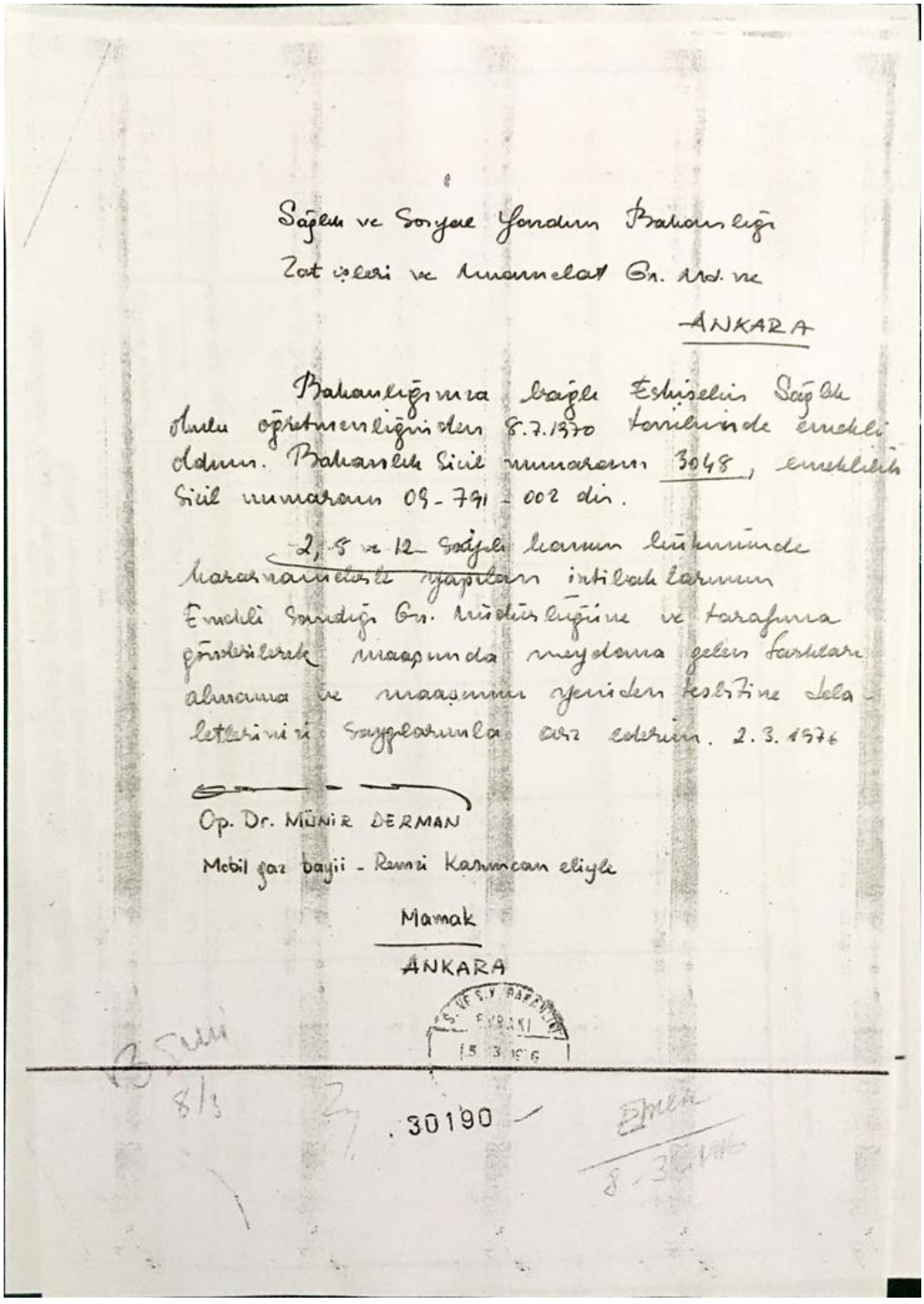

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı
Zat işleri ve muamelat Gn. Md. ne
ANKARA

Bakanlığınıza bağlı Eskişehir Sağlık Okulu öğretmenliğinden 8.7.1370 tarihinde emekli oldum. Bakanlık Sicil numaram 3048, emeklilik Sicil numaram 09-791-002 dir.

2, 8 ve 12 Sağlık kanun hükmünde kararnamelerle yapılan intibaklarının Emekli Sandığı Gn. Müdürlüğüne ve tarafıma gönderilerek maaşımda meydana gelen farkları almama ve maaşımın yeniden tesbitine tekaletlerini saygılarımla arz ederim. 2.3.1376

Op. Dr. MÜNİR DERMAN
Mobil gaz bayii - Ramazi Karaveran eliyle
Mamak
ANKARA

Kendisine ait hizmet cetveli

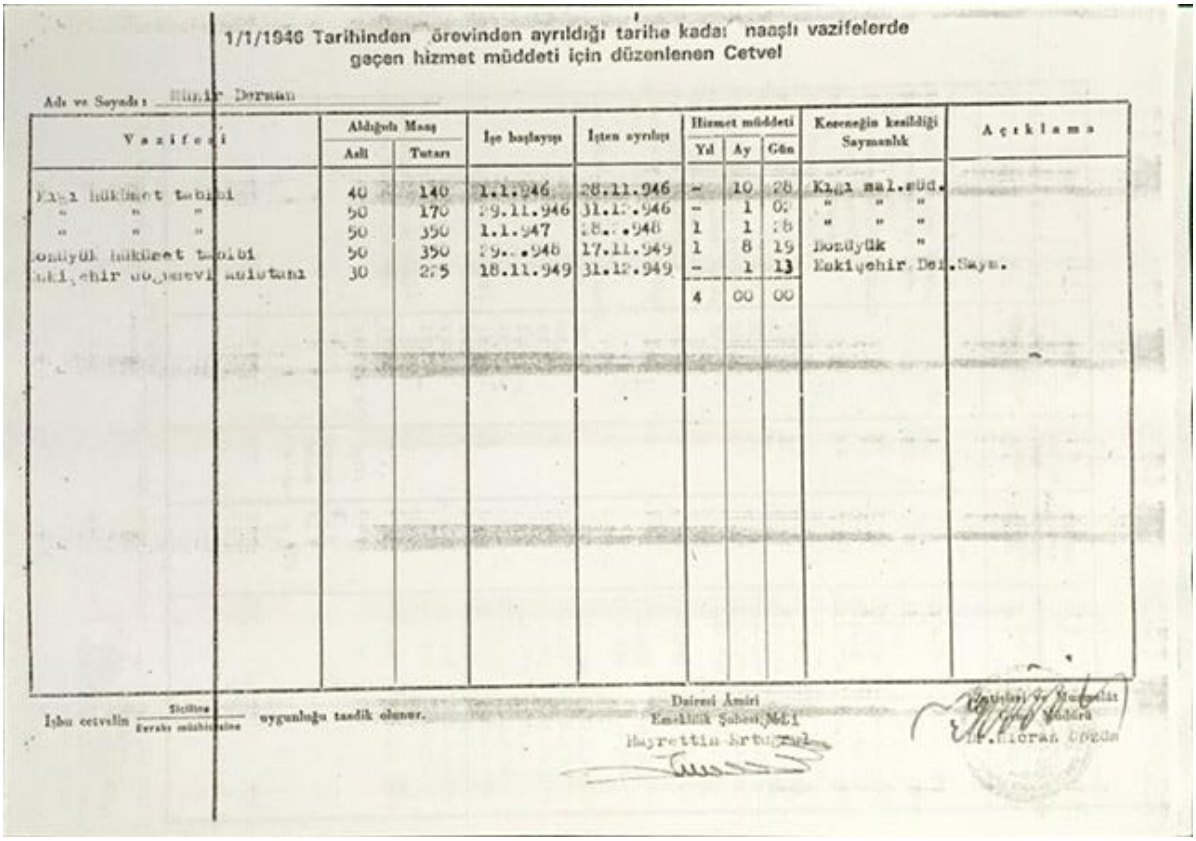

1/1/1946 Tarihinden örevinden ayrıldığı tarihe kadar naaşlı vazifelerde geçen hizmet müddeti için düzenlenen Cetvel

Adı ve Soyadı : Münir Dermanı

Vazifesi	Aldığı Maaş Aslî	Aldığı Maaş Tazmı	İşe başlayış	İşten ayrılış	Hizmet müddeti Yıl	Hizmet müddeti Ay	Hizmet müddeti Gün	Kesenegin kesildiği Saymanlık	Açıklama
Kızıl hükümet tabibi	40	140	1.1.946	28.11.946	-	10	28	Kızıl mal.müd.	
" " "	50	170	29.11.946	31.12.946	-	1	02	" " "	
" " "	50	350	1.1.947	28..948	1	1	28	" " "	
...ıyük hükümet tabibi	50	350	29..948	17.11.949	1	8	19	Bozdyük "	
...kişehir ad.sevk memuru	30	275	18.11.949	31.12.949	-	1	13	Eskişehir Def.Sayım.	
					4	00	00		

İşbu cetvelin Sicilinin Evrakı mübhasesine uygunluğu tasdik olunur.

Dairesi Âmiri
Emekliler Şubesi Müdürü
Hayrettin Artuç

Emekliler ve Muhtelifler Müdürü
...Hicran Uygun

GÖREVİ	Aylığı		Emekliye Esas Ücreti	Emekliye esas aylığının yükseliş Tarihi	Göreve başladığı Tarih	Aylık veya ücretinin yükseldiği veya ayrıldığı Tarih
	Maaş	Ücret				
Gaziosmanpaşa Ortaokulu						
Biyoloji Yardımcı Öğret.		60			21.1.936	1.10.937
Eyüp Lisesi tabiye yardımcı öğretmeni		44			9.11.937	28.5.938
Yedek subay okuluna dühulü					1.11.938	30.4.939
Yedek tabib asteğmen					30.4.939	31.10.939
Yedek tabib teğmen					31.10.939	30.12.939
Kı a Hükümet tabibi	35				29.11.940	28.5.941
" " "	35				28.5.941	10.10.944
" " "	40				10.10.944	28.11.946
" " "	50				29.11.946	28.2.948
Bozüyük Hükümet tabibi	50				11.3.948	17.11.949
Eskişehir Doğumevi Asis.	30				21.11.949	2.11.952
Şişli Çocuk Hastanesi Cenel Şirürji asistanı	30				3.11.952	1.1.953
Eskişehir Nafıa Müdürlüğü						
işyeri Doktoru		500			2.11.953	9.12.954
" " "		200			9.12.954	1.1.957
Eskişehir Devlet Hastanesi						
Hariciye Plikinik Şefi	50				31.12.956	30.1.957
" " "	60				30.1.957	28.2.957
" " "	70				28.2.957	30.12.959
" " "	1100				30.12.959	29.12.962
" " "	1250				29.12.962	13.9.965
" " Operatörü	1250				13.9.965	30.12.965
" " "	1500				30.12.965	31.7.968
" " "	1500				31.7.968	31.1.969
" " "	1750				31.1.969	8.7.970
Eskişehir Sağlık Okulu						
Meslek Dersi öğretmeni	1750				8.7.970	6.10.1971
	2362,50 % 35 zamlı					
			Derece	= 1		
			Kademe	= 1		
			Gösterge	= 925		

İşbu hizmet cetvelinin Sicil Kaydına / belgelere uygun olduğu tasdik olunur. 22 / 9 / 1971

Müdüriyet
(Resmî Mühür ve İmza)
Belediye Genel Müdür
Dr. Hicran Özdin

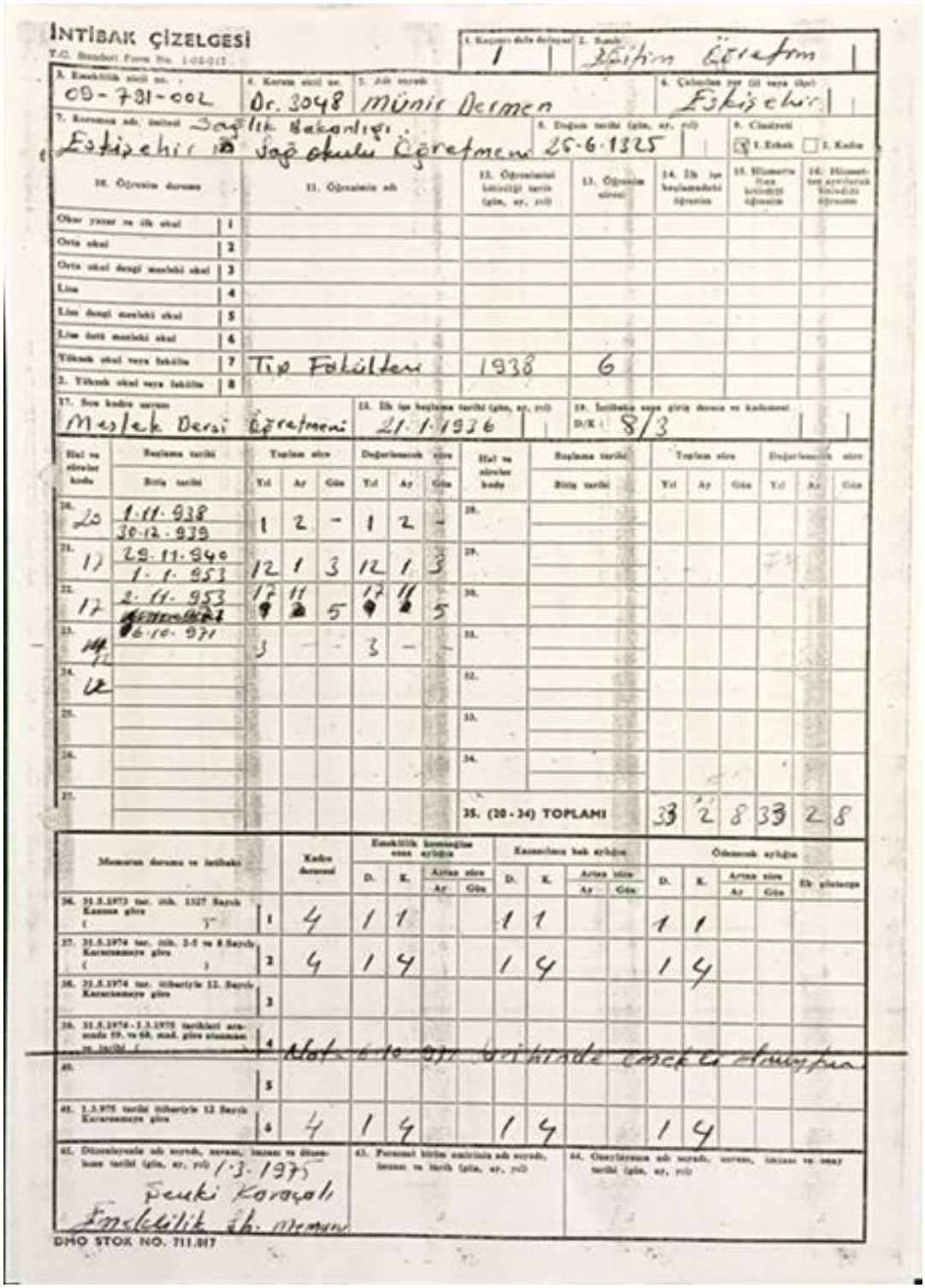

İNTİBAK ÇİZELGESİ

T.C. Standart Form No. 1-08-012

1. Kaçıncı defa düzenleme	2. Sınıfı
1	Eğitim Öğretmeni

3. Emeklilik sicil no.	4. Kurum sicil no.	5. Adı soyadı	6. Çalıştığı yer (il) veya (ilçe)
08-731-001	Dr. 3048	Münir Dermen	Eskişehir

7. Kurumun adı, üniteti	8. Doğum tarihi (gün, ay, yıl)	9. Cinsiyeti
Sağlık Bakanlığı Eskişehir İl Sağlık okulu Öğretmeni	25-6-1325	☒ 1. Erkek ☐ 2. Kadın

10. Öğrenim durumu		11. Öğrenim adı	12. Öğrenimini bitirdiği tarih (gün, ay, yıl)	13. Öğrenim süresi	14. İlk işe başlamadaki öğrenim	15. Hizmetin esas alınmasında öğrenim	16. Hizmetten ayrılmada bitirdiği öğrenim
Okur yazar ve ilk okul	1						
Orta okul	2						
Orta okul dengi meslekî okul	3						
Lise	4						
Lise dengi meslekî okul	5						
Lise üstü meslekî okul	6						
Yüksek okul veya fakülte	7	Tıp Fakültesi	1938	6			
2. Yüksek okul veya fakülte	8						

17. Son kadro unvanı	18. İlk işe başlama tarihi (gün, ay, yıl)	19. İntibaka esas giriş derece ve kademesi
Meslek Dersi Öğretmeni	21.1.1936	D/K: 8/3

Hal ve süreler kodu	Başlama tarihi / Bitiş tarihi	Tutulan süre Yıl	Ay	Gün	Değerlendirmede süre Yıl	Ay	Gün	Hal ve süreler kodu	Başlama tarihi / Bitiş tarihi	Tutulan süre Yıl	Ay	Gün	Değerlendirmede süre Yıl	Ay	Gün
20. 20	1.11.938 / 30.12.939	1	2	-	1	2	-	28.							
21. 17	29.11.940 / 1.1.953	12	1	3	12	1	3	29.							
22. 17	2.11.953 / 6.10.971	17	11	5	17	11	5	30.							
23. 19		3	-	-	3	-	-	31.							
24. 12								32.							
25.								33.							
26.								34.							
27.								35. (20-34) TOPLAMI		33	2	8	33	2	8

Memurun durumu ve intibakı		Kadro derecesi	Emeklilik keseneğine esas aylığın D.	K.	Artan süre Ay	Gün	Kazanılmış hak aylığın D.	K.	Artan süre Ay	Gün	Ödenecek aylığın D.	K.	Artan süre Ay	Gün	Ek gösterge
36. 31.5.1973 tar. ünv. 1327 Sayılı Kanuna göre ( )	1	4	1	1			1	1			1	1			
37. 31.5.1974 tar. ünv. 2-5 ve 8 Sayılı Kararnameye göre ( )	2	4	1	4			1	4			1	4			
38. 31.5.1974 tar. ünvanıyla 12. Sayılı Kararnameye göre	3														
39. 31.5.1974-1.3.1975 tarihleri arasında 19. ve 68. mad. göre atanmalar ( )	4	Not: 6.10.971 tarihinde emekliye ayrılmıştır.													
40.	5														
41. 1.3.975 tarihi itibariyle 12 Sayılı Kararnameye göre	6	4	1	4			1	4			1	4			

42. Düzenleyenin adı soyadı, unvanı, imzası ve düzenleme tarihi (gün, ay, yıl)	43. Personel bürüm amirinin adı soyadı, imzası ve tarih (gün, ay, yıl)	44. Onaylayanın adı soyadı, unvanı, imzası ve onay tarihi (gün, ay, yıl)
1.3.1975 Fevki Karaçalı Emeklilik İş. Memuru		

DMO STOK NO. 711.017

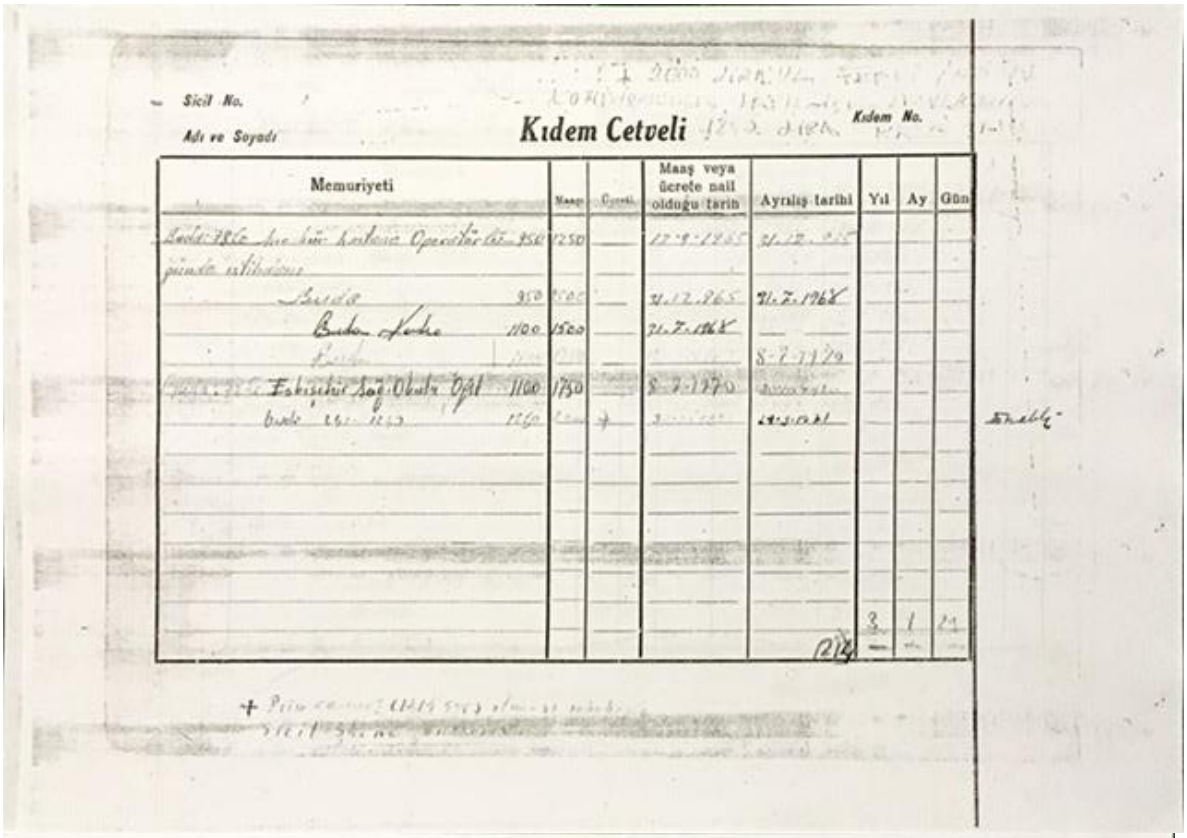

Sicil No.

Adı ve Soyadı

Kıdem Cetveli

Kıdem No.

Memuriyeti	Maaş	Ücreti	Maaş veya ücrete nail olduğu tarih	Ayrılış tarihi	Yıl	Ay	Gün
Devlet Tiyatrosu Operatör Ü.	950	1250					
Burda	950		21.12.965	21.7.1968			
Burda Kadro	1100	1520	21.7.1968				
Burda				8-7-1970			
Eskişehir Sağ. Okulu Öğt.	1100	1750	8-7-1970				
					3	1	21

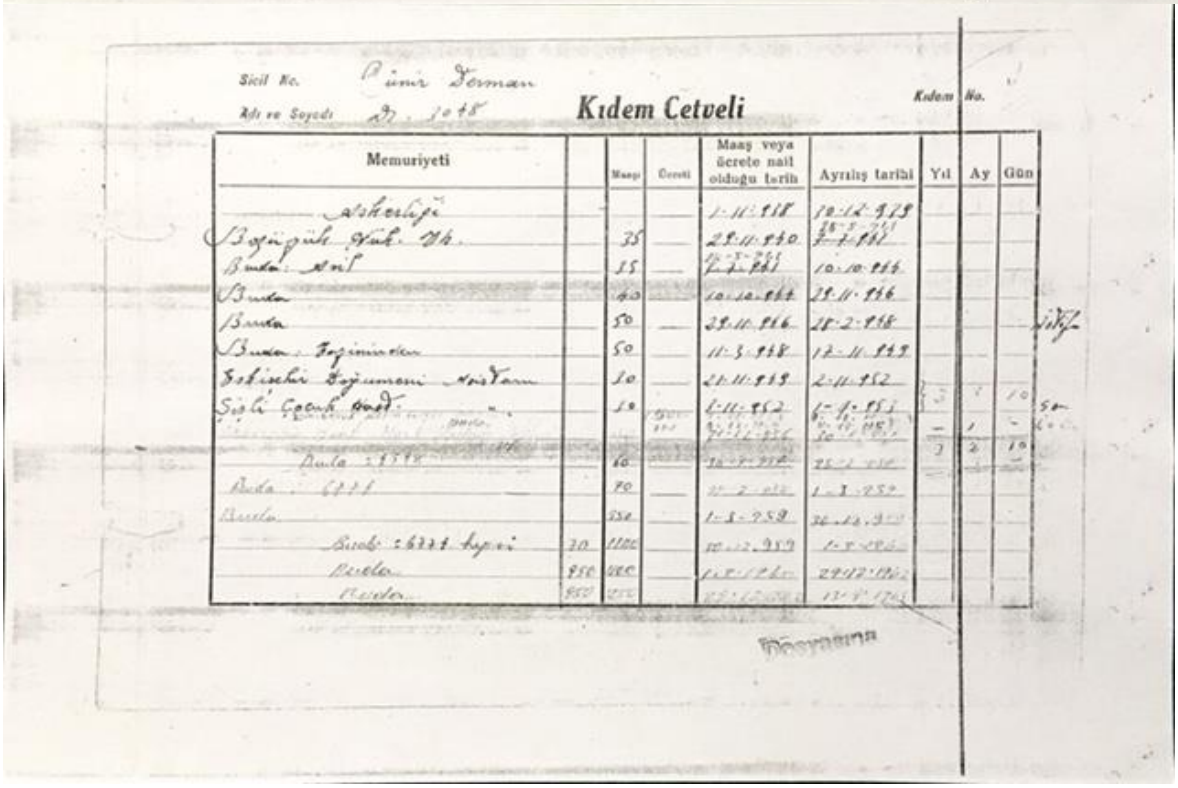

Sicil No. Pınar Dorman

Adı ve Soyadı

Kıdem Cetveli

Kıdem No.

Memuriyeti		Maaş	Ücreti	Maaş veya ücrete nail olduğu tarih	Ayrılış tarihi	Yıl	Ay	Gün
Asherliği				1-11-918	10-12-978			
Boğaziçi Kad. Dk.		35		29-11-940				
Burda Asıl		35			10-10-966			
Burda		40		10-10-966	29-11-966			
Burda		50		29-11-966	18-2-968			
Burda Boğazıçından		50		11-3-968	12-11-969			
Eskişehir Boğazıçı Müdürü		50		21-11-969	2-11-972			
Şişli Çocuk Kad.		50		6-11-972				
Burda		60						
Burda		70						
Burda		150		1-1-978				
Burda Bütçe Kapsamı	70	1100						
Burda		950						
Burda		950						

Eskişehir Sağlık Meslek Lisesi'ndne emekli olduğunu gösteren belge.

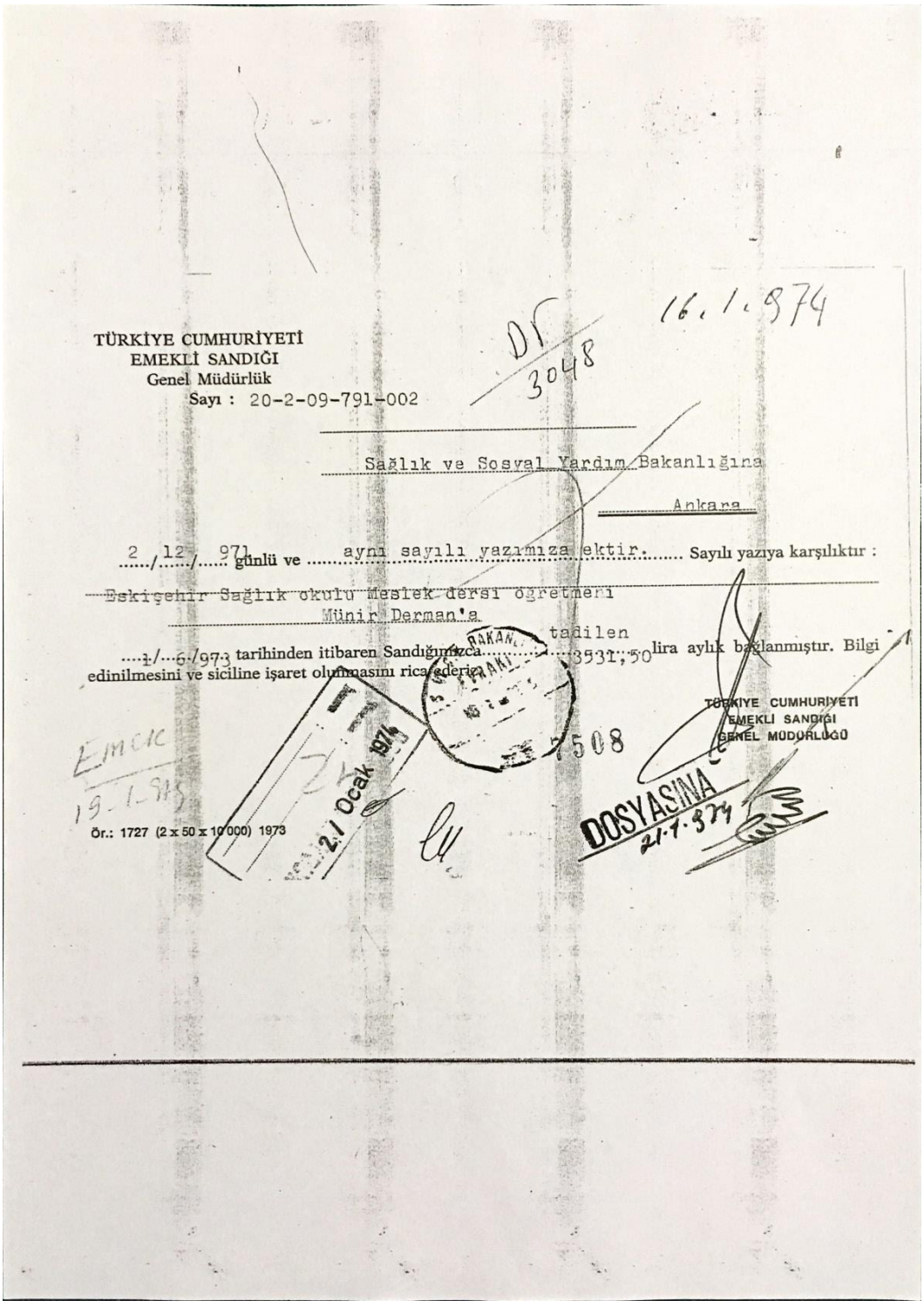

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
EMEKLİ SANDIĞI
Genel Müdürlük
Sayı : 20-2-09-791-002

DF 3048

16.1.974

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına
Ankara

2/12/971 günlü ve aynı sayılı yazımıza ektir. Sayılı yazıya karşılıktır :

Eskişehir Sağlık okulu Meslek dersi öğretmeni
Münir Derman'a

1/6/973 tarihinden itibaren Sandığımızca tadilen 3531,50 lira aylık bağlanmıştır. Bilgi edinilmesini ve siciline işaret olunmasını rica ederiz.

BAKANLIK

21 Ocak 1974

7508

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
EMEKLİ SANDIĞI
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

DOSYASINA
21.1.974

Emcic
19.1.974

Ör.: 1727 (2 x 50 x 10 000) 1973

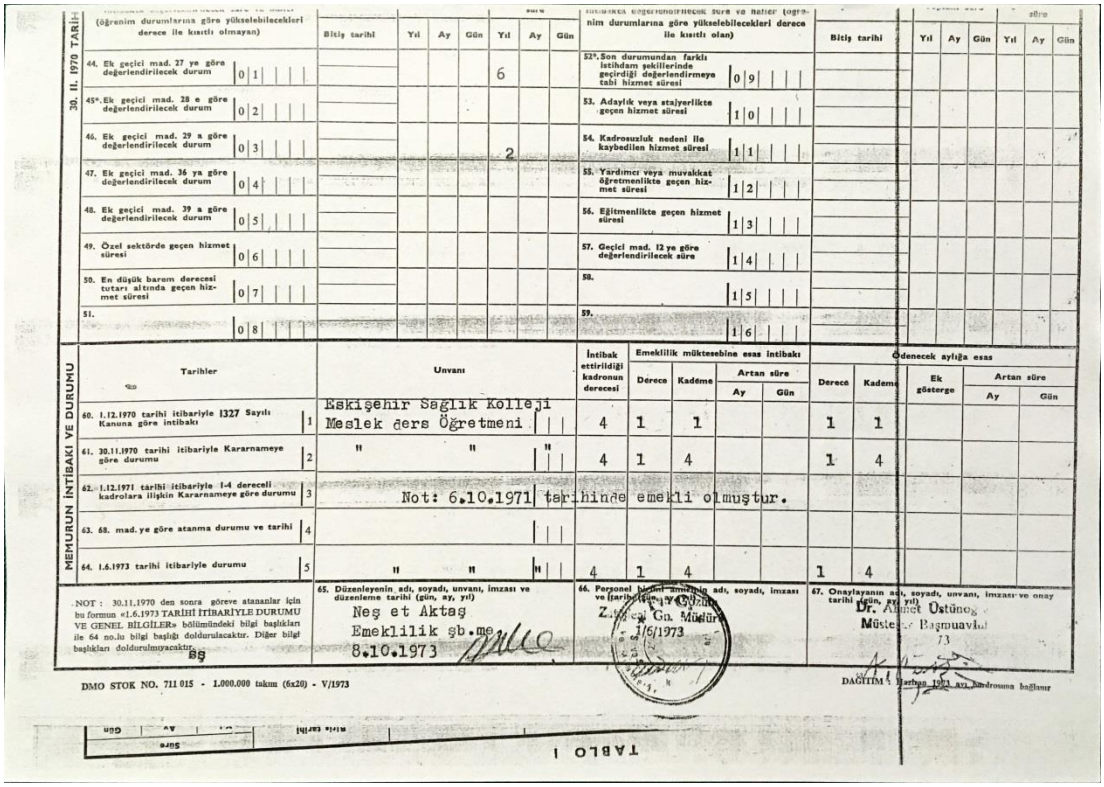

30. II. 1970 TARİHİ

(öğrenim durumlarına göre yükselebilecekleri derece ile kısıtlı olmayan)	Bitiş tarihi	Süre Yıl	Ay	Gün	(öğrenim durumlarına göre yükselebilecekleri derece ile kısıtlı olan)	Bitiş tarihi	Süre Yıl	Ay	Gün
44. Ek geçici mad. 27 ye göre değerlendirilecek durum 01				6	52*. Son durumundan farklı istihdam şekillerinde geçirdiği değerlendirmeye tabi hizmet süresi 09				
45*. Ek geçici mad. 28 e göre değerlendirilecek durum 02					53. Adaylık veya stajyerlikte geçen hizmet süresi 10				
46. Ek geçici mad. 29 a göre değerlendirilecek durum 03				2	54. Kadrosuzluk nedeni ile kaybedilen hizmet süresi 11				
47. Ek geçici mad. 36 ya göre değerlendirilecek durum 04					55. Yardımcı veya muvakkat öğretmenlikte geçen hizmet süresi 12				
48. Ek geçici mad. 39 a göre değerlendirilecek durum 05					56. Eğitmenlikte geçen hizmet süresi 13				
49. Özel sektörde geçen hizmet süresi 06					57. Geçici mad. 12 ye göre değerlendirilecek süre 14				
50. En düşük barem derecesi tutarı altında geçen hizmet süresi 07					58. 15				
51. 08					59. 16				

MEMURUN İNTİBAKI VE DURUMU

Tarihler	Unvanı	İntibak ettirildiği kadronun derecesi	Emeklilik müktesebine esas intibakı Derece	Kademe	Artan süre Ay	Gün	Ödenecek aylığa esas Derece	Kademe	Ek gösterge	Artan süre Ay	Gün
60. 1.12.1970 tarihi itibariyle 1327 Sayılı Kanuna göre intibakı 1	Eskişehir Sağlık Kolleji Meslek ders Öğretmeni	4	1	1			1	1			
61. 30.11.1970 tarihi itibariyle Kararnameye göre durumu 2	" " "	4	1	4			1	4			
62. 1.12.1971 tarihi itibariyle 1-4 dereceli kadrolara ilişkin Kararnameye göre durumu 3	Not: 6.10.1971 tarihinde emekli olmuştur.										
63. 68. mad. ye göre atanma durumu ve tarihi 4											
64. 1.6.1973 tarihi itibariyle durumu 5	" " "	4	1	4			1	4			

NOT : 30.11.1970 den sonra göreve atananlar için bu formun «1.6.1973 TARİHİ İTİBARİYLE DURUMU VE GENEL BİLGİLER» bölümündeki bilgi başlıkları ile 64 no.lu bilgi başlığı doldurulacaktır. Diğer bilgi başlıkları doldurulmıyacaktır.

65. Düzenleyenin adı, soyadı, unvanı, imzası ve düzenleme tarihi (gün, ay, yıl)
Neş et Aktaş
Emeklilik şb.me
8.10.1973

66. Personel bürosu amirinin adı, soyadı, imzası ve tarihi (gün, ay, yıl)
Z.[illegible] Ga. Müdür
1/6/1973

67. Onaylayanın adı, soyadı, unvanı, imzası ve onay tarihi (gün, ay, yıl)
Dr. Ahmet Üstüne[illegible]
Müste[illegible] Başmuavini
73

DMO STOK NO. 711 015 - 1.000.000 takım (6x20) - V/1973

DAĞITIM : Haziran 1973 ayı kadrosuna bağlanır

TABLO I

T. C.
ESKİŞEHİR VALİLİĞİ
SAĞLIK VE SOSYAL YARDIM
MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı : 2257/2
Konu : 3048 Dr.Münir Derman Hk.

Eskişehir
6 / 10 / 1971

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına
A N K A R A

İlgi:1.10.1971 tarih ve 80798 sayılı Y.
Kendi talebi üzerine emekliye sevkedilen İlimiz Sağlık Koleji Mesleki Dersleri Öğretmeni 3048 Dr.Münir Derman'ın 6.10.1971 tarihinde görevinden ayrılmış olduğu,emekli aylığını Eskişehirden almak istediği,bu nedenle zati ve aile yolluğuna ihtiyaç olmadığı,sarih ikametgah adresinin ise Hacıalibey Mahallesi,Ülkü Sokak NO:5 Eskişehir olduğu aynı yer Müdürlüğünün 6.10.971 tarih ve 7/2 sayılı yazıları ile bildirilmekte olup,özel belgeleri için 4 adet fotoğraf ile nüfus hüviyet cüzdanının örneği ilişikte sunulmuştur.

Bilgi hususu ve gereğine müsaadelerini arzolunur.

Dr. [illegible]
V A L İ

Eki:2

H.T.

117064

15/07/1969 tarihinde Tokyo Kadokai Enstitüsünden kendisine judo'da 40. Yılını doldurması dolayısıyla özel bir belge Türkiye Japonya Büyükelçiliği'ne gönderilmiştir. Kendisine Fransa'da judo eğitimi veren hocası Takai Samonaki'nin 27 yıl önce vefat ettiği de mektupta ifade edilmiş, hocasının çok değerli bir şahsiyet olması dolayısıyla Münir Derman'ın da kendilerine Takai Samonaki'den yadigar kaldığını belirterek, enstitülerine bağlılığı dolayısıyla kendisine 7. Dan'lık şeref ve liyakat payesi verildiği ve bu özel belgenin de kendisine gönderileceğini ifade etmektedir.

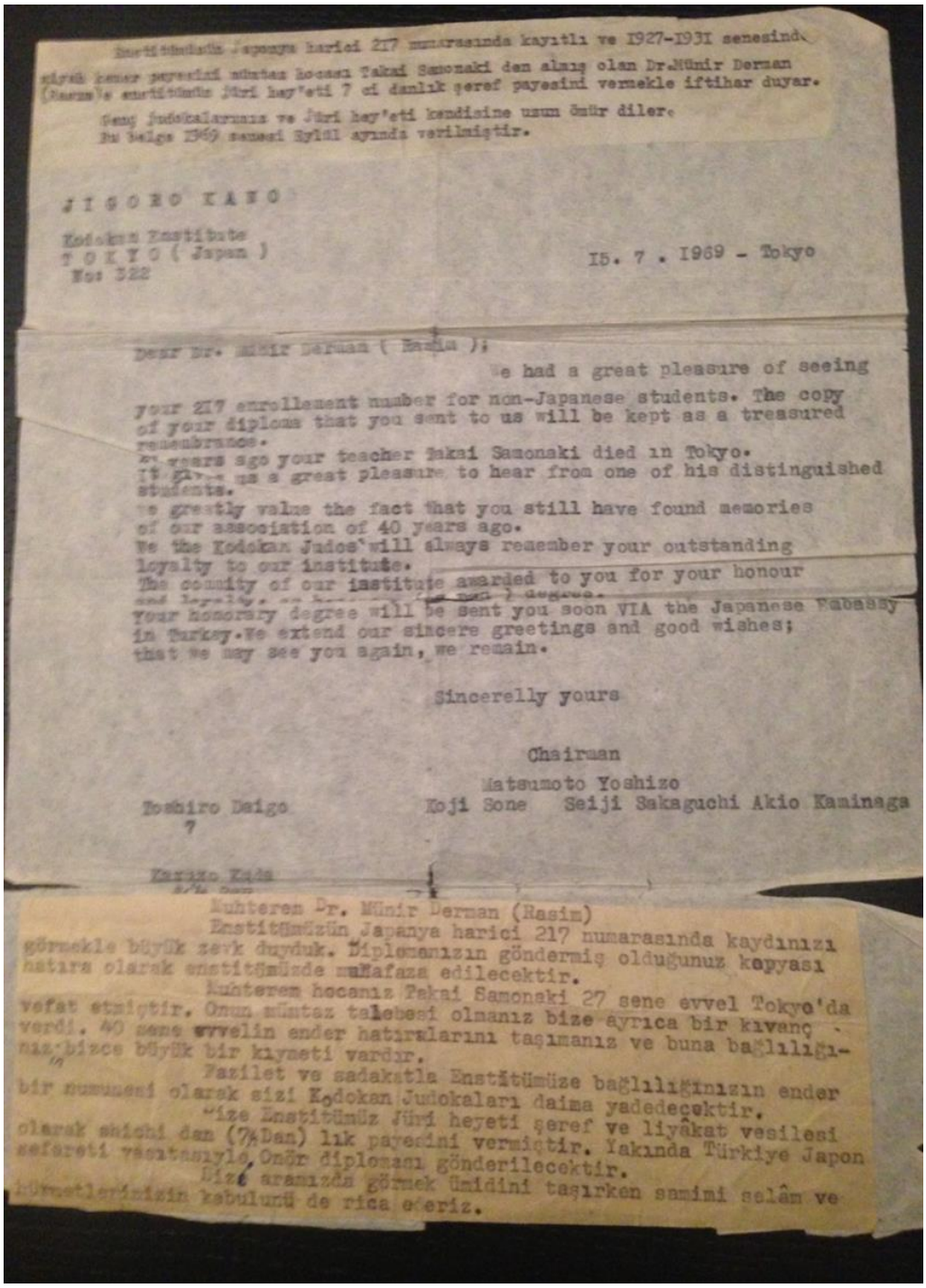

Enstitümüzün Japonya harici 217 numarasında kayıtlı ve 1927-1931 senesinde
siyah kemer payesini müntaz hocası Takai Samonaki den almış olan Dr.Münir Derman
(Rasim)'e enstitümüz Jüri hey'eti 7 ci danlık şeref payesini vermekle iftihar duyar.
Genç judokalarımıza ve Jüri hey'eti kendisine uzun ömür diler.
Bu belge 1969 senesi Eylül ayında verilmiştir.

JIGORO KANO

Kodokan Enstitute
TOKYO (Japan)
Nos 322

15. 7 . 1969 - Tokyo

Dear Dr. Münir Derman (Rasim);

We had a great pleasure of seeing your 217 enrollement number for non-Japanese students. The copy of your diploma that you sent to us will be kept as a treasured remembrance.
27 years ago your teacher Takai Samonaki died in Tokyo.
It gave us a great pleasure to hear from one of his distinguished students.
We greatly value the fact that you still have found memories of our association of 40 years ago.
We the Kodokan Judoes will always remember your outstanding loyalty to our institute.
The comunity of our institute awarded to you for your honour and loyalty, an honorary 7 degree.
Your honorary degree will be sent you soon VIA the Japanese Embassy in Turkey. We extend our sincere greetings and good wishes; that we may see you again, we remain.

Sincerelly yours

Chairman
Matsumoto Yoshizo

Toshiro Daigo 7 Koji Sone Seiji Sakaguchi Akio Kamimaga

Kuhterem Dr. Münir Derman (Rasim)
Enstitümüzün Japanya harici 217 numarasında kaydınızı görmekle büyük zevk duyduk. Diplomanızın göndermiş olduğunuz kopyası hatıra olarak enstitümüzde muhafaza edilecektir.
Kuhterem hocanız Takai Samonaki 27 sene evvel Tokyo'da vefat etmiştir. Onun müntaz talebesi olmanız bize ayrıca bir kıvanç verdi. 40 sene evvelin ender hatıralarını taşımanız ve buna bağlılığınız bizce büyük bir kıymeti vardır.
Fazilet ve sadakatla Enstitümüze bağlılığınızın ender bir numunesi olarak sizi Kodokan Judokaları daima yadedecektir.
Size Enstitümüz Jüri heyeti şeref ve liyakat vesilesi olarak shichi dan (7.Dan) lık payesini vermiştir. Yakında Türkiye Japon sefareti vasıtasıyle Onör diplomanı gönderilecektir.
Sizi aranızda görmek ümidini taşırken samimi selâm ve hürmetlerimizin kabulünü de rica ederiz.

-Münir Derman'a ait "İhtisas Vesikası"

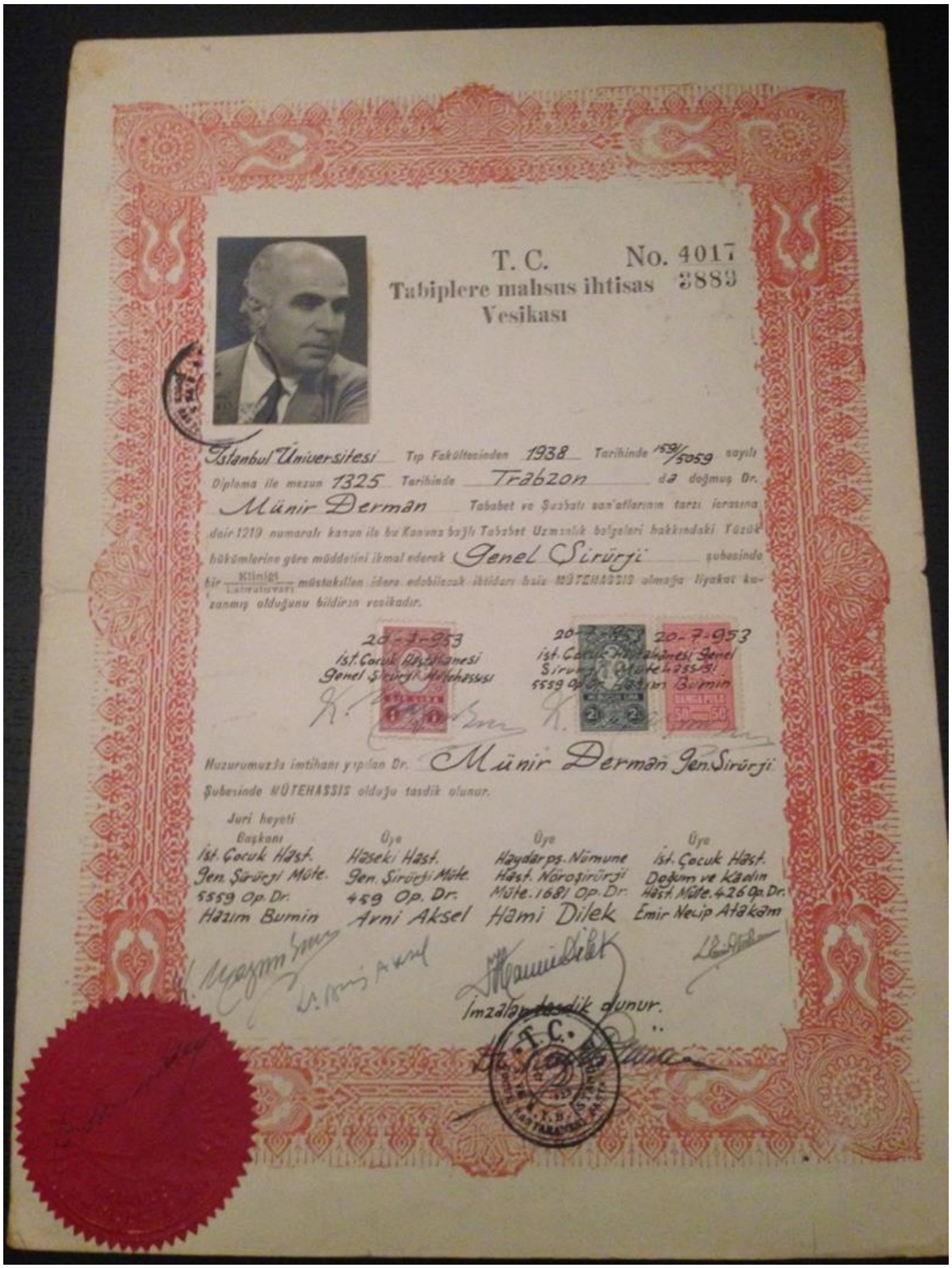

T. C. No. 4017
Tabiplere mahsus ihtisas 3889
Vesikası

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinden 1938 Tarihinde 159/5059 sayılı
Diploma ile mezun 1325 Tarihinde Trabzon da doğmuş Dr.
Münir Derman Tababet ve Şuabatı san'atlarının tarzı icrasına
dair 1219 numaralı kanun ile bu Kanuna bağlı Tababet Uzmanlık belgeleri hakkındaki Tüzük
hükümlerine göre müddetini ikmal ederek Genel Sirürji şubesinde
bir Kliniği / Laboratuvarı müstakillen idare edebilecek ihtidarı haiz MÜTEHASSIS olmağa liyakat kazanmış olduğunu bildiren vesikadır.

20-7-953
İst. Çocuk Hastalıkları
Genel Şirürji Mütehassısı

20-7-953
İst. Çocuk Hastalıkları Genel
Şirürji Müte. 4255 Sicil
5559 Op. Dr. Hazım Burnin

Huzurumuzda imtihanı yapılan Dr. Münir Derman Gen. Sirürji
Şubesinde MÜTEHASSIS olduğu tasdik olunur.

Juri heyeti Başkanı	Üye	Üye	Üye
İst. Çocuk Hast. Gen. Şirürji Müte. 5559 Op. Dr. Hazım Burnin	Haseki Hast. Gen. Sirürji Müte. 459 Op. Dr. Arni Aksel	Haydarpş. Nümune Hast. Noroşirürji Müte. 1681 Op. Dr. Hami Dilek	İst. Çocuk Hast. Doğum ve Kadın Hast. Müte. 426 Op. Dr. Emir Necip Atakam

İmzalar tasdik olunur.

T. C.

Kendi yazdığı “Vasiyetname”

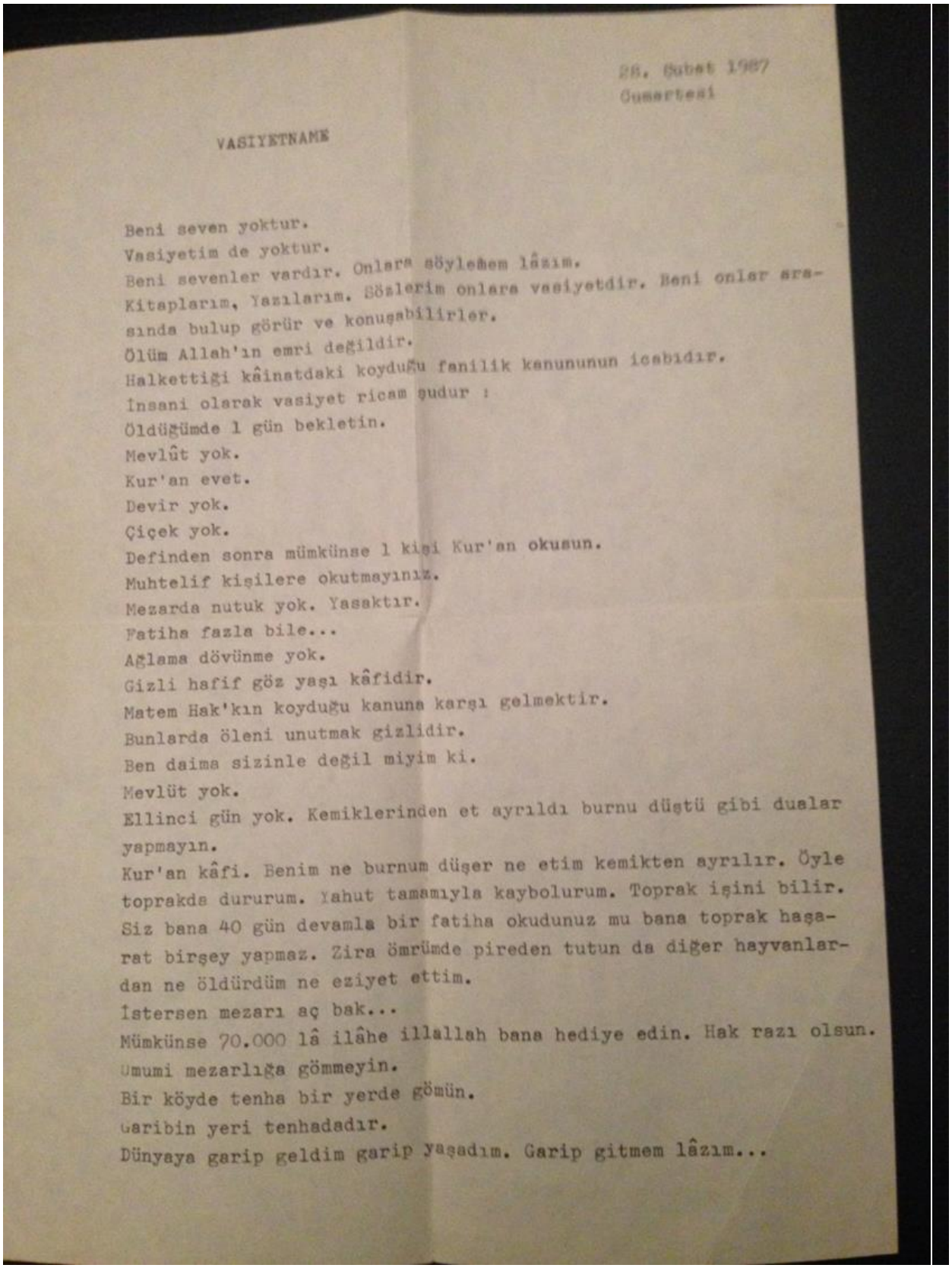

28. Şubat 1987
Cumartesi

VASIYETNAME

Beni seven yoktur.
Vasiyetim de yoktur.
Beni sevenler vardır. Onlara söylemem lâzım.
Kitaplarım, Yazılarım. Sözlerim onlara vasiyetdir. Beni onlar arasında bulup görür ve konuşabilirler.
Ölüm Allah'ın emri değildir.
Halkettiği kâinatdaki koyduğu fanilik kanununun icabıdır.
İnsani olarak vasiyet ricam şudur :
Öldüğümde 1 gün bekletin.
Mevlût yok.
Kur'an evet.
Devir yok.
Çiçek yok.
Definden sonra mümkünse 1 kişi Kur'an okusun.
Muhtelif kişilere okutmayınız.
Mezarda nutuk yok. Yasaktır.
Fatiha fazla bile...
Ağlama dövünme yok.
Gizli hafif göz yaşı kâfidir.
Matem Hak'kın koyduğu kanuna karşı gelmektir.
Bunlarda öleni unutmak gizlidir.
Ben daima sizinle değil miyim ki.
Mevlüt yok.
Ellinci gün yok. Kemiklerinden et ayrıldı burnu düştü gibi dualar yapmayın.
Kur'an kâfi. Benim ne burnum düşer ne etim kemikten ayrılır. Öyle toprakda dururum. Yahut tamamıyla kaybolurum. Toprak işini bilir. Siz bana 40 gün devamla bir fatiha okudunuz mu bana toprak haşarat birşey yapmaz. Zira ömrümde pireden tutun da diğer hayvanlardan ne öldürdüm ne eziyet ettim.
İstersen mezarı aç bak...
Mümkünse 70.000 lâ ilâhe illallah bana hediye edin. Hak razı olsun.
Umumi mezarlığa gömmeyin.
Bir köyde tenha bir yerde gömün.
Garibin yeri tenhadadır.
Dünyaya garip geldim garip yaşadım. Garip gitmem lâzım...

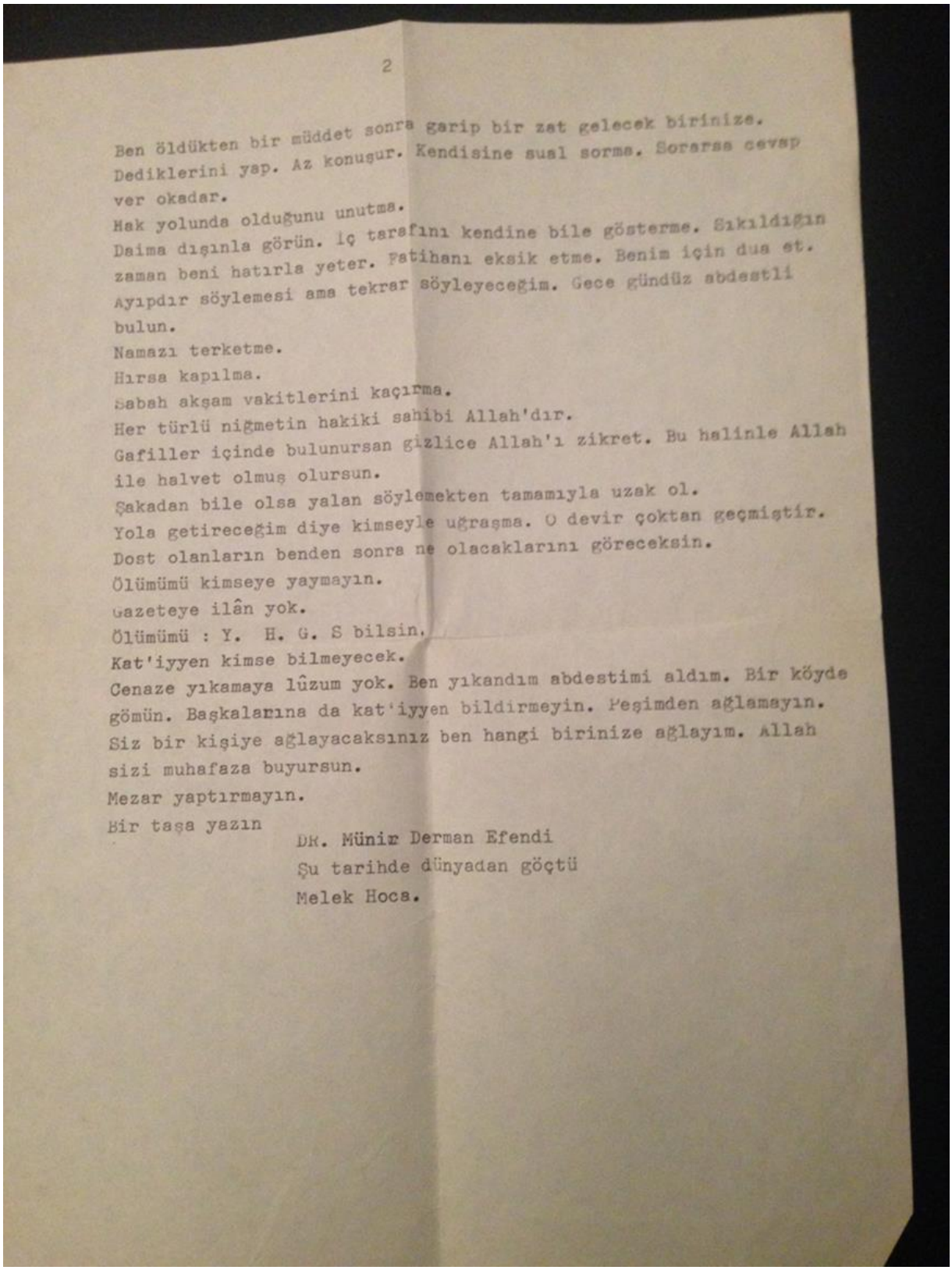

2

Ben öldükten bir müddet sonra garip bir zat gelecek birinize. Dediklerini yap. Az konuşur. Kendisine sual sorma. Sorarsa cevap ver okadar.
Hak yolunda olduğunu unutma.
Daima dışınla görün. İç tarafını kendine bile gösterme. Sıkıldığın zaman beni hatırla yeter. Fatihanı eksik etme. Benim için dua et. Ayıpdır söylemesi ama tekrar söyleyeceğim. Gece gündüz abdestli bulun.
Namazı terketme.
Hırsa kapılma.
Sabah akşam vakitlerini kaçırma.
Her türlü nîğmetin hakiki sahibi Allah'dır.
Gafiller içinde bulunursan gizlice Allah'ı zikret. Bu halinle Allah ile halvet olmuş olursun.
Şakadan bile olsa yalan söylemekten tamamıyla uzak ol.
Yola getireceğim diye kimseyle uğraşma. O devir çoktan geçmiştir.
Dost olanların benden sonra ne olacaklarını göreceksin.
Ölümümü kimseye yaymayın.
Gazeteye ilân yok.
Ölümümü : Y. H. G. S bilsin.
Kat'iyyen kimse bilmeyecek.
Cenaze yıkamaya lûzum yok. Ben yıkandım abdestimi aldım. Bir köyde gömün. Başkalarına da kat'iyyen bildirmeyin. Peşimden ağlamayın. Siz bir kişiye ağlayacaksınız ben hangi birinize ağlayım. Allah sizi muhafaza buyursun.
Mezar yaptırmayın.
Bir taşa yazın

DR. Münir Derman Efendi
Şu tarihde dünyadan göçtü
Melek Hoca.

Kitapları

ALLAH DOSTU DER Kİ...
S U
M. DERMAN
ALLAH DOSTU DER Kİ...
S U
2. BASKI
CİLT III
M. DERMAN
ALLAH DOSTU DER Kİ...
M. DERMAN
ALLAH DOSTU DER Kİ...
YAZILMAMIŞ SIRLARIN İLKİ
YAZILACAK SIRLARIN SONU
M. DERMAN
ALLAH DOSTU DER Kİ...
2. CİLT
"YAZILMAMIŞ SIRLARIN İLKİ YAZILACAK SIRLARIN SONU"
M. DERMAN
ALLAH DOSTU DER Kİ...
3. CİLT
"YAZILMAMIŞ SIRLARIN İLKİ YAZILACAK SIRLARIN SONU"
M. DERMAN
ALLAH DOSTU DER Kİ...
4. CİLT
"YAZILMAMIŞ SIRLARIN İLKİ YAZILACAK SIRLARIN SONU"
M. DERMAN
ALLAH DOSTU DER Kİ...
5. CİLT
"YAZILMAMIŞ SIRLARIN İLKİ YAZILACAK SIRLARIN SONU"
M. DERMAN
MUHİDDİN-İ ARABİ HAZRETLERİNİN MÜSLÜMANLARA NASİHATLARI
ABDULLAH TOPRAK
M. DERMAN

Yazdığı makalelerden örnekler

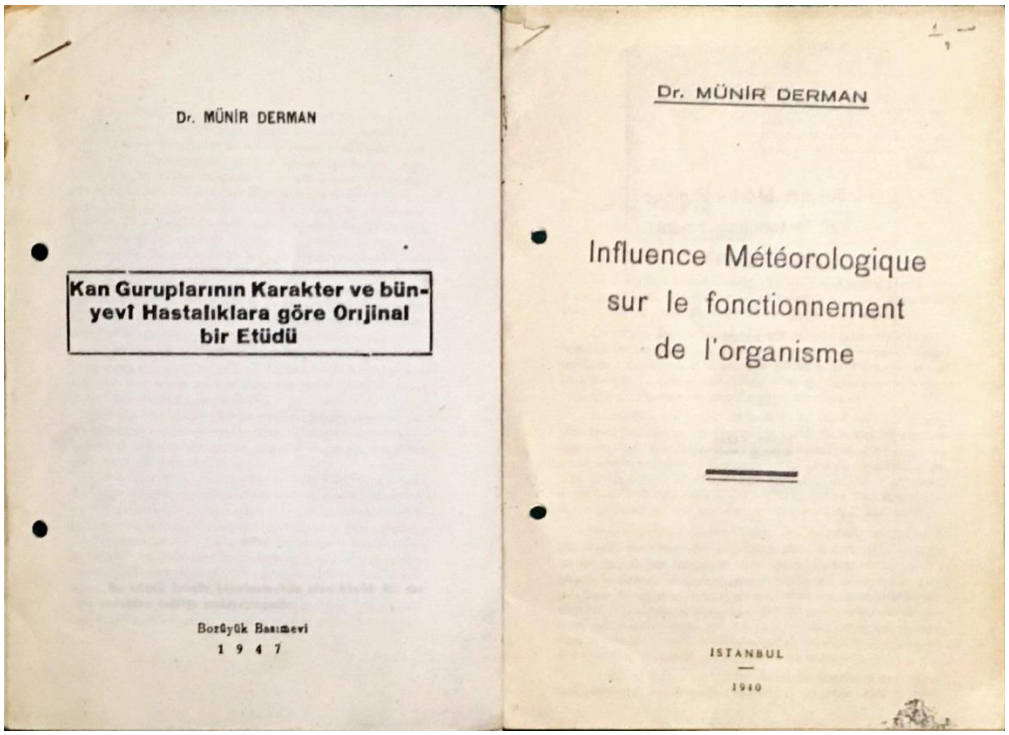

Dr. MÜNİR DERMAN

Kan Guruplarının Karakter ve bünyevî Hastalıklara göre Orıjinal bir Etüdü

Bozğyük Basımevi
1 9 4 7

Dr. MÜNİR DERMAN

Influence Météorologique sur le fonctionnement de l'organisme

ISTANBUL
1940

Refleksoloji ile ilgili kendi hazırlamış olduğu çalışma.

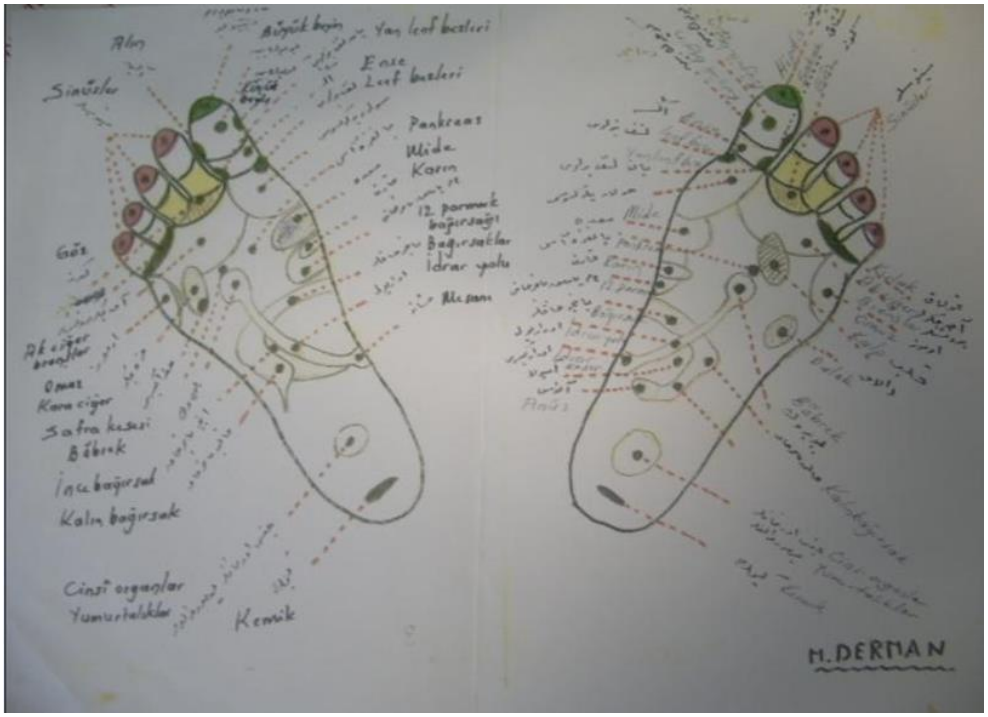

Almanya'da doktorluk yaptığı dönemde bir ilaç hazırlamış ve bu ilacı Alman Hükümeti'ne bağışlamış, hiçbir hak talebinde bulunmamıştır. Bayer firması bu ilacın hazırlanış öyküsünü çocuklar için renkli bir broşür hazırlayarak anlatmıştır. Broşürdeki Doktor Münir Derman'dır. Kendisinden ismen bahsedilmektedir.

Broşürün arka yüzü

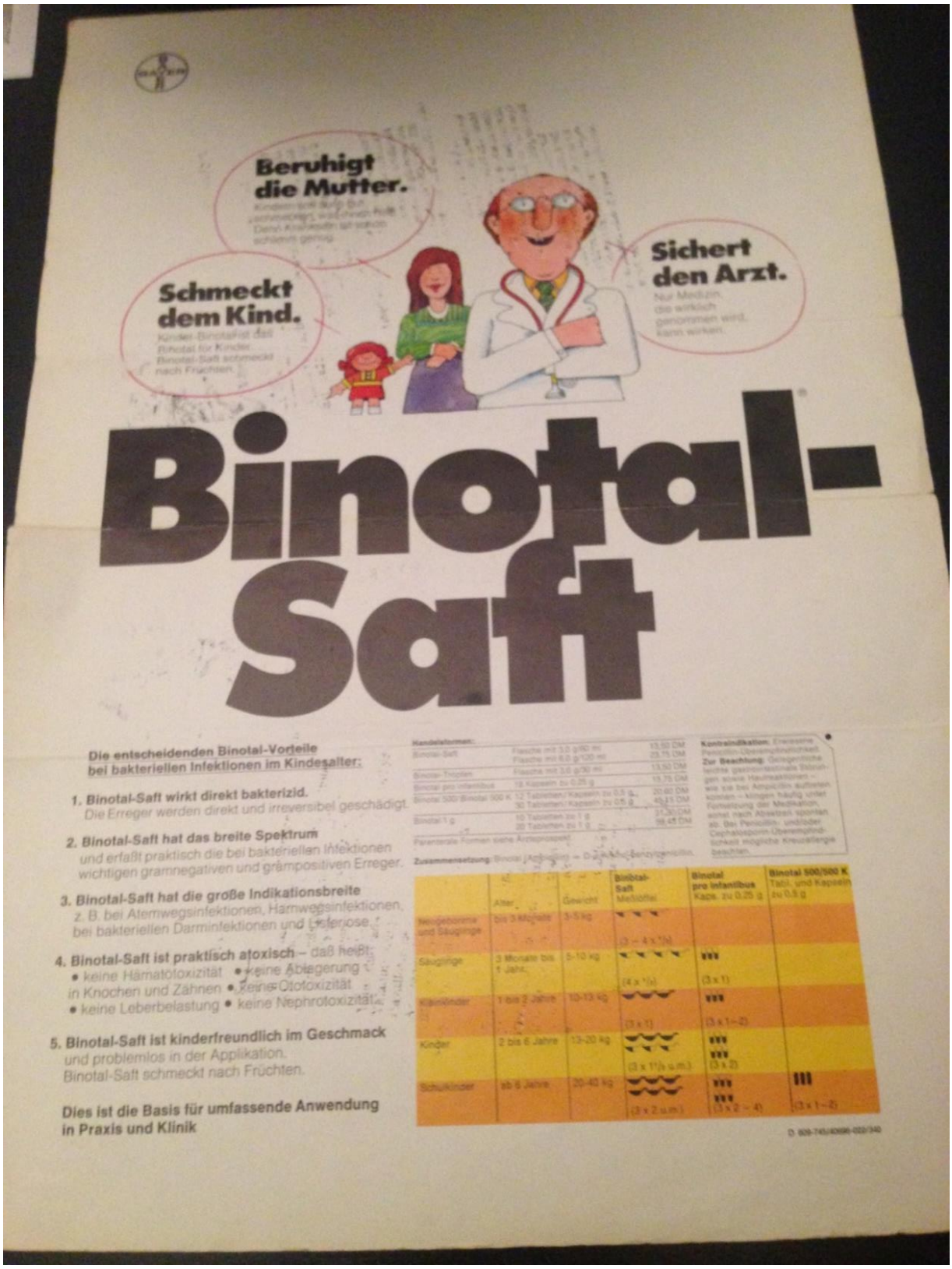

Broşürde kısaca şöyle yazmaktadır:

Küçük Petra kreşten eve gelir. Alnı sıcaktır ve gözleri ateşle parlamaktadır. Petra çok halsizdir. Annesi Petra'nın ateşi olduğunu anlar. Ateşi yükselmeye devam ettiği için annesi kaygılanır ve "En iyisi Dr. Derman'a gitmek"" der. Petra, doktora gitmek istemez çünkü ilaçların tadı çok kötüdür, ilaç içmek istemez. Dr. Derman'a gelirler. Doktor Derman, Petra'nın bakteriyal enfeskyonu olduğunu anlar. Çok tecrübeli olduğu için bu hastalığın nasıl tedavi edileceğini iyi bilen Dr. Derman, "Hemen halledeceğiz, ben çocuklara Binatal Saft tavsiye ediyorum, çünkü binotal hemen etki ediyor, bakterileri öldürüyor, hem tadı da çok güzel, meyveli. Çocuklar da bu ilacı severek alıyor" der. Bunun üzerine Petra'nın korkusu geçer, ilacın tadına bakar ve "hmmm tadı çok güzel" der. Petra'nın annesi de rahatlar. Dr. Derman bilir ki "Sadece içilen ilaç etki eder."

Binotal şurubu çocuklardaki enfeksyon hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Tadı çocukların hoşuna gider, annelerin kaygısı azalır ve doktoru emniyet altına alır.

Diğer sayfa:

Çocuklara verilen binotal şurubunun faydaları:

1. Binotal şurubu bakterileri öldürür.
2. Binotal şurubunda büyük bir çeşitlilik vardır. Direk virüsü bulup yok eder.
3. İdrar yolları ve solunum yolları enfeksyonlarında da faydalıdır.
4. Zehirsizdir
5. Tadı çocuklar tarafından sevilmektedir.

İlaç günümüzde de Bayer firması tarafından Almanya'da satılmaya devam etmektedir.

Aşağıdaki haberde Binotal'in Meksika, Brezilya, Kolombia, ekvator ve Orta amerika'nın çeşitli ülkelerinde satıldığı ifade edilmekte ve Latin Amerika'da 11 milyon dolarlık satış yaptığı belirtilmektedir. Binotal'in uzun bir geçmişi olan, etkisi kanıtlanmış, bakteriyal enfeksyonlardan sıkıntı çeken insanların şifa bulmalarını sağlayan çok etkili bir ilaç olduğu belirtilmektedir.

http://www.theglobeandmail.com/report-on-business/paladin-labs-to-acquire-antibiotic-from-bayer/article12917452/

Münir Derman tarafından yazılmış özel bir dua. Bu dua kızı Ayşin Derman'ın evinde bulunmaktadır.

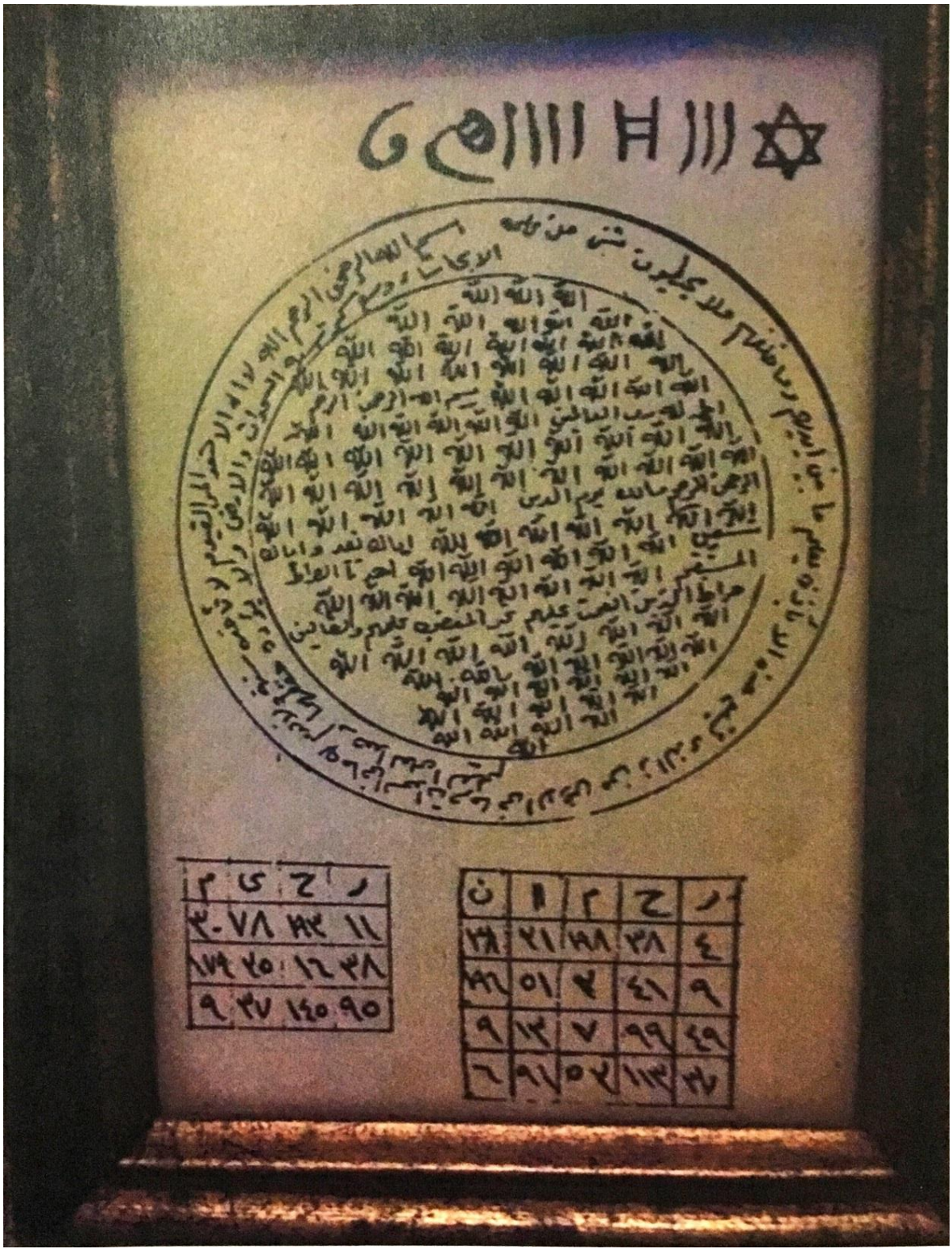

Yazdığı bazı dualardan örnekler.

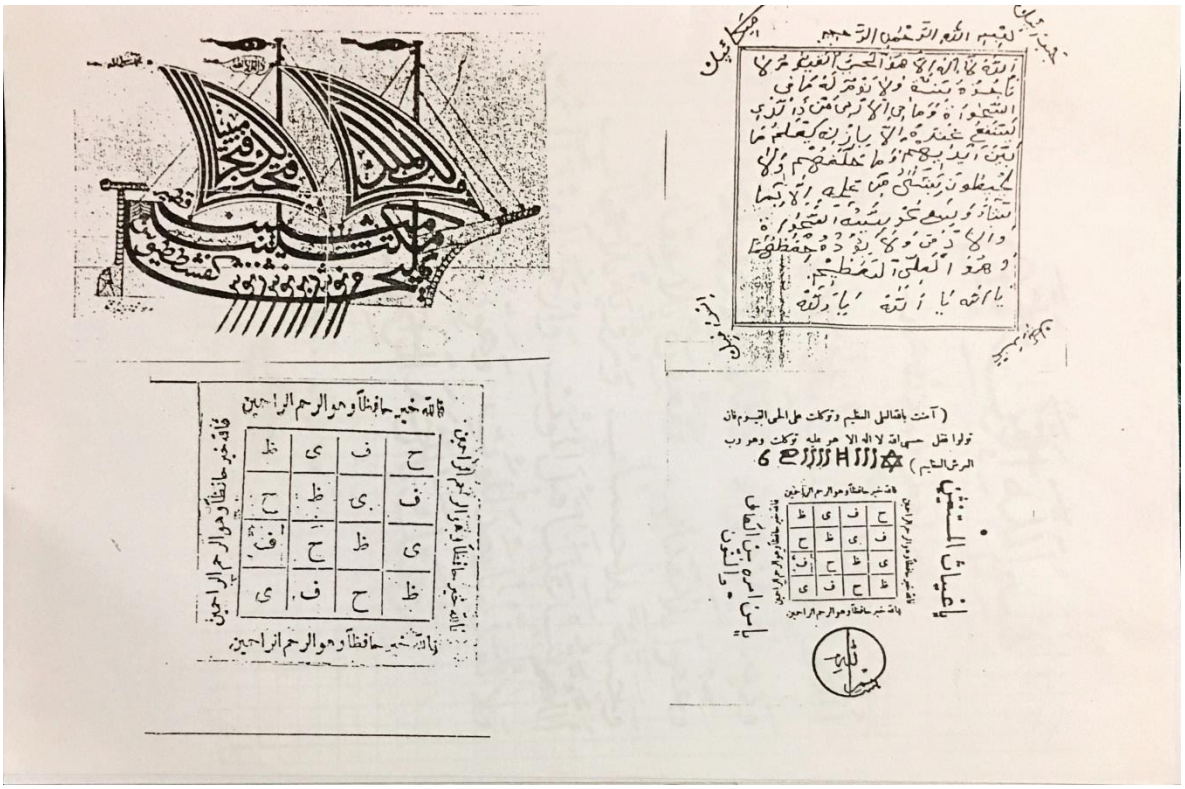

Bu duayı kendisi yazmamıştır. Evlere muhafaza amacıyla asılmasını tavsiye etmiştir.

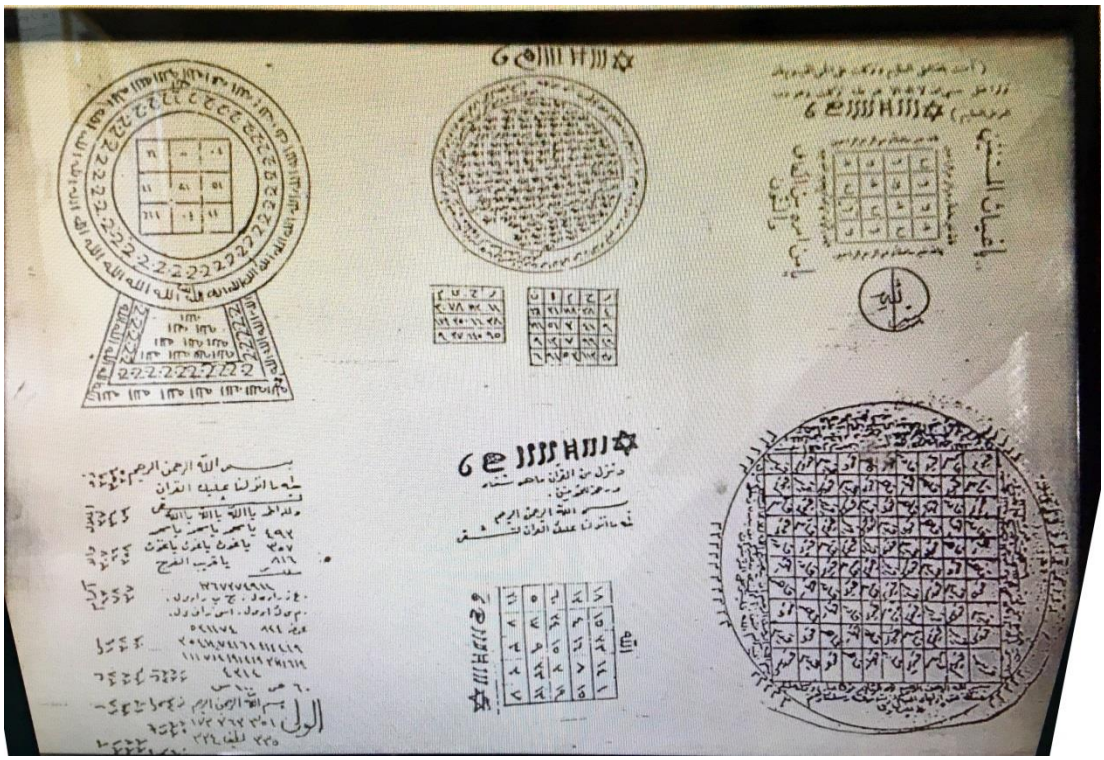

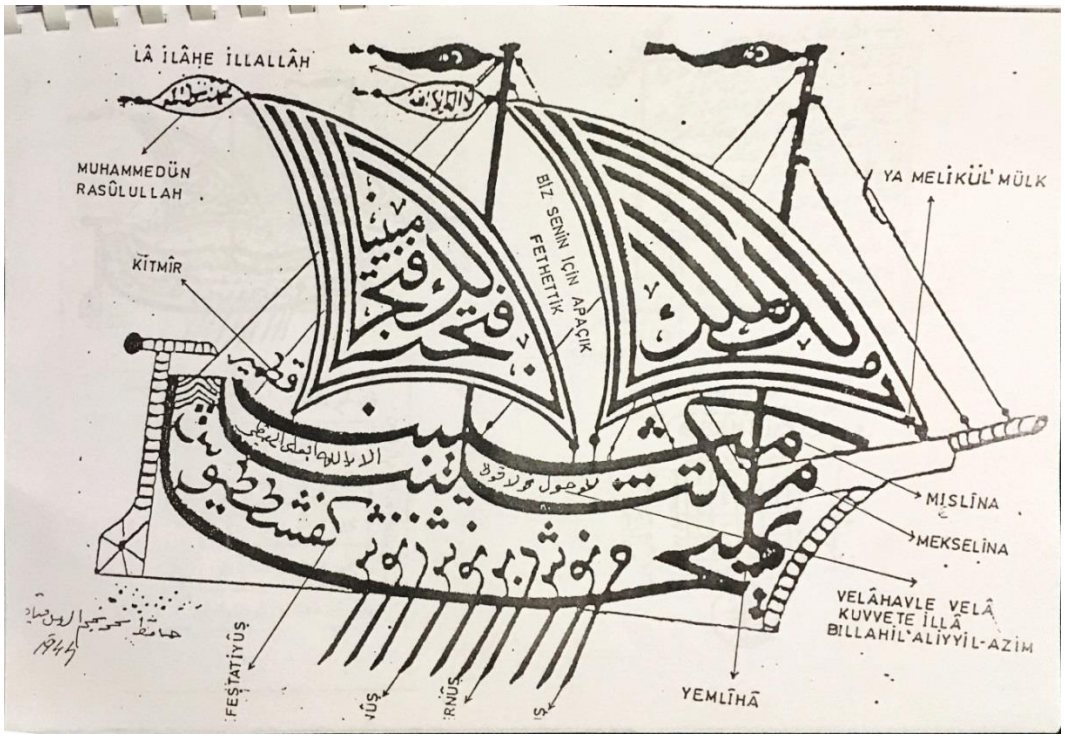

Bu sandık Münir Derman Ankara Hanecioğlu Oteli'nde kalırken kitaplarını muhafaza ettiği sandıklardan biridir. Emanetlerini bir süre evinde muhafaza eden Raziye Akdeniz'in evinde hatıra olarak bulunmaktadır.

Bu deve postu büyük dayısı Ahmed Ziyaüddin Gümüşhânevî Hazretleri'nin seccadesidir. Münir Derman'a emanet edilmiştir.

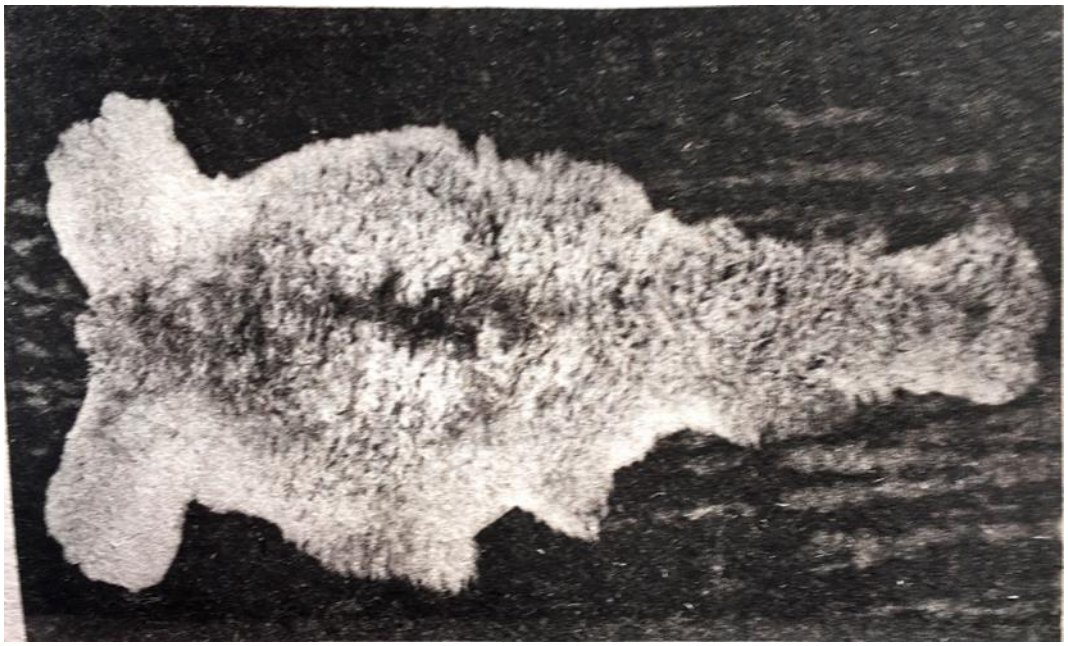

OPERATÖR - DOKTOR
MÜNİR DERMAN
Cerrahi Hastalıklar Mütehassısı
Dipl. No. 1591-5059
İht. No. 3839-4017
Eskişehir Devlet Hastanesi Operatörü
(Surgeon at the state Hospital)

Çıkıkların Yerleştirilme tekniği hakkında

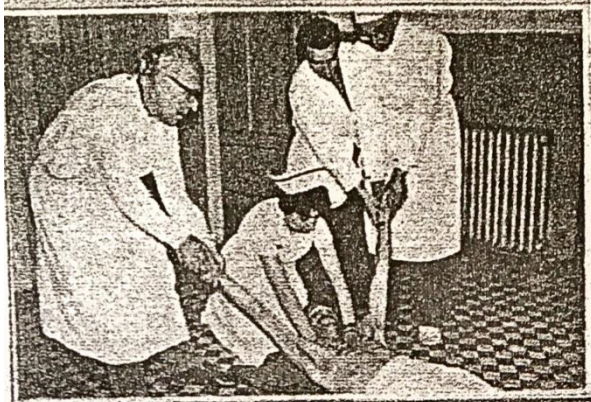

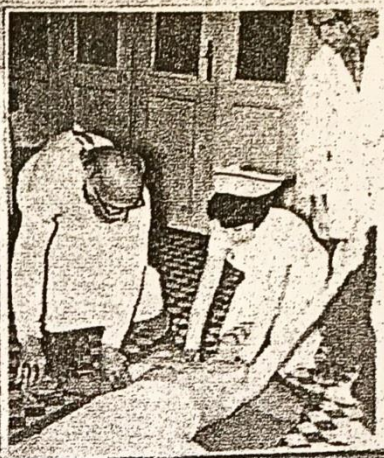

Omuz çıkığı

Yaralanmış kolunu sağlam eli ile destekleyip, kuvvetli sancıdan dolayı tamamen çarpık bir şekilde ilerleyerek gelen omuzu çıkmış hastaya, el sıkmak ister gibi eğer sağ omuz çıkmış ise sağ el veya mukabil olarak sol taraf çıkığında da diğer el verilir. Hastanın eli ve kolu hafifçe çekilerek dikkatle kaldırılır ve bu durumun hastayı ferahlattığı derhal farkedilir. Bundan sonra hastaya yere veya yayılmış olan bir şilte üzerine tamamen uzanması söylenir. Hasta uzanarak uzandığı esnada ameliyeyi yapan şahıs, hastanın el ve dirseğini bırakmadan sıkıca tutarak dışarı ve yukarı doğru hafifçe çeker. Bazan hayreti mucip olacak bir surette, daha hakiki yerine getirme manevrasına başlanmadan evvel henüz bu hazırlıklar esnasında iken, çıkmış olan humerus başı yerine girerek reposition tamamlanır. Diğer vak'alarda hasta sırt üstü yatırılır, operatör yaralının elini tutarak yukarı ve dışarı doğru çeker ve hasta ile tabii bir şekilde konuşarak, yarım uzatılmış kol ile bükme ve rotasyon hareketleri yapar. Bir kaç yardımcı mevcut olduğu takdirde ise, ikinci yardımcı aynı şekilde hastanın diğer kolunu elinden ve kolun aşağı kısmından tutarak bir yana doğru çeker. Üçüncü yardımcı ekseri vak'alarda sancıyı dindirmek için hastaya biraz Morphin veya Morphin-Scopolamin verir, aksi halde bu ameliyeyi kısa veya derin narkozda yapmak tavsiye olunur. Üçüncü yardımcı ağrıyan omuza dokunmadan hastanın göğsünü yere doğru bastırmak suretile, hastanın kendi ağırlığı ve ikinci yardımcı vasıtasıyla husule gelen karşı çekişi artırmış olur. Ameliyeyi yapan birinci şahsın, kolu mihveri istikametinde çekmesini tedricen fazlalaştırması ile, ekseriya 2–3 ilâ 10 dakikalık müteamadi bir çalışmadan sonra muvaffakiyet hasıl olur.

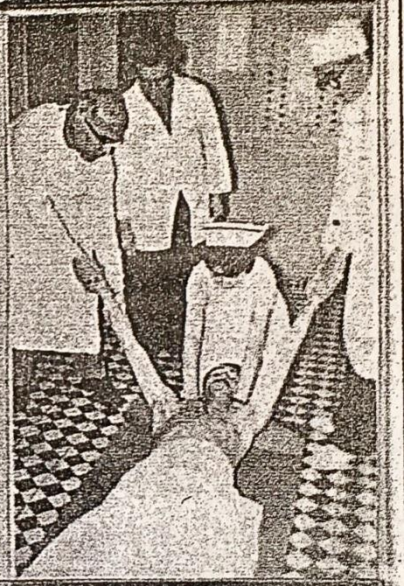

Dirsek çıkığı

Operatör omuz çıkmasında olduğu şekilde toka edecekmiş gibi elini vererek kolu mihveri istikametinde çekerken, hastanın oturmasını veya sırt üstü uzanmasını temin eder. Dirsek, bir yardımcı tarafından — 90° lik değil — bilakis 30–45° lik bir açıda bükük olarak, aynı zamanda ön kolun supination ve pronation arası olan durumunda tutulur. Karşı çekilme, ya arkadan veya mukabilen aşağıdan sıkı olarak tutulmak suretile veya kolun dirsekle omuz arasındaki kısmına takılan bir kemerin kanca veya sağlam bir kapı tokmağına tesbit edilmesile sağlanır. Çekişin tedricen artırılması, ekseriyetle adale gerginliğinde süratle hasıl olan göze çarpan bir gevşeme meydana getirir ve bunu — umumiyetle çok kolay bir tarzda — mafsalın yerine girmesi takip eder.

Kopan ayağı yerine diktiğine dair gazete haberi

Gazete haberinin devamı

Yaptığı başka bir ameliyatla ilgili gazete haberi.

Eskişehir'de kopuk bir ayak eklendi

ESKİŞEHİR, İSMAİL SADIK yazıyor

TIP İLMİNİN yurdumuzda eriştiği ileri seviye, geçtiğimiz ay içinde Eskişehir Devlet Hastahanesinde yapılan bir ameliyatla, tekrar bütün insanlığa ispat edildi: Türk doktorluğunun büyük temsilcilerinde Operatör Dr. Münir Derman, yine tamamen kopuk bir ayağı yerine başarıyla ekledi.

Evet.. «Yine» diyoruz, çünkü Doktor Derman geçen yıl da bu şekilde kopuk bir ayağı başarıyla yerine eklemiş ve genç bir köylü çocuğunu sakat kalmaktan kurtarmıştı.

Türk doktorluğunun bu büyük başarısı maalesef «Devlet Hastahanesinin demir kapılarından, sızdırılmamış ve Basın da olayı gereğiyle duyuramamıştı..

Bu son başarı da önceki gibi, basit bir ameliyatmış gibi geçiştirilmek istendi nedense..

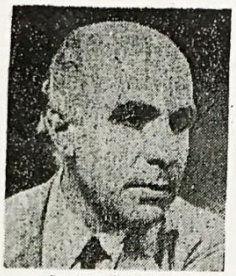

Doktor Münir Derman

AYAĞINI KESECEKLERDİ FAKAT DERMAN GELİNCE..

İHSAN ERŞEN ve o gün sevdiği bir kulübün maçını seyretmiş, Şeker Stadından çıkıyordu. Şehir otobüsünün geldiğini görünce, onu binip bir an önce eve gitmek istedi. Fakat, nasıl oldu bilinmez, arkasındaki kalabalık, kendisini tekerleklerin arasına atıverdi.

Gözlerini açtığı zaman İhsan cık Hastahanesindeydi ve ayağı tamamen kopmuştu. Diz kapağına kadar da çürüyen ayağı, kangren olmaktan, ancak kesmekle kurtulurdu. Tam hazırlık yapılırken..

İHSANIN ANNESİ NELER ANLATIYOR?

Bundan sonrasını, bakın İhsan'ın annesi Şükriye Hanım nasıl anlatıyor :

«Allah, nice nice doktordan razı olsun.. Yoksa biz ayağı kestirecektik. Baktılar ki ayak gitmiş tutulur tarafı yok. O sırada birden Münir bey çıkıp gelmesin mi? Nöbetçi de değilmiş.. Geçerken, kaza olduğunu duyunca içeri uğrayıverçiyim demiş..

— Sen hiç üzülme hanım dedi, çocuğunu iki ayağı ile yürürken göreceksin..

Ben inanmadım, doğrusu. Kemikleri paramparça olmuş ve ter sine dönmüş, ancak derisiyle daran bir ayağın eklenmesi görülmemiş bir şeydi. Fakat bir deneyi meden ne kaybedecektik? Bunun sonunda çocuğumuzun tekrar ayağına kavuşması vardı ortada..

Sonunda kardeş.. 3 saat sonra Doktor bey içeriden ter içinde çıkınca «Tamam hanımefendi, Dünya bizim olmuştu ama şu ne ümitsizliğe kapılıyordak arada sırada..

Derleyip Allahdan ümit kesilmez diye.. Öyle oldu.. Tek ayaklı kalacak diye ağlayıp döğündüğüm İhsanım, gördüğünüz gibi şimdi artık yürümeğe başladı.. Allah ne muradı varsa versin doktora..»

SINIFINI YİNE GEÇECEK..

DELİKLİTAŞ, Gülnihal Sokak 28 nolu evde ziyaret ettiğimizde 17 yaşlarındaki İhsan Ergeni, pencerenin önünde ders çalışırken görmüştük. Ona [illegible] çalışıyordum, kaza olunca ta bir okulda yatti. Ama ben burada yatsam da derslerimi yatırmıyorum. Çalışıp yine sınıfımı geçeceğim..»

Tombulca, hoş, gözleri zekâ fışkıran bir çocuk.. «Ben de inanmıyorum, diyor, nasıl ayağım eklendi? 1 ay sonra hastahaneden taburcu ettiler. 15. günün sonunda, dünden itibaren basmağa başladım. Şimdi görüyorsunuz yürüyorum. Tabii sopalarla. Ayağımdaki sıskinlik kaybolursa ki başladı, sopasız da yürüyebileceğimi doktor söylüyor..»

MÜNİR DERMAN KİMDİR?

Bu başarılı ameliyatın doktorunu da İstiklâl Mahallesindeki evinde ziyaret ediyoruz: «Söyliyecek hiç bir şeyim yok. Bir ameliyat yaptık, bütün başarısı Türk doktorluğuna ait,» demekle yetiniyor. «Aman doktor diyoruz. Bi-

(Sonu Sayfa 1 de)

Kopuk ayağı eklenen İhsan Erşen resimlerde dinlenirken ve muhabirimizle beraber görülüyor. (FOTO: Eray ÜNLER)

H.G

İLAN 2 3 4 5 inci sahifeler 35 lira 6. 7 inci sahifelerde 30 lira Karşı taziyetnâmeler, ölüm mevlid 90 (5 cm kadarı doğum ilânı ahkâm 90 lira.

ABONE 6 Aylık 25 TL.. 6 Aylık 40 TL.. Yıllık 75 TL. Yabancı memleketler için adi posta ile bu ücretlerin bir misli alınır. Uçak postası için tarife kullanılacak pulun değerine göre değişir.

Takvim Güneş 5.47 9.13 • Akşam 20.33 12.00 Öğle 13.20 4.46 • Yatsı 22.26 1.53 İkindi 17.17 8.44 • İmsak 3.37 7.04 Hicri 1384 Rebiül'evvel 14 — Rumi 1380 Temmuz 11

AKŞAM BASIN AHLÂKI ESASINA UYACAĞIN TAAHHÜT EDERİZ

AKŞAM : 24-TEMMUZ- 1964

LİSELİ GENCİN KOPAN AYAGIYERİNEDİKİLDİ

İhşan Erşen ismindeki genç maçtan sonra otobüse binerken kalabalık tarafından itilip tekerleklerin altında kalmıştı

İSMAİL SADIK

BİR otobüs kazasında ayağı tamamen kopan İhsan Ersen'e yapılan ameliyat başarıyla sonuçlanmıştır. Devlet Hastahanesi operatörlerinden Dr. Münir Derman, 4 saat süren bir ameliyat sonunda ayağı yeniden yerine eklemiştir.

«Ameliyat güç olmadı. Yalnız cihaz ve takım eksikliği beni terlettiö diyen operatörün bu başarısıyla sonuçlandırdığı ikinci ameliyattır.

55 yaşlarında olan Doktor Derman aynı zamanda bir din otoritesidir. 4 yabancı dil bilir. Akademide ve Kolejlerde yabancı dil dersleri verdikten sonra, hastahanede görevli değilse, camilere gider bu sefer de din konuşmaları yapar.

Kopan ayağına tekrar kavuştuğu için çok mutlu olduğunu ifade eden İhsan Erşen halen Özel Kolejin 1. sınıfındadır ve 17 yaşındadır. Bir maç sonrası şehir otobüsüne binerken, kapıya hücum eden kalabalığın itmesiyle tekerleklerin altında kalmıştı.

Ameliyattan sonra İhsan Erşen arkadaşımızla konuşuyor.

Doktorlar kopan ayağın yerine takılması için çalışırlarken. H.Ç

Bozüyük Gazetesine yazmış olduğu ilk yazı.

BAŞLARKEN

Başbuğların Tibet, Tiyenşan yaylalarında yuğ ayini ile ilâhlaştıran Türk cilasunları; zaman zaman coşan seller halinde bütün dünyaya yayılırken bu kollardan Umur ve Porsuk bay kızgın sellerinin ilk atlıları atlarından Bözüyük'te indiler

Günlerce, rüzgârla yarış edercesine şahlanmış uçan bu Türk atlıları bir akşam üstü güneş kızıla boyalı batarken mor renk alan Ormanlıklar içinde sivrilen Boz bir tepe gördüler... Dizginler hafif sağa çevrildi bir hamlede bu Boz renkli tepeye vardılar...

Güneş tamamiyle batmıştı. Gür bir ses yükseldi; (BOZ - gun yükleri)

Yükler bozuldu.. Bu, Boz höyük'ün dibinde yıldızlı ve ılık bir yaz gecesinde Türk cilasunları sabahı yaptılar.

İşte; atlarının coşkun şahlanmaları karşısında Türk ana yurdundanberi bir türlü batmayan güneş ilk olarak bu bozhöyükün eteklerinde bu efsanevi insanlar atlarından indikleri zaman batıyordu.

İşte, güneşin batması ılık bir yaz gecesi ve sabahın kuş cıvıltılarıla doğan güneş.. Bu üç ilâhi tabiat cilvesi tecelli ederken : Hiti ve Bizans ehli saliplerinin Arap bahadırlarının ruhları bu ilk atlıları beldenin ismini kutladılar.

Boz höyük BOZÜYÜK oldu. İlk kurulan bu Türk akın karakolu asırlardanberi Türk diyarına coğrafi mevkii bakımından daima bir yurt karakolu halinde kalacak ve ebediyete doğru ATA larından bu yadigârı daima muhafaza edecektir.

Dr. M. Derman

VECİZELER

Anasını Babasını dinlemiyen evlât
Kocasını saymayan Avrat
Üzengi ile yürüyen At
Bunları hiç durma sat

Lib Menekşeyi muhtelif yerlerinden yaralamak suretile öldürmüştür.

Katil firar etmişse de kahraman Jandarmalarımız tarafından yakalanarak Cumhuriyet Savcılığına teslim edilmiştir.

Halkevimizde Kurslar

Ortaokula devameden öğrencilerimizden matematik ve lisan derslerinde geri kalmış evinde çalışma imkânı bulamayan yavrularımıza 3 - Mart 1947 pazartesi günü başlamak ve iki buçuk ay devam etmek üzere bir yetiştirme ve çalıştırma kursu açılacağı öğrenilmiştir.

Yeriade verilmiş bu karara bütün Bozüyüklüler pek fazla sevinmişler ve alâkalı kayıtlar ilerlemiş bulunmaktadır.

Kursa başarılar dileriz.

Yeni Belediye Başkanımızın Faaliyeti

Belediye binasının karşısında Belediyeye ait arsa yıllardanberi mezbelelik bir halde iken şimdi etrafı taş duvar ve parmaklıkla çevrilmekle güzel bir şekle konmaktadır.

Hikmet Şenkut tarafından bir senelik çalışma ve mali durum açıklanmış ve tasvip edilmiştir.

Kaymakam Feyzi Cönger kendisine tevcih edilen ve Klübü alâkadar eden bir çok sorulara tatminkâr cevaplar vermiştir.

Bundan sonra seçime geçilmiş neticede Dr. Mustafa Demiş, Osman Köprülü, Hikmet Şenkut, Ali Demirel, Mehmet Artan Halit Avar ve Hasan Oymak idare heyetine seçilmişlerdir.

Yeni idare heyetine başarılar dileriz.

AHRET HABERCİSİ

Başlığımıza bakıpta bizim ikinci bir Hitler olacağımızı sakın aklınıza getirmeyiniz.

Geçen gün aklı başında zannettiğim bir vatandaş şunları anlattı.

Hükûmet 7 Eylûl kararından vazgeçerek havayici zaruriye adı verdiğimiz nesneleri ucuzlatacakmış. Zeytinyağı 35, Tereyağı 50, Şeker 30 Ekmek 8 kuruştan satılacakmış...

Bende bu sözler karşısında aklımı kaybetmeden vatandaşın yakasına sarıldım;

Vatandaş sen iyi bir ahret habercisisin bu sütun sana lâyıktır dedim ve ayrıldım..

Ahreki

1962 yılında yapmış olduğu mucizevi ameliyat dolayısıyla kendisine gelen tebrik mektuplarından bir tanesi de Trabzon milletvekili Ali Şakir Ağanoğlu tarafından gönderilmiştir.

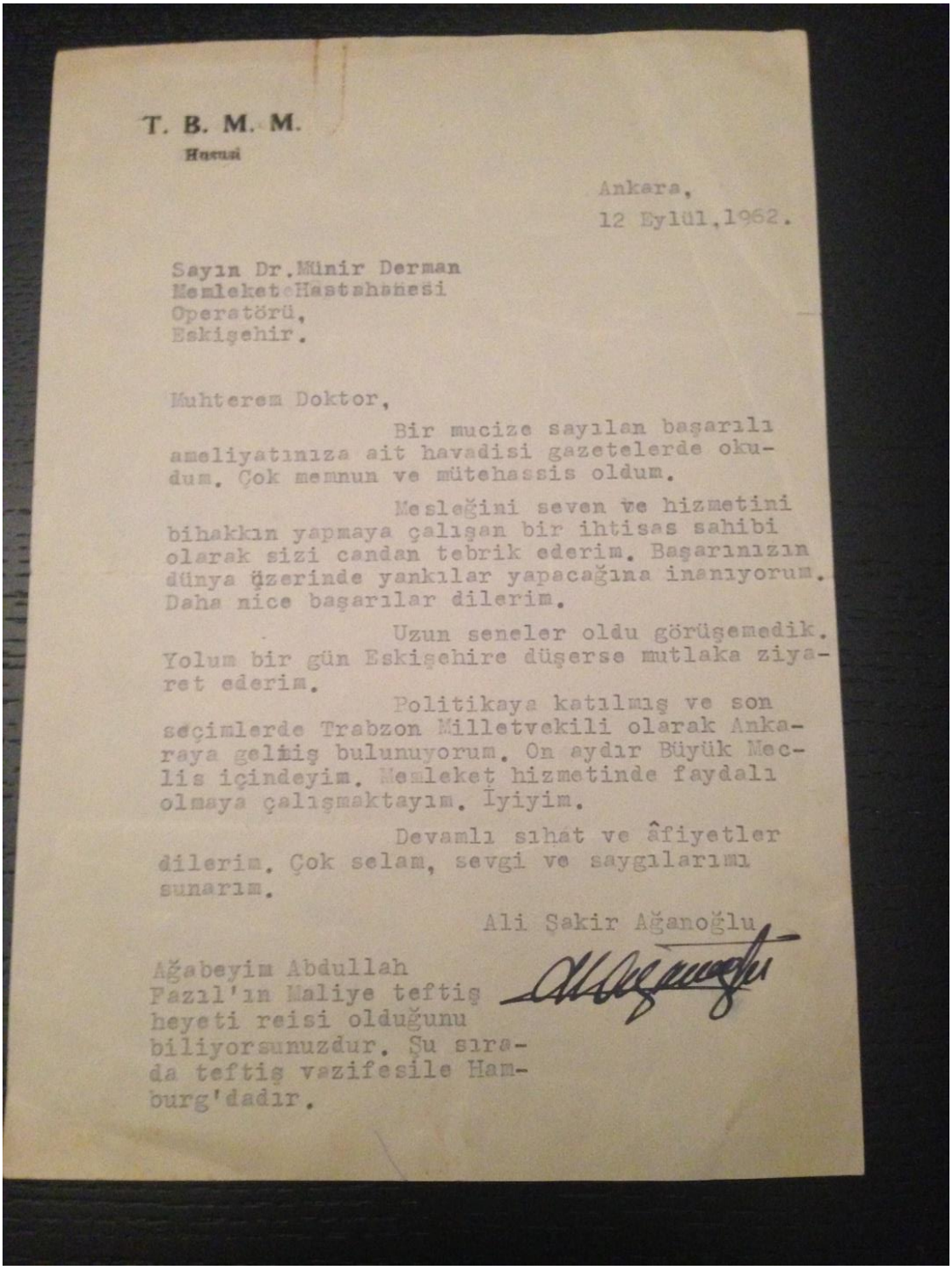

T. B. M. M.
Hususi

Ankara,
12 Eylül,1962.

Sayın Dr.Münir Derman
Memleket Hastahanesi
Operatörü,
Eskişehir.

Muhterem Doktor,

Bir mucize sayılan başarılı ameliyatınıza ait havadisi gazetelerde okudum. Çok memnun ve mütehassis oldum.

Mesleğini seven ve hizmetini bihakkın yapmaya çalışan bir ihtisas sahibi olarak sizi candan tebrik ederim. Başarınızın dünya üzerinde yankılar yapacağına inanıyorum. Daha nice başarılar dilerim.

Uzun seneler oldu görüşemedik. Yolum bir gün Eskişehire düşerse mutlaka ziyaret ederim.

Politikaya katılmış ve son seçimlerde Trabzon Milletvekili olarak Ankaraya gelmiş bulunuyorum. On aydır Büyük Meclis içindeyim. Memleket hizmetinde faydalı olmaya çalışmaktayım. İyiyim.

Devamlı sıhat ve âfiyetler dilerim. Çok selam, sevgi ve saygılarımı sunarım.

Ali Şakir Ağanoğlu

Ağabeyim Abdullah Fazıl'ın Maliye teftiş heyeti reisi olduğunu biliyorsunuzdur. Şu sırada teftiş vazifesile Hamburg'dadır.

Aşağıdaki mektup dönemin Çanakkale Senatörü aynı zamanda Münir Derman'ın Trabzon'dan hocası olan Halid Sarıkaya'nın 1962 yılında Münir Derman'ın ilk yaptığı başarılı ameliyat sebebiyle yazdığı tebrik mektubu.

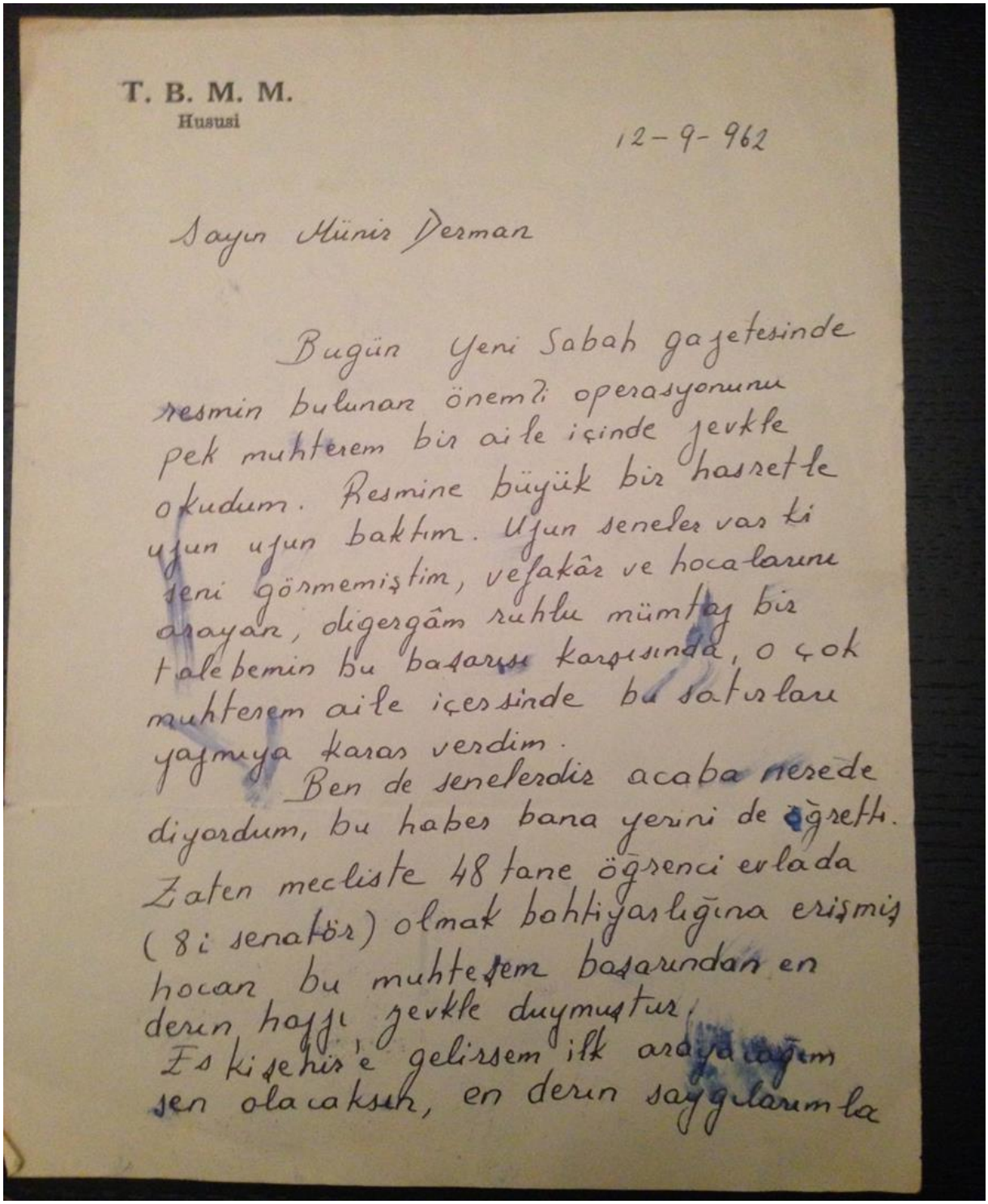

T. B. M. M.
Hususi

12-9-962

Sayın Münir Derman

Bugün Yeni Sabah gazetesinde resmin bulunan önemli operasyonunu pek muhterem bir aile içinde zevkle okudum. Resmine büyük bir hasretle uzun uzun baktım. Uzun seneler vasi seni görmemiştim, vefakâr ve hocalarını arayan, diğergâm ruhlu mümtaz bir talebemin bu başarısı karşısında, o çok muhterem aile içerisinde bu satırları yazmaya karar verdim.

Ben de senelerdir acaba nerede diyordum, bu haber bana yerini de öğretti. Zaten mecliste 48 tane öğrenci evlada (8i senatör) olmak bahtiyarlığına erişmiş hocan bu muhteşem başarından en derin haşi zevkle duymuştur.

Eskişehir'e gelirsem ilk ziyaretçim sen olacaksın, en derin saygılarımla

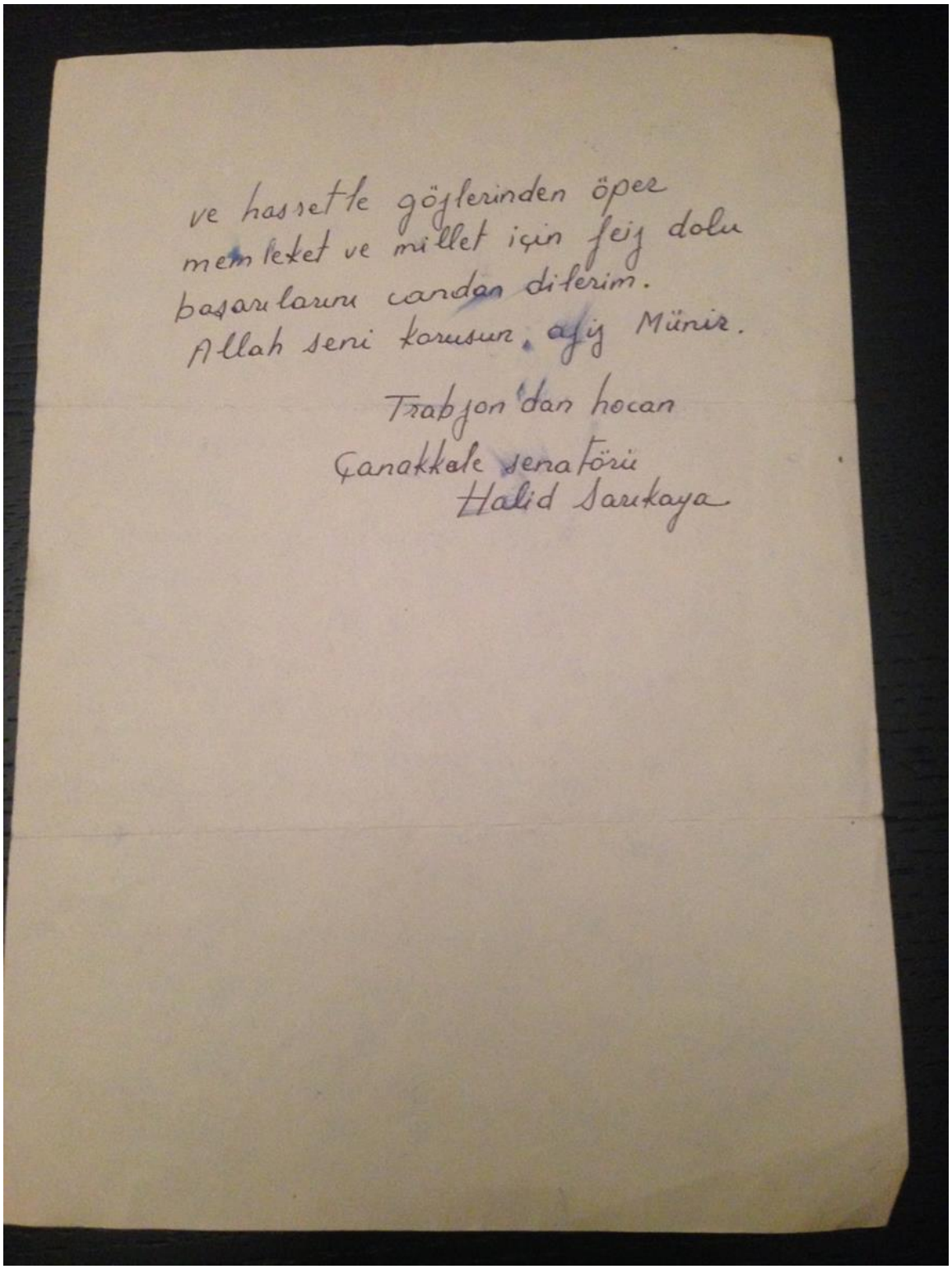

ve hasretle gözlerinden öper
memleket ve millet için feiz dolu
başarılarını candan dilerim.
Allah seni korusun, aziz Münir.

Trabzon'dan hocan
Çanakkale senatörü
Halid Sarıkaya

Münir Derman'ın Amerika Silahlı Kuvvetleri'nde deniz aşırı ülkelerdeki askeri hastanelerin herhangi birinde operatör veya acil kısmında çalışmak için yazdığı ve kendisini kısaca anlatan özgeçmişi.

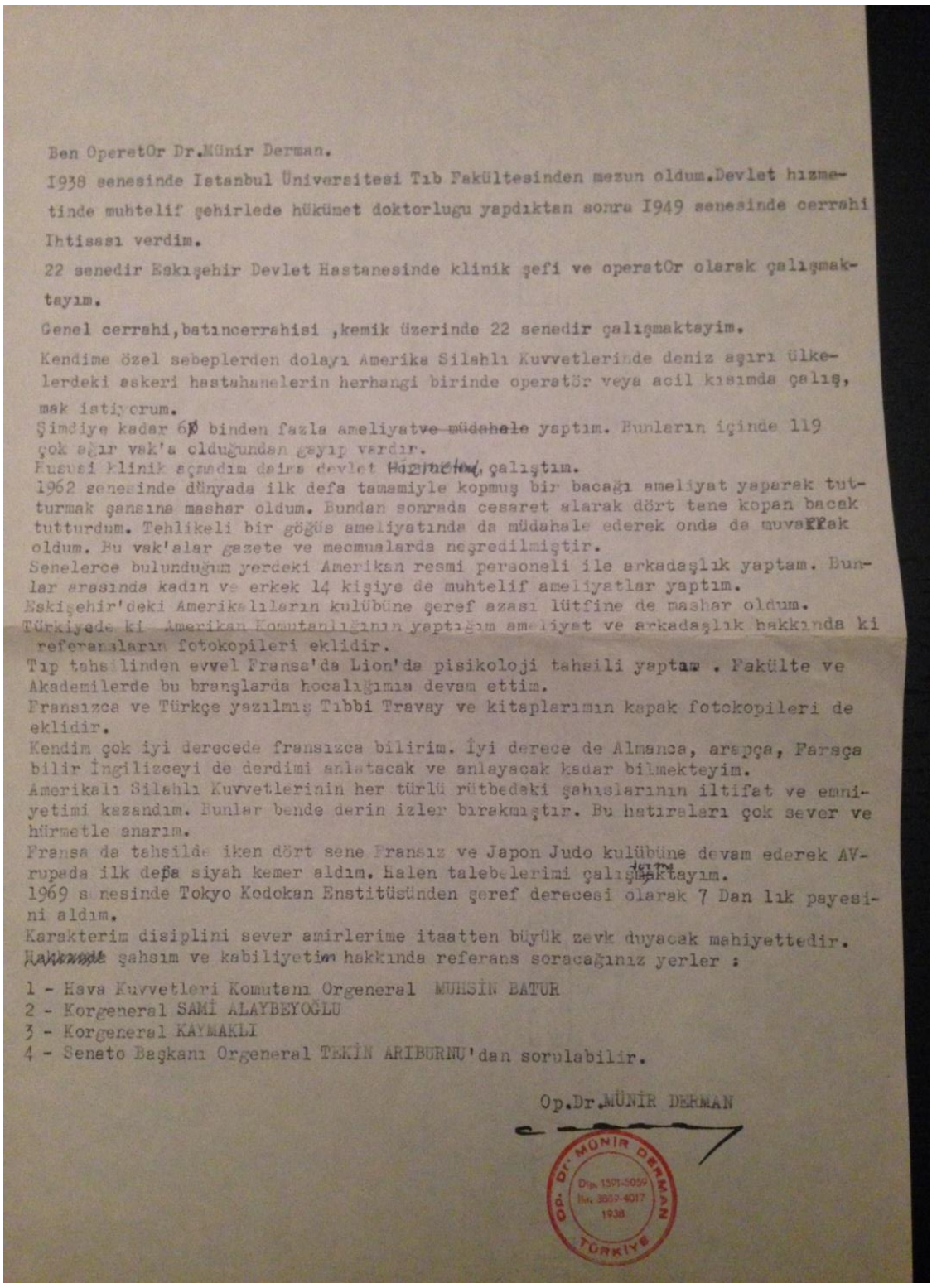

Ben OperetOr Dr.Münir Derman.
I938 senesinde Istanbul Üniversitesi Tıb Fakültesinden mezun oldum.Devlet hizmetinde muhtelif şehirlede hükümet doktorlugu yapdıktan sonra I949 senesinde cerrahi Ihtisası verdim.
22 senedir Eskişehir Devlet Hastanesinde klinik şefi ve operatOr olarak çalışmaktayım.
Genel cerrahi,batıncerrahisi ,kemik üzerinde 22 senedir çalışmaktayim.
Kendime özel sebeplerden dolayı Amerika Silahlı Kuvvetlerinde deniz aşırı ülkelerdeki askeri hastahanelerin herhangi birinde operatör veya acil kısımda çalış, mak istiyorum.
Şimdiye kadar 6[illegible] binden fazla ameliyat~~ve müdahale~~ yaptım. Bunların içinde 119 çok ağır vak'a olduğundan geyip vardır.
Hususi klinik açmadım daire devlet Hastanesinde çalıştım.
1962 senesinde dünyada ilk defa tamamiyle kopmuş bir bacağı ameliyat yaparak tutturmak şansına mashar oldum. Bundan sonrada cesaret alarak dört tane kopan bacak tutturdum. Tehlikeli bir göğüs ameliyatında da müdahale ederek onda da muvaffak oldum. Bu vak'alar gazete ve mecmualarda neşredilmiştir.
Senelerce bulunduğum yerdeki Amerikan resmi personeli ile arkadaşlık yaptam. Bunlar arasında kadın ve erkek 14 kişiye de muhtelif ameliyatlar yaptım.
Eskişehir'deki Amerikalıların kulübüne şeref azası lütfine de mashar oldum.
Türkiyede ki Amerikan Komutanlığının yaptığım ameliyat ve arkadaşlık hakkında ki referansların fotokopileri eklidir.
Tıp tahsilinden evvel Fransa'da Lion'da pisikoloji tahsili yaptam . Fakülte ve Akademilerde bu branşlarda hocalığımıa devam ettim.
Fransızca ve Türkçe yazılmış Tıbbi Travay ve kitaplarımın kapak fotokopileri de eklidir.
Kendim çok iyi derecede fransızca bilirim. İyi derece de Almanca, arapça, Farsça bilir İngilizceyi de derdimi anlatacak ve anlayacak kadar bilmekteyim.
Amerikalı Silahlı Kuvvetlerinin her türlü rütbedeki şahıslarının iltifat ve emniyetimi kazandım. Bunlar bende derin izler bırakmıştır. Bu hatıraları çok sever ve hürmetle anarım.
Fransa da tahsilde iken dört sene Fransız ve Japon Judo kulübüne devam ederek AVrupada ilk defa siyah kemer aldım. halen talebelerimi çalıştırmaktayım.
1969 senesinde Tokyo Kodokan Enstitüsünden şeref derecesi olarak 7 Dan lık payesini aldım.
Karakterim disiplini sever amirlerime itaatten büyük zevk duyacak mahiyettedir.
Hakkımda şahsım ve kabiliyetim hakkında referans soracağınız yerler :

1 - Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral MUHSİN BATUR
2 - Korgeneral SAMİ ALAYBEYOĞLU
3 - Korgeneral KAYMAKLI
4 - Seneto Başkanı Orgeneral TEKİN ARIBURNU'dan sorulabilir.

Op.Dr.MÜNİR DERMAN

Op. Dr. MÜNİR DERMAN
Dip. 1501-5059
İhtis. 3059-4017
1938
TÜRKİYE

Bu mektup ABD Eskişehir Komutanlığı'ndan Ernest A. Joyce'un Münir Derman'a 1963 yılında yazdığı mektup.

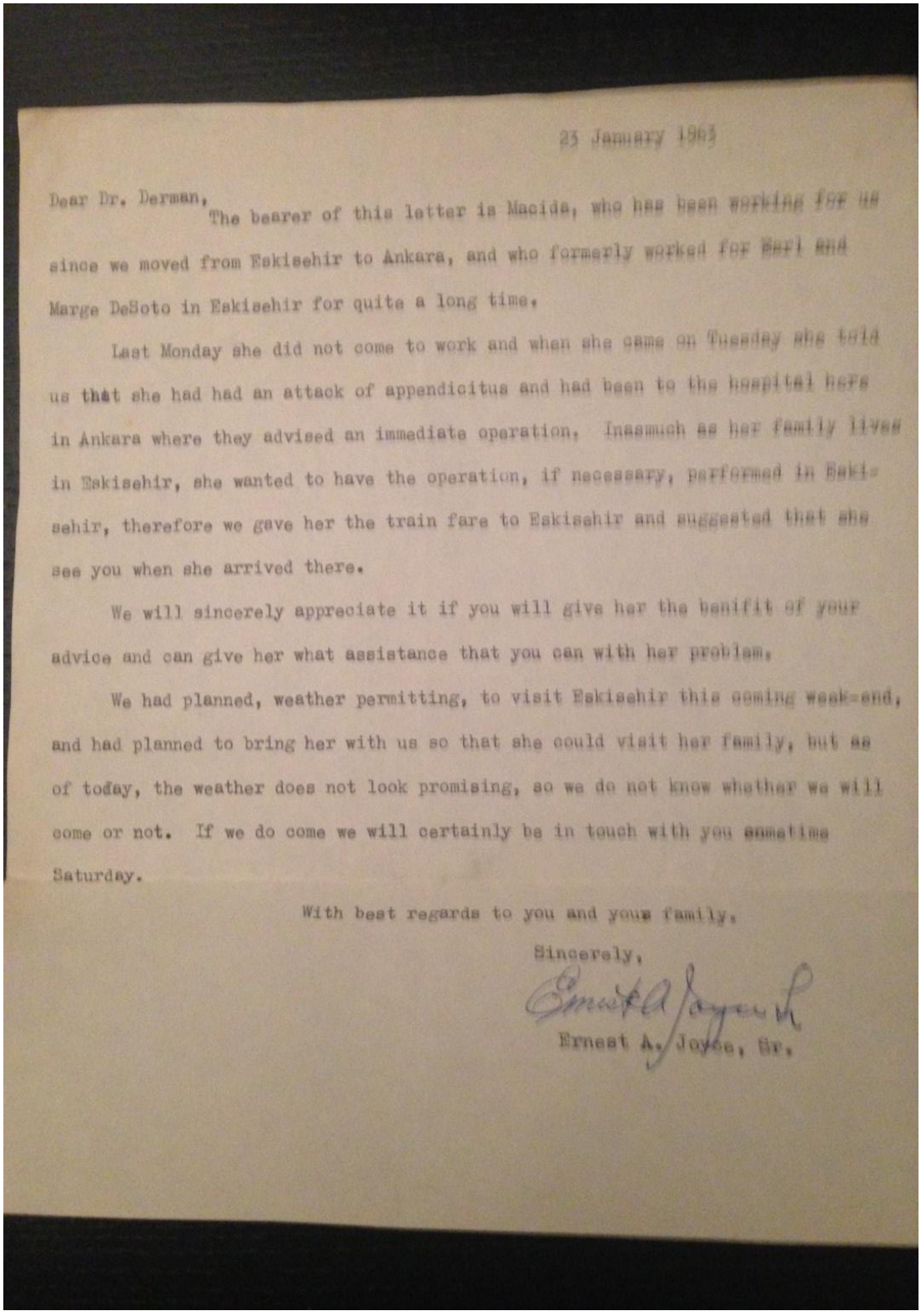

23 January 1963

Dear Dr. Derman,

The bearer of this letter is Macida, who has been working for us since we moved from Eskisehir to Ankara, and who formerly worked for Earl and Marge DeSoto in Eskisehir for quite a long time.

Last Monday she did not come to work and when she came on Tuesday she told us that she had had an attack of appendicitus and had been to the hospital here in Ankara where they advised an immediate operation. Inasmuch as her family lives in Eskisehir, she wanted to have the operation, if necessary, performed in Eskisehir, therefore we gave her the train fare to Eskisehir and suggested that she see you when she arrived there.

We will sincerely appreciate it if you will give her the benifit of your advice and can give her what assistance that you can with her problem.

We had planned, weather permitting, to visit Eskisehir this coming week-end, and had planned to bring her with us so that she could visit her family, but as of today, the weather does not look promising, so we do not know whether we will come or not. If we do come we will certainly be in touch with you sometime Saturday.

With best regards to you and your family.

Sincerely,

Ernest A. Joyce, Sr.

Talebelerine yazmış olduğu bazı mektuplardan örnekler.

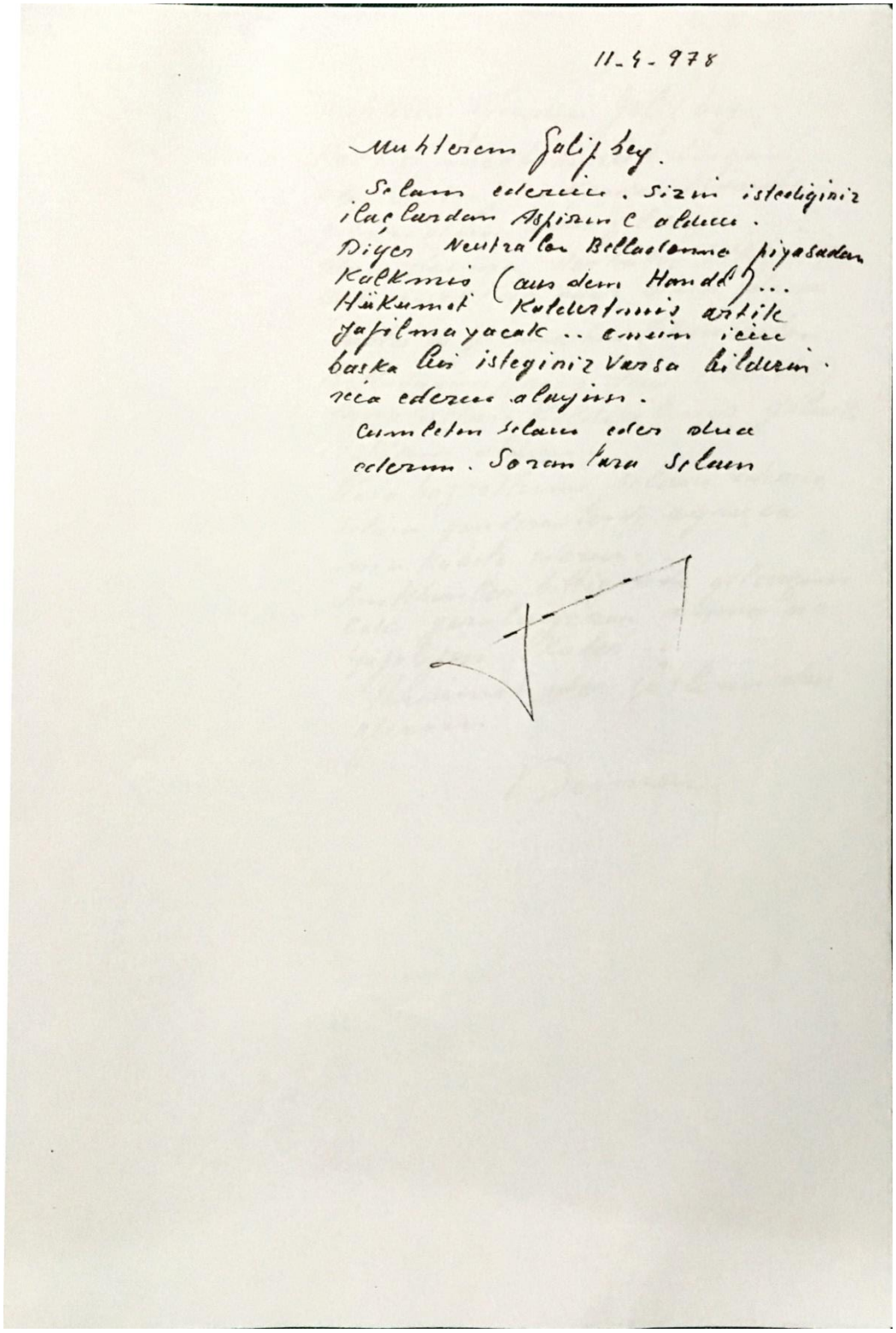

11-4-978

Muhterem Salih bey.

Selam edecem. Sizin istediğiniz ilaçlardan Asfirin C alacam. Diğer Neutralar Bellaclamma piyasadan kalkmış (aus dem Handel)... Hükumet Kalelerdenmiş artik yapilmayacak.. emsin içine başka bir isteginiz varsa bildirin. rica edecem alayim.

Cumartesi selam eder olmaz edecem. Sonra bana selam

1. 5. 978

Muhterem efendim Jalil bey.
Kart ve mektubunuz bugün
aldım. Ona gore kardeş Münire
gitmişken dün gördüm.
Beni daima derhatır ettiğinize
çok teşekkür eder onun edemem
ümit de yazmışsınız (Neutralen
Belladonna) (aus dem Handel)
imalatları Kalbsinirlerini. Yalnız.
Aspirin oldum.
Baba hazretlerini selam edemem
Silvan gazetelerde ayrıca
mektubu edemem.
Imtihanlar bittiğinde gitmeğini
çok yanlışsınız. Annem ne
yapacak. Kadın ...
Kimsesiz eder gözlerini olan
ağlarım

Dürrüm

22. 1. 79 Ibstein

Muhterem Cahit

[illegible] aldığım kartı, ekim [illegible] Muharrem beyde [illegible] yazmışlar bir balde aldım.

Gönderdiğin yeleği çok teşekkür ederim. Sizler üşüdük. Bazılarda kış çok -25° yollar kapalı alışmışlarda gözükmüş kış. Ocaklarda kış aldığımız radyoda duyduk ordaki kar bizimkiler gibi değil. Bir saat kadar Muharrem beyin tekrarını ağladığımız zaman zuhur etti yazdım. Bizde durada vaziyet basladı yazıcı ama no yapayım mecburum. Kızıncı [illegible] çok [illegible] aynıca teşekkür ederim. Cemleyâ silâhı olan eden sizinle dua lazım. Bekler hiçmeleler gönderebilen gördüğünde ederim

Münir Derman'ın talebesi Abdurrahman Mansur Işıdan'ın icazeti. İcazet oğlu Cemil Işıdan'ın evinde muhafaza edilmektedir. Birkaç metre boyunda olduğu için icazetin tamamını yayınlayamıyoruz.

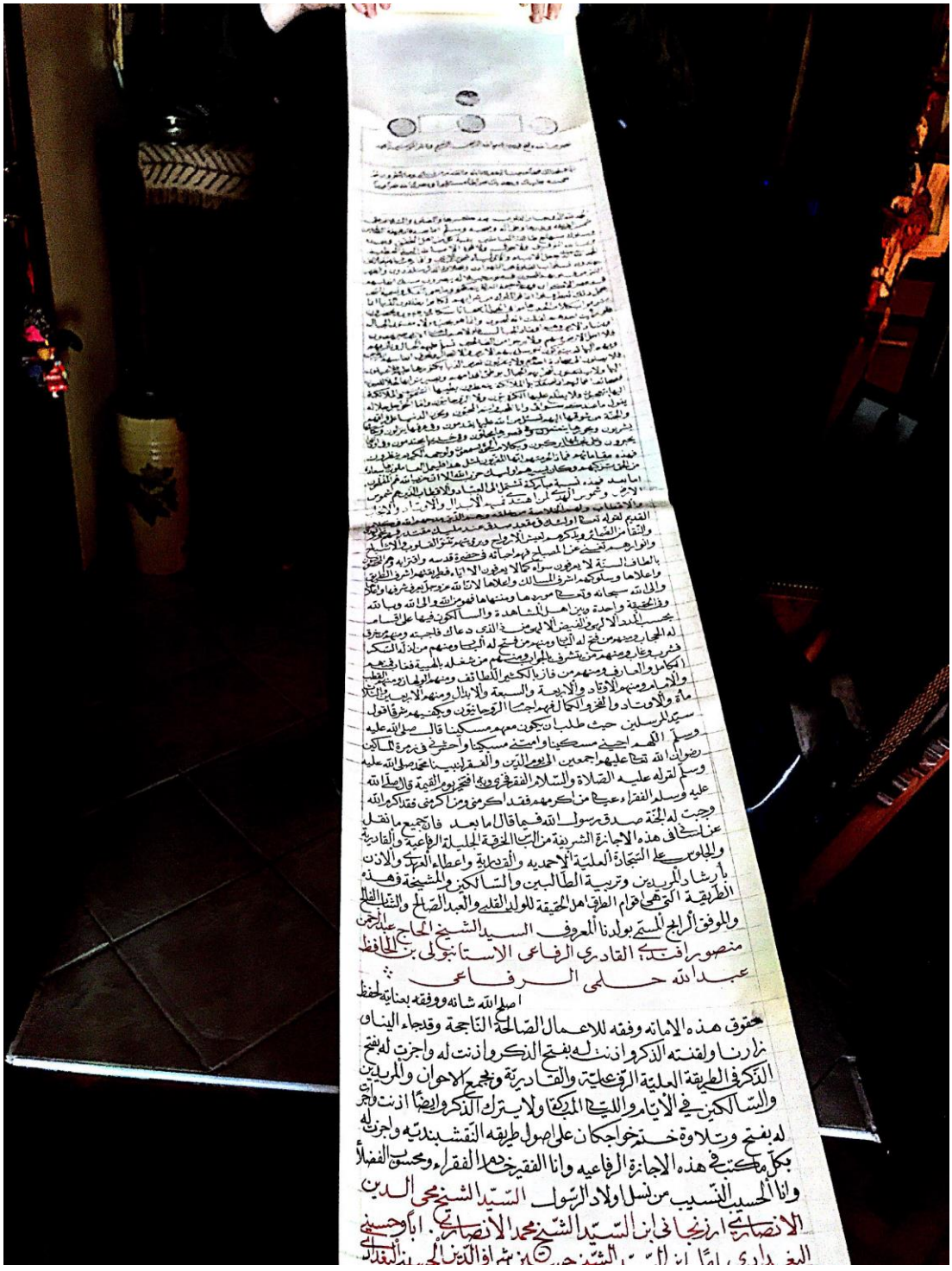

19 Mart 1969 tarihinde verilmiş olan bu icazetin en alt kısmında şöyle yazılıdır: “Ene el fakîr hadım ul fukara hadım ul secâdet el Kâdiriyye ve el Rufâiyye essâkin İslambol fî Kasımpaşa fî neraviye Aynî Ali Baba es-seyyid eş-şeyh Muhyiddin el-Ensarî Erzincânî. 20 Zilhicce 1388.”

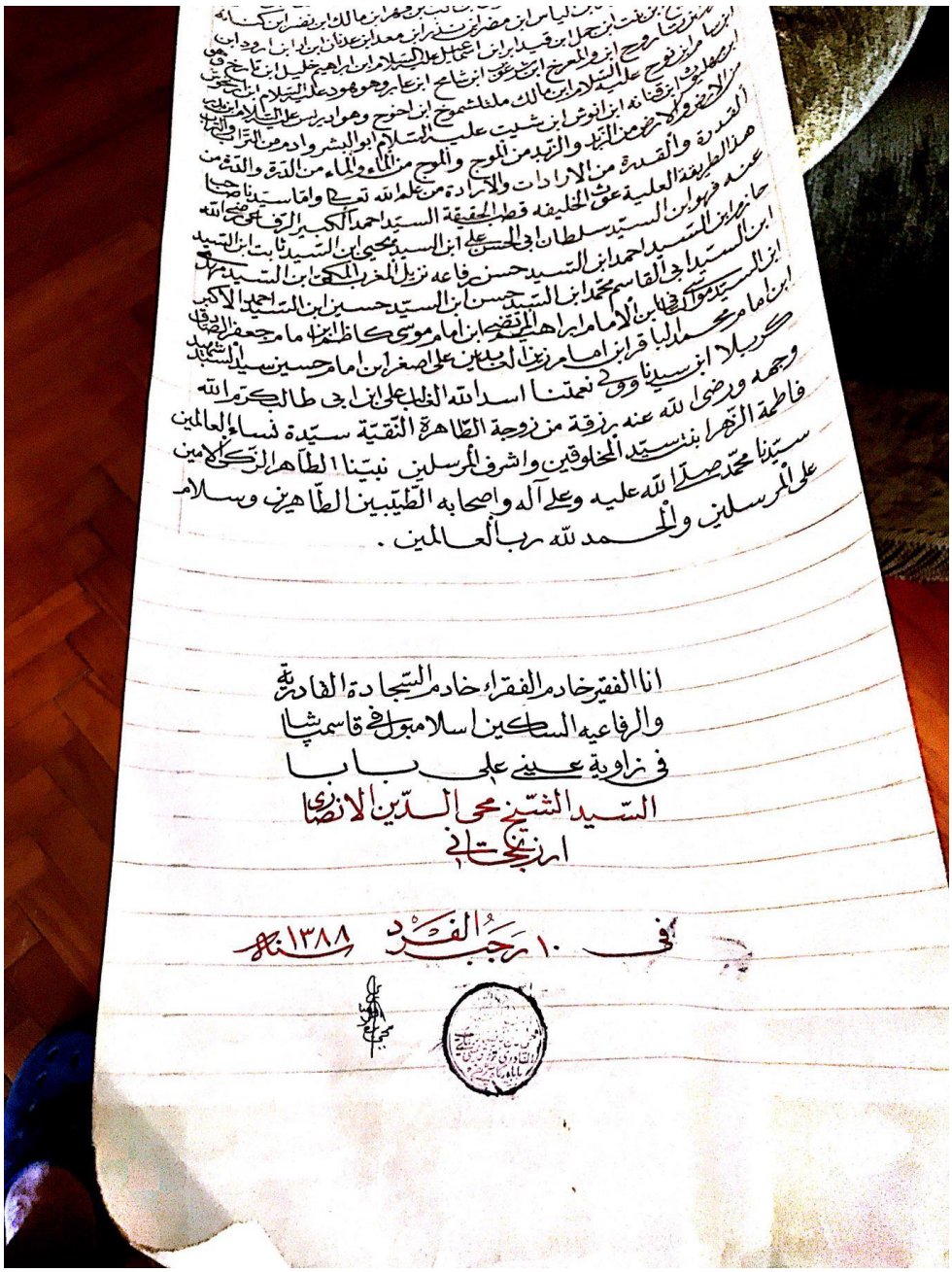

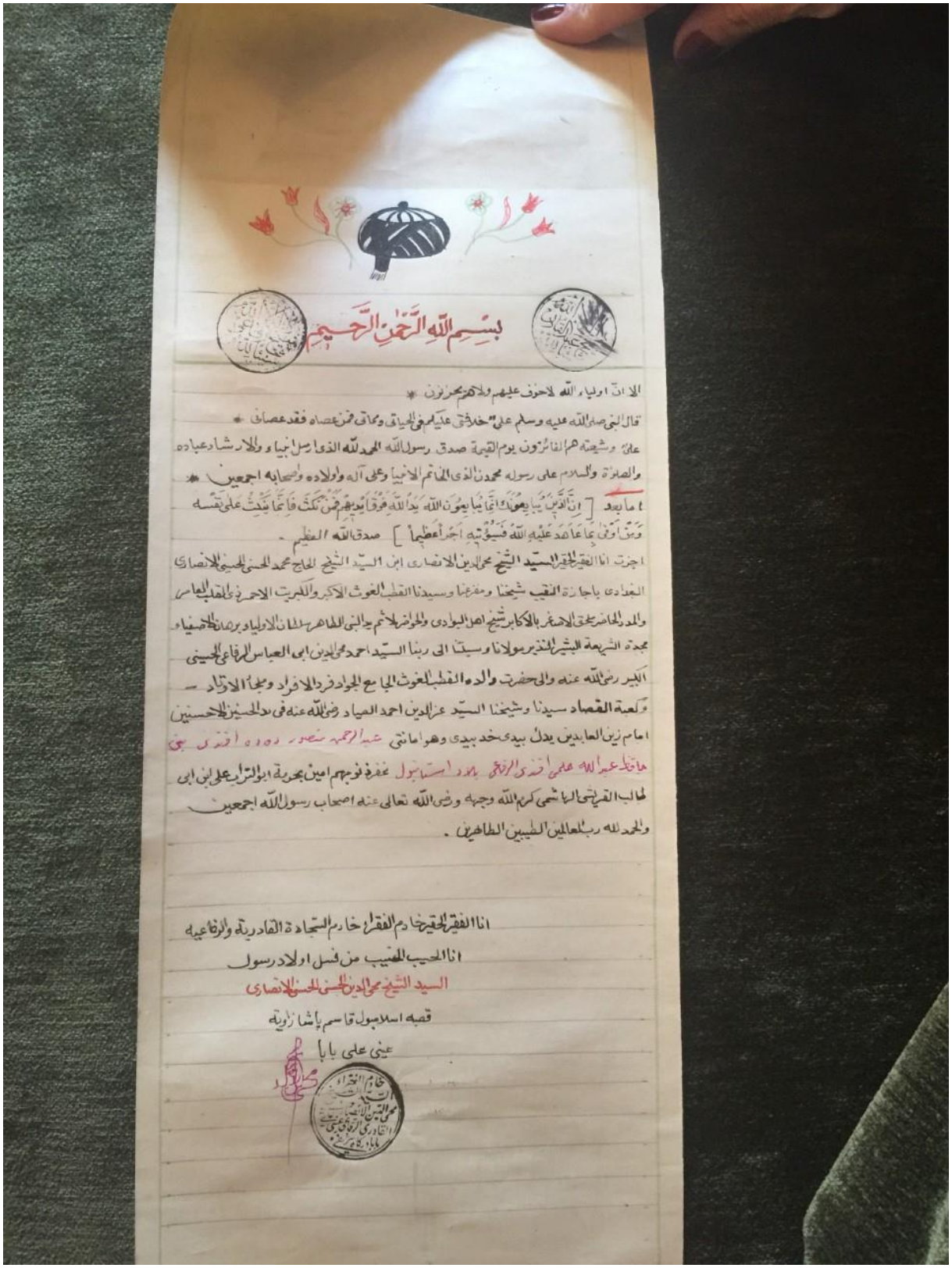

بسم الله الرحمن الرحيم

الا ان اولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون *

قال النبي صلى الله عليه وسلم على "خذ شيخي عليكم في الحياة وبعدي فمن عصاه فقد عصاني *

علي وشيعته هم الفائزون يوم القيمة صدق رسول الله الحمد لله الذي رسل انبيا و ولاد رشاد عباده

والصلوة والسلام على رسوله محمد ن الذي ختم الانبيا وعلى آله واولاده واصحابه اجمعين *

اما بعد [إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ

وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا] صدق الله العظيم .

اجزت انا الفقير الحقير السيد الشيخ محي الدين الانصاري ابن السيد الشيخ الحاج محمد الحسني الحسيني الانصاري

البغدادي باجازة المنقب شيخنا ومفزعنا وسيدنا القطب الغوث الاكبر والكبريت الاحمر في المقام العالي

والمدد الحاضر بحق الاصغر بالاكابر شيخ اهل البوادي والحواضر بلا تاثم سليل النبي الطاهر سلمان الاولياء وبرهان الاصفياء

مجدد الشريعة البشير النذير مولانا وسيدنا الى ربنا السيد احمد محي الدين ابي العباس الرفاعي الحسيني

الكبير رضي الله عنه والى حضرت والده القطب الغوث الجامع الجواد فرد الافراد ومجمع الاوتاد

وكعبة القصاد سيدنا وشيخنا السيد عز الدين احمد العياد رضي الله عنه في ولد الحسين بن الحسين

امام زين العابدين يدل بيدي خد بيدي وهو امانتي شيخ الرحمة منصور دده افندي سني

حافظ عبد الله علي افندي الرفاعي بلده استانبول غفر لهم امين بحرمة ابو التراب علي بن ابي

طالب القرشي الهاشمي كرم الله وجهه ورضي الله تعالى عنه اصحاب رسول الله اجمعين

والحمد لله رب العالمين الطيبين الطاهرين .

انا الفقير الحقير خادم الفقرا خادم السجادة القادرية والرفاعيه

انا المحب المنيب من نسل اولاد رسول

السيد الشيخ محي الدين الحسني الحسيني الانصاري

قصبه اسلامبول قاسم پاشا زاويه

عيني علي بابا

Mansur Işıdan'ın Babası Harputlu Abdullah Hilmi Efendi'nin İcazeti

Mansur Işıdan'ın babası Harputlu Abdullah Hilmi Efendi'ye ait II. Abdülhamid tarafından Hicri 1325 (1907) tarihinde verilen berat.

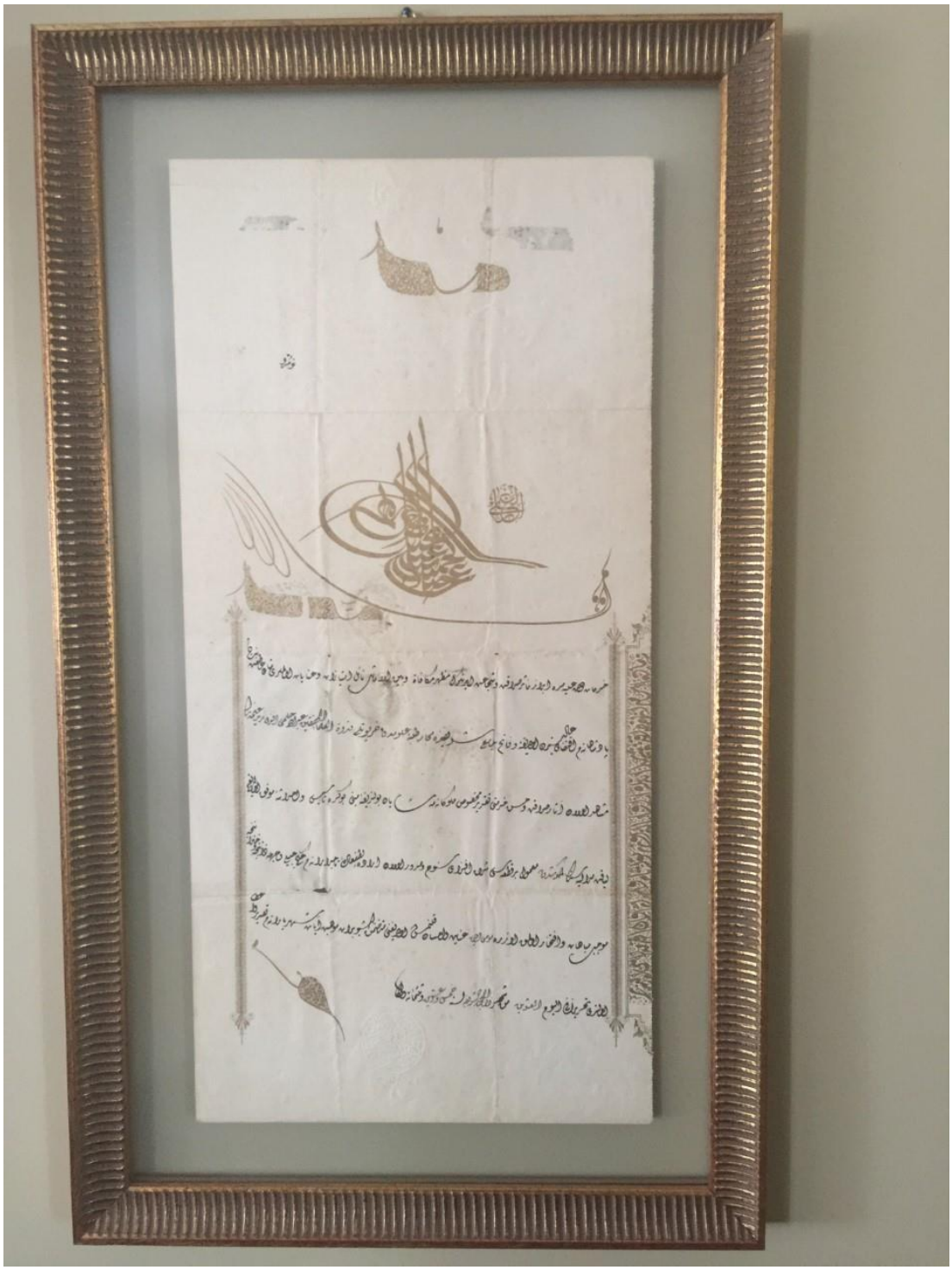

Mansur Işıdan’a ait bazı resimler. En üstte soldan ikinci ve en altta sağdaki resimde duvarda Münir Derman’ın fotoğrafının duvarında asılı olduğu görülmektedir.

Münir Derman’ın Necip Fazıl Kısakürek’e 21.09.1975 tarihinde yazdığı mektup ve orijinal nüshası

"Necib Bey,

Çok uzaklardan, mezarlıklardan, ihtiyarların oturduğu sapa yerlerden bir kırçiçeği safiyetiyle size sesleniyorum.

Sizi bundan 41 sene evvel Galatasarayın karşısında Senyuan denilen garip bir pastahane vardı, orada görmüştüm.

Başınızda bir bere vardı.

Garip ve yabancı olarak yalnız dışını gösteren bir genç olarak orada tesadüfen oturuyordum.

Bilmem neden size o zaman için acımıştım... Ve dua etmiştim, duam kabül oldu...

Abdülhakim Efendi'yi Eyüp'te ziyarette bu duayı kendisine söylemiştim, "oldu oğlum, bir gün inşaallah olur." demişlerdi.

Geçenlerde bir işçide Esselam isimli kitabınızı gördüm. Vasiyet kısmını okudum. Gözlerim doldu.

Benim 70 tane 70.000 benim vardır. Size ananızın sütü gibi 7 tanesini bağışladım, şimdiden sizin olsun...

Size akıl vermek hayalimden geçmez bile...

Yalnız şunu söylemekten kendimi dizginleyemedim. Dışınız ile görünen içinizi kimseye göstermeyin.

Namsız nişansız yaşadım, yaşıyorum."

.....

"*Bu küçük mektubu Abdülhakim Efendi'yi geçenlerde rüyada gördüm. Size bu sebeple yazmak arzusu duydum... Bizden hakkın selamı üzerinize olsun. Münir Derman."*[1461]

[1461] http://www.nfk.com.tr/mektup-telgraf-not/mektup-4
Erişim: 06.11.2017

ÖZET

20. yüzyıl mutasavvıflarından Münir Derman, 1909 yılında Trabzon'da doğdu. Trabzon Liseesi'ni bitirdikten sonra Cumhuriyet'in ilk yıllarında başarılı öğrencilerin Avrupa'ya eğitim amacıyla gönderilmesi için düzenlenen Avrupa Konkuru adı verilen sınavlara girerek Fransa'nın Lyon şehrine Psikoloji tahsil etmek üzere gönderildi. 7 yıllık devlet bursunun ilk üç yılında Lyon Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nü bitirdi, ardından aynı üniversitede Felsefe Bölümü'nü tamamladı. Ancak en büyük hayali tıp doktoru olmaktı, bu sebeple orada Tıp Fakültesi'ne kaydoldu ancak burs süresi bittiği için Türkiye'ye döndü ve İstanbul Tıp Fakültesi'nde tıp tahsilini tamamladı. Aynı zamanda Mısır'ın El Ezher Üniversitesi'nde de İlahiyat tahsil etti.

Kendisi Arapça, Farsça, Fransızca, Almanca ve İngilizce'yi çok iyi bilir ve bu dillerde bilimsel makaleler yazardı. Daha lise yıllarında başladığı Judo sporuna olan ilgisini hayatı boyunca devam ettirdi. Fransa'da Japonlara ait bir judo kulübünden siyah kuşak 7 Dan olarak diploma aldı. Türkiye'de yıllarca fahrî olarak judoyu öğretti ve bu sporu sevdirdi.

Münir Derman, tasavvufun yaşandığı köklü bir aileden geliyordu. Anne tarafından büyük dayısı Ahmed Ziyaüddin-i Gümüşhanevî, baba tarafından büyük dedesi ise Şeyh Şamil'dir. Hocası Buhara'lı Ömer İnan Efendi'nin manevî eğitiminde daha çok genç yaşlarda seyr-ü sülukunu tamamlamıştı.

Bir tıp doktoru olarak uzun yıllar Türkiye'de çalışmış, uluslararası tıp dünyasında adından söz ettiren çok önemli ameliyatlara imza atmıştı.

Bir mutasavvıf olarak hayatını insanlara faydalı olmaya adamış ve 1989 yılında Ankara'da vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Münir Derman, Tasavvuf, 20. Yüzyıl, Cumhuriyet Dönemi.

ABSTRACT

20th Century Sufi Dr. Münir Derman's Life, Works and Thoughts

Münir Derman is a 20th century sufi, who was born in Trabzon in 1909. After he graduated from Trabzon High School, he applied to the Europe Scholarship Exams organized by the state during the first years of the Republic and he was sent to France to study Psychology in University of Lyon. He graduated from Department of Psychology in three years and after that he studied Philosophy in the same university. His dream was to study medicine and to be a doctor therefore he started to the School of Medicine in France but since his scholorship ended, he returned back to Turkey and finished the medical school in İstanbul University. He also studied religion in El Ezher University in Egypt.

He knew Arabic, Persian, French, German and English very well and he wrote academic papers in those languages. He started judo during his high school years and continued this sport until his death. While he was studying in France, he went to a Japanese judo club and got black belt, 7 dan diploma. In Turkey many years he taught judo voluntarily to young people.

Münir Derman was coming from a family where sufism was practiced strictly. Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî was his great uncle from his mother's family and Sheik Şamil was his great grandfather from his father's family. He was raised by his master Sheik Ömer İnan Efendi from Bukhara in very young ages.

As a doctor he worked many years in Turkey and had very important and successful operations known internationally during his time.

As a sufi he devoted his life to people's service and died in 1989 in Ankara.

Key words: Munir Derman, Sufism, 20th century, Republic Era